

**HISTORYCZNO-PRAWNA ANALIZA
STRUKTUR ORGANÓW BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA
W POLSCE LUDOWEJ (1944–1990)**

ZBIÓR STUDIÓW

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

**HISTORYCZNO-PRAWNA ANALIZA
STRUKTUR ORGANÓW BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA
W POLSCE LUDOWEJ (1944–1990)**
ZBIÓR STUDIÓW

Pod redakcją

Adriana Jusupovicia i Rafała Leśkiewicza

WARSZAWA 2013

Publikacja przygotowana w ramach prac naukowo-badawczych
Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Biura Lustracyjnego
Instytutu Pamięci Narodowej

Recenzenci

Mirosław Granat, Dariusz Iwaneczko, Filip Musiał, Andrzej Rzepliński

Projekt graficzny
Krzysztof Findziński

Redakcja
Mirosław Filipiak, Cyprian Wilanowski

Korekta
Magdalena Pabich

Redakcja techniczna
Andrzej Broniak

Indeksy
Mirosław Filipiak, Adrian Jusupović

Skład i łamanie
Wojciech Czaplicki

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2013

ISBN 978-83-8098-837-8

Zapraszamy na stronę internetową
www.ipn.gov.pl
oraz do księgarni internetowej
www.ipn.poczytaj.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp – <i>Adrian Jusupović, Rafał Leśkiewicz</i>	9
<i>Adrian Jusupović</i> – Organy bezpieczeństwa państwa w dokumentach MSW. Próba systematyki.	19
<i>Szymon Hermański, Adrian Jusupović, Tomasz Wróblewski</i> – Percepcja „bezpieki” w resorcie spraw wewnętrznych	42
<i>Adrian Jusupović, Andrzej Ostapa, Jacek Wygoda</i> – Pojęcie „Służba Bezpieczeństwa” w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Propozycja wykładni	54
<i>Rafał Leśkiewicz, Renata Soszyńska</i> – Odbieranie przywilejów funkcjonariuszom komunistycznej bezpieki w wolnej Polsce. Aspekty historyczno-prawne	85
Podsumowanie – <i>Adrian Jusupović, Rafał Leśkiewicz</i>	104
Aneks	109
<i>Szymon Hermański, Adrian Jusupović, Tomasz Wróblewski</i> – Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990	111
<i>Adrian Jusupović</i> – Tabelaryczne ujęcie zmian w RBP, MBP, KdsBP oraz MSW w okresie 1944–1990	151
<i>Rafał Leśkiewicz, Radosław Peterman</i> – Wojskowe organy bezpieczeństwa państwa	164
Dokumenty (wybór).	177
Nr 1. 1944 wrzesień 30, bm – Ustawa Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego o Zarządzie Informacji Wojska Polskiego i jego organach.	178
Nr 2. 1951 grudzień 1, [Warszawa] – Rozkaz organizacyjny ministra obrony narodowej dotyczący zmiany etatowej w Sztapie Generalnym (między innymi przeformowania Oddziału II w Zarząd II Wywiadowczy Sztapu Generalnego).	182
Nr 3. 1954 grudzień 7, [Warszawa] – Dekret dotyczący określenia kompetencji nowo utworzonego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów	185
Nr 4. 1954 grudzień 29, Warszawa – Zarządzenie nr 05/54 dotyczące wprowadzenia nowej struktury Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego.	189

Nr 5. 1956 listopad 13, [Warszawa] – Ustawa włączająca Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych	191
Nr 6. 1956 listopad 28, [Warszawa] – Rozkaz nr 3/56 ministra spraw wewnętrznych dotyczący zespolenia Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i nowych zadań stawianych przed funkcjonariuszami Służby Bezpieczeństwa	192
Nr 7. 1956 listopad 29, [Warszawa] – Zarządzenie nr 00238/56 ministra spraw wewnętrznych dotyczące struktur i organizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych po wchłonięciu Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego	194
Nr 8. 1956 grudzień 8, [Warszawa] – Zarządzenie nr 258/56 ministra spraw wewnętrznych wydane w związku ze zmianami w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych dotyczące podziału kompetencji pomiędzy członkami kierownictwa MSW.	197
Nr 9. 1956 grudzień 13, [Warszawa] – Uchwała nr 781/56 Rady Ministrów dotycząca nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych.	199
Nr 10. 1957 styczeń 10, Warszawa – Rozkaz ministra obrony narodowej dotyczący utworzenia Wojskowej Służby Wewnętrznej	202
Nr 11. 1957 luty 4, [Warszawa] – Zarządzenie nr 021/57 WW ministra spraw wewnętrznych dotyczące likwidacji Zarządu Informacji Wojsk Ochrony Pogranicza oraz Oddziału Informacji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i utworzenia Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP.	205
Nr 12. 1959 czerwiec 4, [Warszawa] – Zarządzenie nr 114/59 ministra spraw wewnętrznych dotyczące zaliczania funkcjonariuszom Milicji Obywatelskiej do wysługi lat dla celów emerytalnych okresów pobytu w szkołach MO i byłego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego	207
Nr 13. 1972 październik 11, [Warszawa] – Zarządzenie nr 0112/72 ministra spraw wewnętrznych dotyczące zakresu działania Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza.	208
Nr 14. 1972 październik 28, [Warszawa] – Zarządzenie nr 117/72 ministra spraw wewnętrznych dotyczące regulaminu studiów w wyższych szkołach oficerskich resortu spraw wewnętrznych.	222
Nr 15. 1975 październik 11, [Warszawa] – Zarządzenie organizacyjne nr 0140/org. dotyczące uposażenia według szczebla „B” wszystkich stanowisk operacyjnych zajmowanych przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa.	232
Nr 16. 1981 listopad 27, [Warszawa] – Zarządzenie nr 055/81 ministra spraw wewnętrznych dotyczące podziału kompetencji pomiędzy członków kierownictwa MSW.	234
Nr 17. 1983 lipiec 14, [Warszawa] – Ustawa o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów	237
Nr 18. 1983 październik 21, [Warszawa] – Uchwała nr 144/83 Rady Ministrów wraz z załączonym Statutem organizacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.	244
Nr 19. 1983 grudzień 30, [Warszawa] – Zarządzenie nr 098/83 ministra spraw wewnętrznych dotyczące podziału kompetencji pomiędzy członków kierownictwa MSW	248

Nr 20. 1989 maj 30, [Warszawa] – Zarządzenie organizacyjne nr 0115/org. ministra spraw wewnętrznych dotyczące włączenia Biura „W” MSW do Departamentu II MSW	251
Nr 21. 1989 sierpień 22, [Warszawa] – Uchwała nr 128/89 Rady Ministrów wraz z załączonym Statutem organizacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. . . .	254
Nr 22. 1989 sierpień 24, [Warszawa] – Zarządzenie nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych dotyczące przekształcenia departamentów MSW: III, IV, V i VI oraz Biura Studiów SB i Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu w Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Departament Ochrony Gospodarki oraz Departament Studiów i Analiz	258
Nr 23. 1989 wrzesień 7, [Warszawa] – Zarządzenie nr 72/89 ministra spraw wewnętrznych dotyczące nadania Akademii Spraw Wewnętrznych statutu i regulaminu studiów (wraz z załącznikami)	261
Nr 24. 1989 wrzesień 8, [Warszawa] – Zarządzenie nr 0311/org. dotyczące zorganizowania przez komendanta Akademii Spraw Wewnętrznych: Akademii Spraw Wewnętrznych, Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW w Legionowie, Wydziału Porządku Publicznego ASW w Szczytnie	278
Nr 25. 1989 listopad 21, [Warszawa] – Zarządzenie nr 95 ministra spraw wewnętrznych dotyczące likwidacji Służby Polityczno-Wychowawczej MSW oraz przekształcenia Służby Kadry i Doskonalenia Zawodowego MSW w Służbę Kadry, Szkolenia i Wychowania MSW	280
Nr 26. 1989 grudzień 6, [Warszawa] – Zarządzenie nr 97/89 dotyczące ustanowienia regulaminu wewnętrznego w Wydziale Bezpieczeństwa Państwa ASW (wraz z załącznikami).	282
Nr 27. 1990 kwiecień 18, [Warszawa] – Rozkaz organizacyjny ministra obrony narodowej dotyczący rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej i utworzenia Żandarmerii Wojskowej oraz połączenia służb wywiadu i kontrwywiadu. . . .	294
Nr 28. 1990 maj 10, [Warszawa] – Zarządzenie nr 043/90 ministra spraw wewnętrznych dotyczące zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa.	295
Nr 29. 1990 maj 21, [Warszawa] – Uchwała nr 69 Rady Ministrów dotycząca przeprowadzenia weryfikacji funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa pod kątem przydatności do służby w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa i zreorganizowanym Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (wraz z załącznikiem)	298
Nr 30. 1990 czerwiec 25, [Warszawa] – Instrukcja przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej (tzw. instrukcja Kozłowskiego) dotycząca weryfikacji przydatności byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.	303
Nr 31. 1990 lipiec 4, [Warszawa] – Zarządzenie nr 39 prezesa Rady Ministrów w sprawie określenia zadań i struktury organizacyjnej Urzędu Ochrony Państwa	305
Nr 32. 1990 sierpień 6, [Warszawa] – Rozkaz szefa Wojskowej Służby Wewnętrznej w sprawie rozformowania organów WSW	308
Nr 33. 1990 sierpień 6, [Warszawa] – Decyzja nr 25 ministra spraw wewnętrznych dotycząca likwidacji Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych	309

Wykaz skrótów	311
Wykaz tabel	315
Bibliografia	316
Indeks nazwisk	337
Indeks rzeczowy	342
Informacje o autorach	350

WSTĘP

Na mocy postanowień związanych z Ustawą z dnia 23 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin¹ – tzw. dezubekizacyjnej – Instytut Pamięci Narodowej został zobowiązany do opracowania „Informacji o przebiegu służby osób aktualnie pobierających świadczenia emerytalne za służbę w komunistycznych organach bezpieczeństwa państwa”. Kwerenda objęła ponad 200 tys. osób².

Konsekwencją powyższego było powołanie w pionie archiwalnym IPN zespołu analityków odpowiedzialnych za prowadzenie kwerend i analizę dokumentów osobowych w celu ustalenia okresu pełnienia służby w organach bezpieczeństwa, o których mowa w art. 3 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów³. W związku z pracami wspomnianego zespołu i szeregiem trudności dotyczących prawnego i faktycznego zdefiniowania pojęcia: „organy bezpieczeństwa państwa”, rozpoczęto również z polecenia prezesa IPN dr. hab. Janusza Kurtyki zakrojone na szeroką skalę badania źródłoznawcze. W toku analitycznych dociekań korzystano także z opinii: prawnych – opracowywanych przez kierownictwo pionu lustracyjnego Instytutu oraz historycznych – przygotowanych przez Biuro Edukacji Publicznej IPN⁴.

¹ DzU, 2009, nr 24, poz. 145.

² W okresie od 16 III 2009 r. (data wejścia w życie tzw. ustawy dezubekizacyjnej) do 31 XII 2012 r. do Instytutu Pamięci Narodowej wpłynęło 120 wniosków z właściwych organów emerytalnych z zapytaniami dotyczącymi 208 198 świadczeniobiorców. Z Zakładu Emerytalno-Rentowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji wpłynęło 60 wniosków zawierających zapytania w sprawie 188 239 osób, natomiast z Biura Emerytalnego Służby Więziennej – 60 wniosków dotyczących 19 959 świadczeniobiorców. W omawianym okresie Instytut udzielił odpowiedzi w stosunku do 207 474 osób, w tym: wystawiono 44 487 „Informacji o przebiegu służby w organach bezpieczeństwa państwa”; w przypadku 33 123 osób poinformowano organy emerytalne, że w wyniku kwerendy przeprowadzonej w zgromadzonym i dostępnym zasobie archiwalnym IPN ustalono, iż dokumenty osobowe przechowywane w archiwach Instytutu nie potwierdziły pełnienia przez funkcjonariuszy służby w organach bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 2 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU, nr 63, poz. 425 z późn. zm.); w stosunku do 127 888 osób nie odnaleziono dokumentów osobowych w zgromadzonych i dostępnych zbiorach Instytutu.

³ DzU, 2007, nr 63, poz. 425 z późn. zm.

⁴ Zob. opinia Pawła Piotrowskiego dotycząca przynależności określonych jednostek i komórek organizacyjnych do organów bezpieczeństwa państwa znak BE Wr-078-6(2)/09 z 25 III 2009 r. przesłana pismem dyrektora Biura Edukacji Publicznej znak BE-6050-2 (4)/09 z dnia 30 III 2009 r.; opinie dyrektora Biura Lustracyjnego prok. Jacka Wygody dotyczące przynależności określonych jednostek i komórek organizacyjnych do organów bezpieczeństwa państwa znak: BL-0781-8(27)/09 z 18 III 2009 r.; BL-0781-8(37)/09 z 10 VI 2009 r. – kopie w zbiorach autorów.

Już przed 1989 r. powstało wiele prac poświęconych organizacji i metodom działania Służby Bezpieczeństwa. Szczególnie ożywienie wydawnicze nastąpiło z chwilą utworzenia Biura Historycznego⁵. Wśród materiałów skierowanych wyłącznie do użytku wewnętrznego funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych i opatrzonech gryfem „Tajne” szczególnie przydatne dla ustalania struktur cywilnych organów bezpieczeństwa okazało się powstałe w 1978 r. opracowanie pt. *Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978. Centrala*, t. 1–2⁶. Sporządzone przez zespół funkcjonariuszy Biura „C” pod kierownictwem dyrektora tego pionu płk. Jana Zabawskiego i jego zastępcę płk. Kazimierza Piotrowskiego zawiera podstawowe dokumenty normatywne dotyczące „pracy” jednostek organizacyjnych Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN (1944), Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (1945–1954), Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (1954–1956) oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (1956–1978). Pomocą w przesłedzeniu struktur organizacyjnych UB/SB w latach 1944–1978 były również zawarte we wspomnianym opracowaniu biogramy kierownictwa poszczególnych jednostek do stanowiska kierowników sekcji włącznie.

Jedną z pierwszych publikacji podejmujących problematykę funkcjonowania organów bezpieczeństwa państwa w całym okresie Polski ludowej jest praca Henryka Dominiczaka⁷. Mimo braków, jako jedyna do tej pory w sposób syntetyczny omawia historię i struktury aparatu bezpieczeństwa MBP, KdsBP i MSW na przestrzeni lat 1944–1990. Kolejną pracą pokazującą struktury i zadania organów bezpieczeństwa publicznego jest trzytomowe dzieło Aleksandra Kochańskiego⁸. Studia przekrojowe o charakterze ogólnym, obejmujące lata 1944–1990, podjęli także Krzysztof Lesiakowski⁹, Filip

⁵ Zob. B. Łukaszewicz, *O nową Polskę. Z dziejów aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1950*, Olsztyn–Szczytno 1989; W. Ratke, M. Szczepański, *Działalność Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa na ziemi czarnkowskiej (1945–1986)*, Czarnków 1986; J. Krynicki, *40 lat społecznej służby w ochronie porządku publicznego na Dolnym Śląsku*, Wrocław 1986; P. Majer, *Historiografia i stan badań nad dziejami aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz Wojsk Wewnętrznych, ASW*, Warszawa 1984; *O utrwalenie władzy ludowej w Polsce 1944–1948*, red. W. Góra, R. Halaba, Warszawa 1983; W. Góra, *Z dziejów organów bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie lubelskim 1944–1948*, Lublin 1978; *idem*, *Z zagadnień organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa w pierwszych latach Polski Ludowej 1944–1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1967, nr 1; *Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, red. T. Walichnowski, ASW, Warszawa 1989; T. Walichnowski, *Historia i teraźniejszość resortu spraw wewnętrznych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1989, nr 56; R. Halaba, T. Zybala, *40 lat walki i pracy organów bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa 1986.

⁶ W zasobie archiwalnym IPN znajduje się wiele egzemplarzy tego opracowania. W 2000 r. wydano je drukiem: *Ludzie bezpieki w walce z narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978 – centrala*, red. M. Piotrowski, Lublin 2000.

⁷ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.

⁸ A. Kochański, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 1: *Podział administracyjny, ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1944–1956)*, Warszawa 1996; *idem*, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 2: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1957–1970)*, Warszawa 2000; *idem*, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 3/1: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1971–1991). (1971–1982)*, t. 3/2: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1971–1991). (1983–1991)*, Warszawa 2005.

⁹ K. Lesiakowski, *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1945–1970. Struktura organizacyjna i zadania. Głos w sprawie bilansu PRL* [w:] *Europa w XX wieku. Główne kierunki rozwoju (ekologia, gospodarka, kultura, polityka)*, red. E. Wiśniewski, Łódź 2001.

Musiał¹⁰, Ryszard Terlecki¹¹ oraz autorzy anglojęzycznego tomu poświęconego komunistycznym organom bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej (w tym także w Polsce) zatytułowanego *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe 1944–1989*¹². Warto również wspomnieć o dwóch pozycjach książkowych mających charakter metodologiczno-źródłoznawczy, w których zaprezentowano m.in. modelowe podejście do analizy i badania spuścizny aktowej organów bezpieczeństwa¹³.

Poza opracowaniami o charakterze ogólnym po 1989 r. powstało wiele prac opisujących dzieje, działalność, funkcjonowanie, organizację, struktury i obsadę personalną: Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego¹⁴ oraz Ministerstwa Spraw

¹⁰ F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007.

¹¹ R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007.

¹² *A Handbook of the Communist Security Apparatus In East Central Europe 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2005. Część poświęcona Polsce (s. 221–283) została opracowana przez A. Dudka i A. Paczkowskiego. Polskojęzyczne wydanie tej książki pojawiło się w 2010 r. pod tytułem *Czeekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010. W zakończeniu części polskiej (s. 458–465) opracowanej przez A. Dudka i A. Paczkowskiego znajduje się selektywne omówienie bibliografii prac poświęconych strukturom komunistycznej „bezpieki”.

¹³ *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2008; *Wokół tezek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006.

¹⁴ *Fundament systemu zniewolenia. Z działalności wojewódzkich struktur Urzędu Bezpieczeństwa w Katowicach 1945–1956*, red. A. Dziurok, A. Dziuba, Katowice 2009; L. Pawlikowicz, *Struktura, kadry oraz baza agenturalno-logistyczna Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Jasle w latach 1945–1948 według meldunków i sprawozdań wewnątrzresortowych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7; M. Wenklar, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie w latach 1945–1955. Struktura i główne kierunki działań operacyjnych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7; *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krasnymstawie w latach 1944–1956*, red. J. Romanek, Lublin 2009; J. Miłosz, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Złotowie*, Poznań 2008; M. Stefaniak, *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu Polski w latach 1945–1950*, Szczecin 2008; D. Węgrzyn, *Struktury bezprawia w powiecie rybnickim. Kadry Urzędu Bezpieczeństwa w powiecie rybnickim (1945–1947)*, Katowice–Czerwionka–Leszczyny 2008; T. Balbus, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Jaworze – struktura, kadry, działalność (maj–grudzień 1945)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2008, nr 6; P. Chmielowiec, *Urząd Bezpieczeństwa w Brzozowie 1944–1956*, Rzeszów 2008; T. Danilecki, M. Zwolski, *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim (1944–1956)*, Białystok 2008; K. Bukowski, *Urzędy bezpieczeństwa publicznego na środkowym Pomorzu w latach 1945–1956*, Koszalin 2008; *Departament X MBP: wzorce, struktury, działanie*, red. K. Rokicki, Warszawa 2007; T. Balbus, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Legnicy (maj–grudzień 1945 r.)*. *Struktura, kadry, działalność*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 5; R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie (1945–1956)*, Lubin 2007; J. Pawłowicz, *Ludzie płockiej bezpieki. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Płocku 1945–1956*, Warszawa 2007; W. Handke, R. Kościański, „Zwyczajny urząd...”. *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kościanie 1945–1954*, Kościan–Leszno 2006; J. Topyło, *Departament X MBP w latach 1949–1954: geneza, struktura organizacyjna, metody pracy*, Toruń 2006; P. Chmielowiec, *Urząd Bezpieczeństwa w Łańcucie 1944–1956*, Rzeszów 2006; *idem*, *Struktura organizacyjna Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Łańcucie w latach 1944–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 3; R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006; *idem*, *Wydział IX Departamentu IV MBP/Wydział IX „K” WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach (struktura, działalność, obsada personalna)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 4; „Zwyczajny” resort: *studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005; S. Poleszak, *Pion śledczy WUBP w Lublinie. Struktura i ludzie (sierpień 1944 – kwiecień 1947)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2005, nr 2; *Rok pierwszy: powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, wybór i oprac. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki, Rzeszów 2005; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953–1954. Taktyka, strategia, metody*, oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2004; *Rok pierwszy: powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, wstęp S. Poleszak, wybór i oprac. L. Pietrzak, Warszawa 2004; D. Iwaneczko, *Urząd Bezpieczeństwa w Przemysłu*

Wewnętrznych¹⁵. Ponadto w rekonstrukcji struktury organów bezpieczeństwa państwa pomocne okazały się również publikacje dotyczące Milicji Obywatelskiej¹⁶. Należy także wspomnieć o pracach poświęconych systemowi więziennictwa w PRL¹⁷.

1944–1956, Rzeszów 2004; W. Dubiański, *Struktura PUBP/PUdsBP w Zawierciu w latach 1945–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1; A. Paczkowski, *Utworzenie X Departamentu MBP*, „Zeszyty Historyczne” 2003, z. 145; K. Czubara, *Bezpieka: Urząd Bezpieczeństwa na Zamojszczyźnie 1944–1947*, Zamość 2003; Z. Kachnicz, *Aparat bezpieczeństwa publicznego na Pomorzu Zachodnim w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Rocznik Koszaliński” 2003, nr 31. A. Paczkowski, *Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954 – struktura i mechanizmy działania [w:] System represji stalinowskich w Polsce 1944–1956. Represje w Marynarce Wojennej*, red. I. Hałagida, Gdańsk 2003; A. Bilińska-Gut, *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2001, nr 15; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody*, oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000; M. Kamiński, *Struktury poznańskiej bezpieki i rola przydania podziemi w walce z legalną opozycją w latach 1945–1947*, „Kronika Wielkopolski” 1999, nr 3; Z. Nawrocki, *Zamiast wolności: UB na Rzeszowszczyźnie 1944–1949*, Rzeszów 1998; *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody*, oprac. A. Paczkowski, cz. 2: *Lata 1948–1949*, Warszawa 1996; P. Matusak, *Aparat służby bezpieczeństwa w Polsce w latach 1944–1945*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach” 1996, nr 45; A. Paczkowski, *Aparat bezpieczeństwa w latach odwilży: casus Polski*, „Zeszyty Historyczne” 1995, z. 114; *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody*, oprac. A. Paczkowski, cz. 1: *Lata 1945–1947*, Warszawa 1994; A. Paczkowski, *Aparat bezpieczeństwa [w:] Instytucje państwa totalitarnego. Polska 1944–1956. Raport. Opracowania*, ISP PAN, Warszawa 1994 (mps powielony); A. Paczkowski, *Krótki kurs historii Departamentu X*, „Krytyka” 1993, nr 41–42.

¹⁵ Z. Siemiątkowski, *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*, Warszawa 2009; S. Hermanski, *Struktura organizacyjna i zakres działania Biura „B” (obserwacji) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach osiemdziesiątych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7; Ł. Marek, *Wydział IV SB KW MO/WUSW w Katowicach (1962–1989). Struktura, kierownictwo, zakres działania*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 3; P. Piotrowski, *Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku w latach 1954–1975*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1; *idem*, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 3; A. Zybortowicz, *Niewidoczna władza: komunistyczne państwo policyjne w Polsce lat osiemdziesiątych [w:] Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...*, red. R. Bäcker, Warszawa 1997.

¹⁶ T. Pączek, *Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1954*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7; D. Byszuk, *Wojewódzka Komenda Milicji Obywatelskiej w Rzeszowie. Struktura organizacyjna i obsada personalna w latach 1944–1954*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1; P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957: geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004; *idem*, *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL (zarys problematyki i źródła)*, Toruń 2003; A. Jaremek, *Milicja Obywatelska w województwie lubelskim w latach 1944–1945*, „Res Historica” 2000, z. 11; P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1990*, „Przegląd Policyjny” 1999, nr 1/2; A. Jaremek, *Milicja Obywatelska w powiecie chełmskim w latach 1944–1945*, „Rocznik Chełmski” 1999, t. 5; P. Majer, *Milicja Obywatelska i Policja w latach 1944–1994. Geneza i podstawowe przeobrażenia*, „Przegląd Policyjny” 1995, nr 4; A. Jaremek, *Milicja Obywatelska w powiecie chełmskim w latach 1944–1945*, „Rocznik Chełmski” 1999, t. 5. Wśród prac powstałych przed 1989 r. można wskazać dla przykładu następujące pozycje: Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska 1944–1948*, Warszawa 1988; *40 lat działalności Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej w rejonie kolskim: 1946–1986*, oprac. L. Dzikowski, Koło 1986; Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska w latach 1944–1956*, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 1, Warszawa 1984; J. Pytel, *Organizacja i działalność Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1983*, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 6, Warszawa 1984; E. Ura, *Milicja Obywatelska w PRL (pozycja prawna i zakres działania)*, Warszawa 1974.

¹⁷ C. Leopold, K. Lechicki, *Więźniowie polityczni w Polsce 1945–1956*, Gdańsk 1981; J. Utrat-Milecki, *Więziennictwo w Polsce 1944–1956*, Warszawa 1995; *idem*, *Polityczność przestępstwa*, Warszawa 1997; K. Pawlak, *Za kratami więzień i drutami obozów. Zarys dziejów więziennictwa w Polsce*, Kalisz 1997; J. Migdał, *Polski system penitencjarny w latach 1956–2008 w ujęciu doktrynalnym, normatywnym i funkcjonalnym. Kontynuacja czy zmiana?*, Warszawa 2008; *idem*, *Polski system penitencjarny lat 1944–1956*, Gdańsk 2007; *Dzieje Podkarpacia*, t. 7: *Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krosnieńskim w latach 1944–1956)*, red. J. Gancarski, Krosno 2003; B. Kopka, *Obozy pracy w Polsce 1944–1950*. Przewodnik encyklopedyczny, Warszawa 2002; *Obóz pracy w Świętochłowicach w 1945 r. Dokumenty, zeznania, relacje, listy*, wybór, wstęp i oprac. A. Dziurok, Warszawa 2002; T. Wolsza, *Obozy na ziemiach polskich w latach*

Na temat szeroko rozumianych kadr resortu bezpieczeństwa powstało w ciągu ostatnich lat szereg publikacji. Szczegółowo prace z lat 2006–2012 zostały omówione przez Filipa Musiała¹⁸. Wiele z nich, jak choćby *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*¹⁹, wymaga nowego opracowania. Stan badań w Instytucie Pamięci Narodowej nad Służbą Bezpieczeństwa rozwinął się i obecnie istnieje zapotrzebowanie na drugie, poprawione wydanie. Praca ta nie uwzględnia części jednostek organów bezpieczeństwa, mimo że jak

1945–1956 (ze szczególnym uwzględnieniem obozów pracy przymusowej) [w:] *Komunizm: ideologia, system, ludzie*, red. T. Szarota, Warszawa 2001; K. Pawlak, *Za kratami więzień i drutami obozów (zarys dziejów więziennictwa w Polsce)*, Kalisz 1999; J. Utrat-Milecki, *Więziennictwo w Polsce w latach 1944–1956*, Warszawa 1996; *idem*, *Więziennictwo w Polsce w latach 1944–1956*, „Studia Iuridica” 1995, t. 27; *Obozy pracy przymusowej na Górnym Śląsku*, red. A. Topol, Katowice 1994. Ze starszych publikacji można wspomnieć o pracach: K. Bedyński, *Historia więziennictwa Polski Ludowej 1944–1956*, Warszawa 1988; Z. Karl, *Krótki zarys struktury organizacyjnej więziennictwa polskiego w latach 1944–1956*, „Przegląd Więziennictwa” 1962, nr 2. Warto zaznaczyć, że od 1990 r. wydawany jest „Przegląd Więziennictwa Polskiego. Kwartalnik Poświęcony Zagadnieniom Kryminologicznym i Penitencjarnym”, w którym opublikowano szereg prac poświęconych więziennictwu czasów PRL: T. Kostewicz, *Wykonanie kary pozbawienia wolności wobec więźniów politycznych w latach 1944–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1991, nr 1, s. 51–87; T. Szymanowski, *Więźniowie sumienia w zakładach karnych w latach osiemdziesiątych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1992, nr 2/3, s. 20–40; K. Bedyński, *Represje NKWD wobec funkcjonariuszy polskiego więziennictwa w latach 1939–1945*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1992, nr 2/3, s. 54–67; *idem*, *Problematyka więzienna Poznańskiego Czerwca 1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1998, nr 18, s. 61–78; *idem*, *Przedwojenni funkcjonariusze Straży Więziennej naczelnikami więzień w latach 1944–1949*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 24/25, s. 83–101; *idem*, *Represja dyscyplinarna z powodów politycznych wymierzona w personel więzienny w latach 1945–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 27, s. 55–73; *idem*, *Terror sądowy o charakterze politycznym wobec funkcjonariuszy Straży Więziennej MBP w latach 1944–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 28/29, s. 59–81; *idem*, *Funkcjonariusze więzienni MBP straceni i zamordowani w okresie stalinowskim*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54, s. 109–124; T. Kolarczyk, *Z działalności Zakładu Karnego w Oleśnicy*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1992, 2/3, s. 68–86; P. Moczydłowski, *Więziennictwo – od systemu totalitarnego do demokratycznego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1994, nr 8, s. 6–16; J. Sikorski, *Duszpasterstwo więzienne. Spojrzenie wstecz – rzeczywistość – perspektywy*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1994, nr 8, s. 17–33; J. Klewek, *Z dziejów siedleckiego więzienia*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1995, nr 11, s. 45–58; Z. Bąkowski, *Wyniki prac nad ustaleniem listy osób straconych i zmarłych w więzieniach w Polsce w latach 1944–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 14, s. 3–10; H. Lewandowski, *Wspomnienia kapelana więziennego z lata 1945–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 14, s. 11–24; W. Domagalski, *Obóz pracy przymusowej w Mielęcinie*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 15, s. 75–88; R. Pietras, *Wspomnienia byłego naczelnika więzienia – więźnia politycznego okresu stalinowskiego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 16/17, s. 94–109; I. Wolman, *Historia więzienna w Sieradzu 1936–1950*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1998, nr 20–21, s. 83–106; J. Czołgoszewski, *Więzienia okresu stalinowskiego na Warmii i Mazurach w świetle materiałów archiwalnych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 26, s. 53–70; *idem*, *Praca operacyjna w polskich więzieniach w latach 1945–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 56/57, s. 187–198; J. Żelazko, *Dokumentacja więzień z lat 1945–1956 w zbiorze Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 36, s. 67–86; *eadem*, *Dokumentacja więzień z lat 1945–1956 w zbiorach Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2003, nr 38/39, s. 128–134; R. Maleszyk, J. Nikolajew, *Lubelskie więzienie w latach 1954–2007*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 60, s. 113–138; *idem*, *Więziennictwo polskie na tle dziejów państwa w latach 1918–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2009, nr 62/63, s. 9–32; K. Pawlak, *Źródła rękopiśmienne do dziejów więziennictwa*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 61, s. 137–154; M. Kruk, *Areszt Śledczy w dokumentach zgromadzonych w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, 46, s. 192–194. Literatura na ten temat jest bogata, powyżej podane zostały wybrane artykuły. Zob. też m.in.: E. Janiszewska-Talago, *Polska bibliografia penitencjarna*, t. 1: 1795–1962, Warszawa 1963; t. 2: 1963–1969, Warszawa 1972.

¹⁸ F. Musiał, *Stan badań nad dziejami komunistycznego aparatu represji za lata 2006–2012* [w:] *Archiwalia komunistycznego aparatu represji – zagadnienia źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2012, s. 9–85 (tu literatura).

¹⁹ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.

choćby w przypadku Centrum Wyszkożenia MBP/Szkoła Nr 3/CW MSW w Legionowie, autorzy mają świadomość jej bezdyskusyjnie bezpieczniackiego charakteru.

Zagadnienie szkolnictwa w resorcie spraw wewnętrznych pozostaje ciągle na uboczu zainteresowań badawczych. Stosunkowo dobrze jest rozpoznana problematyka kształcenia funkcjonariuszy MO – zarówno przed 1989 r.²⁰, jak i po nim²¹. Jeśli chodzi o główne ośrodki szkolenia pracowników i funkcjonariuszy komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, największą wiedzę mamy na temat Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie oraz Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie i jej ośrodków zamiejscowych. W kwestii mniejszych szkół i kursów, zwłaszcza tych powstałych w początkowej fazie tworzenia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, historyk napotyka wiele niewiadomych. Niewątpliwie ta tematyka wymaga opracowania osobnego studium.

Jak dotąd w obiegu naukowym pojawiło się niewiele publikacji dotyczących Informacji Wojskowej, Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i Wojskowej Służby Wewnętrznej²². Podobnie rzecz wygląda, jeśli chodzi o opracowania poświęcone Wojskom Ochrony Pogranicza czy też innym formacjom wojskowym znajdującym się w strukturze komunistycznej bezpieki²³.

²⁰ Z. Machura, *Tradycje ślupskiej szkoły milicji*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej w Szczytnie” 1989, nr 3–4; J. Wojtysiak, *35 lat Szkoły Milicji Obywatelskiej im. gen. H. Słabczyka w Pile (1954–1989)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej w Szczytnie” 1989, nr 3–4; *Zarys historii szkolnictwa zawodowego resortu spraw wewnętrznych*, cz. I: *Szkoły oficerskie*, red. J. Góralewska, C. Jene, ASW, Warszawa 1983; *Zarys historii szkolnictwa zawodowego resortu spraw wewnętrznych*, cz. II: *Szkoły podoficerskie*, red. C. Jene, ASW, Warszawa 1983; *40 lat Szkoły Oficerskiej SB im. F. Dzierżyńskiego w Legionowie 1947–1987*, bmdw. Dodatkowo wykazy jednostek organizacyjnych, w tym szczegółowy wykaz ośrodków szkolenia MBP i KdsBP w: *Struktura organizacyjna resortu bezpieczeństwa publicznego (spraw wewnętrznych) w latach 1944–1956*, Centralne Archiwum, Warszawa 1992.

²¹ M.P. Krysiak, *50 lat Szkoły Policji w Pile: 1954–2004*, Piła 2004; P. Majer, *Policyjne szkolnictwo oficerskie w latach 1919–2000: zarys problematyki*, Szczytno 2000; *idem*, *Szkolnictwo policyjne w latach 1918–1954*, „Przegląd Policyjny” 1995, nr 3.

²² Najobszerniej na temat funkcjonowania Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego pisał w ostatnim czasie dr hab. Sławomir Cenckiewicz – *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991*, Poznań 2011, tam bibliografia prac oraz sygnatury materiałów archiwalnych. Spośród innych publikacji warto wymienić: B. Kapuściak, *Podsystem informatyczny ewidencji „Dowód-KW1” w Wojskowej Służbie Wewnętrznej*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7; P. Piotrowski, *Uwagi o funkcjonowaniu i metodologii pracy operacyjnej Zarządu II Sztabu Generalnego WP oraz Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych WSW* oraz: aneks nr 1: *Instrukcja operacyjna Zarządu II Sztabu Generalnego WP z 15 XII 1976 r.*, aneks nr 2: *Zarządzenie nr 0014/85 z 20 II 1985 w sprawie wprowadzenia do użytku Instrukcji o działalności kontrwywiadowczej w Jednostkach Wojskowych MSW* [w:] *Osobowe źródła informacji...*, k. 401–519; E. Koj, *Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (schemat funkcjonowania w latach 1981–1990)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 12, s. 80–86; W. Tkaczew, *Organa Informacji Wojska Polskiego 1943–1956: kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 2007; P. Semków, *Informacja Marynarki Wojennej w latach 1945–1957*, Warszawa 2006; D. Nawrot, *Zarząd Informacji Wojskowej nr 8 w Gdyni – organizator represji w Marynarce Wojennej* [w:] *System represji stalinowskich w Polsce 1944–1956. Represje w Marynarce Wojennej*, red. I. Hałagida, Gdańsk 2003; P. Piotrowski, *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1947–1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 6; Z. Pałski, *Informacja Wojska Polskiego w latach 1943–1957*, „Pamięć i Sprawiedliwość. Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej” 1997–1998, t. 40; W. Tkaczew, *Powstanie i działalność organów Informacji Wojska Polskiego w latach 1943–1948. Kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 1994.

²³ Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1991: krótki informator historyczny*, Kętrzyn 1998; *Pomorski Oddział Straży Granicznej: tradycja i współczesność*, red. K. Kozłowski, Szczecin 1993. Zdecydowanie więcej opracowań poświęconych tej tematyce powstało przed 1989 r. Dla przykładu można wymienić: A. Błażej, *Zarys dziejów Lubuskiej Brygady WOP (1945–1985)*, Krosno Odrzańskie 1985; H. Dominiczak, *Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945–1985*, Warszawa 1985; M. Jaworski, *Powstanie i działalność Korpusu Bez-*

Podsumowując omówienie literatury odnoszącej się do resortu spraw wewnętrznych w okresie 1944–1990, należy wspomnieć, że w latach dziewięćdziesiątych XX w. – kiedy powstało szereg publikacji poświęconych funkcjonowaniu komunistycznych służb bezpieczeństwa – dostęp do materiałów źródłowych był ograniczony. W związku z tym w pracach z tego okresu są liczne braki. Ponadto ich autorzy – co można zarzucić także i współczesnym badaczom – nie korzystali lub robili to w bardzo ograniczonym stopniu z normatywów niejawnych, zadowalając się opracowaniami lub komunikatami wytworzonymi w samym resorcie. Należy podkreślić, że bez dokumentów niejawnych nie można dokonać interpretacji ustawy lustracyjnej z 2006 r. Mając tego świadomość, zespół analityków Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN pracujący przy tzw. ustawie dezubekizacyjnej przystąpił do gromadzenia i analizy dokumentów wytworzonych przez polskie organy bezpieczeństwa w latach 1944–1990, ułatwiających „dekodowanie” struktury organizacyjnej ich wystawcy.

Prace badawcze ukończono na początku kwietnia 2010 r. Zostały one ujęte w opracowaniu zatytułowanym „Dezubekizacja. Raport z wykonania ustawy”. Prezes IPN dr hab. Janusz Kurtyka, po zapoznaniu się z maszynopisem, poprosił o recenzję kierownika Katedry Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr. hab. Andrzeja Rzeplińskiego – obecnego prezesa Trybunału Konstytucyjnego.

Katastrofa smoleńska i jej dalsze konsekwencje spowodowały, że nie sfinalizowano prac nad publikacją i nie ogłoszono jej drukiem. Jednakże od 2010 r., w ramach zespołu realizującego postanowienia tzw. ustawy dezubekizacyjnej, kontynuowano prace nad zgłębianiem struktury organów bezpieczeństwa i poszerzeniem opracowanego już materiału. Wynikiem tych działań jest niniejsza publikacja omawiająca naukowo, pod kątem historyczno-prawnym, problem funkcjonowania struktur organów bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1990. Szersze opisanie funkcjonowania cywilnej bezpieki zdeterminował fakt, że ustawodawca – postanawiając ponownie naliczyć świadczenia emerytalne tym osobom, które zakończyły służbę w SB lub po przejściu w 1990 r. pozytywnej weryfikacji podjęły pracę w Urzędzie Ochrony Państwa, a obecnie pobierają emerytury z Zakładu Emerytalno-Rentowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych bądź Biura Emerytalnego Służby Więziennej – nie rozszerzył ustawy dezubekizacyjnej na byłych funkcjonariuszy wojskowych organów bezpieczeństwa (otrzymujących obecnie emerytury z Wojskowego Biura Emerytalnego Ministerstwa Obrony Narodowej).

W tym miejscu należy także zwrócić uwagę na fakt, że kiedy mówi się o jednostkach wchodzących w skład organów bezpieczeństwa państwa, nie chodzi wyłącznie o struktury UB/SB. Pojęcie „organy bezpieczeństwa państwa” jest określeniem prawnym i zostało zdefiniowane w ustawie o Instytucie Pamięci Narodowej, w ustawie o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz w treści tych dokumentów. Definicja ta jest znacznie szersza i obejmuje więcej jednostek organizacyjnych niż tylko te, które były np. w strukturach Służby Bezpieczeństwa.

pieczeństwa Wewnętrznego, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 4, Warszawa 1984; H. Dominiczak, *Powstanie i rozwój organizacyjny Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945–1983*, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 5, Warszawa 1984; M. Jaworski, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1945–1956*, Warszawa 1984; R. Szarowski, *25 lat Wojsk Ochrony Pogranicza*, Warszawa 1970; *Tradycje bojowe Wojsk Wewnętrznych*, red. C. Żmuda, Warszawa 1968; *Dwudziestolecie wojsk KBW*, Warszawa 1965.

Wyczerpujące wyliczenie organów bezpieczeństwa państwa pojawiło się po raz pierwszy w Ustawie z dnia 11 kwietnia 1997 r. o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne²⁴. W przywołanym akcie prawnym w art. 2 ust. 1 wskazano, że organami bezpieczeństwa państwa w rozumieniu ustawy są: Resort Bezpieczeństwa Publicznego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, jednostki organizacyjne podległe wyżej wymienionym organom, instytucje centralne Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe im jednostki terenowe w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej oraz w wojewódzkich, rejonowych i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych, Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza, Zarząd Główny Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe mu komórki, Informacja Wojskowa, Wojskowa Służba Wewnętrzna, Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, inne służby sił zbrojnych prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowo-śledcze, w tym w rodzajach broni oraz w okręgach wojskowych. Do organów bezpieczeństwa państwa ustawa zaliczyła również organy i instytucje cywilne i wojskowe państw obcych o zadaniach podobnych do tych wykonywanych przez polską bezpiekę. W rozumieniu ustawy jednostkami Służby Bezpieczeństwa były te jednostki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, oraz te jednostki, które były ich poprzedniczkami. W ciągu następných lat ten ogólny wykaz organów bezpieczeństwa państwa w zasadzie nie został zmieniony, z drobnymi wyjątkami.

W Ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w art. 5 skopiowano powyższy wykaz²⁵. Dopiero w nowelizacji ustawy o IPN z 2007 r. art. 5 ust. 1 pkt 4 uzupełniono o zapis precyzujący, że organem bezpieczeństwa państwa były także „w szczególności jednostki Milicji Obywatelskiej w okresie do dnia 14 grudnia 1954 r.”. Ponadto, do wykazu dopisano Akademię Spraw Wewnętrznych, Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk wraz z wojewódzkimi i miejskimi urzędami kontroli prasy, publikacji i widowisk oraz Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk wraz z okręgowymi urzędami, a także „Urząd ds. Wyznań oraz terenowe organy administracji państwowej o właściwości szczególnej do spraw wyznań stopnia wojewódzkiego”²⁶. Ten nowy wykaz został umieszczony także w Ustawie z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów²⁷. W wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11 maja 2007 r. zostały z niej jednak skreślone cenzura i Urząd ds. Wyznań²⁸. Dodatkowo, Trybunał Konstytucyjny uchylił przepis art. 2 ust. 2 ustawy o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów precyzujący, że „do organów bezpieczeństwa państwa, w rozumieniu ustawy, należą

²⁴ DzU, 1997, nr 70, poz. 443.

²⁵ DzU, 1998, nr 155, poz. 1016.

²⁶ DzU, 2007, nr 63, poz. 424.

²⁷ DzU, 2007, nr 63, poz. 425.

²⁸ Punkt 4 wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 V 2007 r. o sygn. K. 2/07 (DzU, 2007, nr 85, poz. 571).

także organy i instytucje cywilne i wojskowe państw obcych o zadaniach podobnych do zadań organów” polskiej bezpieki²⁹.

Przygotowując niniejszą pracę autorzy musieli uwzględnić zarówno prawną, jak i historyczną stronę problemu, gdyż nie sposób interpretować ustawy lustracyjnej, nie sięgając do dziejów resortu, a w szczególności do niejawnych normatywów w nim wytworzonych, które pozwalają dopiero określić jednostki organów bezpieczeństwa. Jak zauważył w swojej recenzji prof. Andrzej Rzepliński, autorzy pracy *de facto* dekodują zakamuflowane po 1956 r. w ramach MSW jednostki Służby Bezpieczeństwa. W konsekwencji tego stwierdzenia zdecydowano o zmianie pierwotnego tytułu niniejszej publikacji na zasugerowany przez recenzenta. Uwagi prof. A. Rzeplińskiego zdeterminowały także układ prezentowanej pracy, którą podzielono na cztery powiązane ze sobą artykuły oraz trzy aneksy.

Trzy pierwsze artykuły poświęcone zostały rozważaniom na temat metodologicznych możliwości oddzielenia Służby Bezpieczeństwa od Milicji Obywatelskiej w okresie 1956–1990. Analizy zostały przeprowadzone wielotorowo. Rozpoczyna je omówienie definicji organów bezpieczeństwa państwa w ujęciu prawnohistorycznym i opis struktur organów bezpieczeństwa w okresie 1944–1990. Ponadto skoncentrowano się w nich na opisanu zarządzeń ministra spraw wewnętrznych, ustaw sejmowych i uchwał Rady Państwa traktujących o organizacji oraz metodach działania centrali MSW w PRL. Zestawiono je z normatywami wydawanymi w terenowych urzędach. Chciano w ten sposób pokazać przekształcenia w samym resorcie oraz ich wpływ na problem „dekodowania” organów represji w latach późniejszych. W drugim tekście podjęto próbę odtworzenia, jak w samym resorcie postrzegano, co było Służbą Bezpieczeństwa. W tym celu omówiono raporty powoływanych przez ministra spraw wewnętrznych komisji. Starano się w ten sposób zaprezentować pogląd – przynajmniej części kierownictwa MSW – ukierunkowany na stworzenie strukturalnej klarowności w ramach resortu spraw wewnętrznych i likwidacji powstałego po reformie 1956 r. zamieszania polegającego na ukryciu Służby Bezpieczeństwa w Milicji Obywatelskiej. Trzeci artykuł poświęcono prawnohistorycznym kwestiom związanym z likwidacją PRL-owskich służb specjalnych i interpretacją ustawy lustracyjnej. Zawiera on stanowisko Instytutu Pamięci Narodowej odnośnie do kwalifikowania poszczególnych jednostek MBP, KdsBP oraz MSW do organów bezpieczeństwa. Ponadto omówiono i zrobiono przegląd wybranych wyroków dotyczących spraw lustracyjnych. To właśnie w czasie ich trwania po raz pierwszy pojawił się problem określenia, co było organami bezpieczeństwa państwa. Nie można było w tym miejscu pominąć istotnego zagadnienia, jakim jest specyfika kierowania resortem, oparta m.in. na ustnych niesformalizowanych poleceniach.

²⁹ Z tego powodu doszło do rozbieżności pomiędzy zapisami dwóch ustaw: art. 5 ustawy o IPN i art. 2 ustawy o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów. W pierwszym przypadku TK nie zmienił brzmienia przepisu określającego organy bezpieczeństwa państwa, natomiast w drugim z aktów prawnych usunął kilka zapisów, zawężając krąg podmiotów wchodzących w skład komunistycznej bezpieki, m.in. art. 2 ust. 2, który stanowił, że: „Do organów bezpieczeństwa państwa, w rozumieniu ustawy, należą także organy i instytucje cywilne i wojskowe państw obcych o zadaniach podobnych do zadań organów, o których mowa w ust. 1” – w związku z tym za służbę w organach bezpieczeństwa państwa nie uznaje się służby funkcjonariuszy MBP np. w Ośrodku Szkolenia NKWD w Kujbyszewie.

W czwartym artykule opisano historię zmagania polskiego parlamentu z odbieraniem szczególnych uprawnień osobom pełniącym służbę w komunistycznych organach bezpieczeństwa państwa. Skoncentrowano się na analizie historyczno-prawnej ustaw, w których pojawiały się przepisy ograniczające lub odbierające uprawnienia emerytalne, bądź też inne, jak np. kombatanckie – funkcjonariuszom peerelowskich służb bezpieczeństwa. Rozważania zamyka omówienie ostatniego aktu prawnego, czyli uchwalonej w dniu 23 stycznia 2009 r. ustawy dezubekizacyjnej, jak również informacja o wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 lutego 2010 r., który stwierdził, że ustawa ta jest zgodna z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej.

Zakończenie stanowi swego rodzaju podsumowanie prawno-historycznych kwestii dotyczących ustawy dezubekizacyjnej oraz powiązanych z nią spraw lustracyjnych.

Do pracy dołączono aneksy, z których dwa mają przybliżyć czytelnikowi zadania cywilnych i wojskowych jednostek organów pionów bezpieczeństwa, natomiast trzeci zawiera tabele pozwalające na szybką orientację w zmianach, jakie zachodziły w Resorcie Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego, Komitecie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego oraz Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Publikację uzupełnia starannie wyselekcjonowany i reprezentatywny wybór aktów normatywnych odnalezionych w trakcie kwerend archiwalnych, dotyczących struktur zarówno cywilnych, jak i wojskowych organów bezpieczeństwa państwa z okresu 1944–1990. Wyboru dokumentów dokonali pracownicy Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Biura Lustracyjnego IPN: Agnieszka Chrzanowska, Adrian Jusupović, Rafał Leśkiewicz i Radosław Peterman.

Autorzy zdają sobie sprawę, że niniejsza praca nie zawiera końcowych rozstrzygnięć i bynajmniej nie uważają, że zaproponowane przez nich ujęcie problemu jest ostateczne. Mają jednak nadzieję, że stanie się inspiracją do dalszych prac badawczych mających na celu szczegółowe odtworzenie i naukowe opracowanie struktur organów bezpieczeństwa państwa zarówno w Instytucie Pamięci Narodowej, jak i poza nim.

Na zakończenie autorzy składają podziękowania za wnikliwe zapoznanie się z pracą oraz przekazanie cennych uwag Prof. Andrzejowi Rzeplińskiemu, Dr. hab. Filipowi Musiałowi i Dr. Dariuszowi Iwaneczce. Wyrazy wdzięczności należą się Prof. Mirosławowi Granatowi za prawną analizę studium poświęconego pojęciu „Służba Bezpieczeństwa” w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Przedłożone recenzje pozwoliły na lepsze wypuklenie prawno-historycznych aspektów funkcjonowania struktury organizacyjnej organów bezpieczeństwa państwa. Za możliwość przedyskutowania wielu kwestii dotyczących Służby Bezpieczeństwa, wypowiedzi bibliograficzne i archiwalne autorzy tej publikacji dziękują również Panu Antoniemu Zielińskiemu z Samodzielnej Sekcji Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł BUiAD IPN.

*Adrian Jusupović
Rafał Leśkiewicz*

ORGANY BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA W DOKUMENTACH MSW. PRÓBA SYSTEMATYKI*

W latach 1944–1990 znaczącą pozycję w życiu społeczno-politycznym zajmował w Polsce aparat bezpieczeństwa. Komuniści zdawali sobie sprawę, że do przejścia, utrwalenia i zachowania władzy konieczne jest posiadanie rozbudowanego systemu kontroli i inwigilacji społeczeństwa¹. Nieprzypadkowo pierwszym członkiem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN), który pojawił się w zajętych przez wojska sowieckie Lublinie i rozpoczął aktywną działalność, był Stanisław Radkiewicz, kierownik nowo utworzonego Resortu Bezpieczeństwa Publicznego. Zarówno w czasie tzw. utrwalania władzy ludowej (1944–1947), jak i w całym okresie stalinowskim (praktycznie do 1956 r.) „aparat” dążył do kontrolowania wszystkich dziedzin życia społecznego, a jego funkcjonariusze – będąc niemal całkowicie bezkarni – budzili w społeczeństwie polskim uzasadniony lęk.

Polityczna odwilż 1956 r. odbiła się szerokim echem także w aparacie bezpieczeństwa², który został w sposób zasadniczy zreformowany³. Dotychczas obowiązywał czytelnym podział. Urząd Bezpieczeństwa (od 1954 r. Urząd do spraw Bezpieczeństwa) realizował zadania związane z ochroną bezpieczeństwa państwa (oczywiście w rozumieniu

* Za uwagi i poprawki w tekście dziękuję Tomaszowi Wróblewskiemu.

¹ Naśladowali w tym zakresie wzorce radzieckie. Adam Lityński przypomina słowa Martyna Łasica domagającego się udzielenia Czecha totalnej kontroli nad społeczeństwem: „Kontrewolucja rozwija się wszędzie, we wszystkich sferach naszego życia i objawia się w najróżniejszych formach. Jest więc jasne, że żadna sfera życia nie może być wyłączona spod kontroli Czecha” – A. Lityński, *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików)*. Krótki kurs, Warszawa 2010, s. 330.

² Zob. A. Paczkowski, *Rok 1956 jako cezura w historii aparatu bezpieczeństwa* [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. II, Białystok–Katowice 2010, s. 677–685.

³ Duży wpływ na reformy i zakamuflowanie Służby Bezpieczeństwa w Milicji Obywatelskiej miał fakt, że „część członków Biura Politycznego PPR przy pomocy Ministerstwa Bezpieczeństwa zawiązała spisek i metodami spiskowymi przeprowadziła zamach stanu, którego celem było usunięcie Gomułki i zasadniczy zwrot w polityce wewnętrznej”. Władysław Gomułka z pewnością nie zapominał wkładu UB w jego aresztowanie w 1951 r. Nie mały wpływ na percepcję bezpieki miała też ucieczka płk. Józefa Światła (zob. AIPN, 0397/875, Franciszek Szlachcic, „Wspomnienia z okresu pracy w organach bezpieczeństwa i Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (lata 1945–1973). Napisane dla wewnętrznego użytku MSW”, Warszawa 1988, k. 40, 221. Mimo że istnieje wydana wersja wspomnień Szlachcica, zdecydowano się skorzystać z tej znajdującej się w archiwum IPN. Jest ona obszerniejsza i – co najważniejsze przy korzystaniu z tego typu źródeł – w przeciwieństwie do opublikowanej, nie była uzupełniana). A. Paczkowski podkreśla, że Gomułka stał się ofiarą powszechnego terroru, który panował po 1948 r. – zob. A. Paczkowski, *Terror i kontrola: funkcje aparatu bezpieczeństwa w systemie komunistycznym. Polska 1944–1956* [w:] *Od sfałszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski. Szkice do portretu PRL*, Kraków 1999, s. 56–57.

komunistów), natomiast ochrona porządku publicznego znajdowała się w gestii Milicji Obywatelskiej⁴. Tymczasem reforma z roku 1956 likwidowała odrębną, a tym samym przejrzystą, strukturę bezpieczeństwa. W tej sytuacji zasadniczym problemem stała się identyfikacja jednostek organów bezpieczeństwa. Zapewne tym należy tłumaczyć, że struktura cywilnych organów bezpieczeństwa państwa okresu 1956–1990 nie doczekała się wystarczająco dogłębnej analizy w istniejących pracach naukowych⁵.

⁴ 22 VII 1944 r. został powołany Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN), składający się z trzynastu resortów, w tym z Resortu Bezpieczeństwa Publicznego (RBP), na którego czele stanął Stanisław Radkiewicz. Szeffowi RSB przekazano do dyspozycji absolwentów szkoły Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych nr 336 w Kujbyszewie oraz innych ośrodków na terenie ZSRR. Stopniowo szeregi funkcjonariuszy zasilali byli partyzanci GL/AL oraz członkowie PPR. 1 I 1945 r. RBP został przekształcony w Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. W czasie istnienia ministerstwa skryształizowała się struktura resortu, który w chwili jego rozwiązania składał się z: Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Milicji Obywatelskiej, Wojsk Ochrony Pogranicza, Straży Więziennej oraz Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. Od 14 XII 1954 r. formalnie nastąpił rozdział jednostek pomiędzy nowo powołanymi urzędami: Komitetem do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, w którego skład wchodziły represyjne struktury byłego MBP, a Ministerstwem Spraw Wewnętrznych (zob. AIPN, 1572/177, Rozkaz informujący o zniesieniu urzędu Ministra Bezpieczeństwa Publicznego i powołaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, 10 XII 1954 r., k. 9), które swoją działalnością obejmowało „kierownictwo działalnością Milicji Obywatelskiej, 2) nadzór nad prowadzeniem akt stanu cywilnego i innych spraw z dziedziny administracji wewnętrznej, 3) sprawy ewidencji ludności i paszportowe, 4) nadzór nad orzecznictwem karno-administracyjnym, 5) ochronę przeciwpożarową, 6) terenową obronę przeciwlotniczą, 7) więziennictwo, 8) kierownictwo działalnością Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 9) kierownictwo działalnością Wojsk Ochrony Pogranicza” (zob. *ibidem*, Dekret z dnia 7 XII 1954 r. o naczelnych organach administracji państwowej w zakresie wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego, k. 3–7). Uchwała nr 823/54 Rady Ministrów z dnia 7 XII 1954 r. o zakresie działania i organizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz jego organów terenowych określiła, że w skład MSW wchodzi: Komenda Główna Milicji Obywatelskiej, Komenda Główna Straży Pożarnej, Komenda Główna Terenowej Obrony Przeciwlotniczej, Dowództwo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza, Centralny Zarząd Więziennictwa, Gabinet Ministra, Inspektorat Ministra, Departament Kadr, Departament Społeczno-Administracyjny, Biuro Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym, Biuro Paszportów Zagranicznych, Departament Wojskowy, Departament Szkolenia, Departament Planowania, Departament Finansowo-Księgowy, Departament Inwestycji, Departament Służby Zdrowia, Departament Spraw Socjalnych i Kultury, Departament Zaopatrzenia, Departament Administracyjno-Gospodarczy, Centrala Zaopatrzenia w Sprzęt Pożarniczy i Ochronny oraz Biuro Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego (AAN, URM, 96/98, k. 8–13). Uchwała nr 228/55 Rady Ministrów z dnia 19 III 1955 r. w sprawie tymczasowego statusu organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (AAN, URM, 83/29, k. 10), do której załączono Tymczasowy statut organizacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (*ibidem*, k. 11–12), zastąpiła i uzupełniła Uchwałę nr 823/54 Rady Ministrów o następujące komórki: Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych, Zarząd Organizacyjno-Wojskowy, Zarząd Wydzielonej Łączności Radiowej, Oddział Łączności, Oddział Uzbrojenia, Główny Inspektorat, Departament Finansowy, Wydział Organizacyjny, Zarząd Służby Transportowej, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Zarząd Spraw Socjalnych i Kultury, Centralny Zarząd Zaopatrzenia, Centralny Zarząd Służby Zdrowia, Centralny Zarząd Więziennictwa, Biuro Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego. Dodatkowo ministrowi spraw wewnętrznych podlegały: Przedsiębiorstwo Państwowe Centrala Zaopatrzenia w Sprzęt Pożarowy i Ochronny, Przedsiębiorstwo Państwowe Drukarnia MSW i Państwowe Przedsiębiorstwo Budowlane MSW.

⁵ Pierwszą publikacją po 1990 r., która podjęła tę tematykę, była praca H. Dominiczaka, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997. W sposób syntetyczny omawia ona strukturę aparatu bezpieczeństwa w latach 1944–1990. Kolejnym ważnym studium są analizy: P. Piotrowski, *Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku w latach 1954–1975*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1; *idem*, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 3; *idem*, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1956–1975 [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006 s. 7–33; *idem*, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990 [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3: 1975–1990, s. 9–60. Do tej tematyki nawiązują m.in. prace: A. Kocharński, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 1: *Podział administracyjny, ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1944–1956)*, Warszawa 1996; *idem*, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 2: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1957–1970)*, Warszawa 2000; *idem*, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 3: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1971–1991)*,

Pełne opracowanie struktur organów bezpieczeństwa publicznego po 1956 r.⁶ jest sprawą problematyczną. Archiwalia, którymi dysponuje Instytut Pamięci Narodowej, są rozrzucone po różnych spisach, a pomoce naukowe – nawet jeżeli istnieją – są bardzo ogólne. W tej sytuacji bardzo przydatne są zbiory przepisów opracowane przez resort, jak np. znajdujące się pod sygnaturą IPN BU 1585/3822. Zawierają one decyzje, instrukcje, tymczasowe instrukcje, pisma okólne, pisma, rozkazy, rozkazy specjalne, wytyczne oraz zarządzenia ministra spraw wewnętrznych, komendanta głównego MO, dyrektora generalnego MSW oraz przepisy kierowników jednostek organizacyjnych MSW⁷ „według stanu prawnego na dzień 1 kwietnia 1970 roku” (k. 39) – w sumie 1196 przepisów (k. 39–91). Poza tym spis nr 0045 zawiera 101 jednostek archiwalnych zarządzeń oraz decyzji ministra spraw wewnętrznych z lat 1954–1990, a w spisie o nr. 1595 znajdują się zarządzenia organizacyjno-etatowe z lat 1956–1983 (problematyczne jest zlokalizowanie analogicznych normatywów po 1983 r.). Natomiast spis nr 01751 (pozycje 1–5) zawiera wszystkie zarządzenia organizacyjne za 1989 r.

Przy dookreślaniu przynależności jednostek i komórek organizacyjnych do organów bezpieczeństwa państwa zostały przeanalizowane zachowane normatywy – przede wszystkim przepisy o charakterze ogólnym. Należy podkreślić, że niniejsze studium stanowi jedynie przyczynek do kompleksowego opracowania organów bezpieczeństwa państwa Polski „ludowej”. Mimo trwających od 13 lat w IPN badań nad tym zagadnieniem jest ono ciągle niedostatecznie opracowane. Brakuje przede wszystkim zaprogramowanego i przemyślanego planu badań. Kolejnym problemem są dokumenty wydane przez MSW i Radę Ministrów w okresie od sierpnia 1989 r. do maja 1990 r., które miały na celu ponownie ukryć Służbę Bezpieczeństwa w Milicji Obywatelskiej. Osobnym zagadnieniem, szczegółowo opisanym w tekście Adriana Jusupovicia, Andrzeja Ostapy i Jacka Wygody, zamieszczonym w tej publikacji, są akty prawne oraz wyroki sądów wydane po 1990 r. Nie wchodząc w szczegóły i chcąc ominąć polityczny i prawny aspekt poruszonej kwestii, należy podkreślić, że niniejszy tekst koncentruje się przede wszystkim na normatywach regulujących pracę i określających strukturę MSW w okresie 1956–1989.

t. 3/1 i 3/2, Warszawa 2005; R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007; F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007. Omówienie literatury w latach 2006–2012 zob. F. Musiał, *Stan badań nad dziejami komunistycznego aparatu represji za lata 2006–2012* [w:] *Archiwalia komunistycznego aparatu represji – zagadnienia źródłoznawcze*, Kraków 2012, red. F. Musiał, s. 9–85.

⁶ Jak wspomniano w poprzednim akapicie, wskazanie jednostek bezpieczeństwa do 1956 r. nie budzi wątpliwości (zob. H. Dominiczak, *op. cit.*, s. 15–33, 52–71, 119–124).

⁷ Dyrektora Gabinetu Ministra, dyrektora Departamentu Finansowego, dyrektora Departamentu Kadr, dyrektora Szkolenia i Wydawnictw, dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego, dyrektora Departamentu Zdrowia i Spraw Socjalnych, dyrektora Departamentu Kwaterunkowo-Budowlanego, dyrektora Zarządu Zaopatrzenia, dyrektora Zarządu Transportu, dyrektora Generalnego MSW ds. SB, dyrektora Departamentu I, dyrektora Departamentu II, dyrektora Departamentu III, dyrektora Departamentu IV, dyrektora Biura „B”, dyrektora Biura „C”, dyrektora Biura „W”, dyrektora Biura Śledczego, dyrektora Biura Paszportów i Dowodów Osobistych, dyrektora Zarządu Kontroli Ruchu Granicznego, dyrektora Zarządu Łączności, dyrektora Zarządu Kontroli Ruchu Granicznego, dowódcy Wojsk Wewnętrznych, szefa Oddziału I KG MO, szefa Oddziału IV, V i Kolejowego KG MO, szefa Oddziału Ewidencji i Dowodów Osobistych KG MO, dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO MSW, dyrektora Biura Dochodzeniowo-Śledczego KG MO MSW, dyrektora Biura Kryminalnego KG MO MSW, kwatermistrza KG MO.

Ustawodawstwo a niejawne normatywy MSW w okresie 1956–1989

Każda instytucja z chwilą powołania do życia staje przed zadaniem stworzenia przepisów ogólnych, które z czasem rozwija i uzupełnia o normatywy szczegółowe. Pod pojęciem „przepisów ogólnych” należy rozumieć całość dokumentacji wytworzonej w okresie od 22 lipca 1944 r. do 31 lipca 1990 r.⁸ W prezentowanym tekście szczególny nacisk położony został na te wytworzone od listopada 1956 do grudnia 1989 r. Można je podzielić na dwa rodzaje: 1) określające strukturę organów bezpieczeństwa, 2) określające zasady ich działania.

Na mocy Ustawy z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego⁹, z dniem 28 listopada 1956 r. rozwiązano Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego¹⁰. Władysław Wicha, minister spraw wewnętrznych, Rozkazem nr 3/56 z dnia 28 listopada 1956 r.¹¹ potwierdził ten fakt oraz powitał byłych pracowników Komitetu, czyli *de facto* byłych funkcjonariuszy UB, a przyszłych SB, w zreorganizowanych strukturach MSW. W rezultacie reformy zwolnionych zostało blisko 38 proc. funkcjonariuszy bezpieki.

Konsekwencją ustawy z dnia 13 listopada 1956 r. było Zarządzenie nr 00238/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 listopada 1956 r. w sprawie tymczasowych zmian w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i terenowych organów MO¹², którego podstawowe założenia warto w tym miejscu powtórzyć. Wprowadzało ono podział na następujące jednostki organizacyjne ministerstwa: o charakterze pionów organizacyjnych¹³, Wojsk Wewnętrznych¹⁴ oraz inne¹⁵. W normatywie tym wymieniono jedynie niektóre jednostki organów represji. Czytamy w nim, że „kierownicy departamentów I, II i III oraz biur: Ewidencji Operacyjnej, »T«, »A«, »B«, »W«, Śledczego i Ochrony Rządu, jak również tych jednostek organizacyjnych MSW, które przejęły zadania odpowiednich jednostek organizacyjnych b[yłego] Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, opracują i przedstawiają mi [ministrowi spraw wewnętrznych¹⁶] w terminie do dnia 3 grudnia 1956 r. szczegółową organizację i zakres działania podległych so-

⁸ Wszelkiego rodzaju decyzje, instrukcje, tymczasowe instrukcje, pisma okólne, pisma, rozkazy, rozkazy specjalne, wytyczne oraz zarządzenia.

⁹ DzU, 1956, nr 54, poz. 241.

¹⁰ Majątek KdsBP przejęło MSW (AIPN, 0045/4, Zarządzenie nr 235/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 XI 1956 r. o przejęciu b. Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, k. 261–263).

¹¹ *Ibidem*, k. 274. Rozkaz wszedł w życie z dniem podpisania.

¹² *Ibidem*, k. 270–272.

¹³ Komenda Główna Milicji Obywatelskiej, Komenda Główna Straży Pożarnej, Komenda Główna Terenowej Obrony Przeciwlotniczej, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Centralny Zarząd Służby Zdrowia (*ibidem*, k. 270).

¹⁴ Dowództwo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza, Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych (*ibidem*).

¹⁵ Gabinet Ministra, Główny Inspektorat, Departament I, Departament II, Departament III, Departament Społeczno-Administracyjny, Departament Wojskowy, Biuro Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym, Biuro Paszportów Zagranicznych, Biuro Ochrony Rządu, Biuro „T”, Biuro Ewidencji Operacyjnej, Biuro „A”, Biuro „B”, Biuro „W”, Biuro Śledcze, Departament Kadr i Szkolenia, Samodzielny Wydział Organizacyjny, Departament Finansowy, Departament Inwestycji, Zarząd Zaopatrzenia, Zarząd Transportowy, Zarząd Łączności, Zarząd Uzbrojenia, Zarząd Organizacyjno-Wojskowy, Zarząd Spraw Socjalnych i Kultury, Centralne Archiwum MSW, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Biuro Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego (*ibidem*, k. 270–271).

¹⁶ Wówczas urząd ten pełnił Władysław Wicha.

bie jednostek centralnych”¹⁷. Z tekstu dowiadujemy się o 10 komórkach wchodzących w skład zreorganizowanej Służby Bezpieczeństwa oraz o bliżej nieokreślonych innych jednostkach. Z Zarządzenia nr 0262/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 14 grudnia 1956 r. w sprawie przejścia Komendatury Ochrony do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przez Zarząd Administracyjno-Gospodarczy MSW¹⁸ dowiadujemy się o jednej „innej jednostce”, a mianowicie Komendanturze wchłoniętej przez milicyjny Zarząd Administracyjno-Gospodarczy. W pozostałych możemy widzieć te jednostki KdsBP, które zostały wcielone do ich odpowiedników w MSW.

Pierwsze zarządzenia określające miejsce poszczególnych pionów w strukturze MSW raczej starały się zachować rozdział komórek milicyjnych od esbeckich. Warto jednak podkreślić, że do końca istnienia PRL-owskich służb specjalnych nie powstał dokument jednoznacznie wskazujący organy represji. Podział ze wskazaniem na podległość jednostek MSW¹⁹ przynosi Zarządzenie nr 258/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 grudnia 1956 r. w sprawie nadzoru nad działalnością jednostek MSW²⁰. Normatyw ten w zasadzie ustalał niemal klarowny rozdział SB od MO. Podległość organów represji przedstawiała się w nim następująco: podsekretarz stanu Mieczysław Moczar miał sprawować nadzór nad: Departamentem I, Departamentem II, Biurem „A”, Biurem „T”, Biurem Śledczym, Biurem do spraw Przeszkolenia i Zatrudnienia; podsekretarz stanu Antoni Alster nad: Departamentem III, Biurem „B”, Biurem „W”, Biurem Ewidencji Operacyjnej, Centralnym Archiwum MSW²¹, a kontrolę nad Gabinetem Ministra, Departamentem Kadr, Departamentem Finansowym, Biurem Ochrony Rządu oraz Głównym Inspektorem miał minister spraw wewnętrznych Władysław Wicha. Jeżeli chodzi o pozostałe jednostki, to: 1) podsekretarz stanu Julian Hibner sprawował wówczas nadzór nad działalnością: Wojsk Wewnętrznych (KBW, WOP), Zarządem Informacji Wojsk Wewnętrznych, Zarządem Uzbrojenia, Zarządem Łączności, Zarządem Organizacyjno-Wojskowym, Głównym Inspektorem Ochrony Przemysłu; 2) podsekretarz stanu Zygfryd Sznek nadzorował: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Departament Społeczno-Administracyjny, Departament Wojskowy, Biuro Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym, Samodzielny Wydział Organizacyjny, wojewódzkie zarządy spraw wewnętrznych; 3) podsekretarz stanu Stefan Antosiewicz objął pieczę nad: Komendą Główną Terenowej Obrony Przeciwlotniczej, Komendą Główną Straży Pożarnej, Zarządem Spraw Socjalnych, Głównym Komitetem Przeciwpowodziowym; 4) podsekretarz stanu Ryszard Dobieszak kontrolował: Biuro Paszportów Zagranicznych; 5) generalny dyrektor ds. zaopatrzenia Zbigniew Fijałek nadzorował: Centralny Zarząd Służby Zdrowia, Departament Inwestycji, Zarząd Zaopatrzenia, Zarząd Transportu, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Centralę Sprzętu Pożarniczego i Ochronnego oraz Drukarnię MSW²².

Struktura po reformie 1956 r. została ostatecznie zatwierdzona Uchwałą nr 781 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 1956 r. w sprawie Statutu organizacyjnego MSW²³. Załącznik

¹⁷ *Ibidem*, k. 271–272.

¹⁸ *Ibidem*, k. 310.

¹⁹ Poniżej wyselekcjonowane zostały te, które wchodziły w skład Służby Bezpieczeństwa.

²⁰ *Ibidem*, k. 300–301. Normatyw ten wszedł w życie z dniem 8 XII 1956 r.

²¹ *Ibidem*, k. 300.

²² *Ibidem*, k. 301.

²³ AAN, URM, 159/190, k. 5.

Aparat bezpieczeństwa publicznego podczas reorganizacji wg stanu na dzień 15 I 1957 r.

Całość aparatu BP (wraz z jednostkami administracyjno-gospodarczymi) w czasie trwania reorganizacji na dzień 15 I 1957 r.											
	Aparat wojewódzki		Aparat powiatowy		Razem		Pozostało do załatwienia na dzień:				
	Stan faktyczny przed reorganizacją I XII 1956	Ilość przekazanych do MO Pion BP	Ilość przekazanych do MO Pion BP	Ilość przekazanych do MO do innych komórek MO	Stan faktyczny przed reorganizacją I XII 1956	Ilość przekazanych do MO Pion BP	Ilość przekazanych do MO do innych komórek MO	Zwolniono	15 I 1957	15 II 1957	15 III 1957
Aparat WUdsBP i PUdsBP	9350	3041	2130	442	5192	5171	2007	6835	686	412	229
Aparat centralny	-	-	-	-	-	2788	1134	1749	300	260	73
Ogółem:	9350	3041	2130	442	5192	7959	3141	8584	986	672	302

Wykonał i podpisał zastępca dyrektora Departamentu Kadr i Szkolenia MSW
mjr E. Ratusiak

Stan aparatu bezpieczeństwa publicznego po reorganizacji na dzień 27 II 1957 r.

Stan aparatu ds. BP po reorganizacji na dzień 27 II 1957 r.													
	Stan etatowy jednostek operacyjnych		Obsada jednostek operacyjnych		Zatrudnienie wg stażu pracy w BP	Wykształcenie ogólne							
	przed reorganizacją 1 XII 1956	po reorganizacji 27 II 1957	byłego urzędu ds. BP przed reorganizacją 1 XII 1956	po reorganizacji 27 II 1957		44-7	48-50	51-53	54-56	podstawowe	niepełne średnie	średnie	niepełne wyższe
Aparat MO	10 490	5807	9178	5235	1999	1386	1284	566	1941	2346	872	26	51
Departament I	328/330	308/330	308/316	309/236	129	52	107	21	21	78	98	12	105
Departament II	580	625	424	504	218	113	91	36	151	162	112		33
Departament III	629	170	481	159	84	37	28	10	25	64	55	3	12
Pozostałe jednostki pionu BP	2568	2124	2280	1683	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Razem aparatu centralnego	4105	3227	3493	2655	431	202	226	67	197	299	265	15	150
Ogółem	14 595	9043	12 671	7890	2430	1588	1550	633	2138	2644	1137	41	201

Wykonał i podpisał zastępca dyrektora Departamentu Kadr i Szkolenia MSW
mjr E. Ratusiak

do uchwały w postaci Statutu organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych²⁴ zasadniczo powtarzał organizację z tymczasowego Zarządzenia nr 00238/56²⁵.

Kolejny normatyw dotyczący struktur został wydany – jak czytamy w dokumencie – w związku z „chorobą wiceministra Antoniego Alstera”²⁶. Następne przepisy w większości nie dążyły do zachowania klarownego podziału i wiceministrom spraw wewnętrznych najczęściej przydzielano do nadzorowania zarówno jednostki SB, jak i MO²⁷. Jedyne pojawiający się w niektórych aktach z lat 1956–1980 generalny dyrektor ds. Służby Bezpieczeństwa kontrolował tylko i wyłącznie komórki SB. W jego gestii w poszczególnych zarządzeniach pojawia się: Departament II, Biuro „B”, Biuro Paszportów²⁸ (później Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych²⁹), Biuro Rejestracji Cudzoziemców (zastąpiony przez Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego³⁰), a od wejścia

²⁴ *Ibidem*, k. 6–7.

²⁵ Punkt dotyczący innych jednostek został poszerzony o Biuro do spraw Szkolenia Zawodowego i Zatrudnienia (zob. *ibidem*, k. 7). W tym czasie wydano ponadto rozkazy organizacyjne ministra spraw wewnętrznych określające etaty w MSW byłych jednostek Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego: Rozkazem organizacyjnym nr 01/org. z dnia 12 XII 1956 r. zorganizowano Departament I według etatów o numerach 01/1, 060/1 i 060/5; Rozkazem organizacyjnym nr 02/org. z dnia 12 XII 1956 r. zorganizowano Departament II według etatów 02/1, 060/2 i 060/3; Rozkazem organizacyjnym nr 03/org. z dnia 12 XII 1956 r. zorganizowano Departament III według etatu 03/1; Rozkazem organizacyjnym nr 04/org. z dnia 12 XII 1956 r. zorganizowano Biuro „A” według etatów 04/1 i 060/4; Rozkazem organizacyjnym nr 05/org. z dnia 12 XII 1956 r. zorganizowano Biuro „B” według etatu 05/1; Rozkazem organizacyjnym nr 06/org. z dnia 12 XII 1956 r. zorganizowano Biuro Ewidencji Operacyjnej według etatu 06/1; Rozkazem organizacyjnym nr 07/org. z dnia 12 XII 1956 r. zorganizowano Biuro „W” według etatu 09/1; Rozkazem organizacyjnym nr 08/org. z dnia 20 XII 1956 r. zorganizowano BOR według etatu 07/1; Rozkazem organizacyjnym nr 09/org. z dnia 20 XII 1956 r. zorganizowano Biuro „T” według etatu 08/1 oraz Instytut Techniki Operacyjnej według etatu 08/2. Analogiczne zmiany zostały wprowadzone w komendach wojewódzkich rozkazami organizacyjnymi od 010 do 028 (zob. AIPN, 1595/1, k. 6–61). Pozostałe jednostki zostały na nowo zorganizowane dalszymi rozkazami organizacyjnymi ministra spraw wewnętrznych ze stycznia 1957 r.

²⁶ AIPN, 0045/16, Zarządzenie nr 0174/60 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 X 1960 r. w sprawie zmian organizacyjnych w porządkowaniu jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 185.

²⁷ Zob. AIPN, 0045/23, Zarządzenie nr 0171/63 ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 XI 1963 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 314–315; AIPN, 0045/29, Zarządzenie nr 78/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 VII 1965 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 140–141.

²⁸ Wydziały paszportów w komendach wojewódzkich zostały podporządkowane komendantom ds. SB z dniem 15 VII 1964 r. na mocy Zarządzenia nr 097/64 ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 lipca 1964 r. (AIPN, 1225/768).

²⁹ AIPN, 0045/29, Zarządzenie nr 08/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 5 II 1965 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 20–21; *ibidem*, Zarządzenie nr 078/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 VII 1965 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 140.

³⁰ Biuro Rejestracji Cudzoziemców utworzone zostało 1 VII 1960 r. Do jego zadań należało: opiniowanie wniosków wizowych obywateli krajów obcych oraz kart osiedleńczych, prowadzenie ewidencji i dokumentacji pobytu cudzoziemców, prowadzenie analizy pobytu, rozmieszczenia i dyscypliny cudzoziemców oraz przedkładanie odpowiednich opinii Departamentowi II, a także analiza polityki wizowej (zob. AIPN, 1585/3567, Zarządzenie nr 0127/60 ministra spraw wewnętrznych z dnia 12 VII 1960 r. w sprawie powołania z dniem 1 VII 1960 r. Biura Rejestracji Cudzoziemców w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, samodzielnych sekcji rejestracji cudzoziemców w komendach wojewódzkich Milicji Obywatelskiej i równorzędnych oraz grupy rejestracji cudzoziemców w niektórych komendach powiatowych Milicji Obywatelskiej i równorzędnych, k. 1–2). Biuro Rejestracji Cudzoziemców ściśle współpracowało z departamentami I i II, m.in. dokonywało sprawdzeń w ich kartotekach, w celu wydania opinii o zatrudnionych w kraju cudzoziemcach (zob. AIPN, 01225/427, Zarządzenie nr 0120/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 VII 1962 r. w sprawie trybu opiniowania zatrudnionych w kraju cudzoziemców, k. 136). W miejsce Biura Rejestracji Cudzoziemców w lipcu 1965 r. powołano Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego, który przejął zakres obowiązków zlikwidowanej komórki; zajmował się: cudzoziemcami przekraczającymi granicę PRL (rejestracja, wstępna kontrola pobytu oraz selekcja operacyjna), wykrywaniem i zapobieganiem przestępczości granicznej, analizą polityki wizowej obcych państw, opiniowaniem udzielania wiz oraz zatrudnienia cudzoziemców

w życie Zarządzenia nr 069/66 ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 czerwca 1966 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych³¹ czytamy dodatkowo o Biurze Śledczym i Biurze „C”. Biuro Śledcze „zniknęło” w Zarządzeniu nr 062/67 ministra spraw wewnętrznych z dnia 12 czerwca 1967 r.³², pojawił się natomiast Samodzielny Wydział RKW. Wymienione powyżej jednostki Zarządzeniem nr 035/68 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 maja 1968 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych³³ zostały uzupełnione o Biuro „W”, a Zarządzeniem nr 082/68 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 sierpnia 1968 r.³⁴ – o Departament III. W kolejnych normatywach nie ma wymienionego stanowiska dyrektora generalnego ds. Służby Bezpieczeństwa, a pomieszczenie komórek Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej uległo pogłębieniu³⁵. Jedynym normatywem z omawianego okresu pokazującym w miarę przejrzystą strukturę jednostek SB jest Zarządzenie nr 0171/63 ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 listopada 1963 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych³⁶. Podporządkowane zostały w nim podsekretarzowi stanu Mieczysławowi Moczarowi: Departament I, Departament II, Biuro „A”, Biuro „T”, Biuro Śledcze oraz Biuro Rejestracji Cudzoziemców; podsekretarzowi stanu Franciszkowi Szlachcicowi: Departament III, Departament IV, Biuro „B”, Biuro „C”, Biuro „W”, Centralne Archiwum i Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie, natomiast ministrowi spraw wewnętrznych Władysławowi Wisze: Gabinet Ministra, Główny Inspektorat Ministra, Departament Kadry i Szkolenia, Departament Finansowy, a także Biuro Ochrony Rządu.

Zarówno wspomnianą powyżej Uchwałę nr 823/54 Rady Ministrów z 7 grudnia 1954 r., jak również Uchwałę nr 781/56 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 1956 r., zastąpiła Uchwała nr 144/83 z dnia 21 października 1983 r. w sprawie nadania Statutu

na podstawie umów o pracę w obiektach kluczowych i specjalnych (zob. AIPN, 1585/3184, Zarządzenie nr 00122/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 XI 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Zarządu Kontroli Ruchu Granicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 33–36; normatyw ten zastąpił Zarządzenie nr 0127/60; AIPN, 1585/3190, Zarządzenie nr 098/67 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 IX 1967 r. w sprawie zakresu i trybu wykonywania niektórych czynności zleczanych przez jednostki operacyjne resortów spraw wewnętrznych i obrony narodowej oraz udzielania informacji przez organy kontroli ruchu granicznego, k. 25; *ibidem*, Instrukcja o wykonaniu niektórych czynności oraz udzielaniu informacji przez organy kontroli ruchu granicznego, Załącznik do Zarządzenia nr 098/67 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 IX 1967 r., k. 26–30). Szczegółowe zarządzenia zob. *ibidem*, k. 35–52. Zarząd rozwiązano Zarządzeniem organizacyjnym nr 0100/org. z dnia 18 XII 1971 r. z dniem 1 I 1971 r., a obowiązki przekazano do: WOP, Biura Paszportów i Dowodów Osobistych MSW, Departamentu III, Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO (zob. AIPN, 01254/760, k. 105–106).

³¹ AIPN, 0045/33, k. 5.

³² AIPN, 01225/768, k. 52.

³³ AIPN, 0045/39, k. 113–114.

³⁴ *Ibidem*, k. 182.

³⁵ Zob. AIPN, 01225/769, Zarządzenie nr 052/69 ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 VI 1969 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 33–34; AIPN, 01254/760, Zarządzenie nr 12/71 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 I 1971 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 14–15; AIPN, 0045/52, Zarządzenie nr 095/71 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 VI 1971 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 78–79; *ibidem*, Zarządzenie nr 0140/71 ministra spraw wewnętrznych z dnia 26 X 1971 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 254–255; AIPN, 0045/63, Zarządzenie nr 017/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 III 1974 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 151–152; AIPN, 0045/76, Zarządzenie nr 036/80 ministra spraw wewnętrznych z dnia 19 IX 1980 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek resortu spraw wewnętrznych, k. 433–434.

³⁶ AIPN, 0045/23, k. 314–315.

organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych³⁷, która była konsekwencją rozpoczętej w 1981 r. reorganizacji resortu.

Dnia 31 lipca 1981 r. urząd Ministra Spraw Wewnętrznych objął Czesław Kiszczak³⁸ i niemal natychmiast przystąpił do reorganizacji urzędu³⁹. W historiografii używa się określenia „reformy Kiszczaka” dla roku 1983, jednak w rzeczywistości nowy szef MSW rozpoczął przeprowadzanie zmian od razu. Już 27 listopada 1981 r. ogłosił Zarządzenie nr 055/81 ministra spraw wewnętrznych w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁴⁰, w którym podzielił resort na siedem służb (szef wojsk traktowany był jako osobna służba)⁴¹. Normatywów miał zastąpić Zarządzenie nr 036/80 i wejść w życie z dniem podpisania. Wprowadzenie 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego oraz fakt, że gen. Kiszczak nie cieszył się szerszym poparciem w resorcie⁴², opóźniły modernizację ministerstwa. W pół roku od ogłoszenia stanu wojennego Zarządzeniem nr 042/82 ministra spraw wewnętrznych z dnia 24 maja 1982 r. powołano Radę do spraw Organizacji. Jej powstanie motywowano koniecznością podejmowania szybkich decyzji i rozwiązywania wszelkich sporów kompetencyjnych w stanie wojennym, ponadto Rada miała się zająć strukturami. Należy pamiętać, że Czesław Kiszczak przybył z MON do resortu, który był kierowany przez osoby niechętnie ustosunkowane do wojskowego drylu i przywykłe do stanu już panującego. Nowy minister, tworząc zapewne kolejne komisje, potrzebował po pierwsze legitymizacji swoich działań, a po drugie miał okazję wprowadzać swoich ludzi.

³⁷ AAN, URM, 218/90, Załącznik do Uchwały nr 144/83 Rady Ministrów z dnia 21 X 1983 r., k. 141–145; kopia zob. AIPN, 0045/87, k. 471–476.

³⁸ W okresie od 21/23 do 31 VII 1981 r. był kierownikiem resortu spraw wewnętrznych w randze podsekretarza stanu. Zob. AAN, KC PZPR, mf 3414, Wniosek kadrowy dotyczący powołania towarzysza Czesława Kiszczaka na stanowisko podsekretarza stanu w MSW z równorzędnym powierzeniem obowiązków kierownika tego resortu, k. 19. Na dokumencie w prawym górnym rogu widnieje data 23 VII 1981 r., jednak podpisany został 21 VII 1981 r. przez I sekretarza KC PZPR Stanisława Kanię. W *Aparacie bezpieczeństwa w Polsce...* (t. 3: 1975–1990, s. 61) autorzy podają datę 28 VII 1981 r.

³⁹ H. Dominiczak, *op. cit.*, s. 253–259.

⁴⁰ AIPN, 1585/3232, k. 1–2.

⁴¹ Służba Wywiadu i Kontrwywiadu (Departament I, Departament II, Biuro Paszportów, Biuro „A”, Biuro RKW), Służba Bezpieczeństwa (Departament III, Departament IV, Departament V, Departament Społeczno-Administracyjny, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu, Biuro Studiów), Służba Zabezpieczenia Materiałowego (Komenda Główna Straży Pożarnej, Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej, Departament Inwestycji, Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Komendantura Obiektów MSW), Służba Zabezpieczenia Operacyjnego (Departament Techniki, Departament PESEL, Biuro „B”, Biuro „C”, Biuro „W”, Zarząd Łączności), Służba Polityczno-Wychowawcza (Zarząd Polityczno-Wychowawczy, Redakcja „W Służbie Narodu”), Służba Kadr i Doskonalenia Zawodowego (Departament Kadr, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Akademia Spraw Wewnętrznych, wyższe szkoły oficerskie, szkoły podoficerskie, ośrodki szkolenia i doskonalenia zawodowego centralnego podporządkowania). Ponadto ministrowi spraw wewnętrznych bezpośrednio podlegały: Gabinet Ministra, Główny Inspektorat, Departament Finansów. I zastępca ministra spraw wewnętrznych nadzorował: Biuro Śledcze, Biuro Organizacyjno-Prawne, Zarząd I Szefostwa Wojsk MSW sprawował kontrolę nad: Wojskami Ochrony Pogranicza, Nadwiślańskimi Jednostkami Wojskowymi MSW, Biurem Ochrony Rządu, Zarządem MSW Jednostek Wojskowych MSW. Komendant główny Milicji Obywatelskiej stał na czele jednostek organizacyjnych Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej. W konsekwencji Zarządzenia nr 055/81 utworzono sekretariaty służb. Zarządzeniem organizacyjnym nr 0130/org. z dnia 30 XII 1981 r. (AIPN, 1595/105, k. 385–387) z dniem 1 XII 1981 r. powołano 8 sekretariatów: dla I zastępcy ministra oraz szefów służb; w późniejszym okresie ta liczba zwiększyła się do 10 (8 szefów służb i 2 podsekretarzy stanu), które zostały włączone do struktury etatowej Gabinetu Ministra. Należy nadmienić, że do 1981 r. były dwa szczeble decyzyjne: minister oraz dyrektor departamentu, a po zmianach – trzy: minister, szef służby i dyrektor departamentu (zob. AIPN, 1585/1436, Materiały Biura Organizacyjnego dotyczące organizacji i funkcjonowania służb, k. 72–99, 131–152).

⁴² H. Dominiczak, *op. cit.*, s. 253–254.

Intensyfikacja prac nad organizacją resortu nastąpiła dopiero pod koniec stanu wojennego. W 1983 r. przystąpiono do dalszych reform. Wydano Zarządzenie nr 027/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 12 kwietnia 1983 r. w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁴³ (powtarzało ono w treści Zarządzenie nr 055/81, z tą różnicą, że dzieliło resort na osiem służb – doszła Służba Milicji⁴⁴). Następnie 14 lipca 1983 r. uchwalono ustawę o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów⁴⁵, która pozwalała ministrowi spraw wewnętrznych określać i kształtować struktury. Natomiast Uchwała nr 144/83 Rady Ministrów z dnia 21 października 1983 r., do której załączono Statut organizacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, przygotowała grunt do dalszych zmian.

„W celu ustalenia potrzeb etatowych w resorcie spraw wewnętrznych, ujawnienia potencjalnych rezerw w tym zakresie oraz stworzenia możliwości wzmocnienia etatowego rejonowych, miejskich i dzielnicowych urzędów spraw wewnętrznych oraz komisariatów i posterunków Milicji Obywatelskiej – zachodzi potrzeba podjęcia stosownych działań badawczo-analitycznych oraz organizacyjnych”. W ten sposób umotywowano Decyzję nr 025/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 grudnia 1983 r. w sprawie doskonalenia struktury etatowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i podległych jednostek⁴⁶, która równocześnie powoływała zespół mający dokonać „pogłębionej analizy zakresów działania, struktur i stanów etatowych oraz zadań służb i jednostek organizacyjnych centrali MSW i wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych”⁴⁷.

Niezależnie od tych prac wydano Zarządzenie nr 098/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 grudnia 1983 r. w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁴⁸, co było konsekwencją wspomnianej wyżej Uchwały nr 144/83 Rady Ministrów oraz ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. Normatywów zastępował Zarządzenie nr 027/83 i wchodził w życie z dniem podpisania. W treści nawiązywał zarówno do Zarządzenia nr 055/81, jak i do Zarządzenia nr 027/83 (w wielu miejscach tę treść powtarzał). Wprowadzony na wzór wojskowy podział Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na rodzaje służb⁴⁹

⁴³ AIPN, 0045/83, k. 263–266.

⁴⁴ W skład jej wchodziło: Biuro Prewencji, Biuro Ruchu Drogowego, Biuro Kryminalne, Biuro do Walki z Prześstępstwami Gospodarczymi, Biuro Dochodzeniowo-Śledcze, Biuro Operacyjne, Biuro Kontroli i Analiz, Zakład Kryminalistyki.

⁴⁵ DzU, nr 38, poz. 172. Por. *Ustawa z dnia 14 VII 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakres działania podległych mu organów* [w:] *Ustawa o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów. Zbiór przepisów (stan prawny na dzień 15 XI 1984)*, Warszawa 1984, s. 5–13 (AIPN, 01369/35). Ustawa ta zastępowała Dekret z dnia 7 grudnia 1954 r. o naczelnym organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa państwa, Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. o organizacji i zakresie działania Milicji Obywatelskiej oraz Ustawę z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnym organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego.

⁴⁶ AIPN, 1585/1436, k. 52. Materiał dotyczący doskonalenia struktury etatowej MSW w latach 1982–1989, zob. *ibidem*, k. 1–170.

⁴⁷ *Ibidem*, k. 52.

⁴⁸ AIPN, 01369/18, k. 2–4.

⁴⁹ W strukturze MSW było dwóch podsekretarzy stanu, którzy nie byli szefami służb, jeden zajmował się problematyką Komitetu Rady Ministrów do spraw Przestrzegania Prawa, Porządku Publicznego i Dyscypliny Społecznej, a drugi nadzorował nieprzyporządkowane do żadnej służby jednostki (także minister nadzorował komórki niezaliczone do żadnej z służb). Sytuacja ta budziła żywą dyskusję wśród ówczesnego kierownictwa MSW. Zasugerowano nawet, żeby powołać dziewięć służbę – ogólnoprawną. Nie udało się jednak w tej kwestii dojść do porozumienia, a pomysł zarzucono (AIPN, 1585/1436, k. 84, 114).

miał na celu usystematyzowanie podziału jednostek MSW zgodnie z wykonywanymi przez nie zadaniami. Poszczególnym szefom służb przyporządkowane zostały jednostki organizacyjne według wykonywanych przez dane jednostki działań. Zgodnie z dokonaną systematyzacją:

- szef Służby Bezpieczeństwa – podsekretarz stanu nadzorował: departamenty III, IV, V, VI, Społeczno-Administracyjny oraz Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu i Biuro Studiów;

- szef Służby Wywiadu i Kontrwywiadu – podsekretarz stanu nadzorował: departamenty I i II oraz biura: Paszportów, „A”, RKW;

- podsekretarzowi stanu bezpośrednio podlegały: Biuro Śledcze, Biuro Organizacyjno-Prawne, Zarząd I Szefostwa Wojsk MSW;

- szef Służby Zabezpieczenia Materiałowego – podsekretarz stanu nadzorował: Komendę Główną Straży Pożarnej, departamenty Gospodarki Materiałowo-Technicznej, Inwestycji, Zdrowia i Spraw Socjalnych, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Komendanturę Ochrony Obiektów;

- szef Służby Milicji – komendant główny Milicji Obywatelskiej nadzorował jednostki organizacyjne Komendy Głównej MO oraz działalność ORMÓ;

- szef Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego – dyrektor generalny nadzorował: Departament Kadr, Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Akademię Spraw Wewnętrznych, wyższe szkoły oficerskie, szkoły chorążych, szkoły podoficerskie, ośrodki szkolenia i doskonalenia zawodowego centralnego podporządkowania;

- szefowi Służby Polityczno-Wychowawczej – dyrektorowi generalnemu podlegały: Zarząd Polityczno-Wychowawcza, Redakcja „W Służbie Narodu”;

- szef Służby Zabezpieczenia Operacyjnego – dyrektor generalny nadzorował: departamenty Techniki, PESEL, biura „B”, „C”, „W” oraz Zarząd Łączności. Warto zaznaczyć, że Zarząd Łączności, który pojawił się co prawda już w Zarządzeniu nr 055/81 oraz Zarządzeniu nr 098/83, został włączony w struktury organów bezpieczeństwa dopiero decyzją ministra spraw wewnętrznych z 8 grudnia 1983 r.⁵⁰ Jak czytamy w notatce z 25 czerwca 1984 r. przygotowanej przez Biuro Organizacyjno-Prawne, dotyczącej propozycji podziału jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na jednostki Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, „za przyjęciem powyższego rozwiązania [czyli zaliczeniem Zarządu Łączności do jednostek SB – A.J.] przemawiały określone warunki społeczno-polityczne kraju i potrzeby operacyjno-techniczne Służby Bezpieczeństwa. Sprawa łączności nabrała bowiem w ostatnim czasie szczególnie ważnego znaczenia w działaniach tej służby. Pion łączności dysponuje odpowiednim potencjałem techniczno-kadrowym i stanowi legendę dla działań na zewnątrz pionów operacyjno-technicznych Służby Bezpieczeństwa (»A«, »B«, »T«, »W«)”⁵¹.

- szefowi Wojsk MSW – dyrektorowi generalnemu podlegały: WOP, Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe MSW, BOR, Zarząd WSW Jednostek Wojskowych.

Kolejne normatywy: Zarządzenie nr 011/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 lutego 1985 r.⁵², Zarządzenie nr 098/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 lipca 1985 r.

⁵⁰ Zob. AIPN Kr, 516/32, bp.

⁵¹ AIPN, 1585/14959, k. 5.

⁵² AIPN, 01369/24, k. 1–2.

w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁵³ oraz Zarządzenie nr 041/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 maja 1989 r. w sprawie powierzenia podsekretarzom stanu i szefom służb Ministerstwa Spraw Wewnętrznych niektórych zadań ministra spraw wewnętrznych⁵⁴, zasadniczo nie zmieniały dotychczasowego podziału. Jedynymi zmianami było doprecyzowanie prerogatyw ministra spraw wewnętrznych i podległych mu szefów służb, a poza tym nieznaczne przesunięcia jednostek MSW spod kompetencji szefów służb do podsekretarza stanu, nadzorujących zgodnie z zasadą klarownego podziału⁵⁵, przyporządkowane im komórki – albo SB, albo MO. Z taką sytuacją spotykamy się w przypadku Departamentu Społeczno-Administracyjnego, który przeniesiony został spod zwierzchności szefa Służby Bezpieczeństwa do podsekretarza stanu kontrolującego m.in. Biuro Śledcze, Biuro Organizacyjno-Prawne i Zarząd I.

Wprowadzenie w 1983 r. w strukturze MSW nowego podziału na rodzaje służb miało na celu jedynie systematyzację jednostek organizacyjnych resortu zgodnie z wykonywanymi przez nie działaniami. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że nieuprawnione jest twierdzenie, iż na mocy Uchwały nr 144/83 i jej aktu wykonawczego, czyli Zarządzenia nr 098/83 (oraz późniejszych jego zmian), jednostkami organizacyjnymi Służby Bezpieczeństwa MSW były tylko jednostki nadzorowane przez szefa Służby Bezpieczeństwa. Ponadto – jak zaznaczono w notatce z 1986 r. przygotowanej w Biurze Organizacyjno-Prawnym w sprawie organizacji i statusu służb Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – „zarówno w statucie, jak i w innych aktach prawnych nie określono organizacji i statusu służb, pozostawiając uregulowanie tej problematyki ministrowi spraw wewnętrznych. [...] Przeanalizowania wymaga zasadność uplasowania niektórych jednostek w poszczególnych służbach, a także używane nazewnictwo niektórych służb rodzące nieporozumienia (np. »Służba Bezpieczeństwa« grupująca jednostki ministerstwa i pojęcie »Służby Bezpieczeństwa« stosowane w ustawie o Urzędzie Ministra na określenie części składowej resortu)»⁵⁶ (podkr. autora).

Uchwała nr 128/89 Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1989 r.⁵⁷ wraz z załączonym Statutem organizacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych kończy cykl aktów prawnych wyższego rzędu organizujących PRL-owskie organy bezpieczeństwa. Istotne jest to, że normatyw ten rozpoczął zmiany w resorcie, które trwały właśnie od sierpnia 1989 r. Jest to również pierwszy dokument uwzględniający późniejszą jego reorganizację – m.in. nie ma w nim już Biura „W”⁵⁸ ani departamentów III, IV, V i VI itd., możemy natomiast przeczytać np. o Departamencie Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa czy Departamencie Ochrony Gospodarki⁵⁹. Należy zaznaczyć, że Uchwała

⁵³ AIPN, 1585/1436, k. 67–68.

⁵⁴ AIPN, 01225/818, k. 1–2.

⁵⁵ Według Notatki z dnia 24 VI 1984 r. sprzedanej przez mjr. Jerzego Karpacza dotyczącej podziału jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na jednostki Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej (AIPN, 1585/14959, k. 4–7). Omówienie jej zob. S. Hermański, A. Jusupović, T. Wróblewski, „Percepcja »bezpieczeństwa« w resorcie spraw wewnętrznych” w niniejszej publikacji.

⁵⁶ AIPN, 1585/372, k. 28, 30.

⁵⁷ AAN, URM, 214/128, Uchwała nr 128/89 Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1989 r., k. 3.

⁵⁸ Biuro „W” zostało rozwiązane Zarządzeniem nr 115/org. z 30 V 1989 r. i włączone do Departamentu II.

⁵⁹ 24 VIII 1989 r. Zarządzeniem nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych w sprawie likwidacji i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (AIPN, 0045/99, k. 221–225; AIPN,

nr 128/89 ukazała się na dwa dni przed wyborem przez sejm na stanowisko premiera Tadeusza Mazowieckiego. Gabinet powołany został 12 września. Uchwałę nr 128/89 Rady Ministrów zaliczyć należy do cyklu normatywów niższego rzędu – dostrzeżonych w 1990 r. przez organizatorów III RP i zniesionych Zarządzeniem nr 053/90 – mających na celu zaciemnić faktyczny obraz jednostek Służby Bezpieczeństwa⁶⁰. W proces ten wpisuje się również Zarządzenie nr 097/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 listopada 1989 r. w sprawie podziału zadań między członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁶¹, którego podstawą do wydania były statuty z 1983 r. oraz 1989 r. W dokumencie tym znajduje się m.in. zapis świadczący o nadchodzących zmianach, o następującej treści: „Minister spraw wewnętrznych [...] realizuje politykę rządu w odniesieniu do zagadnień należących do zakresu działania ministra spraw wewnętrznych”. Przewodnia rola partii się skończyła i nadchodziły nowe czasy.

Do wydania Zarządzenia 097/89 – w normatywach dotyczących podziału zadań pomiędzy członków kierownictwa MSW – minister, podsekretarze stanu oraz szefowie służb nadzorowali albo jednostki SB, albo MO, zgodnie z planami ministra Czesława Kiszcza, które między innymi zostały wyrażone w notatce Jerzego Karpacza z 24 czerwca 1984 r., dotyczącej podziału jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na jednostki Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej⁶². Starano się nie mieszać jednostek Służby Bezpieczeństwa (w tym pełniących wobec nich funkcję usługową) z komórkami Milicji Obywatelskiej. Przewidując mające nastąpić zmiany i ewentualne szkany w stosunku do funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, szefostwo MSW postanowiło stopniowo zmieniać profil działalności poszczególnych służb i zmniejszać liczbę pracowników organów bezpieczeństwa. Między innymi miało temu służyć umieszczenie Biura Śledczego, bezdyskusyjnie esbeckiego pionu, w Służbie Milicji Obywatelskiej. Paragraf 7 Zarządzenia nr 097/89 mówiący, że „szef Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych [...] sprawuje nadzór nad departamentami Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Ochrony Gospodarki, Studiów i Analiz oraz Biurem Ochrony Rządu”⁶³, był niczym innym jak preludium do zmniejszenia liczby funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa przez zmienienie Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 60/87 z dnia 31 października 1987 r. w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy SB i MO Zarządzeniem nr 8/90 ministra spraw wewnętrznych⁶⁴ i wprowadzenie do paragrafu 28 ustępu 2. Proces zaciemniania obrazu Służby Bezpieczeństwa oraz rola Zarządzenia nr 8/90 w tym procesie zostały omówione w rozdziale „Konstytucja z 1997 roku, ustawa lustracyjna a istnienie SB” publikowanego tu tekstu

01369/29, k. 1–3) departamenty III, IV, V i VI oraz Biuro Studiów SB i Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu zostały przekształcone w Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Departament Ochrony Gospodarki oraz Departament Studiów i Analiz.

⁶⁰ Omówienie tej problematyki zob. „Konstytucja RP z 1997 roku, ustawa lustracyjna, a istnienie SB” w artykule A. Jusupovicia, A. Ostapy, J. Wygody, „Pojęcie »Służba Bezpieczeństwa« w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Propozycja wykładni” oraz „Podsumowanie” w niniejszej publikacji.

⁶¹ AIPN, 0044/31, bp.

⁶² AIPN, 1585/14959, k. 4–7. Omówienie notatki mjr. J. Karpacza zob. S. Hermański, A. Jusupović, T. Wróblewski, „Percepcja »bezpieki« w resorcie spraw wewnętrznych” w niniejszej publikacji.

⁶³ AIPN, 0044/31, bp.

⁶⁴ DzUrz. MSW, nr 1, poz. 1.

A. Jusupowicia, A. Ostapy i J. Wygody pt. „Pojęcie »Służba Bezpieczeństwa« w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Propozycja wykładni”.

Na zakończenie tej części pracy warto zaznaczyć, że w mentalności funkcjonariuszy MSW Biuro Śledcze było jednostką Służby Bezpieczeństwa. Wyrażone to zostało między innymi w powstałym 20 lutego 1990 r. projekcie „Podstawowe zadania realizowane przez jednostki Służby Bezpieczeństwa”⁶⁵, w którym Biuro Śledcze nie zostało zaliczone do MO, lecz do organów bezpieczeństwa państwa. Usytuowanie omawianej komórki w jednostkach SB przynosi ponadto Zarządzenie nr 043/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 maja 1990 r. w sprawie zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa⁶⁶, będące aktem wykonawczym artykułu 129 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa⁶⁷. Poza tym funkcjonariusze Biura Śledczego podlegali procesowi weryfikacji oraz zostali zwolnieni ze służby na podstawie artykułu 131 ustawy o UOP⁶⁸.

Struktury MSW w świetle instrukcji operacyjnej

Niezależnie od przepisów ogólnych funkcjonowały normatywy dotyczące zasad działalności organów bezpieczeństwa⁶⁹. Należy w tym miejscu podkreślić, że te dokumenty nie określają struktur aparatu represji PRL, lecz precyzują zakres pracy tylko i wyłącznie jednostek operacyjnych. Najważniejszym aktem normatywnym w tej grupie aktów, dotyczącym organów represji, jest Zarządzenie nr 006/70 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 lutego 1970 r. w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych⁷⁰ z załącznikiem w postaci Instrukcji o pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych⁷¹ Weszło ono w życie 15 lutego 1970 r. W przeciwieństwie do wcześniejszych zarządzeń i instrukcji, które ten akt zastępował⁷²,

⁶⁵ AIPN, 1585/407, k. 67, 69.

⁶⁶ AIPN, 0045/101, t. 1, k. 204–208.

⁶⁷ DzU, 1990, nr 30, poz. 180.

⁶⁸ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU, 1990, nr 30, poz. 180).

⁶⁹ Zarządzenie nr 00102/89 budzi kontrowersje, dlatego za celowe uznano tu opisanie przepisów dotyczących zasad działalności organów bezpieczeństwa. W punkcie tym skupiono się na dwóch normatywach: Zarządzeniu nr 006/70 i Zarządzeniu nr 00102/89. Wcześniejsze albo pochodzą z okresu sprzed likwidacji KdsBP, albo nie zawierają istotnych informacji na temat struktur.

⁷⁰ AIPN, 1585/3841, k. 2; AIPN, 1585/16410, k. 3–15; AIPN, 1148/454, k. 2. Por. *Zarządzenie nr 006/70 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 II 1970 r. w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych* [w:] *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 121–122; AIPN, 0644/857, Zarządzenie nr 02/78 ministra spraw wewnętrznych z dnia 23 I 1978 r. zmieniające zarządzenie w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych, bp; *ibidem*, Zarządzenie nr 02/78 ministra spraw wewnętrznych z dnia 17 XII 1984 r. zmieniające zarządzenie w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych, bp.

⁷¹ AIPN, 1585/3841, k. 3–15; AIPN, 1585/16410, k. 3–15; AIPN, 1148/454, k. 3–15. Por. *Instrukcja o pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych. Załącznik do Zarządzenia nr 006/70 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 II 1970 r.* [w:] *Instrukcje...*, s. 123–139.

⁷² Wymieniony załącznik zastępował: Instrukcję nr 001/59 z dnia 25 II 1959 r. o zasadach organizacji pracy referatów do spraw bezpieczeństwa KP MO (AIPN, 1585/4371, k. 1–4. Instrukcja ta zastępowała Zarządzenie nr 0121/55 Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 23 XI 1955 r. oraz rozdział II pisma MSW z dnia 1 VII 1958 r. nr AZ-582/58, k. 3), Zarządzenie nr 0121/60 MSW z dnia 2 VII 1960 r. w sprawie nowych przepisów o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa (opublikowane wraz z *Instrukcją nr 03/60 z dnia 2 VII 1960 r. o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa* [w:] *Instrukcje...*,

wymieniał jednostki SB zobowiązane do korzystania z niego. Normatyw ten był modyfikowany w sprawach szczegółowych: Zarządzeniem nr 2/78 ministra spraw wewnętrznych z dnia 23 stycznia 1978 r. zmieniającym zarządzenie w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych⁷³ oraz Zarządzeniem nr 0070/84 z dnia 17 grudnia 1984 r. zmieniającym zarządzenie w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych⁷⁴.

Podobnie jak do Zarządzenia nr 006/70, tak i do Zarządzenia nr 00102/89 ministra praw wewnętrznych z dnia 9 grudnia 1989 r. w sprawie zasad działalności operacyjnej Służby Bezpieczeństwa⁷⁵ dodano Instrukcję w sprawie szczegółowych zasad działalności operacyjnej Służby Bezpieczeństwa⁷⁶. Zarządzenie wraz z instrukcją wchodziło w życie z dniem 1 stycznia 1990 r. W ustępach 1–3 paragrafu 1 wspomnianej Instrukcji czytamy, że jednostkami Służby Bezpieczeństwa są: „Departament I, Departament II, Departament Konstytucyjnego Porządku Państwa, Departament Ochrony Gospodarki, Departament Studiów i Analiz oraz odpowiadające im komórki organizacyjne (stanowiska) WUSW (SUSW) i RUSW (równorzędne)”⁷⁷ oraz Biuro Ochrony Rządu⁷⁸, natomiast operacyjno-technicznymi MSW: „Departament Techniki, Biuro »A«, »B« i »C« oraz odpowiadające im komórki organizacyjne w WUSW (SUSW)”. Samo Zarządzenie nr 00102/89 w paragrafie 11 uzupełnia listę o „Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy MSW i odpowiadające mu terenowe komórki (stanowiska) organizacyjne stosujące zarządzenie w zakresie określonym odrębnymi przepisami”⁷⁹, a osobą odpowiedzialną za przeszkolenie „funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w zakresie niniejszego zarządzenia oraz instrukcji stanowiącej jego załącznik”⁸⁰ czyni dyrektora Departamentu Szkolenia i Wychowania MSW.

Należy zaznaczyć, że w omawianym powyżej zarządzeniu pominięto niektóre oczywiste jednostki SB, jak np. Biuro Śledcze czy też Biuro Paszportów. Wynikało to z tego, że jednostki te dysponowały własnymi sprawdzonymi przepisami. Analogiczne swoje normatywy miały pozostałe jednostki administracyjno-gospodarcze oraz milicja. W przypadku komórek pomocniczo-gospodarczych nie zostały wskazane te, które należy zaliczyć do organów represji. Ich twórcy, zapewne świadomi zamętu organizacyj-

s. 93–120. Zarządzenie zastępowało: Uchwałę b. Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 11 III 1955 r. o zasadach pracy z agenturą, prowadzeniu rozpracowań agenturalnych i ewidencji operacyjnej, Instrukcję nr 03/55 o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL, Instrukcję nr 04/55 o zasadach pracy z agenturą w organach bezpieczeństwa publicznego PRL oraz „postanowienia innych przepisów sprzeczne z wymienioną w pkt. 1 Instrukcją”; por. *Instrukcje...*, s. 47–68, 92–93) oraz Zarządzenie nr 076/62 MSW z dnia 14 IV 1962 r. w sprawie upoważnienia funkcjonariuszy operacyjnych Służby Bezpieczeństwa do wykonywania niektórych czynności dochodzeniowych. AIPN, 01225/427, k. 73.

⁷³ AIPN, 0644/857, bp.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ AIPN, 1585/407, k. 77–80; AIPN, 01369/27, k. 2–3. Por. *Zarządzenie nr 00102/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 XII 1989 r. w sprawie zasad działalności operacyjnej Służby Bezpieczeństwa* [w:] *Instrukcje...*, s. 140–141.

⁷⁶ AIPN, 1585/407, k. 81–126; AIPN, 01369/27, k. 4–27. Por. *Instrukcja w sprawie szczegółowych zasad działalności operacyjnej Służby Bezpieczeństwa. Załącznik do Zarządzenia nr 00102/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 XII 1989 r.* [w:] *Instrukcje...*, s. 142–159.

⁷⁷ AIPN, 1585/407, Zarządzenie nr 00102/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 XII 1989 r. w sprawie zasad działalności operacyjnej Służby Bezpieczeństwa, k. 81.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*, k. 80.

⁸⁰ *Ibidem*.

nego panującego w MSW, celowo pominieli tę trudność w czasie ich pisania. Ponadto, jak zostało wspomniane w rozdziale drugim niniejszego artykułu, w 1989 r. starano się zmniejszyć liczbę komórek Służby Bezpieczeństwa i zaciemnić strukturę tej formacji.

Terenowe struktury SB

Od momentu wchłonięcia przez komendy wojewódzkie MO WUdsBP, co zostało zatwierdzone zarządzeniami organizacyjnymi wydanymi przez ministra spraw wewnętrznych 20 grudnia 1956 r.⁸¹, na szczeblu terenowym Służba Bezpieczeństwa była wyodrębniona etatowo. Zarówno limity etatowe dla organów bezpieczeństwa państwa, jak i struktura określone były przez ministra spraw wewnętrznych. On również wydawał normatywy powołujące i likwidujące poszczególne jednostki oraz stanowiska, zarówno w komendach wojewódzkich, jak i powiatowych. W województwach w skład SB wchodziły następujące komórki i stanowiska: zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB⁸², oficer szkolenia operacyjnego Służby Bezpieczeństwa⁸³, inspektor szkolenia operacyjnego Służby Bezpieczeństwa przy kierownictwie⁸⁴, referaty ds. bezpieczeństwa w Wydziale Kadr⁸⁵,

⁸¹ Zarządzenia: nr 010/org. dla KW MO w Warszawie, nr 011/org. dla Komendy MO m.st. Warszawy, nr 012/org. dla Komendy MO m. Łodzi, nr 013/org. dla KW MO w Łodzi, nr 014/org. dla KW MO w Białymstoku, nr 015/org. dla KW MO w Bydgoszczy, nr 016/org. dla KW MO w Gdańsku, nr 017/org. dla KW MO w Katowicach, nr 018/org. dla KW MO w Kielcach, nr 019/org. dla KW MO w Koszalinie, nr 020/org. dla KW MO w Krakowie, nr 021/org. dla KW MO w Lublinie, nr 022/org. dla KW MO w Olsztynie, nr 023/org. dla KW MO w Opolu, nr 024/org. dla KW MO w Poznaniu, nr 025/org. dla KW MO w Rzeszowie, nr 026/org. dla KW MO w Szczecinie, nr 027/org. dla KW MO we Wrocławiu, nr 028/org. dla KW MO w Zielonej Górze – AIPN 1595/1, k. 14–61.

⁸² Istotnym faktem jest, że nadzór nad działalnością Służby Bezpieczeństwa w województwie, zarówno w komendzie wojewódzkiej MO (od 1983 r. wojewódzkim urzędzie spraw wewnętrznych), jak i powiatowej komendzie MO/rejonowym urzędzie spraw wewnętrznych (słowo „powiatowy” oraz „rejonowy” należy rozszerzyć także na miejskie i dzielnicowe komendy MO lub w późniejszym okresie MUSW i DUSW) sprawował nie komendant, lecz jego I zastępca ds. SB. Przykładowo – komendant RUSW dbał o organizację pracy w MO, ale zastępca ds. SB podlegał nie jemu, lecz I zastępcy komendanta WUSW ds. SB. Rola komendanta RUSW oraz WUSW ograniczała się do dbania o dyscyplinę w urzędzie, tudzież – w przypadku organów represji – sygnowania dokumentów wystawionych przez jego zastępcę ds. SB. W 1967 r. w Warszawie dokonano przesunięcia 350 etatów ze Służby Bezpieczeństwa do struktur MO, likwidując Samodzielną Sekcję Kadr (powołaną Zarządzeniem nr 045/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 III 1962 r. zmieniającym Zarządzenie nr 0097 z dnia 14 V 1957 r. o trybie zatwierdzania etatów osobowych terenowych jednostek MO ds. bezpieczeństwa – AIPN, 1585/3160, k. 63) i Samodzielną Sekcję Ogólno-Organizacyjną, dbającą dotychczas o funkcjonowanie organów represji w komendzie wojewódzkiej/stołecznej MO. Korelowało to z odebraniem kompetencji w sprawach personalnych i dyscyplinarnych dotyczących wojewódzkiej (stołecznej) Służby Bezpieczeństwa I zastępcy komendanta ds. SB i przekazania ich komendantowi wojewódzkiemu/stołecznemu. Zmiana ta powodowała konflikty na linii komendant wojewódzki – I zastępca ds. SB, tym bardziej że zaowocowało to większą ingerencją w pracę Służby Bezpieczeństwa komendanta bez uprzedniego uzgodnienia z szefem wojewódzkiej SB w awanse i przenoszenia pracowników SB (zob. AIPN, 1585/320, Tezy do raportów w sprawie struktury organizacyjno-etatowej oraz zakresów i regulaminów organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa komend powiatowych i wojewódzkich MO, k. 5, 7).

⁸³ Do 1 VI 1957 r. w wydziałach kadr i szkolenia w KW MO w Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Opolu, Rzeszowie, Szczecinie i Warszawie znajdowało się stanowisko etatowe oficera szkolenia operacyjnego Służby Bezpieczeństwa (zob. AIPN, 1595/1, Zarządzenie organizacyjne nr 078/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 IV 1957 r., k. 160–161).

⁸⁴ Tylko w KW MO w Warszawie i Łodzi oraz komendach MO m.st. Warszawy i m. Łodzi (zob. *ibidem*).

⁸⁵ Utworzone z dniem 1 VIII 1960 r. w KW MO w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi (w tym także w Komendzie MO m. Łodzi), Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie (w tym także w Komendzie MO m.st. Warszawy), Wrocławiu oraz Zielonej Górze (zob. AIPN, 1595/87, cz. 1, Zarządzenie organizacyjne nr 014/KG/60/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 26 VII 1960 r., k. 37–41).

Samodzielna Grupa Specjalna⁸⁶ (wykonywała zadania na rzecz Departamentu I), Inspektorat Kierownictwa, Samodzielna Sekcja Rejestracji Cudzoziemców⁸⁷/Wydział Kontroli Ruchu Granicznego⁸⁸ (względnie Samodzielna Sekcja Kontroli Ruchu Granicznego⁸⁹), Samodzielna Sekcja II/Wydział II, Wydział III, Wydział III A (zajmował się zwalczaniem dywersji w sferze ideologii, polityki, nauki oraz terroru i zorganizowanej działalności antypaństwowej)⁹⁰, Wydział III B (zajmujący się ochroną gospodarki narodowej i nauk technicznych przed penetracją dywersyjno-wywiadowczą oraz przestępczą i szkodliwą działalnością), Wydział IV, Wydział V⁹¹, Wydział VI, Samodzielna Sekcja Śledcza/Wydział Śledczy⁹², Samodzielny Referat „A”/Samodzielna Sekcja „A”/Wydział „A”/Wydział Szyfrów, Wydział „B”, Wydział Ewidencji Operacyjnej/Wydział „C”⁹³, Wydział „T”, Samodzielna Sekcja „W”/Wydział „W”, wydziały zabezpieczenia operacyjnego⁹⁴, Zespół

⁸⁶ Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 081/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 X 1963 r. z dniem 1 XI 1963 r. zlikwidowano w komendach wojewódzkich Samodzielną Grupę Specjalną SB, włączając równocześnie jeden etat starszego inspektora (podpułkownika) do Inspektoratu Kierownictwa (później zadania te spełniali starsi inspektorzy przy zastępach komendantów wojewódzkich MO ds. SB, w Komendzie Stołecznej MO istniał Inspektorat ds. Departamentu I); w niektórych województwach powołano na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 0118/org. z 16 IX 1982 r. inspektoraty I SB (zob. AIPN, 1595/89, k. 188–193, *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2: 1956–1975, s. 48).

⁸⁷ Utworzone z dniem 1 IX 1960 r. w KW MO w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi (w tym także w Komendzie MO m. Łodzi), Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie (w tym także w Komendzie MO m.st. Warszawy), Wrocławiu oraz Zielonej Górze (zob. AIPN, 1595/87, cz. 1, Zarządzenie organizacyjne nr 064/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 VIII 1960 r., k. 169–173).

⁸⁸ Utworzone z dniem 15 X 1965 r. na mocy zarządzeń organizacyjnych ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 X 1965 r.: nr 0116/org. w KW MO w Białymstoku, nr 0118/org. w KW MO w Gdańsku, nr 0119/org. w KW MO w Katowicach, nr 0121/org. w KW MO w Koszalinie, nr 0122/org. w KW MO w Krakowie, nr 0123/org. w KW MO w Lublinie, nr 0125/org. w KW MO w Olsztynie, nr 0126/org. w KW MO w Opolu, nr 0128/org. w KW MO w Rzeszowie, nr 0129/org. w KW MO w Szczecinie, nr 0131/org. w Komendzie MO m.st. Warszawy, nr 0132/org. w KW MO we Wrocławiu, nr 0133/org. w KW MO w Zielonej Górze (zob. AIPN, 1595/90, k. 307–309, 312–322, 329–337, 340–346, 349–358, 361–375).

⁸⁹ Utworzone z dniem 15 X 1965 r. na mocy Zarządzeń organizacyjnych ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 X 1965 r.: nr 0117/org. w KW MO w Bydgoszczy, nr 0120/org. w KW MO w Kielcach, nr 0124/org. w Komendzie MO m. Łódź, nr 0127/org. w KW MO w Poznaniu, nr 0130/org. w KW MO w Warszawie. Por. *ibidem*, k. 310–311, 323–324, 338–339, 347–348, 359–360.

⁹⁰ Decyzją ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 II 1978 r. wprowadzono nową organizację wydziałów III w KS MO (AIPN, 0644/877, t. 2, k. 333–334). W miejsce dotychczasowych wydziałów III i III A utworzono: Wydział III (zajmował się ochroną środowiska młodzieży akademickiej i obiektów związanych z tym środowiskiem), Wydział III-1 (zajmował się ochroną zagadnień, środowisk i obiektów w sferze nadbudowy za wyjątkiem środowiska młodzieży akademickiej), Wydział III-2 (zajmował się walką ze zorganizowaną działalnością antysocjalistyczną), Wydział III „A” (zajmował się ochroną obiektów produkcyjnych i związanych z nimi zagadnień i środowisk) oraz Wydział III „A”-1 (zajmował się ochroną zagadnień środowisk i obiektów w sferze bazy z wyjątkiem zakładów produkcyjnych).

⁹¹ Istniały ponadto w niektórych województwach Wydziały V-1 oraz V-2.

⁹² Zmiana nazwy z Samodzielnej Sekcji Śledczej na Wydział Śledczy w poszczególnych KW MO odbyła się w latach 1958–1961. Podstawą było wydanie Zarządzenia organizacyjnego nr 016/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 II 1958 r. (AIPN, 1595/85, k. 46–49) i Zarządzenia organizacyjnego nr 033/org. z dnia 28 III 1961 r. (AIPN, 1595/87, cz. 2, k. 372–373), a także zatwierdzenie przez ministra spraw wewnętrznych pism z 20 V 1960 r. (AIPN, 1595/87, cz. 1, k. 94–101) oraz z 18 III 1961 r. (AIPN, 1595/87, cz. 2, k. 348–359).

⁹³ Zmieniono nazwę wydziałów ewidencji operacyjnej na wydziały „C” Zarządzeniem nr 04/60 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 I 1960 r. (AIPN, 1595/87 cz. 1, k. 16).

⁹⁴ 31 VII 1982 r. zlikwidowano w komendach wojewódzkich MO wydziały literowe („B”, „C”, „T”, i „W”) i z dniem 1 VIII 1982 r. w ich miejsce utworzono wydziały zabezpieczenia operacyjnego składające się z sekcji „B”, „C”, „T” i „W”. Por. Zarządzenia organizacyjne ministra spraw wewnętrznych od nr. 054 do nr. 076 (AIPN, 1595/106, k. 284–331); *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2: 1956–1975, s. 47. Wydziały zabezpieczenia operacyjnego zostały zlikwidowane w wojewódzkich (stołecznym) urzędach spraw wewnętrznych z dniem 16 XII 1989 r. na mocy zarządzeń organizacyjnych od nr. 631 do nr. 653 (por. AIPN, 01751/5, bp).

Analityczno-Informacyjny, Inspektorat Analityczno-Informacyjny, Wydział Paszportów, Samodzielna Sekcja RKW/Wydział RKW, Samodzielna Stacja „P”, Samodzielna Sekcja Operacyjno-Ochronna, starsi inspektorzy przy zastępcach komendantów wojewódzkich MO ds. SB, zespoły ds. SB wydziałów inspekcji, inspektoraty analityczno-informacyjne zastępców komendantów wojewódzkich MO ds. SB⁹⁵, Inspektorat Ochrony Przemysłu⁹⁶, Wydział Łączności⁹⁷, Inspektorat Ochrony Funkcjonariuszy, Inspektorat I SB, Inspektorat II, Inspektorat Operacyjnej Ochrony Elektrowni Jądrowej w Żarnowcu SB⁹⁸, Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Wydział Ochrony Gospodarki oraz Wydział Studiów i Analiz.

Organizację komend wojewódzkich poprzez zarządzanie organizacyjne określał komendant wojewódzki⁹⁹. Podporządkowywał w nich poszczególne jednostki zastępcy komendanta ds. MO, zastępcy komendanta ds. SB, zastępcy komendanta ds. administracyjno-gospodarczych lub w późniejszym okresie zastępcy komendanta ds. polityczno-wychowawczych. Lektura tych normatywów pozwala na śledzenie zmian i podległości komórek. Przykładowo – zgodnie z Zarządzeniem nr 012/83 komendanta Komendy Stołecznej Milicji Obywatelskiej Wydział Łączności podlegał zastępcy komendanta stołecznego MO ds. administracyjno-gospodarczych, zaś już według Zarządzenia nr 09/84 komendanta Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych – zastępcy szefa Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych ds. Służby Bezpieczeństwa. Przypominamy, że zmiana usytuowania tego pionu wynikała z Decyzji ministra spraw wewnętrznych z 8 grudnia 1983 r.¹⁰⁰ Analogiczna sytuacja wystąpiła również w przypadku Inspektoratu Ochrony Przemysłu, który według Zarządzenia nr 046/81 komendanta stołecznego Milicji Obywatelskiej w Warszawie z dnia 12 października 1981 r. w sprawie organizacyjnego podporządkowania jednostek Komendy Stołecznej Milicji Obywatelskiej w Warszawie podlegał zastępcy komendanta ds. MO. Na mocy uzupełnienia do Zarządzenia nr 046/81 z dnia 12 stycznia 1982 r. Inspektorat Ochrony Przemysłu został podporządkowany zastępcy komendanta ds. Służby

⁹⁵ AIPN, 1585/16465, Notatka służbowa dot. wprowadzenia uposażenia szczebla „B” dla funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, k. 1–3. Uposażenie szczebla „B” dla funkcjonariuszy SB weszło w życie Zarządzeniem organizacyjnym nr 0140/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 X 1975 r. (AIPN, 1595/100, cz. 1, k. 42–44). Notatka sporządzona w 1975 r. przez dyrektora Departamentu Kadr Bonifacego Jedyńaka jest tylko jednym z wielu dokumentów, które potwierdzają etatowość Służby Bezpieczeństwa na szczeblu wojewódzkim – zob. Ewidencja stanowisk etatowych Służby Bezpieczeństwa komend wojewódzkich Milicji Obywatelskiej (AIPN, 1585/10053, k. 1–24), gdzie wskazano wszystkie komórki i stanowiska etatowo zaliczone do Służby Bezpieczeństwa we wszystkich województwach za okres od 31 I 1968 r. do 31 III 1971 r. (AIPN, 1585/9679, Sprawozdanie o stanie zatrudnienia w Służbie Bezpieczeństwa Komendy Stołecznej MO w Warszawie wg wydziałów za IV kwartał 1967 r.).

⁹⁶ W województwach, gdzie nie było rozwiniętego przemysłu, albo przy kierownictwie, albo w wydziałach inspekcji w zespole stanowisk samodzielnych powoływano inspektora ds. ochrony przemysłu.

⁹⁷ W województwach podporządkowanie wydziałów łączności pod zastępców komendantów MO ds. SB nastąpiło w 1984 r.

⁹⁸ Powołana w WUSW w Gdańsku w 1988 r. i zlikwidowana w 1989 r. (zob. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2: 1956–1975, s. 50).

⁹⁹ Przykładowo znane są m.in. takie zarządzenia komendanta warszawskiego, jak: nr 034/69, 02/71, 067/69, 048/75, 017/81, 046/81, 012/83 (wszystkie „w sprawie zakresu organizacyjnego podporządkowania jednostek Komendy Stołecznej MO”), 09/84, 047/85, 044/87, 06/88 (wszystkie „w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych”) oraz Decyzja nr 016/89 („w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych”). Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że w czasie ustalania przynależności do organów represji powinno się sięgnąć do zarządzeń pochodzących z danego terenu, ponieważ organizacja i podporządkowanie jednostek w niewielkim stopniu, na różnych obszarach, mogą się różnić.

¹⁰⁰ Por. opisany w tekście Zarząd Łączności.

Bezpieczeństwa. Zmiany te można prześledzić także poprzez Ewidencję stanowisk etatowych Służby Bezpieczeństwa komend wojewódzkich Milicji Obywatelskiej¹⁰¹.

W komendach powiatowych MO w latach 1956–1975 istniały referaty Służby Bezpieczeństwa¹⁰², które podlegały zastępcy komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa; ich zwierzchnikiem był I zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa. Zastępca komendanta powiatowego jako kierownik referatu odpowiedzialny był za całość jego pracy. Koordynował realizację wszystkich zagadnień dotyczących SB, jak również sprawował bezpośrednią kontrolę nad pracą podległych mu funkcjonariuszy referatu¹⁰³. W roku 1983, po reformie struktur MSW, która po 8 latach ponownie przywróciła jednostki SB na najniższym szczeblu terenowym, w nowo utworzonych rejonowych urzędach spraw wewnętrznych Służbę Bezpieczeństwa także określono etatowo i podzielono na: kierownictwo, do którego zaliczono tylko i wyłącznie zastępcę szefa RUSW ds. SB (podlegał zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. SB/zastępcy szefa WUSW ds. SB), Sekretariat oraz grupy/referaty/sekcje/wydziały pionów operacyjnych SB – II, III, IV, V oraz pionów operacyjno-technicznych SB – „T”, „W” i paszportów¹⁰⁴.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że szef WUSW/RUSW był terenowym przedstawicielem ministra spraw wewnętrznych. Fakt ten nie determinuje jednak jego przynależności do organów represji. Takie rozumowanie może prowadzić do ewidentnych nadużyć i nadinterpretacji normatywów wytworzonych w okresie od 1956 do 1990 r. Jak już wcześniej wspomniano, Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów pozwalała ministrowi spraw wewnętrznych określać i kształtować struktury w całym MSW – zarówno w MO, jak i w SB. Z tego punktu widzenia pozycja komendanta WUSW oraz RUSW niczym się nie różniła od pozycji dyrektora Zarządu Administracyjno-Gospodarczego (MO) czy też dyrektora Departamentu III (SB). Etatowo komendanci WUSW, DUSW, RUSW, MUSW¹⁰⁵ zostali przypisani do Milicji Obywatelskiej. Potwierdzenie tego stanu możemy znaleźć m.in. w Zarządzeniu nr 8/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 22 stycznia 1990 r. zmienia-

¹⁰¹ Por. AIPN, 1585/10053, k. 1–24. Przywołana tu ewidencja obejmuje wszystkie województwa za okres od 31 I 1968 r. do 31 III 1971 r. Wymienione tu zostały wszystkie komórki i stanowiska etatowo zaliczone do Służby Bezpieczeństwa.

¹⁰² AIPN, 01225/763, Instrukcja nr 001/59 o zasadach organizacji referatów do spraw bezpieczeństwa KP MO, k. 28.

¹⁰³ *Ibidem*, k. 30, 95. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że komendant powiatowy odpowiedzialny był tylko za całość pracy Służby Milicji.

¹⁰⁴ AIPN, 1585/11980, Założenia dot. tworzenia jednostek, komórek i stanowisk kierowniczych w MSW, WUSW i RUSW, bp.

¹⁰⁵ Zarówno Zarządzenie nr 03/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 I 1984 r. w sprawie zakresu działania szefa wojewódzkiego urzędu spraw wewnętrznych (AIPN, 0045/86, k. 40–54), jak i Zarządzenie nr 04/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 I 1984 r. w sprawie zakresu działania szefa rejonowego (miejskiego, dzielnicowego) urzędu spraw wewnętrznych (AIPN, 0045/86, k. 55–62) nie precyzują przynależności wyżej wymienionych komendantów do MO lub SB i nie mogą być traktowane jako wykładnia zaszerogowania. Oba normatywy są konsekwencją Ustawy z dnia 14 VII 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów. Propozycję interpretacji tych przepisów z perspektywy wspomnianej ustawy znajdziemy w: A. Głowacki, J. Karpacz, *Niepublikowane wykonawcze akty normatywne do ustawy o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów. Wraz z komentarzem*, Warszawa 1988, s. 9–58 (AIPN, 01334/523). Owe sugestie również nie dają ostatecznego rozstrzygnięcia problemu przynależności wspomnianych wyżej komendantów do SB lub MO. Jedynie na s. 42 jest wyraźnie określone, że zastępca szefa RUSW ds. SB podlega bezpośrednio wojewódzkiemu szefowi ds. SB, którym był I zastępca komendanta wojewódzkiego/stołecznego ds. SB.

jącym zarządzenie w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy SB i MO¹⁰⁶, w którym wyraźnie zaznaczono, że szefem wojewódzkiej/stołecznej SB jest I zastępca komendanta ds. SB, który podlega bezpośrednio ministrowi spraw wewnętrznych. Pierwszym normatywnym regulującym podległość i funkcjonowanie byłych terenowych jednostek bezpieczeństwa w komendach MO było Zarządzenie nr 0275/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 grudnia 1956 r.¹⁰⁷ Zaznaczono w nim, że: „1. Za ogólny stan bezpieczeństwa na terenie województwa odpowiedzialny jest wojewódzki komendant Milicji Obywatelskiej, a na terenie powiatu – komendant powiatowy MO. 2. Komendant wojewódzki MO wykonuje zadania wchodzące dotychczas w zakres pracy Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, poprzez swego zastępcę do spraw bezpieczeństwa. 3. W sprawach wchodzących w zakres pracy jednostek bezpieczeństwa uprawnienia b[yłego] kierownika wojewódzkiego urzędu ds. bezpieczeństwa publicznego, przewidziane w dotychczasowych przepisach operacyjnych b[yłego] Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, przysługują obecnie zastępcy komendanta wojewódzkiego MO [...] 6. W sprawach organizacyjnych i personalnych związanych z pracą jednostek bezpieczeństwa decyzje podejmuje komendanci MO na wniosek zastępców do spraw bezpieczeństwa”¹⁰⁸. Dokument ten został uchylony w 1957 r. i w jego miejsce wydano Zarządzenie nr 0150/57 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 lipca 1957 r. Normatyw ten nie wprowadzał większych zmian. Potwierdzono w nim, że „zastępcy komendanta do spraw bezpieczeństwa przysługują uprawnienia b[yłego] kierownika wojewódzkiego wzgl[ędnie] powiatowego urzędu do spraw bezpieczeństwa publicznego, przewidziane w dotychczasowych przepisach operacyjnych b[yłego] Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego”¹⁰⁹. Najprawdopodobniej oba przepisy dawały zbyt szerokie uprawnienia komendantom wojewódzkim/stołecznym MO w stosunku do funkcjonariuszy SB. Zapewne tym należy tłumaczyć wydanie Zarządzenia nr 033/60 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 lutego 1960 r. Jasno podkreślono w nim, że komendanci wojewódzcy MO (i równorzędni) sprawowali kontrolę nad funkcjonariuszami MO, „natomiast w stosunku do funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa przysługują one I z[astęp]com komendantów wojewódzkich MO ds. bezpieczeństwa”¹¹⁰. Ów stan rzeczy potwierdza ponadto wspomniana wyżej Ewidencja stanowisk etatowych Służby Bezpieczeństwa komend wojewódzkich Milicji Obywatelskiej. Nie znajdziemy w niej etatu komendanta wojewódzkiego/stołeczego¹¹¹. Z kolei w Podziale jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych dla celów ewidencyjno-etatowych stanowiącym załącznik nr 1 do przygotowanego przez Biuro Organizacyjno-Prawne raportu o kształtowaniu się stanów etatowych w resorcie spraw wewnętrznych w latach 1975–1985 oraz zapotrzebowania

¹⁰⁶ AIPN, 0045/101, t. 1, k. 30.

¹⁰⁷ AIPN, 0045/4, k. 328–329.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ AIPN, 01225/282, bp.

¹¹⁰ AIPN, 01225/335, k. 71.

¹¹¹ W praktyce wyglądało to nieco inaczej. Bardzo często komendantami komend wojewódzkich zostawali byli funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa. Tacy szefowie byli żywo zainteresowani działalnością organów represji i ściśle współpracowali ze swoimi zastępcami ds. SB. Inaczej rzecz się miała, jeżeli komendant wywodził się z pionu milicyjnego. Wówczas I zastępca ds. SB, który równocześnie w województwie był szefem Służby Bezpieczeństwa, nie wprowadzał szefa w szczegóły działań podległych mu funkcjonariuszy.

etatowego do 1990 r.¹¹² wyraźnie zaliczono etatowo komendanta wojewódzkiego/sto-
łecznego oraz komendanta rejonowego do Milicji Obywatelskiej.

Przez ten krótki rys normatywów pozwalających na identyfikację organów bezpie-
czeństwa przebija pewna sprzeczność. Z jednej strony mamy jednostki MSW z nieokre-
śloną jasno przynależnością do SB lub MO, z drugiej zaś terenowe struktury z klarownym
podziałem. Ową rozbieżność bardzo łatwo wytłumaczyć. Komendantom wojewódzkim
MO łatwiej było uporządkować etaty i wydziały (sekcje) i oddzielić po 1956 r. SB od
MO. Dysponowali oni z góry narzuconymi limitami etatowymi dla funkcjonariuszy SB,
które w większości komend wojewódzkich były obsadzone. Chcąc dokonać jakiegol-
wiek zmiany, musieli napisać wniosek do ministra spraw wewnętrznych o podniesie-
nie limitu lub o przesunięcie już istniejących etatów. Dopiero Decyzją nr 04 ministra
spraw wewnętrznych z dnia 6 kwietnia 1989 r. w sprawie przekazania szefom WUSW
(SUSW) niektórych uprawnień dotyczących przenoszenia stanowisk etatowych funkcyj-
nariuszy SB i MO pomiędzy podległymi jednostkami i komórkami organizacyjnymi¹¹³
szefowie wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych (stołecznego urzędu spraw we-
wnętrznych) mogli przenosić w ramach stanu etatowego WUSW (SUSW) stanowiska
etatowe SB i MO¹¹⁴. Warto zaznaczyć, że do powyższego normatywu został dołączony
załącznik zatytułowany: „Kryteria określające rodzaje i liczby stanowisk w niektórych
komórkach organizacyjnych WUSW (SUSW) i RUSW (równorzędnych)”. Rozdzielał
on jednostki MO od SB. Do tych ostatnich zostały zaliczone: „I. Komórki operacyjne
WUSW (SUSW), RUSW (równorzędnych) – II, III, III-2, IV, V, V-1, V-2, VI, Śledczy,
Inspektorat II, Inspektorat Operacyjny Ochrony Elektrowni Jądrowej [...] 2. W komór-
kach techniczno-operacyjnych w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych wystę-
puje: 1) w Samodzielnej Sekcji »A« [...], 2) w wydziałach »B«, »C«, »T«, »W« [...], 3)
w Wydziale Łączności [...], 4) w Wydziale Paszportów”¹¹⁵.

Terenowe jednostki bezpieczeństwa po wchłonięciu od samego początku, z drobnymi
wyjątkami, były odseparowane od Milicji Obywatelskiej. Centrala natomiast stanowiła
prawdziwy moloch. Poszczególne komórki organizacyjne dysponowały nierzadko dzie-
siatkami, a czasami setkami nieobsadzonych etatów¹¹⁶. W 1956 r. jednostki Komitetu do

¹¹² AIPN, 1585/12004, bp.

¹¹³ AIPN, 0044/31, bp.

¹¹⁴ *Ibidem*. „1) pomiędzy komórkami organizacyjnymi WUSW (SUSW); 2) z komórek organizacyjnych WUSW (SUSW) do jednostek podległych (RUSW – równorzędne, komisariaty, posterunki MO); 3) pomiędzy rejonowymi (równorzędnymi) urzędami spraw wewnętrznych, w tym także pomiędzy komisariatami i posterunkami MO; 4) pomiędzy komórkami organizacyjnymi wewnątrz rejonowego (równorzędnego) urzędu spraw wewnętrznych oraz podległych mu komisariatów i posterunków MO; 5) na niższe szczeble organizacyjne, w przypadku likwidacji sta-
nowisk kierowniczych w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych – zgodnie z postanowieniami Zarządzenia nr 019/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 19 III 1985 r. w sprawie zasad tworzenia komórek organizacyjnych i etatowych stanowisk kierowniczych w resorcie spraw wewnętrznych”.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Problem ten szczególnie dotyczył Biuro „B”. Służba w nim była wyjątkowo ciężka, a płaca taka sama jak w in-
nych jednostkach. Dlatego też funkcjonariusze pracujący w obserwacji starali się o przeniesienia. W efekcie liczba
wakatów wahała się od 100 nawet do 300 (zob. AIPN, 55/38, t. 2, Pismo dyrektora Biura „B” płk. Zenona Daro-
szewskiego do szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego MSW gen. bryg. Józefa Chomętowskiego z lipca
1989 r., k. 86–90; *ibidem*, Notatka opracowana w Biurze Organizacyjno-Prawnym dotycząca Informacji o sytuacji
kadrowej w Biurze „B” z dnia 7 IX 1989 r., k. 93–95). W 1989 r. Biuro Organizacyjno-Prawne wykazało w Biurze
„B” 314 wakatów, co stanowiło 26 proc. stanu etatowego jednostki (zob. *ibidem*, 55/38, t. 2, Pismo szefa Służby Za-
bezpieczenia Operacyjnego gen. bryg. Stefana Stochaja do podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrz-

spraw Bezpieczeństwa Publicznego zostały wchłonięte przez MSW – część z nich w całości¹¹⁷, a pozostałe połączyły się z już istniejącymi komórkami MSW, jak na przykład miało to miejsce w przypadku Departamentu Kadr i Szkolenia KdsBP i Departamentu Kadr i Szkolenia MSW. Ta sytuacja sprawiała problemy samemu ministrowi spraw wewnętrznych, który w swoim Zarządzeniu nr 00238/56 z dnia 29 listopada 1956 r. w sprawie tymczasowych zmian w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i terenowych organów MO¹¹⁸ wymienia *expressis verbis* te jednostki Komitetu, które zostały włączone w całości, a o pozostałych pisze ogólnie – te „jednostki organizacyjne MSW, które przejęły zadania odpowiednich jednostek organizacyjnych b[yłego] Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego”¹¹⁹.

Poruszone w tym artykule zagadnienie jeszcze bardziej komplikuje próba przesłania percepcji „bezpieki” w resorcie spraw wewnętrznych.

nich gen. bryg. Zbigniewa Pudysza z dnia 22 XI 1989, k. 77–79). Problemy kadrowe były na tyle poważne, że z dniem 1 XII 1989 r. zdecydowano się na przekazanie pełnego stanu etatowego wraz z istniejącą obsadą kadrową Batalionu Specjalnego (Wydziału XVI – Ochrony Placówek Dyplomatyczno-Konsularnych) Biura „B” do pionu milicyjnego SUSW (AIPN, 01571/4, cz. 2, Zarządzenie organizacyjne nr 0543/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 XI 1989 r., k. 478–479), tj. 332 etaty, z czego obsadzonych było 172 (zob. AIPN, 55/38, t. 2, Pismo szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego gen. bryg. Stefana Stochaja do pierwszego zastępcy ministra spraw wewnętrznych gen. dyw. Henryka Dankowskiego, k. 96–97). Batalion Specjalny zajmował się ochroną i obserwacją dyplomatów i obiektów dyplomatycznych. Sytuacja w obsadzeniu wakatów była na tyle ciężka, że zgodnie z sugestią Ministerstwa Spraw Zagranicznych zdecydowano się na zorganizowanie w Przedsiębiorstwie Obsługi Cudzoziemców „Dipservice” własną ochronę „obiektów dyplomatycznych i dyplomatów”. W swoim piśmie podkreślał jednak Stefan Stochaj, że „w przypadku podjęcia się fragmentarycznych zadań ochronnych przez przedsiębiorstwo »Dipservice« [sic!], należałoby objąć tę działalność pełnym nadzorem operacyjnym Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych” (*ibidem*, k. 97).

¹¹⁷ Departamenty: I, II i III, oraz biura: Ewidencji Operacyjnej, „T”, „A”, „B”, „W”, Śledcze i Ochrony Rządu.

¹¹⁸ AIPN, 0045/4, k. 270–272.

¹¹⁹ *Ibidem*, k. 271–272.

PERCEPCJA „BEZPIEKI” W RESORCIE SPRAW WEWNĘTRZNYCH

Likwidacja czytelnego podziału na Milicję Obywatelską i Urząd Bezpieczeństwa, będąca efektem reformy roku 1956¹, wniosła chaos organizacyjny tym większy, że od tego czasu datuje się wprowadzenie do terminologii resortowej tzw. komórek administracyjno-gospodarczych, gospodarczo-finansowych czy też po prostu pozostałych bądź innych, które realizowały zadania dla potrzeb zarówno milicyjnych, jak i bezpieczeństwa². Jest to o tyle istotne, że niektóre jednostki centrali (np. departamenty Kadr i PESEL) w różnych okresach szeregowano rozmaicie. Długie lata nie widziano potrzeby ostatecznego uporządkowania i klasyfikacji poszczególnych pionów, gdyż – mówiąc kolokwialnie – wszystko pozostawało „w rodzinie”, czyli w Milicji Obywatelskiej. Warto zaznaczyć, że o wewnętrznym podziale struktur MSW na Milicję Obywatelską i Służbę Bezpieczeństwa jako dwie równorzędne służby możemy mówić nie wcześniej niż od połowy lat sześćdziesiątych, albowiem do tego czasu komórki zajmujące się zwalczaniem wrogów ustroju były nazywane „służbą bezpieczeństwa Milicji Obywatelskiej”. Wydaje się, że za przełomowy moment w nazewnictwie wewnątrzresortowym można uznać rok 1967, albowiem to właśnie wówczas zmieniono nazwę „referatów ds. bezpieczeństwa” komend powiatowych MO na „referaty Służby Bezpieczeństwa” tychże komend. Taki stan potwierdzają dokumenty wytwarzane przez resort spraw wewnętrznych od drugiej połowy lat sześćdziesiątych, w których konsekwentnie zaznacza się podział na MO i SB. Najprawdopodobniej miało to związek ze wzrostem roli komórek bezpieczeństwa w całości kształcie działań MSW, aczkolwiek nie można wykluczyć opcji czysto politycznej, gdyż idee roku 1956, które wprowadzały – nie tylko w resorcie spraw wewnętrznych – pewnego rodzaju „wstydlivość”³ działań związanych z bezpieczeństwem dawno już

¹ Należy w tym miejscu przypomnieć, że Zarządzenie nr 00238/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 XI 1956 r. w sprawie tymczasowych zmian w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i terenowych organów MO zapoczątkowało brak czytelnego podziału w resorcie spraw wewnętrznych.

² W różnych okresach do tych jednostek zaliczano: Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Biuro Organizacyjne, Zarząd I, Biuro Prawne, Departament Finansów, Biuro Informatyki, Biuro Historyczne, Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej, Redakcję „W Służbie Narodu”, Departament Inwestycji, Zarząd Łączności, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych i Rządowe Centrum Informatyczne (PESEL).

³ Owa „wstydlivość” została mocno uwidoczniła w ówczesnej prasie m.in. przez Kazimierza Błahija w tekście *Bezpieka i Ty. Cz. 1: Ludzie pokrzywdzeni* („Głos Szczeciński” 1956, nr 278, s. 3) przybliżającym czytelnikowi metody przesłuchiwania funkcjonariuszy UB, oraz jego kontynuacji *Bezpieka i Ty. Cz. 2: Ludzie rozbrojeni* („Głos Szczeciński” 1956, nr 279, s. 3). W tym ostatnim przeprowadza wywiad z oprawcami. Przytacza w nim m.in. dwa dowcipy krążące wówczas po resorcie, które odzwierciedlały zarządzane przez Władysława Gomułkę zmiany: 1) „nie pisz w ankiecie, żeś służył w bezpiece”; 2) niedługo w ankiecie znajdzie się pytanie: „Czy był w Armii Kra-

odeszły w zapomnienie, przez co można było powoli przywracać temu ważnemu w systemie komunistycznym aspektowi działalności należne miejsce⁴.

W świetle pracy resortu taka argumentacja wydaje się prawidłowa, albowiem konieczność czytelnego przyporządkowania poszczególnych pionów do konkretnego rodzaju służby pojawiła się dopiero pod koniec lat sześćdziesiątych. Pierwszym dokumentem odnalezionym przez autorów odnoszącym się do tych kwestii było Zarządzenie nr 020/69 ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 marca 1969 r.⁵, które powoływało zespół mający merytorycznie uporządkować zakres pracy jednostek SB. Wymieniono tam – obok departamentów takich jak: I, II, III i IV – także Zarząd I MSW. W tym samym roku w sprawozdaniu ze stanu pracy jednostek SB szczebla wojewódzkiego i centralnego – obok „tradycyjnych” komórek bezpieczeństwa – pojawił się Gabinet Ministra⁶.

W dwa lata później problemem podziału jednostek zajął się specjalnie powołany podzespół⁷ przy Zespole I, pracującym w ramach istniejącej resortowej Komisji do spraw Usprawnienia Organizacji Pracy⁸. Częściowe wyniki pracy powołanej komisji zostały ujęte w Notatce służbowej z dnia 15 września 1971 r. w sprawie propozycji opracowania zasad podziału jednostek resortu spraw wewnętrznych w zależności

jowej, a jeśli nie, to dlaczego?”. Sami funkcjonariusze WUdsBP w Szczecinie czuli się zdezorientowani tą nagonką prasową. Dlatego też zdecydowali się wysłać list do Władysława Gomułki, w którym pisali, że „nie wszyscy byli jak te Różańskie”. Zasadnicze jednak pytanie, które zadali I sekretarzowi, brzmiało: „Jak teraz żyć” (AAN, KC PZPR, sygn. XIA/230, List pracowników WUdsBP w Szczecinie do W[ładysława] Gomułki z 24 XI 1956 w sprawie oskarżeń prasowych na łamach „Głosu Szczecińskiego”, k. 56–61). Ostatecznie POP przy poszczególnych jednostkach byłego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego przyjęły rezolucje popierające zmiany zaproponowane przez W. Gomułkę podczas Krajowej Narady Aktywu Partyjnego w dniu 4 XI 1956 r. (por. AAN, KC PZPR, sygn. XIA/230, Rezolucje [poszczególnych POP] o sytuacji w organach bezpieczeństwa publicznego, k. 70–118).

⁴ Jak pisze H. Dominiczak, „Władysław Gomułka, powracając do władzy, nie przestał być ortodoksyjnym komunistą upatrującym w komunizmie jedyną drogę, którą kroczyć winna dalej Polska. Dlatego też, poza pewnym »maki-jażem« systemu, tak naprawdę niczego nie miał zamiaru zmieniać, a tym bardziej system demokratyzować. System totalitaryzmu PZPR miał zostać nienaruszony. [...] Wkraczając na starą drogę, W. Gomułka musiał zachować stary system rządu, a w nim nienaruszony aparat bezpieczeństwa, bez którego nie byłoby możliwe sprawowanie totalitarnych rządów. [...] W ówczesnej atmosferze odnowy kamuflaż ten był niezbędny” (H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 124–125, 129; por. A. Paczkowski, *Terror i kontrola: funkcje aparatu bezpieczeństwa w systemie komunistycznym. Polska 1944–1956* [w:] *idem, Od sfalszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski. Szkice do portretu PRL*, Kraków 1999, s. 73–74).

⁵ AIPN, 01225/770, Zarządzenie nr 020/69 ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 III 1969 r. w sprawie powołania zespołu dla dokonania weryfikacji regulaminów organizacyjnych i zakresów pracy departamentów operacyjnych Służby Bezpieczeństwa MSW, k. 11.

⁶ AIPN, 1585/10855, Sprawozdanie z przeprowadzonych badań stanu pracy jednostek Służby Bezpieczeństwa szczebla centralnego i wojewódzkiego w zakresie działalności profilaktyczno-propagandowej wyculającej społeczeństwo na przejawy wrogiej i szkodliwej dla PRL działalności, bp.

⁷ Podzespół został powołany Decyzją nr 16/71 przewodniczącego Komisji do spraw Usprawnienia Organizacji Pracy z dnia 14 VI 1971 r. (zob. AIPN, 1585/9542, k. 5).

⁸ W skład Komisji do spraw Usprawnienia Organizacji Pracy wchodziły: I Zespół – do spraw zadań, zakresów działania i struktur organizacyjnych jednostek podstawowych i pomocniczych Służby Bezpieczeństwa i Służby Milicji w układzie pionowym i poziomym oraz szkół MSW; II Zespół – do spraw zarządzania, kierowania i organizacji pracy w jednostkach i komórkach resortu z uwzględnieniem racjonalizacji form i metod pracy w poszczególnych ogniwach organizacyjnych resortu, uprawnień kierowników jednostek, komórek organizacyjnych i poszczególnych stanowisk pracy oraz specjalizacji pracy w zakresie pozyskiwania i przetwarzania informacji; III Zespół – do spraw współdziałania i koordynacji działań służb, pionów i jednostek resortu, a także z innymi resortami oraz instytucjami i organizacjami szczebla centralnego i terenowego; IV Zespół – do spraw doboru kadr, płac i warunków pracy; V Zespół – do spraw weryfikacji i kodyfikacji resortowych akt (zob. *ibidem*, Propozycje dotyczące powołania zespołów specjalistycznych w ramach Komisji do spraw Usprawnienia Organizacji Pracy, k. 2–3).

od spełnianych funkcji i charakteru wykonywanych czynności przygotowanej przez ppłk. Juliana Binkiewicza – pracownika Wydziału V Departamentu Kadr, dokooptowanego do wspomnianego podzespołu⁹. W sprawozdaniu z prac nie uwzględniono szkół resortowych, Straży Pożarnych, jednostek wojskowych MSW, Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii oraz przedsiębiorstw MSW. Początkowy podział jednostek przedstawia poniższa tabela¹⁰.

Podział jednostek resortu spraw wewnętrznych wg funkcji i wykonywanych czynności

Lp.	Podział jednostek wg wykonywanych czynności w resorcie spraw wewnętrznych	Podział jednostek wg spełnianych funkcji w resorcie spraw wewnętrznych na:		
		Jednostki Służby Bezpieczeństwa	Jednostki Służby Milicji	Jednostki wspólne dla Służby Bezpieczeństwa i Służby Milicji
1	Operacyjne	Departament I MSW Departament II MSW Departament III MSW Departament IV MSW Biuro Śledcze MSW	Kierownictwo KG MO Inspektorat Operacyjny KG MO Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO Biuro Kryminalne KG MO Biuro do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi KG MO Biuro Dochodzeniowo-Śledcze KG MO	

⁹ *Ibidem*, Notatka służbowa w sprawie propozycji opracowania zasad podziału jednostek resortu spraw wewnętrznych w zależności od spełnianych funkcji i charakteru wykonywanych czynności, k. 5–9.

¹⁰ Tabela za: *ibidem*, Załącznik do notatki służbowej z dnia 15 IX 1971 r., k. 9.

2	Techniczno-Operacyjne	Departament Techniki MSW Biuro Ochrony Rządu MSW Samodzielny Wydział RKW MSW		Zakład Kryminalistyki KG MO Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego MSW Biuro „A” MSW Biuro „B” MSW Biuro „C” MSW Biuro „W” MSW Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych MSW Ośrodek Informatyki MSW Zakład Konstrukcji Sprzętu Operacyjnego przy Departamencie Techniki MSW
3	Organizacyjno-Koordynujące		Oddział Kontroli, Badań i Analiz KG MO	Gabinet Ministra SW Główny Inspektorat MSW Grupa do Zleceń Specjalnych przy Ministrze SW Departament Kadr MSW Zarząd I MSW Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu MSW Departament Społeczno-Administracyjny MSW
4	Gospodarczo-Finansowe i Socjalne			Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych MSW Departament Finansowy MSW Zarząd Łączności MSW Zarząd Zaopatrzenia MSW Departament Kwaterunkowo-Budowlany MSW Zarząd Administracyjno-Gospodarczy MSW

Ten dosyć enigmatyczny i niewnoszący wielu konkretów podział (zwracała uwagę duża liczba pionów wspólnych) został niebawem zmodyfikowany. W kolejnej propozycji złożonej przez zespół podzielono jednostki organizacyjne MSW według charakteru wykonywanych zadań, oddzielnie, opisując organy bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej, a także wyodrębniono jednostki organizacyjno-koordynujące i administracyjne. Ze względu na szczegółową analizę działalności poszczególnych wydziałów i sekcji konkretnych departamentów i biur resortu można określić kierunki i tok myślenia

funkcjonariuszy podejmujących próby uszeregowania komórek resortu. Komórki zaliczone przez zespół do Służby Bezpieczeństwa ukazuje tabela¹¹.

Podział jednostek organizacyjnych MSW wg charakteru wykonywanych zadań (I)

Jednostka	Według komórek działalności podstawowej			Według komórek działalności administracyjno-gospodarczej			
	zasadniczo operacyjne	pomocniczo operacyjne	techniczno-operacyjne	gospodarczo-finance	techniczne	administracyjno-biurowe	kierowcy
Departament II	Kierownictwo, wydz. I, II, IV, V, VI, VII, VIII i X oraz etat niejawny	Wydz. IX, Inspekcji		Wydz. Ogólny			
Departament III	Kierownictwo, Grupa do Zleceń Specjalnych, wydz. II, III, IV, VI	Wydz. I, Inspekcji		Sekretariat Ogólny			
Departament IV	Kierownictwo, Inspektorat, wydz. I, II, III, IV			Sekretariat Ogólny			
Biuro Śledcze	Kierownictwo, wydz. I, II, Samodzielna Sekcja „A”	Wydz. Inspekcji		Wydz. Ogólny			
Biuro „A”	Kierownictwo, Wyd. II	Wydz. I (sekcje 1 i 3), Inspektorat oraz Sekcja 2 Wyd. IV	Sekcja 2 Wyd. I, Wyd. III, Sekcja 1 i Grupa „Z” Wyd. IV	Sekretariat Ogólny			
Biuro „C”	Kierownictwo, Wyd. I	Grupa do Zleceń Specjalnych	wydz. II, III, IV, V, VI, VII		Sekcja Techniki Archiwalnej i drukarnia Wyd. Ogólnego	Kierownictwo, Sekcja Ekspedycji Poczty i Kancelaria Wyd. Ogólnego	

¹¹ Por. *ibidem*, k. 23–26.

Biurowo „T”	Kierownictwo, sekcje 1 i 3 Wydz. IV, sekcje 1 i 2 Wydz. VII	Inspektorat, wydz. I, II, III, V, Sekcja 2 Wydz. IV, Samodzielna Sekcja „S”, Sekcja CH	Wydz. VI, Sekcja 3 Wydz. VII	Samodzielna Sekcja „F”, sekcje 1, 2 i 3 Wydz. VIII		Kierownictwo i Kancelaria Wydz. VIII	
Biurowo „W”	Kierownictwo, Inspektorat	Sekcja 2 Wydz. II, Wydz. III	Wydz. I, sekcje 1 i 3 Wydz. II	Sekretariat Ogólny			
Samodzielny Wydział RKKW	Kierownictwo, Sekcja 2	Sekcja 1, Grupa przy Wydz. „K”	Sekcja 3, Centralna Stacja „N”	Sekretariat			
Zakład Techniki Specjalnej			Kierownictwo, Wydz. II, III, V, Samodzielna Sekcja Chemii	Sekcja 5 Wydz. I, Sekretariat Wydz. IV, Sekretariat Ogólny, Referat Finansowy	sekcje 1, 2, 3 i 4 Wydz. I, Wydz. IV		
BOR	Kierownictwo, wydz. I, II	Kierownictwo i Sekcja 4 Wydz. V	Wydz. III z wyjątkiem Grupy IV, Wydz. IV, Sekcja 3 Wydz. V		sekcje 1 i 2 Wydz. V	Grupa IV Wydz. III	
Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego	Kierownictwo, Wydz. II	Grupa Inspekcji, Wydz. Ogólny	wydz. I, III, IV	Wydz. Ogólny z wyjątkiem Grupy Inspekcji			
Biurowo Paszportów i Dowodów Osobistych		Kierownictwo wydz. V, VII i Inspekcji	wydz. I, II, III, IV, VI	Sekretariat Ogólny			

Do odrębnego zbioru jednostek organizacyjno-koordynujących zespół zaliczył m.in. Zarząd I i Gabinet Ministra, które wcześniej (patrz wspomniane już Zarządzenie nr 020/69 ministra spraw wewnętrznych i sprawozdanie ze stanu pracy jednostek SB, oba z roku 1969) zostały określone jako „bezpieczniackie”. Do jednostek organizacyjno-koordynujących (niejako wspólnych dla całego MSW) zespół zaklasyfikował także m.in. te komórki, które w późniejszych latach „wędrowały” między pionami porządku publicznego i bezpieczeństwa państwowego, np. Departament Kadr, Departament Szkolenia i Wydawnictw (w późniejszych latach Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego) czy Główny Inspektorat Ministra. Komórki zaliczone przez zespół do jednostek organizacyjno-koordynujących wyszczególnia poniższa tabela.

Podział jednostek organizacyjnych MSW wg charakteru wykonywanych zadań (II)

Jednostka	Według komórek działalności podstawowej			Według komórek działalności administracyjno-gospodarczej			
	zasadniczo operacyjne	pomocniczo operacyjne	techniczno-operacyjne	gospodarczo-finansowe	techniczne	administracyjno-biurowe	kierowcy
Gabinet Ministra		Kierownictwo, Inspektorat Kierownictwa Gabinetu Ministra, Wydz. Normatywów, Wydz. Skarg i Wniosków, Wydz. Informacyjny i Sprawozdawczy, Wydz. Prasowy	Komórki Wydz. Prezydzialnego pod. poz. a, b, c, d, e + stanowiska sekretarzy operacyjnych ministra i wiceministrów	Sekcja Administracyjno-Gospodarcza Wydz. Prezydzialnego	Powielarnia Wydz. Prezydzialnego	Komórki Wydz. Prezydzialnego pod poz. f, g, h, i, l, ł	
Główny Inspektorat		Kierownictwo, Zespół I, II, III i IV		Sekretariat			
Departament Kadr		Kierownictwo, Wydz. I, II, IV, V, Samodzielna Sekcja Kadr, Kierownictwo i Sekcja MOB, Wydz. VI	Wydz. III, komórki Wydz. VI pod poz. d, e	Sekretariat, Wydz. VI			
Departament Szkolenia i Wydawnictw		Kierownictwo, wydz. I, II, III, IV, V	Redakcja „W Służbie Narodu”	Samodzielna Sekcja Ogólna			
Zarząd I		Kierownictwo, wydz. I, II, III, IV				Kancelaria	

Ponadto komisja wyodrębniła jednostki wojskowe, jednostki administracji terenowej, jednostki zarządzająco-obsługowe, Komendę Główną MO, Komendę Główną Straży Pożarnej, Główny Urząd Geodezji i Kartografii oraz przedsiębiorstwa państwowe.

Powyższa analiza skłoniła podzespół do uznania za jednostki Służby Bezpieczeństwa:

a) Jednostki zasadnicze:

1. Departament I
2. Departament II
3. Departament III
4. Departament IV
5. Biuro Śledcze

b) Jednostki pomocnicze:

1. Biuro Ochrony Rządu
2. Biuro „A”
3. Biuro „B”
4. Biuro „C”
5. Biuro „T”
6. Biuro „W”
7. Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych
8. Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego
9. Zakład Techniki Specjalnej
10. Samodzielny Wydział RKW.

Widać wyraźnie, że członkowie zespołu do jednostek bezpieczeństwa zaliczyli te komórki, w których działalność operacyjna była decydująca („zasadniczo operacyjna”). Zapewne tym należy tłumaczyć takie, a nie inne zestawienie, gdyż komórki, w których zespół nie dostrzegł działań *stricte* operacyjnych, zostały zakwalifikowane do jednostek organizacyjno-koordynujących. Dostrzec to można zwłaszcza w odniesieniu do Departamentu Kadr, Departamentu Szkolenia i Wydawnictw, Gabinetu Ministra, Głównego Inspektoratu czy Zarządu I, gdzie podstawowe zadania zostały określone jako działalność „pomocniczo operacyjna” bądź „techniczno-operacyjna”. W rezultacie prace podzespołu poszły w kierunku ustanowienia bardziej złożonego klucza strukturalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, co skutkowało rezygnacją z prostego podziału na SB i MO i wprowadzało jeszcze większy zamęt organizacyjny w resorcie. Z perspektywy dzisiejszego historyka zajmującego się problemem struktur bezpieczeństwa w ramach MSW wydaje się, że przyjęty przez zespół sposób podziału komórek jest najbardziej trafny i logiczny, albowiem motorem napędowym działalności SB była właśnie działalność – jak to zostało ujęte w powyższym opracowaniu – „zasadniczo operacyjna”. Nie można jednak nie doceniać wpływu jednostek organizacyjno-koordynujących na właściwe funkcjonowanie komunistycznego aparatu bezpieczeństwa.

Powyżej opisana sytuacja wpłynęła na podjęcie dalszych starań mających na celu czytelne rozgraniczenie Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, o czym świadczyła Decyzja nr 4/75 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 września 1975 r. w sprawie wprowadzenia dodatku dla funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa¹². Dyrektor

¹² AIPN, 1585/16465, Notatka służbowa dot. wprowadzenia uposażenia szczebla „B” dla funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, k. 1–3.

Departamentu Kadr płk Bonifacy Jedynek pisał: „Dotychczas nie sprecyzowano, które jednostki wchodzi w skład Służby Bezpieczeństwa”¹³. W związku z tym zaproponował zaliczyć do SB – dla celów uposażeniowych – m.in. Biuro Ochrony Rządu, Wyższą Szkołę Oficerską im. F. Dzierżyńskiego w Legionowie i Ośrodek Nauczania Obserwacji. Ponadto zasugerował rozpatrzenie sprawy zaliczenia do SB Głównego Inspektoratu Ministra, Gabinetu Ministra, Departamentu Kadr, Zarządu I, Biura Organizacyjnego, Biura Historycznego, Biura Prawnego, Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Zarządu Łączności oraz Komitetu Dzielnicowego PZPR przy MSW¹⁴.

Powyższy pomysł wszedł w życie jeszcze w tym samym roku. W Zarządzeniu organizacyjnym nr 0140/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 października 1975 r.¹⁵ czytamy, że do klauzuli zawartej w etatach należy dopisać sformułowanie następującej treści: „Od dnia 1 września 1975 r.¹⁶ wg szczebla »B« dla wszystkich stanowisk występujących w komórkach organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa i stanowisk wymienionych w załączniku do niniejszego zarządzenia”. Etaty o szczeblu „B” obowiązywały w centrali MSW w departamentach: I, II, III, IV i Techniki, biurach: „A”, „B”, „C”, „W”, Śledczym, Ochrony Rządu, Paszportów oraz RKW, Wyższej Szkole Oficerskiej MSW w Legionowie, a także Ośrodku Nauczania Obserwacji MSW; w komendach wojewódzkich dotyczyły: komendanta wojewódzkiego MO, zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. SB, starszych inspektorów przy zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. SB, w Wydziale Inspekcji – Zespołu ds. SB, Inspektoratu Analityczno-Informacyjnego zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. SB, wydziałów: II SB, III SB, III A SB, Śledczego, SB, „B” SB, „C” SB, „T” SB, „W” SB, Paszportów SB, RKW SB, Samodzielnej Sekcji „A” SB, Samodzielnej Stacji „P” oraz Samodzielnej Sekcji Operacyjno-Ochronnej SB.

Niedługo później, w styczniu 1976 r., zgodnie z decyzją ministra spraw wewnętrznych kolejny nowo utworzony zespół przedłożył projekt w sprawie określenia jednostek organizacyjnych MSW i KG MO¹⁷. Tym razem w zestawieniu jednostek operacyjno-technicznych SB pojawiły się m.in. Biuro Ochrony Rządu, Departament Kadr, Główny Inspektorat Ministra i Gabinet Ministra¹⁸. Natomiast do jednostek administracyjnych i gospodarczo-finansowych zaliczono m.in. Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Biuro Organizacyjne, Zarząd I, Biuro Prawne, Departament Finansów, Biuro Informatyki, Departament Społeczno-Administracyjny, Biuro Historyczne, Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej, Departament Inwestycji, Zarząd Łączności i RCI PESEL¹⁹. Organizacyjny anarchizm i brak konsekwencji w szeregowaniu pionów widać wyraźnie w kolejnym zestawieniu, datowanym na maj 1984 r., w którym poprzednio „gospodarczo-finansowy” PESEL zakwalifikowany został do jednostek operacyjno-technicznych obok bezdyskusyjnie esbeckich komórek, takich jak np. Departament Techniki czy Biuro „W”²⁰.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ AIPN, 1595/100, cz. 1, k. 42–44.

¹⁶ Wówczas weszło w życie Zarządzenie nr 132/72 ministra spraw wewnętrznych.

¹⁷ AIPN, 1585/11642, Notatka w sprawie określenia jednostek organizacyjnych MSW i KG MO oraz ich odpowiedników w terenie, k. 258–262.

¹⁸ *Ibidem*, k. 261.

¹⁹ *Ibidem*, k. 262.

²⁰ AIPN, 1585/11980, Założenia dot. tworzenia jednostek, komórek i stanowisk kierowniczych w MSW, WUSW i RUSW, bp.

W tym czasie (maj–czerwiec 1984 r.) poproszono kierowników jednostek centralnych MSW o zabranie głosu w interesującej nas kwestii²¹. Odpowiedzi zebrał w Notatce dotyczącej podziału jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na jednostki Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej²² z 24 czerwca 1984 r. mjr Jerzy Karpacz – dyrektor Biura Organizacyjno-Prawnego. Do organów bezpieczeństwa zaproponowano zaliczyć:

- departamenty: I, II, III, IV, V, Kadr, Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Społeczno-Administracyjny, PESEL, Finansów;

- biura: „A”, „B”, „C”, „W”, Śledcze, Studiów SB, Ochrony Rządu, Paszportów, RKW, Organizacyjno-Prawne;

- zarządy: I, Polityczno-Wychowawczy (w tym Redakcja „W Służbie Narodu”), Łączności;

- Gabinet Ministra, Główny Inspektorat Ministra, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu.

W skład Milicji Obywatelskiej miały wchodzić:

- biura: Kryminalne, do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi, Dochodzeniowo-Śledcze, Prewencji, Ruchu Drogowego, Operacyjne, Kontroli i Analiz;

- Zakład Kryminalistyki;

- pozostałe jednostki MSW nierealizujące typowych zadań należących do zakresu działania Służby Bezpieczeństwa, tj. Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej (ze składnicami), Departament Inwestycji, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych oraz Komendantura Ochrony Obiektów MSW.

Po raz pierwszy od wielu lat zastosowano uproszczony podział na SB i MO, rezygnując z wprowadzania jednostek administracyjno-gospodarczych. Z notatki możemy wnioskować, że zaliczenie do organów represji danej jednostki było bardziej intratne dla jej pracowników, gdyż wiązało się to z większym uposażeniem i prestiżem zawodowym. Karpacz pisał wprost: „Zaliczenie jednostek do Służby Bezpieczeństwa lub Milicji Obywatelskiej powinno powodować wszelkie z tym związane skutki (np. różnego rodzaju ekwiwalenty), a przede wszystkim zaliczenie wszystkich funkcjonariuszy tej jednostki do określonej służby (kontrowersyjną wydaje się sytuacja występowania w jednej jednostce organizacyjnej funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa obok funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej)”²³. Kwestia uposażenia w zasadniczy sposób rzutowała na ocenę przeprowadzonych analiz oraz deklaracji złożonych przez kierowników poszczególnych jednostek. Wyprzedzając nieco chronologiczną analizę poszczególnych archiwaliów należy wskazać na Notatkę służbową dotyczącą kryteriów związanych z zaliczaniem jednostek do Służby Bezpieczeństwa z 15 marca 1990 r. płk. Tadeusza Borkowskiego – dyrektora Departamentu Kadr. Czytamy w niej, że „do dnia 31 grudnia 1989 r.

²¹ Dyrektor Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW Jerzy Zaremba w piśmie do dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego MSW Jerzego Karpacza z 3 VII 1984 r., komentując zaproponowany podział, pisał: „Zaproponowany podział do poszczególnych służb wydaje się zasadny i powinien przyczynić się bardziej do efektywnej realizacji zadań, w tym również przez Departament Społeczno-Administracyjny w pionie Służby Bezpieczeństwa” (AIPN, 1585/6128, k. 248).

²² AIPN, 1585/14959, k. 4–7.

²³ *Ibidem*, k. 6.

legitymację posiadali funkcjonariusze 26 jednostek ministerstwa²⁴. Jak można mniemać, płk Borkowski swoją notatkę oparł w dużej mierze na ustaleniach mjr. Karpacza z roku 1984, który wyodrębnił dokładnie 26 komórek organów represji. Tym faktem należy przede wszystkim tłumaczyć wydzielenie w czasie prac nad strukturą MSW jednostek administracyjno-gospodarczych obok oczywistych esbeckich.

Kolejnym dokumentem, w którym pojawia się wyszczególnienie komórek, była Struktura kodowa jednostek resortu spraw wewnętrznych elektronicznego systemu „ETAT”²⁵ opracowana w lipcu 1988 r. przez Biuro Organizacyjno-Prawne. Do jednostek Służby Bezpieczeństwa kolejny już raz zaliczono m.in. Biuro Ochrony Rządu. Do „jednostek pozostałych” natomiast zaklasyfikowano Główny Inspektorat Ministra, Gabinet Ministra, Departament Kadr, Grupę Rezerwową Departamentu Kadr, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Departament Społeczno-Administracyjny, Zarząd Polityczno-Wychowawczy, Biuro Organizacyjno-Prawne, Zarząd I, Zarząd Łączności, Komitet Dzielnicowy PZPR przy MSW, Departament PESEL, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu i Redakcję „W Służbie Narodu”²⁶.

Do powyższego problemu odniósł się również we wspomnianej już notatce płk Tadeusz Borkowski – szef Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego²⁷. Stwierdził w niej, że nie było jednolitych kryteriów zaliczania jednostek do pionu bezpieczeństwa. Kierowano się najczęściej:

- zakresem realizowanych działań, chociaż napotykało to poważne trudności wynikające z faktu świadczenia usług na rzecz obu służb;
- zaszerzegowaniem stanowisk w jednostce (jednostki SB miały wyższe etaty niż jednostki MO);
- rodzajem wydanej legitymacji służbowej;
- podległością jednostki w danym okresie.

Brak owej jednoznaczności w przypadku niektórych jednostek powoduje powstawanie wątpliwości. W takiej sytuacji należałoby określić najbardziej miarodajny i wiarygodny czynnik określający przynależność do Służby Bezpieczeństwa. Wydaje się, że uszeregowanie pionów pod kątem realizowanych zadań nie jest trafne, gdyż wiele komórek pracowało na rzecz zarówno MO, jak i SB. Płk Borkowski wymienia przykładowo Biuro „W” i Departament Techniki²⁸, jednak z innych źródeł wiemy, że np. w Departamencie Techniki zatrudniano tylko funkcjonariuszy SB²⁹, a zatem fakt pracy na rzecz MO nie miał znaczenia z punktu widzenia określenia charakteru służby. Także rodzaj posiadanej legitymacji służbowej nasuwa wiele wątpliwości³⁰. Bardziej wiarygodne wy-

²⁴ Zob. AIPN, 1585/10052, k. 2.

²⁵ AIPN, 1585/11642, Struktura kodowa jednostek resortu spraw wewnętrznych elektronicznego systemu „ETAT”, k. 202–213.

²⁶ *Ibidem*, k. 208. Obok grupy Służby Bezpieczeństwa i grupy komórek pozostałych kodem objęto grupę Milicji Obywatelskiej, grupę Służby Zdrowia oraz grupę jednostek finansowo-gospodarczych.

²⁷ Zob. AIPN, 1585/10052, k. 1–2.

²⁸ *Ibidem*, k. 1.

²⁹ AIPN, 1585/14109, k. 114.

³⁰ AIPN, 1585/10052, k. 2. Płk T. Borkowski stwierdza, że dnia 31 XII 1989 r. legitymacje takie posiadali funkcjonariusze 26 jednostek, czyli niemal wszystkich podporządkowanych MSW. Jednak Borkowski wymienił tylko departamenty numerowe, biura literowe, BOR, Departament Techniki, Biuro Paszportów i Gabinet Ministra, co absolutnie nie pokrywa się z wymienioną liczbą komórek (fakt uwzględnienia w notatce Biura „W” wskazuje, że dyrektor Departamentu Kadr brał pod uwagę także jednostki sprzed reorganizacji w sierpniu 1989 r.). Wydaje

daje się określić komórki SB na podstawie podległości danej jednostki konkretnemu szefowi służby³¹. Pracując nad ustawą dezubekizacyjną, sugerowano się także symbolami akt osobowych, gdzie „V” oznaczać miał teczkę osobową funkcjonariusza SB³². Jednak praktyka dowodzi, że symbol taki nanoszono na te czki osobowe np. funkcjonariuszy Zarządu Administracyjno-Gospodarczego, a to oznacza, iż miał on szersze zastosowanie i z tego tytułu nie należy wyciągać nazbyt daleko idących wniosków, bez gruntownej analizy indywidualnej³³. Zdaniem autorów najbardziej jasnym i czytelnym kryterium jest struktura etatowa poszczególnych jednostek, a konkretnie określenie liczby etatów bezpieczeństwa w danej strukturze organizacyjnej³⁴. Dotarcie do materiałów regulujących kwestie etatów i zaszerogowania pozwoliłoby na określenie, które jednostki i wydziały – budzące z historycznego punktu widzenia wątpliwości co do zakwalifikowania do Służby Bezpieczeństwa – istotnie były esbeckie. Dobrym przykładem jest Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, w którego skład obok Wydziału IV – Doskonalenia Zawodowego MO, wchodził Wydział III – Doskonalenia Zawodowego SB³⁵. Czy to oznacza, że w Wydziale IV pracowali funkcjonariusze MO, a w Wydziale III funkcjonariusze SB? Podobna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do Gabinetu Ministra, w którym przez wiele lat funkcjonował wydział zajmujący się problemami tylko i wyłącznie Służby Bezpieczeństwa. Wydaje się, że rozwiązanie takich problemów może przynieść zagłębienie się właśnie w strukturę etatów i uposażeń, tym bardziej że takie pytania należy stawiać w każdym wątpliwym przypadku.

Na zakończenie warto zaznaczyć, że do przedstawionej propozycji zagłębienia się w strukturę etatową należy podchodzić z dużą ostrożnością. Nawet jeżeli wiemy, że dana jednostka, jak np. Zarząd Łączności w 1983 r., została przyporządkowana do Służby Bezpieczeństwa, nie oznacza to, że jej zaszerogowanie etatowe oraz uposażenie uległo zmianie. Formalnoprawnie osoby tam służące były traktowane jako funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej³⁶. Badania zatem należy oprzeć na analizie normatywów oraz struktury etatów i uposażeń.

się, że posiadanie danych legitymacji służbowych przez funkcjonariuszy pionów pomocniczych wynikało z braku jasnego przyporządkowania organizacyjnego. Analiza teczek osobowych, wynikająca ze spisów posiadanych legitymacji, pozwala sądzić, że funkcjonariuszowi przechodzącemu z pionu bezpieczeństwa do pomocniczo-administracyjnego zostawiano legitymację SB. Analogiczną sytuację można zaobserwować w przypadku funkcjonariuszy MO. Być może rodzaj posiadanego dokumentu zależał od puli przyznanej przez Departament Kadr na konkretną komórkę pomocniczo-administracyjną.

³¹ *Ibidem*, k. 2. T. Borkowski przytacza przykład GIOP, który – mimo że przez cały okres funkcjonowania zaliczany był do pionu milicji – w ramach łączenia jednostek podporządkowany został w latach osiemdziesiątych szefowi Służby Bezpieczeństwa.

³² M. Komaniecka, *Dzienniki korespondencyjne, rejestracyjne, archiwalne i koordynacyjne [w:] Wokół teczek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006, s. 277.

³³ Dotychczas nie znaleziono jakichkolwiek dokumentów potwierdzających przynależność ZAG do pionu bezpieczeństwa.

³⁴ AIPN, 1585/10052, k. 1. T. Borkowski sugeruje, że jednostki SB miały wyższe etaty niż jednostki MO, podając przykład etatu zastępcy szefa WUSW ds. SB, który miał wyższą grupę uposażenia niż zastępca szefa WUSW ds. MO.

³⁵ AIPN, 1585/347, k. 93.

³⁶ Zob. AIPN 1585/14959, Notatka z dnia 24 VI 1984 r. sprządzona przez mjr. Jerzego Karpacza dotycząca podziału jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na jednostki Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, bp.

POJĘCIE „SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA” W ROZUMIENIU USTAWY LUSTRACYJNEJ. PROPOZYCJA WYKŁADNI

Pojęcie „Służba Bezpieczeństwa” w akcie rangi ustawowej po raz pierwszy pojawiło się w Ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działalności podległych mu organów¹. Następnie termin „Służba Bezpieczeństwa” pojawił się w Rozporządzeniu Rady Ministrów z 18 sierpnia 1983 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania ministra spraw wewnętrznych² i innych przepisach wykonawczych do ustawy o ministrze spraw wewnętrznych (np. w Rozporządzeniu ministra spraw wewnętrznych z 6 stycznia 1984 r. w sprawie warunków użycia środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej³). Kolejną ustawą, która operowała pojęciem „Służba Bezpieczeństwa”, była Ustawa z dnia 31 lipca 1985 r. o służbie funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴. Żadna z tych ustaw – podobnie jak żaden z aktów wykonawczych do nich wydanych do 1990 r. – nie zdefiniowała pojęcia „Służba Bezpieczeństwa”, a więc zarazem nie dokonała rozróżnienia między SB a MO. Także rozstrzygnięcia związane z rozwiązaniem SB i MO zawarte w ustawach z dnia 6 kwietnia 1990 r. – o Policji⁵ oraz o Urzędzie Ochrony Państwa⁶ – nie zawierają przepisów rozgraniczających SB od MO. Uchwalona w dniu 11 kwietnia 1997 r. Ustawa o ujawnianiu pracy lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne⁷ (zwana dalej ustawą lustracyjną z 1997 r.) w art. 2 ust. 1 pkt 5 wymienia instytucje centralne wśród organów bezpieczeństwa państwa (SB MSW) oraz podległe im jednostki terenowe w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach MO oraz wojewódzkich i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych. Ustawa ta co prawda nie zdefiniowała pojęcia „Służba Bezpieczeństwa”, ale znalazła się w niej jednak (art. 2 ust. 3) wskazówka interpretacyjna, nakazująca za SB uznawać te jednostki organizacyjne MSW, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania UOP, oraz jednostki będące ich poprzednikami. Identyczne rozwiązanie ustawodawca przyjął zarówno w Ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci

¹ DzU, 1983, nr 38, poz. 172.

² DzU, 1983, nr 48, poz. 48.

³ DzU, 1984, nr 6, poz. 29.

⁴ DzU, 1985, nr 38, poz. 181 z późn. zm.

⁵ DzU, 1990, nr 30, poz. 179.

⁶ DzU, 1990, nr 30, poz. 180.

⁷ DzU, 1997, nr 70, poz. 443 z późn. zm.

Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu⁸, jak i Ustawie z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów⁹ (zwanej dalej ustawą lustracyjną z 2006 r.).

Mimo że pojęcie „Służba Bezpieczeństwa” w ustawodawstwie polskim funkcjonuje już od 1983 r., a w ustawach lustracyjnych od 1997 r., to do chwili obecnej w orzecznictwie nie wypracowano jednolitego stanowiska w kwestii jego interpretacji¹⁰, co zdaniem autorów niniejszego opracowania może być wynikiem braku głębszej znajomości historii aparatu represji PRL i jego przekształceń. Za celowe zatem uznano ogólne zaprezentowanie dotychczasowych ustaleń historycznych oraz normatywów, również niepublikowanych, regulujących strukturę SB, zagadnienia związane z jej likwidacją oraz utworzeniem UOP, a także istotniejszych orzeczeń sądowych dotyczących tych kwestii zapadłych w postępowaniach lustracyjnych.

Prawne początki Służby Bezpieczeństwa

Decydując się na likwidację w 1956 r. odrębnej struktury, jakim była Służba Bezpieczeństwa, partia musiała dać jakąś alternatywę. Jak słusznie w swojej pracy zauważył Piotr Majer, „nowe kierownictwo polityczne państwa ukształtowane w październiku 1956 r., aby uwiarygodnić nadzieje z nim związane, nie mogło więc nie podjąć jednego z najbardziej wrażliwych społecznie problemów. Pole manewru było jednak ograniczone, bowiem istota państwa wykluczała likwidację policji politycznej. Pozostawało więc podjęcie takich działań, by opinia społeczna otrzymała satysfakcję w postaci degradacji aparatu bezpieczeństwa, on sam zatracił poczucie ogniwa wybranego nadrzędnego wobec innych organów, a w tym szczególnie aparatu partyjnego, ale by zachował przy tym wszystkim zdolność do efektywnego działania. Te pozornie wykluczające się cele zostały zręcznie zrealizowane bardzo lakoniczną ustawą z 13 listopada [1956 r.]¹¹ – zamkniętą w 4 artykułach. Stanowiły one wyłącznie o zniesieniu Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, przekazaniu jego kompetencji ministrowi spraw wewnętrznych oraz przeniesieniu z urzędu funkcjonariuszy Komitetu do pracy w MSW. Zauważona zręczność ustawy wynika głównie z formalnego zniesienia aparatu bezpieczeństwa publicznego, co – jak zaznaczano – było jednym z istotniejszych społecznych oczekiwań [...]. W cieniu tych spektakularnych decyzji następował jednak proces przekształcania

⁸ Art. 5 ust. 1 pkt 5 i ust. 2 Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (DzU, 1998, nr 155, poz. 1016 z późn. zm.).

⁹ Art. 2 ust. 1 pkt 5 i ust. 3 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU, 2006, nr 218, poz. 1592 z późn. zm.).

¹⁰ W uzasadnieniu wydanego 9 XII 2011 r. postanowienia Sądu Najwyższego (sygn. akt II UZP 10/11) czytamy natomiast: „Nie można jednak nie dostrzegać, że wyliczenie zawarte w art. 2 ust. 1 ustawy lustracyjnej jest samo w sobie mało precyzyjne, co dotyczy w szczególności pkt 5, który nie wskazuje na konkretne instytucje (organy, jednostki), lecz posługuje się wymagającymi interpretacji pojęciami zbiorczymi »instytucji centralnych Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych« oraz »podległych im jednostek terenowych w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej oraz w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych«”.

¹¹ Ustawa z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego (DzU, 1956, nr 54, poz. 241).

aparatu bezpieczeństwa publicznego w nową formację – Służbę Bezpieczeństwa (SB). Rozumiejąc nastroje ulicy, nową policję polityczną pozbawiono jednak poprzedniej, drażniącej ostentacji, a elementem kamuflażu było m.in. »ukrycie« jej terenowych ogniw (wojewódzkich i powiatowych) w jednostkach MO. Również na szczeblu centralnym nie zdecydowano się na wyodrębnienie tej części aparatu policyjnego, wiążąc go bezpośrednio ze strukturami MSW¹². Na podkreślenie zasługuje fakt, że po wcieleniu KdsBP do MSW nie od razu na określenie struktur realizujących zadania byłego KdsBP zaczęto używać nazwy „Służba Bezpieczeństwa”. W dokumentach resortowych wytworzonych po 13 listopada 1956 r. zastępców komendantów wojewódzkich MO nadzorujących pracę tychże struktur (np. kontrwywiadu lub „pionu walki z działalnością antypaństwową”) określa się jako „zastępców komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa”¹³, a funkcjonariuszy im podlegających jako „funkcjonariuszy bezpieczeństwa publicznego”¹⁴ albo „funkcjonariuszy bezpieczeństwa”. Funkcjonujące na poziomie komend powiatowych struktury zajmujące się problematyką bezpieczeństwa określano jako „Referaty Bezpieczeństwa”¹⁵. Chronologicznie pierwszym dokumentem, który udało się odnaleźć, a w którym funkcjonariuszy struktur byłego KdsBP określa się jako funkcjonariuszy „służby bezpieczeństwa” (pisownia oryginalna) jest Rozkaz nr 3/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 listopada 1956 r., w którym to minister witał ich w strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹⁶. Pojęcie „Służba Bezpieczeństwa” weszło do oficjalnego obiegu znacznie później¹⁷, ale nigdy nie pojawiło się w Statucie organizacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nadanym uchwałą Rady Ministrów nr 781/56 z dnia 13 grudnia 1956 r., który to statut obowiązywał do 1983 r.

Zakamuflowanie w 1956 r. Służby Bezpieczeństwa w strukturach Milicji Obywatelskiej dla ówczesnego szefostwa nie stanowiło problemu. W końcu Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, co niejednokrotnie podkreślano w aktach normatywnych wyższego i niższego rzędu, było „aparatem wykonawczym ministra spraw wewnętrznych, działającym zgodnie z jego zarządzeniami, decyzjami, poleceniami i rozkazami oraz pod jego nadzorem i kierownictwem”¹⁸. Problem zaczyna się wtedy, gdy polecenia nie zachowały się na piśmie.

„Teorie strukturacji” znakomicie oddają istotę sprawy. Anthony Giddens, krytykując „naukowe” teorie społeczne, wykazał, że nie jest możliwe sformułowanie żadnych uniwersalnych i ponadczasowych praw socjologicznych na podobieństwo praw fizyki i nauk biologicznych, gdyż ludzie mają zdolność do działania podmiotowego i stąd mogą oni zmienić samą istotę organizacji społecznej – obchodząc przez to każde prawo¹⁹. W swych rozważaniach przyrównuje strukturę do „reguł”, czyli ogólnie znanych

¹² P. Majer, *Ustawy polskiej policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007, s. 212.

¹³ Zarządzenie nr 0275/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 XII 1956 r. (AIPN, 0045/4).

¹⁴ Zarządzenie nr 0239/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 XI 1956 r. w sprawie zachowania tajemnicy państwowej i służbowej przez funkcjonariuszy bezpieczeństwa publicznego (AIPN, 045/4).

¹⁵ Pkt 9 Zarządzenia nr 240/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 XI 1956 r. (AIPN, 0045/4).

¹⁶ AIPN, 0045/4, k. 274–275.

¹⁷ Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 043/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 22 IV 1967 r. z dniem 1 V 1967 r. zmieniono nazwę stanowiska – zastępca komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa był odtąd I zastępcą komendanta wojewódzkiego ds. Służby Bezpieczeństwa (AIPN, 1595/92, k. 252–255).

¹⁸ AAN, URM, 214/128, Uchwała nr 128/89 Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1989 r., k. 3.

¹⁹ A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, tłum. S. Amsterdamski, Poznań 2003, s. 378.

procedur, rozumianych i wykorzystywanych w różnych okolicznościach przez aktorów, oraz „zasobów”. Pod tym ostatnim pojęciem kryje się wyposażenie materialne oraz możliwości organizacyjne. „Zasoby” są zatem czynnikiem generującym władzę, ich mobilizacja daje aktorom władzę sprawiania, by coś zostało zrobione – kształtowania działań innych osób²⁰. Co jednak najważniejsze, zarówno „reguły”, jak i „zasoby” mogą funkcjonować w przeróżnych konfiguracjach, a ich wykorzystanie zależy od aktora posługującego się nimi.

Ten socjologiczny wtręt miał jedynie zwrócić uwagę na fakt, że zarówno władze PRL oraz kierownictwo MSW, jak i podlegli im funkcjonariusze znakomicie znali „reguły” oraz „zasoby”. Badacze muszą jednak zdawać sobie sprawę, że wraz z pogłębiającą się kompleksowością ładu społecznego MSW nierzadko przestawało dysponować wystarczającą zdolnością przetwarzania informacji, która umożliwiłaby podejmowanie działań adekwatnych do stopnia złożoności sytuacji oraz zgodnych z wytworzonymi aktami normatywnymi. Wówczas istotne było kreatywne skonfigurowanie „reguł” i „zasobów”, które pozwolą na rozwiązanie nowych kwestii. Decyzje i polecenia wydawane przez wierchuszkę często nie zachowały się na piśmie²¹, nawet w najprostszych sprawach, co wynikało z percepcji „reguł” wśród funkcjonariuszy, a co za tym idzie – świadomości, że jedną z nich jest niesformalizowane załatwianie zarówno oczywistych, jak i trudnych zagadnień. Za przykład może posłużyć decyzja o strzelaniu do robotników w 1970 r. Franciszek Szlachcic w swoich wspomnieniach pisze o tych wydarzeniach tak: „W związku z wypadkami najczęściej padają pytania, kto podjął decyzję użycia sił, użycia wojska. Na plenum wyjaśniliśmy, że decyzję o użyciu sił podjął osobiście I sekretarz tow. Gomułka. Według jego oceny była to kontrrewolucja i zamach na władzę ludową. Z takiej oceny wynikały decyzje o użyciu sił zbrojnych i sił porządkowych”²².

Omawiane zagadnienie rozważał Jarosław Tuliszka w swojej pracy dotyczącej Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego²³. Dochodzi on do wniosku, że aktu powołującego UBP nigdy nie było²⁴. Poszerzając jego diagnozę, można powiedzieć, że Resort Bezpieczeństwa Publicznego/Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego/Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego/Ministerstwo Spraw Wewnętrznych powstały w specyficznym czasie. Utworzone i kierowane były przez określoną opcję polityczną – główną i jedyną siłą polityczną kraju – zmierzającą do osiągnięcia pełni władzy, wykorzystującą do tego formacje mundurowe. Przez tzw. wierchuszkę „skuteczne działania praktyczne stawiane

²⁰ *Ibidem*, s. 53–61, 338.

²¹ Szczególnie widoczne to jest w pierwszych latach istnienia Resortu Bezpieczeństwa Publicznego/Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, kiedy rozkazy były przekazywane i rozpowszechniane drogą ustną zarówno w drobnych sprawach, jak i w tak istotnych, jak przekazanie 4 VIII 1944 r. – na podstawie ustnego rozkazu naczelnego dowódcy WP gen. Michała Roli-Żymierskiego – Polskiego Samodzielnego Batalionu Specjalnego do dyspozycji resortu (por. W. Góra, *Z zagadnień organizacji Służby Bezpieczeństwa w pierwszych latach Polski Ludowej 1944–1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1967, nr 1, s. 125–126, 129).

²² AIPN, 0397/875, Franciszek Szlachcic, „Wspomnienia z okresu pracy w organach bezpieczeństwa i Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (lata 1945–1973). Napisane dla wewnętrznego użytku MSW”, Warszawa 1988, k. 364.

²³ J. Tuliszka, *Historyczno-prawne aspekty powstania Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego*, „Słupskie Studia Historyczne” 2007, nr 13, s. 101–110.

²⁴ Dopiero w wydanym już u schyłku istnienia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego Dekrecie z dnia 20 lipca 1954 r. o służbie w organach bezpieczeństwa państwa (DzU, 1954, nr 34, poz. 142) określono (w preambule) zadania organów bezpieczeństwa państwa, zasady przyjmowania do służby w organach bezpieczeństwa, stopnie oraz prawa i obowiązki funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa.

było ponad formalizm prawny. Dobrym przykładem jest właśnie MO – ta uzbrojona formacja państwowa istniała, zanim uchwalono akt prawny powołujący ją do życia²⁵.

Elastycznie podchodząc do prawa, aparat partyjny nawiązywał do poglądów Lenina mówiących, że należy uwzględniać sytuację historyczną i nie pozostawać w niewoli własnych koncepcji ustrojowych, jeśli są one nieadekwatne do sytuacji. Władza powinna działać zgodnie z najważniejszą zasadą, że „dobro ludu, którego historyczną konkretyzacją jest dobro rewolucji, utrzymanie proletariackiej władzy państwowej, stanowi najwyższe prawo. Formy państwa, struktura aparatu państwowego, reżim polityczny, muszą być podporządkowane utrzymaniu panowania proletariatu²⁶. Z tej perspektywy dyktatura proletariatu była nieograniczona i opierała się na sile, a nie prawie²⁷. Jeżeli zaś „interesy walki klasowej tego wymagają, organy proletariackiej władzy państwowej muszą naruszać obowiązujące normy prawa²⁸. Powyższe wpisywało się w „konkretyzację ogólnej zasady akcentowanej przez Lenina, że rewolucyjna celowość stoi ponad formalnym demokratyzmem²⁹. Oryginalną myślą Lenina – nieprzejętą ani od Marksa, ani od Engelsa – była konstatacja, że posiadający władzę polityczną mogą całkowicie obejść się bez prawa, że nie jest niezbędne nadawanie ich nakazom formy prawnej, a co za tym idzie, prawo nie stanowi nieodzownego elementu państwowości. Istniały co prawda w praktyce dla ewidencji i kontroli pewne sformalizowane procedury, ale z założenia miały nie ograniczać swobody działania władzy i w razie potrzeby w każdej chwili mogły być zmienione. Konsekwencją takiego myślenia była pogarda dla „burżuazyjnej koncepcji niezawisłości sądownictwa i sprawiedliwości proceduralnej. Dla Lenina wiara w uniwersalną sprawiedliwość prawną była po prostu absurdem”. Była jedynie praworządność rewolucyjna, praworządność socjalistyczna³⁰.

Z powyższych powodów należy odrzucić współczesne pojmowanie prawa w stosunku do okresu 1944–1990. Nihilistyczna postawa wykluczała bowiem szacunek dla ustaw. Lenin w końcu sam dobitnie nakazywał: „stosować nie *corpus iuris romani*, lecz naszą rewolucyjną świadomość prawną”, którą należy „systematycznie, uparcie, wytrwale ukazywać w wielu pokazowych procesach, jak to należy czynić rozsądnie i energicznie; w drodze partyjnej pod pręgierzem i przepędzać tych członków trybunałów rewolucyjnych i sędziów ludowych, którzy się tego nie uczą i nie chcą zrozumieć³¹. Prawo było zmienne i uzależnione od bieżących potrzeb politycznych. Podejście nato-

²⁵ *Ibidem*, s. 109–110. Krajowa Rada Narodowa 15 VIII 1944 r. zatwierdziła dekret o ustanowieniu MO (edycje zob. P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004, s. 459), który został wydrukowany w Dzienniku Ustaw nr 2 pod pozycją 7. Następnie cały nakład Dziennika Ustaw został wycofany, zniszczony i nierozpowszechniony ze względu na konieczność naniesienia zmian. Ostatecznie dekret o ustanowieniu MO został uchwalony przez PKWN 7 X 1944 r. (DzU, 1944, nr 7, poz. 33) – zob. W. Góra, *op. cit.*, s. 130; Z. Jakubowski, *Powstanie i rozwój MO i SB oraz ich udział w walce o utrwalenie władzy ludowej w latach 1944–1948*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1979, nr 3, s. 62, 65–66.

²⁶ M. Waldenberg, *Rewolucja i państwo w myśli politycznej W. Lenina*, Warszawa 1978, s. 442.

²⁷ A. Lityński, *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991, czyli historia wszechwzwiązkowego komunistycznego prawa (bol-szewików)*. *Krótki kurs*, Warszawa 2010, s. 4. Adam Lityński zaznacza, że ewolucja myśli leninowskiej kończy się tezą, że dyktatura to nic innego jak władza niczym nieograniczona, żadnymi prawami, absolutnie żadnymi przepisami. Por. R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946–1955)*. *Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwotwórcze*, Warszawa–Poznań 2009, s. 40.

²⁸ M. Waldenberg, *op. cit.*, s. 405.

²⁹ *Ibidem*, s. 406.

³⁰ A. Lityński, *op. cit.*, s. 10, 12.

³¹ Za: A. Lityński, *op. cit.*, s. 15.

miast do szczegółowych jego aspektów – jak zaznacza Adam Bosiacki – „było inne, przy zachowaniu czasami zasad nihilizmu prawnego, stworzono system prawa nazwany poza ZSRR »normatywizmem socjalistycznym«. W sensie doktrynalnym zlikwidowano przy tym anarchizm teorii prawa bolszewickiego”³². Owo porządkowanie pracy organów państwowych, a nierzadko i dookreślenie obowiązków obywateli czy też funkcjonariuszy publicznych przez wypracowanie drobiazgowych norm proceduralnych najczęściej nie miało umocowania ani w ustawodawstwie, ani w innych aktach normatywnych. Prawodawstwo tego okresu celowo unikało unormowania kompetencji najważniejszych organów w państwie. Pozwalało to na wyinterpretowanie przez partię przepisów konstytucji i innych ustaw w sposób dowolny, praktycznie niczym nieograniczony³³.

Jak zaznaczał Andriej Januarijewicz Wyszynskij, tzw. stalinowski papież prawa³⁴, najważniejszą cechą ówczesnego prawa wyrażoną *expressis verbis* była „dominacja i posłuszeństwo” (*dominacia* i *subordinacia*) wobec każdego stanowionego przepisu jako norma postępowania. Czego Wyszynskij nigdy nie stwierdził – nihilizm prawny jako dominująca ideologia nigdy nie mógł zapewnić takiego posłuszeństwa. Samowola nie gwarantowała bowiem wykonywania jednej dyspozycji na podstawie jednej wydawanej normy. Prawem miały być jedynie normy prawne. Implikacją takiego rozumowania miała być – przyjmowana od 1922 r. – idea tzw. socjalistycznej praworządności, a w sensie szerszym quasi-legalizm, albo w sensie politycznym – legalizm pozorny. Warto wskazać, że – jak zauważył Adam Lityński – „taki model legalizmu przyjęto także u progu tzw. Polski Ludowej, a także w późniejszym okresie istnienia PRL”³⁵. Wiele działań z tego powodu było podejmowanych na zasadach administracyjnych, bez formalnego umocowania w przepisach, a często nawet *contra legem*. Podejmując je, opierano się nierzadko na poleceniach, tudzież na normatywach niejawnych. Dopiero jednak udostępnienie tajnych dokumentów w związku z powołaniem IPN pokazało, że istnieją również dokumenty pisemne niezgodne z prawem, lekceważące prawo³⁶.

Uwzględniając powyższe rozważania, zarówno powołanie MO, jak i uchwalenie ustawy z 13 listopada 1956 r. włączającej KdsBP do MSW, pozwalają na odpowiednie ich zinterpretowanie. Skutkiem ustawy z 1956 r. – jak zaznacza Piotr Majer – było to, że „po pierwsze na szczeblu centralnym zacierała się faktycznie różnica między MSW i SB, tym bardziej, że ta ostatnia na gruncie prawa stanowionego była bytem martwym – o ile KdsBP został formalnie zniesiony, to jego strukturalna następczyni SB działała bez

³² A. Bosiacki, *Między nihilizmem prawnym a socjalistycznym normatywizmem. Z rozważań nad koncepcją prawa państwa stalinowskiego* [w:] *O prawie i jego dziejach* księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin, ks. II, Białystok–Katowice 2010, s. 118.

³³ *Ibidem*, s. 118–119, 121. Jak zaznacza A. Bosiacki (s. 122), jednym z przykładów możliwości szerokiego interpretowania przepisów jest art. 58 stalinowskiego Kodeksu karnego, regulujący przestępstwa kontrrewolucyjne: „Dyspozycje art. 58 przez cały okres stalinizmu stanowiły nieograniczoną możliwość stosowania terroru zależnie od doraźnych potrzeb, pomimo stosowania szerokich represji także w trybie całkowicie pozasadowym, w formie tzw. represji administracyjnej. Właśnie zgodnie ze wskazówką Lenina przepis art. 58 sformułowano »możliwie szeroko«, by w przyszłości móc określić” – jak pisał Lenin – „warunki stosowania terroru w praktyce na większą lub mniejszą skalę”. Analogiczne rozważania dotyczące prawa wyższej konieczności w komunistycznym prawie karnym zob. L. Wilk, *Z problematyki stanu wyższej konieczności w prawie karnym PRL i innych byłych państw socjalistycznych* [w:] *O prawie i jego dziejach...*, s. 757–765.

³⁴ Zob. A. Lityński, *op. cit.*, s. 14.

³⁵ A. Bosiacki, *op. cit.*, s. 123–124.

³⁶ Zob. A. Bosiacki, *op. cit.*, s. 126.

takiej elementarnej regulacji normatywnej. Po drugie umiejscowienie w ministerstwie jednostek realizujących zadania związane z ochroną ustroju sprawiło, że ich terenowe odpowiedniki – zgodnie z logiką budowy scentralizowanego aparatu administracyjnego – powinny były znaleźć się w systemie organizacyjnym rad narodowych, tj. w składzie wojewódzkich zarządów spraw wewnętrznych podległych bezpośrednio właśnie MSW. Ten wynikający ze struktury podległości schemat był jednak nie do przyjęcia, wchodziły tu bowiem w grę kwestie konspiracji działań³⁷. Mamy zatem do czynienia z sytuacją, w której nowe kierownictwo partii z Władysławem Gomułą na czele zabiegało o to, by organy bezpieczeństwa przestały być hegemonem i faktycznie były niewidocznym mieczem i tarczą partii, a nie marionetką w rękach ścisłego kierownictwa, używaną do walki wewnątrzpartyjnej. Zespolenie zaś Milicji Obywatelskiej ze Służbą Bezpieczeństwa odegrało i inną znaczącą rolę. Miało być odebrane w społeczeństwie jako degradacja tej drugiej³⁸, deklaracja praworządności³⁹, a zarazem dać pozory powiewu wolności⁴⁰. Poza tym jednym z argumentów wewnątrzpartyjnych włączenia KdsBP do MSW był i taki, że obie instytucje nie współpracują ze sobą, co dobitnie miały pokazać wydarzenia poznańskie z czerwca 1956 r.⁴¹ W rezultacie reformy 1956 r., kooperacja co prawda została

³⁷ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 423. W. Frazik, *Struktura organizacyjna Urzędu Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1956 w świetle aktów normatywnych* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009, s. 10. W. Frazik zwrócił uwagę na pieczęcie, którymi posługiwały się powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego w pierwszym okresie istnienia, o treści: „Powiatowa Rada Narodowa w ... – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w ...”. Świadczy to o tym, że początkowo planowano podporządkować terenową strukturę bezpieczeństwa publicznego radom narodowym.

³⁸ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 419.

³⁹ Służyć temu miała między innymi Ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych; DzU, 1956, nr 54, poz. 243. Por. AAN, KC PZPR, sygn. XIA/232, Procesy tzw. rehabilitacyjne. Realizacja przepisów Ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych, k. 2–134.

⁴⁰ Jak widać w dokumentach z późniejszego okresu, powiew wolności słowa nie trwał długo. Widać to dobitnie w prasie, której początkowo pozwolono pisać prawdę o bandyckich praktykach organów bezpieczeństwa, jednak gdy zaczęto przekraczać linię polityczną ustaloną na VIII Plenum KC, rozpoczęto zmiany w redakcjach. I tak powołano na naczelnego redaktora „Trybuny Ludu” tow. Leona Kasmana, na zastępców naczelnego redaktora towarzyszy Wiktora Borowskiego i Henryka Borotyńskiego, gdyż „redakcja »Trybuny Ludu« nie stała na wysokości zadania. W jej działalności wystąpiły poważne słabości i błędy, które nie zostały usunięte po dziś dzień” (AAN, KC PZPR, 237/V/183, Uchwała Sekretariatu KC w sprawie „Trybuny Ludu”, Warszawa, 27 lutego 1957 r., k. 99–100). Analogicznie: „Tygodnik »Świat« od dłuższego czasu wykazuje w swoich publikacjach błędne tendencje polityczne. Pismo nie dokonało niezbędnego zwrotu w okresie po VIII Plenum KC i pozostało na pozycjach negacji i destruktywnej krytyki. Błędne i szkodliwe tendencje w redagowaniu pisma wzmogły się zwłaszcza w okresie ostatnich miesięcy kiedy kierownictwo redakcji w nieobecności tow. Arskiego objęła zastępca redaktora tow. E[dda] Werflowa. [...] Pismo prawie zupełnie pomija w swoich materiałach kraje obozu socjalistycznego, zamieszcza co najwyżej na te tematy polemiczne złośliwości. [...] Biorąc pod uwagę, że tow. Werflowa od dłuższego czasu wyraża opozycyjny stosunek wobec polityki partii, że wykazuje niewłaściwą postawę w stosunkach z zagranicznymi, burżuazyjnymi dziennikarzami – Sekretariat postanawia odwołać E[ddę] Werfel ze stanowiska z[astę]pcy redaktora naczelnego »Świat« i pozabawić prawa zajmowania w prasie jakichkolwiek bądź odpowiedzialnych stanowisk” (AAN, KC PZPR, 237/V/318, Uchwała Sekretariatu KC w sprawie redakcji Tygodnika „Świat”. Warszawa, maj 1957, k. 1–2).

⁴¹ Po wydarzeniach poznańskich przewodniczący KdsBP i minister spraw wewnętrznych wydali 3 VII 1956 r. nie-numerowane zarządzenie, które „na wypadek prowokacyjnych wystąpień wymierzonych przeciwko władzy ludowej – celem zapewnienia koordynacji działań organów Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przeciw elementom prowokującym i inspirowującym oraz dla likwidacji skutków wrogich poczynań” – powoływało „w województwach grupy koordynujące w składzie: przewodniczący – kierownik Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, członkowie: komendant wojewódzki MO, dowódca oddziałów KBW” (AIPN Sz, 008/24, t. 1, k. 214–216; por. P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957...*, s. 417).

poprawiona, jednak „degradacja” Służby Bezpieczeństwa nie trwała długo, gdyż ta formacja bardzo szybko odzyskała zwierzchnią w stosunku do MO pozycję w MSW, mimo że – co należy podkreślić – prawnie nigdy nie została ona dookreślona.

Problem, jak używano „reguł” i „zasobów” w MSW, wymaga osobnego studium, w tym miejscu chciano przede wszystkim zwrócić uwagę na zagadnienie nieformalnego działania, bez oparcia w obowiązujących przepisach rangi ustawowej bądź wydanych na ich podstawie i opublikowanych w oficjalnych organach promulgacyjnych (np. w *Monitorze Polskim*), przepisach wykonawczych⁴². Brak takich przepisów świadczy jedynie o tym, że w mentalności ówczesnego kierownictwa MSW były one zbędne, gdyż niepotrzebnie komplikowałyby funkcjonowanie organów bezpieczeństwa i równie niepotrzebnie ograniczałyby władzę partii. Wyżej opisany aspekt jest rzadko brany pod uwagę zarówno przez ustawodawstwo po 1989 r., jak i – dość często – przez historyków oraz prawników. Chcąc rzetelnie przestudiować struktury i metody MSW, nie można go ignorować. W resorcie poza przepisami oficjalnie publikowanymi były wydawane wykazy obowiązujących „przepisów”, które wśród tychże wymieniały, jako źródła **obowiązującego** (podkr. autorów) prawa, nierzadko niejawnie zarządzenia: pisma okólne, instrukcje, rozkazy itp.⁴³, a więc coś, co z dzisiejszego punktu widzenia (art. 87 i 88 Konstytucji RP) za źródło prawa uznawane być nie może⁴⁴. Niemniej, o czym należy pamiętać, w PRL rola takich aktów w pracy aparatu państwowego, w szczególności organów bezpieczeństwa, była nieraz zdecydowanie większa niż norm ustawowych, a nawet przepisów ówczesnej Konstytucji PRL⁴⁵. Warto przypomnieć tu wypowiedź byłego prezesa Trybunału Konstytucyjnego Jerzego Stępnia: „Po znowelizowaniu konstytucji w 1976 r. pytano: po co nam nowa, skoro poprzednia nie była w ogóle używana. Dziś nawet w poważnych dyskusjach da się słyszeć, że konstytucja z 1952 r. miała charakter wirtualny. Czyli »w realu« – jak mówi młodzież – nie istniała. Odwoływali się do niej czasami zdesperowani opozycjoniści, a najczęściej stanowiący udrekę urzędów petenci, wierzący w jej moc sprawczą”⁴⁶.

⁴² Jak zauważył Andrzej Paczkowski, „działalność bezpieki była w znacznym stopniu oparta na różnego rodzaju pisemnych poleceniach i wewnętrznych zarządzeniach” (zob. *Księga bezprawia. Akty normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa 1944–1956*, red. B. Kopka, Warszawa 2011, s. 13).

⁴³ Zob. AIPN, 1585/3112, Przepisy prawne ministra spraw wewnętrznych według stanu prawnego na dzień 31 XII 1962 r.; AIPN, 1585/3114, Przepisy prawne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach 1955–1963 według stanu prawnego na dzień 31 XII 1963 r. Skorowidz; AIPN, 1585/3117, Przepisy prawne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych według stanu na dzień 31 XII 1964 r. Skorowidz.

⁴⁴ Jak podają Andrzej Głowacki i Jerzy Karpacz, „o zakresie spraw, za które odpowiedzialny jest minister spraw wewnętrznych, świadczy fakt, iż problematyka ta obejmuje ponad 30 ustaw, blisko 90 rozporządzeń Rady Ministrów i ministra spraw wewnętrznych, około 70 uchwał Rady Ministrów oraz około 900 aktów normatywnych niższej rangi” (A. Głowacki, J. Karpacz, *Opublikowane akty normatywne dotyczące prawnej ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego wraz z komentarzem*, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Warszawa 1987, s. 5–6).

⁴⁵ Np. art. 87 ust. 2 Konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. formalnie gwarantował tajemnicę korespondencji, a obowiązujące do 1983 r. przepisy ustawowe nie zezwalały organom bezpieczeństwa na korzystanie ze środków techniki operacyjnej, takich jak np. podsłuch telefoniczny albo kontrola korespondencji. Mimo to resort spraw wewnętrznych korzystał z nich (i to nader ochoczo) w oparciu jedynie o takie „podstawy prawne” jak np. (oczywiście niejawną) Instrukcja nr 003/58 o zasadach stosowania i wykorzystywania podsłuchu pokojowego (PP) i telefonicznego (PT) oraz podglądu i dokumentacji fotograficznej (PDF) z 24 III 1958 r. czy Instrukcja o zasadach korzystania w celach operacyjnych z pracy „W”, stanowiąca załącznik do tajnego Zarządzenia nr 02/86 ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 I 1956 r. – zob. *Instrukcje pracy pionów pomocniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa (1945–1989)*, wybór, wstęp i oprac. M. Komaniecka, Kraków 2010, s. 247–252, 460–466.

⁴⁶ „Dziennik – Gazeta Prawna”, 4 III 2012.

Konstytucja RP z 1997 roku, ustawa lustracyjna a istnienie SB

Niewątpliwie kompleksowe studium nad metodami i strukturami komunistycznego aparatu bezpieczeństwa wymaga czasu. Kuriozalny wydaje się z tej perspektywy fakt, że mimo upływu ponad dwudziestu lat od zmiany ustroju prace te ciągle znajdują się na wstępnym etapie. Wiemy coraz więcej, nie pozwala to jednak na spojrzenie całościowe. Rozszerzająca się o nowe zagadnienia wiedza powoduje, że historycy i prawnicy krytycznie oceniają ustawę lustracyjną z 2006 r., zarzucając jej niejednoznaczność. Co warto podkreślić, ustawa ta jasno sprecyzowała, że organami bezpieczeństwa były jednostki podległe Resortowi Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznemu oraz Komitetowi do spraw Bezpieczeństwa Publicznego⁴⁷. Owej klarowności zabrakło w przypadku struktur Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. W art. 2 ust. 1 pkt 6–8 ustawy lustracyjnej, czytamy jedynie o: Akademii Spraw Wewnętrznych, Związku Wojsk Ochrony Pogranicza oraz Zarządzie Głównym Służby Wewnętrznej jednostek wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁴⁸. Ponadto, jak wskazano już we wstępie, w art. 2 ust. 1 pkt 5 za organ bezpieczeństwa państwa uznano „instytucje centralne Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe im jednostki terenowe w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej oraz w wojewódzkich, rejonowych i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych” oraz (art. 2 ust. 3) te jednostki, które były ich poprzedniczkami.

Ustawa lustracyjna z 2006 r. nie definiuje organów bezpieczeństwa, ale zawiera jedynie ich wyliczenie (art. 2 ust. 1 pkt 1–12) i pewne wskazówki interpretacyjne zawarte w art. 2 ust. 3. Zauważyć należy, że niemal wszystkie organy bezpieczeństwa PRL wymienione w art. 2 ust. 1 ustawy lustracyjnej z 2006 r., z wyjątkiem Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, Milicji Obywatelskiej oraz Akademii Spraw Wewnętrznych, działały bez ustawowej podstawy prawnej, wyłącznie w oparciu o niejawne normatywy wewnątrzresortowe (np. rozkazy, instrukcje, decyzje). Ustawa lustracyjna nie definiuje natomiast (definicją legalną, tj. sformułowaną w ustawie) żadnego z organów bezpieczeństwa państwa. Nie jest zatem możliwe bez odwoływania się do wspomnianych, na ogół niejawnych, normatywów określenie np., które z jednostek WOP wchodziły w skład Zwiadu WOP⁴⁹ (art. 2 ust. 1 pkt 7 ustawy lustracyjnej) czy udowodnienie istnienia Informacji Wojskowej, Wojskowej Służby Wewnętrznej lub Zarządu II Sztabu Generalnego WP (wywiad wojskowy) – także działających bez ustawowej podstawy prawnej, jedynie w oparciu o niejawne rozkazy ministra obrony narodowej. Przykładowo rozwiązanie WSW nastąpiło na podstawie niejawnego rozkazu ministra obrony narodowej nr PF-42 z dnia 18 kwietnia 1990 r. (por. dok. nr 27), a utworzenie jej następczyni Żandarmerii Wojskowej dokonane zostało w oparciu o tajny rozkaz ministra obrony

⁴⁷ Art. 2.1 ust. 1–4 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU, 2007, nr 63, poz. 425).

⁴⁸ Błąd ustawodawcy. Prawidłowa nazwa tej służby to Wojskowa Służba Wewnętrzna Jednostek Wojskowych MSW – zob. Zarządzenie organizacyjne nr 054 z 18 VI 1971 r. szefa Sztabu Generalnego WP (CAW, 1788/90/3).

⁴⁹ Warto przywołać tu Zarządzenie nr 045/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 V 1990 r. w sprawie anulowania Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 026/82 z dnia 19 III 1982 r. w sprawie przyjęcia przez Zwiad WOP operacyjnej ochrony pogranicza (AIPN, 213/1, k. 203), w którym to minister spraw wewnętrznych jako podstawę faktyczną zarządzenia nr 045/90 wskazuje „brak podstaw prawnych” dla istnienia i realizacji przez Zwiad WOP jego zadań w zakresie operacyjnej ochrony pogranicza.

narodowej nr 062 z dnia 15 czerwca 1990 r. „Zalegalizowanie” jednak funkcjonującej od ponad roku Żandarmerii Wojskowej nastąpiło dopiero na podstawie art. 1 ust. 9 Ustawy z dnia 25 października 1991 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz niektórych innych ustaw (DzU, 1991, nr 113, poz. 491). Analizując okres przekształceń ustrojowych w Polsce w latach 1989–1990, nie można lekceważyć znaczenia wewnątrzresortowych normatywów dla likwidacji organów bezpieczeństwa PRL.

Z oczywistych względów problem właściwego definiowania struktur organów bezpieczeństwa występuje szczególnie często w odniesieniu do jednostek SB. Zapisy art. 2 ust. 1 pkt 5 oraz ust. 3 ustawy lustracyjnej z 2006 r. – jak się wydaje – były dążeniem ustawodawcy do maksymalnego sprecyzowania pojęcia „Służba Bezpieczeństwa”. Nie po raz pierwszy w praktyce legislacyjnej okazało się, że lepsze bywa wrogiem dobrego. Nadmierna rozbudowa definicji wprowadzająca pojęcie „jednostek Służby Bezpieczeństwa”, „instytucji centralnych Służby Bezpieczeństwa”, podległych tym instytucjom „jednostek terenowych”, a nadto dodatkowe wprowadzenie pojęcia „poprzedniczek” jednostek SB rozwiązanych z mocy prawa z chwilą zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa spowodowały istotne trudności interpretacyjne.

Jak podniesiono na wstępie, do 1983 r. SB nie była wymieniana w publikowanych aktach prawnych⁵⁰, a podstawę prawną jej działania stanowiły: Ustawa z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnych organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego⁵¹, Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o służbie funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej⁵², które to akty prawne nie wymieniały nawet pojęcia „Służba Bezpieczeństwa”, oraz niepublikowana Uchwała nr 781 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 1956 r. w sprawie Statutu organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁵³. Przełom stanowiła dopiero wskazywana na początku opracowania Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów⁵⁴, wskazując ogólnie, w art. 5 ust. 2, że zadaniem Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej jest ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego. Natomiast w odniesieniu do uprawnień funkcjonariuszy SB ustawa przyznawała prawo do prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych, dochodzeniowo-śledczych i administracyjno-prawnych, zrównując ich w tym zakresie w sposób formalny z funkcjonariuszami MO⁵⁵. Ustawa jednak nie odnosiła się do struktury wewnętrznej i do poszczególnych jednostek organizacyjnych. Tę regulował (zresztą mało precyzyjnie) niejawni Statut organizacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych stanowiący załącznik do Uchwały Rady Ministrów nr 144/83 z 21 października 1983 r.⁵⁶ Jak słusznie zauważa Piotr Majer, „podstawową ułomnością tak skonstruowanej ustawy był brak najbardziej nawet ogólnego rozgraniczenia powinności dwóch podstawowych

⁵⁰ Zob. A. Głowacki, J. Karpacz, *op. cit.*, s. 10

⁵¹ DzU, 1956, nr 54, poz. 241.

⁵² DzU, 1959, nr 12, poz. 69 z późn. zm.

⁵³ AAN, URM 159/190, k. 5. Zob. S. Hoc, *Kilka uwag o sytuacji prawnej SB*, „Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej Służby Bezpieczeństwa” 1979, nr 3.

⁵⁴ DzU, 1983, nr 38, poz. 172.

⁵⁵ A. Głowacki, J. Karpacz, *op. cit.*, s. 20–21

⁵⁶ AAN, URM, 218/90, k. 100–103. A. Kochański, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 3/2: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1971–1991)*. (1983–1991), Warszawa 2005, s. 622.

formacji resortu spraw wewnętrznych, tj. SB i MO. Wynikało to szczególnie z art. 5 pkt 2 ustawy⁵⁷ stanowiącego: »Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego należy do podstawowych zadań Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej«. Treść przywołanego artykułu powodowała, że każdy czytelnik ustawy, nieznający ówczesnych realiów politycznych, musiałby odnieść wrażenie, że dla realizacji literalnie tych samych celów powołano dwie odrębne służby dublujące tym samym irracjonalnie swoje zadania. Ustawa, wprowadzając pozornie nową strukturę organów ministra spraw wewnętrznych, zawierała dwa bardzo znaczące błędy legislacyjne [...]. Podobnie ustawa pomijała milczeniem realnie istniejącą centralę SB na ulicy Rakowieckiej w Warszawie, bowiem jej dyspozycje dotyczące ministra spraw wewnętrznych, urzędującego pod tym samym adresem, odnosiły się do niego jako do naczelnego organu administracji państwowej w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego, a nie szefa jednej z podporządkowanej mu formacji⁵⁸.

Wobec powyższego, sformułowanie przepisów ustawy lustracyjnej bezwarunkowo wymusza na prokuratorach i sędziach przy dokonywaniu wykładni i ocenie poszczególnych przypadków sięganie po normatywy niższego rzędu oraz analizy historycznej. Inaczej wykładnia zawartych chociażby w ustawach lustracyjnych z 1997 r. i 2006 r. pojęć takich, jak: „Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza”, „Służba Bezpieczeństwa”, „Wojskowa Służba Wewnętrzna” itd. nie będzie możliwa. Konstytucyjny katalog źródeł prawa określony w art. 87 i art. 234 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.⁵⁹, według których źródłami prawa powszechnie obowiązującego są: konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, prawo wspólnotowe, rozporządzenia prezydenta RP z mocą ustawy, rozporządzenia oraz akty prawa miejscowego, nie może być stosowany przy rozstrzyganiu zagadnień związanych z istnieniem, zakresem działalności, metodami pracy organów bezpieczeństwa PRL. PRL-owski system prawa opierał się wszak na zupełnie innych niż system prawny III RP wartościach⁶⁰. **Niedostrzeganie tego doprowadzić musi do absurdalnego przecież wniosku, że do 1983 r. nie istniała Służba Bezpieczeństwa, ta bowiem po raz pierwszy w ustawie pojawiła się w 1983 r., oraz że nigdy nie funkcjonowały np. Wojskowa Służba Wewnętrzna Jednostek Wojskowych MSW, Zwiad WOP, Zarząd II Sztabu Generalnego, Informacja Wojskowa, bo te powstały i funkcjonowały w oparciu o niejawnie zarządzenia lub rozkazy (podkr. autorów).** Wątpliwości pojawiające się niekiedy w orzecznictwie, zazwyczaj nieoparte na żadnych konkretnych zasadach wykładni prawa czy normach konstytucyjnych lub ustawowych, mają charakter niejako intuicyjny, wynikający z niewiedzy lub niezrozumienia, czym była PRL, i odnoszenie doń dzisiejszych standardów państwa prawa i domniemanie,

⁵⁷ Art. 1 Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów (DzU, 1983, nr 38, poz. 172).

⁵⁸ P. Majer, *Ustawy polskiej policji...*, s. 214.

⁵⁹ DzU, 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁶⁰ Warto tu przytoczyć wyrażony u schyłku PRL pogląd Kazimierza Buchały (*notabene* w latach 1986–1989 sędzię-go Trybunału Konstytucyjnego) na istotę źródeł prawa, z którego *a contrario* wynika, że konstytucja nie była uważana za źródło prawa: „Rozróżniamy źródła prawa w znaczeniu materialnym i formalnym. Źródłem w znaczeniu materialnym jest wola klasy panującej, która przyobleka się w kształt ustawy lub aktów prawnych niższego rzędu. Źródłem w znaczeniu formalnym jest tekst przepisu prawnego wydany w sposób przewidziany konstytucją lub innym aktem, określającym tworzenie obowiązującego prawa. W tym znaczeniu źródłem prawa są ustawy, dekrety, rozporządzenia i zarządzenia” (K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989 r., s. 93).

że PRL respektował wzorcem III RP zhierarchizowany system źródeł prawa. Nie należy zatem świadomie ignorować wewnętrznych normatywów MSW lub MON przy rozstrzyganiu zagadnień związanych z istnieniem aparatu bezpieczeństwa PRL, jego organizacją i funkcjonowaniem, tym bardziej że ustawa wprost do nich odsyła, uznając za jednostki SB takie jednostki organizacyjne, które były poprzedniczkami jednostek SB rozwiązanych w oparciu o przepisy ustawy o UOP. Należy tu przypomnieć, że reformy MSW i jego struktur odbywały się wyłącznie w oparciu o niebędące ustawami normatywy, na ogół tajne, zatem bez odwołania się do nich nie będzie możliwe ustalenie wspomnianych w art. 2 ust. 3 ustawy lustracyjnej „poprzedniczek”⁶¹. A z tego typu sytuacjami mamy do czynienia nie tylko przy rozstrzyganiu spraw lustracyjnych, ale w o wiele liczniejszych postępowaniach sądowych związanych z Ustawą z dnia 23 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin⁶² (nazywanej ustawą dezubekizacyjną), która także odwołuje się do katalogu organów bezpieczeństwa państwa ustawy lustracyjnej.

Próbując, na potrzeby wykładni art. 2 ustawy lustracyjnej z 2006 r., precyzować zakres pojęcia „Służba Bezpieczeństwa”, zmuszeni jesteśmy odnieść się do regulacji prawnych z roku 1990. Podstawowym przepisem dla rozwiązania struktur Służby Bezpieczeństwa był art. 129 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa, która weszła w życie w dniu 10 maja 1990 r. Przepis ten stanowił, że z chwilą utworzenia UOP SB zostaje rozwiązana. Także ta ustawa nie definiowała zakresu samego pojęcia „Służba Bezpieczeństwa”, nie odnosiła się do struktury, nie precyzowała jednostek organizacyjnych tejże służby. Co więcej, w art. 130 ustawy o UOP wskazano, że minister spraw wewnętrznych zorganizuje UOP w ciągu trzech miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy, a w art. 131, że z chwilą zorganizowania UOP funkcjonariusze SB zostaną zwolnieni z mocy prawa⁶³.

Analiza cytowanych przepisów wyraźnie wskazuje na istotny stopień skomplikowania operacji tworzenia nowych służb specjalnych. Ustawodawca wyraźnie wskazał bowiem na dwa etapy powstawania UOP. W pierwszej kolejności miał zostać utworzony Urząd Ochrony Państwa (art.1 ust. 1 w brzmieniu pierwotnym: „Tworzy się Urząd Ochrony Państwa, którego celem działania jest ochrona bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego”). Nastąpić to miało z wejściem w życie ustawy (w tym przypadku – z dniem ogłoszenia, czyli 10 maja 1990 r.), a następnie w ciągu 3 miesięcy miał zostać on zorganizowany (art. 130 ustawy o UOP).

Z pojęciami tymi związane były skutki w sferze instytucjonalnej i osobowej SB. Z momentem utworzenia UOP została rozwiązana SB (art. 129 ustawy o UOP), a z chwilą zorganizowania struktur nowej służby specjalnej funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa

⁶¹ Zob. J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 149–154, 368–373, 613–614.

⁶² DzU, 2009, nr 24, poz. 145.

⁶³ Regulacja ta miała również (na podstawie art. 131 ust. 2 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa) zastosowanie do funkcjonariuszy MO, którzy do dnia 31 VII 1989 r. byli funkcjonariuszami SB.

mieli zostać z mocy prawa zwolnieni ze służby. Był zatem czas, w którym mimo rozwiązania Służby Bezpieczeństwa egzystowali nadal – w obrębie MSW – funkcjonariusze tej Służby (w dalszym fragmencie ustawy o UOP niekonsekwentnie nazywani także „byłymi funkcjonariuszami SB”⁶⁴ albo „dotychczasowymi funkcjonariuszami SB”⁶⁵). Sama ustawa o UOP (w art. 136 ust. 2) nazywała ten okres (działania UOP „w organizacji”) „okresem przejściowym”.

Całość owej sytuacji komplikowały dodatkowo przepisy Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. W artykule 147 ust. 2 ww. aktu prawnego wskazywano, że z chwilą zorganizowania Policji likwidacji ulegają urzędy spraw wewnętrznych. Zgodnie z art. 146 ustawy o Policji – trzeba też uwzględnić czas jej wejścia w życie – nastąpiło to 10 sierpnia 1990 r. Obie więc ustawy przewidywały niezależnie od siebie „rozwiązanie Służby Bezpieczeństwa”, „zwolnienie funkcjonariuszy SB z mocy prawa” oraz „likwidację urzędów spraw wewnętrznych” (czyli jednostek terenowych MSW obejmujących Milicję Obywatelską i Służbę Bezpieczeństwa).

W ustawie o UOP przewidziano, że w terminie 10 dni od jej wejścia w życie ustalony zostanie przez Radę Ministrów tryb i warunki przyjmowania byłych (a więc zwolnionych z mocy prawa z chwilą zorganizowania UOP) funkcjonariuszy SB do służby w nowym urzędzie⁶⁶. Uchwała taka (nr 69) została wydana przez Radę Ministrów w dniu 21 maja 1990 r. (w sprawie trybu i warunków przyjmowania byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa do służby w Urzędzie Ochrony Państwa i w innych jednostkach organizacyjnych podległych ministrowi spraw wewnętrznych oraz zatrudniania ich w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych⁶⁷). Uchwałę dopełniało Zarządzenie nr 51 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 czerwca 1990 r. w sprawie przeprowadzenia oceny byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa⁶⁸.

Omawiając kształtowanie się struktur SB, warto wspomnieć działania szefostwa resortu spraw wewnętrznych. Kierownictwo MSW było świadome nadchodzących zmian, wynikających z ustaleń Okrągłego Stołu i przełomu 1989/1990 r., co zdeterminowało dalsze działania w resorcie, mające na celu zredukowanie liczby funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Na dzień 31 lipca 1989 r. Służba Bezpieczeństwa liczyła 24 107 funkcjonariuszy. W dniu 22 stycznia 1990 r. wydano Zarządzenie nr 8/90 ministra spraw wewnętrznych zmieniające Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 60/87 z dnia 31 października 1987 r. w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy SB i MO⁶⁹. Na mocy tego zarządzenia dotychczasowy paragraf 28 Zarządzenia nr 60/87 ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 października 1987 r. w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy SB i MO został zmieniony w ustęp 1 tegoż paragrafu. Do § 28 przedmiotowego normatywu dodano ponadto ustęp 2 w brzmieniu: „Funkcjonariuszami Służby Bezpieczeństwa są szefowie Służby Wywiadu i Kontrwywiadu oraz Służby Bezpieczeństwa, zastępcy szefów tych służb, a także funkcjonariusze pełniący służbę na stanowiskach: 1) w departamentach MSW: I, II, Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Ochro-

⁶⁴ Art. 136 ust. 2 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU, 1990, nr 30, poz. 180).

⁶⁵ Art. 133 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa.

⁶⁶ Art. 132 ust. 2 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa.

⁶⁷ MP, 1990, nr 20, poz. 159.

⁶⁸ DzUrz. MSW, 1990, nr 2, poz. 12.

⁶⁹ DzUrz. MSW, 1990, nr 1, poz. 1.

ny Gospodarki oraz Studiów i Analiz; 2) w grupie operacyjno-sztabowej szefa Służby Bezpieczeństwa; 3) doradcy ministra; 4) w Sekretariacie Szefa Służby Wywiadu i Kontrwywiadu oraz szefa Służby Bezpieczeństwa; 5) zastępcy szefa ds. Służby Bezpieczeństwa wojewódzkiego (stołecznego) urzędu spraw wewnętrznych; 6) głównego i starszego specjalisty oraz specjalisty zastępcy szefa ds. Służby Bezpieczeństwa w wojewódzkich (stołecznym) urzędach spraw wewnętrznych; 7) w komórkach organizacyjnych i na samodzielnych stanowiskach w wojewódzkich (stołecznym) urzędach spraw wewnętrznych, stanowiących odpowiedniki departamentów wymienionych w pkt. 1; – z wyjątkiem stanowiska milicjant kierowca⁷⁰. Była to pierwsza i ostatnia w dziejach PRL-owskiego MSW regulacja, która dokonała wyodrębnienia w strukturach MSW Służby Bezpieczeństwa. Spowodowało to, że według stanu na dzień 20 lutego 1990 r. liczba etatów SB zmalała do 6681⁷¹. Jak zaznaczają autorzy publikacji wydanej przez Centralny Ośrodek Szkolenia ABW, „sztuczne redukcjonowanie SB do kilku pionów i nadanie im »cywilnych« nazw miało na celu – po wydarzeniach związanych z Okrągłym Stołem i wyborami do sejmu w czerwcu 1989 r. – zminimalizowanie spodziewanych w MSW PRL następstw zachodzących zmian oraz uchronienie jak największej liczby funkcjonariuszy SB przed skutkami weryfikacji”⁷².

Czterokrotny spadek liczby funkcjonariuszy SB w MSW miał również i praktyczny aspekt. W legitymacjach funkcjonariuszy SB z Departamentu Kadr, Departamentu Szkolenia i Wychowania, Biura „C”, Biura Szyfrów, Biura Śledczego, Biura Paszportów, Zarządu Ochrony Funkcjonariuszy, Akademii Spraw Wewnętrznych, Biura „B”, Departamentu Techniki, Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW w Legionowie, a niepodchodzących pod formułę zamieszczoną w § 28 ust. 2, przekreślono zapis „Służby Bezpieczeństwa” i wbito pieczęć o treści „Milicji Obywatelskiej”. Należałoby uznać, że od momentu wydania Zarządzenia nr 8/90 wyżej wymienionych jednostek nie powinno się zaliczać do organów bezpieczeństwa. Trzeba jednak zwrócić uwagę na niekonsekwencje późniejszych normatywów, gdyż np. w Zarządzeniu ministra spraw wewnętrznych nr 043/90 z dnia 10 maja 1990 r. w sprawie zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa⁷³ owe jednostki zostały wymienione jako jednostki Służby Bezpieczeństwa, co stoi w oczywistej sprzeczności z Zarządzeniem nr 8/90. Analogiczny konflikt zachodzi również z tzw. instrukcją Kozłowskiego, analizowaną niżej, na którą powołuje się Zarządzenie 53/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 lipca 1990 r.

Dla historyka sytuacja jest jasna, działanie to (wyodrębnienie SB na podstawie Zarządzenia MSW nr 8/90) miało oczywisty cel – ochronę przynajmniej części niegdysiejszych funkcjonariuszy SB przed wszelkiego rodzaju spodziewanymi reperkusjami związanymi ze zmianą ustroju przez ukrycie ich w MO/Policji⁷⁴. Minister Czesław Kiszczyk, świadomy zachodzących zmian, wykorzystał swoje uprawnienia wynikające z Ustawy

⁷⁰ AIPN, 0045/101, t. 1, k. 30.

⁷¹ AIPN, 1585/10052, Notatka służbowa płk. Tadeusza Borkowskiego z dnia 15 III 1990 r. dotycząca kryteriów związanych z zaliczaniem jednostek do Służby Bezpieczeństwa, k. 2.

⁷² *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu*, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2013, s. 24.

⁷³ AIPN, 0045/101, t. 1, k. 204–208.

⁷⁴ Analogiczny cel miało również Zarządzenie nr 097/89 – omówienie zob. „Ustawodawstwo a niejawne normatywy MSW w okresie 1956–1989” w tekście A. Jusupowicia, „Organy bezpieczeństwa państwa w dokumentach MSW. Próba systematyki” w niniejszej publikacji.

z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów. Gdy w marcu 1990 r. Krzysztof Kozłowski został podsekretarzem stanu (wiceministrem spraw wewnętrznych) w rządzie Tadeusza Mazowieckiego, a 6 lipca – szefem MSW, ministerstwo znalazło się pod kontrolą (?) demokratycznie wybranych władz⁷⁵. Nowe kierownictwo miało pod sobą stare, niezwerifikowane jeszcze kadry. Przystępując do realizacji ustawy o UOP, wydano m.in. wspomniane powyżej Zarządzenie nr 53 z 2 lipca 1990 r. w sprawie określenia stanowisk zajmowanych przez funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa oraz jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych, w których pełnili oni służbę. Paragraf 2 tego zarządzenia uchylał ust. 2 § 28 Zarządzenia nr 8/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 22 stycznia 1990 r. Równocześnie w § 1 tego dokumentu czytamy, że „funkcjonariuszami byłej Służby Bezpieczeństwa są osoby, które pełniły służbę na stanowiskach i w jednostkach wymienionych w Instrukcji przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej” z 25 czerwca 1990 r. (tzw. instrukcja Kozłowskiego)⁷⁶. Była ona załącznikiem do Decyzji sekretarza Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Centralnych z dnia 2 lipca 1990 r. Wprowadziła ona nową definicję Służby Bezpieczeństwa, „przywracając” do SB usunięte zeń Zarządzeniem nr 8/90 struktury⁷⁷ oraz dodając Zarząd Polityczno-Wychowawczy, który nigdy do Służby Bezpieczeństwa nie był zaliczany. Pion ten utworzony 1 listopada 1981 r.⁷⁸ za kadencji ówczesnego ministra spraw wewnętrznych Czesława Kiszcza został zorganizowany na wzór wojskowy⁷⁹. Odpowiedzialny był za programowanie, organizowanie,

⁷⁵ O tym okresie Donald Tusk napisał: „Państwo utraciło swój totalitarny charakter, ale jego struktury pozostały nadal we władaniu urzędników *ancien régime*’u [...]. Jednym z najpoważniejszych błędów była ograniczona weryfikacja kadr dawnego ustroju. Po roku 1989 nie został sporządzony raport o państwie dawnego ustroju ani nie zdołano przedstawić odpowiedniej ustawy lustracyjnej [...]. W konfrontacji z cynicznym aparatem upadłego reżimu musieli przegrać ludzie o szlachetnych intencjach pełni [...] pokojowego nastawienia do niedawnych ciemiężców” (D. Tusk, *Solidarność i дума*, Gdańsk 2005, s. 59–61).

⁷⁶ Opublikowana w: *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1998–1990. Region łódzki*, oprac. S. Pilariski, Warszawa–Łódź 2009, s. 616–617; por. dok. nr 30 w niniejszej publikacji.

⁷⁷ Zarządzenie nie objęło jednak wszystkich struktur. Poza SB pozostały funkcjonujące tam do 1990 r.: Biuro Ochrony Rządu, Departament PESEL, Zarząd Łączności. Szczegółowe omówienie tego zagadnienia zob. w „Podsumowaniu” niniejszej pracy.

⁷⁸ Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 069/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 X 1981 r. AIPN, 1595/105, cz. 2, k. 228–232.

⁷⁹ AIPN, 01225/718, Zarządzenie nr 042/81 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 X 1981 r. w sprawie powołania, organizacji i zakresu działania pionu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych z załącznikami, k. 32–38. Pion polityczno-wychowawczy powstał w ramach wcielania w życie uchwały IX Nadzwyczajnego Zjazdu PZPR. Decyzją nr 12/81 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 VII 1981 r. w sprawie powołania zespołu do opracowania założeń i organizacji pionu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych (AIPN, 01369/13, bp) powołano zespół w składzie: płk prof. dr hab. Tadeusz Wałichnowski (rektor ASW, przewodniczący zespołu), płk dr Zbigniew Nowicki (ASW), kpt. mgr Jerzy Żyżelewicz (ASW), płk mgr Czesław Żmuda (Dowództwo WOP), płk mgr Jakub Chmiel (Dowództwo NJW MSW), mjr mgr Kazimierz Szapowa (KD PZPR MSW – faktycznie w pracach zespołu uczestniczył I sekretarz KD PZPR w MSW mjr mgr Wiesław Poczmański), płk Mieczysław Sobolewski (Departament Kadr MSW, sekretarz zespołu). Do opracowania założeń i organizacji wykorzystano, poza doświadczeniami LWP oraz powojennej MO, materiały: 1) opracowane w Departamencie Kadr MSW: projekt założeń zakresu zadań i organizacji pionu politycznego oraz koncepcje organizacji pionu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych; 2) przygotowane przez KD PZPR w MSW: model pracy ideowo-wychowawczej w jednostkach resortu spraw wewnętrznych stanowiący załącznik do Uchwały KD PZPR w MSW z dnia 10 VII 1981 r. w sprawie modelu pracy ideowo-wychowawczej w jednostkach resortu spraw wewnętrznych; 3) powstałe w KU PZPR ASW: zarys koncepcji reorganizacji i optymalizacji pracy partyjno-politycznej w sferze ideologiczno-wychowawczej w resorcie spraw wewnętrznych. W większych centralnych jednostkach organizacyjnych MSW (jak np. Departament Techniki, BOR, biura „B”, „C”, „W”, Zarząd Łączności, ZAG) zespół zalecał utworzenie

prowadzenie oraz nadzorowanie pracy polityczno-wychowawczej i kulturalno-oświatowej w jednostkach MO, szkołach i ośrodkach szkolenia MO oraz w jednostkach organizacyjnych MSW. Rozwiązany został Zarządzeniem nr 95 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 listopada 1989 r.⁸⁰ Zaliczenie go przez instrukcję Kozłowskiego do organów bezpieczeństwa należy zapewne łączyć z faktem, że pion ten w 1990 r. wydawał się najbardziej zideologizowany – sama nazwa brzmiała podejrzanie. Ponadto warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną zależność: 24 sierpnia 1989 r. Zarządzeniem nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych w sprawie likwidacji i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁸¹ departamenty III, IV, V i VI oraz Biuro Studiów SB i Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu zostały przekształcone w Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Departament Ochrony Gospodarki oraz Departament Studiów i Analiz. Fakt ten znalazł odzwierciedlenie w instrukcji Kozłowskiego, która dla większej przejrzystości, poza funkcjonariuszami SB podlegającymi weryfikacji w związku z reorganizacją MSW w 1990 r., uwzględniła również owe jednostki istniejące w dniu 31 lipca 1989 r. Należy pamiętać, że po zlikwidowaniu Zarządu Polityczno-Wychowawczego zdecydowana większość funkcjonariuszy zasilila szeregi wymienionego w § 1 instrukcji Kozłowskiego Departamentu Szkolenia i Wychowania. Ponadto, jak wynika z notatek Jerzego Karpacza⁸² oraz Tadeusza Borkowskiego⁸³, część pracowników pionu politycznego posiadała legitymację funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa. Zapewne dlatego komisja weryfikacyjna Krzysztofa Kozłowskiego nakazała weryfikację funkcjonariuszy, którzy w dniu 31 lipca 1989 r. pełnili służbę na stanowiskach zastępcy szefa Służby Polityczno-Wychowawczej oraz w ówczesnym Zarządzie Polityczno-Wychowawczym – do stanowiska młodszego inspektora, a także na odpowiadających wyżej wymienionym stanowiskach i w jednostkach wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, uznając ich tym samym za funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa⁸⁴.

stanowisk inspektora ds. polityczno-wychowawczych (por. AAN, KC PZPR, mf 3416, Założenia organizacyjne pionu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych, k. 66–81). Konsekwencją tych prac była Decyzja nr 14/81 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 VIII 1981 r. w sprawie powołania Grupy operatywnej kierowania działaniami polityczno-wychowawczymi w resorcie spraw wewnętrznych (AIPN, 01369/13, bp).

⁸⁰ AIPN, 0045/100, k. 370–372.

⁸¹ AIPN, 0045/99, k. 221–225; AIPN, 01369/29, k. 1–3.

⁸² Zob. AIPN, 1585/14959, Notatka z dnia 24 VI 1984 r. sprzedana przez mjr. Jerzego Karpacza dotycząca podziału jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na jednostki Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, bp.

⁸³ Czytamy w niej, że „do dnia 31 grudnia 1989 r. legitymację posiadali funkcjonariusze 26 jednostek Ministerstwa” (AIPN, 1585/10052, Notatka służbowa płk. Tadeusza Borkowskiego z dnia 15 III 1990 r. dotycząca kryteriów związanych z zaliczaniem jednostek do Służby Bezpieczeństwa, k. 2). Jak można mniemać, płk Borkowski swoją notatkę oparł w dużej mierze na ustaleniach mjr. Karpacza z roku 1984, który wyodrębnił dokładnie 26 komórek organów bezpieczeństwa.

⁸⁴ Powołując się na ten przepis, Sąd Apelacyjny w Warszawie w orzeczeniu z dnia 22 II 2007 r. w sprawie Edwar-da G., sygn. V AL 33/06 (WN-25/06) zauważył, że „pełnienie [...] funkcji zastępcy szefa RUSW (wcześniej komisarjatu MO) ds. polityczno-wychowawczych oraz szefa RUSW stanowiło, w rozumieniu ustawy lustracyjnej z 11 IV 1997 r., służbę w organach bezpieczeństwa państwa – jako takie winno być wymienione w oświadczeniu lustracyjnym”. Odmienne stanowisko w identycznej sprawie zajął Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, orzekając w postępowaniu lustracyjnym dot. Jana M., byłego zastępcy szefa WUSW w Rzeszowie ds. polityczno-wychowawczych. W uzasadnieniu orzeczenia (sygn. akt II AKa 98/11/L z dnia 8 XII 2011 r.) sąd stwierdził m.in., że „pion polityczno-wychowawczy MO nie był instytucją centralną Służby Bezpieczeństwa [...]. Postępowanie lustracyjne toczy się w oparciu o ustawę z dnia 18 października 2006 r. i brak jest podstaw prawnych, aby do oceny charakteru pracy Jana M. czynić

Wprowadzenie § 2 do Zarządzenia nr 53/90 w oczywisty sposób miało zapobiec pozostawieniu w zreformowanym MSW/UOP funkcjonariuszy bezpieczeństwa pełniących służbę w pionach, które na mocy Zarządzenia nr 8/90 stały się pionami MO. Dzięki temu, na podstawie art. 131 ust. 2 ustawy o UOP, ze służby zostały zwolnione, jako funkcjonariusze SB, te osoby, które reforma MSW z 1989 r., a następnie Zarządzenie nr 8/90 przeniosły do pionu MO. Warto też przypomnieć, że analogicznie i równoległe do ustawy o UOP, w Ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji znalazł się przepis (art. 149, ust. 2), który wyłączył możliwość automatycznego przejścia do służby w Policji tych funkcjonariuszy MO, którzy stali się nimi dopiero w wyniku zmian wprowadzonych Zarządzeniem nr 8/90. Do takich funkcjonariuszy zastosowanie miały odpowiednie przepisy ustawy o UOP oraz aktu wykonawczego do niej w postaci wspomnianego wyżej Zarządzenia nr 043/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 maja 1990 r.

W kontekście powyższego oraz interpretacji art. 2 ust. 1 pkt 5 i ust. 3 ustawy lustracyjnej z 2006 r. należy zwrócić uwagę na pojawiające się niekiedy wątpliwości odnośnie do zakwalifikowania do SB w rozumieniu ustawy lustracyjnej pionu paszportowego MSW. Mimo że zgodnie z Instrukcją przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z 25 marca 1990 r. (instrukcją Kozłowskiego)⁸⁵ za funkcjonariuszy SB uznaje się funkcjonariuszy Biura Paszportowego MSW i wydziałów paszportowych WUSW, to zauważyć należy, że na mocy art. 148 ustawy o Policji wydziały paszportów działające dotychczas przy wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych przeszły czasowo, do momentu przekazania spraw paszportowych, do właściwości wojewodów, do struktur nowo utworzonych komend wojewódzkich policji, zatem przez jakiś czas funkcjonowały równoległe obok delegatur UOP. Zdaniem autorów niniejszego opracowania, daje to podstawę do zakwalifikowania pionu paszportowego MSW do SB w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy lustracyjnej. Niewątpliwym jest fakt, że pion paszportów, jako struktura SB, uległ likwidacji w związku z utworzeniem UOP (na co wskazuje brak Biura Paszportowego w nowym statucie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych), a jedynie z przyczyn logistycznych (konieczność zorganizowania wydziałów zajmujących się paszportami w strukturach urzędów wojewódzkich) przesunięciu w czasie uległa likwidacja wydziałów paszportowych w terenie jako struktur funkcjonujących przy komendach wojewódzkich policji⁸⁶. Ów proces został opisany w § 1 pkt 1 Decyzji nr 18/90

ustalenia na podstawie innych wcześniejszych aktów prawnych w tym Instrukcji przewodniczącego [...] z dnia 25 czerwca 1990 r. Instytucja [*sic!*] ta wydana została dla potrzeb innego postępowania określonego jako kwalifikacyjne [...]. Jako funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa zobowiązanych do tego postępowania kwalifikacyjnego, instrukcja wymienia również osoby sprawujące funkcję pełnioną przez Jana M.”

⁸⁵ Instrukcja przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z 25 VI 1990 r. była załącznikiem do Decyzji sekretarza Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Centralnych z dnia 2 VII 1990 r.; na nią powoływało się także Zarządzenie nr 53/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 VII 1990 r. w sprawie określenia stanowisk zajmowanych przez funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa oraz jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych, w których pełnili oni służbę. W § 1 tego dokumentu czytamy, że „funkcjonariuszami byłej Służby Bezpieczeństwa są osoby, które pełniły służbę na stanowiskach i w jednostkach wymienionych w Instrukcji przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z 25 VI 1990 r.”. Instrukcja Kozłowskiego wymieniała stanowiska i jednostki funkcjonariuszy SB planujących dalszą pracę w MSW, UOP lub Policji, zobligowanych poddać się weryfikacji.

⁸⁶ Do podobnego wniosku w odniesieniu do pionu paszportów PRL-owskiego MSW doszedł prof. Marek Chmaj, zob. *Opinia prawna dla Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych w przedmiocie: Określenia rodzaju służb (pionów służbowych), które zostały zaliczone do organów bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1990 i ich wzajemnych relacji (zależności) oraz: Załącznik. Szczegółowa struktura służb bezpieczeństwa*; http://www.janusz-zemke.pl/aktualnosci/_news/1/0/156.html; dostęp 22 X 2012 r.

ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 lipca 1990 r. do czasu przekazania spraw paszportowych wojewodom – zatrudnieni dotychczas na etatach w wojewódzkich i rejonowych urzędach spraw wewnętrznych funkcjonariusze wydziałów paszportów zachowują **w okresie przejściowym** (podkr. autorów) uprawnienia wynikające ze stosunku służbowego przewidziane dla funkcjonariuszy Policji⁸⁷.

Funkcjonariuszy pracujących w wydziałach paszportów dotyczy § 9 pkt 1 Zarządzenia nr 043/90 ministra spraw wewnętrznych, który był aktem wykonawczym do ustawy o UOP: „Wydanie rozkazu personalnego w sprawie zwolnienia ze służby funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa – poza tymi, którzy zostaną wcześniej przyjęci do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji i w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych – następuje z chwilą zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa”⁸⁸. Zapis ten jest o tyle istotny, że informuje, iż część funkcjonariuszy przestała pracować w Służbie Bezpieczeństwa wcześniej niż 31 lipca 1990 r. Należy zatem uznać wydziały paszportów za organy bezpieczeństwa państwa do 10 maja 1990 r. – tj. do dnia wejścia w życie ustawy o Policji, Biura Paszportów zaś do 31 lipca 1990 r.

Przytoczenie powyższych przepisów w zestawieniu z art. 2 ust. 3 ustawy lustracyjnej z 2006 r. wyraźnie wskazuje na pewne niezwykle istotne rozbieżności terminologiczne.

Art. 129 ustawy o UOP nie precyzował, które z jednostek organizacyjnych MSW miały ulec likwidacji w chwili zorganizowania UOP. Przepisy ustawy o UOP nakazywały jednak z chwilą zorganizowania UOP zwolnienie ze służby z mocy prawa funkcjonariuszy SB (art. 131). Wykaz struktur organizacyjnych resortu do spraw wewnętrznych i stanowisk, na których funkcjonariusze pełniący służbę mieli zostać zwolnieni z służby w trybie art. 131 ustawy o UOP, zawierały jedynie przepisy wykonawcze do ustawy o UOP i wspomnianej już Uchwały Rady Ministrów nr 69 z dnia 21 maja 1990 r., Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 51 z 25 czerwca 1990 r., Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 53 z 2 lipca 1990 r. w sprawie określenia stanowisk zajmowanych przez funkcjonariuszy byłej SB oraz jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych, w których pełnili oni służbę⁸⁹.

Podkreślenia wymaga także i to, że również inne akty prawne dotyczące kształtowania się UOP nie przewidywały w sposób dosłowny rozwiązywania jakichkolwiek jednostek SB w chwili zorganizowania UOP. Nie wspominało o tym ani Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1990 r. w sprawie nadania Statutu organizacyjnego MSW⁹⁰, które utworzyło w strukturze MSW stanowisko szefa Urzędu Ochrony Państwa, ani też przepisy Zarządzenia nr 49 ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 czerwca 1990 r. w sprawie utworzenia delegatur Urzędu Ochrony Państwa⁹¹. Pomocne przy ustaleniu struktur i zadań funkcjonującego do 1990 r. komunistycznego MSW, które przejął (uwzględniając zmianę ustroju i kierunków polityki państwa polskiego) nowo utworzony Urząd Ochrony Państwa, będzie Zarządzenie nr 39 prezesa Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1990 r. w sprawie szczegółowego określenia zadań oraz struktury organizacyjnej Urzędu Ochrony Państwa. W oparciu o paragraf 1 Zarządzenia nr 39 określającego

⁸⁷ AIPN, 213/1, k. 98.

⁸⁸ AIPN, 0045/101, t. 1, k. 208.

⁸⁹ DzUrz. MSW, 1990, nr 2, poz. 14.

⁹⁰ DzU, 1990, nr 49, poz. 288.

⁹¹ DzUrz. MSW, 1990, nr 2, poz. 10.

zadania UOP oraz paragraf 2 wymieniającego zarządy i biura wchodzące w skład UOP (por. dok. nr 31) należy przyjąć, że jednostkami SB w strukturach komunistycznego MSW (istniejącymi w chwili utworzenia UOP) były te struktury, których zadania przejęły wymienione komórki organizacyjne UOP.

Próby zdefiniowania pojęcia „Służba Bezpieczeństwa” w orzecznictwie sądowym

Jednym z pierwszych rozstrzygnięć (jeśli nie pierwszym), które odniosło się do definicji jednostek Służby Bezpieczeństwa zawartych w ustawie lustracyjnej⁹², była uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2000 r.⁹³ dotycząca Akademii Spraw Wewnętrznych (i kwestii jej zaliczenia do organów bezpieczeństwa państwa w rozumieniu poprzednio obowiązującej ustawy lustracyjnej).

Po pierwsze – wskazano w niej, że pojęcie „jednostki Służby Bezpieczeństwa”, jakiego użyto w art. 2 ust 3 ustawy lustracyjnej, obejmuje zarówno instytucje centralne SB, jak i podległe im jednostki terenowe. A zatem – należy dokonywać łącznej interpretacji art. 2 ust. 1 pkt 5 i art. 2 ust. 3 ustawy lustracyjnej. Po drugie – w uzasadnieniu uchwały sformułowano tezę, które w istotny sposób zaważyły na szeregu innych orzeczeń, jak też sposobie wykładni przepisów ustawy lustracyjnej. Sąd Najwyższy stwierdził bowiem, że „jako punkt wyjścia wszystkich analiz przyjąć trzeba założenie, że przepis art. 2 ustawy lustracyjnej⁹⁴ określający zakres jej stosowania musi być – jako gwarancyjny – interpretowany ściśle. Nie do przyjęcia jest bowiem, aby na skutek rozszerzającej wykładni tego przepisu doszło do ustalenia, że osoba lustrwana składająca oświadczenie lustracyjne [...] dopuściła się kłamstwa lustracyjnego, podczas gdy osoba ta dokonała odmiennej, ale możliwej do przyjęcia i węższej, interpretacji art. 2 omawianej ustawy”. Ponadto SN, odnosząc się do charakteru ASW, stwierdził, że „nie było także zasadne wnioskowanie o charakterze Akademii Spraw Wewnętrznych z treści aktów wydanych na podstawie art. 58 Ustawy z dnia 31 VII 1985 r. o służbie funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej PRL⁹⁵ w związku z art. 136 ust. 2 ustawy o UOP, na którego podstawie ustawa z dnia 31 VII 1985 r., pomimo jej uchylenia co do zasady (art. 136 ust. 1 ustawy o UOP) – do czasu utworzenia Urzędu Ochrony Państwa, miała zastosowanie do byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w zakresie stosunku służbowego i wynikających z niego praw i obowiązków. Otóż, powołując się na zacytowany przepis intertemporalny, minister spraw wewnętrznych wydał w dniu 2 lipca 1990 r. Zarządzenie nr 53 w sprawie określenia stanowisk zajmowanych przez funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa oraz jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych, w których pełnili służbę⁹⁶, w których za funkcjonariuszy byłej SB uznał osoby, które pełniły służbę na stanowiskach i jednostkach wymienionych w Instrukcji przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z dnia 25 czerwca 1990 r. W instrukcji tej wymieniano z kolei

⁹² Ustawa z dnia 11 kwietnia 1997 r. o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne (DzU, 1999, nr 42, poz. 428 z późn. zm.).

⁹³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 VI 2000 r., sygn. I KZP 15/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 61.

⁹⁴ Chodzi o art. 2 Ustawy z dnia 11 kwietnia 1997 r. o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne (DzU, 1997, nr 70, poz. 443).

⁹⁵ DzU, 1985, nr 38, poz. 181 z późn. zm.

⁹⁶ DzUrz. MSW, 1990, nr 2, poz. 14.

kategorii osób, które zobowiązane były do poddania się postępowaniu kwalifikacyjnemu w wypadku zamiaru podjęcia służby w Urzędzie Ochrony Państwa. [...] Wnioskowanie z powyższych aktów prawnych o charakterze Akademii Spraw Wewnętrznych jest – zdaniem Sądu Najwyższego – nie do przyjęcia. Nie można bowiem wyprowadzać wniosków pomocnych do zinterpretowania aktu wyższego rzędu z aktów prawnych niższego rzędu. *In concreto* nie można uznać Akademii Spraw Wewnętrznych za jednostkę Służby Bezpieczeństwa dlatego, że przewodniczący Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej MSW, a za nim minister spraw wewnętrznych, uznali *ex post* osoby pełniące służbę w tej Akademii za byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, podczas gdy taki charakter prawny Akademii nie wynikał z aktów, na podstawie których ją powołano i ukonstytuowano”.

Upraszczać zatem – we wspomnianej uchwale zanegowano zarówno możliwość wnioskowania o charakterze danej jednostki MSW na podstawie aktów niższego rzędu, jak też możliwość posiłkowania się instrukcją Kozłowskiego. Wydaje się, że fragmenty stanowiska Sądu Najwyższego zawarte w cytowanej uchwale mogły mieć wpływ na sformułowania, jakich użył Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 11 maja 2007 r.⁹⁷, odnosząc się do niekonstytucyjności załącznika do ustawy o IPN zawierającego wykaz kategorii współpracy z organami bezpieczeństwa państwa. W pkt 7.3 uzasadnienia wyroku Trybunał stwierdził: „Trybunał Konstytucyjny z całą mocą podkreśla, że w państwie prawnym (art. 2 konstytucji) tajne akty normatywne, czy quasi-normatywne, jak to ma miejsce w wypadku wskazanych instrukcji, nie mogą mieć waloru obowiązującego prawa. Nie mogą być tym samym źródłem jakichkolwiek i czyichkolwiek praw i obowiązków przyznawanych i nakładanych na obywateli. Pozycję obywatela w państwie demokratycznym mogą określać tylko konstytucyjne źródła prawa. W żadnym wypadku i w żadnym znaczeniu nie mogą to być jakiegokolwiek akty normatywne o charakterze tajnym czy to bezpośrednio, czy też pośrednio. Treść tajnych instrukcji aparatu bezpieczeństwa państwa nie może także w żaden sposób być pomocna przy definiowaniu pojęć ustawowych. [...] Używane przez ustawodawcę pojęcia prawne zawsze mają znaczenie autonomiczne, ale należy je zawsze odczytywać z uwzględnieniem normatywnej treści konstytucji, a także z uwzględnieniem norm wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umów międzynarodowych. W żadnym wypadku nie mogą natomiast odwoływać się do treści objętych aktami czy dokumentami tajnymi. Tego rodzaju materiały archiwalne winny być wyłącznie przedmiotem badań naukowych, wyjaśniających istotę mechanizmu działania organów totalitarnego państwa. Nigdy natomiast nie mogą stanowić podstawy jakiegokolwiek normatywnych odniesień w relacjach obywatel–państwo [...]”. Kontynuując wywód, w pkt 7.4 Trybunał podkreślił, że „treść załącznika do ustawy o IPN narusza zasady przyzwoitej legislacji, ponieważ odwołuje się do niejawnych instrukcji aparatu bezpieczeństwa okresu totalitarnego. Tego rodzaju akty nie mogą służyć doprecyzowaniu treści źródeł prawa (ustawa) w państwie prawa. Zasadą w państwie prawa jest nadto, że pojęcia ustawowe determinują treść pojęć używanych w aktach niższej rangi”. I choć w swej zasadniczej części stwierdzenia Trybunału Konstytucyjnego mają walor trafności, nie sposób uznać ich za zupełnie precyzyjne. O ile oczywiste jest, że nie sposób uznać, by utajnione akty o charakterze normatywnym lub quasi-normatywnym kształtowały w sposób bezpośredni obowiązki obywateli, to jednocześnie uproszczeniem jest

⁹⁷ Sygn. K 2/07.

zanegowanie możliwości wykorzystania archiwalnych normatywów (choćby wcześniej miały one charakter utajniony) do pomocy w wykładni pojęć normatywnych, które nigdy przez ustawodawstwo PRL-owskie zdefiniowane nie były (np. „Służba Bezpieczeństwa”, „Zwiad WOP”, „Zarząd II Sztabu Generalnego”, „Wojskowa Służba Wewnętrzna”).

Akceptacja stanowiska SN i TK, że nie można wyprowadzać wniosków pomocnych dla zinterpretowania aktów prawnych wyższego rzędu z aktów prawnych niższego rzędu, czyni *de facto* niemożliwą wykładnię tych przepisów ustawy lustracyjnej z 2006 r., które zawierają pojęcie „czynności operacyjno-rozpoznawcze”. W okresie PRL, podobnie jak i w III RP, żadna ustawa (nie licząc obowiązującej w latach 1997–2002 Ustawy z dnia 6 VI 1997 o Inspekcji Celnej⁹⁸ nie zdefiniowała pojęcia „czynności operacyjno-rozpoznawcze”, metody zaś i formy „czynności operacyjno-rozpoznawczych” regulowane były i są na potrzeby każdej ze służb wewnętrznymi niejawnymi normatywami⁹⁹, a bez odwoływania się do nich nie sposób ustalić, jakie służby Sił Zbrojnych PRL prowadziły działalność operacyjno-rozpoznawczą (art. 2 ust. 1 pkt 12 ustawy lustracyjnej z 2006 r.), co należy rozumieć pod pojęciem „tajny informator lub pomocnik przy operacyjnym zdobywaniu informacji” (art. 3a ust. 1 ustawy lustracyjnej z 2006 r.) albo kim są „osoby wykonujące czynności operacyjno-rozpoznawcze poza granicami państwa w celu ochrony jego bezpieczeństwa, obronności, zdolności bojowej Sił Zbrojnych RP” (art. 7a ust. 1 ustawy lustracyjnej z 2006 r.).

Tak zaprezentowany pogląd SN i TK w wielu wypadkach wpłynął na orzecznictwo sądowe, w którym – jak się wydaje – często bez należytej refleksji nie tylko prawnej, ale i historycznej, powielano wybrane z uzasadnienia Sądu Najwyższego oraz Trybunału Konstytucyjnego stwierdzenia, negując możliwość posiłkowania się aktami niższego rzędu w celu zdefiniowania konkretnej struktury PRL jako ewentualnego organu bezpieczeństwa państwa w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Jak można przypuszczać, obawa Sądu Najwyższego wyrażona w uchwale z dnia 20 czerwca 2000 r., a sprowadzająca się do sprzeciwu, by określona struktura (w tym przypadku Akademia Spraw Wewnętrznych) była uznawana za organ bezpieczeństwa państwa tylko dlatego, że przewodniczący Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej MSW uznał *ex post* osoby pełniące służbę w tej Akademii za byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, podczas gdy taki charakter prawny nie wynikał z aktów, na podstawie których powołano i ukonstytuowano daną instytucję – była nadmierna. W tym konkretnym wypadku ustawodawca, konstruując nową ustawę lustracyjną, wymienił ASW *expressis verbis* wśród organów bezpieczeństwa państwa, uznając, że jej charakter i znaczenie w ówczesnym systemie PRL uzasadniają (także w odczuciu społecznym) takie jej potraktowanie. Warto podkreślić, że Trybunał Konstytucyjny, oceniając uzupełnienie katalogu organów bezpieczeństwa państwa o ASW w kontekście zgodności z Konstytucją RP z 1997 r., nie zakwestionował tej decyzji¹⁰⁰.

⁹⁸ Zob. art. 27 ust. 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. o Inspekcji Celnej (DzU, 1997, nr 71, poz. 449).

⁹⁹ Zob. art. 35, ust. 1 Ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (DzU, 2010, nr 29, poz. 154).

¹⁰⁰ Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 11 V 2007 r. (sygn. K 2/07) stwierdził: „Analizowany wcześniej art. 3a ust. 1 ustawy o ujawnianiu informacji mówi o współpracy z ogniwami operacyjnymi lub śledczymi organów bezpieczeństwa państwa. Wynika z tego, że istotą tej współpracy jest oddziaływanie na współpracownika za pomocą metod charakterystycznych dla pracy operacyjnej lub śledczej. [...] Jeśli chodzi o Akademię Spraw Wewnętrznych

Należy zaznaczyć, że ostatnio w orzeczeniu z dnia 26 IX 2012 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie¹⁰¹ przedstawia już inny pogląd w uzasadnieniu przedmiotowego orzeczenia niż Sąd Najwyższy. Stwierdza: „Godzi się zauważyć, że zgodnie z Zarządzeniem nr 53/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 lipca 1990 r. funkcjonariuszami byłej Służby Bezpieczeństwa są osoby, które pełniły służbę na stanowiskach i w jednostkach wymienionych w Instrukcji przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z 25 czerwca 1990 r., z której z kolei wynika, że za funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa zobowiązanych do poddania się postępowaniu kwalifikacyjnemu w wypadku zamiaru podjęcia służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub Ministerstwie Spraw Wewnętrznych albo podjęcia zatrudnienia w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych uznaje się osoby, które w dniu 10 maja 1990 r. pełniły służbę w następujących jednostkach organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, tj. m.in. Departamencie Techniki (k. 177, k. 178–180)”.

Wróćmy jednak do analizy omawianego wcześniej orzeczenia Sądu Najwyższego. Rozważając powyższą kwestię, można jednak sformułować innego rodzaju pytanie: czy w Instrukcji przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej MSW zostały wymienione jednostki (ewentualnie poza ASW, choć kwestia ta jest dyskusyjna, a wobec aktualnego brzmienia ustawy lustracyjnej bezprzedmiotowa) lub stanowiska, których zaliczenie w poczet Służby Bezpieczeństwa uznać należy w świetle wiedzy historycznej za błędne i krzywdzące? Takich jednostek i stanowisk w instrukcji Kozłowskiego nie ma. Można co najwyżej jej zarzucić nadmierną zachowawczość, gdyż nie uwzględniała jednostek i struktur MSW, które aktualnie na podstawie badań jednoznacznie można zaliczyć do pionu Służby Bezpieczeństwa.

Analogicznie, dyskusyjne jest stanowcze zanegowanie przez Sąd Najwyższy możliwości posługiwania się, przy określaniu jednostek Służby Bezpieczeństwa, normatywami niższego rzędu. Przypomnijmy, że w ustawodawstwie PRL nigdy nie pojawił się przepis rangi ustawowej, który dokonałby rozróżnienia między Służbą Bezpieczeństwa MSW a Milicją Obywatelską (podobnie, co już sygnalizowano wcześniej, rzecz się miała z innymi organami bezpieczeństwa państwa, np.: Wojskową Służbą Wewnętrzną MON¹⁰², Wojskową Służbą Wewnętrzną Jednostek Wojskowych MSW¹⁰³), które to organy nigdy nie doczekały się własnej ustawy. Powstanie tych organów, ich strukturę oraz formy i metody pracy regulowały wyłącznie „przepisy o charakterze niejawnym”. Co zresztą w okresie PRL nie przeszkadzało Sądowi Najwyższemu odwoływać się do tychże przepisów przy interpretacji pojęć ustawowych¹⁰⁴.

można uznać, że jej związek z technikami operacyjno-śledczymi wynika z faktu, że prowadzono tam nauczanie mające na celu posługiwanie się tymi technikami w praktyce”.

¹⁰¹ Sygn. akt V K 59/11/lustr – niepublikowane.

¹⁰² AIPN, 2386/3145, t. 57, Rozkaz nr 01/MON ministra obrony narodowej z dnia 10 I 1957 r., k. 1–3.

¹⁰³ WSW JW MSW (pierwotnie pod nazwą „Wojskowa Służba Wewnętrzna KBW i WOP”) została utworzona na podstawie Zarządzenia nr 021/57 WW ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 II 1957 r. (AIPN Sz, 501/3).

¹⁰⁴ Zob. Uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 VII 1968 r. (sygn. akt RW 750/08, OSNKW 1968, nr 12, poz. 149), w którym SN stwierdza: „W związku z przytoczonymi wywodami należy odpowiedzieć na pytanie, czy organy Wojskowej Służby Wewnętrznej są organami powołanymi do ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego i czy korzystają one ze wzmożonej ochrony prawnej przewidzianej w art. 4 cytowanej ustawy (chodzi o Ustawę z dnia 22 maja 1958 r. o zastrzeżeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo – uwaga nasza) [...]. Na pytanie to należy odpowiedzieć twierdząco, gdyż z treści rozkazu ministra obrony narodowej w sprawie utworzenia Wojskowej Służby Wewnętrznej (nr 01/MON z dnia 10 I 1957 r. [dokument tajny niepublikowany

Można przypuszczać, że podstawą do takiego rozstrzygnięcia przez sąd, niewyraźną *expressis verbis*, była wątpliwość, czy akty o charakterze niejawnym znane były osobom aktualnie składającym oświadczenie lustracyjne, a zatem czy były one świadome przynależności jednostki, w której pracowali, do SB. Z historycznego punktu widzenia takie obiekcje są bezprzedmiotowe, ponieważ przyjęci do służby funkcjonariusze MO i SB przechodzili tzw. adaptację społeczno-zawodową w okresie służby przygotowawczej, która trwała 3 lata. Do momentu ślubowania, które organizowano w ciągu miesiąca od rozpoczęcia pracy¹⁰⁵, funkcjonariusze byli informowani przez osobę wprowadzającą ich w tajniki pracy resortowej o zadaniach i zakresie pracy jednostki lub komórki organizacyjnej, zaznajamiani z podstawowymi obowiązkami zachowania tajemnicy służbowej i państwowej oraz określano im zakres zadań i obowiązków funkcjonariusza MO lub SB¹⁰⁶. Ponadto byli zapoznawani z podstawowymi aktami prawnymi zarówno rangi ustawowej, jak i normatywnymi niejawnymi wytworzonymi przez MSW¹⁰⁷. Po złożeniu ślubowania funkcjonariusze, jeszcze w okresie służby przygotowawczej, jeżeli wykazywali dostateczny związek z resortem, zobowiązani byli do uzyskania odpowiedniego przeszkolenia podstawowego „w zakresie szkoły podoficerskiej, szkoły chorążych, szkoły oficerskiej albo innego specjalistycznego przeszkolenia”¹⁰⁸. W czasie szkolenia poznawali kolejne normatywy o charakterze niejawnym¹⁰⁹ (instrukcje operacyjne, zarządzenia organizacyjne itp.), stanowiące nieodłączny element i podstawę pracy w resorcie. Ci jednak, których wątpliwości odnośnie do pracy w SB lub MO nie opuszczały, całkowitą pewność bycia funkcjonariuszami SB uzyskali z chwilą zwolnienia ze służby na podstawie art. 131 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa.

Na wskazywaną uchwałę Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2000 r. powoływano się w orzeczeniach wydanych w głośnych postępowaniach lustracyjnych dotyczących oświadczeń lustracyjnych posła Mariana Filara¹¹⁰ oraz sędziego Trybunału Konstytucyjnego Mirosława Wyrzykowskiego¹¹¹. Oba orzeczenia dotyczyły kwestii umiejscowienia i charakteru Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego. Niewątpliwie rzutowały one następnie w wielu przypadkach na rozstrzygnięcia sądowe wydawane w oparciu o ustawę dezubekizacyjną. Choć sprawy te dotyczyły w zasadzie identycz-

– uwaga autorów]) wynika, że do zakresu działania i uprawnień WSW należy między innymi ochrona porządku i bezpieczeństwa publicznego”.

¹⁰⁵ Zob. AIPN, 1593/181, Wytyczne w sprawie adaptacji społeczno-zawodowej funkcjonariuszy MO i SB w okresie służby przygotowawczej, § 8 pkt 1.

¹⁰⁶ *Ibidem*, § 7 pkt 2.

¹⁰⁷ Między innymi z ustawami: o służbie funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej oraz o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej oraz ich rodzin. Ponadto z zarządzeniami ministra spraw wewnętrznych: w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, w sprawie zasad i trybu udzielania wyróżnień oraz wykonywania kar dyscyplinarnych, w sprawie niektórych specjalnych obowiązków pracowników resortu spraw wewnętrznych oraz w sprawie ochrony tajemnicy państwowej i służbowej. Zapoznawani byli również z przepisami: o zasadach przeprowadzenia interwencji i stosowania środków przymusu bezpośredniego, określającymi ogólne zadania i zakres działania MO i SB, noszenie umundurowania, zachowanie się w służbie i poza służbą oraz z innymi przepisami szczegółowo regulującymi obowiązki na stanowisku, na którym ma pracować adaptowany funkcjonariusz (zob. *ibidem*, § 8 pkt 2).

¹⁰⁸ *Ibidem*, § 9 pkt 1.

¹⁰⁹ Zob. wybrane programy nauczania szkół resortowych oraz wytyczne szkolenia: AIPN, 01125/48; AIPN, 01245/80; AIPN, 01245/81, t. 2; AIPN, 1593/66; AIPN, 1593/79.

¹¹⁰ Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 18 XI 2009 r., sygn. II AKa 322/09.

¹¹¹ Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 V 2010 r., sygn. II AKa 108/10/L.

nego stanu faktycznego, to w obu przypadkach sądy, choć posiłkując się wspomnianą uchwałą Sądu Najwyższego I KZP 15/00, nieco odmiennie odniosły się do niektórych zagadnień.

W sprawie dotyczącej oświadczenia lustracyjnego Mariana Filara, zatrudnionego w latach 1976–1977 w WSO w Legionowie, sąd uznał, że Wyższa Szkoła Oficerska była instytucją centralną Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy lustracyjnej. I choć WSO im. F. Dzierżyńskiego zdaniem sądu była „instytucją centralną SB MSW”, to nie została rozwiązana wraz z zorganizowaniem UOP, tylko wcześniej, a tym samym nie spełnia koniecznego warunku określonego w art. 2 ust. 3 ustawy lustracyjnej.

Odmiennie uznał Sąd Apelacyjny w Warszawie w sprawie dotyczącej oświadczenia lustracyjnego Mirosława Wyrzykowskiego. W tym przypadku, analizując kwestię umiejscowienia WSO MSW w Legionowie, stanął na stanowisku, że jedynym przepisem służącym do określenia jednostki organizacyjnej MSW jako jednostki SB jest art. 2 ust. 3 pkt 5 i ust. 3 ustawy lustracyjnej. Uznał, że dokonanie jego wykładni nie jest możliwe bez sięgania po akty prawne wewnątrzresortowe. Sąd jednocześnie zanegował, aby WSO MSW w Legionowie (bądź jej następcą prawny, którego w ocenie sądu nie było) była rozwiązana w chwili zorganizowania UOP, co uniemożliwia uznanie Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW im. F. Dzierżyńskiego za organ bezpieczeństwa państwa.

Wyższa Szkoła Oficerska MSW im. F. Dzierżyńskiego, będąca kontynuatorem Centrum Wyszkożenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹¹², istniała od 1972 r. do 1989 r. Zarządzeniem nr 50/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 czerwca 1989 r. w sprawie utworzenia wydziałów zamiejscowych Akademii Spraw Wewnętrznych¹¹³ z dniem 1 października 1989 r. została przekształcona w Wydział Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych w Legionowie, a na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 0311/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 września 1989 r.¹¹⁴ komendant Akademii Spraw Wewnętrznych m.in. zorganizował z dniem 1 października 1989 r. Wydział Bezpieczeństwa Państwa ASW w Legionowie. Przez ustawę lustracyjną z 2006 r. Akademia Spraw Wewnętrznych została uznana za organ bezpieczeństwa państwa (art. 2 ust. 1). Tym samym, zgodnie z art. 2 ust. 3 tej ustawy Wyższa Szkoła Oficerska była poprzedniczką Wydziału Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych.

Wyższa Szkoła Oficerska MSW została powołana z dniem 13 września 1972 r. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 1 września 1972 r.¹¹⁵, a utworzona z dniem 1 października na mocy Zarządzenia nr 085/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 listopada 1972 r.¹¹⁶ Jako podstawę jej utworzenia przyjęto art. 2 ust. 1 oraz art. 5 ust. 8 Ustawy z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym¹¹⁷, jednak bezpośrednio podlegała ministrowi spraw wewnętrznych, będąc samodzielną jednostką w strukturze MSW. Znajduje to potwierdzenie zarówno w paragrafie 1 Statutu o wyższych szkołach oficerskich resortu spraw wewnętrznych z 1972 r. (brzmi on: „Wyższa Szkoła Oficerska

¹¹² Zob. AIPN, 1595/97, cz. 1, k. 12.

¹¹³ AIPN, 01254/327, bp.

¹¹⁴ AIPN, 01751/2, bp.

¹¹⁵ DzU, 1972, nr 38, poz. 248.

¹¹⁶ AIPN, 1595/97, cz. 1, k. 12.

¹¹⁷ DzU, 1969, nr 4, poz. 31 oraz DzU, 1972, nr 16, poz. 114.

im. Feliksa Dzierżyńskiego oraz Wyższa Szkoła Oficerska im. generała Franciszka Józwiaka – Witolda zwane dalej szkołami są wyższymi szkołami w rozumieniu przepisów ustawy o szkolnictwie wyższym oraz samodzielnymi jednostkami organizacyjnymi w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹¹⁸), jak i w statutach organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (§ 7 ust. 4 załącznika do niepublikowanej Uchwały nr 144/83 Rady Ministrów z dnia 21 października 1983 r.¹¹⁹). Fakt odrębności wyższych szkół zawodowych MSW od cywilnych szkół wyższych obrazuje również pismo z 27 marca 1986 r., w którym zastępca dyrektora Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW płk Władysław Rutka wyjaśnia dyrektorowi Biura Organizacyjno-Prawnego MSW ppłk. Jerzemu Garlejowi, że „wytyczne ministra oświaty i wychowania w sprawie oceniania efektywności kształcenia i prowadzenia wizytacji w szkołach zawodowych nie mają zastosowania do szkół i ośrodków szkolenia kształcących funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej¹²⁰”.

Należy również zwrócić uwagę, że już Zarządzenie nr 114/59 ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 czerwca 1959 r. w sprawie zaliczania szeregowcom, podoficerom i oficerom Milicji Obywatelskiej do wysługi lat dla celów emerytalnych okresów pobytu w szkołach MO i b. MBP¹²¹ zaznacza, że z chwilą przyjęcia do szkoły resortowej słuchacz nie przestawał być funkcjonariuszem. Ta dwoistość studiów została podkreślona także w Zarządzeniu nr 117/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 października 1972 r. w sprawie ustalenia regulaminu studiów w wyższych szkołach oficerskich resortu spraw wewnętrznych i dołączonym do niego Regulaminie studiów w wyższych szkołach oficerskich resortu spraw wewnętrznych¹²². W regulaminie (§ 3 ust. 2) napisano: „Do podchorążych szkół stosuje się przepisy Ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o stosunku służbowym funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej (DzU, nr 12, poz. 69), Ustawy z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym (DzU, 1969, nr 4, poz. 31), statutów wyższych szkół oficerskich resortu spraw wewnętrznych oraz inne przepisy dotyczące funkcjonariuszy MO, jak również rozkazy i zarządzenia komendantów WSO oraz postanowienia niniejszego regulaminu¹²³. Paragraf 11 natomiast wprost stwierdza, że podchorążych (tak określani byli słuchacze) obowiązują przepisy o służbie w resorcie spraw wewnętrznych oraz dyscyplina. Oznaczało to w praktyce, że opuszczenie jakichkolwiek zajęć wiązało się nieusprawiedliwioną nieobecnością w pracy, a co za tym idzie z obniżeniem uposażenia¹²⁴. Ponadto zarówno podchorążowie, jak i kadra wykładowa mieli obowiązek odbywania w okresie letnim praktyk. Miały one przygotować absolwentów do pracy na stanowiskach oficerskich, a przede wszystkim pozwolić zgłębić tajniki pracy operacyjnej. W zależności od studiowanej specjalności uczyli się pozyskiwać TW, zakładać podsłuchy, robić zdjęcia z ukrycia, śledzić itd. Dostawali również do analizy i oceny aktualnie prowadzone przedsięwzięcia oraz te zarchiwizowane. Każdemu pod-

¹¹⁸ AIPN, 0045/56, k. 512.

¹¹⁹ AAN, URM, 218/90, k. 102.

¹²⁰ AIPN, 1593/19, k. 120.

¹²¹ AIPN, 01225/314, bp.

¹²² AIPN, 01254/125, k. 1–10.

¹²³ *Ibidem*, k. 3.

¹²⁴ Funkcjonariusze w okresie pobytu w szkole dostawali równowartość swojej ostatniej pensji. W trakcie studiów dostawali podwyżki na równi z innymi pracownikami resortu spraw wewnętrznych.

chorążemu na ten okres przydzielano opiekuna, z reguły doświadczonego oficera, który sprawował nad nim nadzór. Wykładowcom coroczne praktyki miały pomóc w śledzeniu innowacji wprowadzanych w resorcie, a przez to silniej powiązać wykładaną przez nich teorię z praktyką.

Co się kryje pod pojęciami „student”, „słuchacz”, „podchorąży”, określono w Regulaminie wewnętrznym dla podchorążych i słuchaczy Wydziału Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych w Legionowie stanowiącym załącznik do Zarządzenia nr 97/89 komendanta Wydziału Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych z dnia 6 grudnia 1989 r.:

„– podchorąży – funkcjonariusz odbywający trzyletnie studia stacjonarne i zaoczne w Wydziale Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych,

– słuchacz – uczestnik Oficerskiego Studium Podyplomowego lub innych kursów¹²⁵,

– student – pojęcie to obejmuje zarówno podchorążych, jak i słuchaczy”¹²⁶.

W powyższej analizie nie można zapomnieć o opisanym w artykule S. Hermańskiego, A. Jusupowicia, T. Wróblewskiego pt. „Percepcja »bezpieki« w resorcie spraw wewnętrznych” Zarządzeniu organizacyjnym nr 0140/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 października 1975 r.¹²⁷ Wprowadzało ono zaszeregowanie według szczebla „B” dla funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Wśród jednostek organizacyjnych uprawnionych do tego wymienia się Wyższą Szkołę Oficerską MSW w Legionowie.

Na zakończenie rozważań dotyczących WSO MSW w Legionowie należy zwrócić uwagę, że Instrukcja przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z dnia 25 czerwca 1990 r.¹²⁸ w pkt 2n za funkcjonariuszy SB uznaje m.in. osoby, które w dniu 10 maja 1990 r. pełniły służbę w Akademii Spraw Wewnętrznych (bez Wydziału Porządku Publicznego w Szczytnie) jako członkowie kadry naukowo-dydaktycznej, naukowej, naukowo-technicznej lub słuchaczy a w pkt 3j osoby pełniące w dniu 31 lipca 1989 r. służbę w Wyższej Szkole Oficerskiej MSW w Legionowie jako członkowie kadry naukowo-dydaktycznej, naukowej, naukowo-technicznej lub słuchaczy. Jak wynika z akt osobowych, osoby te jako funkcjonariusze SB zostały zwolnione ze służby w resorcie spraw wewnętrznych w oparciu o przepis art. 131 ustawy o UOP. Zauważyć należy, że mimo to Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 9 grudnia 2011 r. (sygn. akt II UZP 10/11) stwierdził m.in.: „Nie można jednak nie dostrzegać, że wyliczenie zawarte w art. 2 ust. 1 ustawy lustracyjnej jest samo w sobie mało precyzyjne, co dotyczy w szczególności pkt 5, który nie wskazuje na konkretne instytucje (organy, jednostki), lecz posługuje się wymagającymi interpretacji pojęciami zbiorczymi »instytucji centralnych Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych« oraz »podległych im jednostek terenowych w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej oraz w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych« (zawartych w art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy lustracyjnej – uwaga nasza). W realiach rozpoznawanej sprawy pojawiła się potrzeba interpretacji

¹²⁵ Ta kategoria funkcjonariuszy najczęściej pozostawała na uposażeniu jednostki, z której byli kierowani.

¹²⁶ AIPN, 657/814, k. 4

¹²⁷ AIPN, 1595/100, cz. 1, k. 42–44.

¹²⁸ Inkorporuje je Zarządzenie nr 53/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 VII 1990 r. w sprawie określania stanowisk zajmowanych przez funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa oraz jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych, w których pełnili oni służbę (DzU, 1990, nr 2, poz. 14).

tych właśnie pojęć w odniesieniu do Wyższej Szkoły Oficerskiej w Legionowie, której ustawa lustracyjna nie wymienia. Nie było przy tym żadnych przeszkód, aby w ustawie lustracyjnej z 2006 r. obok Akademii Spraw Wewnętrznych umieścić w art. 2 ust. 1 pkt 6 także tę uczelnię oraz ewentualnie inne jeszcze szkoły wyższe resortu spraw wewnętrznych zajmujące się kształceniem lub szkoleniem funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Skoro ustawodawca tego nie uczynił, choć wątpliwości, jakie ujawniły się przy ocenie statusu Akademii Spraw Wewnętrznych, były mu znane, można zakładać, że nie traktował przy uchwalaniu ustawy lustracyjnej z 2006 r. Wyższej Szkoły Oficerskiej w Legionowie jako »jednostki Służby Bezpieczeństwa« w rozumieniu art. 2 ust. 3 tej ustawy. Przedstawione powyżej uwagi nie mają jednak charakteru wiążącego dla Sądu Apelacyjnego”.

Chociaż Sąd Najwyższy zauważył (w przeciwieństwie do Sądu Apelacyjnego w Warszawie orzekającego w sprawie Mirosława Wyrzykowskiego), że pojęcie „Służba Bezpieczeństwa” użyte w art. 2 ust. 1 pkt 5 wymaga interpretacji, to faktycznie jej nie przeprowadził i nie udzielił pytającemu go sądowi żadnych wskazówek.

Warto w tym miejscu przyrzeć się bliżej orzeczeniu Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 lutego 2012 r.¹²⁹ dotyczącemu badania oświadczenia lustracyjnego byłego funkcjonariusza Departamentu I MSW (wywiad). W przedmiotowej sprawie we wniesionej apelacji od orzeczenia I instancji pełnomocnik osoby lustrowanej wykazywał, że Departament I MSW, którego funkcjonariuszem był lustrowany, nie należał do kategorii jednostek zdefiniowanych w art. 2 ust. 3 ustawy lustracyjnej, wywodząc, iż nie został on rozwiązany w chwili utworzenia Urzędu Ochrony Państwa. Sąd, odnosząc się do powyższej argumentacji, stwierdził jednoznacznie, że rozwiązanie SB, o którym mowa w art. 129 ustawy o UOP, obejmowało wszystkie jednostki SB i pociągało za sobą automatycznie rozwiązanie instytucji centralnych MSW w tym Departamencie I¹³⁰. W argumentacji wskazał na przepis art. 129 ust. 2 ustawy o UOP¹³¹, a nadto właśnie na Zarządzenie nr 043/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 maja 1990 r. w sprawie zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa¹³², uznając bez wątpliwości, że Departament I MSW był zaliczony do centralnych jednostek Służby Bezpieczeństwa. Dodatkowo Sąd Apelacyjny wskazał, iż „na to, że Departament I był centralną instytucją organizacyjną Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wskazuje m.in. § 6 ust. 2 Statutu organizacyjnego

¹²⁹ Sygn. II Aka 32/12/L.

¹³⁰ Sąd Apelacyjny zamiennie wskazuje na moment utworzenia UOP (art. 129 ustawy o UOP) i jego zorganizowania (art. 130 ustawy o UOP) jako chwilę rozwiązania Służby Bezpieczeństwa.

¹³¹ Art. 129 ust. 2 w brzmieniu: „Dokumenty, mienie oraz etaty pozostające dotychczas w dyspozycji Służby Bezpieczeństwa minister spraw wewnętrznych przekazuje nowo utworzonym organom centralnym, zgodnie z ich kompetencjami”.

¹³² Sąd wskazał w szczególności na regulację § 2 pkt 2a przedmiotowego zarządzenia, który nakazywał funkcjonariuszom byłej Służby Bezpieczeństwa z departamentów Wywiadu i Kontrwywiadu (oraz ich ogniw z WUSW), zawiesić aktywne operacje wywiadowcze i kontrwywiadowcze; na § 4 polecający jednostkom wskazanym w § 2 pkt 2 (więc departamentom: Wywiadu, Kontrwywiadu, Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Ochrony Gospodarki, Studiów i Analiz oraz ich ogniowom w WUSW) przekazanie za pośrednictwem ministra spraw wewnętrznych szefowi UOP wykazu bieżących spraw operacyjnych, wykazu osobowych źródeł informacji, mieszkań i lokali kontaktowych, a całość dokumentacji operacyjnej do Biura „C” MSW; na § 8 odnoszący się do funduszu operacyjnego i dyspozycyjnego, będącego w posiadaniu jednostek organizacyjnych wskazanych w § 2 pkt 2, który należało przekazać do Departamentu Finansów MSW.

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹³³. Natomiast żaden z ówczesnych aktów prawnych nie mówił wprost, że Departament I był zlokalizowany w obrębie Służby Bezpieczeństwa. Było to efektem swoistego kamuflażu aparatu bezpieczeństwa PRL. Służba Bezpieczeństwa w świetle jawnych, publikowanych w tym czasie aktów prawnych nie uzyskała samodzielnego bytu instytucjonalnego, ani też nigdzie nie została zdefiniowana”.

Lustrowany w wyżej omawianej sprawie udowadniał, że Departament I nie był częścią Służby Bezpieczeństwa. Argumentował to tym, że zgodnie ze Statutem organizacyjnym MSW z 21 października 1983 funkcjonowała odrębna od Służby Bezpieczeństwa Służba Wywiadu i Kontrwywiadu. Sąd Apelacyjny, odnosząc się do linii obrony, w swoim orzeczeniu przypominał, że Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych będąca podstawą do wydania ww. statutu MSW stanowiła, iż minister wykonywał swoje zadania przez Służbę Bezpieczeństwa, Milicję Obywatelską, podległe jednostki wojskowe i Straż Pożarną. Tym samym statut nie tworzył odrębnego od SB korpusu funkcjonariuszy wywiadu i kontrwywiadu. Już w notatce z 1986 r. przygotowanej w Biurze Organizacyjno-Prawnym w sprawie organizacji i statusu służb Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zaznaczono, że Statut organizacyjny MSW z 1983 r. nie określał organizacji służb, pozostawiając uregulowanie tej kwestii ministrowi spraw wewnętrznych. Ponadto wskazała ona, że nazwy niektórych służb mogą budzić nieporozumienia, jak np.: „Służba Bezpieczeństwa” – grupująca jednostki oraz pojęcie „Służba Bezpieczeństwa” (stosowane w Ustawie o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych z 14 lipca 1983 r.) – obejmujące wszystkie jednostki organów bezpieczeństwa państwa PRL¹³⁴. Co oczywiste, ten sam tok rozumowania należy niewątpliwie odnieść do funkcjonariuszy biur „A”, „B”, „C”, „W”, Departamentu Techniki, które to jednostki organizacyjne zgodnie z § 6 ust. 1 pkt 7 Statutu organizacyjnego MSW z 21 października 1983 r. w związku z Zarządzeniem ministra spraw wewnętrznych nr 098/83 z dnia 30 grudnia 1983 r. w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹³⁵, wchodziły w skład Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW, a nie w skład Służby Bezpieczeństwa w rozumieniu § 6 ust. 1 pkt 7 wymienionego statutu¹³⁶.

Podobne stanowisko co do usytuowania Departamentu I zajął Sąd Okręgowy w Warszawie w innym orzeczeniu, z dnia 28 czerwca 2012 r.¹³⁷, wskazując, że skoro lustrowany

¹³³ Statut organizacyjny MSW z dnia 21 X 1983 r.

¹³⁴ AIPN, 1585/372, k. 28, 30. Problem ten od strony historycznej został omówiony w: „Ustawodawstwo a niejawne normatywy MSW w okresie 1956–1989” w artykule A. Jusupowicia, „Organy bezpieczeństwa państwa w dokumentach MSW. Próba systematyki” w niniejszej publikacji.

¹³⁵ AIPN, 01369/18, k. 2–4.

¹³⁶ Wprowadzony na wzór wojskowy podział ministerstwa na rodzaje służb miał na celu usystematyzowanie podziału jednostek MSW zgodnie z wykonywanymi przez nie zadaniami. Zarządzeniem nr 098/83 z dnia 30 XII 1983 r., w celu usprawnienia pracy MSW, poszczególnym szefom służb przyporządkowane zostały jednostki organizacyjne zgodnie z wykonywanymi przez dane jednostki działaniami. Dlatego też jednostki Służby Bezpieczeństwa wykonujące ściśle operacyjne zadania (w tym miejscu pomijamy jednostki administracyjne SB) zostały przyporządkowane szefom trzech służb. I tak: szefowi Wywiadu i Kontrwywiadu zostały przyporządkowane jednostki organizacyjne, których działania związane były z szeroko rozumianymi kontaktami z zagranicą, a mianowicie departamenty: I (wywiad), II (kontrwywiad), Biuro Paszportów, Biuro „A” (szyfry), Biuro RKW (nasłuchy); szefowi Służby Bezpieczeństwa podlegały jednostki, które podejmowały działania operacyjne wobec wszelkich przejawów działalności antypaństwowej; szefowi Zabezpieczenia Operacyjnego podlegały jednostki organizacyjne MSW, spełniające funkcje pomocnicze w działalności operacyjnej wyżej wymienionych służb, a mianowicie Biuro „C” (archiwum), Biuro „B” (obserwacja), Departament Techniki (podśluchy i legalizacja operacyjna), Zarząd Łączności.

¹³⁷ Sygn. XVIII K 363/11.

(funkcjonariusz Departamentu I MSW) został zwolniony z dotychczasowej służby w dniu 31 lipca 1990 r. i z dniem 1 sierpnia 1990 r. został przyjęty do Urzędu Ochrony Państwa, to jednoznacznie wskazuje to, że do zmiany miejsca zatrudnienia lustrowanego doszło w rezultacie wykonania przepisów ustawy o UOP (tj. zwolnienia funkcjonariuszy SB z mocy prawa w chwili zorganizowania UOP).

Analogiczną ocenę co do usytuowania innej jednostki organizacyjnej w ramach MSW – tj. Biura „A” i jego charakteru przedstawił Sąd Okręgowy w Warszawie w orzeczeniu z 26 września 2011 r.¹³⁸ Sąd stwierdził, że skoro zwolnienie lustrowanego ze służby w MSW – Biurze „A”, nastąpiło na podstawie art. 131 ust. 1 ustawy o UOP z dniem 31 lipca 1990 r., to jednoznacznie wskazuje to na fakt, iż był on funkcjonariuszem Służby Bezpieczeństwa. W uzasadnieniu do powyższego judykatu sąd odniósł się do twierdzeń lustrowanego, wskazujących, że Biuro „A” było częścią składową MSW, a nie Służby Bezpieczeństwa, negując je i konfrontując z opracowaniem Biura Organizacyjno-Prawnego MSW pt. „Podział jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych dla celów ewidencyjno-etatowych”, w którym Biuro „A” wymienione było jako jednostka SB. Co więcej, w dalszym fragmencie uzasadnienia sąd, wzmacniając swoje twierdzenie, nie tylko przywołał przedmiotowe Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 043/90 z 10 maja 1990 r., ale także Zarządzenie nr 53/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 lipca 1990 r. inkorporujące Instrukcję przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej. Powyższe normatywy w ocenie sądu potwierdzały przyjętą interpretację, zgodnie z którą Biuro „A” z momentem utworzenia i zorganizowania UOP zostało rozwiązane, podobnie jak cała Służba Bezpieczeństwa.

Zasygnalizowane – w ogromnym skrócie – kwestie, jakie wiążą się z wykładnią przepisów ustawy lustracyjnej odnoszących się do jednostek Służby Bezpieczeństwa, czekają na pogłębione opracowania, czemu z pewnością nie sprzyja ich graniczny prawnohistoryczny charakter.

Na kilku przykładach zapadłych orzeczeń sądowych aż nadto wyraźnie widać, że ci z sędziów, którzy stanąwszy przed problemem zdefiniowania jednostek Służby Bezpieczeństwa, odrzucili *a priori* możliwość sięgnięcia po normatywy niższego rzędu niż ustawa, popełnili błąd, ignorując wskazania wiedzy historycznej. Jednocześnie stanowisko takie skutkuje przeszkodą w dokonaniu akceptowalnej wykładni tego pojęcia.

Ostatnie orzeczenia omówione powyżej, choć nie czynią tego *expressis verbis*, negują w istotnej mierze opisaną na początku rozważań uchwałą Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2000 r.¹³⁹, kwestionującą możliwość posługiwania się poza ustawowymi przepisami przy wykładni pojęcia „Służba Bezpieczeństwa”. Nie inaczej bowiem nazwać należy powołanie się przez Sąd Apelacyjny w Warszawie¹⁴⁰ na Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 maja 1990 r. w sprawie zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa, które było przecież normatywem niskiego rzędu o charakterze tajnym¹⁴¹,

¹³⁸ Sygn. XVIII K 140/11.

¹³⁹ Sygn. I KZP 15/00.

¹⁴⁰ Sygn. II AKa 32/12/L.

¹⁴¹ Warto zaznaczyć, że posługując się pojęciem „tajności” w odniesieniu do normatywów regulujących status, strukturę i przekształcenia organów bezpieczeństwa państwa, mamy na myśli ich tajność w okresie PRL. Wpisywały się one – co zostało opisane w niniejszym artykule – w tzw. normatywizm socjalistyczny. Obecnie, co oczywiste, wszystkie te akty mają charakter jawny, czego – jak się zdaje – nie powinny też tracić z pola widzenia sądy.

a więc niepublikowanym w żadnym oficjalnym organie promulgacyjnym. Jak inaczej ocenić powołanie się przez Sąd Okręgowy w Warszawie przy rozważaniach dotyczących Biura „A”¹⁴² na opracowanie Biura Organizacyjno-Prawnego MSW „Podział jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych dla celów ewidencyjno-etatowych” czy odwołanie się wprost do rzeczony Instrukcji przewodniczącego CKK? Nie może to jednak dziwić, zważywszy, że od wydania uchwały Sądu Najwyższego minęło 12 lat, a aktualny stan badań nad strukturą, przekształceniami Służby Bezpieczeństwa i całego resortu spraw wewnętrznych, choć ciągle niezadawalający, jest znacznie bardziej zaawansowany.

Reasumując, trzeba stwierdzić, że za proces rozwiązania SB w rozumieniu ustawy o UOP i ustawy lustracyjnej z 2006 r. uznać należy proces zwolnienia ze służby funkcjonariuszy SB przeprowadzony w trybie art. 131 ustawy o UOP i przepisów wykonawczych do tej ustawy (o których mowa powyżej), a za jednostki SB w rozumieniu ustawy lustracyjnej z 2006 r. te struktury MSW, których funkcjonariusze podlegali zwolnieniu, oraz te, które były ich poprzedniczkami (art. 2 ust. 3 ustawy lustracyjnej). Jednostki te zostały określone w paragrafie 1 Zarządzenia nr 53/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 lipca 1990 r. w sprawie określenia stanowisk zajmowanych przez funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa oraz jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych, w których pełnili oni służbę; zarządzenie to odwołuje się do instrukcji Kozłowskiego, uznającej za jednostki organizacyjne SB: Departament I, Departament II, Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Departament Ochrony Gospodarki, Departament Studiów i Analiz, Departament Kadr, Departament Szkolenia i Wychowania, Biuro „C”, Biuro Szyfrów, Biuro Śledcze, Biuro Paszportów, Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy, Akademię Spraw Wewnętrznych bez Wydziału Porządku Publicznego w Szczytnie, Biuro „B”, Departament Techniki, Departament III, Departament IV, Departament V, Departament VI, Biuro Studiów Służby Bezpieczeństwa, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu, Biuro „A”, Biuro RKW, Zarząd Polityczno-Wychowawczy, Wyższa Szkoła Oficerska MSW w Legionowie¹⁴³.

Wyrażany przez Sąd Najwyższy w przywołanym wcześniej orzeczeniu z dnia 20 czerwca 2000 r.¹⁴⁴ pogląd, że „nie można [...] wyprowadzać wniosków do zinterpretowania aktu wyższego rzędu z aktów prawnych niższego rzędu”, nie może być zaakceptowany jako sprzeczny z ustawą lustracyjną z 1997 r. i z 2006 r. Ustawy te zawierają przepis (art. 2 ust. 3) wręcz nakazujący posłużenie się takimi („niższego rzędu”) przepisami. Określenie jednostek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, oraz ustalenie tych jednostek, które były ich poprzedniczkami, jest (co wykazano powyżej) możliwe jedynie przy odwoływaniu się do „aktów prawnych niższego rzędu”. Aktów prawa rangi ustawy, stanowiących, które jednostki MSW podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania UOP, po prostu nigdy nie było. Tę kwestię państwo polskie na początku swojej odzyskanej po 45 latach suwerenności uregulowało Uchwałą Rady Ministrów nr 69 z dnia 21 maja 1990 r. i Zarządzeniem nr 53 ministra spraw wewnętrznych

¹⁴² Sygn. XVIII K 140/11.

¹⁴³ Charakterystyka i geneza poszczególnych jednostek resortu zob. „Aneks”.

¹⁴⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 VI 2000 r., sygn. I KZP 15/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 61.

z dnia 2 lipca 1990 r. Odrzucenie przy wykładni pojęcia „Służba Bezpieczeństwa” tych, jak i pozostałych, niejawnych (w okresie 1944–1990) aktów normatywnych podważa sens uchwalenia ustawy lustracyjnej.

Podobnie jest z ustaleniem jednostek MSW, które były poprzedniczkami struktur MSW rozwiązanych w chwili utworzenia UOP. Reformy i reorganizacje w resorcie spraw wewnętrznych, a w szczególności SB, przez cały okres istnienia PRL były realizowane wyłącznie niejawnymi, niepublikowanymi decyzjami, zarządzeniami itp., bez sięgnięcia do których nie sposób ustalić „poprzedniczek jednostek”, o których mowa w art. 2 ust. 3 ustawy lustracyjnej z 2006 r.

Podostaje liczyć, że bieżąca praktyka orzecznicza nie będzie też sprzeczna z ustaleniami historyków i z założeniami, jakie przyświecały twórcom ustaw lustracyjnych. Postulat, aby ustalenia sądowe w zakresie w jakim dotyczą kształtowania struktur jednostek SB, nie odbiegały od ustaleń historyczno-prawnych, jest zaś *de facto* niczym innym jak postulatem realizacji jednej z naczelnych zasad procesu karnego sformułowanej w art. 2 § 2 Kodeksu postępowania karnego¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Art. 2 § 2 kpk stanowi: „Podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne”. W doktrynie określa się tę normę jako zasadę prawdy materialnej. R. Kmiecik i E. Skrętowicz wskazują, że użyte w Kodeksie postępowania karnego określenie „prawdziwe” ustalenia faktyczne nawiązuje do pojęcia prawdy w jej podstawowym, filozoficznym znaczeniu, znanym już w starożytności (Arystoteles). Pojęcie prawdy należy rozumieć jako zgodność rzeczywistości z sądem (twierdzeniem) o tej rzeczywistości (*veritas est adaequatio rei et intellectus*). Jeżeli więc w języku prawniczym do tak ujętej prawdy dodaje się przymiotnik „materialna” (lub „obiektywna”), to tylko po to, aby tym mocniej zaakcentować, że nie chodzi o tzw. prawdę sądową (prawdę formalną), lecz o prawdę w jej podstawowym (rzeczywistym, materialnym) sensie (R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2004, s. 91).

ODBIERANIE PRZYWILEJÓW FUNKCJONARIUSZOM KOMUNISTYCZNEJ BEZPIEKI W WOLNEJ POLSCE. ASPEKTY HISTORYCZNO-PRAWNE*

Pierwszy projekt wprowadzenia przepisów ograniczających szczególne przywileje określonej grupy emerytów, w tym przypadku byłym funkcjonariuszom komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, został wniesiony w 1990 r. do Sejmu PRL X kadencji (kontraktowego) przez parlamentarzystów „Solidarności”¹. Złożono wówczas projekt ustawy o uprawnieniach kombatantów i osób zasłużonych w walce o zachowanie polskości, narodowe i społeczne wyzwolenie oraz osób represjonowanych (druk sejmowy nr 263-A)². Podczas pięćdziesiątego posiedzenia sejmu, po przyjęciu części poprawek zgłoszonych przez Senat RP, 24 stycznia 1991 r. Sejm RP uchwalił akt prawny, który w ostatecznym brzmieniu otrzymał nazwę ustawy o kombatantach oraz niektórych

* Tekst został opublikowany w: „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2011, nr 1, s. 75–96.

¹ Warto zauważyć, że inicjatywy zmierzające do redukcji lub odebrania przywilejów emerytalnych byłym funkcjonariuszom komunistycznego aparatu represji podjęto także w innych krajach byłego bloku wschodniego, w tym m.in. w Niemczech. W związku ze zjednoczeniem Niemiec Bundestag postanowił ujednoczyć przepisy emerytalne, wobec czego przeprowadzono reformę wschodniemieckich świadczeń emerytalno-rentowych. Emerytury funkcjonariuszy Stasi zostały ustalone na niskim poziomie. W podobny sposób potraktowano przedstawicieli komunistycznej nomenklatury. W kolejnych latach przepisy te były zaskarżane. Funkcjonariusze byłej Stasi o emerytury walczyli indywidualnie i grupowo, np. w ramach stowarzyszeń – Stowarzyszenia Praw Obywatelskich i Godności Człowieka czy Stowarzyszenia Pomocy Prawnej i Humanitarnej. Przepisy emerytalne zostały poddane ocenie niemieckiego Trybunału Konstytucyjnego, który w wyrokach z 1999 r. i 2004 r. nakazał zmianę części z nich. Niemniej jednak znówelizowane prawo z 2005 r. pozostawiło na niskim poziomie emerytury funkcjonariuszy niemieckiej policji politycznej, jak też przedstawicieli aparatu partyjnego i rządowego nadzorujących bezpieczeństwo (obszerny raport w tej sprawie przygotował Ośrodek Studiów Wschodnich – zob. „*Dezubekizacja*”. *Jak to robili Niemcy*. Warszawa, marzec 2007, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/RN_Dezubekizacja.pdf; dostęp 26 II 2013 r. Wśród innych publikacji warto wymienić: W. Pięciak, *Jak skutecznie odebrać przywileje byłym esbekom*, „Rzeczpospolita”, 2 IV 2007; P. Jendroszyk, *Emeryci Stasi walczą o honor*, <http://www.rp.pl/artukul/81744.html>; dostęp 30 XI 2009 r.). Regulacje prawne obniżające emerytury funkcjonariuszom komunistycznych organów bezpieczeństwa państwa obowiązują również w innych krajach europejskich. IPN w lipcu 2009 r. wystosował zapytania do swoich odpowiedników w krajach byłego bloku wschodniego z prośbą o informacje na temat rozwiązań podobnych do tych, które obowiązują w Niemczech czy od niedawna w Polsce. W odpowiedzi uzyskano informacje, że tego typu regulacje prawne obowiązują m.in. w Czechach i na Łotwie. Warto zwrócić uwagę na to, jak problem wypłaty emerytur byłym funkcjonariuszom KGB rozwiązano w Estonii, gdzie byli funkcjonariusze sowieckiej bezpieki otrzymują na mocy porozumienia z Rosją emerytury wypłacane przez rosyjskie Ministerstwo Obrony Narodowej, ale mogą również wybrać znacznie niższe emerytury estońskie. Decyzja w tej sprawie należy wyłącznie do nich. Prace legislacyjne dotyczące obniżania emerytur trwają m.in. w Rumunii i Bułgarii. Informacje na temat dezubekizacji w krajach Europy Środkowo-Wschodniej można znaleźć w opracowaniu Ośrodka Studiów Wschodnich zatytułowanym *Lustracja w krajach Europy Środkowej i państwach bałtyckich*. Warszawa, marzec 2009, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/RAPORT_lustracja09.pdf; dostęp 26 II 2013 r.

² Zob. <http://orka.sejm.gov.pl/procx.nsf/0/E5F27461F72E2430C125746400204E6?OpenDocument>; dostęp 7 XII 2009 r.

osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (dalej: ustawa o kombatantach)³.

W ustawie tej, oprócz nowych tytułów stanowiących podstawę do ubiegania się o uprawnienia kombatanta bądź osoby represjonowanej, wprowadzono przepis wykluczający z tego grona osoby, które „były zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa publicznego lub Informacji Wojskowej; w latach 1944–1956 były zatrudnione lub pełniły służbę w jednostkach organizacyjnych lub na stanowiskach związanych ze stosowaniem represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność podjętą na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej w organach prokuratury i prokuraturze wojskowej, w sądownictwie powszechnym lub wojskowym, w Służbie Więziennej”⁴.

Realizacja przepisów ustawy wiązała się z koniecznością przeprowadzenia weryfikacji uprawnień kombatanckich wszystkich osób, które je nabyły na mocy Ustawy z dnia 23 października 1975 r. o dalszym zwiększeniu świadczeń dla kombatantów i więźniów obozów koncentracyjnych⁵ oraz Ustawy z dnia 26 maja 1982 r. o szczególnych uprawnieniach kombatantów⁶ – i w następnej kolejności z pozbawieniem przywilejów emerytalnych osób, w stosunku do których zaszły przesłanki wymienione w przepisach ustawy z 1991 r.

Weryfikacja uprawnień przyznanych przez Związek Bojowników o Wolność i Demokrację⁷ stała się wyzwaniem dla nowo utworzonego Urzędu do spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych. Atmosferę pierwszego okresu funkcjonowania ustawy przybliży wystąpienie Janusza Odziemkowskiego, kierownika urzędu, zaprezentowane w Sejmie RP 16 grudnia 1992 r. podczas debaty nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o kombatantach⁸. Odziemkowski przypomniał wówczas, że ustawa obowiązywała od 4 marca 1991 r., natomiast rozporządzenie prezesa Rady Ministrów w sprawie zasad pozbawiania uprawnień kombatanckich i przeprowadzania weryfikacji tych uprawnień zostało ogłoszone dopiero 20 lutego 1992 r., a więc z blisko rocznym opóźnieniem⁹.

Przeгляд około miliona teczek dotyczących uprawnień wydanych przez ZBoWiD rozpoczął się dopiero we wrześniu 1992 r. Do połowy grudnia tego roku wydano ok. 2 tys. decyzji o pozbawieniu uprawnień kombatanckich oraz zweryfikowano 700 tys. teczek z dokumentacją dotyczącą przyznania uprawnień kombatanckich nadanych przez

³ Tekst pierwotny zob. DzU, 1991, nr 17, poz. 75.

⁴ Zob. art. 21 ust. 2 pkt 4 Ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego.

⁵ DzU, 1975, nr 34, poz. 186 z późn. zm.

⁶ DzU, 1982, nr 16, poz. 122 z późn. zm.

⁷ Związek Bojowników o Wolność i Demokrację – organizacja kombatancka utworzona 2 IX 1949 r. ZBoWiD zrzeszał m.in. żołnierzy tzw. Ludowego Wojska Polskiego oraz funkcjonariuszy MO i UB. W 1990 r. został przekształcony w Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych.

⁸ *Sprawozdanie Komisji Polityki Społecznej oraz Komisji Ustawodawczej o rządowym projekcie ustawy o zmianie Ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego z 16 XII 1992 r.*, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata1.nsf/main/6EFF4316>; dostęp 13 X 2009 r. Warto wspomnieć, że w 1992 r. przedstawiono aż cztery poselskie projekty zmian prawa kombatanckiego.

⁹ Rozporządzenie prezesa Rady Ministrów z dnia 12 II 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania dotyczących pozbawienia uprawnień kombatanckich oraz zasad przeprowadzania weryfikacji tych uprawnień (DzU, 1992, nr 16, poz. 63).

ZBoWiD, z czego 86 tys. zostało zakwalifikowanych jako sprawy do dalszego wyjaśnienia w UdsKiOR¹⁰. Zgodnie z wyliczeniami tego urzędu do weryfikacji miało trafić ok. 100 tys. teczek osób, które nabyły uprawnienia pod rządami starej ustawy. W tej liczbie mieściły się również przypadki osób, które w latach 1944–1956 pełniły służbę w organach bezpieczeństwa państwa, sądownictwie i Służbie Więziennej. Kierownik urzędu podczas sejmowego wystąpienia poinformował o braku szacunków, ilu osobom dodatek kombatancki wypłacał resort spraw wewnętrznych.

Użyty w ustawie o kombatantach termin „aparat bezpieczeństwa publicznego” nie był precyzyjny i wymagał prawniczej wykładni. Sąd Najwyższy w uchwale z 7 maja 1992 r. stwierdził, że „pojęcie to nie zostało w znanych i dostępnych aktach prawnych w sposób jednoznaczny ustawowo zdefiniowane i określone”¹¹. Zgodnie z interpretacją sądu określenie „aparat bezpieczeństwa publicznego”, o którym mowa w art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a ustawy o kombatantach oznacza wszystkie jednostki organizacyjne resortu bezpieczeństwa publicznego, które z formalnoprawnego punktu widzenia były określane jako „służby bezpieczeństwa publicznego”. Przy ustalaniu właściwego brzmienia przepisu sąd posłużył się wykładnią językową i historyczno-prawną powstałą na podstawie analizy najbardziej istotnych aktów normatywnych regulujących funkcjonowanie resortu bezpieczeństwa.

W uzasadnieniu SN podkreślił, że „analiza przepisów dotyczących resortu bezpieczeństwa publicznego z lat 1944–1954 wskazuje, iż ówczesny ustawodawca pojęciem aparatu bezpieczeństwa publicznego obejmował zarówno wszystkie organy wchodzące w skład tego resortu podległe jego kierownikowi (następnie ministrowi bezpieczeństwa publicznego), jak również wszystkie osoby zatrudnione w tych organach, a także formalnie poza tymi strukturami”¹².

Analizując uchwałę SN, warto zwrócić uwagę na przyjętą przez sąd argumentację w kwestii ustalenia zakresu czasowego omawianego przepisu, co było odpowiedzią na pytanie, „czy pozbawienie uprawnień kombatanckich wiąże się z zatrudnieniem w aparacie bezpieczeństwa publicznego do czasu jego rozwiązania [tj. do 1990 r. – przyp. autorów], czy tylko w latach 1944–1956?”¹³. Sąd Najwyższy, badając intencje ustawodawcy przy określaniu cezury czasowej wskazanej w ustawie o kombatantach, oparł się nie tylko na materiałach stenograficznych z posiedzeń Sejmu i Senatu RP. W uchwale czytamy: „Za taką wykładnią [czyli przyjęciem dat granicznych 1944–1956 – przyp. autorów] przemawia też fakt, że część osób zatrudnionych w Służbie Bezpieczeństwa, stanowiącej od 1957 r. organ Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, po przeprowadzonej w 1990 r. weryfikacji, została zatrudniona w Urzędzie Ochrony Państwa i w Policji. W organach tych zatrudnia się osoby o nieskazitelnym postawie etyczno-moralnej, a na taką ocenę nie zasługiwałyby osoby pozbawione uprawnień kombatanckich na podstawie omawianego przepisu”¹⁴.

¹⁰ W urzędach wojewódzkich powołano społeczne komisje weryfikacyjne składające się głównie z kombatanatów, które zajmowały się przeglądem dokumentacji związanej z przyznaniem uprawnień kombatanckich przez ZBoWiD.

¹¹ OSNC, 1992, nr 10, poz. 174, Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 V 1992 r., sygn. II UZP 7/91.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*. O tej argumentacji warto przypomnieć w kontekście krytycznych opinii na temat zakresu podmiotowego ustawy dezubekizacyjnej, która swoim zasięgiem objęła również pozytywnie zweryfikowanych funkcjonariuszy.

Przepisy pozbawiające miana „kombatanta” osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa państwa były – na wniosek rzecznika praw obywatelskich – przedmiotem oceny Trybunału Konstytucyjnego, który w orzeczeniu z 15 lutego 1994 r. uznał, że art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a ustawy o kombatantach jest niezgodny z konstytucyjną zasadą równości i sprawiedliwości¹⁵. Z uwagi na fakt, że parlament RP nie zdołał przeprowadzić zmian w ustawie w wymaganym terminie, prezes Trybunału w obwieszczeniu z 9 września 1994 r. ogłosił utratę mocy tej części art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a ustawy kombatanckiej, która odmawiała szczególnych uprawnień kombatantom pracującym w aparacie bezpieczeństwa, lecz poza strukturami zwalczającymi organizacje niepodległościowe i osoby działające na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego¹⁶. Wyrok wydany przez TK sparaliżował działania weryfikacyjne UdsKiOR, a przed sejmem II kadencji postawił zadanie nowelizacji prawa kombatanckiego. Burzliwą debatę w sejmie zdominowały spory historyczne, sprowadzające się do odmiennej oceny okresu stalinowskiego terroru. Zdaniem posłów lewicy po wojnie w Polsce toczyła się wojna domowa i uczestników walk po obydwu stronach należy uhonorować jednakowo. Taki punkt widzenia był nie do przyjęcia dla obozu prawicy.

Warto przytoczyć również dane statystyczne podane przez posłankę SLD Jolantę Banach – sprawozdawcę projektu nowelizacji ustawy o kombatantach w wywiadzie udzielonym „Rzeczpospolitej”, z których wynika m.in., że przez ponad trzy lata obowiązywania ustawy pozbawiono uprawnień kombatanckich 9300 osób. Przy przyjęciu założenia, że 2/3 spośród nich pracowało poza UB i Informacją Wojskową, akcja przywracania uprawnień kombatanckich na mocy wyroku TK mogła dotyczyć – według ówczesnych szacunków – ok. 6200 osób¹⁷.

Spór polityczny wokół noweli ustawy koncentrował się na podnoszonej przez lewicę odpowiedzialności zbiorowej za zbrodnie UB i zasadności pozbawiania uprawnień kombatanckich nabytych wcześniej m.in. za udział w walkach z okupantem. W sumie zaproponowano aż pięć wersji poprawek kontrowersyjnego art. 21 ustawy o kombatantach. Prace nad ustawą trwały ponad rok, a długo oczekiwaną zmianę sejm uchwalił dopiero 1 grudnia 1994 r.

Zakres zmian wprowadzonych w ustawie, w zdominowanym przez lewicę parlamencie, był znacznie szerszy niż zakwestionowane przez Trybunał Konstytucyjny przepisy. Dlatego prezydent RP Lech Wałęsa 25 stycznia 1995 r. poinformował sejm o odmowie podpisania znowelizowanej ustawy. Jednocześnie zwrócił się do parlamentu, by ponownie rozpatrzył te jej postanowienia, które dotyczyły również przywrócenia i zachowania uprawnień kombatanckich części byłych funkcjonariuszy urzędów bezpieczeństwa, Informacji Wojskowej, organów prokuratury powszechnej i prokuratury wojskowej. Prezydent wniósł o wykreślenie zapisów art. 21 zaproponowanych przez sejm jako sprzecz-

¹⁵ OTK, 1994, nr 1, poz. 4, Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 II 1994 r., sygn. K. 15/93. Tekst orzeczenia na stronie: http://www.trybunal.gov.pl/OTK/teksty/otk/1994/K_15_93.doc; dostęp 30 XI 2009 r.

¹⁶ Obwieszczenie prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 9 IX 1994 r. o utracie mocy obowiązującej art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (DzU, 1994, nr 99, poz. 482); zob. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19940990482>; dostęp 30 XI 2009 r.

¹⁷ *Polityka i granice kombatanckiej infamii* – wywiad z Jolantą Banach przeprowadzony przez Jolantę Kroner, „Rzeczpospolita”, 29 XI 1994; zob. <http://new-arch.rp.pl/artykul/34670.html>; dostęp 30 XI 2009 r.

nych z preambułą ustawy kombatanckiej¹⁸. Głosowanie nad prezydenckim wetem odbyło się 15 lutego 1995 r. Sejmowi nie udało się go odrzucić.

Do nowelizacji ustawy kombatanckiej parlament powracał wielokrotnie, a skuteczną zmianę zakwestionowanego przez TK przepisu wprowadzono dopiero w 1997 r.¹⁹ Wówczas w art. 21 po ust. 2 dodano zapis wprowadzający wyjątek od zasady pozbawiania uprawnień kombatanckich z tytułu pracy bądź służby w organach bezpieczeństwa. Zgodnie z art. 21 ust. 3 uprawnienia kombatanckie zachowały te osoby, które przedłożyły dowody, że do organów bezpieczeństwa zostały skierowane przez organizacje niepodległościowe lub przez te organizacje były zwerbowane w celu udzielenia im pomocy. Uprawnienia zachowały również osoby, które przedstawiły dowody, że podczas zatrudnienia, pełnienia służby lub funkcji w strukturach, jednostkach i na stanowiskach opisanych w ustawie – wykonywały wyłącznie zadania niezwiązane ze zwalczaniem organizacji oraz osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej.

Warto nadmienić, że sprawą pozbawiania uprawnień kombatanckich byłych funkcjonariuszy UB zajmował się dwukrotnie Europejski Trybunał Praw Człowieka²⁰. W obydwu sprawach Trybunał nie zakwestionował wprowadzonej do polskiego prawa zasady pozbawiania specjalnych przywilejów kombatanckich osób pełniących służbę w represyjnej komunistycznej służbie bezpieczeństwa²¹.

Decyzja o przyznaniu statusu kombatancka bądź osoby represjonowanej miała znaczenie nie tylko honorowe – wiązała się również z określonymi uprawnieniami pracowniczymi, emerytalnymi, szczególną ochroną zdrowia, pomocą socjalną itd. Jednym z najważniejszych przywilejów jest prawo do stałego dodatku kombatanckiego i ryczałtu energetycznego wypłacanego przez organ emerytalny. W przypadku śmierci kombatancka część jego uprawnień dziedziczy jego żona. Z uwagi na materialny wymiar świadczeń kombatanckich ustawa była nowelizowana czternaście razy, a kwestia pozbawiania uprawnień części emerytów wywoływała wiele emocji²².

Z pierwszym projektem zmian w prawie skutkującym zmniejszeniem wysokości emerytur funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki wystąpił rząd Jana Olszewskiego. W lutym 1992 r. do Sejmu RP wpłynął rządowy projekt ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy niektórych służb państwowych²³. *Ratio*

¹⁸ Pełny tekst uzasadnienia prezydenckiego weta został opublikowany w „Rzeczpospolitej” w artykule *Ustawy: kombatancka oraz zasiłkowa*, 28 I 1995; zob. http://new-arch.rp.pl/artukul/41750_Ustawy:_kombatancka_oraz_zasilkowa.html; dostęp 7 XII 2009 r.

¹⁹ Nowelizacja ustawy z dnia 31 VII 1997 r. (DzU, 1997, nr 68, poz. 436).

²⁰ M.A. Nowicki, *Odebranie przywilejów, a nie dyskryminacja*, „Rzeczpospolita”, 15 IX 1999; zob. <http://new-arch.rp.pl/artukul/242409.html>; dostęp 30 XI 2009 r.

²¹ S.D. przeciwko Polsce, decyzja z 15 VI 1999 r., Izba (Sekcja) VI, skarga nr 34610/97); S. przeciwko Polsce, decyzja z 1 VI 1999 r., Izba (Sekcja) III, skarga nr 39860/98; zob. <http://new-arch.rp.pl/artukul/242409.html>; dostęp 30 XI 2009 r.

²² Podczas spotkania prezesa Rady Ministrów Leszka Millera z przedstawicielami organizacji kombatanckich, które odbyło się 8 V 2002 r. z okazji 57. rocznicy zakończenia II wojny światowej prezes Zarządu Głównego Związku Kombatanckich Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych gen. dyw. Wacław Szklarski stwierdził, że w ostatnich 4 latach pozbawiono uprawnień kombatanckich ponad 60 tys. członków związku. Jednak do tych danych należy podchodzić ostrożnie, zważywszy na kontekst wystąpienia prezesa, który w dalszej części wypowiedzi prosił o podjęcie inicjatywy ustawodawczej mającej na celu znówelizowanie obowiązującej ustawy kombatanckiej; http://www.kombatantpolski.pl/2002_06_art1.html; dostęp 13 X 2009 r.

²³ Druk nr 139 z 21 II 1992 r. i druk nr 139-A z 2 VI 1992 r.

legis projektu było pozbawienie prawa do tzw. emerytur mundurowych niektórych funkcjonariuszy MO i UB/SB z lat 1945–1989, którzy swoimi działaniami naruszali prawa człowieka²⁴.

Pierwsze czytanie projektu ustawy odbyło się 9 maja 1992 r. Po zakończeniu procesu legislacyjnego i uwzględnieniu poprawek senatu 19 grudnia 1992 r. sejm przyjął ustawę o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy niektórych służb państwowych²⁵. Prezydent Lech Wałęsa zawetował ustawę i 14 stycznia 1993 r. wniósł o jej ponowne rozpatrzenie w części dotyczącej okresów traktowanych jako równorzędne ze służbą w Wojsku Polskim (art. 20) oraz okresów służby traktowanych jako równorzędne ze służbą w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służbie Więziennej (art. 22 wzmiankowanej ustawy).

Art. 20 ustawy wprowadził zasadę, że służba w Informacji Wojskowej, a także w jednostkach organizacyjnych lub na stanowiskach związanych ze stosowaniem represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność na rzecz suwerenności i niepodległości Polski, w tym w sądownictwie wojskowym i w prokuraturze wojskowej, w latach 1944–1956, nie będzie traktowana jako równorzędna ze służbą w Wojsku Polskim. W konsekwencji zastosowania tego przepisu wskazany okres wliczany byłby do wymiaru emerytury jako nieskładkowy²⁶.

Zakwestionowany art. 22 ustawy zakładał natomiast, że „służba w Urzędzie Bezpieczeństwa i w Komitecie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów w latach 1944–1956 oraz służba w latach 1944–1989 w charakterze funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa, porządku i bezpieczeństwa publicznego, jeżeli realizowana była z naruszeniem prawa lub polegała na stosowaniu represji wobec osób działających na rzecz praw i wolności obywatelskich w związku z ich działalnością – nie będzie traktowana jako równorzędna ze służbą w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służbie Więziennej”²⁷.

W uzasadnieniu wniosku prezydent Wałęsa wskazał, że ww. przepisy ustanawiają bezwarunkową odpowiedzialność zbiorową żołnierzy pełniących w przeszłości służbę w Informacji Wojskowej oraz funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa i Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, wprowadzają także odpowiedzialność zbiorową żołnierzy, którzy pełnili służbę w latach 1944–1956 w jednostkach organizacyjnych lub na stanowiskach związanych ze stosowaniem represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność na rzecz suwerenności i niepodległości Polski, w tym w sądownictwie wojskowym i w prokuraturze wojskowej. Prezydenckie weto dotyczyło też przepisu, który przekazywał organom pozasądowym prawo do orzekania o istnieniu bądź braku okoliczności uzasadniających zastosowanie restrykcyjnych przepisów²⁸.

²⁴ Zob. <http://orka.sejm.gov.pl/proc1.nsf/0/C90187DFAD06B66FC125745F003140FC?OpenDocument>; dostęp 13 X 2009 r.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Sprawozdanie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Komisji Obrony Narodowej, Komisji Polityki Społecznej oraz Komisji Ustawodawczej w sprawie wniosku prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o ponowne rozpatrzenie Ustawy z dnia 19 grudnia 1992 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy niektórych służb państwowych (druki nr 706 i nr 742). Stenogram posiedzenia z 6 II 1993 r. zob. <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata1.nsf/main/5C207817>; dostęp 13 X 2009 r.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

Głosowanie nad prezydenckim wetem odbyło się na posiedzeniu sejmu 6 lutego 1993 r. W głosowaniu wzięło udział 288 posłów, wymagana większość (2/3) wynosiła 192 głosy. Za ponownym uchwaleniem ustawy padło 145 głosów, przeciwko 116, a 27 posłów wstrzymało się od głosu. Wobec nieuzyskania bezwzględnej większości sejm nie zdołał obalić prezydenckiego weta i ponownie uchwalić ustawy.

Kolejne przepisy regulujące kwestie związane z odbieraniem przywilejów emerytalnych funkcjonariuszom komunistycznych organów represji zostały uchwalone w grudniu 1993 r., kiedy parlament przyjął ustawę z 10 grudnia o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin²⁹. Więcej na temat tej ustawy w dalszej części niniejszego artykułu.

W tym miejscu należy także wspomnieć o ustawie uchwalonej 18 lutego 1994 r. – o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin³⁰. Warto dodać, że tuż po zwycięskich dla SLD wyborach do sejmu II kadencji przeprowadzonych 19 września 1993 r. projekt wspomnianej ustawy skierowano do pierwszego czytania (25 listopada tr.). Posłem sprawozdawcą był Jerzy Dziewulski. 18 lutego 1994 r. sejm ustawę uchwalił (302 posłów – za, 8 – przeciw, 79 – wstrzymało się od głosu). Senat poprawek nie wniósł, a prezydent tym razem ustawy nie zawetował³¹. W tej ustawie znalazły się także konkretne rozwiązania prawne pozbawiające funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki części uprawnień emerytalnych.

Kolejną próbę zmniejszenia emerytur funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa podjął koalicyjny rząd Akcji Wyborczej „Solidarność” i Unii Wolności w 1997 r. 26 listopada tego roku rząd przedłożył w sejmie projekt ustawy zmieniającej zasady waloryzacji emerytur mundurowych. W uzasadnieniu projektu rządowego wskazywano m.in., że wychodzi on naprzeciw przyjętemu przez sejm „programowi reformy systemu ubezpieczeń społecznych”, którego jednym z założeń było ujednoczenie zasad waloryzacji świadczeń emerytalno-rentowych³². Rządowy projekt ustawy o waloryzacji w 1998 r. niektórych emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw przewidywał waloryzację emerytur i rent tzw. służb mundurowych w 1998 r. w terminach i według wskaźnika przewidzianego dla waloryzacji świadczeń pracowniczych i rolniczych³³. Omawiany projekt zakładał wprowadzenie zmiany w Ustawie z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin³⁴ przez skreślenie art. 6 ustanawiającego zasadę, że emerytury i renty podlegają waloryzacji w takim samym stopniu i terminie, w jakim następuje wzrost uposażenia zasadniczego żołnierzy zawodowych. Analogiczna propozycja dotyczyła skreślenia art. 6 w Ustawie z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej i ich rodzin³⁵. W myśl tego

²⁹ DzU, 1994, nr 10, poz. 36 z późn. zm.

³⁰ DzU, 1994, nr 53, poz. 214.

³¹ Zob. <http://orka.sejm.gov.pl/proc2.nsf/opisy/131.htm>; dostęp 8 I 2010 r.

³² Wniosek z 26 XI 1997 r. do marszałka sejmu zob. [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/56/\\$file/56.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/56/$file/56.pdf); dostęp 13 X 2009 r.

³³ Druk sejmowy nr 56 z 26 XI 1997 r.

³⁴ DzU, 1994, nr 10, poz. 36 z późn. zm.

³⁵ DzU, 1994, nr 53, poz. 214 z późn. zm.

przepisu renty i emerytury były waloryzowane w takim samym stopniu i terminie jak uposażenia funkcjonariuszy pozostających w służbie i posiadających analogiczne stanowiska.

Po zakończeniu procesu legislacyjnego w obu izbach 18 grudnia 1997 r. Sejm RP uchwalił ustawę o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie ustaw. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski, korzystając z przysługującego mu prawa, ustawę zawetował. We wniosku z 23 grudnia 1997 r. o ponowne rozpatrzenie ustawy nie zakwestionował wprost rozwiązania polegającego na zniesieniu bezpośredniej zależności między wzrostem emerytur i rent tzw. służb mundurowych a wzrostem uposażeń czynnych zawodowo żołnierzy i funkcjonariuszy. Dowodził natomiast, że zastosowana przez ustawodawcę technika bezpośredniego działania ustawy (w tym wypadku wprowadzenie mniej korzystnych regulacji bez okresu dostosowawczego) stanowi wyraźne naruszenie zasady państwa prawa wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP³⁶. Podniósł również, że uchwalone regulacje nie były negocjowane z zainteresowanymi lub ich przedstawicielami³⁷. W tej kwestii powołał się na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 14 lutego 1992 r. (sygn. akt K 14/91)³⁸. Prezydent we wniosku wskazywał argumenty przemawiające za utrzymaniem odrębnych zasad waloryzacji emerytur i rent tej grupy świadczeniobiorców. Dowodził, że obowiązujący sposób waloryzacji świadczeń emerytalnych nie jest wyrazem szczególnego uprzywilejowania służb mundurowych.

W dniu głosowania w sejmie, tj. 30 grudnia 1997 r., Rada Ministrów w następujący sposób uzasadniała własne stanowisko w spornej sprawie: „Jednym z najważniejszych problemów wymagających rozwiązania przy wprowadzaniu reformy systemu emerytalnego jest kwestia specjalnych regulacji emerytalnych dla różnych grup zawodowych. Istniejące przywileje branżowe są niesprawiedliwe i odrzucane przez większość społeczeństwa. [...] Rada Ministrów zajęła na dzisiejszym posiedzeniu stanowisko wobec wniosku prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o ponowne rozpatrzenie ustawy o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw. Założone przez rząd i przyjęte przez parlament propozycje zmiany zasad waloryzacji emerytur mundurowych nie oznaczają likwidacji odrębności systemu emerytalnego dla wojska i funkcjonariuszy służb mundurowych. Rząd proponuje zmianę zasad waloryzacji eme-

³⁶ Wniosek prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego o ponowne rozpatrzenie przez Sejm RP Ustawy z dnia 18 grudnia 1997 r. o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw skierowany do Sejmu RP, druk sejmowy nr 146; zob. [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/146/\\$file/146.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/146/$file/146.pdf); dostęp 13 X 2009 r.

³⁷ W trakcie debaty sejmowej nad prezydenckim wetem poseł Jan Rulewski (Unia Wolności) argumentował, że program reformy systemu ubezpieczeń społecznych, w tym zasad waloryzacji emerytur i rent tzw. służb mundurowych, był dwukrotnie konsultowany, także na forum Komisji Trójstronnej; zob. <http://kronika.sejm.gov.pl/kronika.97.3/text/pl/ps-10.htm>; dostęp 13 X 2009 r.

³⁸ Postępowanie wszczęte zostało przez Trybunał Konstytucyjny w następstwie wniosków zgłoszonych przez rzecznika praw obywatelskich, grupę posłów na Sejm RP oraz naczelne organy statutowe organizacji związków zawodowych o zbadanie zgodności z Konstytucją RP przepisów Ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (DzU, 1991, nr 104, poz. 450). W orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny wyjaśnił, że przez pojęcie „ustawowego trybu wymaganego do wydania aktu normatywnego (art. 2 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym) rozumieć należy nie tylko czynności składające się na rozpatrzenie projektu ustawy w parlamencie i jego przyjęcie w drodze głosowania przez obydwie izby, w sposób określony w konstytucji oraz w regulaminach izb, lecz także przygotowanie projektu ustawy z udziałem zorganizowanych grup (organizacji) społecznych, jeżeli taki udział jest ustawowo przewidziany” – http://www.trybunal.gov.pl/OTK/teksty/otk/1992/K_14_91.doc; dostęp 13 X 2009 r.

rytur dla tej grupy na takie same, jakie obowiązują pozostałych emerytów. Oznacza to, że emerytury dla wojska, Policji, Straży Pożarnej czy służb więziennych będą rosły co najmniej tak szybko, jak wzrost kosztów utrzymania. Obecny dwukrotnie wyższy poziom ich emerytur od emerytur pracowniczych jest wystarczającą rekompensatą za specyfikę służby. Dalsze jego zwiększanie byłoby niesprawiedliwe³⁹. Wiceprezes Rady Ministrów – minister finansów Leszek Balcerowicz w trakcie debaty sejmowej poprzedzającej głosowanie nad prezydenckim wetem dowodził, że emerytura mundurowa jest prawie dwa razy wyższa od średniej emerytury cywilnej. Stwierdził również, że w przypadku zachowania dotychczasowych zasad przeciętna emerytura mundurowa byłaby w 1999 r. wyższa o 115 proc. od emerytury cywilnej, a w roku 2001 – o 128 proc. Wejście w życie ustawy – zdaniem ministra finansów – przyniosłoby oszczędności sięgające 390 mln zł⁴⁰.

Komisja Finansów Publicznych z udziałem przedstawicieli komisji: Administracji i Spraw Wewnętrznych, Obrony Narodowej oraz Polityki Społecznej, działając w trybie art. 52 ust. 1 Regulaminu sejmku – po rozpoznaniu wniosku prezydenta RP – wniosła 30 grudnia 1997 r. o ponowne uchwalenie ustawy⁴¹. Po rozpatrzeniu sprawozdania Komisji Finansów Publicznych w sprawie wniosku prezydenta RP o ponowne rozpatrzenie Ustawy z dnia 18 grudnia 1997 r. o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (druki sejmowe nr 146 i nr 147) odbyło się ponowne głosowanie nad ustawą. Za wnioskiem o jej uchwalenie głosowało 258 posłów, przeciw – 186, nikt się nie wstrzymał. Wobec nieuzyskania wymaganej większości 3/5 głosów (w tym przypadku bezwzględna większość wynosiła 267 głosów) sejm nie uchwalił ponownie ustawy o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw⁴².

Niemal w tym samym czasie – 17 grudnia 1997 r. – Sejm RP zdołał uchwalić ustawę o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw⁴³, zamykającą określonej grupie sędziów i prokuratorów prawo do otrzymywania uposażenia wynikającego ze stanu spoczynku. Należy też podkreślić, że na mocy tej ustawy szczególnych uprawnień pozbawieni zostali również członkowie ich rodzin. Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 2 ww. ustawy przepisy o stanie spoczynku i uposażenia w stanie spoczynku nie miały zastosowania do tych sędziów i prokuratorów, którzy w latach 1944–1956 byli zatrudnieni, pełnili służbę lub funkcje w strukturach UB, SB i Informacji Wojskowej, a także w nadzorujących je komórkach jednostek zwierzchnich, związanych ze stosowaniem represji wobec osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego.

Stosownie do art. 7 ust. 3 przepisów o pozbawieniu prawa do stanu spoczynku nie stosowano wobec osób, które udowodniły, że do organów represji zostały skierowane przez organizacje niepodległościowe lub przez te organizacje były zwerbowane w celu

³⁹ Komunikat z posiedzenia Rady Ministrów z 30 XII 1997 r.; zob. http://www.kprm.gov.pl/archiwum/1937_3176.htm; dostęp 13 X 2009 r.

⁴⁰ Zob. <http://kronika.sejm.gov.pl/kronika.97.3/text/pl/ps-10.htm>; dostęp 13 X 2009 r.

⁴¹ Sprawozdanie Komisji Finansów Publicznych z 30 XII 1997 r., druk sejmowy nr 147; zob. [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/147/\\$file/147.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/147/$file/147.pdf); dostęp 13 X 2009 r.

⁴² Zob. <http://kronika.sejm.gov.pl/kronika.97.3/text/pl/ps-10.htm#b4>; dostęp 13 X 2009 r.

⁴³ DzU, 1998, nr 98, poz. 607.

udzielenia im pomocy bądź udowodniły, że podczas zatrudnienia, pełnienia służby lub funkcji w strukturach organów represji – wykonywały wyłącznie zadania niezwiązane ze zwalczaniem organizacji oraz osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej.

Do organów represji ustawa enumeratywnie zaliczyła: Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD) Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich lub inne organy represji ZSRS działające przeciwko narodowi i państwu polskiemu od września 1939 r. do końca 1956 r.; Urząd Bezpieczeństwa, Służbę Bezpieczeństwa i Informację Wojskową, a także nadzorujące je komórki jednostek zwierzchnich związane ze stosowaniem represji wobec osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego w latach 1944–1956; sądy i prokuratury wojskowe (jednostki organizacyjne albo stanowiska związane ze stosowaniem represji wobec osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego); wyspecjalizowane komórki organizacyjne w sądach powszechnych stosujące represje za działalność niepodległościową, polityczną lub obronę praw człowieka (sekcje i wydziały spraw tajnych, wydziały doraźne).

Prezydent Aleksander Kwaśniewski skierował wspomnianą ustawę do Trybunału Konstytucyjnego, który w wyroku z 24 czerwca 1998 r. (sygn. K 3/98) orzekł o konstytucyjności większości zaskarżonych przepisów⁴⁴.

Rozpatrując zagadnienia związane z odbieraniem szczególnych przywilejów emerytalnych byłym funkcjonariuszom komunistycznych organów bezpieczeństwa, należy wspomnieć o przepisach zawartych w tzw. ustawach mundurowych, pozbawiających uprzywilejowanej emerytury tych funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa, którym udowodniono, że w okresie stalinowskim w związku z pełnioną służbą stosowali represje wobec osób działających na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego.

Wprowadzony na mocy Ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin przepis art. 13 ust. 2 stanowi, że „nie traktuje się jako służby w Wojsku Polskim służby w latach 1944–1956 w Informacji Wojskowej, sądownictwie wojskowym i w prokuraturze wojskowej, jeżeli emerytowi udowodniono w trybie postępowania karnego lub dyscyplinarnego stosowanie represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność podjętą na rzecz suwerenności i niepodległości Polski”⁴⁵. Postępowanie karne w tych sprawach prowadzi Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (wcześniej Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej), do którego obowiązków należy również powiadomienie o ustalonej okoliczności właściwego organu emerytalnego.

Dla zobrazowania skali trudności w skutecznym zastosowaniu tej represyjnej sankcji warto przypomnieć o staraniach mających na celu pozbawienie uprzywilejowanej emerytury wojskowej stalinowskiej prokurator Heleny Wolińskiej-Brus⁴⁶, a także byłego

⁴⁴ MP, 1998, nr 22, poz. 331.

⁴⁵ Tekst jednolity: DzU, 2004, nr 8, poz. 66.

⁴⁶ W zasobie archiwalnym IPN znajdują się dokumenty osobowe dotyczące Heleny Wolińskiej: AIPN, 707/468, t. 1, Akta personalne Heleny Wolińskiej – funkcjonariuszki KG MO w Warszawie; AIPN, 707/468, t. 2, Akta sprawy ewidencyjnej dotyczącej mjr Heleny Wolińskiej; AIPN, 2174/3357, Akta personalne Heleny Wolińskiej – prokurator wojskowej.

wiceszefa Informacji Wojskowej Władysława Kochana⁴⁷. W przypadku Heleny Wolińskiej, która prawo do renty za wysługę lat nabyła na podstawie Ustawy z dnia 13 grudnia 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i nadterminowych oraz ich rodzin⁴⁸, decyzję o wstrzymaniu wypłaty świadczeń podjęto wskutek stwierdzonych uchybień natury formalnej, nie zaś z powodu skazania za stosowanie represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność na rzecz suwerenności i niepodległości Polski. W trakcie weryfikacji dokumentów emerytalnych Wojskowe Biuro Emerytalne stwierdziło, że Helena Wolińska-Brus w dniu zwolnienia z wojska nie miała wymaganych 15 lat służby wojskowej, a jedynie 14 lat, 1 miesiąc i 25 dni. Okoliczność ta stała się podstawą do wydania przez dyrektora Wojskowego Biura Emerytalnego w Warszawie decyzji o wstrzymaniu od 1 stycznia 2006 r. wypłaty emerytury wojskowej⁴⁹.

W przypadku byłego wiceszefa Informacji Wojskowej Władysława Kochana – jak podała Polska Agencja Prasowa 25 maja 2006 r. – podstawą do odebrania uprzywilejowanej emerytury stał się wyrok Najwyższego Sądu Wojskowego wydany w 1959 r. utrzymujący w mocy wyrok 5 lat więzienia dla Kochana za znęcanie się nad więźniami Informacji Wojskowej. W związku z wystąpieniem przesłanki, o której mowa w art. 13 ust. 2 Ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin, okres jego służby w Informacji Wojskowej w latach 1944–1954 nie został wliczony do wysługi lat, co w dalszej konsekwencji – z powodu zbyt krótkiego okresu służby w Wojsku Polskim – pozbawiło go prawa do świadczenia emerytalnego w wynikającej z uprzywilejowania wysokości. Decyzją Wojskowego Biura Emerytalnego z 18 maja 2006 r. o ustaniu prawa do wojskowej emerytury Władysław Kochan stracił od 31 maja 2006 r. prawo do ponad 3 tys. zł wojskowej emerytury⁵⁰.

Podobne rozwiązania przyjęto w uchwalonej 18 lutego 1994 r. Ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin. Zgodnie z art. 13 ust. 2 tej ustawy „przepisu ust. 1 nie stosuje się do służby w latach 1944–1956 w charakterze funkcjonariusza organów bezpieczeństwa państwa, porządku i bezpieczeństwa publicznego, jeżeli przy wykonywaniu czynności służbowych funkcjonariusz popełnił przestępstwo przeciwko wymiarowi sprawiedliwości lub naruszające dobra osobiste obywatela i za to został zwolniony dyscyplinarnie, umorzono wobec niego postępowanie karne ze względu na znikomy lub nieznaczny stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu lub został skazany z winy umyślnej prawomocnym wyrokiem sądu”⁵¹.

⁴⁷ W zbiorach IPN zachowała się tzw. teczka wyjazdowa dotycząca Władysława Kochana (AIPN, 01918/753).

⁴⁸ DzU, 1958, nr 2, poz. 6 z późn. zm.

⁴⁹ Odpowiedź ministra obrony narodowej Radosława Sikorskiego na zapytanie nr 269 posłanki Anny Sobeckiej w sprawie wypłacania przez Polskę wysokich świadczeń emerytalnych prokuratorom i oficerom Urzędu Bezpieczeństwa oskarżonym o zbrodnie komunistyczne; zob. <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ5.nsf/main/4BB031ED>; dostęp 30 XI 2009 r.

⁵⁰ Informacja pochodzi ze strony internetowej Instytutu Pamięi Narodowej: http://www.ipn.gov.pl/wai/pl/18/3084/PRZEGLAD_MEDIOW__25_maja_2006_r.html; dostęp 13 X 2009 r.

⁵¹ W tekście pierwotnym ustawy z 1994 r. art. 13 ust. 1 brzmiał: „Jako równorzędne ze służbą w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i w Służbie Więziennej traktuje się: 1) okresy służby w charakterze funkcjonariusza Policji państwowej, organów bezpieczeństwa państwa, porządku i bezpieczeństwa publicznego, z wyjątkiem służby określonej w ust. 2; 2) służbę wojskową uwzględnianą przy ustalaniu prawa do emerytury wojskowej; 3) okresy służby w charakterze funkcjonariusza Służby Ochrony Kolei, jeżeli funkcjonariusz przeszedł bezpośrednio do służby w Milicji Obywatelskiej lub w Służbie Więziennej w terminie

W tym miejscu warto wspomnieć o podejmowanych przez Biuro Emerytalne Służby Więziennej próbach pozbawienia prawa do renty komendanta obozu UB w Świętochłowicach Salomona Morela, któremu pion śledczy IPN zarzucał doprowadzenie do śmierci półtora tysiąca więźniów⁵². W lutym 2006 r. na kilka miesięcy zawieszono Morelowi wypłacanie emerytury – podobnie jak w przypadku Heleny Wolińskiej-Brus – z uwagi na stwierdzone braki formalne w dokumentacji emerytalnej. Po kilku miesiącach braki te zostały uzupełnione i począwszy od sierpnia 2006 r. organ emerytalny wznowił wypłacanie emerytury w wysokości 5 tys. zł, pomniejszonej na wniosek pionu śledczego IPN o 25 proc., tj. ok. 1,3 tys. zł. Kwotę tę traktowano jako zabezpieczenie na poczet przyszłych odszkodowań dla ofiar represji, w przypadku gdyby wobec Salomona Morela zapadł wyrok skazujący⁵³.

Próbie zmiany stanu prawnego dotyczącego emerytur i rent byłych funkcjonariuszy aparatu represji podjęła grupa posłów partii Prawo i Sprawiedliwość⁵⁴, przedstawiając 22 stycznia 2006 r. w Sejmie RP projekt ustawy wprowadzającej rozwiązania, które pozwoliłyby na skuteczne pozbawianie przywilejów emerytalnych funkcjonariuszy bezpieki, a także sędziów i prokuratorów skazanych za popełnienie zbrodni komunistycznej. W projekcie zmian znalazł się przepis, na mocy którego pozbawianie uprzywilejowanej emerytury byłoby możliwe już na etapie przedstawienia aktu oskarżenia lub postawienia zarzutów funkcjonariuszowi. Znalazł się tu też zapis pozwalający na całkowite pozbawienie wypłacanych świadczeń, jeżeli dana osoba nie chce stawić się przed sądem albo skierowano wobec niej wniosek o ekstradycję do państwa, w którym przebywa. Powołując się na zasadę sprawiedliwości społecznej, projektodawcy podkreślali konieczność wprowadzenia sankcji polegających na pozbawieniu wysokich emerytur funkcjonariuszy PRL zwalczających w sposób przestępczy i zbrodniczy wolnościowe dążenia narodu polskiego, a obecny stan prawny określili jako demoralizujący i patologiczny⁵⁵.

21 marca 2006 r. projekt ustawy został skierowany do Komisji Polityki Społecznej z zaleceniem zasięgnięcia opinii Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Komisji do spraw Służb Specjalnych, Komisji Obrony Narodowej oraz Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka. Pierwsze czytanie odbyło się 7 czerwca 2006 r. Powołana do tego celu podkomisja nadzwyczajna obradowała po raz ostatni 25 stycznia 2007 r.

Kolejną inicjatywą mającą na celu pozbawienie przywilejów emerytalnych byłych funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa był projekt ustawy o podaniu do wiadomości publicznej informacji o byłych funkcjonariuszach komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, czasowym ograniczeniu pełnienia przez nich funkcji publicznych oraz

do dnia 1 kwietnia 1955 r.; 4) okresy zatrudnienia lub służby w zawodowych jednostkach ochrony przeciwpożarowej i nauki w szkołach pożarniczych, w charakterze członka Korpusu Technicznego Pożarnictwa, a także funkcjonariusza pożarnictwa w terminie do dnia 31 stycznia 1992 r.” (DzU, 1994, nr 53, poz. 214).

⁵² AIPN Ka, 416/8, Akta personalne Salomona Morela. Skrócony biogram S. Morela znajduje się na stronie internetowej IPN: <http://www.ipn.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=239&id=3758&poz=5&update=1>; dostęp 5 I 2010 r.

⁵³ Salomon Morel zmarł 14 II 2007 r. w Tel Awiwie.

⁵⁴ Druk sejmowy nr 423 z 22 I 2006 r. Projekt ustawy o zmianie Ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, Ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych i innych ustaw, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/291C262E58618DF-1C1257139002A64AA/\\$file/423.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/291C262E58618DF-1C1257139002A64AA/$file/423.pdf); dostęp 19 XI 2009 r.

⁵⁵ *Ibidem*, uzasadnienie projektu ustawy.

pozbawieniu ich nieuzasadnionych przywilejów emerytalnych, złożony w sejmie 4 maja 2007 r. przez posłów Prawa i Sprawiedliwości⁵⁶.

Preambuła projektu głosiła, że „w latach 1944–1989 organy bezpieczeństwa państwa stanowiły główny filar systemu komunistycznego bezprawia. System ten służył utrwalaniu zależności Polski od obcego mocarstwa i totalitarnego ustroju, który był zaprzeczeniem zasad demokracji i państwa prawnego, [...] z tych powodów służba w organach bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1956 zasługuje na najwyższą dezaprobatę z punktu widzenia zasad etycznych i prawnych, [...] służba w tych organach w latach późniejszych musi być zaś uznana co najmniej za świadectwo sprzeniewierzenia się uniwersalnym wartościom, na których opiera się demokratyczne państwo prawne, oraz przyzwolenie na działanie wbrew dobru wspólnemu i powszechnie uznanym prawom człowieka.

Osoby, które decydowały się na taką służbę, nie powinny korzystać z tego tytułu z żadnych przywilejów materialnych, a ich udział w życiu publicznym państwa, które pragnie zbudować ład demokratyczny na fundamencie prawdy, uczciwości, sprawiedliwości i praworządności, powinien podlegać pewnym ograniczeniom. Obywatele mają też prawo wiedzieć, kto i na jakich stanowiskach służył w komunistycznym aparacie bezpieczeństwa⁵⁷.

Biorąc pod uwagę treści zawarte w preambule, ustawa miała uregulować kilka kwestii. Po pierwsze – przede wszystkim miano podać do publicznej wiadomości informacje o byłych funkcjonariuszach komunistycznych organów bezpieczeństwa, po drugie – chciano doprowadzić do czasowego ograniczenia możliwości pełnienia przez nich funkcji publicznych, po trzecie – ustawa miała doprecyzować zasady uwzględniania służby w komunistycznych organach bezpieczeństwa państwa w ustalaniu świadczeń przysługujących byłym funkcjonariuszom i członkom ich rodzin⁵⁸. Podjęte przez sejm prace legislacyjne nie zostały zakończone i ostatecznie ustawa ta nie weszła w życie⁵⁹.

Kolejne działania ustawodawcze mające na celu odebranie przywilejów emerytalnych byłym funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa zostały podjęte jesienią 2008 r. Projekt ustawy przygotowany przez posłów Platformy Obywatelskiej o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu

⁵⁶ Zob. druk sejmowy nr 2026 z 4 V 2007 r., [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/4419A95135070D69C125733E-0047D05A/\\$file/2026.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/4419A95135070D69C125733E-0047D05A/$file/2026.pdf); dostęp 19 XI 2009 r. Komentarze do projektu ustawy pojawiały się również w prasie specjalistycznej, np.: P. Chojecki, *SB z Policji?*, „Policja 997” 2007, nr 2, s. 6.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ W uzasadnieniu projektu ustawy zauważono, że awanse osiągnięte w ramach komunistycznej bezpieki nie mogą być tytułem do jakichkolwiek szczególnych świadczeń. Posłowie argumentowali, że to, iż ktoś miał dłuższy staż i zajmował coraz wyższe stanowiska, świadczy o tym, że był bardziej gorliwy w utrwalaniu totalitaryzmu i tłumieniu niepodległościowych aspiracji niż inni funkcjonariusze. Dlatego w opinii posłów wnioskodawców służbę w organach bezpieczeństwa państwa powinno się traktować – jeśli chodzi o wymiar finansowy – jako służbę na stanowisku odpowiadającym najniższemu zaszerogowaniu. Takie podejście dotyczyło osób służących w bezpieczeństwie od 1 I 1957 r. do 30 VI 1989 r. Służący w aparacie bezpieczeństwa w latach 1944–1956 powinni być natomiast pozbawieni jakichkolwiek świadczeń emerytalnych.

⁵⁹ Projekt omawianej ustawy został skierowany do pierwszego czytania 21 VIII 2007 r., jednak prace legislacyjne zostały przerwane w związku z wyborami parlamentarnymi. Z pewnymi zmianami projekt ponownie wniesiono do Sejmu RP 13 XII 2007 r. (druk nr 789). Ostatecznie projekt ustawy został odrzucony w pierwszym czytaniu 24 X 2008 r.

Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin został skierowany do marszałka sejmu 24 września 2008 r.⁶⁰

W uzasadnieniu projektu wnioskodawcy napisali, że „służba w organach bezpieczeństwa w latach 1944–1990 była pracą skierowaną przeciwko wolnościowym dążeniom narodu polskiego. Jednocześnie – zdaniem wnioskodawców – na szczególne potępienie zasługiwało uczestnictwo w pracach Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego. Bezprawne powołanie i działalność WRON, będącej w istocie zorganizowanym wojskowym związkiem antyniepodległościowym, spowodowało ogrom szkód dla niepodległościowych dążeń wielu milionów Polaków. Niedopuszczalnym jest dalsze trwanie systemu prawnego, który przewiduje dla tych osób wysokie przywileje emerytalne, szczególnie w kontekście trudnej obecnie sytuacji materialnej wielu ludzi walczących w tych latach o wolność, niepodległość i prawa człowieka”⁶¹.

Projekt skierowano do pierwszego czytania na posiedzeniu sejmu 15 października 2008 r. Prace nad tzw. ustawą dezubekizacyjną w Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych oraz Komisji Polityki Społecznej i Rodziny przebiegały szybko⁶². 23 stycznia 2009 r. Sejm RP uchwalił Ustawę o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin⁶³. Ustawa została skierowana 26 stycznia do podpisu przez prezydenta, który to uczynił 6 lutego – ogłoszono ją w „Dzienniku Ustaw” 13 lutego. Przewidziano trzydziestodniowe *vacatio legis* od dnia publikacji, więc zaczęła obowiązywać 16 marca 2009 r.

Intencje ustawodawcy ujęto w preambule, która głosi że „system władzy komunistycznej opierał się głównie na rozległej sieci organów bezpieczeństwa państwa, spełniającej w istocie funkcje policji politycznej, stosującej bezprawne metody, naruszające podstawowe prawa człowieka, stwierdzając, że wobec organizacji i osób broniących niepodległości i demokracji dopuszczano się zbrodni przy jednoczesnym wyjęciu sprawców spod odpowiedzialności i rygorów prawa, dostrzegając, że funkcjonariusze bez ponoszenia ryzyka utraty zdrowia lub życia, korzystając przy tym z licznych przywilejów materialnych i prawnych w zamian za utrwalanie nieludzkiego systemu władzy, uznając, że samowładna Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego służyła utrwalaniu systemu komunistycznego w Polsce, wyróżniając postawę tych funkcjonariuszy i obywateli, którzy ponosząc wielkie ryzyko, stanęli po stronie wolności i pokrzywdzonych obywateli – kierując się zasadą sprawiedliwości społecznej wykluczającą tolerowanie i nagradzanie bezprawia, uchwała się, co następuje”.

⁶⁰ Druk sejmowy nr 1140 z 24 IX 2008 r., [http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/EB5E1009EA31AA12C12574E-300359142/\\$file/1140.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/EB5E1009EA31AA12C12574E-300359142/$file/1140.pdf); dostęp 19 XI 2009 r.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² W toku prac nad ustawą rozważano możliwość zmniejszenia nie tylko emerytur, ale też rent byłym funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa. Ostatecznie zrezygnowano z tego pomysłu (D. Kołakowska, *Więcej ograniczeń dla esbeków?*, „Rzeczpospolita”, 27 XI 2008).

⁶³ DzU, 2009, nr 24, poz. 145.

Ustawa, nazywana w skrócie „dezubekizacyjną”⁶⁴, zmieniła zapisy dwóch aktów prawnych, tj. Ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin⁶⁵, jak również Ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin⁶⁶.

W pierwszej ze wspomnianych ustaw po art. 15 a dodano art. 15 b brzmiący: „W przypadku osoby, która była członkiem Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego, emerytura wynosi 0,7 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w Wojsku Polskim po dniu 8 maja 1945 r.”⁶⁷. W przypadku drugiej z wymienionych ustaw zakres zmian jest znacznie obszerniejszy, przekładający się wprost na zwiększenie katalogu zadań wykonywanych przez IPN.

Na mocy wprowadzonych zmian ustalono, że na wniosek organu emerytalnego tj. Zakładu Emerytalno-Rentowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji bądź Biura Emerytalnego Służby Więziennej, IPN sporządzi na podstawie posiadanych akt osobowych informacje o przebiegu służby wskazanych funkcjonariuszy w organach bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 2 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów⁶⁸. W ustawie określono termin na sporządzenie tych informacji, który wynosił 4 miesiące od daty złożenia wniosku.

Wymienione powyżej organy emerytalne przesłały Instytutowi listy osób pobierających obecnie świadczenia emerytalne, w stosunku do których zachodziły jakiegokolwiek wątpliwości dotyczące ich „mundurowych” karier zawodowych przed 1990 r. Ostatecznie

⁶⁴ W debacie publicznej, na łamach gazet i w języku potocznym, używa się zamiennie terminów „deubekizacja” i „dezubekizacja”. Według językoznawców prawidłową wersją jest „dezubekizacja” (A. Niesłuchowska, *Dezubekizacja czy deubekizacja? Która wersja poprawna*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,48996,title,Dezubekizacja-czy-deubekizacja-Ktora-wersja-poprawna,wid,8849936,wiadomosc.html>; dostęp 7 XII 2009 r.).

⁶⁵ DzU, 2004, nr 8, poz. 66 z późn. zm.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Art. 3 Ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin określił, że w przypadku osób, które były członkami WRON, organy emerytalne właściwe według przepisów ustawy z 10 grudnia 1993 r. dokonają ponownego ustalenia prawa do świadczeń i ich wysokości.

⁶⁸ DzU, 2007, nr 63, poz. 425 z późn. zm. Organami bezpieczeństwa państwa wyszczególnionymi w ustawie są: 1) Resort Bezpieczeństwa Publicznego PKWN; 2) Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego; 3) Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego; 4) jednostki organizacyjne podległe organom, o których mowa w pkt. 1–3, a w szczególności jednostki Milicji Obywatelskiej w okresie do 14 XII 1954 r.; 5) instytucje centralne Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe im jednostki terenowe w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej oraz w wojewódzkich, rejonowych i równorzędnych urządach spraw wewnętrznych; 6) Akademia Spraw Wewnętrznych; 7) Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza; 8) Zarząd Główny Służby Wewnętrznej jednostek wojskowych MSW oraz podległe mu komórki; 9) Informacja Wojskowa; 10) Wojskowa Służba Wewnętrzna; 11) Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego; 12) inne służby sił zbrojnych prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowo-śledcze, w tym w rodzajach broni oraz w okręgach wojskowych. Ponadto jednostkami Służby Bezpieczeństwa, w rozumieniu ustawy, są te jednostki MSW, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, oraz te jednostki, które były ich poprzednikami.

w 2009 r. IPN otrzymał do weryfikacji listę ponad 194 tys. osób, które w opinii ZER MSWiA lub BE SW należało sprawdzić pod kątem ich ewentualnej służby w komunistycznych organach bezpieczeństwa.

Organy emerytalne nadesłały wnioski, które powinny zawierać następujące informacje: imię i nazwisko, nazwisko rodowe, imię ojca, datę urodzenia, określenie ostatniego stanowiska oraz formacji czy jednostki organizacyjnej, w której funkcjonariusz pełnił służbę w dniu zwolnienia. Wnioski emerytalne były przekazywane pojedynczo, zbiorczo, w formie papierowej lub elektronicznej.

Institut Pamięci Narodowej przekazywał systematycznie informacje zawierające dane osobowe funkcjonariusza ze wskazaniem okresów służby w organach bezpieczeństwa państwa. Dodatkowo, w przypadku odnalezienia dokumentów, informował organ emerytalny o tym, czy z materiałów zgromadzonych w archiwach IPN wynikało, że funkcjonariusz podjął w okresie swojej służby bez wiedzy przełożonych współpracę i czynnie wspierał osoby lub organizacje działające na rzecz niepodległości państwa polskiego⁶⁹.

Na podstawie danych opracowanych przez IPN Zakład Emerytalno-Rentowy MSWiA lub Biuro Emerytalne SW ponownie przeliczały emerytury byłych funkcjonariuszy. Wpłaty nowych świadczeń emerytalnych rozpoczęły się od 1 stycznia 2010 r.⁷⁰

Uchwalenie ustawy dezubekizacyjnej należy uznać za bardzo ważny element procesu rozliczenia się przez państwo polskie z komunistycznym dziedzictwem i za zadośćuczynienie poczuciu sprawiedliwości społecznej. Niemniej jednak w ustawie są luki mające wpływ na skuteczną realizację wyznaczonego przez jej autorów celu, który polegać miał na zmianie systemu prawnego, dającego funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa wysokie przywileje emerytalne.

Chociaż z uzasadnienia projektu przedmiotowej ustawy wynika, że „służba w organach bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1990 była pracą skierowaną przeciwko wolnościowym dążeniom narodu polskiego”, to ustawodawca nie objął przepisami ustawy z 23 stycznia 2009 r. właśnie żołnierzy Informacji Wojskowej, Wojskowej Służby Wewnętrznej, Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, jeżeli żołnierze ci otrzymują obecnie emerytury na podstawie przepisów Ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. Art. 1 ustawy z 23 stycznia 2009 r. obniża bowiem emeryturę wypłacaną żołnierzom w stanie spoczynku jedynie wtedy, gdy byli oni członkami Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego. Żołnierzy Informacji Wojskowej, Wojskowej Służby Wewnętrznej i innych wojskowych organów bezpieczeństwa państwa nowelizacja przepisów emerytalnych w ogóle nie dotyczy.

Powstaje zatem paradoksalna sytuacja: generał Mirosław Hermaszewski tylko za fakt figurowania w składzie WRON utraci część dotychczasowych wypłacanych mu

⁶⁹ Informacja o „współpracy” z osobami lub organizacjami działającymi na rzecz niepodległości państwa polskiego w intencji ustawodawcy miała przynieść byłym funkcjonariuszom realne korzyści, bowiem zgodnie z art. 15b ust. 3 Ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin okresy tej służby byłyby liczone według stawki 2,6 proc.

⁷⁰ *Niższe emerytury dla esbeków i członków WRON*, <http://biznes.onet.pl/nizsze-emerytury-dla-esbekow-i-czlonkow-wron,18497,3104654,1,news-detaj>; dostęp 1 I 2010 r.

świadczeń emerytalnych, natomiast oficerowie Informacji Wojskowej zwalczający podziemie niepodległościowe bądź zaangażowani w walkę z opozycją solidarnościową żołnierze WSW i Zarządu II Sztabu Generalnego WP w dalszym ciągu będą się cieszyć dotychczasowymi przywilejami emerytalnymi. Takich paradoksów ustawa z 23 stycznia 2009 r. zawiera znacznie więcej⁷¹.

Art. 2 pkt 3 przedmiotowej ustawy przewiduje, że świadczenia emerytalne wypłacane na podstawie przepisów Ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin będą obniżone do 0,7 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w organach bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 2 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów. W artykule tym wśród organów bezpieczeństwa państwa wymienione są m.in.: Informacja Wojskowa, Wojskowa Służba Wewnętrzna, Zarząd II Sztabu Generalnego, inne służby sił zbrojnych prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowo-śledcze.

W ten oto sposób ustawodawca z trudnych do zrozumienia przyczyn różnicuje sytuację żołnierzy wojskowych organów bezpieczeństwa. Ci, którzy uzyskali emeryturę na podstawie przepisów „wojskowych”, nie są pozbawieni przywilejów emerytalnych i w dalszym ciągu pobierać będą świadczenia w wysokości wynikającej z przyjęcia 2,6 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w wojskowych organach bezpieczeństwa. Natomiast ci, którzy przeszli ze służby w wojskowych organach bezpieczeństwa do służby w organach bezpieczeństwa podlegających ministrowi spraw wewnętrznych (np.: do WOP, SB, Milicji Obywatelskiej lub po 1990 r. do Policji) i uzyskują emerytury na podstawie przepisów ustawy z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy wymienionych w niej służb oraz ich rodzin, będą otrzymywać świadczenia w wysokości wynikającej z przyjęcia 0,7 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby zarówno w wojskowych, jak i podległych MSW organach bezpieczeństwa państwa. Ci zaś, którzy przeszli ze służby w organach bezpieczeństwa państwa podległych MSW do służby w organach bezpieczeństwa podległych MON i służąc w nich uzyskali przywileje emerytalne, będą pobierali je w niezmienionej dotychczasowej wysokości – wyliczane po przyjęciu 2,6 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w organach bezpieczeństwa państwa⁷².

⁷¹ Ustawodawca nie odniósł się do uprzywilejowanego zaliczania do wysługi lat funkcjonariuszy okresów innych niż okresy służby (pracy) w MO, UB/SB, szkolnictwie resortowym, m.in. z tytułu uprawnień kombatanckich (ZBoWiD), służby w LWP i przede wszystkim zaprowadzonego w warunkach stanu wojennego przepisu zaliczającego do wysługi lat pracę w uspołecznionych zakładach pracy oraz organizacjach partyjno-młodzieżowych. Doliczanie do wysługi okresów służby (pracy) odbywało się na podstawie zarządzeń ministra spraw wewnętrznych, kolejno: Zarządzenia nr 6/77 z 4 III 1977 r. w sprawie zasad i trybu zaliczania okresów służby (pracy) do wysługi lat funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, uwzględnianej przy ustalaniu uposażenia zasadniczego; Zarządzenia nr 28/79 z 23 VI 1979 r. oraz Zarządzenia nr 1/82 z 6 I 1982 r., w którym do uprzywilejowanego naliczania emerytury milicyjnej zaliczono „okresy pracy w uspołecznionych zakładach pracy przed przyjęciem do służby w Milicji Obywatelskiej, a także pracy w aparacie partyjnym i organizacji młodzieżowych” (§ 1.1.8. cyt. zarządzenia).

⁷² Zakład Emerytalno-Rentowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych obniża emerytury na podstawie decyzji zawierających m.in. podstawę ustalenia nowej wysokości emerytury, jak również informację o wysokości na nowo obliczonego świadczenia. Emerytura jest uszczuplona dodatkowo o zaliczkę na podatek dochodowy, jak również

Trzeba również zwrócić uwagę na fakt, że Instytut Pamięci Narodowej – zobowiązany przepisami ustawy do sporządzania informacji o okresach służby w organach bezpieczeństwa państwa na podstawie posiadanych akt osobowych – początkowo nie mógł skorzystać ze wszystkich dokumentów. W archiwum Instytutu znajduje się bowiem zbiór wyodrębniony, do którego w rozumieniu art. 39 ustawy o IPN trafiły dokumenty mające istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa. W związku ze statusem tych materiałów podlegają one szczególnej ochronie, a dostęp do nich jest ściśle reglamentowany. Z dokumentów zgromadzonych w zbiorze wyodrębnionym mogą skorzystać wyłącznie wyznaczeni przedstawiciele służb specjalnych.

Ograniczenia opisane w art. 39 nie dotyczą uprawnień sądu i prokuratora pionu śledczego IPN w sprawach dotyczących zbrodni nazistowskich, komunistycznych oraz innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub wojenne. Ponadto dostęp do dokumentów ze zbioru wyodrębnionego mają sąd i prokuratorzy pionu lustracyjnego IPN w związku z realizacją postępowań lustracyjnych⁷³. W zbiorze tym mogą się znajdować akta osobowe funkcjonariuszy komunistycznych organów bezpieczeństwa, które nie będą wykorzystane w toku realizacji ustawy dezubekizacyjnej, gdyż nie pozwala na to prawo. Instytut nie sprawdzał więc początkowo wniosków kierowanych przez organy emerytalne w tzw. zbiorze wyodrębnionym.

W toku prac nad ustawą prezes Instytutu Pamięci Narodowej zwracał uwagę na tę niedoskonałość prawną. Mimo to nie została ona rozwiązana⁷⁴. Dopiero w listopadzie 2009 r. z inicjatywy prezesa IPN rozpoczęto konsultacje z właściwymi służbami specjalnymi w sprawie możliwości skorzystania z dokumentów znajdujących się w tzw.

składkę na ubezpieczenie zdrowotne. Symulacyjne wyliczenia nowych, obniżonych emerytur byłych funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa zostały udostępnione przez ZER „Dziennikowi – Gazecie Prawnej”. Na przykład funkcjonariusz Policji, odchodząc ze służby w 1998 r. po 30 latach służby (z czego 18 – w komunistycznej bezpiece), obecnie otrzymuje świadczenie w wysokości 2670 zł. Po obniżce jego emerytura wyniesie 1559,28 zł. Funkcjonariusz, który przeszedł na emeryturę w 1990 r. po 22 latach służby (z czego 4 – w organach bezpieczeństwa państwa), otrzymuje 2247,50 zł emerytury. Po 1 I 2010 r. otrzyma świadczenie w wysokości 1980,90 zł (szerzej zob. B. Wiktorowska, *Trwa weryfikacja emerytur byłych funkcjonariuszy służących w organach bezpieczeństwa*, „Dziennik – Gazeta Prawna”, 18 XI 2009, s. H5). Funkcjonariusze, którym obniżono emerytury, mający przyznana grupę inwalidzką, mogą pobierać renty inwalidzkie, o ile są one wyższe od na nowo wyliczonych emerytur (zob. Z. Baranowski, *Chorzy na ustawę*, „Nasz Dziennik”, 18 I 2010, s. 1). W artykule podano, że dotyczy to około 5 tys. osób. W przypadku emerytów otrzymujących świadczenia z Biura Emerytalnego Służby Więziennej średnia kwota obniżki emerytury wynosi 284,55 zł. Warto zauważyć, że spośród 587 osób pobierających świadczenia emerytalne z BE SW, wskazanych przez IPN jako te, które pełniły służbę w organach bezpieczeństwa państwa, organ emerytalny obniżył świadczenia tylko 154 osobom. Wynika to z faktu, że w przypadku 433 osób okres służby w organach bezpieczeństwa był na tyle krótki, że nie spowodował obniżki emerytury (szerzej zob. H. Świeszczańska, *Nierozstrzygnięty spór o emeryturę*, „Forum Penitencjarne” 2010, nr 2, s. 7). Według informacji Zakładu Emerytalno-Rentowego MSWiA przekazanych Trybunałowi Konstytucyjnemu w grupie funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa przeciętna emerytura w lutym 2010 r. wynosiła 2558,82 zł, a w powszechnym systemie emerytalnym 1618,70 zł. Przeciętna emerytura członka WRON w tym okresie wynosiła 6028,80 zł; zob. www.trybunal.gov.pl/Rozprawy/2008/rozprawy.htm; dostęp 3 III 2010 r.

⁷³ Art. 39a Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

⁷⁴ Przedstawiciele IPN zapraszani na posiedzenia komisji rozpatrującej projekt ustawy sygnalizowali ten problem kilkakrotnie. Dodatkowo prezes Instytutu zwrócił uwagę na kwestie związane ze zbiorem wyodrębnionym w kontekście wykonywania przepisów tzw. ustawy dezubekizacyjnej w piśmie z 4 XII 2008 r. skierowanym do Zbigniewa Chlebowskiego – przewodniczącego Klubu Parlamentarnego Platformy Obywatelskiej. Zob. m.in.: *Nie wszyscy esbecy stracą wyższą emeryturę*, „Dziennik – Gazeta Prawna”, 9 XI 2009; *Awantura o emerytury i tajne teczki esbeków*, „Dziennik – Gazeta Prawna”, 10–11 XI 2009.

zbiorze zastrzeżonym. Ustalono, że w trybie ustawowego przeglądu nastąpi zniesienie klauzul tajności z wyciągów z tych dokumentów, na podstawie których będzie możliwe ustalenie okresu służby w organach bezpieczeństwa państwa.

Uchwalenie ustawy dezubekizacyjnej wzbudziło wiele kontrowersji zarówno na gruncie formalnoprawnym, jak i w odbiorze społecznym. Grupa posłów reprezentowana przez Jana Widackiego i Janusza Zemkego złożyła 23 lutego 2009 r. do Trybunału Konstytucyjnego wniosek w sprawie stwierdzenia niezgodności z Konstytucją RP ustawy odbierającej uprawnienia emerytalne byłym funkcjonariuszom komunistycznej bezpieki⁷⁵. Zdaniem wnioskodawców wysokie emerytury funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa oraz członków WRON nie są przywilejami. Ponadto – ich zdaniem – „niezgodne z prawdą historyczną jest twierdzenie z preambuły ustawy, że funkcjonariusze organów bezpieczeństwa pełnili swoje funkcje bez ponoszenia ryzyka utraty zdrowia lub życia. Z historii wiadomo, ilu funkcjonariuszy tych organów poległo w latach *de facto* wojny domowej toczącej się w Polsce po 1945 r., broniąc porządku prawnego legalnej Polski [...]. Na jakiej podstawie w preambule do ustawy twierdzi się, że nie ryzykowali utratą życia czy zdrowia funkcjonariusze wywiadu, kontrwywiadu PRL oraz funkcjonariusze służb ochrony granic?”⁷⁶.

Zaraz po wejściu w życie ustawy rozpoczął się niemający dotąd precedensu proces weryfikacji uprawnień emerytalnych. Trybunał Konstytucyjny 24 lutego 2010 r. orzekł o zgodności ustawy dezubekizacyjnej z Konstytucją RP, z wyjątkiem przepisów obniżających emerytury członkom Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego za okres od 8 maja 1945 r. do 11 grudnia 1981 r. Wyrok jest ostateczny⁷⁷.

⁷⁵ Zob. wniosek w sprawie ustawy odbierającej uprawnienia emerytalne funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa z 23 II 2009 r., http://www.kplewica.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=448&catid=41:Wnioski%20do%20TK&Itemid=16; dostęp 14 XII 2009 r. Trybunał Konstytucyjny wyznaczył posiedzenie w sprawie ustawy na 13 I 2010 r.; zob. pismo prezesa TK z 9 XII 2009 r. do sprawy K 6/09, http://www.kplewica.pl/images/dokumenty_pdf/tkk609.pdf; dostęp 14 XII 2009 r. Kolejnymi przedstawicielami wnioskodawców byli posłowie Witold Gintowt-Dziewiałowski i Jan Widacki, a pełnomocnikiem prof. dr hab. Marek Chmaj. Rozprawa przed Trybunałem odbyła się w dniach 13–14 I 2010 r., jednak TK zawiesił dalsze postępowanie z przyczyn proceduralnych. Początkowo nie podano również terminu kolejnej rozprawy. T. Pietryga, M. Domagalski, *Dezubekizacyjny pat w Trybunale*, „Rzeczpospolita”, 18 I 2010, s. 4; *Trybunał nie rozstrzygnął*, „Policja 997” 2010, nr 2, s. 4.

⁷⁶ Zob. http://www.kplewica.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=448&catid=41:Wnioski%20do%20TK&Itemid=16; dostęp 14 XII 2009 r. W dalszej części wniosku zauważono, że „bycie funkcjonariuszem organów bezpieczeństwa państwa łączyło się zawsze z nienormowanym czasem pracy, a także z narażeniem na stres, odpowiedzialnością, możliwością wcześniejszego zwolnienia przed osiągnięciem wieku emerytalnego, niezdolnością do służby ze względu na szczególne wymagania zawodowe, zwiększonym ryzykiem śmierci, kalectwa, specyficznym (znacznie zwiększonym) ryzykiem choroby lub wypadku”.

⁷⁷ Sygn. akt K 6/09 z 24 II 2010 r. Należy zauważyć, że w czternastoosobowym składzie orzekającym pięciu sędziów, tj.: Ewa Łętowska, Adam Jamróz, Marek Mazurkiewicz, Mirosław Wyrzykowski i Bohdan Zdziennicki, złożyło zdania odrębne.

PODSUMOWANIE

W chwili wchłonięcia Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przez MSW, prawdopodobnie nikt nie zdawał sobie sprawy, jakie ten krok po latach przyniesie komplikacje. Ewidentnym zaniedbaniem ówczesnego szefostwa resortu było zaniechanie przyporządkowania w ramach MSW poszczególnych jednostek do MO lub SB. Lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte pogłębiały jedynie ten stan. Mimo świadomości problemu, do czasu objęcia kierownictwa resortem spraw wewnętrznych przez gen. Czesława Kiszczaka, nikt nie podjął szeroko zakrojonych działań w celu uporządkowania tej kwestii. Pierwsze starania „ministra reformatora” zostały opóźnione w związku z ogłoszeniem stanu wojennego. Powrócono do nich w 1983 r. Jednak końcówka lat osiemdziesiątych XX w. jasno pokazała, że w interesie Służby Bezpieczeństwa nie jest samookreślenie, lecz dalsze zaciemnienie obrazu, gdyż do władzy zaczęły dochodzić osoby jeszcze kilka lat wcześniej przez nią rozpracowywane. Ostatecznie w roku 1989 PRL przestała istnieć, a organizatorzy III RP stanęli przed zadaniem zreformowania służb specjalnych.

Okazało się to niełatwe, gdyż świadomość w kierownictwie MSW nadchodzących zmian związanych z Okrągłym Stołem zdeterminowała dalsze działania w resorcie, mające na celu zredukowanie liczby funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i ukrycie jej w Milicji Obywatelskiej. Począwszy od Uchwały nr 128/89 Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1989 r.¹ (z załączonym Statutem organizacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych), aż do Zarządzenia nr 043/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 maja 1990 r. – możemy obserwować cykl normatywów niższego rzędu realizujących powyższe założenie. Zaliczyć do nich należy m.in.: Zarządzenie nr 075/89 z 24 sierpnia 1989 r.² (oraz powiązane z nim Zarządzenia organizacyjne od 405 do 407 z 31 sierpnia 1989 r.), Zarządzenie 95/98 z 21 listopada 1989 r.³, Zarządzenie nr 097/89 z 28 listopada 1989 r., czy też Zarządzenie nr 8/90 będące ukoronowaniem starań kierownictwa MSW. Na dzień 31 lipca 1989 r. Służba Bezpieczeństwa liczyła 24 107 funkcjonariuszy. Po wydaniu Zarządzenia nr 8/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 22 stycznia 1990 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy SB i MO, według stanu na dzień 20 lutego 1990 r., liczba etatów w organach bezpieczeństwa zmalała do 6681⁴. Drastyczny spadek liczby etatów SB wynikał, po pierwsze – z trwają-

¹ AAN, URM, 214/128, Uchwała nr 128/89 Rady Ministrów z dnia 22 VIII 1989 r., k. 3.

² Departamenty: III, IV, V i VI oraz Biuro Studiów SB i Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu zostały przekształcone w Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW, Departament Ochrony Gospodarki MSW oraz Departament Studiów i Analiz MSW.

³ Likwidujące Zarząd Polityczno-Wychowawczy.

⁴ AIPN, 1585/10052, Notatka służbowa płk. Tadeusza Borkowskiego z dnia 15 III 1990 r. dotycząca kryteriów związanych z zaliczaniem jednostek do Służby Bezpieczeństwa, k. 2.

cej restrukturyzacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁵, po drugie – ze sprecyzowania i jednoznacznego określenia w Zarządzeniu nr 8/90, kto jest funkcjonariuszem Służby Bezpieczeństwa, poprzez dodanie do paragrafu 28 ustępu 2. Ta próba ukrycia blisko 20 000 funkcjonariuszy SB w Milicji Obywatelskiej została zablokowana przez działania nowych demokratycznych władz, które świadome machinacji starego kierownictwa resortu, ogłosiły Zarządzenie nr 53/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 lipca 1990 r. w sprawie określenia stanowisk zajmowanych przez funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa oraz jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych, w których pełnili oni służbę. Normatyw w paragrafie 2 przedmiotowego dokumentu anulował ustęp 2 paragrafu 28 Zarządzenia nr 8/90 z 22 stycznia 1990 r.⁶ Paragraf 1 z kolei, na potrzeby procesu weryfikacyjnego, zdefiniował ponownie, czym była Służba Bezpieczeństwa poprzez inkorporację Instrukcji przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z 25 czerwca 1990 r. (tzw. instrukcja Kozłowskiego). Instrukcja – co należy podkreślić – miała charakter uznaniowy i była zdeterminowana przez przyszłe potrzeby kadrowe tworzących się służb specjalnych III RP. Zakwalifikowała do Służby Bezpieczeństwa nie tylko oczywiste komórki, ale także z historycznego punktu widzenia wątpliwe, jak choćby Zarząd Polityczno-Wychowawczy⁷. Poza tym w praktyce nie zawsze ją uwzględniano. Między innymi w przypadku funkcjonariuszy Biura „B” odstąpiono od procedury weryfikacyjnej. Wynikało to zapewne z tego, że w Urzędzie Ochrony Państwa pion ten był niezbędny, a trudno było skompletować do niego kadry. Chętnych do pracy w nim co prawda nie brakowało, ale ciężkie warunki służby powodowały, że w obserwacji zewnętrznej była duża rotacja etatów. Niewielu z nowo przyjętych funkcjonariuszy pozostawało w tej komórce. Gdy nadarzała się okazja, składali podania o przeniesienie. Oczywiście zgodnie z wymogami art. 131 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa funkcjonariusze pracujący w Biurze „B” zostali zwolnieni ze służby. Warto zaznaczyć, że przegląd akt osobowych kilku tysięcy funkcjonariuszy SB pokazuje, iż w praktyce – co być może wynikało z niewiedzy pracowników pionu kadr MSW – zwolnieni byli również z art. 129 i 130 ustawy o UOP.

Instrukcja Kozłowskiego nie uwzględniła ponadto oczywistych jednostek Służby Bezpieczeństwa, jak choćby Biuro Ochrony Rządu⁸ i Departament Społeczno-Administracyjny. Owe rozszady związane z zakwalifikowaniem, które pionowi powinno się zaliczyć do organów bezpieczeństwa, należy wiązać z rozbieżnością między aktualnymi potrzebami chwili – zawartymi w ustawach, zarządzeniach i rozporządzeniach, jakie powstały po 1989 r. – a historycznymi uwarunkowaniami. Jednym z takich normatywów

⁵ W uzasadnieniu do Zarządzenia nr 8/90 czytamy: „W § 28 zarządzenia wymienione zostały stanowiska służbowe, na których pełnić będą służbę tylko funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa. Funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej będą mogli pełnić służbę na pozostałych stanowiskach. Propozycja powyższa wiąże się z decyzją kierownictwa resortu spraw wewnętrznych ograniczenia liczby stanowisk przewidzianych dla Służby Bezpieczeństwa we wszystkich jednostkach organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych” (AIPN, 0045/101, t. 1, k. 36).

⁶ Szczegółowa analiza zob. A. Jusupović, A. Ostapa, J. Wygoda, „Pojęcie »Służba Bezpieczeństwa« w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Propozycja wykładni” w niniejszej publikacji.

⁷ Szczegóły: *ibidem*.

⁸ Zob. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu*, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2013, s. 18–24; F. Musiał, *Stan badań nad dziejami komunistycznego aparatu represji za lata 2006–2012* [w:] *Archiwalia komunistycznego aparatu represji – zagadnienia źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2012, s. 9–85 (tu literatura).

jest Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1990 r. w sprawie nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych⁹, który to normatyw należy wiązać z Ustawą z dnia 11 kwietnia 1997 r. o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne¹⁰. W rozumieniu ustaw lustracyjnych z 1997 r. i 2006 r. oraz ustawy o IPN jednostkami Służby Bezpieczeństwa były te jednostki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, oraz te jednostki, które były ich poprzedniczkami. Powyższy zapis automatycznie wyłącza z zakresu pojęciowego SB w rozumieniu wymienionych ustaw, takie jednostki MSW, których „bezpieczniacki” charakter jest powszechnie przyjmowany we wszystkich liczących się opracowaniach historycznych¹¹, jak Departament Społeczno-Administracyjny, Departament PESEL, Biuro Ochrony Rządu czy też Gabinet Ministra, a które nie uległy rozwiązaniu w chwili organizacji UOP i znalazły się w strukturach na nowo zorganizowanego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych obok Urzędu Ochrony Państwa.

Ponadto w wyniku „kompromisu”¹² zawartego 25 marca 1997 r. w trakcie obrad Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektów ustaw lustracyjnych¹³, z projektu ustawy o ujawnianiu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne¹⁴ z art. 2, w którym wliczono organy bezpieczeństwa państwa, wykreślono pkt 8 – Biuro Ochrony Rządu¹⁵.

O tym, że członkowie komisji weryfikujących byli świadomi, iż instrukcja Kozłowskiemu miała charakter uznaniowy, świadczy chociażby przegląd wniosków (załącznik do Uchwały nr 69 Rady Ministrów z dnia 21 maja 1990 r.) dopuszczających funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa¹⁶ do pracy w takich instytucjach, jak Policja czy UOP. Nierzadko członkowie komisji odręcznie nanosili w nich poprawki. W formule o następującej treści: „Wniosek o przyjęcie do służby w ... [nazwa instytucji] byłego funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa”, skreślali „Służby Bezpieczeństwa” i wpisywali „Milicji Obywatelskiej”. Z takimi sytuacjami można się spotkać głównie w przypadku pracowników Akademii Spraw Wewnętrznych¹⁷. Uczelnia została utworzona na mocy

⁹ DzU, 1990, nr 49, poz. 288.

¹⁰ DzU, 1997, nr 70, poz. 443. Identyczne rozwiązanie ustawodawca przyjął zarówno w Ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, jak i Ustawie z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów.

¹¹ Literatura zob. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR...*

¹² Ówczesny poseł II kadencji Bogdan Pęk z PSL powiedział: „W duchu kompromisu proponuję, żebyśmy wyłączyli z tego przepisu pkt 8, czyli Biuro Ochrony Rządu. Na tym już koniec kompromisu”.

¹³ Zob. Biuletyn Sejmowy, nr 3470/II, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/e7da7aee89713a06c1256b6e0044f66b/35e59f6f9feb0e0ec1256b720051760d?OpenDocument>; dostęp 22 VII 2010 r.

¹⁴ II kadencja, druk nr 1582.

¹⁵ Zob. *Dodatkowe sprawozdanie z Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektów ustaw lustracyjnych*, druk nr 2141-A, pkt 3 d.

¹⁶ Wspomniane wnioski znajdowały się zazwyczaj w teczce osobowej funkcjonariusza.

¹⁷ Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 20 VI 2000 r. (sygn. KZP 15/2000) uznał, że ASW nie była jednostką centralną Służby Bezpieczeństwa. W Ustawie z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów Akademia Spraw Wewnętrznych jest więc wymieniana jako odrębny organ bezpieczeństwa państwa. Zob. również Zarządzenie nr 103/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 IX 1972 r. w sprawie nadania statutu Akademii Spraw Wewnętrznych; Zarządzenie

Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1972 r. Niedługo później minister spraw wewnętrznych wydał zarządzenie regulujące pracę nowo powołanej uczelni¹⁸. Akademia kształciła funkcjonariuszy zarówno MO, jak i SB; również wykładowcy rekrutowani byli do pracy z obu pionów. Niezależnie od wszystkiego trzeba pamiętać, że ASW odgrywała ważną rolę w funkcjonowaniu organów bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego. To stąd wychodziły teoretyczne założenia wykorzystywane następnie w praktyce przez funkcjonariuszy oraz kadra kierownicza resortu.

Instrukcja Kozłowskiego była pierwszym normatywem (poza Zarządzeniem nr 8/90 z 22 stycznia 1990 r.), który w sposób jednoznaczny wskazał jednostki Służby Bezpieczeństwa, dając tym samym podstawę do prowadzenia postępowań lustracyjnych oraz tzw. dezubekizacyjnych. Należy jeszcze raz z całą stanowczością podkreślić, że bez sięgania po normatywy niejawne z okresu PRL nie sposób interpretować ustaw lustracyjnych. Konieczne jest wzmocnienie podsumowania tekstu zatytułowanego „Pojęcie »Służba Bezpieczeństwa« w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Propozycja wykładni” poprzez powtórzenie tu puenty jego autorów. Pozostaje liczyć, że bieżąca praktyka orzecznicza nie będzie też sprzeczna z ustaleniami historyków i z założeniami, jakie przyświecały twórcom ustaw lustracyjnych. Postulat, aby ustalenia sądowe w zakresie, w jakim dotyczą kształtowania struktur jednostek SB, nie odbiegały od ustaleń historyczno-prawnych, jest zaś *de facto* niczym innym jak postulatem realizacji jednej z naczelnych zasad procesu karnego sformułowanej w art. 2 § 2 Kodeksu postępowania karnego.

Badania nad organami bezpieczeństwa PRL trwają, a niniejsza praca – co raz jeszcze należy podkreślić – stanowi jedynie przyczynek do całościowego i kompleksowego opracowania tego zagadnienia. Przedstawione ustalenia należy zgłębić i, jeżeli jest to konieczne, zweryfikować. Niewątpliwie istnieje zapotrzebowanie społeczne i środowiska naukowego na tego typu studia. Nie rozumiejąc polityki i działań podejmowanych przez Służbę Bezpieczeństwa, trudniej zrozumieć wiele kwestii odnoszących się do dziejów powojennej Polski. Badania powinny pójść wielotorowo. Z jednej strony należy skupić się na pracach monograficznych, jak np. dzieje poszczególnych jednostek komunistycznych organów bezpieczeństwa, biografie, Służba Bezpieczeństwa a partia itp. Z drugiej zaś istnieje potrzeba edycji źródeł. Nie mniej ważne są studia nad archiwum i kształtowaniem zasobu służb specjalnych. Szczególnie istotne jest to dla Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN, gdyż jeśli się nie zna jednostek Służby Bezpieczeństwa, nie sposób przejmować dokumentów wytworzonych przez ten pion.

Na zakończenie warto zaznaczyć, że również przed historykami prawa i prawnikami otwierają się nowe możliwości badawcze. Pozostaje nadzieja, że publikowany tu zbiór studiów pobudzi dyskusję w środowisku naukowym.

Adrian Jusupović
Rafał Leskiewicz

nr 72/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 IX 1989 r. w sprawie nadania Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie statutu i regulaminu studiów (DzUrz. MSW, nr 8, poz. 28). Dodatkowo zob. *Akademia Spraw Wewnętrznych. Program nauczania. Część druga (Służba Bezpieczeństwa)*, Warszawa 1973 (AIPN, 0562/2).

¹⁸ AIPN, 0045/56, Zarządzenie nr 107/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 IX 1972 r. z załącznikiem, k. 369–378.

ANEKS

CYWILNE ORGANY BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA 1956–1990

Akademia Spraw Wewnętrznych MSW¹ – została utworzona na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1972 r.² Niedługo później minister spraw wewnętrznych wydał zarządzenie regulujące pracę nowo powołanej uczelni³. Nadzór nad ASW w ramach art. 5 ust. 7 Ustawy z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym (DzU, 1969, nr 4, poz. 31) sprawował minister spraw wewnętrznych. Akademia kształciła funkcjonariuszy obu służb, jednak głównym jej zadaniem było przeszkolenie pracowników bezpieczeństwa⁴. Obok kursów operacyjnych organizowano także szkolenie polityczno-wychowawcze dla naczelników wydziałów polityczno-wychowawczych na szczeblu wojewódzkim, jak również dla zastępców szefów WUSW, departamentów i biur MSW ds. polityczno-wychowawczych⁵.

W 1989 r. na mocy Zarządzenia nr 50/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 czerwca 1989 r. w sprawie utworzenia wydziałów zamiejscowych Akademii Spraw Wewnętrznych⁶ z dniem 1 października 1989 r. Akademia Spraw Wewnętrznych wchłonęła Wyższą Szkołę Oficerską MSW w Legionowie oraz Wyższą Szkołę Oficerską MSW w Szczytnie. Od tego momentu obie szkoły stały się wydziałami ASW: Bezpieczeństwa Państwa oraz Porządku Publicznego. Zarządzeniem organizacyjnym nr 0311/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 września 1989 r.⁷ unieważniono etaty ASW, WSO

¹ Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 20 VI 2000 r. (sygn. KZP 15/2000) uznał, że Akademia Spraw Wewnętrznych nie była jednostką centralną Służby Bezpieczeństwa. W Ustawie z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów ASW jest więc wymieniana jako odrębny organ bezpieczeństwa państwa. Zob. również Zarządzenie nr 103/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 IX 1972 r. w sprawie nadania statutu Akademii Spraw Wewnętrznych, Zarządzenie nr 72/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 IX 1989 r. w sprawie nadania Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie statutu i regulaminu studiów (DzUzr. MSW, nr 8, poz. 28). Dodatkowo zob. *Akademia Spraw Wewnętrznych. Program nauczania. Część druga (Służba Bezpieczeństwa)*, Warszawa 1973 (AIPN, 0562/2).

² DzU, 1972, nr 34, poz. 233.

³ AIPN, 0045/56, Zarządzenie nr 107/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 IX 1972 r. z załącznikiem, k. 369–378; *ibidem*, Zarządzenie nr 103/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 IX 1972 r. w sprawie nadania statutu Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie, bp.

⁴ Np. w roku akademickim 1986/1987 na stacjonarnych dziesięciomiesięcznych podyplomowych studiach oficerskich przeszkolono łącznie 264 słuchaczy, z czego Kursem Służby Bezpieczeństwa objęto 234 funkcjonariuszy (zob. AIPN, 1585/9958, Sprawozdanie z działalności dydaktyczno-wychowawczej Akademii Spraw Wewnętrznych w roku akademickim 1986/87, k. 1).

⁵ *Ibidem*, k. 2.

⁶ AIPN, 01254/327, bp.

⁷ AIPN, 01751/2, bp.

w Legionowie i WSO w Szczytnie, tworząc ASW złożoną z trzech wydziałów (patrz: tabela). Co najważniejsze, uczelnia została sformowana na nowo w oparciu o Ustawę z dnia 31 marca 1965 r. o wyższym szkolnictwie wojskowym⁸. Nowe zadania oraz kształt ASW określały Zarządzenie nr 72/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 września 1989 r.⁹ i Decyzja nr 12/89 komendanta Akademii Spraw Wewnętrznych z dnia 14 września 1989 r.¹⁰

Struktura organizacyjna Akademii Spraw Wewnętrznych po reformie 1989 r.

Komendant (rektor) Akademii Spraw Wewnętrznych			
Komórki bezpośrednio podległe komendantowi ASW	Wydział Polityczno-Prawny (dziekan)	Wydział Bezpieczeństwa Państwa (dziekan)	Wydział Porządku Publicznego (dziekan)
Biblioteka Główna	Instytut Prawa (Zakład Prawa Karnego, Zakład Prawa Administracyjnego, Zakład Prawa Konstytucyjnego, Międzynarodowego i Prawodawstwa, Zakład Prawa Cywilnego)	Katedra Techniki Kryminalistycznej i Kryminologii	Katedra Techniki Kryminalistycznej i Kryminologii
Zakład Wydawnictw i Pomocy Naukowych		Katedra Organizacji i Informatyzacji	Katedra Prawa
Oddział Kadr		Katedra Taktyki Kryminalistycznej	Katedra Taktyki Kryminalistycznej
Oddział Finansowy	Instytut Kryminologii i Kryminalistyki (Zakład Taktyki Kryminalistycznej i Medycyny Sądowej, Zakład Ochrony Interesów Politycznych i Gospodarczych Państwa)	Katedra Prawa	Katedra Prewencji i Ruchu Drogowego
Samodzielna Sekcja Administracyjno-Gospodarcza		Katedra Nauk Społeczno-Politycznych	Katedra Nauk Społeczno-Politycznych
Grupa Starszych Inspektorów i Dyżurnych	Instytut Nauk Społeczno-Politycznych (Zakład Nauki o Polityce, Zakład Nauk Społecznych, Zakład Pedagogiki i Wychowania, Zakład Historii)	Katedra Prewencji i Wyszkożenia Wojskowego	Katedra Organizacji i Wyszkożenia Wojskowego
Sekretariat Ogólny		Studium Języków Obcych	Samodzielna Sekcja Informatyki
	Instytut Organizacji i Dowodzenia (Zakład Organizacji, Zakład Metod i Techniki Dowodzenia, Zakład Dowodzenia)	Biblioteka Wydziałowa	Biblioteka Wydziałowa
		Studium Zaoczne	Studium Języków Obcych
	Studium Języków Obcych	Oddział Polityczno-Wychowawczy	Studium Wychowania Fizycznego

⁸ DzU, 1987, nr 27, poz. 156.

⁹ AIPN, 657/423, Zarządzenie nr 72/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 IX 1989 r. w sprawie nadania Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie statutu i regulaminu studiów, k. 2–16.

¹⁰ *Ibidem*, Decyzja nr 12/89 komendanta Akademii Spraw Wewnętrznych z dnia 14 IX 1989 r. w sprawie podziału zadań w kierownictwie i zakresach pracy funkcjonariuszy i jednostek organizacyjnych ASW, k. 29–30.

	Oddział Planowania i Ewidencji	Samodzielna Sekcja Ogólna	Oddział Polityczno-Wychowawczy
		Obsługa kadrowa, administracyjno-gospodarcza, finansowa i zdrowia	Sekcja Ogólna
			pododdziały szkolne
			Obsługa kadrowa, administracyjno-gospodarcza, finansowa i zdrowia

Biuro „A”/Biuro Szyfrów MSW¹¹ – odpowiadało za kryptografię oraz za organizację i utrzymanie łączności szyfrowej i kodowej w MSW. W korespondencji kierowanej na zewnątrz resortu spraw wewnętrznych w sprawach dotyczących szyfrów i kodów Biuro „A” występowało pod nazwą: „Biuro Szyfrów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych”¹². Z dniem 16 lutego 1990 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 0196/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 lutego 1990 r. zmieniono nazwę Biura „A” MSW na Biuro Szyfrów MSW¹³.

Biuro „B” MSW¹⁴ – zajmowało się całokształtem działań w zakresie tzw. obserwacji (np. wywiady – ustalenia, wstępne rozpoznanie, zabezpieczenie operacyjne dyplomatów, cudzoziemców i innych osób zalecanych do poddania kontroli obserwacyjnej przez

¹¹ Historia Biura „A” sięga 1952 r. Zostało utworzone z dniem 1 IX 1952 r., początkowo jako Biuro Szyfrów, na mocy Rozkazu organizacyjnego nr 0131/org. ministra bezpieczeństwa publicznego z dnia 11 IX 1952 r. (AIPN, 1572/2590, k. 323) na bazie Wydziału IV Departamentu II MBP. Rozkazem organizacyjnym nr 0172/org. ministra bezpieczeństwa publicznego z dnia 24 X 1952 r. (*ibidem*, k. 428) przemianowane na Biuro „C” (ponieważ oba rozkazy organizacyjne dzielił zaledwie miesiąc, w niektórych zachowanych egzemplarzach Rozkazu nr 0131/org. skreślono Biuro Szyfrów i nadpisano Biuro „C” – wbrew wszelkim zasadom kancelaryjnym). Z dniem 1 IV 1955 r. zorganizowane w KdsBP jako Biuro „A” na podstawie Biura „C”; AIPN, 1583/42, Rozkaz organizacyjny nr 010/org. przewodniczącego KdsBP z dnia 10 III 1955 r., k. 13.

¹² Przykładowo w 1973 r. w skład Biura „A” wchodziły: Kierownictwo Biura, Wydział Inspekcji, Wydział I (łączności szyfrowej MSW), Wydział II (deszyfrazu i kryptografii), Wydział III (wytwarzania dokumentów szyfrowych i kodowych), Wydział IV i Grupa „Z” (łączności szyfrowej MSZ, na etatach niejawnych), Samodzielna Sekcja „S” (łączności szyfrowej Departamentu I MSW) oraz Sekretariat Ogólny (AIPN, 1585/3195, Zarządzenie nr 0073/68 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 VII 1968 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura „A” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 19–24. Por. AIPN, 01369/9, Zarządzenie nr 0024/78 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VI 1978 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego i zakresu działania Biura „A” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 1–3; AIPN, 01365/4, Zarządzenie nr 007/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 14 II 1989 r. w sprawie zakresu działania Biura „A” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 2–5). Jednostki Służby Bezpieczeństwa były zobowiązane do przekazywania uzyskanych podczas pracy dokumentów związanych z kryptografią (instrukcje, klucze, bloczki, gamy, kody, maszynyki szyfrowe itp.) lub urzędzeń szyfrujących oraz wszelkich informacji na temat szyfrów obcych i osób nimi się posługujących. Ponadto pracownicy Biura „A” mogli uczestniczyć, po uprzednim upoważnieniu przez dyrektora lub wicedyrektora Biura „A” na wniosek lub za zgodą dyrektora Biura Śledczego, w przesłuchaniu osób podejrzanych w sprawach dotyczących szyfrów (zob. AIPN, 01225/427, Zarządzenie nr 0131/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 VII 1962 r. w sprawie współpracy jednostek operacyjnych i śledczych służb bezpieczeństwa z Biurem „A” MSW w zakresie szyfrów, k. 74).

¹³ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 33.

¹⁴ Do 31 XII 1944 r. Samodzielna Sekcja Obserwacji. Od zmiany, która nastąpiła z dniem 1 I 1945 r., aż do 1956 r. Biuro „A”.

uprawnione do tego jednostki MSW¹⁵). W latach osiemdziesiątych w skład jego struktury wchodziło piętnaście wydziałów¹⁶.

Biuro Ewidencji Operacyjnej/Biuro „C” MSW – Biuro Ewidencji Operacyjnej zostało powołane na mocy Zarządzenia nr 00238/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 listopada 1956 r. w sprawie tymczasowych zmian w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i terenowych organów MO¹⁷, zorganizowane natomiast na mocy Rozkazu organizacyjnego nr 06/org. z dnia 12 grudnia 1956 r.¹⁸ – na bazie Departamentu X KdsBP¹⁹. Zarządzeniem nr 4/60 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 stycznia 1960 r. w sprawie zmiany nazwy Biura Ewidencji Operacyjnej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i wydziałów ewidencji operacyjnej Służby Bezpieczeństwa KW MO²⁰, zmieniono jego nazwę na: „Biuro »C«”. Z dniem 1 października 1965 r. do Biura „C” włączono Centralne Archiwum (na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 098/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 października 1965 r.²¹). Biuro „C” odpowiedzialne było za: prowadzenie ewidencji spraw, faktów i osób pozostających w czynnym zainteresowaniu jednostek organizacyjnych MSW, rejestrowanych w przeszłości przez Służbę Bezpieczeństwa; udzielanie informacji upoważnionym jednostkom; gromadzenie, przechowywanie, opracowanie i udostępnianie dokumentacji archiwalnej²². W koresponden-

¹⁵ AIPN, 0819/48, Instrukcja dyrektora Biura „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 28 IV 1986 r. w sprawie trybu, taktyki, i sposobu wykonywania zadań należących do właściwości Biura „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz komórek „B” w wojewódzkich (stołecznym) urzędach spraw wewnętrznych. Zarządzenie nr 0057/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 VI 1985 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Biura „B” MSW, k. 281, 283. Zlecenie na obserwację mogły złożyć następujące pioniry: 1) departamenty: I, II, III, IV, V, VI i Kadr, biura: Studiów SB, Śledcze Kryminalne, do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi i Dochodzeniowo-Śledcze, dalej Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy; 2) szef Zarządu WSW Jednostek Wojskowych MSW i jego zastępcy; 3) szef Zarządu Zwiadu Dowództwa WOP i jego zastępcy; 4) szef Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i jego zastępcy; 5) szefowie zarządów WSW MON i ich zastępcy; 6) szef wojewódzkiego (stołecznego) urzędu spraw wewnętrznych i jego zastępcy ds. SB i MO.

¹⁶ W styczniu 1987 r. do pioniru obserwacji został włączony jako jeden z kolejnych wydziałów Batalion Specjalny SUSW, który do tej pory wykonywał prace na rzecz innych jednostek wchodzących do struktury Biura „B” (zob. S. Hermański, *Struktura organizacyjna i zakres działania Biura „B” (obserwacji) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach osiemdziesiątych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 1, s. 126–148).

¹⁷ AIPN, 0045/4, k. 270–272.

¹⁸ AIPN, 1595/1, k. 16.

¹⁹ Departament X powołano na mocy Rozkazu organizacyjnego nr 019/org. przewodniczącego KdsBP z dnia 11 III 1955 r. na bazie Wydziału I Departamentu II byłego MBP (AIPN, 1583/42, k. 25).

²⁰ AIPN, 1595/87, cz. 1, k. 16.

²¹ AIPN, 1595/90, k. 259.

²² AIPN, 01258/7, Informacja o układzie etatowym Biura „C”, 16 IV 1960 r., k. 27–28; AIPN, 1585/3184, Zarządzenie nr 00124/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 XI 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 56–60; AIPN, 01225/427, Zarządzenie nr 0102/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 VI 1962 r. w sprawie prowadzenia statystyki przestępczości i osób podejrzanych w zakresie spraw prowadzonych przez jednostki śledcze Służby Bezpieczeństwa, k. 87; *ibidem*, Instrukcja o sposobie i trybie przekazania formularzy statystycznych dotyczących spraw prowadzonych przez jednostki śledcze Służby Bezpieczeństwa. Załącznik do Zarządzenia nr 0102/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 VI 1962 r., k. 88–93; *ibidem*, Zarządzenie nr 0110/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 VI 1962 w sprawie zasad i trybu rejestracji spraw i osób będących w aktualnym zainteresowaniu jednostek operacyjnych służb bezpieczeństwa, k. 117; *ibidem*, Instrukcja w sprawie zasad i trybu rejestracji spraw i osób będących w aktualnym zainteresowaniu jednostek operacyjnych służb bezpieczeństwa oraz sprawdzania i udzielania informacji. Załącznik do Zarządzenia nr 0110/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 VI 1962 r., k. 118–122; AIPN, 1585/5020, Zarządzenie nr 08/72 dyrektora Biura „C” MSW z dnia 3 XI 1972 r. w sprawie powołania komisji do przeanalizowania wybrakowanej w Biurze „C” MSW dokumentacji archiwalnej Służby Bezpieczeństwa, k. 1–2; AIPN, 1585/5196, Zarządzenie nr 034/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 V 1974 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych,

cji na zewnątrz resortu spraw wewnętrznych Biuro „C” MSW występowało jako Centralne Archiwum²³.

W 1980 r. w skład Biura „C” weszło **Biuro Informatyki MSW**²⁴. Zajmowało się ono szeroko rozumianą informatyzacją ministerstwa (m.in. współpracowało z jednostkami resortu spraw wewnętrznych w tworzeniu nowoczesnych systemów informacyjnych i obsługi techniczną funkcjonujących systemów informatycznych²⁵). W związku z genezą powstania Biura, jak i jego późniejszym włączeniem do Biura „C” (rozwiązano Biuro Informatyki MSW Zarządzeniem organizacyjnym nr 16/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 marca 1980 r.²⁶, włączając dotychczasowy zakres zadań tej jednostki do Biura „C” MSW), uzasadnione jest zaliczenie go do jednostek organów bezpieczeństwa państwa²⁷.

Biuro Historyczne MSW – zorganizowane z dniem 15 marca 1974 r.²⁸ na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 016/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 marca 1974 r. w związku z obchodami XXX-lecia organów bezpieczeństwa i porządku publicznego²⁹. Zakres jego działania i regulamin określono Zarządzeniem nr 014/74 z dnia 11 marca 1974 r. w sprawie zakresu działania i Regulaminu organizacyjnego Biura Historycznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych³⁰. Biuro było odpowiedzialne za organizowanie i prowadzenie prac naukowo-badawczych dotyczących historii organów bezpieczeństwa PRL z wyraźnym akcentowaniem okresu tzw. utrwalania władzy ludowej³¹.

Warszawa 1974, s. 3–72; AIPN, 01369/33, Zarządzenie nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, k. 2–57.

²³ AIPN, 01369/33, Zarządzenie nr 049/85, k. 4, § 5.

²⁴ Dotychczasowy Ośrodek Informatyki, powołany 15 V 1971 r. Zarządzeniem organizacyjnym nr 047/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 V 1971 r. (zob. AIPN, 1595/96, k. 104), na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 024/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 6 III 1973 r. został przemianowany na Biuro Informatyki (zob. AIPN, 1595/98, cz. 2, k. 328–329).

²⁵ AIPN, 1585/11952, k. 38.

²⁶ AIPN, 0434/14, Zarządzenie organizacyjne nr 16/org. z dnia 1 IV 1980 r., k. 32–37.

²⁷ Historia późniejszego Biura Informatyki sięga 1969 r., kiedy powołano Ośrodek Elektronicznego Przetwarzania Informacji przy Zakładzie Techniki Specjalnej MSW. Powołanie Ośrodka EPI było uzasadnione potrzebami resortu w zakresie stosowania techniki obliczeniowej do przetwarzania informacji. Dnia 15 V 1971 r. utworzono Ośrodek Informatyki MSW (powołany Zarządzeniem organizacyjnym nr 047/org. z dnia 28 V 1971 r. – AIPN, 1585/9357, k. 1; por. AIPN, 1595/96, k. 104), który zastąpił Ośrodek EPI przy Zakładzie Techniki Specjalnej MSW. Ostateczny kształt uformowany został w 1973 r., kiedy Ośrodek Informatyki przemianowano na Biuro Informatyki MSW, zachowując dotychczasowy stan etatowy i zakres zadań (zob. AIPN, 0045/49, Zarządzenie nr 0137/71 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 X 1971 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ośrodka Informatyki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 224–225; AIPN, 1585/11952, Notatka służbowa w sprawie utworzenia Ośrodka Informatyki MSW, Zarządzenie nr 05/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 I 1969 r., k. 35; AIPN, 1585/9357, Zarządzenie organizacyjne nr 047/org. z dnia 28 V 1971 r., k. 1. AIPN, 1585/11444, Notatka służbowa o rozwoju informatyki w MSW, 22 VI 1974 r., k. 145).

²⁸ AIPN, 1595/99, k. 189–191.

²⁹ Zob. AIPN, 1585/368, Pismo do dyrektora Biura Paszportów i Dowodów Osobistych tow. płk. M. Glanca, Warszawa, dnia 25 III 1974 r., k. 3–4.

³⁰ AIPN, 01225/781, bp.

³¹ AIPN, 1585/368, Zarządzenie nr 014/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 III 1974 r. w sprawie zakresu działania i regulaminu organizacyjnego Biura Historycznego MSW, k. 5–7. Biuro koordynowało wszystkie prace naukowo-badawcze podejmowane przez inne jednostki organizacyjne resortu, a także współdziałało w kształtowaniu kierunków, form i metod działania aparatu spraw wewnętrznych. Do zakresu prowadzonych prac należało w szczególności: zbieranie materiałów oraz ich opracowanie, prowadzenie prac naukowo-badawczych w zakresie historii, a także opracowywanie materiałów archiwalnych dla potrzeb dydaktyczno-naukowych oraz szkół wyższych i innych jednostek organizacyjnych MSW. Wytyczało kierunki prowadzonych badań naukowych w zakresie historii organów bezpieczeństwa państwa poprzez współpracę ze szkołami wyższymi i Departamentem Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego oraz kooperację z Biurem „C” MSW w zakresie gromadzenia, selekcjonowania,

Stan etatowy jednostki wynosił 25 stanowisk i zorganizowany był w następujący sposób: 1) Kierownictwo (dyrektor i zastępca dyrektora); 2) Wydział I, w skład którego wchodziły zespoły: SB, MO oraz Jednostek Wojskowych MSW; 3) Wydział II z zespołami: myśli operacyjnej oraz dokumentacji i informacji naukowej; 4) Sekcja Ogólna³².

Biuro Historyczne zostało rozwiązane z dniem 1 kwietnia 1981 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 017/org. MSW z dnia 23 marca 1981 r.³³ Dotychczasowy zakres działań biura został włączony do Katedry Historii i Archiwistyki Akademii Spraw Wewnętrznych.

Biuro Ochrony Rządu MSW – historia pionu zajmującego się ochroną najważniejszych osób w państwie ma swoje początki jeszcze w 1944 r., kiedy to Resort Bezpieczeństwa Publicznego zaczął wprowadzać nowe porządki na terenach sukcesywnie zajmowanych przez Armię Czerwoną³⁴. Po zmianach strukturalnych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w 1956 r. Biuro Ochrony Rządu dalej pełniło funkcje ochronne wobec ówczesnych decydentów, czyli „naczelnych władz partyjnych i państwowych”³⁵.

Biuro Organizacyjno-Prawne MSW – powstało z dniem 15 stycznia 1982 r. z połączenia dotychczas istniejących odrębnych **Biur: Organizacyjnego**³⁶ i **Prawnego**³⁷ na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 09/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 grudnia 1981 r.³⁸ Dokument szczegółowo określił zakres działania jednostki, a także jej wewnętrzną organizację w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

opracowywania i udostępniania materiałów archiwalnych. Oprócz wymienionych zadań Biuro Historyczne odpowiadało za rozwój współpracy z instytucjami i placówkami naukowymi w kraju zajmującymi się badaniem historii najnowszej, głównie z Centralnym Archiwum przy KC PZPR. Biuro Historyczne współpracowało również z Głównym Urzędem Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w zakresie opiniowania wydawnictw historycznych, popularnonaukowych i literackich oraz historii organów spraw wewnętrznych. Była to swego rodzaju cenzura wydawnicza.

³² AIPN, 1595/1306, Notatka dyrektora Biura Historycznego płk. Stanisława Morawskiego dotycząca założeń organizacyjno-merytorycznych Biura Historycznego MSW z dnia 1 III 1974 r., k. 16. Z uzasadnienia do Zarządzenia nr 16/org. z dnia 7 III 1974 r. wynika, że wszystkie sugestie S. Morawskiego zostały przyjęte, z wyjątkiem jednej – utworzenia 2 etatów zastępcy dyrektora.

³³ AIPN, 1595/105, k. 57. Por. AIPN, 0360/9, Komunikat nr 1/81 dotyczący zmian w strukturze organizacyjnej jednostek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, bp.

³⁴ W Resorcie Bezpieczeństwa Publicznego znajdował się Wydział Ochrony Rządu (WOR). W Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego powstał natomiast Departament Ochrony Rządu.

³⁵ AIPN, 01225/717, Zarządzenie nr 0024/81 ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 VI 1981 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Biura Ochrony Rządu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 301. Por. AIPN, 01225/520, Zarządzenie nr 00115/67 MSW z dnia 30 XI 1967 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura Ochrony Rządu MSW, k. 307. Biuro Ochrony Rządu odpowiadało za ochronę osobistą, wewnętrzną i zewnętrzną, przedsięwzięcia rozpoznawczo-zapobiegawcze, ochronę sanitarną i pirotechniczną. W trakcie prowadzonych przez siebie działań operacyjnych oficerowie BOR-u wykorzystywali takie same techniki jak pracownicy pozostałych pionów operacyjnych MSW.

³⁶ Samodzielny Wydział Organizacyjny MSW został powołany Zarządzeniem nr 00238/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 XI 1956 r., a zorganizowany 7 I 1957 r. Zarządzeniem organizacyjnym nr 032/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 I 1957 r. (AIPN, 1595/1, k. 65). Funkcjonował do 30 XI 1963 r., kiedy to na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 096/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 XII 1963 r. został wchłonięty do Departamentu Kadr i Szkolenia (AIPN, 1595/89, k. 230). 10 XI 1971 r. z Departamentu Kadr wydzielono Wydział V i na jego podstawie powołano Samodzielny Wydział Organizacyjny MSW (AIPN, 1595/96, Zarządzenie organizacyjne nr 087/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 XI 1971 r., k. 26). Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 024/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 6 III 1973 r. z dniem 6 III 1973 r. został przemianowany na Biuro Organizacyjne (AIPN, 1595/98, cz. 2, k. 328).

³⁷ Zostało powołane z dniem 30 XII 1972 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 01/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 I 1973 r. na bazie wyłączonego z Gabinetu Ministra Wydziału Normatywno-Prawnego (AIPN, 1595/98, cz. 2, k. 499).

³⁸ AIPN, 1595/106, k. 51–52.

Należy zwrócić uwagę, że poza wybranymi stanowiskami w Wydziale I pozostałe wydziały nie miały nic wspólnego ze Służbą Bezpieczeństwa³⁹.

Biuro Organizacyjno-Prawne odpowiedzialne było za podejmowanie prac organizacyjnych i legislacyjnych dla normowania całokształtu zagadnień organizacyjno-prawnych, które były przedmiotem i celem działalności resortu spraw wewnętrznych. Do jego zadań należało także tworzenie podstaw prawnych działania struktur organizacyjnych jednostek MSW⁴⁰. Do zakresu działania Biura Organizacyjno-Prawnego w szczególności należało: inicjowanie oraz współudział w tworzeniu tych podstaw oraz struktur organizacyjnych i zakresów działania jednostek resortu oraz współudział w ich tworzeniu, zapewnienie kierownictwu resortu doradztwa w sprawach organizacyjnych i prawnych, ochrona prawna interesów resortu, nadzór i koordynacja obsługi organizacyjno-prawnej w resorcie spraw wewnętrznych oraz ewidencja i publikowanie aktów normatywnych MSW⁴¹.

Biuro Organizacyjno-Prawne podzielono na sześć wydziałów⁴², których działalność określiło Zarządzenie nr 01/82 z dnia 20 lipca 1982 r.⁴³ Zgodnie z nim Wydział I wykonywał zadania organizacyjno-etatowe dotyczące pionów służbowych i jednostek MO, SB⁴⁴, wojsk podległych MSW, ochrony przemysłu, jednostek społeczno-administracyjnych i mobilizacyjno-obronnych⁴⁵, jak również sprawował nadzór nad jednostkami odpowiedzialnymi za kadry, szkolenie i doskonalenie zawodowe – łącznie z uczelniami, szkołami i ośrodkami szkolenia resortu, oraz pionem polityczno-wychowawczym. Wydział II wykonywał zadania związane z aparatem gospodarczo-finansowym i służby zdrowia resortu spraw wewnętrznych oraz jednostek straży pożarnych podporządkowanych MSW⁴⁶. Wydział III odpowiadał za prace legislacyjne oraz opracowywanie opinii prawnych i ekspertyz na potrzeby kierownictwa MSW⁴⁷. Wydział IV miał za zadanie udzielać pomocy i konsultacji prawnej jednostkom resortu w sprawach związanych z wykonywaniem przez nie zadań służbowych⁴⁸. Wydział V inicjował i wykonywał prace projektowe, analityczne i badawcze z zakresu problematyki organizacyjnej i prawnej o znaczeniu ogólnoresortowym oraz sprawował funkcje inspekcyjno-kontrolne wobec komórek organizacyjno-prawnych jednostek resortu SW⁴⁹. Wydział VI prowadził dokumentację i ewidencję oraz prace analityczne w dziedzinie problematyki organizacyjnej i prawnej⁵⁰.

Na mocy Zarządzenia nr 11/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 stycznia 1990 r. w sprawie przekształcenia Biura Organizacyjno-Prawnego w Biuro Prawne i określenia zakresu jego działania, przekształcono Biuro Organizacyjno-Prawne w Biuro

³⁹ AIPN, 1585/12004, Stany etatowe w resorcie 1986, bp.

⁴⁰ AIPN, 0045/81, k. 99. Biuro koordynowało także zakres działania innych jednostek i komórek w strukturze MSW i ochronę prawną interesów funkcjonariuszy.

⁴¹ *Ibidem*, k. 102.

⁴² *Ibidem*. Wydziały były z kolei podzielone na tzw. zespoły realizujące zadania poszczególnych jednostek organizacyjnych MSW.

⁴³ *Ibidem*, k. 107.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 109. W zespole ds. MO, SB i innych jednostek MSW były 3 stanowiska starszych inspektorów i 1 stanowisko inspektora.

⁴⁵ *Ibidem*, k. 109.

⁴⁶ *Ibidem*, k. 112.

⁴⁷ *Ibidem*, k. 116.

⁴⁸ *Ibidem*, k. 118.

⁴⁹ *Ibidem*, k. 121.

⁵⁰ *Ibidem*, k. 123.

Prawne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁵¹. Przejęło ono wszystkie obowiązki i zadania poprzednika.

Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych/Biuro Paszportów MSW⁵² – od kwietnia 1964 r. w strukturach Służby Bezpieczeństwa⁵³. Z dniem 1 kwietnia 1967 r., na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 035/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 kwietnia 1967 r.⁵⁴, Biuro Paszportów zostało przemianowane na Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych. Z dniem 1 stycznia 1975 r. ponownie przekształcone w Biuro Paszportów⁵⁵. Do głównych zadań tej jednostki należała ochrona obywateli PRL przed działalnością obcych służb specjalnych⁵⁶, wstępne rozpoznanie cudzoziemców przebywających w PRL⁵⁷ oraz zapobieganie niepożądanym przyjazdom. W swojej pracy wykorzystywało dokumenty zgromadzone w elektronicznym systemie przetwarzania danych (SPD-2) oraz Departamencie PESEL. Współpracowało również m.in. z Departamentem II⁵⁸ i Biurem Śledczym⁵⁹.

Biuro Rejestracji Cudzoziemców MSW – utworzone 1 lipca 1960 r.⁶⁰ Do jego zadań należało: opiniowanie wniosków wizowych obywateli krajów obcych oraz kart osiedleńczych; prowadzenie ewidencji i dokumentacji pobytu cudzoziemców; prowadzenie analizy pobytu, rozmieszczenia i dyscypliny cudzoziemców oraz przedkładanie

⁵¹ AIPN, 1585/3250, Zarządzenie nr 11/90 MSW z dnia 20 I 1989 r. w sprawie przekształcenia Biura Organizacyjno-Prawnego w Biuro Prawne i określenia zakresu jego działania, k. 10. Tym samym straciło moc Zarządzenie nr 051/82 z dnia 18 VI 1982 r., k. 12.

⁵² AIPN, 01225/775, Zarządzenie nr 038/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 IV 1972 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura Paszportów i Dowodów Osobistych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 1–3.

⁵³ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 20.

⁵⁴ AIPN, 1595/92, k. 275.

⁵⁵ AIPN, 1595/99, Zarządzenie organizacyjne nr 095/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 XII 1974 r., k. 2.

⁵⁶ Działania operacyjne były podejmowane w stosunku do osób „zajmujących niewłaściwą postawę społeczno-polityczną, nawiązujących niepożądane kontakty lub wchodzących w kolizję z przepisami prawa; byli indagowani lub nakłaniani do pozostania za granicą; odmawiają powrotu do kraju lub przedłużają pobyt za granicą poza okres deklarowany; wykorzystują posiadane paszporty w sposób nasuwający podejrzenia o prowadzenie działalności przestępczej; korzystają za granicą z pomocy finansowej wrogich ośrodków albo podejrzanych o wrogą działalność osób lub grup” (Zarządzenie nr 001/80 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 I 1980 r. w sprawie zasad i organizacji pracy operacyjnej Biura Paszportów MSW i wydziałów paszportów komend wojewódzkich MO, Warszawa 1980. AIPN, 1585/5392, k. 4).

⁵⁷ Działania operacyjne były podejmowane w stosunku do cudzoziemców „wykazujących wrogi stosunek do PRL lub oddziaływali negatywnie na obywateli polskich; zatrudnionych w przedsiębiorstwach i instytucjach zajmujących się organizacją i obsługą turystycznego ruchu osobowego do i z Polski; odbywających w Polsce studia, staże, przeszkolenia zawodowe i praktyki; biorących udział w organizowanych na terenie Polski międzynarodowych zjazdach, konferencjach i sympozjach, w związku z którymi mają styczność z osobami mającymi dostęp do tajemnicy państwowej i służbowej; wzbudzających podejrzenia o uprawianie przemytu, nielegalnego handlu lub popełnianie innych przestępstw; naruszających przepisy wizowe lub meldunkowe; uczestniczących w zorganizowanych grupach turystycznych o interesujących pod względem operacyjnym składach personalnych i programach pobytu; przebywających w Polsce na podstawie kart stałego pobytu” (*ibidem*, k. 5).

⁵⁸ Zob. AIPN, 01369/17, Decyzja nr 022/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 XI 1983 r. w sprawie zmian organizacyjnych i zakresu działania Departamentu II i Biura Paszportów MSW oraz ich odpowiedników w terenie, k. 1.

⁵⁹ AIPN, 01369/7, Decyzja nr 008/76 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 XI 1976 r., k. 1–2.

⁶⁰ Utworzone na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 049/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 6 VII 1960 r. (AIPN, 1595/87, t. 1, k. 138–139. Por. AIPN, 1585/3567, Zarządzenie nr 0127/60 ministra spraw wewnętrznych z dnia 12 VII 1960 r. w sprawie powołania z dniem 1 VII 1960 r. Biura Rejestracji Cudzoziemców w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, samodzielnych sekcji rejestracji cudzoziemców w komendach wojewódzkich Milicji Obywatelskiej i równorzędnych oraz grupy rejestracji cudzoziemców w niektórych komendach powiatowych Milicji Obywatelskiej i równorzędnych, k. 1–2).

odpowiednich opinii Departamentowi II, a także analiza polityki wizowej⁶¹. W miejsce Biura Rejestracji Cudzoziemców z dniem 1 lipca 1965 r. powołano **Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego**⁶², który przejął zakres obowiązków zlikwidowanej komórki. Zarząd zajmował się: cudzoziemcami przekraczającymi granicę PRL (rejestracja, wstępna kontrola pobytu oraz selekcja operacyjna), wykrywaniem i zapobieganiem przestępczości granicznej, analizą polityki wizowej obcych państw, opiniowaniem udzielania wiz oraz zatrudniania cudzoziemców na podstawie umów o pracę w obiektach kluczowych i specjalnych⁶³. Z dniem 1 stycznia 1972 r. Zarządzeniem organizacyjnym nr 0100/org. z dnia 18 grudnia 1971 r. Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego rozwiązano⁶⁴, a jego obowiązki przekazano do WOP, Biura Paszportów i Dowodów Osobistych MSW, Departamentu III (II)⁶⁵, Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO.

Biuro RKW (radiokontrwywiadu) MSW – zajmowało się zabezpieczeniem kontrwywiadowczym w eterze. Do głównych zadań Biura należało nasłuchiwanie emisji radiowych placówek dyplomatycznych krajów kapitalistycznych umiejscowionych na terenie Polski. Zarządzeniem organizacyjnym nr 33/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 marca 1965 r.⁶⁶ z Departamentu II został wyłączony Wydział XII i na jego podstawie z dniem 1 marca 1965 r. utworzono Samodzielny Wydział RKW⁶⁷. Na mocy Zarządzenia nr 024/org. z dnia 6 marca 1973 r.⁶⁸ przekształcono go w Biuro RKW. W 1984 r. struktura radiokontrwywiadu z czasem rozrosła się aż do dziewięciu komórek, tj.: Kierownictwa Biura,

⁶¹ Biuro Rejestracji Cudzoziemców ściśle współpracowało z Departamentem I i II, m.in. dokonywało sprawdzeń w ich kartotekach w celu wydania opinii o zatrudnionych w kraju cudzoziemcach (zob. AIPN, 01225/427, Zarządzenie nr 0120/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 VII 1962 r. w sprawie trybu opiniowania zatrudnionych w kraju cudzoziemców, k. 136).

⁶² Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 077/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 5 VII 1965 r. (zob. AIPN, 1595/90, k. 195).

⁶³ AIPN, 1585/3184, Zarządzenie nr 00122/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 XI 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Zarządu Kontroli Ruchu Granicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 33–36. Normatywny ten zastąpił Zarządzenie nr 0127/60; AIPN, 1585/3190, Zarządzenie nr 098/67 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 IX 1967 r. w sprawie zakresu i trybu wykonywania niektórych czynności zleczanych przez jednostki operacyjne resortów spraw wewnętrznych i obrony narodowej oraz udzielania informacji przez organy kontroli ruchu granicznego, k. 25; *ibidem*, Instrukcja o wykonaniu niektórych czynności oraz udzielaniu informacji przez organy kontroli ruchu granicznego. Załącznik do Zarządzenia nr 098/67 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 IX 1967 r., k. 26–30. Szczegółowe zarządzenia zob. *ibidem*, k. 35–52.

⁶⁴ AIPN, 1595/96, k. 3–5.

⁶⁵ Zob. *ibidem*. Zarządzeniem organizacyjnym nr 038/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VI 1972 r. wprowadzono zmianę do Zarządzenia organizacyjnego nr 100 z 1971 r. (AIPN, 1595/97, t. 1, k. 215). W § 2 zastąpiono Departament III Departamentem II, wprowadzając następującą adnotację: „Departament II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – koordynowanie działań jednostek resortu w zakresie zwalczania terroru w komunikacji lotniczej oraz operacyjna ochrona lotnisk komunikacyjnych”.

⁶⁶ AIPN, 1595/90, k. 91.

⁶⁷ P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 3, s. 22. AIPN, 1585/3195, Zarządzenie nr 0072/68 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 VII 1968 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Samodzielnego Wydziału RKW (radiokontrwywiadu) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 13–18. Samodzielny Wydział RKW Ministerstwa Spraw Wewnętrznych składał się z: Kierownictwa, Sekcji I (analizy i opracowania materiałów z nasłuchu i pelengacji), Sekcji II (operacyjno-poszukiwawcza), Sekcji III (techniki operacyjnej), Centralnej Stacji „N” (nasłuchu radiowego i pelengacji stacjonarnej), Grupy przy Wydziale „K” i Sekretariatu. Ponadto Samodzielnemu Wydziałowi RKW podlegały w dziedzinie organizacji pracy operacyjno-technicznej, techniki, szkolenia specjalistycznego i gospodarki materiałowej: Wydział RKW Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Gdańsku oraz Samodzielna Stacja „P” Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Szczecinie.

⁶⁸ AIPN, 1595/98, cz. 2, k. 328–329.

wydziałów: I, II, III, IV, V, VI, VII-Ogólnego oraz Grupy „K”. Podstawowe zadania określało Zarządzenie nr 026/79 MSW z dnia 15 czerwca 1979 r. Z dniem 1 listopada 1982 r. zadania Biura RKW zostały rozszerzone o działanie nasłuchu radiowego w zakresie UKF na terenie Warszawy, a także działania poszukiwawczo-radionamiarowe w zakresie UKF na terenie całego kraju⁶⁹. Biuro RKW współdziałało ściśle z Departamentem II MSW i realizowało większość jego zleceń. Zostało rozwiązane 15 października 1989 r. Zarządzeniem organizacyjnym nr 0398/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 5 października 1989 r.⁷⁰ i **włączone do Biura „A”**, w którym utworzono z byłych pracowników wydziały od VII do X.

Biuro Studiów Służby Bezpieczeństwa MSW – jednostka organizacyjna MSW, która funkcjonowała w latach 1982–1989⁷¹. Zadaniem jej było teoretyczne opracowanie metod zwalczania opozycji. Pracowali w nim funkcjonariusze, którzy wcześniej wyróżnili się osiągnięciami w pracy operacyjnej (przekształcenia zob. w haśle: „Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu”). Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 405/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 sierpnia 1989 r., z dniem 1 września 1989 r. utworzono⁷² **Departament Studiów i Analiz MSW**.

Biuro Śledcze MSW – na wniosek jednostek operacyjnych MSW, prokuratora i z własnej inicjatywy wszczynano i prowadziło dochodzenia w sprawach o przestępstwa przeciwko podstawom ustrojowym PRL, szpiegostwo oraz przestępstwa gospodarcze⁷³.

Biuro „T” MSW – zostało powołane na mocy Zarządzenia nr 00238/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 29 listopada 1956 w sprawie tymczasowych zmian w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i terenowych organów MO⁷⁴, a zorganizowane na mocy Rozkazu organizacyjnego nr 09/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 grudnia 1956 r.⁷⁵ – na bazie Departamentu IX i Instytutu Techniki Operacyjnej⁷⁶. Zajmowało się całością prac związanych z zabezpieczeniem technicznym potrzeb jednostek MSW: opracowaniem i produkcją sprzętu techniki operacyjnej (instalacja aparatury podsłuchowej i podglądowej), fotografią, przygotowaniem dokumentów legalizacyjnych, opracowaniem chemicznych i fotochemicznych środków łączności operacyjnej, metodami cenzury, ekspertyzami⁷⁷. Poza istniejącymi wydziałami w skład Biura „T” wchodziły:

⁶⁹ AIPN, 1585/347, Analiza zakresu działania radiokontrywywiadu MSW, k. 22–23.

⁷⁰ AIPN, 1632/59, bp. Kopia wraz z uzasadnieniem: AIPN, 01751/3, bp.

⁷¹ Powołana 1 VI 1982 r. (zob. AIPN, 1225/800, Zarządzenie nr 0050/82 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 VI 1982 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Biura Studiów Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 355–356).

⁷² AIPN, 01751/4, bp.

⁷³ AIPN, 1585/3184, Zarządzenie nr 00123/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 XI 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura Śledczego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 37–40; AIPN, 1585/3190, Zarządzenie nr 0114/67 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 XI 1967 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 53–57; AIPN, 0887/85, Zarządzenie nr 0034/78 ministra spraw wewnętrznych z dnia 26 IX 1978 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego i zakresu działania Biura Śledczego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1978, s. 3–6.

⁷⁴ AIPN, 0045/4, k. 270–272.

⁷⁵ AIPN, 1595/1, k. 22. Tym samym rozkazem zorganizowano w MSW Instytut Techniki Operacyjnej w ramach Biura „T”.

⁷⁶ Departament IX, wraz z funkcjonującym w jego ramach Instytutem Techniki Operacyjnej, został powołany 1 IV 1965 r. Rozkazem organizacyjnym 054/org. przewodniczącego KdsBP z dnia 18 III 1955 r. na bazie Departamentu II i Instytutu Techniki Operacyjnej (AIPN, 1583/42, k. 92).

⁷⁷ Spis zarządzeń dot. Biura „T” na stan z dnia 12 XII 1970 r. zob. AIPN, 1585/4901, k. 2–5. Ponadto na temat zasad gospodarki materiałowej w Biurze „T” – zob. AIPN, 01171/94, k. 1–166.

Samodzielna Sekcja „S” (opracowywanie środków farmaceutycznych dla celów operacyjnych), Samodzielna Sekcja „F” (finanse) oraz warsztaty (produkcja podzespołów mechanicznych⁷⁸). Zarządzeniem organizacyjnym nr 051/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 czerwca 1971 r. Biuro „T” zostało przemianowane na **Departament Techniki**⁷⁹. Zreorganizowana komórka wchłonęła **Zakład Techniki Specjalnej**⁸⁰ (zorganizowany z dniem 31 grudnia 1965 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 0168/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 23 grudnia 1965 r.⁸¹, zajmował się produkcją sprzętu niezbędnego do pracy służb MSW⁸²), który równocześnie został przekształcony w **Zakład Konstrukcji Sprzętu Operacyjnego przy Departamencie Techniki**⁸³ (w ramach reorganizacji część jego komórek została przekazana do biur: „A”⁸⁴, „B”⁸⁵ i „W”⁸⁶). Majątek byłego ZTS został wchłonięty przez Departament Techniki oraz Ośrodek Informatyki⁸⁷. Zarządzenie nr 00167/71 ministra spraw wewnętrznych z 16 grudnia 1971 r. w sprawie Regulaminu organizacyjnego Departamentu Techniki Ministerstwa Spraw

⁷⁸ AIPN, 1585/3184, Zarządzenie nr 0074/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 VII 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura „T” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 17–19. Archiwalia dotyczące pracy Biura „T” – zob. AIPN, 1585/3667, k. 26–76.

⁷⁹ AIPN, 1595/96, k. 94. Por. Wykaz obowiązujących przepisów dyrektora Departamentu Techniki MSW – według stanu na dzień 15 II 1977 r. AIPN, 1585/4915, k. 1–2.

⁸⁰ W Notatce z obejmujących streszczenie zasadniczych dokumentów stanowiących podstawę włączenia z dniem 15 VI 1971 r. Zakładu Techniki Specjalnej do Departamentu Techniki MSW napisano: „Kilkuletnia działalność Zakładu Techniki Specjalnej jako jednostki zorganizowanej na wzór instytutu badawczego niezwiązanego bezpośrednio z problematyką pracy techniczno-operacyjnej doprowadziła do takich między innymi niekorzystnych zjawisk, jak: – rozproszenie sił fachowych i środków finansowych na szereg dziedzin techniki niemających bezpośredniego związku z istotnymi potrzebami techniki operacyjnej resortu; – ukierunkowania profilu konstrukcyjnego i produkcyjnego na rozwiązania konwencjonalne, wyliczalne statystycznie, a niezapewniające dostatecznej ilości i jakości sprzętu podsłuchowego” (AIPN, 1585/4905, k. 4).

⁸¹ AIPN, 1595/90, k. 465–469.

⁸² Regulamin Zakładu został określony w Zarządzeniu nr 006/66 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 I 1966 r. w sprawie powołania Zakładu Techniki Specjalnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i nadania mu regulaminu organizacyjnego. Zakład Techniki Specjalnej składał się z: Kierownictwa, Wydziału I (koordynacji), Wydziału II (elektroniki), Wydziału III (techniki cyfrowej), Wydziału IV (mechaniczny), Wydziału V (mechaniki precyzyjnej), Samodzielnej Sekcji Chemii, Sekretariatu Ogólnego i Referatu Finansowego. Poza tym przy Zakładzie Techniki Specjalnej istniał Ośrodek Elektronicznego Przetwarzania Informacji, w skład którego wchodziły: Wydział Techniki, Wydział Systemów i Programowania, Wydział Planowania i Koordynacji oraz Sekcja Ogólna (zob. AIPN, 1585/9585, Etat nr 019/2. Zakład Techniki Specjalnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, bp; *ibidem*, Etat nr 019/3. Ośrodek Elektronicznego Przetwarzania Informacji przy Zakładzie Techniki Specjalnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, bp; AIPN, 1585/13508, Zarządzenie nr 2/70 dyrektora Zakładu Techniki Specjalnej MSW z dnia 12 II 1970 r. w sprawie powołania Komisji Wynalazczości i Racjonalizacji w Zakładzie Techniki Specjalnej MSW, k. 1–2).

⁸³ Zob. AIPN, 1595/96, Zarządzenie organizacyjne nr 057/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 VI 1971 r., k. 94.

⁸⁴ W 1971 r. do Biura „A” MSW została przeniesiona Sekcja 4 – Remontów Urządzeń Szyfrujących Wydziału III – Techniki Cyfrowej Zakładu Konstrukcji Sprzętu Operacyjnego. Do Biura „A” została włączona jako Sekcja 5 Wydziału III. AIPN, 1585/11687, Notatka służbowa w sprawie ustawienia organizacyjno-etatowego Departamentu Techniki MSW, 7 XI 1971 r., k. 2.

⁸⁵ W 1971 r. do Biura „B” została przekazana z Departamentu Techniki Sekcja 1 – Kamouflażu Foto Wydziału V – Mechaniki Precyzyjnej Zakładu Konstrukcji Sprzętu Operacyjnego oraz 2 stanowiska z Sekcji 1 Wydziału IV (*ibidem*, k. 2).

⁸⁶ W 1971 r. do Biura „W” MSW włączono Samodzielną Sekcję Chemii Zakładu Konstrukcji Sprzętu Operacyjnego. Po połączeniu tej komórki z Sekcją 2 Wydziału II Biura „W” powstał w Biurze „W” MSW Wydział Chemii o stanie etatowych 35 stanowisk (*ibidem*, k. 2).

⁸⁷ AIPN, 01254/760, Zarządzenie nr 099/71 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 VI 1971 r. w sprawie przejścia przez Departament Techniki oraz Ośrodek Informatyki składników majątkowych byłego Zakładu Techniki Specjalnej MSW, k. 104.

Wewnętrznych⁸⁸ nieznacznie zmieniało regulamin Biura „T” MSW nadany 30 maja 1966 r. zarządzeniem nr 0068/66. Po reorganizacji z 14 wydziałów Biura „T” w Departamencie Techniki pozostało 11⁸⁹ oraz Wydział Inspekcji i Analiz (sprawował nadzór merytoryczny nad techniczno-operacyjnymi przedsięwzięciami wydziałów „T” komend wojewódzkich MO), Samodzielna Sekcja „S” i Samodzielna Sekcja Finansowa.

Biuro „W” MSW – jako samodzielny pion zostało powołane 1 stycznia 1956 r. Rozkazem organizacyjnym nr 0159/org. przewodniczącego KdsBP z dnia 7 grudnia 1955 r.⁹⁰, na bazie Departamentu IX. Była to „jednostka Służby Bezpieczeństwa wyspecjalizowana w realizacji zadań związanych z ochroną łączności pocztowej – w sferze obrotu listowego i paczkowego – przed wykorzystaniem jej do prowadzenia wrogiej lub przestępczej działalności skierowanej przeciwko podstawowym interesom obronnym, gospodarczym i politycznym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”⁹¹. Ponadto Biuro, które w korespondencji na zewnątrz występowało jako Zakład Kryminalistyki, opracowywało ekspertyzy wykonywane dla potrzeb ścigania⁹². Do korzystania z pracy Biura „W” uprawnione były następujące jednostki: Departament, I, Departament II, Departament III, Departament IV, Departament V, Biuro Studiów SB, Biuro Śledcze, Biuro „B”, Biuro Dochodzeniowo-Śledcze, Biuro Kryminalne, Biuro do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi oraz odpowiadające im wydziały KW MO, Zarząd Zwiadu Dowództwa WOP, wydziały II brygad WOP, Zarząd Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW i terenowe wydziały WSW jednostek wojskowych, a także inne jednostki po uzyskaniu zgody ministra spraw wewnętrznych; w resorcie obrony narodowej: Szefostwo WSW i Zarząd II Sztabu Generalnego WP⁹³. Biuro „W” zostało rozwiązane Zarządzeniem nr 115/org. z 30 maja 1989 r. i włączone do Departamentu II.

Departament I MSW – do jego zadań należał całokształt prac związanych z wywiadem PRL. Była to jedyna jednostka w systemie Służby Bezpieczeństwa upoważniona do organizowania wywiadu za granicą. W szczególności do zadań Departamentu I należało: 1) zdobywanie istotnych dla interesów PRL i jej sojuszników, a niedostępnych oficjalnie dokumentów oraz informacji o zamierzeniach i działalności wrogich ośrodków politycz-

⁸⁸ AIPN, 1585/11687, k. 5–9.

⁸⁹ Wydział I (instalacja i eksploatacja podsłuchu telefonicznego), Wydział II (eksploatacja podsłuchu pokojowego obiektów krajowych), Wydział III (eksploatacja podsłuchu pokojowego obiektów dyplomatycznych), Wydział IV (podglądu fotodokumentacyjnego, tajnego przeszukania i fotografii operacyjnej), Wydział V (legalizacji krajowej i zagranicznej), Wydział VI (ogólnotechniczny), Wydział VII (instalacji podsłuchu pokojowego), Wydział VIII (opracowań i konstrukcji), Wydział IX (montażu sprzętu specjalnego), Wydział X (produkcji mechanicznej), Wydział XI (zabezpieczenia potrzeb techniczno-operacyjnych). Szczegóły – zob. AIPN, 1585/11687, k. 10–23.

⁹⁰ AIPN, 1583/42, k. 231–236.

⁹¹ AIPN, 01369/14, Zarządzenie nr 0094/82 ministra spraw wewnętrznych z dnia 17 XII 1982 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Biura „W” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1982, s. 1. Por.: AIPN, 1585/5249, Zarządzenie nr 05/73 ministra spraw wewnętrznych z dnia 6 I 1973 r. w sprawie przeprowadzania ekspertyz dla potrzeb operacyjnych Służby Bezpieczeństwa, Warszawa 1973, s. 3–4; *ibidem*, Instrukcja nr 01/73 dyrektora Biura „W” MSW z dnia 7 V 1973 r. o zasadach przeprowadzania ekspertyz chemicznych dokumentów „W” oraz trybie postępowania w tych sprawach, s. 5–8; AIPN, 01099/12, Zarządzenie nr 0036/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 5 V 1984 r. zmieniające zarządzenie w sprawie prowadzenia oraz zasad korzystania z pracy „W”, k. 2–5.

⁹² AIPN, 1585/5249, Instrukcja nr 01/73 dyrektora Biura „W” MSW z dnia 7 V 1973 r. o zasadach przeprowadzania ekspertyz chemicznych dokumentów „W” oraz trybie postępowania w tych sprawach, s. 7.

⁹³ AIPN, 0045/81, Zarządzenie nr 0095/82 ministra spraw wewnętrznych z dnia 17 XII 1982 r. w sprawie prowadzenia oraz zasad korzystania z pracy „W”. Instrukcja o zakresie i zasadach stosowania oraz korzystania z pracy „W”, k. 466–483.

nych, ekonomicznych, dywersji ideologicznej i „imperialistycznych” służb specjalnych; 2) podejmowanie poza granicami PRL przedsięwzięć wywiadowczych wobec ośrodków i osób zaangażowanych we wrogie działania przeciwko PRL oraz inspirowanie korzystnych dla interesów kraju i kształtowanie opinii i określonych sytuacji za granicą; 3) organizowanie kontrwywiadowczej ochrony placówek i obywateli PRL za granicą; 4) analizowanie i prognozowanie sytuacji politycznej i ekonomicznej na świecie.

Przykładowa struktura Departamentu I z 1970 r. wyglądała następująco: **jednostki operacyjne**: wywiad polityczny (Wydział IV – amerykański, Wydział V – niemiecki, Wydział VI – NATO i Watykan), wywiad ekonomiczny i naukowo-techniczny (Wydział VII), przeciwdziałanie dywersji ideologicznej (Wydział VIII), kontrwywiad zagraniczny (Wydział III), wywiad z pozycji nielegalnych (Wydział „N” – II), organizowanie inspiracji i specjalnych przedsięwzięć (Inspektorat „I”); **jednostki ogólnodepartamentowe**: Wydział Szkolenia Operacyjnego i Badań nad Teorią Wywiadu (Wydział I), Wydział Techniki Operacyjnej (Wydział IX), Wydział Informacji i Analiz (Wydział X), Wydział Ogólny, Inspektorat MOB, Samodzielna Sekcja Ewidencji Operacyjnej, Inspektorat przy Kierownictwie Departamentu I MSW; **jednostki za granicą PRL**: rezydentury nielegalne, rezydentury placówkowe, punkty operacyjne; **kadra w krajowych instytucjach**⁹⁴. Dla lepszego zakonspirowania jednostki co pewien czas zmieniano numerację poszczególnych wydziałów.

Departament II MSW – zajmował się kontrwywiadem PRL⁹⁵. Wykrywał działalność służb wywiadowczych NATO (zwłaszcza USA i NRF) oraz krajów określanych wówczas jako kapitalistyczne, skierowaną przeciwko interesom Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i krajów wspólnoty socjalistycznej, a także zapobiegał takiej działalności. Swoje zadania wykonywał przez: dezinformowanie przeciwnika, działalność profilaktyczną wobec

⁹⁴ AIPN, 01821/3, Zarządzenie nr 0045/70 ministra spraw wewnętrznych z dnia 17 V 1970 r. w sprawie zakresu pracy oraz regulaminu organizacyjnego Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 300–305. Por.: AIPN, 01225/290, Zarządzenie nr 00173/58 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VIII 1958 r. w sprawie pracy operacyjnej SB za granicą, k. 153–157; AIPN, 01225/390, Zarządzenie nr 0114/61 ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 XI 1961 r. w sprawie nowych przepisów o kategorii spraw operacyjnych, dokumentacji operacyjnej i ewidencji operacyjnej w Dep[artamencie] I MSW (wraz z Instrukcją nr 01/61 dyrektora Departamentu I z dnia 10 XI 1961 r.), k. 97–162; AIPN, 01254/6, Zarządzenie nr 0061/73 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 VI 1973 r. w sprawie pracy jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych w zakresie wywiadu, k. 53–80; AIPN, 01225/458, Zarządzenie nr 048/64 ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 IV 1964 r. w sprawie nowych przepisów o gospodarce funduszem operacyjnym w Departamencie I, k. 62–91; AIPN, 01225/495, Zarządzenie nr 041/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 IV 1965 r. w sprawie zasad i trybu postępowania przy delegowaniu i odwoływaniu oficerów Dep[artamentu] I kierowanych do pracy w rezydenturach oraz dla wykonywania doraźnych czynności operacyjnych za granicą, k. 56–57; AIPN, 01225/553, Zarządzenie nr 0093/68 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 X 1968 r. w sprawie gospodarki funduszem operacyjnym Dep[artamentu] I MSW (wraz z Instrukcją nr 002/68), k. 158–189; AIPN, 01756/2, Zarządzenie nr 0041/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 6 V 1972 r. w sprawie pracy wywiadowczej Dep[artamentu] I MSW wraz z instrukcją, k. 252–287; AIPN, 01821/3, Instrukcja nr 006/67 dyrektora Departamentu I i dyrektora Departamentu Kadry i Szkolenia w sprawie uregulowania zasad pracy z funkcjonariuszami MO zatrudnionymi na etacie niejawnym Departamentu I z pozycji instytucji przykrycia oraz w sprawie uregulowania zadań i trybu postępowania przy delegowaniu i odwoływaniu wyżej wymienionych funkcjonariuszy do pracy w rezydenturach i wykonywaniu doraźnych czynności operacyjnych za granicą, k. 44–54.

⁹⁵ AIPN, 01369/32, Wytyczne Departamentu II, Warszawa, dnia 31 VIII 1957 r., k. 27–30; *ibidem*, Zarządzenie nr 31 celem usprawnienia pracy na odcinku informacyjnym, Warszawa, dnia 30 XII 1957 r. (obowiązuje z dniem 1 I 1958 r.), k. 32–34; AIPN, 01369/32, Wytyczne Departamentu II MSW w sprawie wykonania niektórych zadań w zakresie indywidualnych – prywatnych wyjazdów obywateli PRL na czasowy pobyt do krajów kapitalistycznych, Warszawa, 3 VI 1958, k. 53–57; AIPN, 1585/3184, Zarządzenie nr 0065/65 Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 15 VI 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,

obywateli polskich i cudzoziemców, inwigilowanie i rozpracowywanie wrogich ośrodków wywiadowczych, placówek dyplomatyczno-konsularnych i innych instytucji będących przykryciem dla wywiadu w Polsce. Ponadto zajmował się kontrwywiadowczą ochroną szczególnie ważnych dla obronności kraju obiektów.

Przykładowa struktura Departamentu II z 1972 r. wyglądała następująco: Kierownictwo Departamentu, Grupa do Zadań Specjalnych przy Kierownictwie Departamentu, Wydział I (Stany Zjednoczone), Wydział II (Wielka Brytania, Kanada), Wydział III (Niemiecka Republika Federalna), Wydział IV (Francja, Włochy, Izrael, Belgia, Holandia, Luksemburg, Dania, Norwegia, Grecja, Turcja), Wydział V (pozostałe państwa kapitalistyczne oraz ochrona placówek krajów socjalistycznych), Wydział VI (kontrwywiadowcza ochrona niektórych obiektów i zagadnień), Wydział VII (korespondenci kapitalistyczni, uciekinierzy, kontrola operacyjna wybranych kategorii cudzoziemców, koordynacja kontrwywiadowczego rozpoznania wymiany osobowej), Wydział VIII (analiza i informacja), Wydział Ogólny, Samodzielna Sekcja Techniki⁹⁶.

Departament III MSW – jego zadaniem była inwigilacja i zwalczanie szeroko rozumianej opozycji politycznej. Współdziałał z innymi jednostkami MSW, WSW, służbami bezpieczeństwa krajów socjalistycznych i instytucjami centralnymi⁹⁷. Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 407/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 sierpnia 1989 r., z dniem 1 września 1989 r.⁹⁸ w miejsce Departamentu III zorganizowano **Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW**.

Przykładowa struktura Departamentu III z 1971 r. wyglądała następująco: Kierownictwo Departamentu, Inspektorat przy Kierownictwie Departamentu, Grupa do Zadań Specjalnych „Z” (opracowywanie koncepcji i instrukcji do działania Służby Bezpieczeństwa w sytuacjach poważnego zagrożenia w obiektach zamkniętych i na terenie otwartym oraz organizowanie w tym zakresie szkolenia pracowników), Grupa do Zadań Specjalnych „D” (działania informacyjno-dezinformacyjne w stosunku do ośrodków antykomunistycznych oraz wrogich grup i osób w kraju), Wydział I (opracowywanie infor-

k. 12–14; AIPN, 01369/32, Zarządzenie nr 17 dyrektora Departamentu II MSW z dnia 18 VII 1968 r. w sprawie zakresu działania komórek organizacyjnych Departamentu II, k. 20–23; *ibidem*, Zarządzenie nr 0014/72 dyrektora Departamentu II MSW z dnia 24 VII 1972 r. w sprawie zmiany Zarządzenia nr 005/71 dyrektora Departamentu II MSW z dnia 20 III 1971 r. w sprawie zakładania i prowadzenia spraw obiektowych oraz kwestionariuszy ewidencyjnych, k. 1–2; *ibidem*, Wykaz obiektów – zagadnień, na które należy prowadzić sprawy obiektowe w Departamencie II, wydziałach II KW MO (równorzędnych), referatach SB KP MO. Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 0014/72 dyrektora Departamentu II MSW z dnia 24 VII 1972 r., k. 3–10; *ibidem*, Wykaz kategorii osób, na które należy prowadzić kwestionariusze ewidencyjne. Załącznik nr 2 do Zarządzenia nr 0014/72 dyrektora Departamentu II MSW z dnia 24 VII 1972 r., k. 11–14; *ibidem*, Wykaz obiektów i zagadnień, na które należy prowadzić sprawy obiektowe w wydziałach II KW MO (równorzędnych), referatach SB KP MO. Załącznik nr 3 do Zarządzenia nr 0014/72 dyrektora Departamentu II MSW z dnia 24 VII 1972 r., k. 15–18; *ibidem*, Wykaz obiektów i zagadnień, na które należy prowadzić sprawy obiektowe w referatach bezpieczeństwa komend powiatowych MO (równorzędnych). Załącznik nr 4 do Zarządzenia nr 0014/72 dyrektora Departamentu II MSW z dnia 24 VII 1972 r., k. 19; AIPN, 01369/8, Zarządzenie nr 048/76 ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 VI 1976 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego oraz zakresu i systemu działania Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i wydziałów II komend wojewódzkich (równorzędnych) Milicji Obywatelskiej, k. 2–4; *ibidem*, Przedmiot, zadania i system działania Departamentu II i wydziałów II KW MO (równorzędnych). Załącznik do Zarządzenia nr 048/76 ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 VI 1976 r., k. 5–7 (kopia: AIPN, 0672/21, k. 2–7).

⁹⁶ Zob. AIPN, 01254/31, Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 042/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 V 1972 r., bp.

⁹⁷ AIPN, 0296/41, t. 2, Tezy dotyczące zakresów pracy jednostek organizacyjnych Departamentu III, Warszawa 1972 r., k. 163.

⁹⁸ AIPN, 01751/4, bp.

macji i analiz polityczno-operacyjnych), Wydział II (zwalczanie terroru i zorganizowanej działalności antypaństwowej: pisanej, rozpracowanie osób o poglądach dogmatycznych, maoistowskich, socjaldemokratycznych, trockistowskich i nacjonalistycznych oraz osób i grup wywodzących się z ugrupowań tradycyjnych i byłego podziemia), Wydział III (zwalczanie dywersji ideologiczno-politycznej ze szczególnym uwzględnieniem Radia Wolna Europa), Wydział IV (zwalczanie elementów rewizjonistyczno-liberalnych oraz ochrona środowisk naukowych, twórczych, kulturalnych i młodzieżowych przed dywersyjną penetracją „Kultury” paryskiej), Wydział V (szeroko rozumiana ochrona rolnictwa i przemysłu), Wydział VI (ochrona kluczowych gałęzi gospodarki)⁹⁹.

Zmiany wynikłe z przekazania części obowiązków Departamentu III do Departamentu III A¹⁰⁰ zaowocowały wydaniem Zarządzenia nr 025/79 ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 czerwca 1979 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹⁰¹. Lata osiemdziesiąte i wzmoczona walka z opozycją przyniosły rozrost wydziałów omawianej jednostki. Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 0123/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 października 1988 r. Departament III składał się z dwunastu wydziałów¹⁰² (łącznie stan etatowy 212 funkcjonariuszy) oraz siedmiu funkcjonariuszy na etacie niejawnym 060/66.

Departament III A/Departament V MSW – z dniem 30 kwietnia 1979 r. dyrektor Departamentu III wyłączył z kierownictwa etat zastępcy dyrektora, pełny skład etatowy wydziałów V i VI oraz poszczególne etaty z wydziałów I oraz VIII. Na tej podstawie z dniem 1 maja 1979 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 039/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 maja 1979 r.¹⁰³ został utworzony Departament III A. Zakres pracy nowo utworzonej jednostki określało Zarządzenie nr 0023/79 ministra spraw wewnętrznych z 16 maja 1979 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu III „A” MSW i jego odpowiedników terenowych¹⁰⁴. Do jego głównych zadań należało zwalczanie opozycji politycznej w przemyśle. Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 0128/org. ministra spraw wewnętrznych z 7 grudnia 1981 r.¹⁰⁵ Departament III A z dniem 1 grudnia 1981 r. został przekształcony w **Departament V MSW**. Jednostka ta w 1982 r. składała się z siedmiu wydziałów: I (analityczny), II (zabezpieczenie organizacyjne i logistyczne), III (przeciwdziałanie NSZZ „Solidarność”),

⁹⁹ AIPN, 01254/31, Kierunki działania i zasady funkcjonowania Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, październik 1981 r., bp.

¹⁰⁰ Por. hasło: „Departament III A”.

¹⁰¹ AIPN, 01254/192, bp.

¹⁰² Struktura wyglądała następująco: Kierownictwo, Wydział I (bieżące oceny i analizy sytuacji operacyjno-politycznej), Wydział II (opozycja polityczna), Wydział III (operacyjna ochrona nauki i środowisk naukowych, wyższych uczelni, studentów, młodzieży szkolnej, oświaty i organizacji młodzieżowych), Wydział IV (środowiska twórcze), Wydział V (mniejszości narodowe), Wydział VI (operacyjna ochrona Komitetu ds. Radia i Telewizji – „Polskie Radio i Telewizja”), Wydział VII (dziennikarze), Wydział VIII (ochrona najważniejszych organów partyjno-państwowych), Wydział IX (operacyjna ochrona obiektów, zagadnień i środowisk: służby zdrowia i opieki zdrowotnej, sportu, kultury fizycznej, turystyki, prawa oraz praworządności), Wydział X (nielegalna działalność poligraficzno-wydawnicza opozycji), Wydział XI (rozpoznawanie i likwidowanie zagrożeń noszących znamiona terroryzmu politycznego), Wydział XII (realizacja zadań sztabowo-operacyjnych oraz zapewnienie logistycznej obsługi departamentu) – zob. AIPN, 01288/39, bp.

¹⁰³ AIPN, 1595/103, k. 107–108. W *Aparacie bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3: 1975–1990, s. 26, zapisano błędną datę 15 I 1979 r.

¹⁰⁴ AIPN, 01254/385, k. 2–5.

¹⁰⁵ AIPN, 1595/143, k. 382.

IV (kontrola operacyjna organizacji i instytucji technicznych oraz organizowanych przez nie zjazdów i kongresów), V (ochrona sektora górnictwa i energetyki), VI (ochrona przemysłu), VII (ochrona budownictwa, handlu i spółdzielczości). W 1983 r. z pionu III przeniesiono do Departamentu V ochronę operacyjną obiektów komunikacji i łączności, tym samym utworzono kolejny Wydział VIII¹⁰⁶ (przekształcenia zob. w haśle: „Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu”).

Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 406/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 sierpnia 1989 r., z dniem 1 września 1989 r.¹⁰⁷ w miejsce Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu oraz Departamentów V i VI utworzono **Departament Ochrony Gospodarki MSW**.

Departament IV MSW – powołany został 15 czerwca 1962 r. Dysponujemy aż dwoma aktami powołującymi Departament IV, a mianowicie: Zarządzeniem nr 0105/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 czerwca 1962 r.¹⁰⁸ oraz Zarządzeniem organizacyjnym nr 062/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 czerwca 1962 r.¹⁰⁹ Jednostka ta zajmowała się zwalczaniem Kościoła katolickiego i ruchów wyznaniowych oraz środowisk z nimi powiązanych (m.in. „Znak”, Kluby Inteligencji Katolickiej, Stowarzyszenie Pax, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne¹¹⁰). Przekształcenie zob. w haśle: „Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu”. Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 405/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 sierpnia 1989 r., z dniem 1 września 1989 r.¹¹¹ Departament IV został wchłonięty przez **Departament Studiów i Analiz MSW**.

Departament VI MSW – tzw. świński wywiad. Powołany został Zarządzeniem nr 0068/84 z 30 listopada 1984 r. Jednostka ta przejęła zadania dotychczasowych wydziałów: VII, VIII i IX Departamentu IV MSW¹¹². Zajmował się zwalczaniem opozycji w gospodarce rolnej (przekształcenia zob. w haśle: „Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu”).

Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 406/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 sierpnia 1989 r., z dniem 1 września 1989 r.¹¹³ w miejsce Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu, Departamentów V i VI utworzono **Departament Ochrony Gospodarki MSW**.

¹⁰⁶ P. Piotrowski, *Struktury...*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 3, s. 9–11.

¹⁰⁷ AIPN, 01751/4, bp.

¹⁰⁸ AIPN, 01225/427, k. 182.

¹⁰⁹ AIPN, 1595/88, k. 207.

¹¹⁰ P. Tomasiak, *Wstęp* [w:] *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979*, wstęp P. Tomasiak, wybór i oprac. M. Bielezko, A.K. Piekarska, P. Tomasiak, C. Wilanowski, Warszawa 2007, s. XI–XII. Zob. AIPN, 01369/5, Zarządzenie nr 003/72 dyrektora Departamentu IV MSW z dnia 15 III 1972 r. w sprawie określenia kategorii osób, na które winny być prowadzone kwestionariusze ewidencyjne, oraz obiektów i zagadnień, na które powinny być prowadzone sprawy obiektowe, k. 2–9; AIPN, 00735/1478, Zarządzenie nr 060/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 VII 1974 r. w sprawie regulaminu i zakresu działania Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 3–4; *ibidem*, Kierunki, zakres, zasady i system działania Departamentu III MSW i jego odpowiedników terenowych. Załącznik do Zarządzenia nr 060/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 VII 1974 r., k. 5–7; AIPN, 01254/413, Zarządzenie nr 0021/75 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 III 1975 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego i zakresu działania Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i wydziałów IV komend wojewódzkich Milicji Obywatelskiej, k. 1–4; *ibidem*, Kierunki, zasady i system działania Departamentu IV MSW i wydziałów IV KW MO. Załącznik do Zarządzenia nr 0021/75 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 III 1975 r., k. 5–9.

¹¹¹ AIPN, 01751/4, bp.

¹¹² P. Piotrowski, *Struktury...*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 3, s. 13–14.

¹¹³ AIPN, 01751/4, bp.

Departament Finansowy/Finansów MSW – zorganizowanie Departamentu Finansów na bazie Departamentu Finansowego nastąpiło z dniem 1 sierpnia 1972 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 050/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 lipca 1972 r.¹¹⁴ Strukturę organizacyjną i zakres działania Departamentu Finansów MSW określało m.in. Zarządzenie nr 045/73 z dnia 4 maja 1973 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Finansów MSW¹¹⁵. Zajmował się on szeroko rozumianą polityką finansową MSW: opracowywanie projektów budżetu MSW, określanie płac funkcjonariuszy i pracowników cywilnych oraz przeprowadzanie rewizji gospodarczej w jednostkach podległych MSW¹¹⁶.

Z notatki służbowej, z początku 1984 r., dyrektora Departamentu Finansów płk. Adama Duszy¹¹⁷ wynika, że pion ten – z racji pełnionych funkcji – zastępował działalność dwóch, trzech departamentów w innych ministerstwach¹¹⁸. Pełnił funkcje „głównego księgowego”, dysponenta kredytów, a także kontrolera gospodarki budżetowej oraz planisty – i co niezwykle istotne – kasjera funduszu operacyjnego i dewizowego¹¹⁹.

Departament w 1984 r. składał się z czterech wydziałów¹²⁰ i samodzielnej sekcji. Najważniejszą komórką z punktu widzenia pracy operacyjnej resortu spraw wewnętrznych była Samodzielna Sekcja Funduszu Specjalnego, która odpowiadała za planowanie i uruchomienie środków oraz obsługę placową funduszu operacyjnego, z którego wypłacano m.in. wynagrodzenia tajnym współpracownikom¹²¹.

Departament Kadr i Szkolenia/Departament Kadr MSW – Departament Kadr i Szkolenia powstał 1 kwietnia 1955 r. na bazie Departamentu Kadr MBP, Departamentu Szkolenia MBP i Biura do spraw Funkcjonariuszy MBP¹²². Nadzorował, aż do 1967 r., kadry KdsBP/MSW, jak również ich szkolenie. Pierwszym – po reformie roku 1956 – zarządzeniem regulującym działalność pionu kadrowo-szkoleniowego był dokument z 18 czerwca 1958 r.¹²³ Do zakresu działań departamentu należało m.in.: przygotowanie dla kierownictwa ministerstwa całokształtu materiałów (wraz z wnioskami) dotyczących przyjmowania, przenoszenia, awansowania i zwalniania funkcjonariuszy; organizowanie szkolenia operacyjnego funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i nadzór nad nim oraz

¹¹⁴ AIPN, 1595/97, cz. 1, k. 138.

¹¹⁵ AIPN, 1585/8329, Zarządzenie nr 045/73 z dnia 4 V 1973 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Finansów MSW, k. 1.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ AIPN, 1585/347, Notatka służbowa z dnia 15 III 1984 r., Warszawa 1984, k. 141.

¹¹⁸ *Ibidem*, k. 133.

¹¹⁹ *Ibidem*, k. 134. Jednostka ta była również organem drugiej instancji w sprawach szkód i odszkodowań.

¹²⁰ Wydziału Ekonomicznego, Wydziału Rewizji Gospodarczej, Wydziału Płac oraz Wydziału Ogólnego (zob. *ibidem*, k. 134–135).

¹²¹ *Ibidem*, k. 135. Zasady gospodarowania funduszem operacyjnym podlegały kilkukrotnym zmianom (AIPN, 1585/8263, Zarządzenie nr 0095/69 MSW z dnia 29 XII 1969 r. w sprawie zasad gospodarowania funduszem operacyjnym. Instrukcja nr 001/70 dyrektora Departamentu Finansowego MSW z dnia 2 I 1970 r. w sprawie gospodarki finansowej funduszu operacyjnego, k. 2–14; AIPN, 1585/8203, Zarządzenie nr 004/86 MSW z dnia 22 I 1986 r. w sprawie zasad gospodarowania funduszem operacyjnym. Instrukcja nr 002/86 dyrektora Departamentu Finansów MSW z dnia 23 I 1986 r. w sprawie gospodarki finansowej funduszu operacyjnego, k. 2–16).

¹²² AIPN, 1583/42, Rozkaz organizacyjny nr 012/org. przewodniczącego KdsBP z dnia 10 III 1955 r., k. 15.

¹²³ AIPN, 0045/10, Zarządzenie nr 0148/58 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 VI 1958 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Kadr i Szkolenia, k. 33–34. Dokument ten zastępował Zarządzenie nr 029/56 ministra SW z dnia 17 II 1956 r., a zatem jeszcze z okresu podziału szeroko rozumianego „resortu” na dwie oddzielne komórki.

opracowywanie pomocy naukowych do tego szkolenia; organizowanie szkolenia zawodowego i ogólnego i nadzorowanie go, a także prowadzenie ewidencji i przeszkolenie dla celów mobilizacyjnych pracujących lub zwolnionych funkcjonariuszy i pracowników należących do rezerwy MSW. Ponadto nadzorował pracę komórek kadrowych w resorcie, przygotowywał projekty zarządzeń ministra dotyczące spraw kadrowych i szkoleniowych oraz prowadził sprawy związane z awansami oficerskimi i odznaczeniami¹²⁴. W skład departamentu w 1958 r. wchodziło sześć wydziałów: Wydział I – Kadry Operacyjnych i Centralnych, Wydział II – Kadry Wojskowych i Terenowych, Wydział III – Szkolenia Ogólnego, Wydział IV – Szkół Operacyjnych i Operacyjnego Szkolenia Pozaszkolnego, Wydział V – Ewidencji i Statystyki, Wydział VI – Przeszkolenia i Zatrudnienia Zwolnionych Pracowników, przy czym ten ostatni rozwiązany został w listopadzie 1958 r.¹²⁵ Poza wymienionymi wydziałami w skład departamentu wchodziły: Kierownictwo Departamentu, Kancelaria oraz Samodzielna Sekcja VII – Mobilizacyjno-Ewidencyjna. Departament Kadry i Szkolenia sprawował nadzór nad działalnością Centrum Wyszkożenia MSW¹²⁶, podlegał mu także Ośrodek Szkolenia Kadry MSW¹²⁷.

Niewielkie modyfikacje wniosło kolejne zarządzenie organizacyjne¹²⁸, w którym – do opisanego powyżej zakresu działań – dodano nowy punkt mówiący o organizowaniu i nadzorowaniu szkolenia politycznego w terenowych jednostkach Służby Bezpieczeństwa. Normatyw określał ponadto nowy kształt organizacyjny departamentu, w którego skład wchodziły: Kierownictwo Departamentu, Kancelaria, Wydział I – Kadry, Wydział II – Szkolenia, Wydział III – Ewidencyjno-Wojskowy¹²⁹.

Z dniem 1 marca 1967 r. na mocy Zarządzenia nr 020/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 23 lutego 1967 r.¹³⁰ Departament Kadry i Szkolenia zmienił nazwę na **Departament Kadry MSW**. Do zakresu działania tego departamentu należało m.in.: opracowywanie zasad i założeń polityki kadrowej oraz ich wdrażanie we wszystkich jednostkach organizacyjnych resortu, określanie potrzeb kadrowych, wypracowywanie zasad tworzenia i rotacji rezerwy kadrowej, opracowywanie zasad i założeń polityki awansowej oraz przygotowywanie wniosków w sprawie zmian w stosunku służbowym bądź pracy zarówno funkcjonariuszy, jak i pracowników cywilnych¹³¹. Departament wypracowywał zasady

¹²⁴ *Ibidem*, k. 33–34.

¹²⁵ Wydział VI rozwiązany został na podstawie Zarządzenia nr 0214 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 XI 1958 r. (zob. AIPN, 0049/20, bp).

¹²⁶ Centrum Wyszkożenia MSW podlegało Departamentowi Kadry i Szkolenia od 1964 r. (zob. AIPN, 01225/836, Zarządzenie nr 082 ministra spraw wewnętrznych z dnia 22 VI 1964 r. zmieniające zarządzenie w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Kadry i Szkolenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, bp). Do tego czasu nadzór nad jednostką sprawował wiceminister (w związku z chorobą wiceministra A. Alstera od 21 X 1960 r. do 8 V 1962 r. bezpośredni nadzór sprawował minister) – zob. AIPN, 0045/16, Zarządzenie nr 00174/60, k. 185; AIPN, 0045/20, Zarządzenie nr 086/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 V 1962 r., k. 143.

¹²⁷ AIPN, 0045/10, Zarządzenie nr 0148/58 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 VI 1958 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Kadry i Szkolenia, k. 33–34.

¹²⁸ AIPN, 0045/18, Zarządzenie nr 049/61 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 III 1961 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Kadry i Szkolenia, k. 170–171.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ AIPN, 1595/92, k. 315–319. Nowe zmiany zostały uzupełnione w Zarządzeniu nr 025/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 III 1967 r. *Ibidem*, k. 302–303.

¹³¹ AIPN, 0711/92, Zarządzenie nr 039/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 V 1989 r., k. 11–12. Akt ten zastępował Zarządzenie nr 0182/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 XII 1962 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Kadry i Szkolenia.

i koordynował politykę odnaczeniową, opiniował i oceniał funkcjonariuszy, wydawał decyzje dotyczące funkcjonariuszy SB i MO w sprawach emerytalno-rentowych. W gestii departamentu znajdowało się prowadzenie akt osobowych, ewidencji, statystyki i sprawozdawczości kadrowej, wydawanie dokumentów służbowych, jak również sprawowanie nadzoru merytorycznego nad komórkami kadrowymi w jednostkach organizacyjnych resortu. Departament organizował – wspólnie z pionem szkolenia – kursy przeszkolenia specjalistycznego i doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy komórek kadrowych resortu¹³².

Departament Kadr ściśle współpracował zwłaszcza z Departamentem Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, z którym wspólnie typował kandydatów do szkół i ośrodków szkolenia, co znajdowało się w kompetencjach Wydziału I¹³³. Do zadań wydziału należało także określanie kryteriów doboru kandydatów do służby, prowadzenie statystyk przyjętych i zwolnionych funkcjonariuszy, wytyczanie kierunków i przeprowadzanie przeglądów kadrowych w jednostkach MSW, a także określanie i opracowywanie siatek płac i limitów dodatków specjalnych dla jednostek resortu¹³⁴. Wydział II zajmował się doskonaleniem metod działania i organizacji pracy zmierzającej do właściwego doboru kadr do służby w MO i SB oraz pododdziałów prewencji i sporządzał zestawienia kadrowe jednostek terenowych. Ponadto typował kandydatów na wyższe stanowiska, opracowywał wnioski awansowe i rozkazy nagrodowe dla kierowniczej kadry jednostek terenowych, jak również współpracował z Departamentem Kadr MON¹³⁵. Do głównych zadań Wydziału IV należało prowadzenie szeroko rozumianych postępowań dyscyplinarnych¹³⁶, natomiast problematyką emerytur i rent oraz skarg i wniosków zajmował się Wydział VI¹³⁷.

Departament Szkolenia i Wydawnictw/Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego/Departament Szkolenia i Wychowania MSW – w związku z systematyczną rozbudową etatową jednostek MSW w 1967 r. doszło do rozdzielenia pionu kadr i pionu szkolenia¹³⁸. Utworzono wówczas z dniem 1 marca 1967 r. Departament Szkolenia i Wydawnictw, na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 020/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 23 lutego 1967 r.¹³⁹, w którego skład początkowo weszły cztery numeryczne wydziały, samodzielna sekcja oraz redakcja resortowego tygodnika pt. „W Służbie Narodu”¹⁴⁰. Wydział I odpowiedzialny był za opracowywanie i właściwą realizację projektów związanych z szeroko rozumianą pracą ideologiczną prowadzoną przede wszystkim wśród funkcjonariuszy Służby Milicji pracujących w jednostkach terenowych MO¹⁴¹.

¹³² *Ibidem*, k. 11–12.

¹³³ AIPN, 1585/9956, Notatka służbowa dot. realizacji zadań Wydziału I Departamentu Kadr w 1989 r., k. 3.

¹³⁴ *Ibidem*, k. 1–4.

¹³⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie z wykonania planu pracy Wydziału II Departamentu Kadr MSW za 1989 r., k. 5–11.

¹³⁶ *Ibidem*, Plan zamierzeń na okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1990 r. dla Wydziału IV Departamentu Kadr MSW, k. 15–16.

¹³⁷ *Ibidem*, Plan pracy Wydziału VI Departamentu Kadr na 1983 r., k. 17–18.

¹³⁸ Zob. hasło: „Departament Kadr i Szkolenia”.

¹³⁹ AIPN, 1595/92, k. 305–308.

¹⁴⁰ Zob. AIPN, 1593/348, Zarządzenie nr 029 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 IV 1968 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Szkolenia i Wydawnictw, k. 18; *ibidem*, Zarządzenie nr 013/68 dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW z dnia 17 VI 1968 r. w sprawie zakresu czynności Redakcji „W Służbie Narodu”, k. 64–65.

¹⁴¹ *Ibidem*, Zarządzenie nr 012/68 dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW z dnia 17 VI 1968 r. w sprawie zakresu czynności Wydziału I (do spraw szkolenia zagadnień polityczno-społecznych) Departamentu Szkolenia i Wydawnictw, k. 59–61.

Wydział II opracowywał projekty programów nauczania, określał profile szkół i ośrodków szkolenia, jak również kontrolował działalność dydaktyczną szkół resortowych¹⁴². Wydział III zajmował się całokształtem szkolenia funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i centrali ministerstwa oraz sprawował nadzór nad realizacją nauczania w Centrum Wyszkożenia MSW¹⁴³. Natomiast Wydział IV zajmował się doskonaleniem zawodowym Służby Milicji¹⁴⁴. Głównymi kierunkami działania Samodzielnej Sekcji Ogólnej były kwestie związane z prowadzeniem korespondencji, koordynacją prac sekretariatów, jak również nadzorowanie i przygotowywanie materiałów (spraw) do archiwum MSW¹⁴⁵.

Z dniem 1 lipca 1971 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 058/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 lipca 1971 r.¹⁴⁶ zmieniono nazwę Departamentu Szkolenia i Wydawnictw na **Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW**. Dnia 13 stycznia 1972 r. minister spraw wewnętrznych wydał zarządzenie w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego¹⁴⁷. Zadania zostały nieznacznie zmienione. Pion ten nadal odpowiadał za wypracowywanie projektów profili szkół i ośrodków szkolenia MSW, ustalenie dla nich programów nauczania, opracowywanie projektów doskonalenia zawodowego, wytyczanie kierunków w zakresie wychowania fizycznego i sportu¹⁴⁸, określanie zadań i form pracy kulturalno-oświatowej. Departamentowi podlegały szkoły milicyjne i Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie w zakresie całokształtu programowego procesu nauczania i wychowania, jak również nadzór nad jego realizacją. Pion ten prowadził działalność wydawniczą¹⁴⁹ dla potrzeb szkoleniowych funkcjonariuszy SB i MO, zaopatrywał jednostki centrali MSW i KG MO w czasopisma krajowe i zagraniczne, w jego gestii znajdowała się także Biblioteka Specjalna. Ponadto prowadził kursy doskonalenia kadr kierowniczych Służby Bezpieczeństwa i Służby Milicji oraz organizował – na wniosek kierowników poszczególnych jednostek – krótkoterminowe kursy i sprawował nad nimi nadzór. Departament organizował również kursy doskonalenia kwalifikacji zawodowych i dydaktyczno-wychowawczych dla kadry pedagogicznej szkół i ośrodków szkolenia, a także

¹⁴² *Ibidem*, Zarządzenie nr 011/68 dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW z dnia 17 VI 1968 r. w sprawie zakresu czynności Wydziału II (ds. szkół podoficerskich i oficerskich) Departamentu Szkolenia i Wydawnictw, k. 51–52.

¹⁴³ *Ibidem*, Zarządzenie nr 07/68 dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW z dnia 12 VI 1968 r. w sprawie zakresu czynności Wydziału III Departamentu Szkolenia i Wydawnictw, k. 18–20. Warto zwrócić uwagę na fakt pełnienia nadzoru nad Centrum Wyszkożenia przez wydział zajmujący się szkoleniem funkcjonariuszy SB (Wydział III), a nie wydział przewidziany do nadzoru szkół resortowych (Wydział II), co jasno określa specyficzny profil legionowskiej uczelni w strukturze MSW.

¹⁴⁴ *Ibidem*, Zarządzenie nr 010/68 dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW z dnia 17 VI 1968 r. w sprawie zakresu czynności Wydziału IV Departamentu Szkolenia i Wydawnictw, k. 42–44.

¹⁴⁵ *Ibidem*, Zarządzenie nr 09/68 dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW z dnia 12 VI 1968 r. w sprawie zakresu czynności Samodzielnej Sekcji Ogólnej Departamentu Szkolenia i Wydawnictw, k. 30–31.

¹⁴⁶ AIPN, 1595/96, k. 83–84.

¹⁴⁷ AIPN, 0045/56, Zarządzenie nr 07/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 I 1972 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 7. Analiza zakresu działania i zadań Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego z 1984 r. – zob. AIPN, 1585/347, k. 86–97.

¹⁴⁸ Zob. AIPN, 01225/775, Zarządzenie nr 6/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 I 1972 r. w sprawie przejęcia przez Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW zadań w zakresie wychowania fizycznego i sportu w resorcie b. federacji KS „Gwardia”, bp.

¹⁴⁹ Por. AIPN, 1585/10613, Zarządzenie nr 17/72 dyrektora Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW z dnia 13 X 1972 r., bp.

wytyczał kierunki doskonalenia zawodowego pracowników MSW, KG MO i Straży Pożarnej. Ustalał i opracowywał preliminarze budżetowe na cele doskonalenia zawodowego w jednostkach MSW i KG MO¹⁵⁰.

Kolejne zarządzenie określające regulamin organizacyjny tego departamentu zostało wydane w dniu 3 kwietnia 1975 r., jednak nie wносиło zasadniczych zmian do zarządzenia z 1972 r.¹⁵¹ Zasadnicze zmiany w organizacji pionu odpowiedzialnego za szkolenie kadr MSW zostały wprowadzone na fali szerszej transformacji resortu lat 1989–1990. Dokonano wówczas zmiany dotychczasowej nazwy departamentu, od dnia 21 listopada 1989 r. był **Departamentem Szkolenia i Wychowania MSW**¹⁵². Niedługo później weszło w życie zarządzenie regulujące pracę nowo utworzonego departamentu¹⁵³. W nowej rzeczywistości położono szczególny nacisk na aspekty pracy kulturalnej wśród pracowników resortu (m.in. tą problematyką zajmował się rozwiązany Zarząd Polityczno-Wychowawczy¹⁵⁴, którego funkcjonariusze znaleźli zatrudnienie w Departamencie Szkolenia i Wychowania). Również w procesie kształcenia i wychowania uwzględniono – obok „tradycyjnych” działań określających ramy szkolenia funkcjonariuszy – wymogi wynikające z przemian w kraju i resorcie, co znalazło swoje odzwierciedlenie m.in. w sporządzaniu koncepcji oraz programów wychowania i pracy kulturalnej dla obozów młodzieżowych organizowanych centralnie i współdziałaniu z organizacjami społecznymi w zakresie wychowania i upowszechniania kultury. Istotną zmianą był zapis o „sprawowaniu nadzoru nad działalnością dydaktyczną, wychowawczą i kulturalną w szkołach i w oddziałach prewencji Milicji Obywatelskiej”¹⁵⁵.

Departament odpowiadał za kierunki i przebieg kształcenia funkcjonariuszy w szkołach resortu, w tym szkoły organów bezpieczeństwa w Legionowie, nadzorował również Akademię Spraw Wewnętrznych.

Warto w tym miejscu opisać historię szkolnictwa w resorcie bezpieczeństwa, tym bardziej że w okresie 1957–1990 związana jest niemal wyłącznie z jednym ośrodkiem kształcącym funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. **Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie** (CW MSW) – przemianowane w 1972 r. na Wyższą Szkołę Oficerską im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie¹⁵⁶, a będące kontynuatorem ubeckich „tradycji” CW MBP¹⁵⁷ i Szkoła Nr 3 (Roczne Szkoły Podwyższenia Kwalifikacji Referentów

¹⁵⁰ AIPN, 0045/56, Zarządzenie nr 07/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 I 1972 r., k. 5–7.

¹⁵¹ AIPN, 0045/66, Zarządzenie nr 025/75 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 IV 1975 r., k. 330–332.

¹⁵² AIPN, 0045/99, Zarządzenie nr 95/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 XI 1989 r., k. 370–372.

¹⁵³ AIPN, 1585/3250, Zarządzenie nr 10/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 I 1990 r., k. 4–8.

¹⁵⁴ Zarząd Polityczno-Wychowawczy co prawda został rozwiązany Zarządzeniem nr 95/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 XI 1989 r., a więc tym samym, które przemianowało Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego na Departament Szkolenia i Wychowania, jednak w samym normatywie nie mówi się o przejściu pracowników pionu polityczno-wychowawczego.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ Rozkazem organizacyjnym nr 0108/org. przewodniczącego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 19 VIII 1955 r. z dniem 1 IX 1955 r. rozwiązano etat nr 020/74 – CW MBP i powołano Szkołę Nr 3 (Roczne Szkoły Podwyższania Kwalifikacji Referentów i Oficerów Śledczych w Legionowie). Rozkazem organizacyjnym nr 034/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 14 I 1957 r. zlikwidowano Szkoły Nr. 1–4 oraz Kurs Nr 1 i powołano Centrum Wyszkożenia MSW.

¹⁵⁷ Początek stacjonarnego szkolenia funkcjonariuszy bezpieczeństwa datuje się od listopada 1944 r., kiedy w Lublinie powołano szkołę oficerów bezpieczeństwa, której podwaliny położyli przeszkoleni w kwietniu 1944 r. w Kujbyszewie oficerowie i żołnierze 1. Armii WP w ZSRR wytypowani do pełnienia służby w strukturze bezpieczeństwa przyszłej Polski „ludowej”. Po zorganizowaniu dwóch dwumiesięcznych kursów, na których przeszkolono łącznie 220 słuchaczy, szkołę przeniesiono do Łodzi, gdzie 20 III 1945 r. utworzono Centralną Szkołę MBP, która miała przeszkolić

i Oficerów Śledczych w Legionowie) – aż do 1964 r. było samodzielną komórką organizacyjną MSW podległą wiceministrowi spraw wewnętrznych¹⁵⁸ i traktowano je jako jednostkę operacyjną pionu bezpieczeństwa¹⁵⁹. W późniejszym okresie zwierzchnictwo nad szkołą spoczęło na Wydziale III Departamentu Szkolenia i Wydawnictw/Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, który sprawował pieczę nad całokształtem pracy związanej ze szkoleniem funkcjonariuszy SB. Pokazuje to szczególną rolę legionowskiej szkoły w resortowym procesie dydaktycznym, albowiem pozostałe szkoły MSW podlegały wydziałom II wspomnianych departamentów¹⁶⁰. W Centrum Wyszkożenia skupiono wszystkie szkoły kształcące funkcjonariuszy poszczególnych pionów bezpieczeństwa, jednak każda z nich stanowiła niezależną jednostkę organizacyjną w ramach Centrum oraz miała odrębne kierownictwo i katedry¹⁶¹. Pierwszymi utworzonymi w CW MSW szkołami były powołane we wrześniu 1957 r.: 1) Dwuletnia Szkoła Starszych Oficerów Operacyjnych SB¹⁶², do której rekrutowano kandydatów posiadających świadectwo ukończenia 9 klas szkoły ogólnokształcącej (niepełne średnie)¹⁶³ lub doświadczonych pracowników SB¹⁶⁴; 2) Roczna Szkoła Oficerów Operacyjnych SB, w której szkolono najczęściej pracowników operacyjnych o małym doświadczeniu¹⁶⁵, i takich, którzy mogli poszczycić się średnim wykształceniem¹⁶⁶ (warto zaznaczyć, że od 1958 r. do Centrum Wyszkożenia przyjmowano słuchaczy posiadających co najmniej wykształcenie średnie¹⁶⁷). We wrześniu 1958 r. utworzono Dwuletnią Szkołę Podwyższania Kwalifikacji Funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa oraz Zasadniczą Roczną Szkołę Podwyższania Kwalifikacji Służby Bezpieczeństwa. Począwszy od 1959 r. na terenie Centrum organizowano roczne kursy szkolące pracowników pionu „T”, które w 1962 r. przemianowano w Szkołę Nr 4¹⁶⁸. Nieco inaczej przedstawia się historia szkoły dla potrzeb Biura „B”. W kwietniu 1951 r. w Kobylinie koło Grójca powołano ośrodek szkolenia służby obserwacji – od 1 X 1955 r. była to Szkoła Nr 5 (Roczna Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Referentów)¹⁶⁹.

450–500 funkcjonariuszy (zob. AIPN, 1572/257, Rozkaz nr 8 z dnia 15 III 1945 r. dotyczący otwarcia Centralnej Szkoły MBP w Łodzi, k. 1). Z uwagi na niewystarczającą liczbę pomieszczeń już w 1946 r. podjęto prace adaptacyjne przedwojennych obiektów umiejscowionych w Legionowie, gdzie rok później powstało CW MBP (zob. AIPN, 1585/5747, Informacja dot. dziejów szkolnictwa w służbie bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych, k. 1).

¹⁵⁸ Zob. „Departament Kadr i Szkolenia”.

¹⁵⁹ Takie określenie charakteru szkoły widnieje np. w Instrukcji nr 17 dyrektora Departamentu Kadr i Szkolenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 16 X 1958 r. w sprawie organizacji i przebiegu szkolenia wojskowego funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej i oficerów sił zbrojnych pełniących służbę w centrali Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

¹⁶⁰ Patrz: „Departament Szkolenia i Wydawnictw”.

¹⁶¹ AIPN, 1585/5747, k. 5.

¹⁶² *Ibidem*, k. 5.

¹⁶³ AIPN, 01225/763, Zarządzenie nr 0097/59 ministra spraw wewnętrznych w sprawie doboru kandydatów do szkół operacyjnych Służby Bezpieczeństwa MSW na rok szkolny 1959/1960, k. 119–122.

¹⁶⁴ AIPN, 1585/5747, k. 5.

¹⁶⁵ *Ibidem*, k. 5.

¹⁶⁶ AIPN, 01225/763, k. 119–122.

¹⁶⁷ AIPN, 1585/5747, k. 6.

¹⁶⁸ *Ibidem*, k. 5.

¹⁶⁹ Ośrodek był niejawnym, funkcjonował jako jednostka wojskowa. Cykl szkolenia trwał 6 miesięcy i obejmował: taktykę prowadzenia obserwacji, wywiad – ustalenie, zagadnienia ogólnoooperacyjne, zagadnienia społeczno-polityczne, fotografię, wykształcenie wojskowe, wychowanie fizyczne, naukę prowadzenia pojazdów samochodowych i motocykli oraz przedmioty z zakresu szkoły średniej. Trzon kadry wykładowej stanowili etatowi pracownicy szkoły, pracownicy Wydziału „A” MBP, wykładowcy z CW MBP w Legionowie, kadra Szkoły Aktywu Kierowni-

We wrześniu 1955 r. szkołę przeniesiono do Zatrzebia pod Warszawą¹⁷⁰. Niedługo później, na podstawie Zarządzenia 026 z dnia 12 lutego 1957 o przeniesieniu szkoły Biura „B” z Zatrzebia do Legionowa¹⁷¹ rozpoczął się proces włączania szkoły w Zatrzebiu do Centrum Wyszkożenia, co nastąpiło ostatecznie w 1959 r. Utworzono wówczas Roczną Szkołę Funkcjonariuszy Służby Obserwacyjnej MSW¹⁷², która w 1962 r. przyjęła nazwę: „Szkoła Nr 3”¹⁷³. We wrześniu 1963 r. przeniesiono szkołę do Warszawy na ul. Ksawerów 13, jednak administracyjnie dalej podlegała CW MSW. Niezależnie od szkoły na terenie CW MSW Biuro „B” organizowało 3-miesięczne kursy specjalistyczne, podobnie zresztą jak Biuro Śledcze, które w latach 1962–1966 organizowało najpierw kursy 3-miesięczne, a następnie półroczne. Również Biura „C” i „W” organizowały dla swoich pracowników 3-miesięczne i 4-miesięczne kursy. W latach 1961–1972 podstawową szkołą CW była Roczna Szkoła Oficerska (Szkoła Nr 1), natomiast Dwuletnią Szkołę Starszych Oficerów zastąpiła w 1962 r. szkoła zaoczna (Szkoła Nr 2), realizująca program Szkoły Nr 1, jednak – podobnie jak w przypadku Dwuletniej Szkoły – słuchaczami Szkoły Nr 2 byli pracownicy posiadający znaczne doświadczenie operacyjne bądź wykształcenie wyższe, co różniło Dwuletnią Szkołę od Szkoły Nr 2¹⁷⁴. Szkoła Nr 3 (obserwacji, chociaż organizowano w niej także krótkoterminowe kursy np. funkcjonariuszy BOR¹⁷⁵) i Szkoła Nr 4 (techniki operacyjnej) funkcjonowały – podobnie jak dwie wcześniej wymienione – aż do 1972 r., tzn. do utworzenia Wyższej Szkoły Oficerskiej im. F. Dzierżyńskiego¹⁷⁶, aczkolwiek część ich zadań przejęła także utworzona w 1972 r. Akademia Spraw Wewnętrznych¹⁷⁷. Warto nadmienić, że po utworzeniu WSO Szkołę Nr 3 na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 087/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 5 grudnia 1972 r. włączono do Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW jako Wydział Szkolenia z Zakresu Obserwacji (szkoła „B”)¹⁷⁸. Następnie Zarządzeniem organizacyjnym nr 0103/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 19 listopada 1973 r. powołano Ośrodek Nauczania Obserwacji¹⁷⁹, tworząc samodzielną jednostkę organizacyjną, co stanowiło niejako powrót do „tradycji” sprzed 1959 r. Decyzją ministra

czego w Warszawie, funkcjonariusze Departamentu Kadr i Szkolenia MBP oraz departamentów operacyjnych MBP, działacze Automobilklubu Polskiego wspomagani przez pracowników Centralnego Garażu MBP oraz wykładowcy spoza resortu. Warto zaznaczyć, że systematyczne szkolenie zawodowe w służbie obserwacji rozpoczęło się już w latach 1946–1947, jednak w związku z brakiem odpowiednich pomieszczeń odbywało się w mieszkaniach konspiracyjnych po zakończeniu pracy – zob. *Pierwsze kadry służby obserwacji i ich szkolenie*, „Biuletyn Biura »B« MSW” 1982, nr 29/30, s. 106 (w zasobie IPN: AIPN, 01521/1580, t. 1).

¹⁷⁰ Wydłużono cykl szkoleniowy z 6 do 10 miesięcy oraz wprowadzono nowy przedmiot – łączność radiowa, zrezygnowano natomiast z prowadzenia pojazdów samochodowych (zob. *ibidem*, s. 108–109).

¹⁷¹ AIPN, 01225/878, Skorowidze przepisów prawnych MSW 1966–1978, bp.

¹⁷² AIPN, 01225/763, k. 119–122.

¹⁷³ AIPN, 1585/5747, k. 6.

¹⁷⁴ *Ibidem*, k. 7. Likwidacja Dwuletniej Szkoły i utworzenie szkoły zaocznej (Szkoła Nr 2) wiązało się najprawdopodobniej z wcześniej sygnalizowanym zaniechaniem przyjmowania do Centrum funkcjonariuszy nieposiadających średniego wykształcenia.

¹⁷⁵ *Ibidem*, k. 9.

¹⁷⁶ AIPN, 0045/57, Zarządzenie nr 139/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 XII 1972 r. w sprawie nadania statutu wyższym szkołom oficerskim resortu spraw wewnętrznych wraz z załącznikiem, k. 450–460.

¹⁷⁷ AIPN, 1585/5747, k. 6.

¹⁷⁸ AIPN, 1595/97, cz. 1, k. 10.

¹⁷⁹ AIPN, 1595/98, cz. 1, k. 58–59. Por. AIPN, 1585/5747, k. 111.

spraw wewnętrznych z dnia 30 czerwca 1975 r.¹⁸⁰ utworzono trzy szkoły chorążych MSW¹⁸¹: Szkołę Chorążych MO w Łodzi, Szkołę Chorążych MO z siedzibą w Warszawie (wchodziła w strukturę Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW w Legionowie)¹⁸² oraz Szkołę Chorążych MO w Warszawie (wcześniejszy Ośrodek Nauczania Obserwacji).

Szkoła Chorążych MO w Łodzi organizacyjnie została podporządkowana komendantowi Ośrodka Doskonalenia Kadr Kierowniczych MSW w Łodzi¹⁸³. Miała mieć siedzibę w byłej Komendzie Miejskiej MO w Łodzi¹⁸⁴. ODKK miał kształcić ok. 200 chorążych¹⁸⁵ na potrzeby Milicji Obywatelskiej¹⁸⁶.

Szkoła Chorążych MO z siedzibą w Warszawie pod względem organizacyjnym podlegała komendantowi WSO im. F. Dzierżyńskiego¹⁸⁷. Do 1981 r. mieściła się w War-

¹⁸⁰ AIPN, 1585/10618, bp. Por. AIPN, 1593/20, bp; A. Jusupović, *Ośrodki kształcenia chorążych w MSW. Na przykładzie szkoły chorążych pionu obserwacji*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1/10, s. 217–236.

¹⁸¹ Do szkoły chorążych kierowane były bez egzaminu osoby spełniające następujące warunki: mające wykształcenie średnie i zajmujące stanowisko z etatowym stopniem chorążego lub po ukończeniu szkoły przewidziane do mianowania na takie stanowisko. Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego (późniejszy Departament Szkolenia i Wychowania) ustalał przydział miejsc w poszczególnych jednostkach MSW, a ich szefowie (dyrektorzy departamentów, biur, komendanci wojewódzcy) wystawiali imienne decyzje o skierowaniu do szkoły chorążych, na podstawie których następowało przyjęcie (zob. AIPN, 1585/6398, Informacja z dnia 23 VIII 1976 r. dotycząca organizacji szkół chorążych i zasad kształcenia w nich funkcjonariuszy MO, k. 49–51).

¹⁸² W drugiej połowie lat osiemdziesiątych planowano wyłączyć Szkołę Chorążych MO z siedzibą w Warszawie spod zwierzchnictwa WSO im. F. Dzierżyńskiego i zorganizować w Świdrze Samodzielną Szkołę Chorążych Służby Bezpieczeństwa MSW. Pomysł pojawił się w związku ze zwolnieniem przez Akademię Spraw Wewnętrznych obiektu w Świdrze dotychczas użytkowanego przez nią dla celów kształcenia w ramach Studium Podyplomowego. Ponadto liczba kształconych chorążych w WSO w Legionowie była niewystarczająca (AIPN, 1593/495, Notatka służbowa z sierpnia 1986 r. dotycząca realizacji koncepcji zmian w szkolnictwie resortu spraw wewnętrznych, a zwłaszcza konieczności zorganizowania samodzielnej Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa w Świdrze, bp).

¹⁸³ Historia szkoły sięga 1944 r., kiedy w Lublinie powstały dwie pierwsze szkoły milicyjne: Szkoła Oficerów Polityczno-Wychowawczych MO (od 15 XI 1944 r.) i Szkoła Oficerów Liniowych MO (od 19 XII 1944 r.). W 1945 r. oba ośrodki przeniesiono do Łodzi, gdzie niedługo później nastąpiło ich połączenie w jeden organizm, który przyjął (6 IV 1950 r.) nazwę „Centralnego Kursu Przeszkolenia MO”. Kolejna reforma związana była ze zmianą nie tylko nazwy (dnia 1 VIII 1960 r. szkołę przemianowano na Ośrodek Szkolenia Oficerów MO), ale również zasadniczego kierunku dydaktycznego uczelni: główny nacisk zaczęto kłaść nie na szkolenie, lecz na doskonalenie zawodowe funkcjonariuszy, co znalazło pełne odzwierciedlenie w nazwie nadanej w 1973 r. – „Ośrodek Doskonalenia Kadry Kierowniczej” (zob. AIPN, 1585/10722, Ośrodek Doskonalenia Kadr MSW, k. 1). Od tego czasu Ośrodek miał wyłączność w zakresie doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy zarówno MO, jak i SB. Skupiał się przede wszystkim na organizowaniu kursów doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy MO (np. w okresie 1973–1981 szkoła zorganizowała 75 takich kursów, na których przeszkolenie przeszło łącznie 3523 milicjantów, podczas gdy w analogicznym okresie kursów „esbeckich” odbyło się ich tylko 19, a ukończyło je 1075 funkcjonariuszy; zob. AIPN, 1585/10722, k. 25–27). Nie miała jednak rolę ośrodek odgrywał w zakresie szkolenia słuchaczy Studium Podyplomowego ASW (w ODKK kształcili się słuchacze Akademii posiadający stopień wojskowy niższy niż major).

¹⁸⁴ Przy ul. Sienkiewicza 28. ODKK miał ponadto kompleks budynków przy ul. Północnej 38/40 oraz bursę przy ul. Północnej 39.

¹⁸⁵ Zob. *ibidem*.

¹⁸⁶ W późniejszym okresie funkcjonariusze MO z powodu braku miejsc dydaktyczno-koszarowych byli przygotowywani do złożenia egzaminu na chorążego (ze stanowiskiem dzielnicowego) w systemie eksternistycznym w: Szkole Ruchu Drogowego MO im. F. Zubrzyckiego w Piasecznie, Szkole Podoficerskiej MO im. W. Ociepki w Słupsku oraz Szkole Podoficerskiej MO im. gen. H. Słabczyka w Pile (zob. AIPN, 1593/122, Informacja o potrzebie dalszych działań na rzecz rozwoju bazy dydaktyczno-koszarowej w szkołach i ośrodkach szkolenia resortu spraw wewnętrznych oraz powiększenia ilości kadry dydaktyczno-wychowawczej, Warszawa, 18 IX 1986, bp).

¹⁸⁷ Szkoła ta nie dysponowała własną kadrami dydaktyczną, lecz wykorzystywała zaplecze WSO im. F. Dzierżyńskiego w Legionowie oraz doświadczonych funkcjonariuszy z komórek operacyjnych (zob. AIPN, 1593/125, Pismo z 11 XII 1984 r. komendanta Szkoły Chorążych Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW ppłk. Czesława Pieślaka do zastępcy dyrektora Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego płk. Władysława Rutki, bp).

szawie przy ulicach Okrzei 13 oraz Sierakowskiego 7. Decyzją nr SDGM-629/81/570 dyrektora generalnego MSW z dnia 8 lipca 1981 r. w sprawie zagospodarowania obiektu przy ulicy Okrzei 13 i Sierakowskiego 7 w Warszawie¹⁸⁸ szkoła została przeniesiona na teren Wyższej Szkoły Oficerskiej w Legionowie, a w 1986 r. do Świdra¹⁸⁹ i zmieniła nazwę na „Szkołę Chorążych Służby Bezpieczeństwa”. Ulokowana została w budynkach po Studium Podyplomowym Akademii Spraw Wewnętrznych w Świdrze.

Szkoła Chorążych MO w Warszawie była samodzielną jednostką organizacyjną. W celu lepszego zakamuflowania szkoły w kontaktach na zewnątrz resortu używano nazwy: „Ośrodek Szkolenia Gwardyjskiego Pionu Sportowego w Warszawie”. 26 listopada 1986 r. Szkoła Chorążych na mocy decyzji ministra przeszła pod zarząd Biura „B” jako Szkoła Chorążych Biura „B”¹⁹⁰, natomiast na mocy Zarządzenia organizacyjnego 01/Org. z dnia 9 stycznia 1987 r. ministra spraw wewnętrznych stała się integralną częścią Biura „B”¹⁹¹. Wówczas komendant szkoły pełnił równocześnie funkcję zastępcy dyrektora Biura „B”¹⁹², a zastępca komendanta – naczelnika Wydziału I Biura „B”. Ponadto przełożonymi kadetów byli: naczelnik Wydziału II Biura „B”, zastępca naczelnika Wydziału I Biura „B”, dowódca kompanii, wykładowcy dydaktyczni¹⁹³, oficer dyżurny¹⁹⁴, pomocnik

¹⁸⁸ AIPN, 1593/279, bp.

¹⁸⁹ Przeniesienie wynikało z potrzeby kształcenia większej liczby chorążych na potrzeby MSW. Wyższa Szkoła Oficerska im. F. Dzierżyńskiego w Legionowie osiągnęła maksimum możliwości dydaktycznych i nie była w stanie przeznaczyć więcej środków ani wydzielić więcej miejsca na potrzeby Szkoły Chorążych. Zwolnienie obiektu w Świdrze przez Akademię Spraw Wewnętrznych postanowiono zatem wykorzystać do zmian (zob. AIPN, 1593/495, Notatka służbowa z sierpnia 1986 r. dotycząca realizacji koncepcji zmian w szkolnictwie resortu spraw wewnętrznych, a zwłaszcza konieczności zorganizowania samodzielnej Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa w Świdrze, bp).

¹⁹⁰ AIPN, 657/820, Komunikat 1/86 z 8 XII 1986 r., k. 1.

¹⁹¹ Zob. AIPN, 1122/39, Regulamin wewnętrzny Szkoły Chorążych Biura „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Warszawa, 31 VIII 1988 r., bp.

¹⁹² Zob. AIPN, 0818/5, Decyzja nr 1/111/87 dyrektora Biura „B” z dnia 2 I 1987 r. w sprawie zmiany podległości jednostek organizacyjnych Biura „B” MSW w związku ze zmianami personalnymi w kierownictwie Biura „B” MSW oraz włączeniem do jednostki Szkoły Chorążych MSW i Batalionu Specjalnego WUSW, bp.

¹⁹³ Spośród kadry dydaktycznej ustalano opiekunów plutonów i powoływano ich rozkazem komendanta. Ponadto zgodnie z programem kształcenia wszyscy pracownicy dydaktyczni szkoły byli zobowiązani do udzielania wszechstronnej pomocy opiekunom plutonów. Opiekunowie zobowiązani byli do: 1) poznania kadetów, a przede wszystkim ich predyspozycji do zawodu wywiadowcy (miał im w tym pomóc prowadzony „Notatnik opiekunów plutonów”, który powinien uwzględniać: charakterystykę środowiska słuchaczy – przynależność partyjną, zawód i funkcje społeczne rodziców; wygląd zewnętrzny słuchacza; stosunek słuchacza do obowiązków; planowane przedsięwzięcie wychowawcze; główne problemy z życia plutonu oraz zapiski różne); 2) „oceniać ich stopień politycznego i społecznego zaangażowania”; 3) kontrolowania wyników w nauce plutonu, organizowania w razie czego pomocy w nauce, porównywania osiągnięć w nauce z możliwościami; 4) rozwijania społeczno-kulturalnych zainteresowań słuchaczy; 5) pomagania słuchaczom w rozwiązywaniu trudnych spraw zakłócających proces nauczania; 6) pełnienia dyżurów wychowawczych, w czasie których sprawowali nadzór nad przebiegiem nauki własnej słuchaczy; 7) na posiedzeniu rady pedagogicznej referowania postępów podległych im słuchaczy. Opiekunowie plutonów uprawnieni byli do składania wniosków w sprawach: urlopów okolicznościowych, przepustek, nagród i wyróżnień, kar dyscyplinarnych. Mogli również: zarządzić naukę własną poza programem pod nadzorem oficera dyżurnego lub dowódcy plutonu, przeprowadzić rozmowę ostrzegawczą, złożyć wniosek o wydalenie ze szkoły (zob. AIPN, 01245/7, Zadania dydaktyczno-wychowawcze opiekunów plutonów w roku szkolnym 1983/1984, bp; AIPN, 1122/39, Rozkaz nr 11/88 zastępcy dyrektora – komendanta Szkoły Chorążych Biura „B” MW w Warszawie z dnia 5 IX 1988 r. o powołaniu opiekunów plutonów, pomocnika dowódcy kompanii oraz dowódców plutonów, bp).

¹⁹⁴ Oficer dyżurny był wyznaczany spośród etatowych pracowników Szkoły Chorążych i bezpośrednio podlegał komendantowi. W czasie nieobecności kierownictwa szkoły był on przełożonym wszystkich kadetów. W tzw. książce wydarzeń notował informacje dotyczące zajęć dydaktycznych, nauki własnej oraz przebywanie na terenie szkoły osób z nią niezwiązanych. Oficer dyżurny odpowiadał za praktyczną stronę funkcjonowania szkoły (wydawanie posiłków, sprawdzanie stanu osobowego kadetów w godzinach wieczornych, ściągania kadry do szkoły

dowódcy kompanii oraz dowódcy plutonów. Kadeci w szkole przebywali pod legendą instruktora wychowania fizycznego, turystyki i sportu Gwardyjskiego Pionu Sportowego. W związku z powyższym kadeci na terenie szkoły byli zobowiązani do noszenia dresu¹⁹⁵.

We wszystkich szkołach chorążych szkolenie odbywało się w systemie stacjonarnym. Funkcjonariusze kształcący się w Łodzi mogli wybrać następujące specjalizacje: komendant posterunku, dowódca plutonu służbowego, dowódca plutonu ZOMO¹⁹⁶, prewencja, operacyjno-dochodzeniowa, technika kryminalistyczna, ruch drogowy¹⁹⁷. Osoby uczące się w Szkole Chorążych MO z siedzibą w Warszawie miały do wyboru specjalizacje: „A”¹⁹⁸ (kryptografia oraz organizacja i utrzymanie łączności szyfrowej i kodowej w MSW)¹⁹⁹, „C” (prowadzenie ewidencji spraw, faktów i osób pozostających w czynnym zainteresowaniu jednostek organizacyjnych MSW, rejestrowanych w przeszłości przez SB, udzielanie informacji upoważnionym jednostkom, jak również gromadzenie,

w trybie alarmowym itp.) – zob. AIPN, 01245/85, Instrukcja dla oficera dyżurnego Szkoły Chorążych Biura „B” MSW w Warszawie, 28 VIII 1987 r. zatwierdzona przez zastępcę dyrektora – komendanta Szkoły Chorążych Biura „B” MSW w Warszawie, bp; AIPN, 1122/39, Instrukcja dla oficera dyżurnego Szkoły Chorążych Biura „B” MSW w Warszawie, 11 VIII 1988 r. zatwierdzona przez zastępcę dyrektora – komendanta Szkoły Chorążych Biura „B” MSW w Warszawie, bp.

¹⁹⁵ AIPN, 1122/39, Regulamin wewnętrzny Szkoły Chorążych Biura „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Warszawa, 31 VIII 1988, bp.

¹⁹⁶ AIPN, 1749/4, Program Szkoły Chorążych MO (dowódców plutonów ZOMO), Warszawa, 31 V 1976 r., bp. Szkolenie trwało 106 dni roboczych i składało się z dziewięciu działów: 1) zagadnienia społeczno-polityczne (80 godz.); 2) wybrane zagadnienia prewencji, prawa administracyjnego i łączności (92 godz.); 3) zadania MO w zakresie problematyki pracy Służby Bezpieczeństwa (30 godz.); 4) wybrane zagadnienia socjologii, psychologii i pedagogiki (45 godz.); 5) wybrane zagadnienia pracy operacyjnej, prawa i kryminalistyki (68 godz.); 6) podstawowe problemy organizacji pracy (20 godz.); 7) szyki, ugrupowania bojowe i taktyka specjalna MO (143 godz.); 8) szkolenie ogniowe i terenoznawstwo (50 godz.); 9) wychowanie fizyczne (48 godz.). Ponadto przewidziano 24 godziny na egzaminy.

¹⁹⁷ Por. AIPN, 1593/91, Program chorążych MO, komendantów posterunków i dyżurnych jednostek MO, wrzesień 1975 r., bp.

¹⁹⁸ Por. AIPN 1091/211, Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa. Część druga specjalistyczna – pion „A”, Warszawa, 1975, bp; AIPN, 1509/7413, Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa – część specjalistyczna pionu „A” z dnia 24 X 1983 r., k. 1–2. Zob. AIPN, 1510/1142, Z. Sałyga, „Badania efektywności szkolenia specjalistycznego funkcjonariuszy pionu »A« Służby Bezpieczeństwa przy zastosowaniu metody programowej. Na przykładzie Szkoły Chorążych SB”, Warszawa 1983, mps pracy magisterskiej powstałej w ASW, s. 6–8, 12–13. Sałyga stara się przeanalizować efektywność nauczania w szkole chorążych i zaproponować nowe rozwiązania dydaktyczne. Uważa, że funkcjonariusze przygotowujący do pracy z szyframi wykazują: a) niezadowalający stan znajomości nazewnictwa specjalistycznego; b) brak elementarnych wiadomości z elektrotechniki i elektroniki; c) niewystarczające umiejętności montowania zestawów szyfrujących do pracy; d) nieumiejętność kojarzenia wyników odczytów przyrządów pomiarowych z lokalizacją uszkodzenia; e) małą pewnością siebie przy wykonywaniu ćwiczenia, co świadczy o słabym przygotowaniu do zajęć lub braku zainteresowania nimi.

¹⁹⁹ W latach osiemdziesiątych podstawową kadrę szyfrową pionu „A” stanowili absolwenci Szkoły Chorążych SB przy WSO w Legionowie. Jak pisał dyrektor Biura „A” płk Stanisław Siedlecki, „ukończenie jej jest warunkiem koniecznym do wykonywania pracy w służbie szyfrowej zarówno w okresie pokoju, jak i w czasie wojny. Jest to również jeden z podstawowych wymogów delegowania funkcjonariusza do pracy w charakterze szyfranta w przedstawicielstwie zagranicznym PRL”. Do 29 X 1986 r. Szkołę Chorążych SB przy WSO w Legionowie ukończyło 140 funkcjonariuszy pionu „A”. Warto zaznaczyć, że przy Szkole Chorążych funkcjonował również Ośrodek Szkolenia Szyfrantów Biura „A” MSW, który realizował skrócony program szkolenia z zakresu tematyki szyfrowo-kodowej dla funkcjonariuszy pionu „A” oraz żołnierzy z WOP i NJW MSW. Ośrodek został zorganizowany w 1972 r. na terenie VII Oddziału Straży Pożarnej na Jelonkach. W 1979 r. został przeniesiony do siedziby Szkoły Chorążych SB przy ul. Okrzei. W 1981 r. wraz ze Szkołą Chorążych został przeniesiony do WSO w Legionowie. AIPN, 1593/458, Pismo z dnia 29 X 1986 r. dyrektora Biura „A” płk. Stanisława Siedleckiego do szefa Służby Kadry i Doskonalenia Zawodowego MSW gen. bryg. Józefa Chomętowskiego, bp.

przechowywanie, opracowanie i udostępnianie dokumentacji archiwalnej)²⁰⁰, „T” (zabezpieczenie techniczne potrzeb jednostek MSW: opracowanie i produkcja sprzętu techniki operacyjnej, instalacja aparatury podsłuchowej i podglądowej, fotografia, przygotowanie dokumentów legalizacyjnych, opracowanie chemicznych i fotochemicznych środków łączności operacyjnej, metody cenzury, ekspertyzy)²⁰¹, „W” (ochrona łączności pocztowej – w sferze obrotu listowego i paczkowego – przed wykorzystaniem jej do prowadzenia wrogiej lub przestępczej działalności skierowanej przeciwko podstawowym interesom obronnym, gospodarczym i politycznym PRL)²⁰², BOR (ochrona rządu) oraz ogólnoperacyjna. Szkoła Chorążych MO w Warszawie miała jedną specjalizację – „B” (działania w zakresie tzw. obserwacji; np. wywiady – ustalenia, wstępne rozpoznanie, zabezpieczenie operacyjne dyplomatów, cudzoziemców i innych osób zalecanych do poddania kontroli obserwacyjnej przez uprawnione do tego jednostki MSW). Poza wymienionymi kierunkami kształcenia szkoły chorążych zobligowane były do kształcenia w zakresie dodatkowych specjalizacji w zależności od aktualnych potrzeb MSW. Planowano przykładowo uruchomienie specjalizacji w zakresie administracyjno-gospodarczym²⁰³ oraz przygotowano projekt dla pionu paszportów²⁰⁴.

Wszystkie szkoły znajdujące się w gestii Centrum Wyszkożenia były obsługiwane przede wszystkim przez kadre dydaktyczną CW MSW²⁰⁵. Obok funkcjonariuszy SB ogniwi centralnych i terenowych w Legionowie kształcili się w nich także oficerowie Zwiadu WOP²⁰⁶.

²⁰⁰ AIPN 1091/211, Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa. Część druga specjalistyczna – pion „C”, Warszawa, 1975, bp. Na szkolenie przeznaczono 94 dni kalendarzowe, w tym po 200 godzin na języki obce oraz przedmioty specjalistyczne. Te ostatnie dzieliły się na następujące działy: 1) ewidencja; 2) informacja, 3) archiwistyka.

²⁰¹ *Ibidem*, Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa. Część druga specjalistyczna – pion „T”, Warszawa, 1975, bp. Na specjalizację kierunkową przeznaczono 137 dni kalendarzowych. Specjalizacja „T” dzieliła się na dwa kierunki: eksploatacja urządzeń techniki operacyjnej (przeznaczono 200 godzin na języki obce oraz 400 na przedmioty specjalistyczne) oraz instalacja podsłuchów pokojowych (PP), podsłuchów telefonicznych (PT) oraz podgląd dokumentacyjno-filmowy (PDF – przeznaczono 516 godzin na przedmioty specjalistyczne oraz 84 na przepisy ruchu drogowego, obsługę i eksploatację pojazdów i naukę jazdy). Pierwsza specjalizacja obejmowała działy: 1) eksploatacja PT i PP; 2) sprzęt PT i PP; 3) pisanie na maszynie. Druga specjalizacja to działy: 1) instalacja PP; 2) instalacja PT; 3) instalacja PDF.

²⁰² Zob. *ibidem*, Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa. Część specjalistyczna – pion „W”, Warszawa, 1975, bp; AIPN, 1091/213, Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa. Część specjalistyczna – pion „W”, Warszawa, 1979, k. 2–36. Program nauczania przewidywał 600 godzin zajęć dydaktycznych, z czego 200 miało być poświęconych przedmiotom specjalistycznym, a pozostałe 400 nauce języków obcych (również zajęciom praktycznym z tłumaczenia materiałów „W”). W ramach przedmiotów specjalistycznych poruszano takie problemy, jak: 1) zadania ogólne; 2) formy, metody i sposoby opracowania dokumentów „W”; 3) wykorzystanie kanałów pocztowych do prowadzenia wrogiej i przestępczej działalności skierowanej przeciwko podstawowym interesom PRL; 4) wybrane zagadnienia z techniki kryminalistycznej. Nieznacznie różniło się szkolenie funkcjonariuszy Biura „W” od szkolenia pracowników wydziałów „W” komend wojewódzkich MO.

²⁰³ *Ibidem*, k. 50.

²⁰⁴ AIPN, 1509/7416, Projekt programu nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa MSW z 28 III 1983 r., k. 1–12. Kurs specjalistyczny dla pionu paszportów miał objąć takie zagadnienia, jak: zadania operacyjne organów paszportowych (szczególny nacisk położono na Instrukcję operacyjną Biura Paszportów nr 001/80 o pracy operacyjnej pionu paszportów), podstawy prawne pragmatyki paszportowej w Polsce oraz problematyka organizacyjno-administracyjna.

²⁰⁵ *Ibidem*, k. 7.

²⁰⁶ AIPN, 1585/3160, Zarządzenie nr 084/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 V 1962 r. w sprawie rekrutacji kandydatów do szkół operacyjnych i na kursy specjalistyczne Służby Bezpieczeństwa w roku szkolnym 1962/[19]63, k. 155.

Wyższa Szkoła Oficerska MSW w Legionowie została powołana z dniem 13 września 1972 r. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 1 września 1972 r.²⁰⁷ Zorganizowana została z dniem 1 października na mocy Zarządzenia nr 085/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 listopada 1972 r.²⁰⁸ Zarządzeniem nr 50/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 czerwca 1989 r. w sprawie utworzenia wydziałów zamiejscowych Akademii Spraw Wewnętrznych²⁰⁹ z dniem 1 października 1989 r. została przekształcona w Wydział Bezpieczeństwa Państwa ASW. Wyższa Szkoła Oficerska MSW w Legionowie była tworem jednorodnym, w którym organizacja procesu dydaktycznego opierała się na poszczególnych tematycznych cyklach, przekształconych w 1987 r. w katedry²¹⁰. Przeprowadzona kwerenda jednoznacznie pokazuje esbecki charakter szkolenia prowadzonego w WSO w Legionowie. Przeszkolenie *stricte* milicyjne organizowano w WSO w Szczytnie²¹¹. Czytelny podział kompetencji i kierunków szkolenia, jakie odbywały się w obu wyższych szkołach oficerskich, przyniosła kolejna reorganizacja szkolnictwa MSW przeprowadzona w 1989 r., kiedy obie szkoły włączono do Akademii Spraw Wewnętrznych, tworząc zamiejscowy Wydział Bezpieczeństwa Państwa (była esbecka WSO w Legionowie) i zamiejscowy Wydział Porządku Publicznego (była milicyjna WSO w Szczytnie)²¹².

Oprócz Centrum Wyszkożenia MSW/WSO w Legionowie szkolenie funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa odbywało się w **Ośrodku Doskonalenia Kadry Kierowniczej MSW w Łodzi**. Pod taką nazwą łódzki ośrodek funkcjonował od 1973²¹³ r. i od tego czasu miał wyłączność w zakresie doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy zarówno MO, jak i SB. ODKK skupiał się przede wszystkim na organizowaniu kursów doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy MO (np. w okresie 1973–1981 szkoła zorganizowała 75 takich kursów, na których przeszkolono łącznie 3523 milicjantów, podczas gdy w analogicznym okresie kursów esbeckich odbyło się tylko 19, na których szkolenie odbyło 1075 funkcjonariuszy²¹⁴). Niemalą jednak rolę odgrywał w zakresie szkolenia słuchaczy Studium Podyplomowego ASW (w ODKK kształcili się słuchacze ASW po-

²⁰⁷ DzU, 1972, nr 38, poz. 248.

²⁰⁸ AIPN, 1595/97, cz. 1, k. 12.

²⁰⁹ AIPN, 01254/327, bp.

²¹⁰ AIPN, 1593/155, Analiza aktualnego dorobku naukowego pracowników dydaktycznych WSO w Legionowie, bp. Utworzono wówczas katedry: I, II, III i IV oraz Lektorat Języków Obcych.

²¹¹ Zob. AIPN, 1585/10661, Informacja o działalności wyższych szkół resortu spraw wewnętrznych w okresie od września 1972 r. do stycznia 1976 r.; AIPN, 1593/44, Organizacja szkół MO i SB, stan aktualny i przyszły, bp; AIPN, 1593/109, Instrukcja nr 03/84 dyrektora Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW z dnia 29 V 1984 r. w sprawie tematów oraz sposobu przeprowadzania egzaminu na podoficera dla funkcjonariuszy operacyjno-technicznych Służby Bezpieczeństwa, bp; AIPN, 1593/100, Szkoły resortu spraw wewnętrznych – wyposażenie bojowo-techniczne, bp; AIPN, 1593/94, Koncepcja organizacji doskonalenia zawodowego SB MSW, bp.

²¹² AIPN, 1585/10686, Nowy kształt Akademii Spraw Wewnętrznych (od 1 X 1989 r.), k. 118–122.

²¹³ Historia szkoły sięga 1944 r., kiedy w Lublinie powstały dwie pierwsze szkoły milicyjne: Szkoła Oficerów Polityczno-Wychowawczych MO (od 15 XI 1944 r.) i Szkoła Oficerów Liniowych MO (od 19 XII 1944 r.). W 1945 r. oba ośrodki przeniesiono do Łodzi, gdzie niedługo później nastąpiło połączenie szkół w jeden organizm, który przyjął (od 6 IV 1950 r.) nazwę „Centralnego Kursu Przeszkolenia MO”. Kolejna reforma związana była nie tylko ze zmianą nazwy (dnia 1 VIII 1960 r. szkołę przemianowano na: „Ośrodek Szkolenia Oficerów MO”), ale również z zasadniczego kierunku dydaktycznego uczelni: główny nacisk zaczęto kłaść nie na szkolenie, lecz na doskonalenie zawodowe funkcjonariuszy, co znalazło pełne odzwierciedlenie w nazwie nadanej w 1973 r. (zob. AIPN, 1585/10722, Ośrodek Doskonalenia Kadr MSW, k. 1).

²¹⁴ *Ibidem*, k. 25–27.

siadający stopień wojskowy niższy od majora). Pomimo milicyjnego charakteru ośrodka celowe wydaje się zaliczenie w poczet Służby Bezpieczeństwa etatów przewidzianych dla Wydziału Pracy Operacyjnej, który szkolił funkcjonariuszy SB z „wybranych zagadnień pracy operacyjnej pionu SB”²¹⁵. Natomiast w odniesieniu do kształcących się tam funkcjonariuszy decydujące znaczenie powinien mieć charakter komórki, z której dany funkcjonariusz wysłany został na przeszkolenie do ODKK. Inną jednostką kształcąca kadry resortu bezpieczeństwa był **Ośrodek Szkolenia Rezerw MSW w Katowicach**, gdzie od 15 stycznia 1973 r. prowadzono roczny kurs dla 250 funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, nieposiadających wymaganego przeszkolenia zawodowego²¹⁶. Należy zaznaczyć, że niezależnie od opisanego systemu szkół resortu istniała w Warszawie uczelnia szkoląca oficerów wywiadu pozostająca w gestii Departamentu I²¹⁷, którą w 1972 r. przeniesiono do Starych Kiejkut, tworząc Ośrodek Kształcenia Kadry Wywiadu.

Departament Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL) MSW – mając na względzie problem modernizacji i informatyzacji gospodarki i administracji oraz skuteczniejszą ewidencję ludności nadzorowanej przez MSW, powołano z dniem 1 marca 1972 r. tzw. Biuro Pełnomocnika Ministra Spraw Wewnętrznych do spraw PESEL, które miało na celu przygotowanie programu i struktury PESEL²¹⁸. W celu usprawnienia prac, z dniem 15 sierpnia 1973 r., Zarządzeniem organizacyjnym nr 068/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 sierpnia 1973 r.²¹⁹ powołano „na czas niezbędny do opracowania koncepcji powszechnego elektronicznego systemu ewidencji ludności – biura realizujące PESEL, tj.: Biuro Koordynacyjno-Organizacyjne PESEL MSW, Biuro Studiów i Projektów PESEL, podległe pełnomocnikowi ministra spraw wewnętrznych ds. PESEL”. Poparcie Komisji Partyjno-Rządowej ds. Informatyki dla dotychczasowych działań zaowocowało Decyzją nr 3/74 Prezydium Rządu w dniu 11 stycznia 1974 r. w sprawie kierunków zastosowań informatyki oraz rozwoju krajowego przemysłu informatycznego w latach 1974–1980²²⁰. W takiej atmosferze Uchwałą nr 208/75 Rady Ministrów z dnia 11 listopada 1975 r.²²¹ utworzono podległe ministrowi spraw wewnętrznych Rządowe Centrum Informatyczne PESEL (RCI PESEL), na którego czele postawiono dyrektora generalnego, powoływanego i odwoływanego przez prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra spraw wewnętrznych. W czerwcu 1981 r. minister przedstawił rządowi propozycje dokonania zmian organizacyjnych, które pozwoliłyby na zmniejszenie aparatu kierowniczego RCI i zreformowanie struktury wewnętrznej. Ostatecznie, 1 sierpnia 1981 r., Zarządzeniem organizacyjnym nr 046/org.

²¹⁵ *Ibidem*, k. 31.

²¹⁶ AIPN, 0045/56, Zarządzenie nr 131/72 z dnia 6 XII 1972 r. w sprawie przeszkolenia stacjonarnego funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w Ośrodku Szkolenia Rezerw MSW w Katowicach, k. 473.

²¹⁷ AIPN, 1585/5747, k. 8.

²¹⁸ AIPN, 1595/97, cz. 2, Zarządzenie organizacyjne nr 24/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 III 1972 r., k. 374. Por. AIPN, 1585/390, Zarządzenie organizacyjne nr 24/org. z dnia 4 III 1972 r. Koncepcja połączenia Departamentu PESEL MSW z Biurem „C” w jedną jednostkę organizacyjną MSW, k. 48.

²¹⁹ AIPN, 1595/98, k. 218–219. Por. AIPN, 1585/10913, Zarządzenie nr 088/73 MSW w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura Koordynacyjnego PESEL i Biura Studiów i Projektów PESEL, k. 1.

²²⁰ AIPN, 1585/10966, Prawno-organizacyjne podstawy działania PESEL, k. 32.

²²¹ AIPN, 01225/953, bp.

ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 lipca 1981 r.²²² utworzono na bazie RCI PESEL Departament PESEL²²³.

Departament PESEL w 1981 r. został podzielony na dziewięć wydziałów: Wydział Centralnego Banku Danych (prace na budowę i funkcjonowaniem systemów informatycznych CBD, CBI, SERP, aktualizacja i kontrola zgromadzonych zasobów we współdziałaniu z Biurem „C”, administrowanie bankami danych), Wydział Terenowych Banków Danych (prace projektowo-programowe w zakresie rozbudowy systemów dla TBD, opracowywanie instrukcji i szkoleń dla użytkowników systemów TBD), Wydział Podsystemów Tematycznych (prace analityczno-projektowe, współrealizacja podsystemu MA-GISTER, eksploatacja podsystemów informatycznych²²⁴), Wydział Badawczo-Rozwojowy (pilotowanie prac wdrożeniowych – nowe systemy ewidencyjne, prowadzenie prac analitycznych, konsultacje i ekspertyzy), Wydział Przygotowywania Danych (tworzenie maszynowych nośników informacji dla systemów informatycznych, przygotowywanie danych testowych), Wydział Nadzoru Technologicznego i Ochrony Systemów (zapewnienie ochrony w obiektach Departamentu PESEL, kontrola ruchu osobowego²²⁵), Wydział Służby Terenowej (utrzymywanie stacji łączności, zabezpieczenie i ochrona stacji i systemów łączności), Wydział Techniki (techniczny nadzór nad prawidłowym działaniem wszystkich nośników i komputerów w Departamencie PESEL), Wydział Ogólny (współdziałanie w innych jednostkami MSW, sprawy kadrowe, administracja²²⁶).

Na utworzenie systemu PESEL należałoby spojrzeć nie tylko przez pryzmat skuteczniejszej inwigilacji społeczeństwa przez MSW, ale także – przynajmniej do początku lat osiemdziesiątych – biorąc pod uwagę próby unowocześnienia i zdynamizowania gospodarki i efektywniejszego jej zarządzania, podjętych przez ekipę Edwarda Gierka.

Przykładem specyficznej roli tego departamentu w strukturze MSW jest kwestia etatów. W październiku 1985 r. stan etatowy wynosił 329 etatów, z czego 285 było etatami mundurowymi (88 proc.)²²⁷. Niezależnie od etatów stałych od 1979 r. departament (jeszcze jako RCI) dysponował limitem zatrudnienia cywilnych pracowników pomocniczych (125 etatów w skali roku). Ponadto niektóre prace związane z wdrażaniem tzw. stacji łączności komputerowej PESEL na szczeblu województwa wykonywali delegowani pracownicy różnych instytucji współpracujących z PESEL (Ministerstwo Sprawiedliwości, ZUS, urzędy wojewódzkie)²²⁸.

²²² AIPN, 1595/105, cz. 1, k. 137–138.

²²³ AIPN, 1585/9474, Komunikat nr 2/81, k. 1. Wskutek zmian zmniejszono aparat kierowniczy z 9 do 3 osób i liczbę wydziałów z 14 do 9 (zob. AIPN, 1585/10966, k. 33). Zob. też: AAN, KC PZPR, mf 3414, Wniosek o odwołanie ze stanowiska dyrektora generalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych płk. Zygmunta Orłowskiego, 23 VII 1981 r., k. 68. We wniosku tym napisano m.in., że „minister spraw wewnętrznych zamierza ukształtować Rządowe Centrum Informatyczne »PESEL«, którym kieruje dyrektor generalny w MSW [ygmunt] Orłowski, jako jeden z departamentów”.

²²⁴ AIPN, 1585/10930, Szczegółowy zakres działania komórek organizacyjnych i stanowisk pracy w Departamencie PESEL MSW, k. 3–19.

²²⁵ *Ibidem*, k. 32–46.

²²⁶ *Ibidem*, k. 57–76.

²²⁷ AIPN, 1585/10966, Prawno-organizacyjne podstawy działania PESEL, k. 22. Taki stan etatowy charakterystyczny jest dla całej dekady lat osiemdziesiątych. W 1981 r. etat przewidywał 326 stanowisk (Zarządzenie organizacyjne nr 046/org. z 21 VII 1981 r.), a w 1986 r. zatrudniano 308 osób (284 funkcjonariuszy i 24 specjalistów cywilnych) i dodatkowo 125 pracowników cywilnych (zob. AIPN, 1585/14109, Sprawozdanie z przeprowadzonego przeglądu struktur organizacyjnych i stanowisk pracy w Departamencie PESEL MSW, k. 10).

²²⁸ AIPN, 1585/14109, k. 10.

Tak znaczna liczba osób cywilnych (etaty cywilne, osoby delegowane z administracji państwowej) nakazuje zachować dużą ostrożność w formułowaniu przynależności departamentu do struktur bezpieczeństwa państwa, tym bardziej że nawet w „niewinnym” z pozoru Biurze „C” przewidywano zatrudnienie 660 funkcjonariuszy SB i tylko 4 osób cywilnych²²⁹. Komplikacje natury organizacyjno-etatowej potęguje fakt, że dyrektor Departamentu PESEL zaproponował zatrudnianie pracowników cywilnych na etatach mundurowych (wiązało się to ze zmianami w nazewnictwie stanowisk, np. osoba cywilna zatrudniona na etacie starszego specjalisty mogła być zaseregowana na odpowiednie do tego – według etatu MO – stanowisko inspektora), co zostało wprowadzone 1 sierpnia 1982 r. Zarządzeniem organizacyjnym nr 0138/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 listopada 1982 r.²³⁰

Innym nieszablonowym rozwiązaniem była organizacja terenowych placówek PESEL przy urzędach wojewódzkich miast²³¹, a nie w komendach wojewódzkich MO.

Pomimo powyższych wątpliwości celowe, z historycznego punktu widzenia, wydaje się zaklasyfikowanie Departamentu PESEL do SB, jednak trzeba zachować przy tym daleko idącą ostrożność. Świadczyć o tym może – poza faktem oddelegowania do pracy w tym departamencie w czasie jego tworzenia pracowników jednostek niewątpliwie esbeckich²³² – zaliczenie departamentu w skład Służby Zabezpieczenia Operacyjnego, grupującej pomocnicze pioniry SB, z którymi zresztą departament ściśle współpracował. Zespolecie kierunków prac było tak intensywne, że w 1984 r. pojawił się pomysł zintegrowania Departamentu PESEL z Biurem „C”²³³, do którego jednak nie doszło. Innym przykładem było podjęcie głębszej współpracy z Biurem „B”, albowiem obie jednostki w 1985 r. zobowiązały się do zintegrowania czynnych systemów informatycznych w ramach Departamentu PESEL²³⁴. Departament prowadził również wspólne prace z Biurem „A” i Biurem Paszportów, do tego ostatniego delegując nawet część funkcjonariuszy²³⁵.

Funkcjonariusze Departamentu PESEL szkoleni byli w Szkole Chorażych SB²³⁶, gdzie organizowano cykle zajęć instruktażowo-szkoleniowych. Zasadniczym celem

²²⁹ *Ibidem*, Raport Biura „C” MSW z realizacji przeglądu struktur i stanowisk służbowych, k. 112. Trzeba zaznaczyć, że – podobnie jak Departament PESEL – także Biuro „C” zatrudniało pozaetatowo 60 pracowników cywilnych (zob. AIPN, 1585/390, Notatka dot. propozycji zmian w zatrudnieniu pracowników cywilnych w Departamencie PESEL MSW i Biurze „C” MSW, k. 41).

²³⁰ AIPN, 1595/107, k. 354.

²³¹ AIPN, 1585/390, Koncepcja dot. połączenia Departamentu PESEL MSW z Biurem „C” w jedną jednostkę organizacyjną Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 51.

²³² AIPN, 01225/775, Zarządzenie nr 43/72 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 V 1972 r. w sprawie przygotowania podstawowych danych do budowy systemu PESEL, będących w gestii resortu spraw wewnętrznych, bp. Wymienieni zostali pracownicy jednostek zajmujący się problematyką ewidencji osobowych (m.in. z Departamentu Społeczno-Administracyjnego, Biura Paszportów i Dowodów Osobistych czy też Biura „C”).

²³³ AIPN, 1585/10966, Osobowe zabezpieczenie realizacji terenowych banków danych, k. 35.

²³⁴ AIPN, 01004/71, Materiały dotyczące współpracy z Departamentem PESEL MSW 1984–1988, k. 5. Na mocy umowy między Biurem „B” i Departamentem PESEL ten drugi udostępnił poza centralną końcówką na ul. Rakowieckiej 2 dwa dodatkowe kanały wejścia do komputera centralnego PESEL MSW. Rozgałęźniki znalazły się w dwóch lokalach kontaktowych (LK), mianowicie LK „115” i „Klon”, k. 8. Warto wspomnieć również o zawarciu Porozumienia ministrów spraw wewnętrznych i obrony narodowej w zakresie wykorzystania PESEL na potrzeby obronności kraju (AIPN, 1585/10970, k. 1–2).

²³⁵ AIPN, 1585/390, Stan zaawansowania prac nad PESEL, k. 202.

²³⁶ AIPN, 1091/217, Ramowy program kształcenia chorażych SB, 1984, k. 10. Zajęcia te mieli prowadzić wytypowani przez dyrektora Departamentu PESEL doświadczeni funkcjonariusze tej jednostki.

kształcenia było podnoszenie wiedzy funkcjonariuszy w zakresie znajomości struktury organizacyjnej Departamentu PESEL oraz metod i technik w nim stosowanych. Duży nacisk kładziono na znajomość zadań realizowanych przez departament na rzecz innych jednostek resortu, jak również przywiązywano wielką wagę do kwestii wyczerpania na specyfikę pracy w Departamencie PESEL – z naciskiem na bezwzględne przestrzeganie zasad ochrony tajemnicy państwowej i służbowej. Po ukończeniu kursu słuchacze składali egzamin na chorążego SB.

Warto zaznaczyć, że Departament PESEL prowadził także działalność operacyjną, o czym świadczy posiadanie tajnych współpracowników i etatów niejawnych²³⁷. Na przykład w latach 1987–1989 departament podpisał stałą umowę z „konsultantem” (kategoria TW) początkowo na kwotę 13 tys., która potem wzrosła do 30 tys. miesięcznie. Fakt prowadzenia działalności operacyjnej potwierdza m.in. decyzja dyrektora Departamentu PESEL z 1 czerwca 1987 r. wydana w związku z planowaną w dniach 8–14 czerwca wizytą Jana Pawła II i wynikającą stąd koniecznością jej operacyjnego zabezpieczenia, a także zwiększonych potrzeb informacyjnych jednostek operacyjnych MSW.

Departament Społeczno-Administracyjny MSW – Uchwałą nr 228/55 Rady Ministrów z dnia 19 marca 1955 r. w sprawie tymczasowego statutu organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych²³⁸ został przekazany do MSW z Urzędu Rady Ministrów.

Po włączeniu do MSW kierownictwo ministerstwa uznało za zasadne uregulowanie jego struktury organizacyjnej i zakresu działania. Początkowo do jego głównych zadań w ramach ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego zaliczono m.in. „przygotowanie we współdziałaniu z zainteresowanymi jednostkami MSW koncepcji, założeń, projektów przepisów i środków realizacji w dziedzinie zagadnień społecznych i administracyjnych [...], w których departament spełnia funkcje jednostki wiodącej – oraz nadzór nad działalnością urzędów spraw wewnętrznych prezydium rad narodowych i ich wzajemne współdziałanie z komendami wojewódzkimi”²³⁹.

Zadania i struktura DSA, podobnie jak innych jednostek Służby Bezpieczeństwa²⁴⁰, wciąż się zmieniały, co było spowodowane nie tylko przemianami wywoływanymi przez różnego rodzaju zjawiska społeczno-polityczne, ale także wprowadzaniem zmian administracyjnych²⁴¹.

Departament Społeczno-Administracyjny w zakresie spraw społecznych odpowiadał za nadzór nad realizacją zadań dotyczących stowarzyszeń o charakterze twórczym, naukowym i religijnym. Zobligowany był do „likwidacji tych stowarzyszeń, których działalność wykroczyła przeciwko obowiązującemu prawu albo zagrażała bezpieczeństwu lub porządkowi publicznemu [oraz] przeciwdziałania powstawaniu stowarzyszeń, których działalność godziłaby w interesy państwa; utrudniał procesy stabilizacji spo-

²³⁷ AIPN, 063/1, Fundusze specjalne 9 XI 1982 – 14V 1990, k. 37, 56.

²³⁸ AAN, URM, 83/29, k. 10–12.

²³⁹ AIPN, 1585/3519, Zarządzenie nr 0125 ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 XII 1968 r. w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, k. 1.

²⁴⁰ AIPN, 1585/11665, Schemat organizacyjny Służby Bezpieczeństwa, k. 127.

²⁴¹ AIPN, 1585/349, Zarządzenie nr 036/73 MSW z dnia 14 IV 1973 r., w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW, k. 9. Reforma terenowych organów administracji państwowej spowodowała, że zadania departamentu i sposoby ich realizacji nie były dostosowane do zakresu działań w nowym układzie województw. Wraz ze zmianami administracyjnym ww. zarządzenie przestało odpowiadać rzeczywistemu zakresowi działania jednostki.

łeczno-politycznej w kraju, eliminował ze stowarzyszeń osoby prowadzących wrogą lub opozycyjną działalność oraz zapobiegał infiltracji przeciwnika politycznego”²⁴². Ponadto departament miał za zadanie: „Eliminację ze stowarzyszeń narodowościowych zjawisk utrudniających ich działalność na rzecz porozumienia narodowego, ładu i porządku publicznego; inspirowanie narodowościowych stowarzyszeń społeczno-kulturalnych do prowadzenia działalności narodowej w formie i socjalistycznej treści; kontrolowanie działalności nadzorczej wydziałów spraw społeczno-administracyjnych urzędów wojewódzkich: wobec stowarzyszeń, wobec urzędów terenowych organów administracji państwowej stopnia podstawowego; przeciwdziałanie organizowaniu zgromadzeń mogących spowodować zakłócenie ładu i porządku publicznego”²⁴³.

W latach osiemdziesiątych XX w. dokonano częściowego wyszczególnienia kierunków działania departamentu i dodano zapis o „przeciwstawianiu się destrukcyjnym wpływom przeciwników politycznych na środowiska, w których działają stowarzyszenia, i zapewnieniu stosowania skutecznej polityki karania sprawców wykroczeń o podłożu politycznym oraz popełnionych przez kler”²⁴⁴. Dodatkowo pracownicy departamentu mieli „współdziałać z organizacjami społeczno-politycznymi i stowarzyszeniami, których działalność wpływa na umocnienie pozycji państwa”²⁴⁵.

Departament Społeczno-Administracyjny, realizując powierzone mu zadania, ściśle współpracował z innymi jednostkami wchodzącymi w skład Służby Bezpieczeństwa MSW, takimi jak: Departament I, Departament II, Departament III, Departament IV²⁴⁶, Departament Techniki, Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych, Biuro „C” oraz Milicją Obywatelską jak, np. Komendą Główną MO w Warszawie²⁴⁷.

Pion społeczno-administracyjny podzielono na: Inspektorat Kierownictwa Departamentu, Wydział I (Społeczny), Wydział II (Administracyjny), Wydział III (ds. Wykroczeń), Wydział IV (Wojskowy) oraz Samodzielny Referat Ogólny²⁴⁸.

²⁴² AIPN, 1585/6069, Główne kierunki działania Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW w 1983 r., k. 12.

²⁴³ *Ibidem*, k. 13.

²⁴⁴ AIPN, 1585/6062, Główne kierunki działania Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW w 1987 r., k. 2; AIPN, 1585/6196, Informacja o działaniach Departamentu Społeczno-Administracyjnego w 1985 r., k. 3–8.

²⁴⁵ *Ibidem*, k. 2.

²⁴⁶ AIPN, 1585/6365, Umowa–porozumienie o zasadach, formach i zakresie współdziałania między Departamentem IV i Departamentem Społeczno-Administracyjnym MSW, k. 1–5. Jej celem była głównie koordynacja działań zmierzających do zapewnienia przestrzegania prawa przez Kościoły, związki wyznaniowe, świeckie stowarzyszenia itp., jak również ograniczenie szkodliwych z punktu widzenia władzy komunistycznej przejawów działalności tych instytucji. Według dokumentu, Departament IV miał obowiązek przeprowadzania konsultacji z Departamentem Społeczno-Administracyjnym w związku z powoływaniem do wojska alumnów wyższych seminariów duchownych.

²⁴⁷ AIPN, 1585/6326, Zakres współdziałania Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW z jednostkami organizacyjnymi resortu spraw wewnętrznych, k. 5–8.

²⁴⁸ Zob. AIPN, 1585/6325, Zarządzenie nr 01/70 dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW z dnia 10 XII 1970 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Inspektoratu Kierownictwa Departamentu Społeczno-Administracyjnego, k. 1–2; Zarządzenie nr 02/70 dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW z dnia 10 XII 1970 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Wydziału I Departamentu Społeczno-Administracyjnego, k. 3–5; Zarządzenie nr 03/70 dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW z dnia 10 XII 1970 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Wydziału II Departamentu Społeczno-Administracyjnego, k. 6–8; Zarządzenie nr 04/70 dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW z dnia 10 XII 1970 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Wydziału III Departamentu Społeczno-Administracyjnego, k. 9–10; Zarządzenie nr 05/70 dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW z dnia 10 XII 1970 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Wydziału IV Departamentu Społeczno-Administracyjnego, k. 11–13; Zarządzenie nr 03/70 dyrektora Departamentu

Gabinet Ministra Spraw Wewnętrznych – do jego zakresu działania należało m.in. opracowywanie projektów aktów prawnych (ustaw, rozporządzeń i zarządzeń ministra spraw wewnętrznych), opracowywanie i koordynowanie projektów zarządzeń ministra przygotowywanych przez inne jednostki MSW stosownie do zakresu ich działania, udział w posiedzeniach Komisji Prawniczych w Urzędzie Rady Ministrów, udzielanie opinii prawnych jednostkom MSW, a także kontrola wykonania uchwał rządu, zarządzeń ministra i uchwał Kolegium Ministerstwa. Gabinet redagował Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i nim administrował oraz ewidencjonował, aktualizował, rozpowszechniał i przechowywał zarządzenia i inne akty normatywne podpisywane przez ministra, jego zastępców i dyrektora generalnego MSW. Ponadto opracowywał codzienne, okresowe i okolicznościowe sprawozdania oraz informacje dotyczące zagadnień wchodzących w zakres pracy ministerstwa. W gestii Gabinetu znajdowało się także przyjmowanie, rozpatrywanie oraz załatwianie skarg i wniosków obywateli, jak również pracowników resortu. Współpracował z Głównym Urzędem Statystycznym w zakresie zatwierdzania wzorów statystycznych dla resortu, obsługiwał odprawy i konferencje kierownictwa oraz załatwiał sprawy zlecone przez ministra i jego zastępców. Przyjmował, rejestrował i rozdzielał pocztę tajną i jawną pomiędzy jednostki organizacyjne ministerstwa²⁴⁹.

W skład Gabinetu wchodziły następujące komórki: a) Kierownictwo; b) Wydział Prezydialny – zajmował się m.in. sprawami wynikającymi ze stosunku ministra do władz zwierzchnich, szeroko rozumianą współpracą z sejmem, pełnił doraźny lub stały nadzór nad określonymi dziedzinami lub zagadnieniami według wskazań ministra lub jego zastępców. Ponadto przedkładał kierownictwu ministerstwa okresowe informacje z realizacji węższych zadań resortu, uchwał rządu, zarządzeń ministra i postanowień Kolegium, nadzorował programy wizyt i obsługę delegacji zagranicznych oraz załatwiał sprawy związane z wyjazdami za granicę ministra lub podsekretarzy stanu²⁵⁰; c) Wydział Prawny – zajmował się opracowywaniem ustaw, dekretów, rozporządzeń i innych aktów prawnych podlegających publikacji, jak również aktów prawnych dotyczących praw i obowiązków obywateli. Opiniował i koordynował wewnętrzne akty prawne ministerstwa, wydawał opinie prawne oraz redagował „Dziennik Urzędowy”; d) Wydział Skarg i Zażaleń – przyjmował rozpatrywał i załatwiał odwołania, listy, zażalenia i krytykę prasową oraz analizował odpowiedzi udzielane przez inne jednostki resortu w tych kwestiach; e) Wydział „O” (w późniejszym okresie: Ogólny) – udzielał pomocy jednostkom bezpieczeństwa w opracowywaniu zarządzeń i instrukcji oraz ogólnoresortowych przepisów operacyjnych. Koordynował współpracę z organami bezpieczeństwa krajów „demokracji ludowej” i ZSRR, a także opracowywał określone zadania z zakresu bezpieczeństwa na zlecenie kierownictwa; f) Kancelaria Ogólna²⁵¹.

Spoleczno-Administracyjnego MSW z dnia 10 XII 1970 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Samodzielnego Referatu Ogólnego w Departamencie Społeczno-Administracyjnym, k. 14–16; AIPN, 1585/6066, Zarządzenie nr 01/73 dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego z dnia 9 XI 1973 r. w sprawie zakresu działania Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW oraz zakresów czynności poszczególnych stanowisk etatowych, k. 5–159.

²⁴⁹ AIPN, 0045/10, Zarządzenie nr 0230/58 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 XII 1958 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Gabinetu Ministra, k. 275–277. Zakres działania Gabinetu Ministra w latach osiemdziesiątych wraz z etatami poszczególnych komórek, zob. AIPN, 1585/347, Analiza zakresu działania i struktury organizacyjnej Gabinetu Ministra SW, k. 118–137.

²⁵⁰ AIPN, 0045/10, Szczegółowy zakres działań poszczególnych komórek Gabinetu Ministra, k. 261–264.

²⁵¹ *Ibidem*, k. 261–264.

W 1962 r. nastąpiła niewielka reorganizacja – zmieniono zarówno strukturę, jak i obowiązki Gabinetu Ministra²⁵². Na mocy nowego normatywu Gabinet opiniował osoby delegowane przez władze państwowe do prac w komisjach i organizacjach międzynarodowych, prowadził również korespondencję zagraniczną dotyczącą całego resortu bądź poszczególnych jego służb. Ewidencjonował, koordynował i kontrolował służbowe wyjazdy zagraniczne pracowników resortu w celach wymiany doświadczeń naukowo-technicznych i zakupów. Do jego obowiązków należało również opracowywanie, uzgadnianie i przekazywanie materiałów z działalności resortu środkom masowego przekazu oraz opracowywanie dla kierownictwa MSW materiałów publikowanych w prasie dotyczących problematyki resortu. Ponadto nowe zarządzenie cedowało na Gabinet załatwianie odwołań kierowanych do ministra w sprawach paszportowych²⁵³.

Nieznacznie zmieniła się struktura organizacyjna Gabinetu. Dotychczasowy Wydział Skarg i Zażaleń zmienił nazwę na „Wydział Skarg i Wniosków”, z Wydziału „O” wyłączono część zagadnień i utworzono Wydział Zagraniczny, ponadto powołano Samodzielny Referat Prasowy, Sekretariat Techniczny Komisji Postępu Technicznego oraz Centralną Bibliotekę Specjalną²⁵⁴.

Kolejne zarządzenie (nr 049/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 maja 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego²⁵⁵) wniosło istotną zmianę w strukturze Gabinetu. Powołano Wydział Służby Bezpieczeństwa (Wydział IV), likwidując jednocześnie Wydział Zagraniczny²⁵⁶. Nieco większe reformy wprowadzono w 1989 r.²⁵⁷ Motywem wydania nowego zarządzenia były zmiany w strukturze organizacyjnej pionu. Zniesiono dotychczas istniejące wydziały: Prawny, Służby Bezpieczeństwa i Prasowy, powołując Wydział Informacji i Sprawozdawczości oraz – ponownie – Wydział Zagraniczny. Zakres działania Gabinetu Ministra zmienił się nieznacznie²⁵⁸.

Główny Inspektorat Ministra Spraw Wewnętrznych – jednostka została powołana do zadań inspekcyjno-kontrolnych w jednostkach organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych i jako jednostka zwierzchniej kontroli instytucjonalnej odpowiedzialny był za ukierunkowanie i koordynację działalności wszystkich komórek kontrolnych resortu²⁵⁹.

Główny Inspektorat był podzielony na zespoły: Zespół I – pełnił funkcje kontrolne w takich komórkach organizacyjnych, jak: departamenty I, II, III, IV i Biuro Śledcze

²⁵² AIPN, 1585/3161, Zarządzenie nr 0113/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 26 VI 1962 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Gabinetu Ministra, k. 194–197.

²⁵³ *Ibidem*, k. 194–197.

²⁵⁴ *Ibidem*, k. 194–197. Centralna Biblioteka Specjalna przy Gabinetie Ministra została utworzona na mocy Zarządzenia nr 52/59 ministra spraw wewnętrznych z dnia 21 III 1959 r. (AIPN, 01225/763, k. 107).

²⁵⁵ Zob. Zarządzenie nr 03/65 dyrektora Gabinetu Ministra z dnia 10 VI 1965 r. w sprawie zakresu działania Wydziału Prawnego i zakresu czynności poszczególnych stanowisk; Zarządzenie nr 04/65 dyrektora Gabinetu Ministra z dnia 10 VI 1965 r. w sprawie zakresu działania Wydziału Prezydyjnego i zakresu czynności poszczególnych stanowisk; Zarządzenie nr 05/65 dyrektora Gabinetu Ministra z dnia 10 VI 1965 r. w sprawie zakresu działania Wydziału Skarg i Wniosków oraz zakresów czynności poszczególnych stanowisk (AIPN, 0045/32, k. 7–15).

²⁵⁶ AIPN, 1585/12257, Zarządzenie nr 049/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 V 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Gabinetu Ministra, k. 31.

²⁵⁷ AIPN, 01369/31, Zarządzenie nr 048/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 3 VI 1989 r. w sprawie zakresu działania Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych, k. 1–5.

²⁵⁸ *Ibidem*, k. 1–5.

²⁵⁹ AIPN, 0045/30, Zarządzenie nr 017/65 MSW z dnia 12 II 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Głównego Inspektoratu Ministra Spraw Wewnętrznych, k. 31.

SB; Zespół II – kontrolował odpowiedniki jednostek centralnych w terenie; Zespół III – obejmował swoim działaniem sprawy związane z Milicją Obywatelską i Departamentem Administracyjno-Społecznym; Zespół IV – miał w swoich kompetencjach sprawy komórek administracyjno-gospodarczo-finansowych oraz służby zdrowia resortu spraw wewnętrznych²⁶⁰.

W połowie lat siedemdziesiątych XX w. zmodyfikowano nieco wewnętrzną organizację pionu, przy czym główne kierunki pracy Inspektoratu nie uległy zmianie²⁶¹. Trzon stanowiło Kierownictwo Inspektoratu, które określało kierunki zadań kontrolnych i innych czynności oraz nadzorowało działania poszczególnych zespołów kontrolnych²⁶². Powołano Sekcję Ogólną, mającą zapewniać obsługę kancelaryjno-biurową i finansowo-materialną jednostki, jak również właściwy obieg i przechowywanie dokumentów oraz prowadzenie spraw etatowo-kadrowych²⁶³. Zespół I prowadził kontrole jednostek operacyjnych i śledczych SB, Zwiadu WOP, WSW i Jednostek Wojskowych MSW. Zespół II realizował działania kontrolne w komórkach MO. Zespół III kontrolował stan pracy jednostek techniczno-operacyjnych SB, administracyjno-społecznych i paszportowych. Zespół IV czuwał nad prawidłowym prowadzeniem gospodarki finansowo-materialowej w jednostkach MSW, natomiast Zespół V zajmował się sprawdzaniem stanu rozmieszczenia i funkcjonowania środków transportu w MSW²⁶⁴.

Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu MSW – odpowiedzialny za ochronę kluczowych dla gospodarki zakładów pracy. Ponadto koordynował działalność uzbrojonych specjalistycznych formacji ochronnych oraz ich szkolenie (Straży Przemysłowej, Straży Bankowej, Straży Portowej, Straży Pocztovej, Straży Leśnej, Służby Ochrony Kolej²⁶⁵).

Zarządzeniem nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 24 sierpnia 1989 r. w sprawie likwidacji i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych²⁶⁶, **departamenty III, IV, V i VI oraz Biuro Studiów SB i Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu** zostały przekształcone w **Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW, Departament Ochrony Gospodarki MSW oraz Departament Studiów i Analiz MSW**.

Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 406/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 31 sierpnia 1989 r., z dniem 1 września 1989 r.²⁶⁷ w miejsce Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu, Departamentów V i VI utworzono **Departament Ochrony Gospodarki**.

²⁶⁰ *Ibidem*, k. 32.

²⁶¹ AIPN, 0045/65, Zarządzenie nr 090/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 XII 1974 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Głównego Inspektoratu Ministra Spraw Wewnętrznych, k. 485–486.

²⁶² AIPN, 1585/10747, Zakres działania Głównego Inspektoratu Ministra Spraw Wewnętrznych, k. 1.

²⁶³ *Ibidem*, k. 3.

²⁶⁴ *Ibidem*, k. 3–5.

²⁶⁵ AIPN, 0045/49, Zarządzenie nr 100/71 ministra spraw wewnętrznych z dnia 26 VI 1971 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 184–185; AIPN, 01369/21, Zarządzenie nr 074/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 XII 1984 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 2–5. Warto zaznaczyć, że do pionu bezpieczeństwa GIOP zaliczony został dopiero zarządzeniem z dnia 27 XI 1981 r.

²⁶⁶ AIPN, 0045/99, k. 221–225; AIPN, 01369/29, k. 1–3.

²⁶⁷ *Ibidem*, bp.

Zmiany organizacyjno-etatowe w 1989 r.

	Departament III	Departament IV	Departament V	Departament VI	Biuro Studiów	Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu	Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa	Departament Ochrony Gospodarki	Departament Studiów i Analiz
Stan etatowy stały	212	99	171	87	70	23	174	179	118
Stan etatowy przejściowy							43	37	30
Liczba komórek organizacyjnych	12	6	8	6	4	–	8	10	6
Kierownictwo – jednostki stałe	1+2	1+2	1+2	1+2	1+1	1+1	3	3	3
Kierownictwo – jednostki przejściowe							1	1	1
Kierownictwo wydziałów – stałe	12 + 13	6 + 6	8 + 8	6 + 6	4 + 3	–	18	22	12
Kierownictwo wydziałów – przejściowe							10	1	3

Zarząd I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – powołany 1 marca 1965 r. Zarządzeniem organizacyjnym nr 027/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 lutego 1965 r.²⁶⁸ na bazie **Zarządu Organizacyjno-Wojskowego MSW**²⁶⁹. Zarząd I był organem centralnym ministerstwa odpowiedzialnym za opracowywanie koncepcji, organizowanie i nadzorowanie prac związanych z przygotowywaniem resortu spraw wewnętrznych na wypadek poważnego zagrożenia państwa. Opracowywał plany działania w okresie podwyższonej gotowości obronnej państwa, a także w czasie bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa PRL i wojny²⁷⁰.

²⁶⁸ AIPN, 1595/90, k. 79.

²⁶⁹ AIPN, 1585/3184, Zarządzenie nr 0012/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 II 1965 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Zarządu I (Organizacyjno-Mobilizacyjnego) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 1. Informacje na temat regulaminu organizacyjnego Zarządu Organizacyjno-Wojskowego zob. AIPN, 0049/20, Zarządzenie nr 0120/59 ministra spraw wewnętrznych z dnia 6 VI 1959 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Zarządu Organizacyjno-Wojskowego i podległych mu jednostek terenowych, bp.

²⁷⁰ *Ibidem*, k. 1. Przygotowania te obejmowały prace operacyjno-obronne, organizacyjno-mobilizacyjne oraz materiałowo-techniczne.

Zarząd I sprawował kontrolę nad pracami operacyjno-obronnymi i organizacyjno-mobilizacyjnymi w innych jednostkach ministerstwa spraw wewnętrznych. W szczególnych przypadkach współpracował ze Sztabem Generalnym LWP w zakresie planowania operacyjno-obronnego i aktualizacji przepisów mobilizacyjnych. Zarząd I MSW i Sztab Generalny opracowywały również plany przydziałów pojazdów i maszyn inżynierijno-drogowych z gospodarki narodowej²⁷¹.

W skład Zarządu I MSW wchodziły: Inspektorat Operacyjno-Szkoleniowy, Wydział I Mobilizacyjny, Wydział II Mobilizacyjny Służby Bezpieczeństwa, Wydział III Materiałowo-Mobilizacyjny, Wydział IV Organizacyjny oraz Samodzielna Sekcja Ogólna²⁷².

Powyższe zadania Zarządu I stanowiły główny zakres jego działania, jednakże do tego dochodziły jeszcze zagadnienia wynikające z przepisów ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL. Ponadto Zarząd I prowadził działania na rzecz innych jednostek organizacyjnych MSW w sytuacji poważnego zagrożenia porządku publicznego i zagrożenia wewnętrznego²⁷³. Zarządzeniem nr 01/87 z 12 marca 1987 r. nadano tej jednostce nowy statut organizacyjny i zmodyfikowano zakres działań przez nią prowadzonych. Od tego momentu Zarząd I Operacyjno-Obronny MSW stał się jednostką wykonawczo-koordynacyjną ministra spraw wewnętrznych w zakresie planowania, nadzoru, kontroli, organizacji ćwiczeń i doskonalenia przygotowań obronnych jednostek resortu spraw wewnętrznych²⁷⁴.

Zarząd Łączności MSW – organizował i zapewniał właściwe funkcjonowanie systemów łączności przewodowej i radiowej na potrzeby rządu i administracji państwowej oraz dla służb resortu spraw wewnętrznych. Po 28 listopada 1956 r. Zarząd Łączności został wyłączony z organów bezpieczeństwa. Z racji wykonywania zadań zbliżonych do Biura „A”²⁷⁵ funkcjonariuszy pionu łączności wojewódzkich i rejonowych urzędów spraw wewnętrznych podporządkowano zastępcom szefów do spraw SB we właściwych urzędach spraw wewnętrznych na mocy decyzji ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 grudnia 1983 r. Znalazło to odzwierciedlenie w Zarządzeniu nr 098/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 grudnia 1983 r. w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz późniejszych (Zarządzeniu nr 051/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 18 lipca 1985 r. i Zarządzeniu nr 041/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 11 maja 1989 r.), w których Zarząd Łączności podporządkowano szefowi Służby Zabezpieczenia Operacyjnego. W komendach wojewódzkich MO/wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych wydziały łączności podlegały zastępcy komendanta ds. SB.

Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy MSW – powołany 15 grudnia 1984 r.²⁷⁶ W strukturach SB od 6 grudnia 1985 r. decyzją ministra spraw wewnętrznych. Odpowiadał za

²⁷¹ AIPN, 1585/3184, k. 4.

²⁷² *Ibidem*, k. 5.

²⁷³ AIPN, 1585/349, k. 52. Chodziło głównie o współpracę i współdziałanie z resortem obrony narodowej.

²⁷⁴ AIPN, 0711/200, bp.

²⁷⁵ W latach osiemdziesiątych były plany połączenia Biura „A” z Zarządem Łączności, co ostatecznie nie zostało zrealizowane.

²⁷⁶ Zob. AIPN, 01369/20, Zarządzenie nr 0072/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 XII 1984 r. w sprawie organizacji i zakresu działania Zarządu Ochrony Funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 1–3. Warto zaznaczyć, że ZOF został włączony do struktur SB dopiero decyzją Czesława Kiszczaka z dnia 6 XII 1985 r. (zob. AIPN, 1585/364, k. 85).

inwigilację funkcjonariuszy i pracowników cywilnych resortu spraw wewnętrznych. Zapobiegał i zwalczał popełniane przez nich najpoważniejsze naruszenia prawa, a także zajmowane postawy i zachowania mogące wyrządzić poważne szkody interesom resortu oraz politycznym, społecznym i gospodarczym interesom państwa. Rozwiązany został z dniem 1 lutego 1990 r. na mocy Zarządzenia nr 28/90 ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 lutego 1990 r.²⁷⁷

Zarząd Polityczno-Wychowawczy MSW – utworzony 1 listopada 1981 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 069/org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 października 1981 r.²⁷⁸ Powstał za kadencji ówczesnego ministra spraw wewnętrznych Czesława Kiszcza i został zorganizowany na wzór wojskowy²⁷⁹. Odpowiedzialny był za programowanie, organizowanie, prowadzenie oraz nadzorowanie pracy polityczno-wychowawczej i kulturalno-oświatowej w jednostkach MO, szkołach i ośrodkach szkolenia MO oraz w jednostkach organizacyjnych MSW. Kierunki działań pionu określały uchwały zjazdów PZPR, Komitetu Centralnego i Biura Politycznego, decyzje najwyższych władz państwowych, a także rozkazy i zarządzenia ministra spraw wewnętrznych, dyrektora Zarządu Polityczno-Wychowawczego oraz kierowników jednostek i ich zastępców ds. polityczno-wychowawczych. Działalność polityczno-wychowawcza miała być prowadzona przy współpracy i w porozumieniu z właściwymi instancjami i organizacjami partyjnymi.

Do zakresu działania zarządu należało m.in. badanie i ocena stanu moralno-politycznego, nastrojów i zdyscyplinowania funkcjonariuszy resortu oraz wypracowywanie w tym zakresie wniosków i zadań dla pracy kierownictwa i aparatu politycznego, jak również informowanie ministra o wynikach tych badań. Zarząd opracowywał kierunki i zadania pracy polityczno-wychowawczej oraz na ich podstawie plany działania w zakresie polityczno-wychowawczym, informacyjno-propagandowym, kulturalno-oświatowym i społecznym. Opracowywał koncepcje i programy szkolenia politycznego realizowane w jednostkach resortu, organizował i prowadził szkolenie polityczne dla kierowniczej kadry resortu, a także opracowywał wydawnictwa informacyjno-propagandowe i szkoleniowe. Dużą rolę w działalności zarządu odgrywało inspirowanie środków masowej informacji i propagandy w dziedzinie popularyzacji problematyki resortowej oraz inicjowanie i rozwijanie współpracy z władzami organizacji związkowych i społecznych. Zarząd dokonywał systematycznej kontroli stosowanych form, metod i treści pracy polityczno-wychowawczej w jednostkach organizacyjnych resortu, a także uzyskiwanych w niej efektów. Nadzorował pracę Redakcji „W Służbie Narodu” w zakresie planów oraz polityki wychowawczej. Pion polityczno-wychowawczy MSW miał współdziałać oraz „wymieniać doświadczenia” z aparatem partyjno-politycznym WOP, NJW MSW, GZP WP, a także z analogicznym aparatem ZSRR i innych państw socjalistycznych²⁸⁰.

²⁷⁷ AIPN, 0045/101, t. 1, k. 139–140.

²⁷⁸ AIPN, 1595/105, cz. 2, k. 228–232.

²⁷⁹ Na temat powołania zespołu do opracowania założeń i organizacji pionu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych zob. A. Jusupović, A. Ostapa, J. Wygoda, „Pojęcie »Służba Bezpieczeństwa« w rozumieniu ustawy lustracyjnej. Propozycja wykładni”, przyp. 79.

²⁸⁰ AIPN, 01225/718, Zarządzenie nr 042/81 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 X 1981 r. w sprawie powołania, organizacji i zakresu działania pionu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych z załącznikami, k. 32–38.

W skład zarządu wchodziły: Kierownictwo Zarządu, Wydział I – Organizacyjno-
-Informacyjny, Wydział II – Szkolenia i Propagandy, Wydział III – Kultury, Wydział IV
– Organizacji Społecznych, Wydział V – Prasowy oraz Samodzielna Sekcja Ogólna²⁸¹.

Zarząd Polityczno-Wychowawczy rozwiązany został Zarządzeniem nr 95 ministra
spraw wewnętrznych z dnia 21 listopada 1989 r.²⁸² W zasadzie od czasu utworzenia
Zarządu Polityczno-Wychowawczego można mówić o czterech pionach: MO, SB, ad-
ministracyjno-pomocniczym oraz polityczno-wychowawczym.

²⁸¹ AIPN, 01728/163, Etat nr A-037/2 Zarządu Polityczno-Wychowawczego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,
bp. Znaleźć tam można m.in. zakres obowiązków poszczególnych komórek i stanowisk zarządu.

²⁸² AIPN, 0045/100, k. 370–372.

TABELARYCZNE UJĘCIE ZMIAN W RBP, MBP, KdsBP ORAZ MSW W OKRESIE 1944–1990

Przedstawione poniżej tabele są próbą stworzenia w miarę przejrzystej pomocy pozwalającej szybko określić zmiany, jakie zachodziły w latach 1944–1990 w organach bezpieczeństwa państwa. Nie uwzględniono w nich ani jednostek Milicji Obywatelskiej, ani wojskowych struktur w okresie 1954–1990.

Tabela pierwsza ukazuje jednostki oraz zmiany, jakie zachodziły w ramach Resortu Bezpieczeństwa Publicznego i Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Ze względu na fakt, że w roku 1954 należy doszukiwać się genezy przyszłych przekształceń, jakie dokonały się w resorcie – a w szczególności utworzenia Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego – uznano za wskazane wydzielić ten krótki okres czasu. Kolejne dwie tabele poświęcone są odpowiednio Komitetowi do spraw Bezpieczeństwa Publicznego oraz Ministerstwu Spraw Wewnętrznych.

Na odwrocie tabel dotyczących RBP/MBP oraz KdsBP zostały wyjaśnione zadania poszczególnych jednostek. Zrezygnowano tu z objaśnień w przypadku tych komórek, których nazwa lub przedstawione zmiany wskazywały na ich zadania.

Resort Bezpieczeństwa Publicznego/Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego:

Biuro „C” – szyfry.

Biuro Kontroli – kontrola finansowo-gospodarcza jednostek podległych MBP.

Biuro Specjalne, Departament X – zwalczanie prowokacji w ruchu robotniczym.

Departament II – radiokontrywiad, ewidencja, archiwum, łączność, szyfry, perlustracja korespondencji, zabezpieczenie techniczne jednostek operacyjnych.

Departament IV Ekonomiczny – zabezpieczenie obiektów przemysłowych.

Departament Ogólno-Administracyjny – sprawy obywatelstwa, ekstradycji, deportacji, osiedlania i repatriacji, opracowanie etatów wszystkich jednostek MBP i struktury, opiniowanie ważniejszych umów i innych aktów, których stroną jest ministerstwo.

Departament V Społeczno-Polityczny – ochrona partii i ugrupowań politycznych oraz władzy i administracji państwowej.

Departament IX – ochrona przemysłu ciężkiego.

Departament XI – związki wyznaniowe i organizacje z nimi związane.

Inspektorat – kontrola wykonania zarządzeń oraz przeprowadzanie inspekcji zleczonych przez ministra.

Komendantura – ochraniała gmachy i obiekty podległe RBP/MBP.

Zmiany w Resorcie Bezpieczeństwa Publicznego/Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego w okresie

Resort Bezpieczeństwa Publicznego/Mi								
Jednostka oraz data powołania	Biuro „B” (rozwiązane 15 XII 1947)	Biuro „C”	Centralne Archiwum	Departament Szkolenia	Departament XI	Departament II	Departament IX	Departament IV Ekonomiczny
Biuro „B” (2 XII 1946–15 XII 1947)						sformowano z niego Wydz. VII		
Biuro ds. Dowodów Osobistych (1 X 1947)								
Biuro Kontroli (15 V 1949–1 XI 1954)								
Biuro Paszportów Zagranicznych (15 VI 1950–14 XII 1954)								
Biuro Prawne (26 IX 1944)								
Biuro Socjalne (15 X 1951)								
Biuro Specjalne (1 III 1950), Departament X (1 XII 1951–9 VI 1954)								
Centralne Biuro Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk przy MBP (19 I 1945)						15 II 1945– –15 XI 1945		
Centralna Szkoła RBP/MBP w Lublinie/Ło- dźi (17 X 1944), Centrum Wyszkozenia MBP w Legionowie (2 VIII 1947)								
Departament II (1 IV 1945)		1 IX 1950 z Wydz. IV	7 VI 1950 z Sekcji Archiwalnej					
Departament IV Ekonomiczny (6 IX 1945)							15 I 1953 z Wydz. I–VI, X	

Resort Bezpieczeństwa Publicznego/Mi								
Jednostka oraz data powołania	Biuro „B” (rozwiązane 15 XII 1947)	Biuro „C”	Centralne Archiwum	Departament Szkolenia	Departament XI	Departament II	Departament IX	Departament IV Ekonomiczny
Departament Kadr (1 VIII 1949)								
Departament Ogólno-Administracyjny (28 I 1953)								
Departament Szkolenia (12 VII 1947)								
Departament V Społeczno-Polityczny (6 IX 1945)					15 I 1953 z Wydz. V, Wydz. III, Sek. 4			
Inspektorat Ministra Bezpieczeństwa Publicznego (1 IX 1951)								
Komendantura (30 VIII 1944)								
Samodzielny Wydział ds. Funkcjonariuszy (19 IV 1945), Biuro ds. Funkcjonariuszy (1 VIII 1949)								
Sekcja Więzienna (4 X 1944–31 X 1944), Wydział Więziennictwa i Obozów (1 XI 1944), Departament VI Więziennictwa (10 III 1946)								
Sekretariat (1 VIII 1944–XI 1946)								
Służba BO (1 I 1952)								
Szefostwo Służby Zdrowia (22 III 1945), Departament Służby Zdrowia (1 V 1953)								

nisterstwo Bezpieczeństwa Publicznego

Departament V Społeczno- -Polityczny																				
Departament VIII Komunikacyjny																				
Departament Łączności																				
Gabinet Ministra (VII 1945)																				
Generalny Dyrektor ds. Zaopatrzenia																				
Kwatermistrzostwo Centralnych Jednostek																				
Departament Kwaterunkowo-Budowlany																				
Departament Organizacji i Planowania																				
Departament Zaopatrzenia																				
Samodzielny Wydział VII																				
Samodzielny Wydział VIII Śledczy, Wydział Śledczy (25 III 1946), Departament Śledczy (25 III 1946)																				
Samodzielny Wydział Obserwacji Zewnętrznej, Wydział A (25 III 1946)																				
Wydział ds. Kultury i Oświaty																				
1 VIII 1953 z Sek. Kulturalno-Oświatowej																				
1 VIII 1953 z Wydz. Kult. Fizycznej i Sportu																				

Resort Bezpieczeństwa Publicznego/Mi								
Jednostka oraz data powołania	Biuro „B” (rozwiązane 15 XII 1947)	Biuro „C”	Centralne Archiwum	Departament Szkolenia	Departament XI	Departament II	Departament IX	Departament IV Ekonomiczny
Wydział Cenzury (1 IX 1944), Główny Urząd Cenzury/Samodzielny Wydział VIII (15 I 1946)	2 XII 1946							
Wydział do Walki z Bandytyzmem (28 IV 1945), Departament VII (15 I 1946), Departament III (28 III 1946)								
Wydział Finansowy (20 XII 1944), Biuro Finansowo-Budżetowe (5 III 1947), Departament Finansowy (1 XI 1947)								
Wydział Gospodarczo-Administracyjny (2 I 1945), Departament III Zaopatrzenia (12 IV 1945), Zarząd Gospodarczy (25 III 1946), Szefostwo Zaopatrzenia (6 IV 1946–15 V 1953)								
Wydział Ochrony PKWN (Rządu – 22 VIII 1944), Departament Ochrony Rządu (21 I 1949)								
Wydział Operacyjny (Kontrwywiad – 1 VIII 1944), Departament I (1 I 1945)								6 IX 1945 z Wydz. IV
Wydział Mobilizacyjny (1 III 1949), Biuro Wojskowe (1 V 1951)								
Wydział Personalny (1 VIII 1944), Zarząd Personalny (25 III 1946), Biuro Personalne (6 IV 1946), Departament Kadr (1 VIII 1949)				12 VII 1947 z Wydz. II				
Wydział Wywiadu (28 XII 1944/2 I 1945), Samodzielny Wydział Wywiadu (21 IV 1945), Departament VII (15 VII 1947)								

Samodzielny Wydział ds. Funkcjonariuszy/Biuro ds. Funkcjonariuszy – wykroczenia popełnio Sekretariat – opracowanie projektów aktów prawnych i kontrola ich wykonania.
Służba BO – radioprzeciwdziałanie wrogiej propagandzie radiowej.
Wydział Cenzury/Główny Urząd Cenzury/Samodzielny Wydział VIII, Biuro „B” – perlustracja
Wydział do Walki z Bandytyzmem, Departament VII, Departament III – zwalczanie struktur
Wydział Mobilizacyjny/Biuro Wojskowe – prowadził aktualną ewidencję wojskową dotyczącą ds. poboru i ją kontrolował.

Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego									
Departament V Społeczno- -Polityczny									
Departament VIII Komunikacyjny									
Departament Łączności									
Gabinet Ministra (VII 1945)									
Generalny Dyrektor ds. Zaopatrzenia									
Kwatermistrzostwo Centralnych Jednostek				15 V 1953					
Departament Kwaterunkowo-Budowlany				15 V 1953					
Departament Organizacji i Planowania				15 V 1953					
Departament Zaopatrzenia				15 V 1953					
Samodzielny Wydział VII									
Samodzielny Wydział VIII Śledczy, Wydział Śledczy (25 III 1946), Departament Śledczy (25 III 1946)									
Samodzielny Wydział Obserwacji Zewnętrznej, Wydział A (25 III 1946)									
Wydział ds. Kultury i Oświaty									
Wydział Kultury Fizycznej									
6 IX 1945 z Wydz. V									
6 IX 1945 z Wydz. VII									
6 IX 1945 z Wydz. VIII									
6 IX 1945 z Wydz. VII									

ne przez funkcjonariuszy.

korespondencji.

Państwa Podziemnego.

wszystkich etatowych funkcjonariuszy MBP, MO, Straży Więziennej oraz kierował pracą referatów

Zmiany w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego w 1954 r.

Zmiany w MBP w 1954		
Reorganizacja jednostek		Uwagi
Departament III	Departament III (15 VI 1954)	Departament I z dn. 15 VI 1954 przejął Wydział II Departamentu III i na jego bazie stworzył Wydział X
Departament V		
Departament IX	Departament IV (15 VI 1954)	
Departament IV		
Wydział V, sekcje 3 i 4 Wydziału III; sekcje 1 i 2 Wydziału IV Departamentu IV	Inspektorat Wiejski (15 VI 1954)	
Wydział I Departamentu III	Samodzielny Wydział do Walki z Bandytyzmem (15 VII 1954)	
Departament Służby Zdrowia	Departament Służby Zdrowia (1 IX 1954)	
	Centralne Laboratorium Sanitarno-Higieniczne (1 IX 1954)	
	Centralna Składnica Sanitarna (1 IX 1954)	
Centralne Laboratorium Departamentu Łączności	Instytut Techniki Operacyjnej (1 XII 1954)	
Dział Laboratoryjny Departamentu II		
	Departament Techniki Operacyjnej (15 VI 1954)	

Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego 1954:

Departament III – ochrona państwa przed wrogą działalnością.

Departament IV – zabezpieczenie obiektów przemysłowych.

Inspektorat Wiejski – zwalczanie wrogiej działalności w gospodarce rolnej.

Jednostki Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego 1955–1956

Jednostki Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego	
Jednostka MBP:	Jednostka KdsBP:
Departament Finansowy	Departament Finansowy (1 II 1955)
Gabinet Ministra	Gabinet Przewodniczącego (1 IV 1955)
Inspektorat Ministra	Inspektorat Przewodniczącego (1 IV 1955)
Departament III, Samodzielny Wydział do Walki z Bandytyzmem	Departament III (1 IV 1955)
Departament IV, Inspektorat Wiejski, Wydział III Departamentu II	Departament IV (1 IV 1955)
Departament VIII	Departament V (1 IV 1955)
Departament Śledczy	Departament VII Śledczy (1 IV 1955)
Biuro „C”	Biuro „A” (1 IV 1955)

Wydział „A”	Wydział „B” (1 IV 1955); Biuro „B” (1 I 1956)
Departament Kadr, Departament Szkolenia, Biuro ds. Funkcjonariuszy	Departament Kadr i Szkolenia (1 IV 1955)*
Centralne Archiwum	Archiwum (1 IV 1955)
Departament I	Departament II (1 IV 1955)
Departament XI	Departament VI (1 IV 1955)
Departament II, Wydział I	Departament X
Departament VII	Departament I Wywiadowczy (1 IV 1955)
Departament II, Instytut Techniki Operacyjnej	Departament IX, Instytut Techniki Operacyjnej, Biuro „W” przy Departamencie IX (1 IV 1955) – od 1 I 1956 jako samodzielna jednostka – Biuro „W”
Departament Ochrony Rządu	Departament VIII (1 IV 1955)
Kierownictwo Centralnej Dyrekcji Zaopatrzenia, Departament Organizacji i Planowania, Departament Zaopatrzenia, Departament Kwaterunkowo-Budowlany, Kwatermistrzostwo Centralnych Jednostek, Biuro Socjalne, Wydział Kadr Jednostek Dyrekcji i Zaopatrzenia	Departament Administracyjno-Gospodarczy, Kwatermistrzostwo Centralnych Jednostek, Centralny Magazyn Mundurowy, Magazyn Uzbrojenia i Warsztatów Rusznikarskich, Centralny Garaż, Centralna Składnica Samochodowa (1 IV 1955)
Departament Łączności	Departament Łączności, Centralny Warsztat Łączności, Centralna Składnica Łączności, Składnica nr 17, Składnica nr 750 (1 IV 1955)
Biuro Wojskowe	Samodzielny Wydział „C” (1 IV 1955)
Centrum Wyszkożenia MBP	Szkoła Nr 3 – Roczne Szkoły Podwyższenia Kwalifikacji Referentów i Oficerów Śledczych w Legionowie (1 IX 1955)
	Komendantura Ochrony (1 VI 1955)

* Z dniem 1 IX 1955 r. dyrektor zorganizował: Szkołę Nr 1 – Wyższa Szkoła Podwyższenia Kwalifikacji Aktywu Kierowniczego w Warszawie, Szkołę Nr 2 – Dwuletnia Szkoła Podwyższenia Kwalifikacji Kierowników Sekcji w Gdańsku, Szkołę Nr 3 – Roczne Szkoły Podwyższenia Kwalifikacji Referentów i Oficerów Śledczych w Legionowie, Szkołę Nr 4 – Roczna Szkoła Referentów spośród nowo przyjętych w Czerwieńsku; z dniem 1 X 1955 r. Szkołę Nr 5 – Szkoła Podwyższenia Kwalifikacji Referentów w Warszawie.

Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego:

Biuro „A” – szyfry.

Biuro „W” – perlustracja korespondencji.

Departament III – ochrona państwa przed wrogą działalnością.

Departament IV – zabezpieczenie obiektów przemysłowych, rolnych, handlu, łączności.

Departament VI – „wroga działalność reakcyjnego kleru”.

Departament IX – radiokontrolnywiad, perlustracja korespondencji, zabezpieczenie techniczne jednostek operacyjnych.

Departament X – ewidencja operacyjna i statystyka.

Komendantura – ochraniała gmachy i obiekty podległe KdsBP.

Samodzielny Wydział „C” – prowadził aktualną ewidencję wojskową dotyczącą wszystkich etatowych funkcjonariuszy KdsBP.

Wydział „B”/Biuro „B” – obserwacja zewnętrzna.

Zmiany w strukturze organizacyjnej Służby Bezpieczeństwa w okresie 1956–1990

Jednostki Służby Bezpiecz				
	Akademia Spraw Wewnętrznych (11 VIII 1972)	Biuro „A” (28 XI 1956), Biuro Szyfrów (16 II 1990)	Biuro „C” (2 I 1960)	Biuro Informatyki
Biuro „B” (28 XI 1956)				
Biuro Ewidencji Operacyjnej (28 XI 1956)			wchłonięte 2 I 1960	
Biuro Historyczne (15 III 1974)	wchłonięte 1 IV 1981			
Biuro Informatyki (6 III 1973)			wchłonięte 1 IV 1980	
Biuro Paszportów Zagranicznych (29 XI 1956), Biuro Paszportów (ok. 1960*), Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych (1 IV 1967), Biuro Paszportów (1 I 1975)				
Biuro Studiów Służby Bezpieczeństwa (1 VI 1982–24 VIII 1989)**				
Biuro Śledcze (29 XI 1956)				
Biuro Rejestracji Cudzoziemców (1 VII 1960), Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego (1 VII 1965–1 I 1971)				
Biuro RKW (6 III 1973)		wchłonięte 15 X 1989		
Biuro „T” (29 XI 1956)				
Biuro „W” (29 XI 1956–30 V 1989)				
Centralne Archiwum			1 X 1965	
Centrum Wyszkożenia MSW (12 I 1956–30 IX 1972), Wyższa Szkoła Oficerska MSW w Legionowie (1 X 1972–30 IX 1989), Wydział Bezpieczeństwa Państwa ASW (1 X 1989)	1 X 1989 WBP ASW			

ęstwa w latach 1956–1990

Samodzielny Wydział RKW, Biuro RKW (6 III 1973)	Departament II	Departament Techniki	Departament Kadr	Departament Szkolenia i Wydawnictw, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego (1 VII 1971), Departament Szkolenia i Wychowania (21 XI 1989)
		15 VI 1971		
	wchłonięte 1 VI 1989			

Jednostki Służby Bezpiecz				
	Akademia Spraw Wewnętrznych (11 VIII 1972)	Biuro „A” (28 XI 1956), Biuro Szyfrów (16 II 1990)	Biuro „C” (2 I 1960)	Biuro Informatyki
Departament I (29 XI 1956)				
Departament II (29 XI 1956)				
Departament III (29 XI 1956–24 VIII 1989)**				
Departament III A (1 V 1979–30 XI 1981), Departament V (1 XII 1981–24 VIII 1989)**				
Departament IV (15 VI 1962–24 VIII 1989)**				
Departament VI (30 XI 1984–24 VIII 1989)**				
Departament Kadr i Szkolenia				
Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu (29 XI 1956–24 VIII 1989)**				
Ośrodek Informatyki (15 V 1971)				6 III 1973
Zakład Techniki Specjalnej (31 XII 1965)				
Zarząd Łączności (od 8 XII 1983 w strukturach SB)				
Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy (15 XII 1984–1 II 1990) – w strukturach SB od 6 XII 1985				
Zarząd Polityczno-Wychowawczy (30 X 1981–21 XI 1989)				

* W opracowaniach podawane jest, że zmiana nazwy nastąpiła na skutek Zarządzenia nr 089/org. z 8 XI 1958 r. Normatyw ten normatywu, na mocy którego doszło do zmiany nazwy.

** Departamenty: III, IV, V i VI oraz Biuro Studiów SB i Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu zostały przekształcone w De

ęstwa w latach 1956–1990

Samodzielny Wydział RKW, Biuro RKW (6 III 1973)	Departament II	Departament Techniki	Departament Kadr	Departament Szkolenia i Wydaw- nictw, Departament Szkolenia i Do- skonalenia Zawodowego (1 VII 1971), Departament Szkole- nia i Wychowania (21 XI 1989)
1 III 1965 z Wydz. XII				
			1 III 1967	1 III 1967
		15 VI 1971 jako Zakład Kon- strukcji Sprzętu Operacyjnego przy Dep. Techniki		

nie zawiera takiej informacji. Jeszcze w 1960 r. w czerwcu czytamy o Biurze Paszportów Zagranicznych. Nie udało się znaleźć partament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Departament Ochrony Gospodarki oraz Departament Studiów i Analiz.

WOJSKOWE ORGANY BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Informacja Wojskowa/Główny Zarząd Informacji Wojska Polskiego/Ministerstwa Obrony Narodowej¹ – utworzona rozkazem organizacyjnym dowódcy 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki w ZSRS płk. Zygmunta Berlinga z dnia 14 maja 1943 r. jako Oddział Informacji 1. Dywizji Piechoty. Po przeformowaniu 1. Dywizji w I Korpus PSZ w ZSRS rozkazem organizacyjnym z dnia 19 sierpnia 1943 r. sformowano Wydział Informacji I Korpusu PSZ w ZSRS. Po przekształceniu I Korpusu PSZ w 1. Armię WP w ZSRS 1 kwietnia 1944 r. Wydział Informacji I Korpusu został przemianowany na Wydział Informacji 1. Armii WP. Z chwilą utworzenia 2. Armii WP 20 sierpnia 1944 r. sformowano Wydział Informacji 2. Armii WP. W dniu 30 września 1944 r. naczelny dowódca Wojska Polskiego zatwierdził Ustawę o Zarządzie Informacyjnym Naczelnego Dowództwa i jego organach, na mocy której utworzono Zarząd Informacji Naczelnego Dowództwa jako część składową sił zbrojnych. Zarząd ten Rozkazem organizacyjnym nr 95 naczelnego dowódcy WP z dnia 30 listopada 1944 r. został przekształcony w Kierownictwo Informacji Sztabu Głównego Wojska Polskiego. 12 września 1945 r. przyjął on nazwę: „Główny Zarząd Informacji Wojska Polskiego”. W dniu 5 września 1950 r. przekształcony został w Główny Zarząd Informacji MON. Uchwałą Rady Ministrów nr 683/55 z dnia 3 września 1955 r. GZI MON oraz jednostki mu podległe zostały włączone do Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego. Na mocy Zarządzenia organizacyjnego szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego nr 0013 z 21 stycznia 1957 r. GZI zostało formalnie rozformowane².

¹ Wymieniona literalnie w Ustawie z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów jako Informacja Wojskowa.

² Więcej zob.: W. Tkaczew, *Powstanie i działalność organów Informacji Wojska Polskiego w latach 1943–1948*, Warszawa 2007; Z. Palski, *Informacja Wojskowa w latach 1943–1957. Kontrwywiad wojskowy czy policja polityczna*, Warszawa 2001; P. Semków, *Informacja Marynarki Wojennej w latach 1945–1957*, Warszawa 2006; J. Poksiński, „TUN”. *Tatar-Utnik-Nowicki. Represje wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1949–1956*, Warszawa 1992; idem, *Informacja Wojska Polskiego w latach 1943–1957*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 1997–1998, t. 40; idem, *Agentura Informacji Wojskowej w latach 1945–1956*, Warszawa 1993; W. Pater, *Zarząd Informacji Marynarki Wojennej (1945–1957)*, „Przegląd Morski” 2006, z. 11; P. Piotrowski, *Sprawa współpracy Wojciecha Jaruzelskiego z Informacją Wojskową*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 1–2; W. Sawicki, *Współpraca Wojciecha Jaruzelskiego z organami Informacji Wojska Polskiego w świetle materiałów wschodnioniemieckiej Stasi (studium źródłoznawcze)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, nr 3; P. Gontarczyk, „Pod przykrywką”. *Rzecz o sowieckich organach Informacji Wojskowej w Wojsku Polskim*, „Glaukopis” 2009, nr 13–14; K. Lesiakowski, *Wytoczne do pracy oficerów Głównego Zarządu Informacji WP w brygadach i komendach Powzechnej Organizacji „Służba Polsce” 1948–1949*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, nr 1; M. Szumiło, *Szefowie Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego (1945–1956)* [w:] „Politycznie obcy!”. *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944–1956*, red. B. Polak,

Struktura GZI WP przedstawiała się następująco: Zarząd I (Wydział – Oddział I) – ochrona kontrwywiadowcza Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, a w okresie późniejszym – także instytucji centralnych MON; Zarząd II (Wydział – Oddział II) – ujawnianie, rozpracowywanie i zwalczanie działalności szpiegowskiej i wrogiej politycznie; Oddział (V) – Wydział (IV, V, III Oddziału II) Tajny – obserwacja zewnętrzna oraz inwigilacja osób będących w zainteresowaniu organów Informacji, rewizje tajne i zatrzymania; Zarząd III (Wydział – Oddział III) – kierowanie działalnością podległych terenowych organów Informacji i prowadzenie w nich pracy kontrolno-instruktorskiej; Zarząd IV (Wydział IV, III; Oddział IV) Śledczy – prowadzenie i nadzorowanie pracy śledczej w Wojsku Polskim, a także kierowanie Więzieniem Wewnętrznym GZI; Wydział (V, VI) – Oddział (VI, V, IX, VII) Kadry – uzupełnianie i dobór odpowiednich kadr do organów Informacji, a także ich kontrola; Wydział (Wydział II Oddziału V, Wydział II Oddziału IX, Wydział IV Oddziału VII) Specjalny – rozpracowywanie wszystkich żołnierzy Informacji bez względu na ich stopień i stanowisko służbowe oraz przynależność; Wydział Informacji Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” (później Oddział Informacji Wojskowego Korpusu Górniczego) – prowadził działania operacyjne wobec kadry kierowniczej i junaków Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” oraz osób wcielonych do Wojskowego Korpusu Górniczego; Wydział Pracy wśród Oficerów – Wydział Polityczny (Wydział XI) – praca polityczno-wychowawcza w organach Informacji; Wydział (V), Oddział VII (VIII) Ewidencji Operacyjnej, Wydział Ewidencyjno-Opiniodawczy – ewidencjonowanie czynnych i zdemobilizowanych współpracowników nieoficjalnych organów Informacji WP, spraw operacyjnych, elementu przestępczego i podejrzanego, osób poszukiwanych, aresztowanych i zatrzymanych, spraw śledczych, sprawdeń opiniowanych oficerów służby czynnej i rezerwy, druków operacyjnych i śledczych; Biuro Studiów – gromadzenie wartościowych dokumentów i wiadomości uzyskiwanych przez organa Informacji, MBP, NPW oraz różnych instytucji wojskowych i cywilnych, prowadzenie sprawozdawczości; Centralne Archiwum Wojskowe – przegląd i analiza materiałów dotyczących oficerów i podoficerów zawodowych wywodzących się z Wojska Polskiego II RP; Samodzielny Wydział (VI, VIII) Szyfrowy – organizowanie, utrzymywanie i kontrola systemu łączności specjalnej w organach Informacji; Wydział X (Samodzielny Wydział VI) Oficerów Radzieckich – opiniowanie, śledzenie i rozpracowywanie oficerów radzieckich zajmujących stanowiska doradców oraz kierownicze w Wojsku Polskim; Wydział XI (Kontroli Prasy) – był to funkcjonujący Wydział Wojskowy przy Głównym Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk – prowadzenie cenzury w Wojsku Polskim.

Zarząd Informacji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego – z dniem 5 maja 1945 r. powstał odpowiedzialny za ochronę kontrwywiadowczą Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Zarząd Informacji KBW. Początkowo zarząd ten podlegał szefowi Głównego Zarządu Informacji Naczelnego Dowództwa WP. Dnia 23 października 1945 r. ostatecznie KBW, a razem z nim Zarząd Informacji, podporządkowano

P. Skubisza, Szczecin 2011; J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata. Organizacje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych świata, terminologia profesjonalna i żargon*, Warszawa 2007; K. Szwaagrzyk, *Obsada personalna Informacji Wojskowej Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 1.

ministrowi bezpieczeństwa publicznego. Zarządowi podlegały oddziały Informacji 14 pułków specjalnych i 14 sekcji Informacji wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego oraz oddziały Informacji 1. i 2. pułku zmotoryzowanego Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Pułku Ochrony Rządu oraz Centrum Wyszkożenia Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Na mocy statutu zatwierdzonego w dniu 22 października 1945 r. przez ministra bezpieczeństwa publicznego przemianowano Zarząd Informacji KBW na Zarząd Kontrwywiadu WBW i MO. Podlegało mu 14 wojewódzkich oddziałów kontrwywiadu WBW i Milicji Obywatelskiej. Ponadto przekształcono Oddział Informacji 1. pułku zmotoryzowanego WBW w Oddział Kontrwywiadu Samodzielnego Pułku Zmotoryzowanego WBW, Oddział Informacji Pułku Ochrony Rządu w Oddział Kontrwywiadu Pułku Ochrony Rządu, Oddział Informacji Centrum Wyszkożenia WBW w Oddział Kontrwywiadu Centrum Wyszkożenia WBW.

Struktura zarządu wyglądała następująco: Oddział I – ochraniał kontrwywiadowczo Dowództwo i Sztab KBW oraz Komendę Główną MO; Oddział II – zajmował się sprawami szpiegowskimi w KBW i MO; Oddział III – prowadził działalność kontrolno-instruktorską; Oddział IV – śledczy; Oddział Ewidencji Operacyjnej; Sekcja Personalna; Sekretariat; Komenda Ochrony; Areszt Prewencyjny. W dniu 1 lutego 1946 r. nastąpiła kolejna zmiana nazwy na: „Zarząd Informacji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Milicji Obywatelskiej”. Z dniem 8 marca 1946 r. przywrócono nazwę – „Zarząd Informacji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego”. W dniu 15 stycznia 1948 r. minister bezpieczeństwa publicznego rozkazem nr 03 wprowadził nowe etaty Zarządu Informacji KBW. Zgodnie z nim struktura wyglądała następująco: Sekretariat – zajmował się pracą bieżącą na rzecz kierownictwa zarządu oraz zajmował się rozpracowywaniem oficerów Informacji podejrzanych o utrzymywanie kontaktów z państwami kapitalistycznymi lub ich placówkami dyplomatycznymi; Oddział I – ochraniał kontrwywiadowczo Dowództwo i Sztab KBW oraz podległe im bezpośrednio instytucje i jednostki wojskowe; Oddział II – zajmował się sprawami szpiegowskimi oraz zwalczał działalność wywrotową w KBW; Oddział III – prowadził działalność kontrolno-instruktorską; Oddział IV – prowadził i nadzorował pracę śledczą w KBW oraz kierował Aresztem Prewencyjnym Zarządu Informacji KBW; Oddział Personalny; Sekretariat; Komenda Ochrony; Garaż. W grudniu 1948 r. pod Zarząd Informacji KBW podlegały następujące organa terenowe: Oddział Informacji I, II, III i IV Brygady KBW; Oddział Informacji 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13. i 14. pułku KBW; Oddział Informacji Specjalnego Pułku Ochrony Rządu; Oddział Informacji Samodzielnego Pułku Łączności Między miastowej; Oddział Informacji Oficerskiej Szkoły KBW. W wyniku podporządkowania WOP ministrowi bezpieczeństwa publicznego z dniem 15 marca 1949 r. Zarząd Informacji KBW przeformowano w Zarząd Informacji KBW i WOP³.

Wydział Informacji Wojsk Ochrony Pogranicza – z początkiem stycznia 1946 r. rozpoczęła się organizacja Wydziału Informacji WOP, który formalnie został utworzony w dniu 1 marca 1946 r., a następnie 5 listopada 1946 r. przeformowany w Wydział Informacji Departamentu WOP. Od dnia 30 stycznia 1948 r. był podporządkowany Oddziałowi III Głównego Zarządu Informacji WP. Wydział Informacji/Wydział Informa-

³ Więcej zob.: W. Tkaczew, *op. cit.*; Z. Palski, *op. cit.*; P. Semków, *op. cit.*; M. Szumiło, *Szefowie Głównego Zarządu Informacji...* [w:] „*Politycznie obcy!*”...

cji Departamentu WOP odpowiadał za pracę kontrwywiadowczą i śledczą w Departamencie WOP oraz nadzorował podległe mu w tym zakresie oddziały Informacji WOP. W październiku 1945 r. przy Wojskach Ochrony Pogranicza utworzono następujące organy Informacji: Oddział Informacji 1 Oddziału WOP w Lubaniu Śląskim, Oddział Informacji 2 Oddziału WOP w Krośnie Odrzańskim, Oddział Informacji 3 Oddziału WOP w Szczecinie, Oddział Informacji 4 Oddziału WOP w Koszalinie, Oddział Informacji 5 Oddziału WOP w Kętrzynie, Oddział Informacji 6 Oddziału WOP w Białymstoku, Oddział Informacji 7 Oddziału WOP w Chełmie, Oddział Informacji 8 Oddziału WOP w Przemyślu, Oddział Informacji 9 Oddziału WOP w Krakowie, Oddział Informacji 10 Oddziału WOP w Gliwicach, Oddział Informacji 11 Oddziału WOP w Kłodzku. Z dniem 1 stycznia 1949 r. w organach Informacji WOP przeprowadzono zmiany, zamiast 11 oddziałów Informacji powstały wydziały Informacji przy brygadach Ochrony Pogranicza (m.in. Wydział Informacji VI Brygady Ochrony Pogranicza w Lubaniu Śląskim, Wydział Informacji VII Brygady Ochrony Pogranicza w Kętrzynie, Wydział Informacji VIII Brygady Ochrony Pogranicza w Szczecinie) oraz Sekcja Informacji Samodzielnej Komendy WOP w Krośnie, sekcje Informacji Morskiego Punktu Kontroli w Gdyni i Szczecinie oraz Sekcja Informacji Centrum Wyszkożenia WOP w Ostródzie. W wyniku podporządkowania WOP ministrowi bezpieczeństwa publicznego z dniem 15 marca 1949 r. Wydział Informacji Departamentu WOP przeformowano w Zarząd Informacji KBW i WOP⁴.

Zarząd Informacji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojsk Ochrony Pogranicza/Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych – w dniu 15 marca 1949 r. Wydział Informacji WOP wszedł w skład Zarządu Informacji KBW i w związku z tym zmieniono nazwę „Zarząd Informacji KBW” na „Zarząd Informacji KBW i WOP”. Od dnia 1 maja 1952 r. w miejsce Zarządu Informacji KBW i WOP utworzono Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych (WW). W latach 1949–1952 struktura zarządu nie uległa zmianie i wyglądała tak samo jak przed włączeniem Wydziału Informacji WOP, tj.: Sekretariat, oddziały I, II, III i IV z Aresztem Prewencyjnym, Oddział Personalny, Komenda Ochrony, Garaż. Przy brygadach i pułkach KBW oraz brygadach WOP funkcjonowały wydziały Informacji, natomiast sekcje Informacji zorganizowano przy szkołach KBW i WOP. Zarząd Informacji KBW i WOP/Zarząd Informacji WW do 7 grudnia 1954 r. podlegał ministrowi bezpieczeństwa publicznego. Do września 1955 r. Zarząd Informacji WW był podporządkowany Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, a następnie Komitetowi ds. Bezpieczeństwa Publicznego. W październiku 1955 r. Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych został podzielony na Zarząd Informacji WOP oraz Zarząd Informacji KBW. W strukturach Zarządu Informacji KBW wprowadzono następujące zmiany: połączono Oddział II z Oddziałem III, następnie przemianowano oddziały na wydziały. W dniu 2 października 1956 r. Zarząd Informacji KBW został przekształcony w Oddział Informacji KBW, któremu podlegały sekcje Informacji (poprzednio wydziały) brygad i pułków KBW oraz starsi oficerowie Informacji, którzy funkcjonowali przy szkołach, Batalionie Techniczno-Saperskim KBW oraz Dywizjonie Artylerii Przeciwlotniczej KBW. Zarząd Informacji WOP w listopadzie 1955 r. miał następującą strukturę:

⁴ Więcej zob.: W. Tkaczew, *op. cit.*; Z. Palski, *op. cit.*; P. Semków, *op. cit.*; M. Szumilo, *Szefowie Głównego Zarządu Informacji...* [w:] „*Politycznie obcy!*”...

Wydział I – zajmował się ochroną kontrwywiadowczą Dowództwa WOP; Wydział II – prowadził rozpracowania charakteru szpiegowskiego i politycznego; Wydział IV – prowadził i nadzorował pracę śledczą. W terenie funkcjonowało 12 wydziałów Informacji brygad WOP oraz Sekcja Informacji Centrum Wyszkożenia w Ostródzie i Sekcja Informacji XLI Batalionu WOP w Krośnie. W dniu 4 lutego 1957 r. Oddział Informacji KBW i Zarząd Informacji WOP rozformowano⁵.

Wojskowa Służba Wewnętrzna – utworzona na mocy Rozkazu ministra obrony narodowej nr 01/MON z dnia 10 stycznia 1957 r. i Zarządzenia organizacyjnego nr 0013 szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 21 stycznia 1957 r. o rozformowaniu Głównego Zarządu Informacji. Na podstawie powyższych normatywów sformowano: Szefostwo WSW (z podległym Oddziałem WSW w Warszawie), Zarząd WSW Warszawskiego Okręgu Wojskowego (z podległymi oddziałami WSW w: Modlinie, Giżycku⁶, Krakowie i Dęblinie oraz wydziałami WSW w: Rzeszowie, Lublinie, Olsztynie i Elku), Zarząd WSW Pomorskiego Okręgu Wojskowego (z podległymi oddziałami WSW w: Koszalinie, Wałczu⁷, Elblągu, Bydgoszczy i Szczecinie oraz wydziałami WSW w: Gdańsku, Grudziądzu⁸ i Szczecinku), Zarząd WSW Śląskiego Okręgu Wojskowego (z podległymi oddziałami WSW w: Katowicach, Krośnie Odrzańskim, Wrocławiu, Poznaniu, Łodzi⁹, Opolu i Żaganiu¹⁰) i Oddział WSW Marynarki Wojennej (z podległym oddziałem WSW w Gdyni-Oksywiu oraz wydziałami WSW w: Ustce, Świnoujściu i na Helu). Rozkazem organizacyjnym nr 004/Org. ministra obrony narodowej z dnia 19 maja 1958 r. w dniu 1 czerwca 1958 r. został utworzony Zarząd WSW Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju (z podległymi oddziałami WSW: Lotnictwa Operacyjnego w Poznaniu, I Korpusu OPL OK w Warszawie, II Korpusu OPL OK w Bydgoszczy, III Korpusu OPL OK we Wrocławiu oraz Szkół Lotniczych w Radomiu). 11 marca 1968 r. Zarząd WSW Wojsk Lotniczych i OPL OK podzielono na Zarząd WSW Wojsk Lotniczych i Zarząd WSW Wojsk Ochrony Powietrznej Kraju.

24 lutego 1966 r. WSW przejęła rozformowane jednostki WSW KBW i WOP. W 1969 r. w okręgach wojskowych sformowano wydziały WSW dywizji (1. Dywizja Zmechanizowana, 6. Pomorska Dywizja Powietrzno-Desantowa, 7. Dywizja Desantowa, 8. Dywizja Zmechanizowana, 12. Dywizja Zmechanizowana, 16. Dywizja Pancerna). Na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 054 z dnia 18 września 1971 r. wydane-go przez szefa Sztabu Generalnego utworzono Oddział WSW Jednostek Wojskowych MSW, któremu podporządkowano pięć wydziałów w terenie. Były to: Wydział WSW JW MSW w Gliwicach, Wydział WSW JW MSW w Lubaniu Śląskim, Wydział WSW

⁵ Więcej zob.: W. Tkaczew, *op. cit.*; Z. Palski, *op. cit.*; P. Semków, *op. cit.*; M. Szumiło, *Szefowie Głównego Zarządu Informacji...* [w:] „*Politycznie obcy!*”...

⁶ Oddział WSW w Giżycku został rozformowany na mocy Rozkazu nr 0045/org. ministra obrony narodowej z dnia 8 VI 1957 r.

⁷ Oddział WSW w Wałczu został rozformowany na mocy Rozkazu nr 0045/org. ministra obrony narodowej z dnia 8 VI 1957 r.

⁸ Oddział WSW w Grudziądzu został rozformowany na mocy Zarządzenia nr 048/org. szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 21 VI 1969 r.

⁹ Na podstawie Rozkazu nr 051/org. z dnia 25 IV 1964 r. i Rozkazu nr 0323 szefa WSW z dnia 5 XI 1964 r. Oddział WSW w Łodzi został podporządkowany Zarządowi WSW Pomorskiego Okręgu Wojskowego.

¹⁰ Oddział WSW w Żaganiu na mocy Zarządzenia nr 052 szefa Zarządu WSW Śląskiego Okręgu Wojskowego z dnia 12 VII 1969 r. został przeformowany w Wydział WSW 11. Dywizji Pancernej w Żaganiu.

JW MSW w Szczecinie, Wydział WSW JW MSW w Nowym Sączu i Wydział WSW JW MSW w Gdańsku. Na skutek Decyzji nr 104/71 z dnia 31 lipca 1971 r. Prezydium Rządu, na mocy której WOP ponownie podporządkowano MSW, Oddział WSW JW MSW przekazano także do resortu spraw wewnętrznych. Na podstawie Zarządzenia nr 063/Org. szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 23 listopada 1978 r. oraz Zarządzenia nr 05 z dnia 20 marca 1979 r. Oddział WSW Marynarki Wojennej został przekształcony w Zarząd WSW Marynarki Wojennej. Rozkazem organizacyjnym nr Pf-42/Org. ministra obrony narodowej z dnia 18 kwietnia 1990 r. i Zarządzeniem organizacyjnym nr 084/Org. szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 31 lipca 1990 r. oraz Rozkazem nr pf-118 szefa Wojskowej Służby Wewnętrznej z dnia 6 sierpnia 1990 r. WSW została rozformowana – utworzono pion kontrwywiadowczy, który włączono do Zarządu II Sztabu Generalnego WP, a z pionu prewencji utworzono 1 września 1990 r. Żandarmerię Wojskową¹¹.

Struktura Szefostwa WSW w pierwszych latach przedstawiała się następująco: Zarząd I – organizacja i kontrola pracy kontrwywiadowczej w jednostkach; Zarząd II – zakres i kontrola pracy dochodzeniowo-porządkowej; Oddział III – zabezpieczenie wykonywania zadań (obserwacja, technika operacyjna, wywiady i ustalenia); Oddział Ogólny/IV – ewidencja operacyjna, archiwum, zagadnienia organizacyjno-mobilizacyjne, łączność kodowana i szyfrowana; Wydział V – czynności śledcze zlecone przez prokuratorów; Wydział VI – ochrona Zarządu II Sztabu Generalnego WP; Oddział/Wydział Polityczny; Wydział/Oddział Kadr i Szkolenia; Oddział Zaopatrzenia; Komenda Ochrony Szefostwa WSW. Pod koniec lat sześćdziesiątych struktura organizacyjna Szefostwa WSW uległa zmianie: Wydział Polityczny – prowadził pracę partyjno-polityczną i kulturalno-oświatową w Szefostwie WSW; Zarząd I – prowadził osłonę kontrwywiadowczą: Sztabu Generalnego WP, Instytucji Centralnych MON, akademii wojskowych znajdujących się na terenie garnizonu Warszawa, Zarządu II Sztabu Generalnego WP; Zarząd II – koordynował i nadzorował prowadzenie spraw o charakterze szpiegowskim,

¹¹ Więcej zob.: M. Chęciński, „Ludowe Wojsko Polskie” przed i po marcu 1968, „Zeszyty Historyczne” 1978, t. 44; P. Piotrowski, *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957–1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 6; *idem*, *Kufel i jego kompania. Tajni współpracownicy wojskowych służb specjalnych*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 3; *Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji (1957–1990)*, oprac. B. Kapuściak, Kraków 2010; L. Pawlikowicz, *Tajny front zimnej wojny: uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Warszawa 2004; R. Peterman, *Rola Wojskowej Służby Wewnętrznej w organach bezpieczeństwa państwa w latach 1957–1990* [w:] „Politycznie obcy!”...; A. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, *Wojskowa Służba Wewnętrzna. Organizacja i zakres zadań* [w:] *Archiwalia komunistycznego aparatu represji – zagadnienia źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2012; W. Sawicki, *Inwentarz archiwalny akt Wojskowej Służby Wewnętrznej (1943/1957–1990)* [w:] *Wartość naukowa i stan opracowania zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej*, red. R. Kościański, R. Leśkiewicz, Poznań–Warszawa 2010; J. Larecki, *op. cit.* Skorzystano również ze skryptu z wykładu Pawła Piotrowskiego nt. organów bezpieczeństwa państwa i Informacji Wojskowej w Wojsku Polskim w latach 1944–1990 wygłoszonego w dniu 10 X 2007 r. w Warszawie (mps w zbiorach autorów). Ważny w kontekście niniejszej publikacji jest tzw. raport Okrzesika, a właściwie „Raport podkomisji nadzwyczajnej do zbadania działalności byłej Wojskowej Służby Wewnętrznej” działającej pod przewodnictwem posła na Sejm RP Janusza Okrzesika, przedstawiony podczas wspólnego posiedzenia Komisji Obrony Narodowej oraz Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych w dniu 3 IV 1991 r. (stenogram z posiedzenia w zasobie archiwalnym Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów pod sygn. AIPN, 2262/6). B. Kapuściak, *Czy Lech Wałęsa był agentem Wojskowej Służby Wewnętrznej? Glosa w sprawie pewnego zeznania, czyli kilka uwag o karcie osobowej tajnego współpracownika WSW*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1; J. Wygoda, R. Peterman, *Zapomniane organy bezpieczeństwa państwa – Wojskowa Służba Wewnętrzna KBW i WOP, Wojskowa Służba Wewnętrzna Jednostek Wojskowych MSW*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1.

zabezpieczał wojsko przed radioelektronicznym rozpoznaniem, koordynował kontrwywiadowcze zabezpieczenie jednostek i obiektów wojskowych przed przestępczą działalnością; Oddział III – wykonywał zadania z obserwacji zewnętrznej, instalował urządzenia techniki operacyjnej, wykonywał wywiady i ustalenia operacyjne, a także organizował i prowadził ochronę ministra obrony narodowej; Oddział IV – prowadził ewidencję operacyjną i archiwum WSW, organizował i prowadził prace organizacyjno-mobilizacyjne, łączność szyfrową i Komendę Ochrony Szefostwa WSW; Oddział V – prowadził kontrolę nad pracą dochodzeniowo-śledczą oraz postępowania przygotowawcze w sprawach o przestępstwa przeciwko państwu i przestępstwa popełnione przez żołnierzy; Oddział VI – prowadził nadzór nad pracą w zakresie służby porządkowej (prewencja); Oddział Szkolenia i Analiz – opracowywał m.in. programy i materiały pomocnicze do szkolenia kontrwywiadowczego, okresowe biuletyny informacyjne, sprawozdania i problemowe informacje; Oddział Kadry; Wydział Finansów; Ośrodek Techniki Operacyjnej Szefostwa WSW; Węzeł Łączności Szefostwa WSW; Kompania Samochodowa Szefostwa WSW. W następnych latach WSW przechodziła kolejne zmiany i w latach osiemdziesiątych jej struktura ukształtowała się następująco: Wydział Polityczny – prowadził działalność partyjno-polityczną; Zarząd I – prowadził kontrwywiadowczą ochronę Instytucji Centralnych MON i jednostek wojskowych centralnego podporządkowania; Zarząd II – prowadził działalność prewencyjną i dochodzeniowo-śledczą WSW; Zarząd III – gromadził i ewidencjonował informacje o obcych ośrodkach wywiadowczych i dywersji politycznej za granicą oraz dokonywał analiz skuteczności działalności kontrwywiadowczej; Zarząd IV – realizował zadania związane z techniką operacyjną, obserwacją i kryminalistyką w organach WSW; Zarząd V – gromadził informacje sytuacyjne, dokonywał bieżących i okresowych analiz oraz prowadził ewidencję kontrwywiadowczą, kartoteki i archiwum; Oddział VI – prowadził kontrwywiadowczą ochronę Zarządu II Sztabu Generalnego WP i podległych mu jednostek oraz polskich ataszatów; Oddział VII – prowadził kontrwywiadowczą i fizyczną ochronę gen. armii W. Jaruzelskiego, ministra obrony narodowej, członków delegacji szczebla ministerialnego w czasie przebywania ich na terenie Polski, dowódcy i szefa Sztabu Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego; Oddział Kadry; Wydział Finansów.

Zarząd Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹² – na podstawie Zarządzenia nr 021/57 WW ministra spraw wewnętrznych z dnia 4 lutego 1957 r. o rozformowaniu Zarządu Informacji WOP i Oddziału Informacji KBW została utworzona Wojskowa Służba Wewnętrzna KBW i WOP. 24 czerwca 1965 r. ówczesny prezes Rady Ministrów Józef Cyrankiewicz wydał Zarządzenie nr 41 w sprawie zmiany podporządkowania Wojsk Wewnętrznych. Na mocy tego zarządzenia (§ 1 pkt 3) do resortu Obrony Narodowej przeszły: WOP (bez pododdziału kontroli ruchu granicznego), jednostki KBW¹³ (bez Nadwiślańskiej Brygady KBW, Batalionu Łączności KBW, Batalionu Szkolenia Rezerw MO i SB, Samodzielnej Eskadry

¹² Wymieniona literalnie w Ustawie z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów jako Zarząd Główny Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW.

¹³ Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego został do końca 1965 r. rozwiązany, a jego jednostki przemianowane na Wojska Obrony Wewnętrznej, natomiast WOP zachowały odrębność (*Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, red. T. Walichnowski, ASW, Warszawa 1989, s. 156–157).

Lotnictwa) oraz WSW KBW i WOP (bez etatów potrzebnych do zabezpieczenia jednostek wojskowych, jakie pozostały w MSW). Zarządzeniem nr 067/65 z dnia 1 lipca 1965 r. minister spraw wewnętrznych utworzył Wydział WSW Jednostek Wojskowych MSW. W 1971 r. na mocy Zarządzenia organizacyjnego nr 054 z dnia 18 września 1971 r. wydanego przez szefa Sztabu Generalnego utworzono Oddział WSW JW MSW. Po sformowaniu Oddziału WSW JW MSW z sił MON przekazano go następnie do resortu spraw wewnętrznych. Wiązało się to z Decyzją nr 104/71 z dnia 31 lipca 1971 r. Prezydium Rządu, na mocy której WOP ponownie podporządkowano MSW. Z dniem 1 stycznia 1972 r. Samodzielny Wydział WSW JW MSW w Warszawie przemianowano na Wydział WSW JW MSW w Warszawie, który został podporządkowany szefowi Oddziału WSW JW MSW. W 1973 r. przeprowadzono kolejną reorganizację w oparciu o Zarządzenie nr 024 MSW z dnia 6 marca 1973 r., kiedy to powołano Zarząd WSW Jednostek Wojskowych MSW, rozwiązany Decyzją nr 25 ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 lipca 1990 r. w sprawie likwidacji Zarządu WSW JW MSW. W jego miejsce z dniem 1 września 1990 r. powstał Samodzielny Oddział Żandarmerii Wojskowej przy Dowództwie Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW¹⁴.

Oddział/Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego – Oddział II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego został utworzony Rozkazem organizacyjnym nr 00177 naczelnego dowódcy Wojska Polskiego z dnia 18 lipca 1945 r. W okresie od 17 lipca 1947 r. do 5 czerwca 1950 r. Oddział II SG WP był połączony z Departamentem VII MBP. 15 listopada 1951 r. Rozkazem organizacyjnym nr 0088 ministra obrony narodowej Oddział II Sztabu Generalnego WP został przekształcony w Zarząd II Sztabu Generalnego WP. W dniu 1 września 1990 r. rozpoczął działalność Zarząd II Wywiadu i Kontrwywiadu Sztabu Generalnego WP, który został połączony z pionem kontrwywiadu z rozformowanej WSW. Decyzją ministra obrony narodowej z dnia 22 sierpnia 1991 r. Zarząd II Wywiadu i Kontrwywiadu Sztabu Generalnego WP został przemianowany na Wojskowe Służby Informacyjne¹⁵.

¹⁴ Więcej zob.: P. Piotrowski, *Uwagi o funkcjonowaniu i metodologii pracy operacyjnej Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych* [w:] *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2008; R. Peterman, *Wojskowa Służba Wewnętrzna Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych* [w:] *Spoleczno-prawne aspekty przeciwdziałania korupcji*, red. J. Bil, A. Wawrzusiszyn, Szczytno 2012; J. Wygoda, R. Peterman, *Zapomniane organy bezpieczeństwa państwa...*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1.

¹⁵ Więcej zob.: S. Cenckiewicz, *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991 (wprowadzenie do syntezy)*, Poznań 2011; J. Larecki, *op. cit.*; E. Koj, *Zarząd II Sztabu Generalnego WP (Schemat funkcjonowania w latach 1981–1990)* [w:] *Osobowe źródła informacji...*; P. Piotrowski, *Uwagi o funkcjonowaniu i metodologii pracy operacyjnej Zarządu II Sztabu Generalnego...* [w:] *Osobowe źródła informacji...*; A. Marcinkiewicz, *Sposób archiwizowania i przechowywania dokumentacji w Zarządzie II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, t. 3; *Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. ust. 1 pkt 1–10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” oraz o innych działaniach wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007; A. Dudek, A. Paczkowski, *Polska* [w:] *Czełkisi. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak i Ł. Kamiński, Warszawa 2010.

Struktura Zarządu II Sztabu Generalnego WP zmieniała się często. Reorganizacje przeprowadzano praktycznie co kilka lat. Tak częste przekształcenia były rezultatem m.in. wielu ucieczek oficerów wywiadu wojskowego za granicę¹⁶. W latach sześćdziesiątych XX w. Zarząd II Sztabu Generalnego WP był podzielony na: pion operacyjny, pion informacyjny, pion techniczny i komórki organizacyjne. Pion operacyjny to: Oddział I (agenturalny europejski) podzielony na: Wydział 1 – prowadził działalność agenturalną na kierunku niemiecko-skandynawskim (RFN, Berlin Zachodni, Austria, Szwajcaria, Dania, Szwecja, Norwegia, Finlandia), Wydział 2 – prowadził działalność agenturalną na kierunku romańskim (Francja, Belgia, Holandia, Luksemburg, Włochy, Portugalia, Algieria, Maroko, Tunezja); Oddział III (agenturalny pozaeuropejski) podzielony na: Wydział 1 – prowadził działalność agenturalną na kierunku angielsko-bliskowschodnim (Wielka Brytania, Turcja, Liban, Zjednoczone Republiki Arabskie, Syria, Irak, Iran, Libia, Grecja, Izrael, kraje afrykańskie), Wydział 2 – prowadził działalność na kierunku amerykańskim (USA, Kanada, Meksyk, Brazylia, Argentyna, Australia, Japonia, Pakistan, Wietnam Południowy); Oddział V (operacyjny terenowy) podzielony na terenowe wydziały: Wydział 1 (Sopot) – prowadził pracę typowniczo-werbunkową w byłych województwach: gdańskim, olsztyńskim, bydgoskim i białostockim, Wydział 2 (Szczecin) – prowadził pracę typowniczo-werbunkową w byłych województwach: szczecińskim, koszalińskim, poznańskim i zielonogórskim, Wydział 3 (Wrocław) – prowadził pracę typowniczo-werbunkową w byłych województwach: katowickim, wrocławskim, opolskim, krakowskim i rzeszowskim; Ośrodek Szkolenia Zarządu II Sztabu Generalnego WP; Radiowęzeł. Pion informacyjny tworzyły: Oddział II (informacyjny – europejski), Oddział IV (informacyjny – pozaeuropejski), Oddział VII (Rozpoznania Radioelektronicznego) – m.in. nadzorował 2 Ośrodek Rozpoznania Radioelektronicznego (w 1974 r. przeformowany w 2. pułk rozpoznania radioelektronicznego), Oddział VIII (Studiów i Oceny Sił Zbrojnych NATO i innych paktów), Oddział IX (Rozpoznania Wojskowego), Ośrodek Informacyjny, Wydział Wydawniczy – wydawał m.in. „Wojskowy Przegląd Zagraniczny”. W skład pionu technicznego wchodziły: Oddział VI (techniki operacyjnej) podzielony na: Wydział 1 (operacyjny), Wydział 2 (radiowy), Wydział 3 (techniki fotograficznej), Wydział 4 (chemiczny), Wydział 5 (mechaniczny). Pion organizacyjny to: Komitet Partyjny – zajmował się kierowaniem pracy polityczno-partyjnej; Oddział Ogólno-Organizacyjny – prowadził m.in. Bibliotekę Naukową, Archiwum, Kartotekę Personalną oraz Wydział Attachatów Wojskowych z placówkami w: Moskwie, Pekinie, Phenianie, Bukareszcie, Sofii, Belgradzie, Budapeszcie i Pradze; Wydział Kadrowo-Mobilizacyjny; Wydział Łączności Specjalnej; Wydział Finansów i Rewizji Finansowo-Materialnej; Wydział Administracyjno-Gospodarczy; Jednostka Wojskowa 2000.

W latach siedemdziesiątych XX w. Zarząd II Sztabu Generalnego WP przyjął następującą strukturę: pion organizacyjny – Wydział Polityczny, Oddział II – Organizacyjno-Szkoleniowy, Wydział 6 – Kadr, Wydział 8 – Szyfrów, Wydział 7 – Rewizji Finansowo-Materiałowej, Ośrodek Szkolenia Zarządu II Sztabu Generalnego WP; pion operacyjny – Oddział I – Germańsko-Skandynawski, Oddział III – Attachatów Wojskowych (podlegała mu też Jednostka Wojskowa 2000), Oddział IV – Anglo-Amerykański (później

¹⁶ Zob. L. Pawlikowicz, *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Warszawa 2004; S. Cenckiewicz, *op. cit.*

zwany „Zamorskim”), Oddział VIII – Romański, Oddział X – Terenowy, Oddział XII – Studiów Specjalnych, Oddział XIII – Agenturalnego Wywiadu Operacyjnego – podzielony na: Wydział 2 AWO – Gdańsk, Wydział 3 AWO – Szczecin, Wydział 4 AWO – Wrocław, Kartoteka Operacyjna, Zakład Techniki Specjalnej, Wydział „N” (później przekształcony w nietatowe zespoły „N”); pion informacyjny – Oddział V – Europejski, Oddział IX – Studiów, Oddział XI – Zamorski, Oddział XIV – Wydawniczy, Oddział XV – Wojskowego Przeglądu Zagranicznego, Oddział XVII – Informacji Technicznej, Oddział XX – Operacyjnego Przygotowania Terenu, Oddział XXIV – Naukowej Informacji Wojskowej, Oddział XXVII – Dyżurnej Służby Informacyjnej; pion rozpoznania wojskowego – Oddział XIX – Rozpoznania Wojskowego, Oddział VII – Rozpoznania Radioelektronicznego (m.in. nadzorował 2. pułk rozpoznania radioelektronicznego), Oddział XVI – Dekodażu, Oddział VI – Techniczny, Oddział XXVIII – Automatyzacji i Mechanizacji (później Informatyki), Wydział 5 – Kontroli Maskowania i Promieniowania Radioelektronicznego; pion administracyjny – Oddział XXIII – Łączności, Wydział 9 – Finansów i Rozliczeń Dewizowych; Jednostka Wojskowa 2000.

Od połowy lat osiemdziesiątych XX w. struktura Zarządu II przedstawiała się następująco: pion organizacyjny – Wydział Polityczny (od 16 stycznia 1990 r. jako Wydział Wychowawczy), Oddział I – Organizacyjno-Mobilizacyjny, Oddział II – Kadry i Szkolenia, Wydział 7 – Kontroli Gospodarczej, Wydział 10 – Współpracy z Zarządami Wywiadowczymi Państw Stron Układu Warszawskiego; pion operacyjny – Oddział „A” – Agenturalnego Wywiadu Operacyjnego, Oddział „C” – Stołeczny, Oddział „K” – Krajów Europejskich, Oddział „P” – Krajów Pozaeuropejskich, Oddział „Y” – Agenturalnego Wywiadu Strategicznego, Oddział III – Attachatów Wojskowych, Oddział XII – Studiów Specjalnych, Wydział 2 AWO – Gdańsk, Wydział 3 AWO – Szczecin, Wydział 4 AWO – Wrocław, Wydział 8 – Szyfrów, Jednostka Wojskowa 2000, Zakład Techniki Specjalnej; pion informacyjny – Oddział V – Europejski, Oddział IX – Studiów Informacyjnych, Oddział XI – Zamorski, Oddział XIV – Wydawniczy, Oddział XVII – Informacji Technicznej, Oddział XX – Operacyjnego Przygotowania Terenu, Oddział XXVII – Dyżurnej Służby Informacyjnej, Oddział XXVIII – Informatyki, Wydział 11 – Spraw Polskich i Sojuszniczych, Wydział 12 – Informacji Audiowizualnej; pion rozpoznania – Oddział VI – Techniczny, Oddział VII – Rozpoznania Elektronicznego (m.in. nadzorował 2. pułk rozpoznania radioelektronicznego), Oddział XVI – Dekodażu, Oddział XIX – Rozpoznania Wojskowego, Oddział XXIII – Łączności, Wydział Kontroli Promieniowania; pion administracyjny – Wydział 5 – Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego, Wydział 9 – Finansów i Rozliczeń Dewizowych, Wydział Administracyjno-Gospodarczy; Centrum Szkolenia Wojskowej Służby Zagranicznej; Jednostka Wojskowa 2000.

Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza¹⁷ – Wojska Ochrony Pogranicza zostały utworzone Rozkazem nr 0245 naczelnego dowódcy Wojska Polskiego z dnia 13 września 1945 r. jako Departament WOP i podlegały I wiceministrowi obrony narodowej.

¹⁷ Więcej zob.: Ł. Grabowski, M. Maruszak, *Zarys struktur oraz zadania Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza i Kontroli Ruchu Granicznego w latach 1945–1991*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 2, s. 303–329; J. Wygoda, *Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza jako organ bezpieczeństwa państwa w rozumieniu ustawy lustracyjnej*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2011, nr 1; Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1991. Krótki informator historyczny*, Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn 1998; H. Dominiczak, *Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945–1971*, Warszawa 1971; J. Larecki, *op. cit.*

Rozkazem nr 055/Org. z 20 marca 1948 r. departament został przekształcony w Główny Inspektorat Ochrony Pogranicza, a oddziały WOP – na brygady Ochrony Pogranicza. Na mocy Rozkazu nr 0205/org. ministra obrony narodowej z dnia 4 grudnia 1948 r. GIOP od 1 stycznia 1949 r. został podporządkowany Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego. Rozkazem nr 068 z dnia 1 lipca 1949 r. minister bezpieczeństwa publicznego nakazał od 1 stycznia 1950 r. przekształcenie GIOP w Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza. Na skutek Dekretu Rady Państwa z dnia 7 grudnia 1954 r. o powołaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Wojska Ochrony Pogranicza zostały podporządkowane MSW. Na podstawie Zarządzenia nr 41 prezesa Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 1965 r. Dowództwo WOP od dnia 1 lipca 1965 r. zostało podporządkowane generalnemu inspektorowi obrony terytorialnej MON. Decyzją nr 104/71 Prezydium Rządu z dnia 31 lipca 1971 r. WOP powróciły do resortu spraw wewnętrznych. Wojska Ochrony Pogranicza zostały rozformowane dnia 16 maja 1991 r. na mocy Ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej.

Zwiad WOP podlegał Dowództwu WOP. Z początku funkcjonował jako Wydział Zwiadowczy, który składał się z trzech sekcji: wywiadowczej, kontrwywiadowczej i ogólnej. Od 1 stycznia 1950 r. Zwiad WOP działał jako Wydział VII Zwiadowczy. W 1957 r., w trakcie reorganizacji WOP, Wydział VII Zwiadowczy został przekształcony w Zarząd II Zwiadu WOP z następującą strukturą: Oddział Operacyjny, Oddział Śledczy, Wydział Szkolenia, Wydział Ogólny. W 1965 r. Wojska Ochrony Pogranicza podporządkowano MON, zachowując w strukturach MSW tylko Oddział Kontroli Ruchu Granicznego, natomiast pozostałe komórki organizacyjne Zarządu II nadal funkcjonowały w WOP. Gdy w 1971 r. WOP powróciły do resortu spraw wewnętrznych, kontrolę ruchu granicznego ponownie włączono w struktury WOP. Zarząd II Zwiadu w 1971 r. składał się z następujących komórek organizacyjnych: Oddział I – Kontroli Ruchu Granicznego, Oddział II – Kontrwywiadowczego Zabezpieczenia Granicy, Oddział III – Śledczy, Oddział IV – Szkolenia i Analiz oraz Wydział Ewidencji i Techniki Operacyjnej. W 1987 r. Zarząd II Zwiadu WOP przybrał następującą strukturę: Oddział Kontrwywiadu (później występował jako Oddział Operacyjno-Rozpoznawczy), Oddział Kontroli Ruchu Granicznego, Oddział Śledczy, Wydział Szkolenia, Wydział Ewidencji i Techniki Operacyjnej.

Szkoły „wojskowych” organów bezpieczeństwa państwa¹⁸. Istnieje niewiele publikacji dotyczących szkół „wojskowych” organów bezpieczeństwa państwa. Z reguły szkoły te były omawiane przy okazji opisywania struktur poszczególnych wojskowych organów bezpieczeństwa państwa. Wyjątek stanowi szkoła Wojsk Ochrony Pogranicza¹⁹.

Szkoła Oficerów Informacji WP w Warszawie (od 31 lipca 1945 r.) → Szkoła Oficerów Informacji WP w Wesołej pod Warszawą (od 28 czerwca 1947 r.) → Oficerska Szkoła Informacji w Wesołej pod Warszawą (od 30 stycznia 1948 r.) → Oficerska Szkoła Informacji w Mińsku Mazowieckim (od 9 września 1955 r.) → Kurs Doskonalenia Oficerów Informacji w Mińsku Mazowieckim (od 2 grudnia 1955 r. do 19 lutego 1957 r.).

¹⁸ W zakresie dotyczącym zarówno funkcjonariuszy zatrudnionych jako kadra, jak i słuchaczy.

¹⁹ Więcej zob.: W. Tkaczew, *op. cit.*, Warszawa, 2007; P. Piotrowski, *Wojskowa Służba Wewnętrzna...*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 6; J. Larecki, *op. cit.*; S. Cenckiewicz, *op. cit.*; J. Wygoda, *Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza...*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2011, nr 1; Z. Jackiewicz, *op. cit.*; H. Dominiczak, *op. cit.*

Centrum Wyszkożenia (Wojsk Wewnętrznych) w Jastkowie k. Lublina (od 6 listopada 1944 r.) → Centrum Wyszkożenia Wojsk Wewnętrznych w Andrzejowie k. Łodzi (od 24 kwietnia 1945 r.) → Centrum Wyszkożenia Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Andrzejowie (od 25 maja 1945 r.) → Centrum Wyszkożenia Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy (od 10 listopada 1945 r.) → Szkoła Oficerska Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy (od 3 stycznia 1946 r. do 14 grudnia 1954 r.).

Kurs Doskonalenia Oficerów Wojskowej Służby Wewnętrznej w Mińsku Mazowieckim (od 19 lutego 1957 r.) → Ośrodek Szkolenia Wojskowej Służby Wewnętrznej w Mińsku Mazowieckim (od 8 czerwca 1957 r.) → Centralny Ośrodek Szkolenia Wojskowej Służby Wewnętrznej Ośrodek w Mińsku Mazowieckim (od 13 lipca 1968 r.) → Centralny Ośrodek Szkolenia Wojskowej Służby Wewnętrznej im. Feliksa Dzierżyńskiego w Mińsku Mazowieckim (od 24 lipca 1970 r.) → Centrum Wyszkożenia Wojskowej Służby Wewnętrznej im. Feliksa Dzierżyńskiego w Mińsku Mazowieckim (od 28 lutego 1986 r. do 31 sierpnia 1990 r.).

Kursy Specjalne Oddziału II Sztabu Generalnego WP w Warszawie (od 8 września 1950 r.) → Śródborów k. Warszawy → Kursy Specjalne Zarządu II Sztabu Generalnego w Śródborowie k. Warszawy (od 15 listopada 1951 r.) → w Warszawie (od 29 sierpnia 1957 r.) → Ośrodek Szkolenia Zarządu II Sztabu Generalnego w Warszawie (od 23 stycznia 1960 r.) → Centrum Szkolenia Wojskowej Służby Zagranicznej w Janówku k. Warszawy (od 2 lipca 1981 r. do 31 lipca 1990 r.).

Centrum Wyszkożenia Wojsk Ochrony Pogranicza w Rawiczu (od 21 września 1946 r.) → Ostródzie → w Jeleniej Górze (od 28 listopada 1947 r.) → Centrum Wyszkożenia Ochrony Pogranicza (od 20 marca 1948 r.) → Oficerska Szkoła Wojsk Ochrony Pogranicza w Kętrzynie (od 6 lipca 1949 r. do 14 grudnia 1954 r.).

Dodatkowo do organów bezpieczeństwa państwa zaliczone zostały „inne służby sił zbrojnych prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowo-śledcze, w tym w rodzajach broni oraz okręgach wojskowych”²⁰.

²⁰ Art. 2 ust. 1 pkt 12 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU, 2007, nr 63, poz. 425 z późn. zm.).

DOKUMENTY

(WYBÓR)

Nr 1

1944 wrzesień 30, bm – Ustawa Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego o Zarządzie Informacji Wojska Polskiego i jego organach

„Zatwierdzam”

Ścisłe tajne

Naczelnny Dowódca Wojska Polskiego

(Rola-Żymierski) gen. br[oni]^a

^b30 września^b 1944 r.

Ustawa

o Zarządzie Informacji Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego i jego organach

Rozdział I

1. Zarząd Informacji wchodzi w skład zbrojnych sił Polski.

Szef Zarządu Informacji podlega bezpośrednio naczelnemu dowódcy Wojska Polskiego i wykonuje tylko jego rozkazy.

2. Organy Informacji są centralizowaną [*sic!*] organizacją we frontach, okręgach; organy Informacji (Zarządy Informacji fronta [*sic!*] i wydziały Informacji armii, korpusów, dywizji, brygad, okręgów wojskowych, innych jednostek i urzędów Wojska Polskiego) podlegają tylko swoim wyżej stojącym organom.

3. Organy Informacji informują dowództwo odpowiednich jednostek, formacji i urzędów Wojska Polskiego o rezultatach walki z agenturą przeciwnika, o przedostawianiu się w jednostki polskiej armii przestępczych elementów i rezultatach walki ze zdradą stanu.

Rozdział II

Na organy Informacji wkłada się następujące zadania:

a. Walka ze szpiegowską, dywersyjną, terrorystyczną i inną destrukcyjną działalnością zagranicznych wywiadów w jednostkach i urzędach Wojska Polskiego.

Uwaga: Wszystkich aresztowanych lub zatrzymanych organami Informacji agentów, dywersantów, spadochroniarzy, terrorystów wywiada [*sic!*] przeciwnika mających zadanie zbierania szpiegowskich wiadomości o dyslokacji i stanie liczbowym jednostek Czerwonej Armii, o jej rezerwach, składach z bronią, żywnością itd., lotniskach, składach benzyny; dokonanie dywersji na transportach żelaznej kolei celem zerwania wojskowego przewozu i innych szczególnie ważnych obiektach Czerwonej Armii; po-

^a Z prawej strony opatrzona podpisem pieczęć o treści: Naczelnny dowódca Wojska Polskiego Michał Rola-Żymierski generał broni.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

pełnienie terrorystycznych aktów przeciw przedstawicielom żądu [sic!] radzieckiego i dowodząco-szefowskiego składu Czerwonej Armii, lub przedostania się wspomnianych elementów z tymi zadaniami na terytorium Związku Radzieckiego, także oficjalnych współpracowników wywiadowczych i kontrwywiadowczych organów państw walczących przeciw ZSRR i uczestników antyradzieckich organizacji (białogwardziejskie [sic!], ounowskie i inne) niezwłocznie oddawać organom „Smiersz” Czerwonej Armii, mając na względzie, że ta kategoria przestępców na terytorium Polski aresztowuje [sic!] się samodzielnie organami „Smiersz” Czerwonej Armii.

b. Walka z uczestnikami antypaństwowych partii, przedostawszymi [sic!] się do jednostek i urzędów Wojska Polskiego, prowadzących destrukcyjną działalność przeciw Polskiemu Komitetowi Wyzwolenia Narodowego.

c. Przeprowadzenie niezbędnych agenturno-operatywnych i innych (przez dowództwo) przedsięwzięć dla stworzenia na froncie warunków wykluczających możliwość bezkarnego przejścia agentury przeciwnika przez linię frontu w celu, aby stworzyć linię frontu nie do przebycia dla szpiegowskich i innych przestępczych elementów.

d. Walka ze zdradą stanu w jednostkach i urzędach Wojska Polskiego (przejścia na stronę wroga, ukrywanie szpiegów i okazywanie pomocy w pracy przestępczego elementu).

Rozdział III

Dla realizacji zadań wskazanych w II Rozdziale Zarządy Informacji i jego organy mają prawo:

a. Prowadzić agenturno-informacyjną pracę.

b. Przeprowadzać w ustanowionym porządku wyjęcia, rewizje i areszty żołnierzy Wojska Polskiego, a także osób z nimi związanych z ludności cywilnej podejrzanych ^{bw} przestępczej działalności.

Uwaga: porządek przeprowadzania aresztów żołnierzy określony w IV Rozdziale ustawy.

c. Prowadzić śledztwo w sprawach aresztowanych z następnem skierowaniem spraw po uzgodnieniu z organami prokuratury dla rozpatrzenia w odpowiednie instancje sądowe.

d. Zastosować rozmaite specjalne przedsięwzięcia skierowane na wykrycie wrogiej działalności agentury zagranicznych wywiadów i drugich przestępczych elementów.

e. Wyzywać, w razie operatywnej konieczności, dla przesłuchania szeregowy i oficerski skład Wojska Polskiego.

Rozdział IV

Organy Informacji przeprowadzają areszty żołnierzy Wojska Polskiego w następujący porządek:

a. Szeregowy i podoficerski skład – po uzgodnieniu z dowódcą i prokuratorem jednostki.

b. Średni oficerski skład – po uzgodnieniu z dowódcą i prokuratorem pułku, dywizji.

- c. Starszy oficerski skład – po uzgodnieniu z dowódcą i prokuratorem armii, okręgu.
- d. Wyższych oficerów – z sankcją naczelnego wodza Wojska Polskiego.

Rozdział V

1. W skład Zarządu Informacji wchodzi:

1. Oddział – agenturno-operatywna praca w organach Zarządu Głównego Sztabu Wojska Polskiego.

2. Oddział – walka z agenturą przeciwnika i poszukiwanie jej. Przesłuchiwanie jeńców wojennych przedstawiających interes dla organów Informacji.

3. Oddział – kierownictwo pracą pod własnych organów Informacji (front, armia, korpus i okręgi wojskowe).

4. Oddział – śledczy.

5. Oddział – rewizje, areszty, ustanawianie, zewnętrzna obserwacja.

6. Oddział personalny – podbór [*sic!*] i przygotowanie kadrów i formowanie nowych organów Informacji.

7. Oddział – operatywna ewidencja i statystyka.

8. Oddział – szyfr, łączność.

[Oddział] Administracyjno-gospodarczy – finansowe i materialno-gospodarcze obespieczenie [*sic!*] zarządu, komendantura.

Sekretariat.

2. W jednostkach organizują się następujące organy Informacji:

a. Zarząd Informacji frontu.

b. Wydziały Informacji armii, okręgów, korpusów, dywizji, brygad i pułków zapasowych.

3. Struktura organów Informacji w jednostkach ustanawia się podobna do struktury Zarządu Informacji Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego i zatwierdza się przez naczelnego dowódcę Wojska Polskiego.

4. Dla zabezpieczenia operatywnej pracy, konwojowania, ochrony aresztowanych i miejsc uwięzienia, organom Informacji wydziela się z jednostek Wojska Polskiego:

a. Zarządu Informacji Naczelnego Dowództwa i Zarządu Informacji fronta – kompania.

b. Wydziału Informacji armii – kompania.

c. Wydziałom Informacji korpusu, dywizji, brygad i zapasowych pułków – pluton.

Rozdział VI

1. Organy Informacji kompletują się drogą specjalnego doboru żołnierzy z oficerskiego składu Wojska Polskiego.

2. Przygotowanie kadrów dla organów Informacji przeprowadza się drogą stworzenia specjalnej szkoły w Zarządzie Informacji przy Naczelnym Dowództwie WP.

3. Pracownikom organów Informacji nadaje się rangi ustalone w jednostce WP.

4. Pracownicy organów Informacji noszą mundury, naramienniki i dystynkcje, ustalone dla odpowiednich rodzaj broni Wojska Polskiego.

Rozdział VII

Organy informacji podtrzymują w swej pracy ścisły kontakt z odpowiednimi organami „**Smiersz**” Armii Czerwonej, bezpieczeństwa publicznego, milicji i wywiadu Wojska Polskiego i udzielają wzajemnie informacji i orientacji.

Źródło: AIPN, 2386/24335, k. 1/2–1/7, mps.

Nr 2

1951 grudeń 1, [Warszawa] – Rozkaz organizacyjny ministra obrony narodowej dotyczący zmiany etatowej w Sztabie Generalnym (między innymi przeformowania Oddziału II w Zarząd II Wywiadowczy Sztabu Generalnego)

Ministerstwo Obrony Narodowej
Sztab Generalny

M.p. ^a15 XI ^a19^a51^a [r.]
Ściśle tajne
Egz. nr ^a1^a

Rozkaz organizacyjny
nr ^a0088^a/org

1. Szef Sztabu Generalnego do dnia ^a1 grudnia^a [19]51 r.

A) przeniesie:

a. Kierownictwo Sztabu Generalnego z etatu nr 1/232 na etat nr ^a1/284^a o stanie osobowym ^a55^a wojskowych i ^a12^a kontraktowych;

b. Oddział III Operacyjny Sztabu Generalnego z etatu nr 1/267 na etat nr ^a1/285^a Zarządu I Operacyjnego Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a83^a wojskowych i ^a7^a kontraktowych;

c. Oddział II Wywiadowczy Sztabu Generalnego z etatu nr 1/231 na etat nr ^a1/286^a Zarządu II Wywiadowczego Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a254^a wojskowych i ^a105^a kontraktowych;

d. Szefostwo Wojsk Łączności z etatu nr 1/256 na etat nr ^a1/287^a Zarządu III Łączności Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a85^a wojskowych i ^a11^a kontraktowych;

e. Oddział IV Komunikacji Wojskowej Sztabu Generalnego z etatu nr 1/235 na etat nr ^a1/288^a Zarządu IV Komunikacji Wojskowej Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a56^a wojskowych i ^a10^a kontraktowych;

f. Oddział V Łączności Specjalnej Sztabu Generalnego z etatu nr 1/236 na etat nr ^a1/289ª Zarządu V Łączności Specjalnej Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a31^a wojskowych i ^a2^a kontraktowych oraz zmiennym ^a40^a kursantów;

g. Oddział I Organizacyjny Sztabu Generalnego z etatu nr 1/233 na etat nr ^a1/290ª Zarządu VI Organizacyjnego Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a88^a wojskowych i ^a9^a kontraktowych;

h. Oddział X Uzuppełnień i Służby Wojskowej Sztabu Generalnego z etatu nr 1/241 na etat nr ^a1/291ª Zarządu VIII Uzuppełnień i Służby Wojskowej Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a61^a wojskowych i ^a6^a kontraktowych;

i. Oddział IX Topograficzny Sztabu Generalnego z etatu nr 1/255 na etaty:

– nr ^a1/292^a Zarządu IX Topograficznego Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a42^a wojskowych i ^a24^a kontraktowych;

^{a-a} Wpisano odręcznie.

– nr ^a1/298^a Samodzielnego Oddziału Topogeodezyjnego o stanie osobowym ^a75^a wojskowych i ^a22^a kontraktowych. Jednostka Wojskowa nr ^a3470^a;

– nr ^a1/299^a Samodzielnego Oddziału Fotogrametrycznego o stanie osobowym ^a33^a wojskowych i ^a31^a kontraktowych. Jednostka Wojskowa nr ^a3609^a;

– nr ^a1/300^a Centralnej Wojskowej Składnicy Map o stanie osobowym ^a7^a wojskowych i ^a12^a kontraktowych;

j. Oddział VI Mobilizacyjny Sztabu Generalnego z etatu nr 1/237 na etat nr ^a1/293ª Zarządu X Mobilizacyjnego Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a55^a wojskowych i ^a5^a kontraktowych;

k. Oddział XI Studiów Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego z etatu nr 1/257 na etat nr ^a1/294ª Zarządu XI Studiów Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a50^a wojskowych i ^a27^a kontraktowych;

l. Oddział VIII Techniczny Sztabu Generalnego z etatu nr 1/239 na etat nr ^a1/295ª Zarządu XII Technicznego Sztabu Generalnego o stanie osobowym ^a77^a wojskowych i ^a40^a kontraktowych.

ł. Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego z etatu nr 1/242 na etat nr ^a1/297^a o stanie osobowym ^a51^a wojskowych i ^a110^a kontraktowych.

Miejsca postoju i numery jednostek wojskowych pozostają bez zmian.

B) na bazie Wydziału Wyższego Wyszkożenia Wojskowego istniejącego w etacie nr 1/232 – kierownictwa Sztabu Generalnego

sformuje:

1. Oddział XIV Sztabu Generalnego Szkolenia Poza Wojskiem według etatu nr ^a1/296^a o stanie osobowym ^a31^a wojskowych i ^a5^a kontraktowych. Jednostka Wojskowa nr ^a3702^a;

2. Szef Głównego Zarządu Politycznego, szef Departamentu Personalnego MON i szef Zarządu VIII Sztabu Generalnego uzupełnią stan osobowy oficerów, podoficerów i szeregowców do stanu przewidzianego etatami według kompetencji;

3. Główny kwatermistrz, dowódcy i szefowie rodzajów wojsk i służb przyjmą z dniem ^a1 grudnia^a 1951 r. przeformowane i nowo sformowane jednostki Sztabu Generalnego na wszystkie rodzaje zaopatrzenia.

4. Unieważniam etaty:

nr 1/232 – Kierownictwo Sztabu Generalnego,

nr 1/233 – Oddziału I Organizacyjnego Sztabu Generalnego,

nr 1/231 – Oddziału II Wywiadowczego Sztabu Generalnego,

nr 1/267 – Oddziału III Operacyjnego Sztabu Generalnego,

nr 1/233 – Oddziału IV Komunikacji Wojskowej Sztabu Generalnego,

nr 1/236 – Oddziału V Łączności Specjalnej Sztabu Generalnego,

nr 1/237 – Oddziału VI Mobilizacyjnego Sztabu Generalnego,

nr 1/239 – Oddziału VIII Technicznego Sztabu Generalnego,

nr 1/255 – Oddziału IX Topograficznego Sztabu Generalnego,

nr 1/241 – Oddziału X Uzupełnień i Służby Wojskowej Sztabu Generalnego,

nr 1/257 – Oddziału XI Studiów Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego,

nr 1/256 – Oddziału Szefostwa Wojsk Łączności,

nr 1/242 – Wydziału Administracyjno-Gospodarczego Sztabu Generalnego

– nieaktualne pieczęcie i stemple zdać do Zarządu VI Sztabu Generalnego.

5. Szef Sztabu Generalnego zamelduje wykonanie rozkazu do dnia ^a5 stycznia^a 195^a2^a r.

Szef Sztabu Generalnego

Minister obrony narodowej

Wiceminister obrony narodowej
(-) gen. broni Władysław Korczyński

marszałek Polski
(-) Konstanty Rokossowski

Źródło: CAW, IV.501.1/A.177, k. 120–123, mps.

Nr 3

1954 grudzień 7, [Warszawa] – Dekret dotyczący określenia kompetencji nowo utworzonego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów

Dekret

z dnia 7 grudnia 1954 r.

o naczelnym organach administracji państwowej
w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego

W celu:

- usprawnienia działalności organów bezpieczeństwa publicznego, wzmocnienia ochrony własności społecznej, bezpieczeństwa i mienia obywateli;
- pogłębienia kontroli społecznej i zacieśnienia więzi organów państwowych z masami pracującymi;
- dalszego umocnienia praworządności ludowej;
- rozszerzenia uprawnień rad narodowych w zakresie zabezpieczenia porządku i ładu wewnętrznego

powierza się kierownictwo administracją spraw wewnętrznych i ochroną bezpieczeństwa publicznego odrębnym organom – Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Komitetowi do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów.

Dla wprowadzenia w życie tej zasady stanowi się, co następuje:

Rozdział 1

Urząd Ministra Spraw Wewnętrznych

Art. 1.

Tworzy się Urząd Ministra Spraw Wewnętrznych.

Art. 2.

Zakres działania ministra spraw wewnętrznych obejmuje:

- 1) kierownictwo działalnością Milicji Obywatelskiej,
- 2) nadzór nad prowadzeniem akt stanu cywilnego i innych spraw z dziedziny administracji wewnętrznej,
- 3) sprawy ewidencji ludności i paszportowe,
- 4) nadzór nad orzecznictwem karno-administracyjnym,
- 5) ochronę przeciwpożarową,
- 6) terenową obronę przeciwlotniczą,
- 7) więziennictwo,
- 8) kierownictwo działalnością Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 9) kierownictwo działalnością Wojsk Ochrony Pogranicza.

Art. 3.

Rada Ministrów określi szczegółowy zakres działania ministra spraw wewnętrznych oraz organizację Ministerstwa.

Art. 4.

1. Do zakresu działania rad narodowych i ich prezydiów należą: nadzór i kontrola nad działalnością Milicji Obywatelskiej, prowadzenie akt stanu cywilnego i inne sprawy administracji wewnętrznej danego terenu, sprawy karno-administracyjne, jak również ochrony przeciwpożarowej i terenowej obrony przeciwlotniczej.

2. Wojewódzkie oraz powiatowe komendy Milicji Obywatelskiej podlegać będą nadzorowi i kontroli właściwych prezydiów rad narodowych w całej swej działalności dotyczącej ochrony ładu i porządku publicznego na terenie działania rady narodowej oraz w zakresie skarg i zażaleń na działalność funkcjonariuszów Milicji Obywatelskiej.

W szczególności Milicja Obywatelska obowiązana jest w zakresie swoich zadań, dotyczących zabezpieczenia ładu i porządku publicznego, wykonywać uchwały wojewódzkich i powiatowych rad narodowych oraz uchwały i zarządzenia ich prezydiów.

3. Prezydium wojewódzkich i powiatowych rad narodowych obowiązane są opiniować pracę wojewódzkich i powiatowych komendantów Milicji Obywatelskiej i mają prawo żądać ich odwołania.

4. Rada Ministrów określi szczegółowy zakres działania i organizację organów prezydiów rad narodowych, powołanych do wykonywania zadań w zakresie spraw wewnętrznych oraz innych organów podległych ministrowi spraw wewnętrznych.

Rozdział 2

Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego

Art. 5.

Tworzy się Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów.

Art. 6.

1. Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego jest organem rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w zakresie bezpieczeństwa publicznego.

2. Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego powołany jest do ochrony ustroju ludowo-demokratycznego, ustalonego w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

3. Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego prowadzi na podstawie praw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej walkę z wszelką działalnością wymierzoną przeciw ustrojowi ludowo-demokratycznemu.

Art. 7.

Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego składa się z przewodniczącego, zastępców przewodniczącego i członków.

Art. 8.

1. Przewodniczącego Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego powołuje i odwołuje na wniosek prezesa Rady Ministrów, stosownie do art. 29 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, sejm lub Rada Państwa.

2. Przewodniczący Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego wchodzi w skład Rady Ministrów.

3. Zastępców przewodniczącego i członków Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego powołuje i odwołuje Rada Ministrów, która określa też ilość zastępców przewodniczącego i członków Komitetu.

Art. 9.

1. Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego działa na zasadach kolegalności i podlega Radzie Ministrów.

2. Rada Ministrów określi tryb pracy Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego.

Art. 10.

Rada Ministrów określi szczegółowy zakres działania Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, organizację jego aparatu pracy, jak również tryb tworzenia i organizację organów terenowych Komitetu.

Rozdział 3 **Przepisy przejściowe i końcowe**

Art. 11.

1. Znosi się Urząd Ministra Bezpieczeństwa Publicznego.

2. Sprawy administracji wewnętrznej, wymienione w art. 2, należące dotychczas do zakresu działania prezesa Rady Ministrów, ministra bezpieczeństwa publicznego i ministra gospodarki komunalnej oraz podległych im organów, przechodzą do zakresu działania ministra spraw wewnętrznych i podległych mu organów.

3. Sprawy bezpieczeństwa publicznego, określone w art. 6, a należące dotychczas do zakresu działania ministra bezpieczeństwa publicznego i urzędów bezpieczeństwa publicznego, przechodzą do zakresu działania Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego i jego organów terenowych.

Art. 12.

a. Pracownicy, zatrudnieni w dniu wejścia w życie dekretu w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego i jego organach terenowych, przechodzą do służby odpowiednio w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Komitecie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego oraz organach im podległych.

b. Pracownicy działów służby przekazanych do zakresu właściwości Ministra Spraw Wewnętrznych, zatrudnieni w dniu wejścia w życie dekretu w Urzędzie Rady Ministrów i Ministerstwie Gospodarki Komunalnej oraz organach podległych, przechodzą do służby w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i jego organach.

Art. 13.

Dekret wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Państwa

Sekretarz Rady Państwa

Źródło: AIPN, 1572/177, k. 10–14, mps.

Nr 4

1954 grudzień 29, Warszawa – Zarządzenie nr 05/54 dotyczące wprowadzenia nowej struktury Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego

**Komitet
do spraw Bezpieczeństwa Publicznego**
Nr AC-R-758/54

Warszawa, dnia 29 grudnia 1954 r.
Ścisłe tajne
Egz. nr ...
DO-76
WO-67

Zarządzenie nr 05/54

W wykonaniu Uchwały nr 830 Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 1954 r. o zakresie działania i organizacji Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego

zarządzam:

1. Z dniem 1 stycznia 1955 r. wprowadzić w życie nową strukturę organizacyjną Komitetu, przewidzianą w § 2 cytowanej na wstępie uchwały, a mianowicie:

Skład jednostek centralnych Komitetu:

- 1) Gabinet Przewodniczącego,
- 2) Inspektorat Przewodniczącego,
- 3) Departament I – wywiadowczy
- 4) Departament II – kontrwywiadowczy,
- 5) Departament III – walki z podziemiem reakcyjnym,
- 6) Departament IV – walki z wrogą działalnością w gospodarce narodowej,
- 7) Departament V – walki z wrogą działalnością w transporcie,
- 8) Departament VI – walki z wrogą działalnością reakcyjnego kleru,
- 9) Departament VII – śledczy,
- 10) Departament VIII – Ochrony Rządu,
- 11) Departament IX – techniki operacyjnej i Instytut Techniki Operacyjnej,
- 12) ^aDepartament X – Ewidencji Operacyjnej i Statystyki^a,
- 13) Departament Łączności,
- 14) Departament Kadr i Szkolenia,
- 15) Departament Administracyjno-Gospodarczy,
- 16) Departament Finansowy,
- 17) Biuro „A” – dawne Biuro „C”,
- 18) Wydział „B” – dawny Wydział „A”,
- 19) Samodzielny Wydział „C” – Wojskowy,
- 20) ^aArchiwum^a,
- 21) Komendantura.

2. Począwszy od 1 stycznia 1955 r. cała dokumentacja i korespondencja winna być oznaczona i adresowana według nowych nazw wymienionych w pkt. 1.

^{a-a} Podkreślono odręcznie.

3. Dyrektor Gabinetu Przewodniczącego wyznaczy ^anowe sygnatury jednostek^a dla oznaczania korespondencji i zawiadomi o tym kierowników jednostek do dnia 30 grudnia 1954 r. Wymienione sygnatury winny być wyznaczone według kolejności jednostek przewidzianej w pkt. 1.

Przewodniczący Komitetu

(-) **Wł[adysław] Dworakowski**

Za zgodność z oryginałem
Dyrektor Gabinetu Przewodniczącego

(M[ichał] Drzewiecki, ppłk)^b

Źródło: AIPN, 01258/7, k. 23, mps.

^b Poniżej adnotacja o treści: Arch[iwum] W[ydziału] B[itura] „C” MSW,teczka 1954, cz. I/A.

Nr 5

1956 listopad 13, [Warszawa] – Ustawa włączająca Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Ustawa
z dnia 13 listopada 1956 r.
o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej
w zakresie bezpieczeństwa publicznego

Art. 1.

1. Znosi się Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów.
2. Sprawy ochrony ustroju ludowo-demokratycznego ustalonego w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i interesów państwa przed wrogą działalnością szpiegowską i terrorystyczną przechodzą do zakresu działania ministra spraw wewnętrznych.

Art. 2.

Pracownicy zatrudnieni w dniu wejścia w życie ustawy w Komitecie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przechodzą do pracy w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Art. 3.

Tracą moc przepisy art. 5–10 Dekretu z dnia 7 grudnia 1954 r. o naczelných organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego (DzU, nr 54, poz. 269).

Art. 4.

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Państwa
A[leksander] Zawadzki

Sekretarz Rady Państwa
St[anisław] Skrzyszewski

Źródło: DzU, 1956, nr 54, poz. 241, druk.

Nr 6

1956 listopad 28, [Warszawa] – Rozkaz nr 3/56 ministra spraw wewnętrznych dotyczący zespolenia Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i nowych zadań stawianych przed funkcjonariuszami Służby Bezpieczeństwa

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
L.dz. AB-2335/56

Rozkaz nr 3/56 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 XI 1956 r.

Na postawie ustawy z dnia 13 listopada br. ulega rozwiązaniu z dniem dzisiejszym Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego. Kompetencje organów bezpieczeństwa ograniczone do zadań walki ze szpiegostwem, dywersją, terrorem i inną wrogą działalnością skierowaną przeciw Polsce Ludowej przechodzą do zakresu działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w ciągu swej działalności, kontynuując tradycje ofiarnej walki z wrogami naszej Ludowej Ojczyzny, dokonał jednocześnie dużej pracy nad likwidacją ciężkich wypaczeń w działalności organów bezpieczeństwa publicznego, jakie narosły w poprzednim okresie, oraz nad naprawieniem wyrządzonych szkód i redukcją całego aparatu. Ten niezakończony jeszcze proces likwidowania szkodliwych, jak też przeżytych dzisiaj form i metod pracy operacyjnej, musi być w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych doprowadzony do końca. Równocześnie musi być nadal twórczo rozwijany wieloletni dorobek organów bezpieczeństwa w doskonałości umiejętności i środków walki z wrogiem.

Poważną pomocą dla wykonania zadań będzie niewątpliwie szeroka fala głęboko krytycznej, nieraz ostrej, dyskusji, jaka ostatnio została przeprowadzona w szeregach funkcjonariuszy bezpieczeństwa. Dyskusja ta, mimo pewnych nieprzemyślanych głosów, jakie się w nią wplątały, będzie poważnym ostrzeżeniem na przyszłość przed wszelkimi nawrotami do dawnych szkodliwych praktyk, które wyrządziły duże krzywdy ludziom i przyniosły poważny uszczerbek dobremu imieniu funkcjonariusza ludowego aparatu bezpieczeństwa.

Dla stworzenia warunków, aby organa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych mogły służyć wiernie polskim masom pracującym i skutecznie ochraniać nasze państwo ludowe przed wrogą działalnością międzynarodowej i rodzimej reakcji, koniecznym jest, aby szeregi Służby Bezpieczeństwa składały się z pracowników ideowo zahartowanych i dojrzałych politycznie, o dużym doświadczeniu życiowym i głębokim szacunku dla ludzi pracy. Taki skład aparatu umożliwi wykorzystanie umiejętności zawodowych organów bezpieczeństwa w połączeniu z wnikliwym i krytycznym podejściem do problemów operacyjnych. W tym też duchu winna być wychowywana w szeregach bezpieczeństwa kadra młodych funkcjonariuszy. Część funkcjonariuszy dotychczasowych organów bez-

pieczeństwa zasili kadry Milicji Obywatelskiej. Dzięki swej postawie moralno-politycznej, umiejętnościom zawodowym i wypróbowanej ofiarności w walce o bezpieczeństwo kraju przyczynią się oni poważnie do wzmocnienia walki z przestępczością.

Funkcjonariusze bezpieczeństwa publicznego.

Witam Was serdecznie w szeregach funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Dawaliście nieraz dowody oddania sprawie socjalizmu i ofiarności w walce z wrogami władzy ludowej naszego państwa i narodu. Pamiętajcie, że zasadniczym miernikiem wartości funkcjonariusza naszego ministerstwa jest to, czy zdecydowanie stanął on na gruncie demokratycznego nurtu i przemian, jakie następują dzisiaj w Polsce w oparciu o linię polityczną wytyczoną przez nowe kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. W obecnym trudnym okresie, jaki przeżywa nasz kraj, musicie ściśle wykonywać zadania, jakie nakłada na aparat bezpieczeństwa partia i rząd ludowy, musicie jak nigdy przed tym surowo przestrzegać dyscypliny służbowej.

Walczcie skutecznie ze szpiegami, dywersantami, terrorystami i innymi wrogami Polski Ludowej. Stójcie czujnie na straży bezpieczeństwa państwa i interesów narodu.

Zespolenie organów powołanych do walki z przestępczością, a więc służby bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej, KBW i WOP w szeregach funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych stwarza warunki zapewnienia lepszego bezpieczeństwa, spokoju i porządku w naszym kraju.

Minister

Wł[adysław] Wicha

Za zgodność z oryginałem

Naczelnik Wydziału Prezydialnego

Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych

(M[ieczysław] Kozłowski)

Źródło: AIPN, 0045/4, k. 274, mps.

1956 listopad 29, [Warszawa] – Zarządzenie nr 00238/56 ministra spraw wewnętrznych dotyczące struktur i organizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych po wchłonięciu Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
L.dz. AB-896/56

Ścisłe tajne
Egz. nr ^a643^a

Zarządzenie nr 00238/56
ministra spraw wewnętrznych
z dnia 29 listopada 1956 r.
w sprawie tymczasowych zmian w strukturze
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i terenowych organów MO

W związku z wejściem w życie Ustawy z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego (DzU, nr 54, poz. 241)

zarządzam:

I. Ustala się tymczasowo następujące jednostki organizacyjne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych:

1. Jednostki o charakterze pionów organizacyjnych:

Komenda Główna Milicji Obywatelskiej,
Komenda Główna Straży Pożarnych,
Komenda Główna Terenowej Obrony Przeciwlotniczej,
Główny Urząd Geodezji i Kartografii,
Centralny Zarząd Służby Zdrowia.

2. Jednostki organizacyjne Wojsk Wewnętrznych:

Dowództwo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza,
Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych.

3. Inne jednostki ministerstwa:

Gabinet Ministra,
Główny Inspektorat,
Departament I (do spraw wywiadu),
Departament II (do spraw kontrwywiadu),
Departament III (do spraw walki z działalnością antypaństwową w kraju),
Departament Społeczno-Administracyjny,

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Departament Wojskowy,
Biuro Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym,
Biuro Paszportów Zagranicznych,
Biuro Ochrony Rządu,
Biuro „T” (techniki operacyjnej),
Biuro Ewidencji Operacyjnej,
Biuro „A” (szyfrów),
Biuro „B” (obserwacji),
Biuro „W” (perlustracji korespondencji),
Biuro Śledcze,
Departament Kadr i Szkolenia,
Samodzielny Wydział Organizacji,
Departament Finansowy,
Departament Inwestycji,
Zarząd Zaopatrzenia,
Zarząd Transportowy,
Zarząd Łączności,
Zarząd Uzbrojenia,
Zarząd Organizacyjno-Wojskowy,
Zarząd Spraw Socjalnych i Kultury,
Centralne Archiwum MSW,
Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu,
Zarząd Administracyjno-Gospodarczy,
Biuro Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego.

II. Włącza się do wojewódzkich komend MO następujące jednostki organizacyjne:

- Wydział II (do spraw kontrwywiadu),
- Wydział III (do walki z działalnością antypaństwową w kraju),
- Wydział (Samodzielna Sekcja) Ewidencji Operacyjnej,
- Wydział (Samodzielna Sekcja) „T” (techniki operacyjnej),
- Wydział (Samodzielna Sekcja) „B” (obserwacji),
- Wydział (Samodzielna Sekcja) Śledczy,
- Samodzielna Sekcja „W” (perlustracji korespondencji),
- Samodzielna Sekcja „A” (szyfrów).

III. Włącza się do powiatowych komend MO referaty do spraw kontrwywiadu i walki z działalnością antypaństwową w kraju.

IV. Kierownicy departamentów I, II i III, oraz biur: Ewidencji Operacyjnej, „T”, „A”, „B”, „W”, Śledczego i Ochrony Rządu, jak również tych jednostek organizacyjnych MSW, które przejęły zadania odpowiednich jednostek organizacyjnych b[yłego] Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, opracują i przedstawią mi w terminie do dnia 3 grudnia 1956 r. szczegółową organizację i zakres działania podległych sobie jednostek centralnych, a w terminie do dnia 10 grudnia 1956 r. organizację i zakres działania podległych jednostek terenowych.

Minister
Wł[adysław] Wicha

Za zgodność z oryginałem
**Naczelnik Wydziału Prezydialnego
Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych**

(-) (M[ieczysław] Kozłowski)

Źródło: AIPN, 0045/4, k. 270–272, mps.

Nr 8

1956 grudzień 8, [Warszawa] – Zarządzenie nr 258/56 ministra spraw wewnętrznych wydane w związku ze zmianami w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych dotyczące podziału kompetencji pomiędzy członkami kierownictwa MSW

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
L.dz. AB-2422/56

Egz. nr ...

Zarządzenie nr 258/56
ministra spraw wewnętrznych
z dnia 8 XII 1956 r.
w sprawie nadzoru nad działalnością jednostek MSW

W związku ze zmianami w strukturze organizacyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ustaląm, co następuje:

§ 1.

1. Podsekretarz stanu Mieczysław Moczar sprawować będzie nadzór nad działalnością:

- Departamentu I,
- Departamentu II,
- Biura „A”,
- Biura „T”,
- Biura Śledczego,
- Biura ds. Przeszkolenia i Zatrudnienia.

2. Podsekretarz stanu Antoni Alster sprawować będzie nadzór nad działalnością:

- Departamentu III,
- Biura „B”,
- Biura „W”,
- Biura Ewidencji Operacyjnej,
- Centralnego Archiwum MSW.

3. Podsekretarz stanu Julian Hibner sprawować będzie nadzór nad działalnością:

- Wojsk Wewnętrznych (KBW, WOP),
- Zarządu Informacji Wojsk Wewnętrznych,
- Zarządu Uzbrojenia,
- Zarządu Łączności,
- Zarządu Organizacyjno-Wojskowego,
- Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu.

4. Podsekretarz stanu Zygfryd Sznek sprawować będzie nadzór nad działalnością:

- Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii,
- Departamentu Społeczno-Administracyjnego,

- Departamentu Wojskowego,
- Biura Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym,
- Samodzielnego Wydziału Organizacyjnego,
- Wojewódzkich Zarządów Spraw Wewnętrznych.

5. Podsekretarz stanu Stefan Antosiewicz sprawować będzie nadzór nad działalnością:

- Komendy Głównej Terenowej Obrony Przeciwlotniczej,
- Komendy Głównej Straży Pożarnych,
- Zarządu Spraw Socjalnych,
- Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego.

6. Podsekretarz stanu – komendant główny MO gen. Ryszard Dobieszak sprawować będzie nadzór nad działalnością:

- Biura Paszportów Zagranicznych.

7. Generalny dyrektor ds. zaopatrzenia Zbigniew Fijałek sprawować będzie nadzór nad działalnością:

- Centralnego Zarząd Służby Zdrowia,
- Departamentu Inwestycji,
- Zarządu Zaopatrzenia,
- Zarządu Transportowego,
- Zarządu Administracyjno-Gospodarczego,
- Centrali Sprzętu Ratunkowego, Pożarniczego i Ochronnego,
- Drukarni MSW.

§ 2.

Nadzór nad działalnością:

- Gabinetu Ministra,
 - Departamentu Kadr,
 - Departamentu Finansowego,
 - Biura Ochrony Rządu,
 - Głównego Inspektoratu
- sprawować będą osobiście.

§ 3.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 8 grudnia 1956 r. Równocześnie tracą moc wszelkie przepisy wydane w tym zakresie.

Za zgodność:

Minister

(O. Oleksiak)
St. radca Wydziału Prezydialnego

(–) Władysław **Wicha**

Źródło: AIPN, 0045/4, k. 300–301, mps.

Nr 9

1956 grudzień 13, [Warszawa] – Uchwała nr 781/56 Rady Ministrów dotycząca nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych

Urząd Rady Ministrów
Nr Tj. 158/56/Pt/3715

Tajne
Egz. nr ...

Uchwała nr 781/56 Rady Ministrów
z dnia 13 grudnia 1956 r. w sprawie statutu organizacyjnego MSW

Na podstawie art. 3 Dekretu z dnia 7 XII 1954 r. o naczelnych organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego (DzU, nr 54, poz. 269) oraz w związku z Ustawą z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnych organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego (DzU, nr 54, poz. 241^a) uchwała się, co następuje:

§ 1.

Ministerstwu Spraw Wewnętrznych nadaje się statut organizacyjny stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Szczegółową organizację poszczególnych jednostek organizacyjnych Ministerstwa ustala minister spraw wewnętrznych.

§ 3.

Wykonanie uchwały porucza się ministrowi spraw wewnętrznych.

§ 4.

Uchwała wchodzi w życie z dniem powzięcia.

Za zgodność:
Dyrektor generalny Urzędu Rady Ministrów

Prezes Rady Ministrów

Józef Cyrankiewicz

(-) prof. dr St[anisław] Rozmaryn

Za zgodność:

[^b]

(-) St. radca Wydziału Prezydyjnego

^a W tekście błędnie: 242; na lewym marginesie opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: DzU, nr 534, poz. 241.

^b Fragment nieczytelny.

Statut organizacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

§ 1.

W skład Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wchodzi następujące jednostki o charakterze pionów organizacyjnych oraz jednostki organizacyjne Wojsk Wewnętrznych i inne jednostki ministerstwa:

I. Jednostki o charakterze pionów organizacyjnych:

Komenda Główna Milicji Obywatelskiej,
Komenda Główna Straży Pożarnych,
Komenda Główna Terenowej Obrony Przeciwlotniczej,
Główny Urząd Geodezji i Kartografii,
Centralny Zarząd Służby Zdrowia.

II. Jednostki organizacyjne Wojsk Wewnętrznych:

Dowództwo Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza,
Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych.

III. Inne jednostki ministerstwa:

Gabinet Ministra,
Główny Inspektorat,
Departament I (do spraw wywiadu),
Departament II (do spraw kontrwywiadu),
Departament III (do spraw walki z działalnością antypaństwową w kraju),
Departament Społeczno-Administracyjny,
Departament Wojskowy,
Biuro Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym,
Biuro Paszportów Zagranicznych,
Biuro Ochrony Rządu,
Biuro Techniki Operacyjnej,
Biuro Ewidencji Operacyjnej,
Biuro [„,]A[”] (szyfrów),
Biuro [„,]B[”] (obserwacji),
Biuro [„,]W[”] (perlustracji korespondencji),
Biuro Śledcze,
Departament Kadr i Szkolenia,
Samodzielny Wydział Organizacji,
Departament Finansowy,
Departament Inwestycji,
Zarząd Zaopatrzenia,
Zarząd Transportowy,
Zarząd Łączności,
Zarząd Uzbrojenia,

Zarząd Organizacyjno-Wojskowy,
Zarząd Spraw Socjalnych i Kultury,
Centralne Archiwum MSW,
Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu,
Zarząd Administracyjno-Gospodarczy,
Biuro Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego,
Biuro do spraw Przeszkolenia Zawodowego i Zatrudnienia (przejściowo).

§ 2.

1. Niezależnie od Kolegium powołanego do rozpatrywania spraw, które wchodzą w zakres działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, przy ministrze spraw wewnętrznych działa Kolegium do rozpatrywania spraw wchodzących w zakres działania departamentów I–III ministerstwa oraz biur: Techniki Operacyjnej, Ewidencji Operacyjnej, „A”, „B”, „W”, Śledczego.

2. W skład Kolegium do spraw jednostek wymienionych w ust. 1 wchodzi członkowie mianowani i odwoływani przez prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra spraw wewnętrznych spośród osób zajmujących kierownicze stanowiska w resorcie.

Źródło: AIPN, 003266/1, k. 1–3, mps.

1957 styczeń 10, Warszawa – Rozkaz ministra obrony narodowej dotyczący utworzenia Wojskowej Służby Wewnętrznej

Minister Obrony Narodowej

Warszawa, dnia 10 stycznia 1957 r.

Tajne

Egz. nr ...

Rozkaz ministra obrony narodowej
nr 01/MON z dnia 10 stycznia 1957 r.
w sprawie utworzenia Wojskowej Służby Wewnętrznej

Dotychczasowa struktura organizacyjna oraz zakres działania i metody pracy organów Informacji Wojska Polskiego nie zapewniają właściwego zabezpieczenia wojska przed wrogą działalnością oraz skutecznego zwalczania przestępczości w wojsku. Również istniejąca obecnie organizacja kontroli nad przestrzeganiem dyscypliny i porządku wojskowego oraz regulaminowych zasad zachowania się żołnierzy w czasie przebywania poza jednostkami wojskowymi nie zapewnia należytego spełnienia tego zadania.

W związku z powyższym w celu właściwego i skutecznego zabezpieczenia wojska przed wrogą działalnością, szybszego i skuteczniejszego wykrywania przestępstw i zapobiegania ich popełnianiu oraz w celu zwiększenia i zaostrenia kontroli nad przestrzeganiem przez żołnierzy poza rejonami zakwaterowania jednostek wojskowych dyscypliny, porządku wojskowego i regulaminowych zasad zachowania się

rozkazuję:

1. Rozformować organy Informacji Wojska Polskiego.
2. W miejsce rozformowanych organów Informacji Wojska Polskiego utworzyć Wojskową Służbę Wewnętrzną o następującej strukturze organizacyjnej:
 - 1) Szefostwo Wojskowej Służby Wewnętrznej,
 - 2) okręgowe zarządy Wojskowej Służby Wewnętrznej,
 - 3) rejonowe oddziały (wydziały) Wojskowej Służby Wewnętrznej,
 - 4) delegatury (posterunki) Wojskowej Służby Wewnętrznej.
3. Rozformowanie organów Informacji Wojska Polskiego i utworzenie Wojskowej Służby Wewnętrznej przeprowadzić do dnia 1 lutego 1957 r. Szczegółowe zarządzenie w sprawie rozformowania organów Informacji Wojska Polskiego oraz utworzenia Wojskowej Służby Wewnętrznej wyda szef Sztabu Generalnego w oparciu o podstawową strukturę organizacyjną określoną w punkcie 2.
4. Do zakresu działania Wojskowej Służby Wewnętrznej należy:
 - 1) walka ze szpiegostwem, aktami terrorystycznymi, dywersją, sabotażem i innego rodzaju wrogą działalnością wymierzoną przeciwko siłom zbrojnym,
 - 2) wykrywanie innych przestępstw i zapobieganie ich popełnianiu,
 - 3) wykonywanie obowiązków związanych z prowadzeniem dochodzeń w sprawach karnych w wojsku,

4) czuwanie nad przestrzeganiem dyscypliny i porządku wojskowego oraz regulaminowego zachowania się żołnierzy podczas przebywania poza rejonami zakwaterowania jednostek wojskowych.

5. Organy Wojskowej Służby Wewnętrznej są uprawnione do:

1) przeglądania za wiedzą właściwych dowódców w uzasadnionych przypadkach dokumentów znajdujących się w jednostkach wojskowych z wyjątkiem dokumentów szyfrowych, mobilizacyjnych i operacyjnych;

2) dokonywania wszelkich czynności związanych z prowadzeniem dochodzeń w sprawach karnych – w granicach i na zasadach określonych w przepisach wojskowego postępowania karnego;

3) legitymowania i dokonywania zatrzymań żołnierzy znajdujących się poza rejonami zakwaterowania jednostek wojskowych w przypadkach podejrzenia popełnienia czynu przestępnego [*sic!*], naruszania dyscypliny, porządku wojskowego i regulaminowych zasad zachowania się – na zasadach określonych w kodeksie wojskowego postępowania karnego oraz w regulaminach i innych przepisach wojskowych.

6. Szefowie organów Wojskowej Służby Wewnętrznej wszystkich szczebli obowiązani są informować właściwych dowódców jednostek wojskowych o wszelkich ujemnych przejawach w życiu podległych tym dowódcom jednostek wojskowych, a w szczególności o stwierdzonych wypadkach nieodpowiedniego zabezpieczenia tajnych dokumentów, nieprzestrzegania tajemnicy wojskowej, niewłaściwego przechowywania broni, amunicji i innego sprzętu wojskowego oraz o wypadkach naruszania przez żołnierzy dyscypliny, porządku wojskowego i zasad regulaminowego zachowania się.

7. W wypadkach wymagających natychmiastowego przeciwdziałania wrogiej lub przestępczej działalności szefowie organów Wojskowej Służby Wewnętrznej uzgadniają przedsięwzięcie środków zaradczych z właściwymi dowódcami jednostek wojskowych z zachowaniem ponadto w zakresie przeprowadzania rewizji, zatrzymania osób i rzeczy – przepisów wojskowego postępowania karnego.

8. Nieuregulowane w niniejszym rozkazie szczegółowe zasady i zakres działania organów Wojskowej Służby Wewnętrznej oraz obowiązki i właściwość dowódców jednostek wojskowych w zakresie współpracy z tymi organami unormuje statut organizacyjny Wojskowej Służby Wewnętrznej oraz wydane w tym zakresie odrębne instrukcje, zarządzenia i rozkazy.

9. Przepisy, o których mowa w punkcie 8, opracuje szef Wojskowej Służby Wewnętrznej w porozumieniu z właściwymi dowódcami (szefami) i przedstawi je do zatwierdzenia w terminie do dnia 1 maja 1957 r.

10. Naczelną prokuraturę wojskową opracuje w porozumieniu z szefem Wojskowej Służby Wewnętrznej i przedstawi do zatwierdzenia w terminie do dnia 1 lipca 1957 r. projekt rozkazu w sprawie zmian w instrukcji o prowadzeniu dochodzeń w sprawach karnych w wojsku.

11. Szef Głównego Zarządu Politycznego uwzględni w porozumieniu z szefem Wojskowej Służby Wewnętrznej w założeniach wychowawczych i w programie szkolenia politycznego dla oficerów i szeregowców zagadnienia zwalczania wrogiej działalności oraz ochrony tajemnicy wojskowej.

12. Rozkaz niniejszy podać do wiadomości całej kadrze oficerskiej, a przepisy dotyczące kontroli Wojskowej Służby Wewnętrznej nad przestrzeganiem przez żołnierzy

przebywającymi poza rejonem zakwaterowania dyscypliny i porządku wojskowego oraz regulaminowych zasad zachowania się, legitymowania i zatrzymywania żołnierzy oraz prowadzenia dochodzeń w sprawach karnych w wojsku – omówić na odprawach z całym stanem osobowym jednostek wojskowych.

13. Rozkaz wchodzi w życie z dniem podpisania.

Minister obrony narodowej

(–) Marian Spychalski, generał dywizji

Źródło: AIPN, 2386/31451, bp, mps.

Nr II

1957 luty 4, [Warszawa] – Zarządzenie nr 021/57 WW ministra spraw wewnętrznych dotyczące likwidacji Zarządu Informacji Wojsk Ochrony Pogranicza oraz Oddziału Informacji Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i utworzenia Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
L.dz. AB-95/57

Tajne
Egz. nr ^a914

Zarządzenie nr 021/57 WW
ministra spraw wewnętrznych
z dnia 4 lutego 1957 r.

1. W Wojskach Wewnętrznych w terminie do dnia 28 II 1957 r.

– **rozformować:**

a. Zarząd Informacji WOP istniejący w[edług] etatu nr 035/60,

b. Oddział Informacji KBW istniejący w[edług] etatu nr 035/102

– **sformować[:]**

1. Zarząd Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP w[edług] etatu nr 390/3 o stanie osobowym 56 wojskowych i 4 kontraktowych. Jednostka Wojskowa nr 1114. Miejsce postoju i formowania m[iasto] Warszawa.

2. Rozformowanie Zarządu Informacji WOP i Oddziału Informacji KBW oraz formowanie Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP powierzam podpułkownikowi Bochenek Tadeuszowi.

3. Dyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia MSW w porozumieniu z szefem Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP dokona obsady personalnej formowanego Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP, wykorzystując stan osobowy rozformowanego Zarządu Informacji WOP i Oddziału Informacji KBW.

4. Dla zabezpieczenia w środki transportowe Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP i Wydziału Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP Garnizonu Warszawa, w etacie nr 309/21 Samodzielnego Batalionu Samochodowego KBW przeprowadzić zmiany zgodnie z załączonym wykazem zmian.

5. Przejęcie na zaopatrzenie formowanego Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP zgodnie z etatem nr 390/3 z dniem 1 II 1957 r.

6. Unieważniam z dniem 1 IV 1957 r. etaty nr nr:

– 035/60 Zarządu Informacji WOP,

– 035/102 Oddziału Informacji KBW.

7. Nieaktualne pieczęcie i stemple zdać w[edług] właściwości do Zarządu VI Sztabu Generalnego i Zarządu Organizacyjno-Wojskowego MSW.

a–a *Wpisano odręcznie.*

8. Szefowi Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP zameldować wykonanie zarządzenia przez Zarząd Organizacyjno-Wojskowy MSW do dnia 15 III 1957 r.

Minister spraw wewnętrznych
w z[astępstwie] **podsekretarz stanu**

J[ulian] Hibner, gen. bryg.

Za zgodność
Naczelnik Wydziału Prez[ydialnego]

(-) (M[ieczysław] Kozłowski)

Źródło: AIPN, 0045/6, k. 38–39, mps.

Nr 12

1959 czerwiec 4, [Warszawa] – Zarządzenie nr 114/59 ministra spraw wewnętrznych dotyczące zaliczania funkcjonariuszom Milicji Obywatelskiej do wysługi lat dla celów emerytalnych okresów pobytu w szkołach MO i byłego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego

Zarządzenie nr 114/59
ministra spraw wewnętrznych
z dnia ^a4 czerwca^a 1959 r.

w sprawie zaliczania szeregowcom, podoficerom i oficerom Milicji Obywatelskiej do wysługi lat dla celów emerytalnych okresów pobytu w szkołach MO i b. MBP

W związku z Ustawą z dnia 31 stycznia 1959 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszów Milicji Obywatelskiej oraz ich rodzin (DzU, nr 12, poz. 70), uwzględniając, że w ubiegłych latach przyjmowane do szkół MO i b. MBP osoby spoza resortu w charakterze słuchaczy były częstokroć niewłaściwie mianowane funkcjonariuszami dopiero po ukończeniu szkoły i objęciu służby – zarządza się, co następuje:

1. Zalicza się na równi ze służbą w Milicji Obywatelskiej do wysługi lat dla celów emerytalnych okres pobytu w szkole MO lub b. MBP w charakterze słuchacza, jeśli bezpośrednio po ukończeniu szkoły słuchacz objął służbę w MO (b. organach bezpieczeństwa) publ[icznego].

2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą od dnia 18 lutego 1959 r.

Minister
(-)^b

Źródło: AIPN, 01225/314, bp, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Uzgodniono z zainteresowanymi 4 VI [19]59 r.

1972 październik 11, [Warszawa] – Zarządzenie nr 0112/72 ministra spraw wewnętrznych dotyczące zakresu działania Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza

Minister Spraw Wewnętrznych
L.dz. AC-094/72

Tajne
Egz. nr ^a915^a

Zarządzenie nr 0112/72
ministra spraw wewnętrznych
z dnia 11 października 1972 r.
w sprawie zakresu działania Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza

Na podstawie § 2 Uchwały nr 781/56 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 1956 r. w sprawie statutu organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zarządza się, co następuje:

§ 1.

1. Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza jest centralnym organem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych powołanym do organizowania i nadzoru nad ochroną nienaruszalności i bezpieczeństwa granic państwowych oraz dowodzenia jednostkami Wojsk Ochrony Pogranicza.

2. Do zakresu działania Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza należy:

- 1) kierowanie ochroną granic państwowych;
- 2) uczestniczenie w kontrwywiadowczej ochronie kraju;
- 3) kierowanie kontrolą ruchu granicznego oraz fizyczna i operacyjna ochrona przejść granicznych;
- 4) organizowanie wstępnego rozpoznania cudzoziemców w strefie działania Wojsk Ochrony Pogranicza;
- 5) organizowanie operacyjnej ochrony rybołówstwa przybrzeżnego, bałtyckiego i dalekomorskiego;
- 6) nadzór nad prowadzeniem przez organa Wojsk Ochrony Pogranicza kontroli celnej w zakresie ustalonym przez Radę Ministrów;
- 7) organizowanie nadzoru nad wykonywaniem prawa uprawiania rybołówstwa na wodach polskiej strefy rybołówstwa morskiego;
- 8) przygotowanie podległych jednostek do działań w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- 9) utrzymywanie podległych jednostek w gotowości bojowej i mobilizacyjnej;
- 10) utrzymywanie należytego stanu moralno-politycznego, dyscypliny i wyszkolenia żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza;

^{a-a} Wpisano odręcznie.

11) planowanie zaopatrzenia i zaopatrywanie podległych jednostek w sprzęt techniczny, środki materiałowe i finansowe oraz sprawowanie nadzoru nad właściwym wykorzystaniem tego sprzętu i środków;

12) wykonywanie innych zadań wynikających z umów międzynarodowych oraz wewnętrznych aktów prawnych.

§ 2.

Wykonując zadania określone w § 1, Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza ściśle współdziała z właściwymi jednostkami organizacyjnymi resortu spraw wewnętrznych.

§ 3.

Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza jako centralny organ ochrony granic państwowych współpracuje z właściwymi naczelnymi i centralnymi organami państwowymi oraz organizuje współdziałanie Wojsk Ochrony Pogranicza z organami ochrony granic państw sąsiednich.

§ 4.

1. Szczegółowy zakres działania Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza określa załącznik do niniejszego zarządzenia.

2. Strukturę organizacyjną określa etat Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza.

§ 5.

Zarządzenie wchodzi w życie w ciągu 14 dni od dnia podpisania.

Minister

(-) Wiesław **Ociepka**

Za zgodność:

Naczelnik Wydziału

Normatywno-Prawnego

płk R. Mierczański

**Szczegółowy zakres działania
Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza**

Rozdział I
Organy kierownicze Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza
i ich główne zadania

§ 1.

Na czele Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza stoi dowódca, który podlega ministrowi spraw wewnętrznych poprzez właściwego podsekretarza stanu.

§ 2.

Dowódcy WOP podlegają wszystkie jednostki wchodzące organizacyjnie w skład Wojsk Ochrony Pogranicza.

§ 3.

Dowódca WOP kieruje całokształtem działalności Wojsk Ochrony Pogranicza w oparciu o zasadę jednoosobowego dowodzenia. Ponosząc pełną odpowiedzialność za podległe wojska, obowiązany jest w szczególności zapewnić wysoki poziom:

- 1) ochrony granicy państwowej,
- 2) działalności organów zwiadu,
- 3) gotowości mobilizacyjnej,
- 4) stanu moralno-politycznego, wychowania i wyszkolenia, dyscypliny i porządku wojskowego oraz sprawności fizycznej stanu osobowego,
- 5) stanu uzbrojenia i sprzętu bojowego, gospodarki kwatermistrzowskiej i finansowej oraz warunków socjalno-bytowych stanu osobowego.

§ 4.

Dowódca WOP jest dysponentem kredytów drugiego stopnia. Dowódca WOP w szczególności:

- 1) sprawuje nadzór nad gospodarką finansową WOP oraz wydaje zarządzenia konieczne do zapewnienia sprawnego funkcjonowania tej gospodarki,
- 2) uprawniony jest do przenoszenia kredytów w rocznych planach finansowych WOP na zasadach i w granicach określonych odrębnymi przepisami,
- 3) odpowiada za ścisłe przestrzeganie zasad dyscypliny budżetowej i powołuje komisję orzekającą w drugiej instancji w sprawach o naruszenie dyscypliny budżetowej.

§ 5.

Dowódca WOP organizuje współpracę:

- 1) z właściwymi jednostkami organizacyjnymi resortu spraw wewnętrznych,
- 2) z właściwymi jednostkami organizacyjnymi Ministerstwa Obrony Narodowej,
- 3) z organami administracji państwowej w zakresie dotyczącym granic państwowych i ich ochrony,
- 4) z głównymi pełnomocnikami granicznymi państw sąsiednich w zakresie ustalonymi dwustronnymi umowami o stosunkach prawnych na granicy państwowej.

§ 6.

Dowódca WOP sprawuje dowodzenie podległymi wojskami osobiście oraz poprzez swoich zastępców i dowódców jednostek.

§ 7.

1. Szef Sztabu WOP bezpośrednio kieruje pracą podległego mu sztabu.
2. Do zakresu działania szefa Sztabu WOP w szczególności należy:
 - 1) kierowanie opracowywaniem planów i podstawowych dokumentów regulujących organizację ochrony granic oraz pracami rozwojowymi w zakresie technicznych urządzeń granicznych;
 - 2) organizowanie wspólnie z organami zwiadu kontroli pełnienia służby granicznej i skuteczności ochrony granicy;
 - 3) koordynowanie planowania pracy w Dowództwie WOP;
 - 4) kierowanie opracowywaniem planów i programów szkolenia oraz sprawowanie nadzoru nad jego przebiegiem w jednostkach;
 - 5) organizowanie ćwiczeń, kursów instruktorsko-metodycznych, odpraw szkoleniowych i innych przedsięwzięć mających na celu doskonalenie procesu szkolenia w jednostkach (z wyjątkiem specjalistycznego szkolenia organów zwiadu);
 - 6) kierowanie pracami organizacyjno-mobilizacyjnymi w Dowództwie WOP i podległych jednostkach oraz planowanie i nadzór nad szkoleniem rezerw mobilizacyjnych;
 - 7) zapewnienie ciągłości dowodzenia, a zwłaszcza nieprzerwanej pracy środków łączności oraz sprawnego funkcjonowania służb dyżurnych operacyjnych;
 - 8) kierowanie pracami związanymi z usprawnieniem procesu dowodzenia, organizacji pracy i obiegu informacji;
 - 9) organizowanie kontroli przestrzegania zasad ochrony tajemnicy państwowej i służbowej w jednostkach WOP (z wyjątkiem organów zwiadu);
 - 10) kierowanie działalnością wydawniczą w WOP w zakresie ochrony granic;
 - 11) wykonywanie innych zadań zleconych przez dowódcę WOP lub przewidzianych w obowiązujących regulaminach.

§ 8.

1. Zastępca dowódcy WOP do spraw politycznych – szef Zarządu Politycznego kieruje pracą partyjno-polityczną w Wojskach Ochrony Pogranicza. Jest on jednocześnie szefem jednolitego organu partyjno-politycznego składającego się z Zarządu Politycznego i Komitetu PZPR WOP.

2. Do zakresu działania zastępcy dowódcy WOP do spraw politycznych należy w szczególności:

1) określanie głównych kierunków treści, form i metod pracy partyjno-politycznej zapewniającej wykonanie aktualnych zadań operacyjnych i szkoleniowych oraz utrzymanie wysokiego stanu moralno-politycznego i dyscypliny żołnierzy WOP;

2) udział w podejmowaniu przez dowódcę WOP decyzji w sprawach personalnych oraz w kierowaniu polityką kadrową WOP;

3) przygotowywanie analiz i ocen stanu moralno-politycznego i dyscypliny wojsk, pracy wychowawczej, profilaktycznej i stosowanej praktyki dyscyplinarnej oraz przebiegu i wyników pracy partyjno-politycznej w jednostkach;

4) organizowanie współpracy dowódców i organów partyjno-politycznych WOP wszystkich szczebli z terenowymi instancjami partyjnymi, organizacjami społeczno-politycznymi, młodzieżowymi, szkołami i ludnością pogranicza;

5) organizowanie szkolenia teoretyczno-metodycznego aparatu politycznego WOP oraz wypracowywanie i doskonalenie zasad form, metod i stylu działania organów politycznych, organizacji partyjnych i młodzieżowych w dostosowaniu do zadań, warunków służby i szkolenia poszczególnych jednostek;

6) nadzór nad działalnością pisma „Granica” oraz kierowanie działalnością wydawniczą WOP w zakresie partyjno-politycznym i ideowo-wychowawczym;

7) organizowanie i przeprowadzenie kontroli pracy organów partyjno-politycznych i aparatu politycznego WOP;

8) organizowanie współpracy aparatu politycznego WOP z aparatem politycznym wojsk granicznych państw sąsiednich;

9) realizacja innych zadań wynikających z instrukcji o zadaniach, strukturze i kompetencjach aparatu partyjno-politycznego i instancji partyjnych Sił Zbrojnych PRL.

§ 9.

1. Zastępca dowódcy WOP do spraw zwiadu kieruje kontrwywiadowczą ochroną granicy, kontrolą ruchu granicznego oraz nadzoruje postępowania przygotowawcze w sprawach przestępstw granicznych i skarbowych.

2. Do zakresu działania zastępcy dowódcy WOP do spraw zwiadu należy w szczególności:

1) kierowanie działalnością Zarządu Zwiadu;

2) organizowanie, koordynacja i nadzór nad kontrwywiadowczą ochroną granic, kontrolą ruchu granicznego, operacyjno-śledczą działalnością organów zwiadu oraz operacyjną ochroną rybołówstwa;

3) przeprowadzanie analiz i ocen aktualnego stanu zagrożenia nienaruszalności i bezpieczeństwa granic państwa;

4) utrzymanie roboczej współpracy z jednostkami operacyjnymi MSW, KG MO i MON w zakresie zwalczania przestępczej działalności na pograniczu, pracy operacyjnej oraz kontrwywiadowczej ochrony kraju – w tym wstępnego rozeznania cudzoziemców;

5) utrzymywanie bezpośredniej roboczej współpracy z Prokuraturą Generalną PRL w sprawach ścigania przestępstw granicznych i nadzoru nad działalnością służbową oficerów śledczych WOP oraz z Głównym Urzędem Ceł w sprawach zwalczania przestępstw skarbowych;

6) organizowanie procesu szkolenia specjalistycznego organów zwiadu oraz przygotowania kadr i specjalistów dla potrzeb zwiadu WOP;

7) planowanie materiałowo-technicznych i finansowych potrzeb związanych z działalnością zwiadu WOP.

§ 10.

1. Zastępca dowódcy WOP do spraw techniki i zaopatrzenia kieruje działalnością podległych mu służb technicznych i kwatermistrzowskich.

2. Do zakresu działania zastępcy dowódcy WOP do spraw techniki i zaopatrzenia należy w szczególności:

1) organizacja zaopatrzenia WOP w zakresie medyczno-sanitarnym i weterynaryjnym, kwaterunkowym, inwestycyjno-budowlanym i remontowym;

2) kierowanie eksploatacją i remontem uzbrojenia, sprzętu chemicznego i transportu oraz nadzór nad prawidłowym wykorzystaniem limitów eksploatacyjnych;

3) organizacja i przeprowadzanie kontroli:

a) stanu technicznego uzbrojenia, sprzętu chemicznego i transportu;

b) stanu zaopatrzenia materiałowo-technicznego jednostek;

c) szkolenia służb technicznych i kwatermistrzowskich;

d) wykorzystania limitów eksploatacyjnych;

e) gospodarki służb kwatermistrzowskich i technicznych;

4) koordynacja i nadzór nad wynalazczością i racjonalizacją;

5) przygotowanie zaspokojenia potrzeb na okres mobilizacji i wojny;

6) opracowywanie założeń i koncepcji dotyczących systemu zaopatrzenia i obsługi jednostek WOP;

7) zapewnienie właściwych warunków zdrowotnych i bytowo-socjalnych żołnierzom i pracownikom cywilnym WOP;

8) nadzór nad działalnością inwestycyjną i remontową w jednostkach oraz organizowanie w tym zakresie niezbędnej pomocy.

Rozdział II

Organy Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza i ich zadania

I. Sztab Wojsk Ochrony Pogranicza

§ 11.

Sztab Wojsk Ochrony Pogranicza jest organem dowodzenia dowódcy WOP w zakresie działalności liniowej i administracyjnej oraz organem planowania i koordynacji pracy Dowództwa WOP.

§ 12.

Do zadań Sztabu WOP należy w szczególności:

1) opracowywanie koncepcji i planów ochrony granic i działań bojowych jednostek WOP w okresie pokoju, zagrożenia i wojny z uwzględnieniem odrębności i właściwości występujących na poszczególnych odcinkach granic;

2) stałe śledzenie sytuacji na granicy i pograniczu, a także procesu pełnienia służby granicznej oraz opracowywanie stosownych przedsięwzięć w celu zapewnienia skutecznej

ochrony granic i sprawnego działania jednostek w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku wewnętrznego;

3) planowanie, opracowywanie programów oraz kontrola szkolenia sztabów i jednostek, szkolenia bojowego i wychowania fizycznego wojsk i rezerw osobowych oraz zaspokajania potrzeb materiałowych całości procesu szkolenia;

4) opracowywanie planów i programów szkolenia specjalistów w podległych ośrodkach szkolenia oraz współdziałanie w opracowywaniu programów szkolenia specjalistów dla WOP w innych ośrodkach;

5) sprawowanie nadzoru nad działalnością cyklu granicznego w W[wyższej] S[zkole] O[ficerskiej] W[ojnsk] Zmech[anizowanych];

6) planowanie i realizacja zamierzeń organizacyjno-etatowych oraz prowadzenie prac doskonalących w zakresie struktury jednostek stosownie do sytuacji operacyjnej i stawianych zadań;

7) planowanie uzupełnienia jednostek WOP kadrami i żołnierzami służby zasadniczej;

8) współdziałanie z Inspektorem Operacyjnym KG MO w zakresie przygotowania jednostek WOP do działań na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego;

9) doskonalenie (w ścisłym współdziałaniu z Zarządem I MSW) gotowości bojowej i mobilizacyjnej jednostek WOP, a w szczególności:

a) wydawanie jednostkom (w oparciu o ustalone założenia) szczegółowych wytycznych w zakresie utrzymania gotowości bojowej i mobilizacyjnej;

b) planowanie potrzeb mobilizacyjnych WOP w zakresie rezerw osobowych oraz materiałowo-technicznych i finansowych;

c) kontrola stanu gotowości bojowej i przygotowań mobilizacyjnych jednostek WOP;

d) kierowanie przebiegiem mobilizacyjnego rozwijania WOP;

10) planowanie systemu łączności i obserwacji technicznej WOP, kierowanie pracami w zakresie zaopatrzenia, eksploatacji i napraw sprzętu łączności i obserwacji technicznej, nadzór nad specjalistycznym przygotowaniem pododdziałów łączności i pracą czynnego systemu łączności i obserwacji technicznej oraz nad realizacją inwestycyjnych i remontowych zamierzeń w zakresie łączności i obserwacji technicznej;

11) kierowanie obsługą inżynierską działań WOP oraz szkoleniem specjalistycznym i działalnością bojową pododdziałów saperkich;

12) planowanie i kontrola eksploatacji i operacyjnego wykorzystania środków pływających;

13) nadzór nad szkoleniem, utrzymaniem i wykorzystaniem w działaniach psów służbowych;

14) planowanie i realizacja przedsięwzięć zmierzających do doskonalenia procesów dowodzenia i zarządzania.

II. Zarząd Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza

§ 13.

Zarząd Zwiadu jest organem dowódcy WOP kierującym kontrwywiadowczą ochroną granicy państwa, kontrolą ruchu w przejściach granicznych, operacyjną ochroną

rybołówstwa oraz udziałem organów zwiadu WOP w kontrwywiadowczej ochronie kraju – w ścisłym współdziałaniu ze Służbą Bezpieczeństwa i jednostkami MO.

Zadania operacyjne Zarząd Zwiadu wykonuje, stosując zasady i formy pracy operacyjnej ustalone Zarządzeniem nr 006/70 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 lutego 1970 r.

§ 14.

Do zadań Zarządu Zwiadu w szczególności należy:

- 1) kierowanie kontrwywiadowczą ochroną granic;
- 2) organizowanie rozpoznania i operacyjnej kontroli osób i ośrodków stanowiących zagrożenie dla nienaruszalności i bezpieczeństwa granic PRL oraz stosowanie przedsięwzięć profilaktycznych i dezintegrujących grupy przestępcze;
- 3) zapobieganie środkami pracy operacyjnej sytuacjom sprzyjającym podejmowaniu wrogiej lub przestępczej działalności na pograniczu;
- 4) podejmowanie przedsięwzięć zmierzających do ustalenia zamiarów, form i metod działalności przeciwnika w zakresie niezbędnym do zapewnienia skutecznego przeciwdziałania i likwidowania przestępczości granicznej;
- 5) zwalczanie zorganizowanej działalności przerzutowo-przemytnicznej przez granicę;
- 6) ujawnianie, kontrolowanie i likwidowanie kanałów przerzutu osób i literatury nadsyłanej do kraju przez ośrodki dywersji ideologicznej;
- 7) organizowanie operacyjnej kontroli cudzoziemców przekraczających granicę państwa oraz udział we wstępnym operacyjnym rozpoznaniu cudzoziemców przebywających na pograniczu;
- 8) przyjmowanie do prowadzenia spraw operacyjnych i śledczych szczególnie ważnych lub wykraczających zasięgiem przestępczej działalności poza rejon działania brygady (oddziału) oraz sprawowanie nadzoru nad sprawami operacyjnymi i śledczymi prowadzonymi przez podległe organy zwiadu WOP;
- 9) dokonywanie analiz i badanie problemu przemytництва oraz opracowywanie propozycji zmierzających do przeciwdziałania tej przestępczości;
- 10) doskonalenie form i metod pracy operacyjnej kadry zwiadowczej WOP oraz kontrwywiadowczego systemu ochrony granic na odcinkach placówek WOP;
- 11) kierowanie całokształtem kontroli i operacyjnej ochrony ruchu granicznego, wydawania wiz oraz bezpośredniego kierowania pracą operacyjno-kontrolerską G[ranicznych] P[unktów] K[ontrolnych] Warszawa-Okęcie i Poznań-Lotnisko;
- 12) organizowanie i kierowanie operacyjną ochroną portów i jednostek łowczych rybołówstwa przybrzeżnego, bałtyckiego i dalekomorskiego oraz rozpoznawaniem i filtracją załóg statków bander państw kapitalistycznych;
- 13) organizowanie pracy operacyjnej i wykonywanie funkcji kontrolnych na promach żegluga morskiej;
- 14) doskonalenie metod i form kontroli ruchu granicznego poprzez systematyczne badanie efektywności działania GPK oraz występowanie z propozycjami otwierania nowych przejść granicznych;
- 15) udział w przeciwdziałaniu uprowadzaniu samolotów komunikacji międzynarodowej oraz w organizowaniu ochrony międzynarodowych portów lotniczych;

16) zapewnienie wykonywania w czasie kontroli granicznej zleconych czynności na rzecz jednostek operacyjnych resortu spraw wewnętrznych i MON oraz innych uprawnionych organów, jak również informowanie tych jednostek o wynikach tych czynności;

17) podejmowanie decyzji w sprawach postępowania z osobami przekraczającymi granicę państwową – posiadającymi wadliwie wystawione dokumenty – po uprzedniej konsultacji w sprawach wątpliwych z organem wystawiającym dokument;

18) prowadzenie kartotek osób zastrzeżonych przez jednostki operacyjne resortu spraw wewnętrznych i MON oraz informowanie zainteresowanych organów o wynikach realizacji zgłoszonych zastrzeżeń (zamówień);

19) organizowanie i kierowanie pracą dochodzeniowo-śledczą w zakresie ścigania sprawców przestępstw granicznych i skarbowych ujawnionych przez WOP oraz sprawowanie nadzoru nad pracą oficerów śledczych WOP, postępowaniami przygotowawczymi, aresztami i izbami zatrzymań w jednostkach i pododdziałach WOP;

20) organizowanie poszukiwań nieujętych sprawców przestępstw granicznych oraz osób poszukiwanych przez inne organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości;

21) zaopatrywanie podległych jednostek zwiadu w fundusz operacyjny, sprzęt techniczny oraz kontrola gospodarki tymi środkami;

22) prowadzenie ewidencji operacyjnej oraz kontrolowanie prawidłowości obiegu dokumentów i przestrzegania przepisów o prowadzeniu biurowości w organach zwiadu WOP;

23) planowanie i organizowanie szkolenia specjalistycznego w organach zwiadu, kierowanie pracą Cyklu „Z” w Ośrodku Szkolenia WOP w Kętrzynie;

24) opracowywanie perspektywicznych planów szkolenia i uzupełniania kadry zwiadowczej WOP.

§ 15.

1. Wykonując zadania wymienione w § 14, Zarząd Zwiadu WOP ściśle współdziała:

1) z Departamentem I MSW w zakresie zbierania i wymiany informacji stanowiących przedmiot zainteresowania tej jednostki;

2) z Departamentem II MSW w zakresie kontrwywiadowczej ochrony kraju, obiektów wojskowych i specjalnych, żeglugi morskiej i śródlądowej na wodach granicznych oraz komunikacji lotniczej;

3) z Departamentem III MSW w zakresie zwalczania wrogiej działalności zagranicznych ośrodków dywersji ideologicznej, ochrony gospodarki narodowej, tajemnicy państwowej i służbowej, jak również zapobiegania społecznie ujemnym zjawiskom;

4) z Departamentem IV MSW w zakresie zwalczania wrogiej działalności zagranicznych ośrodków wyznaniowych, reakcyjnego duchowieństwa i osób z nimi związanych oraz zapobiegania negatywnemu oddziaływaniu wymienionych na ogół społeczeństwa;

5) z Biurem Paszportów i Dowodów Osobistych MSW w zakresie wstępnego rozpoznania cudzoziemców i prowadzenia pracy profilaktycznej wśród obywateli PRL wyjeżdżających za granicę;

6) z Biurem Śledczym MSW i Biurem Dochodzeniowo-Śledczym KG MO w zakresie wymiany informacji oraz ścigania przestępstw i wykroczeń;

7) z Biurem do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi KG MO w zakresie zwalczania przestępstw dewizowych i przemytu oraz nadużyć gospodarczych w zakładach pracy;

8) z Biurem Kryminalnym KG MO w zakresie ścigania przestępstw kryminalnych szczególnie niebezpiecznych (napady, gwałty, rozboje itp.) oraz poszukiwania sprawców przestępstw i wykroczeń zakłócających ład i porządek wewnętrzny;

9) z Biurem Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO w zakresie ochrony bezpieczeństwa komunikacji lotniczej oraz ochrony portów międzynarodowej komunikacji lotniczej;

10) z Inspektorem Operacyjnym KG MO w zakresie przygotowania jednostek WOP do działań na wypadek poważnego zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego;

11) z Centralnym Ośrodkiem Informatyki MSW w zakresie przekazywania danych;

12) z organami operacyjnymi jednostek ochrony granic ZSRR, CSRS i NRD w zakresie wymiany informacji dotyczących zagrożenia poszczególnych odcinków, zwalczania nielegalnej działalności przez granicę państwa i ścigania sprawców przestępstw granicznych;

13) z Szefostwem WSW MON i Oddziałem WSW jednostek wojskowych MSW w zakresie przeciwdziałania penetracji obiektów wojskowych i strategicznych na pograniczu oraz ścigania przestępstw i wykroczeń należących do kompetencji tych organów.

2. Jednostki operacyjne resortu wymienione w ust. 1 informują Zarząd Zwiadu WOP o kierunkach zainteresowań, formach i metodach działania zagranicznych ośrodków dywersyjno-wywiadowczych oraz elementów wrogich i przestępczych w kraju w zakresie niezbędnym dla ochrony nienaruszalności i bezpieczeństwa granic państwa oraz uczestniczą w wykrywaniu przestępczości granicznej udzielając organom Zwiadu WOP niezbędnej pomocy w jej zwalczaniu.

3. Szczegółowy zakres współdziałania Zarządu Zwiadu WOP z jednostkami operacyjnymi MSW i MON oraz związane z tym zadania, jak też tryb i formę przekazywania materiałów, spraw i źródeł informacji określają odrębne przepisy.

III. Zarząd Polityczny i Komitet Partyjny Wojsk Ochrony Pogranicza

§ 16.

Zarząd Polityczny i Komitet Partyjny WOP – jako jednolity organ partyjno-polityczny – kierują całokształtem pracy partyjno-polityczny [*sic!*] w Wojskach Ochrony Pogranicza.

§ 17.

1. Komitet Partyjny WOP jest zwierzchnią instancją partyjną w stosunku do wszystkich komitetów i organizacji partyjnych Wojsk Ochrony Pogranicza.

2. Komitet Partyjny – oprócz zadań wynikających z realizacji uchwał Komitetu Centralnego PZPR i wytycznych nadrzędnych instancji partyjnych – ma prawo i obowiązek rozpatrywania i oceniania na posiedzeniach wszystkich spraw dotyczących życia partyjnego w jednostkach WOP. Jego uchwały dotyczące pracy partyjnej obowiązują wszystkie instancje i organizacje partyjne oraz dowódców i aparat partyjno-polityczny jednostek WOP.

3. Komitet Partyjny WOP realizuje swe zadania, kierując się zasadami określonymi w instrukcji o zadaniach, strukturze i kompetencjach aparatu partyjno-politycznego i instancji partyjnych Sił Zbrojnych PRL.

§ 18.

1. Głównym zadaniem aparatu partyjno-politycznego WOP jest ideowo-polityczne wychowanie żołnierzy WOP oraz przygotowanie ich do ochrony granic PRL i ofiarnego wykonywania zadań w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

2. Zarząd Polityczny WOP wykonuje to główne zadanie poprzez realizację kierunków i form pracy politycznej określonych w instrukcji o zadaniach, strukturze i kompetencjach aparatu partyjno-politycznego i instancji partyjnych Sił Zbrojnych PRL, a ponadto:

- 1) kieruje całokształtem pracy organów partyjno-politycznych jednostek WOP;
- 2) prowadzi kontrole i analizy pracy partyjno-politycznej;
- 3) sprawuje polityczne kierownictwo działalnością publicystyczną WOP przeznaczoną dla prasy, radia i telewizji;
- 4) organizuje przeszkalanie oficerów politycznych służby zawodowej i rezerwy;
- 5) doskonali styl i organizację pracy ideowo-wychowawczej dowódców aparatu partyjno-politycznego, instancji i organizacji partyjnych oraz Kół Młodzieży Wojskowej jednostek WOP;
- 6) organizuje pracę propagandowo-agitacyjną wśród mieszkańców pogranicza zmierzającą do zapewnienia ich współpracy w ochronie granicy oraz umacniania i pogłębiania więzi łączącej żołnierzy WOP ze społeczeństwem;
- 7) organizuje współpracę między aparatem partyjno-politycznym WOP a organami partyjno-politycznymi wojsk granicznych państw sąsiednich.

IV. Zarząd Techniki i Zaopatrzenia Wojsk Ochrony Pogranicza

§ 19.

Zarząd Techniki i Zaopatrzenia WOP jest organem dowódcy WOP powołanym do kierowania działalnością zaopatrzeniowo-techniczną, eksploatacyjną, remontową, gospodarczą, kwaterunkowo-budowlaną i socjalno-usługową w jednostkach WOP.

§ 20.

Do zadań Zarządu Techniki i Zaopatrzenia WOP w szczególności należy:

- 1) kierowanie działalnością służb technicznych i kwatermistrzowskich w zakresie zaspokajania potrzeb ochrony granicy i zapewnienia gotowości bojowej i mobilizacyjnej wojsk oraz organizacja zaopatrywania wojsk w ustalone przepisami rodzaje sprzętu, uzbrojenia, materiały i części zamienne;
- 2) opracowywanie rocznych, wieloletnich i perspektywicznych planów zaopatrzenia w sprzęt, maszyny, urządzenia, materiały powszechnego użytku oraz innych dokumentów planistycznych i zapewnienie pełnej realizacji planów zaopatrzenia;
- 3) planowanie eksploatacji i remontu sprzętu technicznego oraz kontrolowanie przestrzegania przez jednostki obowiązujących w tym zakresie przepisów;
- 4) prowadzenie ewidencji i sprawozdawczości w zakresie posiadanego, rozdzielanego i zużywanego sprzętu i materiałów, wybrakowywanie i spisywanie sprzętu z ewidencji w ramach przyznaných uprawnień oraz dokonywanie analizy ekonomicznej działalności podległych służb technicznych i kwatermistrzowskich;

5) nadzorowanie organizacji i funkcjonowania zaplecza technicznego i systemu zaopatrywania jednostek i pododdziałów, jak również przeprowadzanie systematycznych kontroli sprawności technicznej sprzętu i uzbrojenia oraz działalności służb technicznych i kwatermistrzowskich w jednostkach;

6) kierowanie szkoleniem specjalistycznym służb i pododdziałów technicznych i kwatermistrzowskich w jednostkach;

7) rozwijanie ruchu wynalazczości i racjonalizacji w jednostkach oraz popularyzowanie wynalazków i usprawnień;

8) kierowanie całokształtem przedsięwzięć w zakresie utrzymania należytego stanu zdrowotnego i sanitarno-higienicznego wojsk, organizowanie profilaktyki i leczenia w jednostkach, nadzór nad opieką zdrowotną rodzin kadry zawodowej;

9) planowanie rozwoju bazy i usług w zakresie zaspokajania potrzeb socjalno-bytowych żołnierzy i pracowników cywilnych WOP;

10) prowadzenie działalności inwestycyjnej i remontowej w zakresie budownictwa wojskowego, mieszkaniowego i zaspokojenia potrzeb kontroli drogowego ruchu granicznego;

11) prowadzenie gospodarki nieruchomościami wojskowymi oraz kwaterami służbowymi i sprzętem kwaterunkowym.

V. Oddział Prawny i Administracji Granic

§ 21.

1. Oddział Prawny i Administracji Granic wykonuje zadania w zakresie obsługi prawnej Dowództwa i jednostek WOP oraz administracji granic państwowych.

2. Na czele Oddziału stoi szef Oddziału podlegający bezpośrednio dowódcy WOP.

3. Do zadań Oddziału w szczególności należy:

1) prowadzenie prac nad przygotowywaniem umów z sąsiadującymi państwami w sprawach granicznych oraz udział w przygotowaniu przez inne resorty umów międzynarodowych i innych aktów prawnych mających związek z granicami państwowymi;

2) współpraca z terenowymi organami administracji państwowej w zakresie wydawania lokalnych przepisów dotyczących ochrony granicy państwowej;

3) sprawowanie nadzoru nad utrzymywaniem właściwego przebiegu i oznakowania linii granicy państwowej oraz prowadzenie i bieżące aktualizowanie dokumentów delimitacyjnych i operatów granicznych;

4) sprawowanie nadzoru nad działalnością pełnomocników granicznych;

5) wykonywanie obsługi prawnej Dowództwa WOP, jak również jednostek bezpośrednio podległych dowódcy WOP, których etaty nie przewidują stanowisk radców prawnych;

6) opiniowanie projektów aktów normatywnych wydawanych przez Dowództwo WOP, w zakresie ich zgodności z aktami prawnymi wyższego rzędu;

7) sprawowanie fachowego nadzoru nad działalnością organów obsługi prawnej WOP oraz koordynowanie tej działalności;

8) systematyczne analizowanie stanu prawnego w zakresie dotyczącym działania WOP oraz organizowanie i koordynowanie prac zmierzających do aktualizacji i porządkowania przepisów w tym zakresie.

VI. Oddział Kadr Wojsk Ochrony Pogranicza

§ 22.

1. Oddział Kadr wykonuje zadania w zakresie realizacji polityki kadrowej w Wojskach Ochrony Pogranicza.

2. Na czele Oddziału Kadr stoi szef Oddziału, który podlega bezpośrednio Dowódcy WOP.

3. Do zadań Oddziału w szczególności należy:

1) opracowywanie perspektywicznych i bieżących planów rozmieszczania i wykorzystania kadry zawodowej;

2) opracowywanie i przedstawianie do decyzji dowódcy WOP wniosków i propozycji kadrowych w sprawach przeniesień, mianowań i odznaczeń kadry zawodowej;

3) planowanie i realizacja w ścisłej współpracy ze Sztabem WOP zaspokojenia potrzeb mobilizacyjnych w zakresie kadry oficerskiej i chorążych;

4) prowadzenie spraw kadrowych pracowników cywilnych zatrudnionych w Dowództwie i jednostkach WOP.

VII. Oddział Finansów Wojsk Ochrony Pogranicza

§ 23.

1. Oddział Finansów wykonuje zadania w zakresie kierowania i nadzoru nad gospodarką finansową w Wojskach Ochrony Pogranicza.

2. Na czele Oddziału Finansów stoi szef Oddziału, który podlega bezpośrednio dowódcy WOP.

3. Do zadań Oddziału w szczególności należy:

1) sprawowanie bieżącego nadzoru nad funkcjonowaniem gospodarki finansowej w jednostkach WOP oraz przestrzeganiem dyscypliny budżetowej;

2) organizowanie i koordynowanie prac nad sporządzaniem i zatwierdzaniem rocznych planów finansowych oraz wykonywanie zbiorczych dokumentów planistycznych;

3) planowanie funduszu płac oraz innych wydatków osobowych i wydatków finansowych;

4) zaopatrzenie finansowe jednostek;

5) prowadzenie ewidencji finansowej określonej dla dysponenta kredytów drugiego stopnia (w tym uproszczonej ewidencji wartościowej materiałów);

6) wykonywanie czynności związanych z finansowaniem wydatków scentralizowanych;

7) nadzór nad prawidłowym prowadzeniem ewidencji finansowej w jednostkach;

8) przyjmowanie sprawozdań finansowych z jednostek oraz sporządzanie zbiorczych sprawozdań finansowych;

9) przeprowadzanie analizy i oceny wykonania rocznych planów finansowych oraz kosztów działalności jednostek, ze szczególnym uwzględnieniem funduszu płac i innych wydatków osobowych oraz finansowych;

10) zapewnienie środków finansowych na mobilizacyjne potrzeby WOP;

11) sprawowanie nadzoru ekonomiczno-finansowego nad działalnością pomocniczą jednostek;

12) organizowanie i prowadzenie fachowego szkolenia żołnierzy i pracowników cywilnych służby finansowej;

13) wykonywanie innych czynności określonych w przepisach finansowych.

VIII. Rewizja

§ 24.

1. Rewizja jest organem przeznaczonym do wykonywania rewizji materiałowo-technicznej i finansowej jednostek WOP.

2. Na czele Rewizji stoi szef Rewizji, który podlega bezpośrednio dowódcy WOP.

3. Do zadań Rewizji w szczególności należy:

1) badanie legalności operacji gospodarczych oraz celowości, rzetelności i gospodarności wykorzystywania środków materiałowych znajdujących się w dyspozycji jednostek WOP;

2) sprawdzanie stanu zaspokojenia potrzeb materiałowych i finansowych jednostek oraz zasad przechowywania zapasów bieżących i nienaruszalnych;

3) sprawdzanie prawidłowości eksploatacji i sprawności technicznej sprzętu i urządzeń;

4) zwalczanie nadużyć, nielegalnego użytkowania oraz marnotrawienia mienia wojskowego, braku gospodarności, jak również niecelowego i niewłaściwego wykorzystania posiadanych przez jednostki środków finansowych i materiałowych;

5) przeprowadzanie okresowych analiz stanu gospodarki rewidowanych jednostek i dokonywanie ich oceny w przekroju gospodarczej działalności poszczególnych służb oraz przedstawianie dowódcy WOP wniosków zmierzających do usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości i podniesienia poziomu gospodarki w jednostkach.

Rozdział III

Organy doradcze i opiniodawcze dowódcy WOP

§ 25.

1. Stałym organem doradczym i opiniodawczym dowódcy WOP w sprawach dotyczących głównych problemów ochrony granicy, szkolenia, wychowania, wyposażenia i zaopatrzenia wojsk oraz zasadniczych posunięć kadrowych jest Rada Wojskowa Wojsk Ochrony Pogranicza.

2. Skład i zakres działania Rady Wojskowej WOP określa zarządzenie ministra spraw wewnętrznych.

§ 26.

Dowódca WOP może powoływać inne organy doradcze i opiniodawcze dla rozpatrywania spraw wchodzących w zakres działania Dowództwa WOP, określając jednocześnie zakres i tryb ich działania.

Źródło: AIPN, 01254/363, bp, mps.

Nr 14

1972 październik 28, [Warszawa] – Zarządzenie nr 117/72 ministra spraw wewnętrznych dotyczące regulaminu studiów w wyższych szkołach oficerskich resortu spraw wewnętrznych

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

L.dz. AC-945/72

**^aZarządzenie Nr 117/72
ministra spraw wewnętrznych**

z dnia 28 października 1972 r.

w sprawie ustalenia regulaminu studiów w wyższych szkołach oficerskich resortu spraw wewnętrznych

Na podstawie art. 5 ust. 2 pkt. 2, w związku z art. 5 ust. 2 pkt. 7 Ustawy z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym (DzU, 1969, nr 4, poz. 31) zarządza się, co następuje:

§ 1.

Ustala się i wprowadza do użytku służbowego regulamin studiów w Wyższej Szkole Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego oraz w Wyższej Szkole Oficerskiej im. generała Franciszka Józwiaka – Witolda, stanowiący załącznik do niniejszego zarządzenia.

§ 2.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania

Minister

wz. gen. bryg. doc. dr T[adeusz] Pietrzak

podsekretarz stanu

W porozumieniu:

Minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki

Jan **Kaczmarek**

minister

Za zgodność:

Naczelnik Wydziału

Normatywno-Prawnego

(–) płk R. Mierczarski

^a Z lewej strony opatrzone nieczytelnymi podpisami i datą odręczne adnotacje o treści: Tow. Loszek proszę o zapoznanie z ustaleniami 7 XI [19]72 [r.] oraz poniżej: Tow. Walczek proszę zapoznać naczelników, inspektorów oraz sekretarzy POP i OOP 9 XI [19]72 [r.].

**Regulamin studiów
w wyższych szkołach oficerskich
resortu spraw wewnętrznych**

**Rozdział I
Przepisy ogólne**

§ 1.

Niniejszy regulamin dotyczy studiów zawodowych dziennych prowadzonych w wyższych szkołach oficerskich resortu spraw wewnętrznych (WSO) zwanych dalej „szkołami”.

§ 2.

Zasady oraz warunki i tryb przyjęć na studia w WSO określają odrębne przepisy.

§ 3.

1. Przyjęcie w poczet podchorążych WSO następuje z chwilą immatrykulacji i złożenia ślubowania. Po immatrykulacji podchorąży otrzymuje indeks, który jest dokumentem przedstawiającym przebieg i wyniki studiów.

2. Do podchorążych szkół stosuje się przepisy Ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o stosunku służbowym funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej (DzU, nr 12, poz. 69), Ustawy z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym (DzU z 1969 r., nr 4, poz. 31), statutów wyższych szkół oficerskich resortu spraw wewnętrznych oraz inne przepisy dotyczące funkcjonariuszy MO, jak również rozkazy i zarządzenia komendantów WSO oraz postanowienia niniejszego regulaminu.

§ 4.

Studia w WSO odbywają się na podstawie planów i programów nauczania ustalonych przez ministra spraw wewnętrznych.

**Rozdział II
Przepisy porządkowe**

§ 5.

W okresie studiów podchorążowie WSO pozostają na etatach szkół.

§ 6.

Przełożonymi podchorążych WSO są:

- 1) komendanci WSO i ich zastępcy,
- 2) kierownicy cykli przedmiotowych i ich zastępcy,
- 3) komendanci kursów,
- 4) dowódcy kompanii,
- 5) etatowi lub nietatowi dowódcy plutonów wyznaczeni spośród podchorążych.

§ 7.

Komendanci szkół wyznaczają opiekunów poszczególnych lat studiów spośród nauczycieli akademickich WSO.

§ 8.

1. Podchorążych na kompanie, plutony i grupy szkoleniowe zatwierdzają komendanci szkół.

2. Komendanci szkół na wniosek komendantów kursów mogą wyznaczyć spośród podchorążych poszczególnych lat studiów dowódców plutonów do pełnienia funkcji dowódczych.

3. Podchorążowie wyznaczeni do pełnienia funkcji dowódczych podlegają dowódcom kompanii i jako słuchacze wchodzi w skład danych plutonów.

4. Podchorążowie wyznaczeni do pełnienia funkcji dowódczych wykonują zadania określone dla dowódców plutonów.

Rozdział III **Prawa i obowiązki podchorążych**

§ 9.

1. Podchorążowie WSO w okresie trwania studiów obowiązani są w czasie zajęć nosić umundurowanie zgodnie z przepisami ubiorczymi obowiązującymi w Milicji Obywatelskiej.

2. Podchorążowie WSO w okresie trwania studiów otrzymują nieodpłatnie wyżywienie i zakwaterowanie.

3. Podchorążowie WSO otrzymują uposażenie i inne świadczenia zgodnie z przepisami obowiązującymi w resorcie spraw wewnętrznych.

§ 10.

1. Podchorążym WSO przysługuje corocznie urlop wypoczynkowy oraz inne urlopy w wymiarze i na zasadach przewidzianych dla funkcjonariuszy MO.

2. Podchorążowie WSO w czasie studiów otrzymują ponadto urlopy okolicznościowe wynikające z rozkładu zajęć.

3. Terminy urlopów, o których mowa w ust. 2, określają zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych na wniosek kierowników oddziałów planowania procesu nauczania i pomocy naukowych; dotyczą one wszystkich podchorążych i nie mogą być zmieniane w czasie.

4. Podchorąży traci prawo do urlopu, o którym mowa w ust. 2, jeżeli nie wykorzystał go w terminie wyznaczonym.

§ 11.

1. Podchorążowie WSO mają szczególny obowiązek przejawiania aktywności politycznej, podnoszenia poziomu ideologicznego i wiedzy zawodowej oraz brania udziału w pracach społecznych.

2. Podchorążowie WSO powinni sumiennie wykonywać obowiązki wynikające z przepisów o służbie w resorcie spraw wewnętrznych i przestrzegać dyscypliny studiów, a w szczególności:

1) brać udział we wszystkich zajęciach szkoleniowych określonych w rozkładzie zajęć,

2) składać w terminie egzaminy,

- 3) odbywać praktyki przewidziane w planach studiów,
- 4) wykonywać inne zadania związane z przebiegiem studiów,
- 5) doskonalić swą wiedzę polityczną, zawodową i ogólną.

§ 12.

Podchorążym WSO przydziela się na czas studiów niezbędne pomoce naukowe. Niektóre z nich przydziela się odpłatnie. Zakres i rozmiar pomocy naukowych przydzielonych odpłatnie regulują odrębne przepisy.

§ 13.

Podchorążowie WSO korzystają z księgozbiorów biblioteki i czytelni oraz z gabinetów naukowych i pracowni specjalistycznych szkoły.

Rozdział IV **Rok szkolny**

§ 14.

1. Rok szkolny trwa w zasadzie od 1 października do 30 września następnego roku kalendarzowego.

2. Rok szkolny obejmuje:

- 1) semestr zimowy,
- 2) przerwę międzysemestralną,
- 3) semestr letni,
- 4) przerwę letnią.

3. Semestr studiów obejmuje:

- 1) okres zajęć dydaktycznych objętych planem studiów,
- 2) sesję egzaminacyjną.

4. Szczegółową organizację roku szkolnego ustalają na podstawie obowiązujących planów studiów komendanci szkół i podają ją podchorążym do wiadomości na początku roku.

5. Komendanci szkół uprawnieni są do ustalania innych niż określone w ust. 1 terminów rozpoczęcia i zakończenia roku szkolnego.

§ 15.

Komendanci szkół mogą w czasie trwania semestru zimowego lub letniego ustanowić dni wolne od zajęć.

Rozdział V **Przebieg studiów. Zaliczenie roku**

§ 16.

1. Zajęcia dydaktyczne w WSO odbywają się według rozkładu zajęć zatwierdzonego corocznie przez komendantów szkół.

2. Plan studiów, obowiązujące zaliczenia i egzaminy oraz rozkład zajęć podaje się podchorążym do wiadomości na początku każdego roku szkolnego.

§ 17.

Warunkiem zaliczenia semestru jest:

1. Uzyskanie zaliczeń wszystkich zajęć dydaktycznych i praktyk przewidzianych w planie studiów danego semestru.
2. Uzyskanie oceny co najmniej dostatecznej ze wszystkich egzaminów przewidzianych w planie studiów danego semestru.

§ 18.

1. Zaliczenie zajęć jest stwierdzeniem uczęszczania na zajęcia, aktywnego w nich udziału oraz uzyskania pozytywnej oceny prac objętych tymi zajęciami.
2. Egzamin jest sprawdzianem stopnia opanowania przez podchorążego materiału określonego programem nauczania danego przedmiotu.

§ 19.

1. Zaliczenia dokonuje nauczyciel akademicki szkoły prowadzący zajęcia.
2. Podstawą zaliczenia mogą być wyniki bieżących kontroli wiadomości (kolokwia, prace audytoryjne itp.) przeprowadzonych w okresie trwania semestru.

§ 20.

1. Egzaminy przeprowadza się w okresach przewidzianych dla sesji egzaminacyjnych.
2. Szczegółową organizację sesji egzaminacyjnej ustalają zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych po zasięgnięciu opinii kierowników cykli i opiekunów poszczególnych lat studiów.
3. Ustalenia określone w ust. 2 powinny być podane do wiadomości podchorążym co najmniej na 3 tygodnie przed rozpoczęciem sesji egzaminacyjnej.
4. Zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych mogą ustalić termin egzaminu z danego przedmiotu w okresie innym niż przewidziany dla sesji egzaminacyjnej. Przepisy ust. 2 i 3 stosuje się wówczas odpowiednio.
5. Podchorąży nie może przystąpić do egzaminu, jeżeli nie uzyskał uprzednio wymaganego zaliczenia zajęć z przedmiotu objętego tym egzaminem.

§ 21.

1. Egzaminy przeprowadzają nauczyciele akademicki wykładający dany przedmiot.
2. W wyjątkowych wypadkach zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych mogą w danym roku upoważnić do przeprowadzenia egzaminów nauczycieli akademickich zajmujących stanowiska starszych wykładowców i wykładowców, którzy wykładają przedmioty pokrewne.

§ 22.

1. Egzamin z każdego przedmiotu odbywa się oddzielnie i podlega osobnej ocenie.
2. Zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych mogą zarządzić egzamin łączny z pokrewnych przedmiotów, które podlegają jednak odrębnej ocenie.

§ 23.

Przy zaliczeniach i egzaminach stosuje się następujące oceny:

bardzo dobry	– 5
dobry plus	– 4,5 (4+)
dobry	– 4
dostateczny plus	– 3,5 (3+)
dostateczny	– 3
niedostateczny	– 2

Innych ocen nie stosuje się.

§ 24.

1. Warunkiem dopuszczenia podchorążego do sesji egzaminacyjnej jest uzyskanie zaliczeń wszystkich zajęć dydaktycznych przewidzianych w planie studiów danego semestru.

2. Zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych mogą dopuścić do sesji egzaminacyjnej podchorążych, którzy nie zaliczyli w terminie zajęć z jednego przedmiotu, wyznaczając jednocześnie termin uzyskania tego zaliczenia. Przepis § 20 ust. 5 stosuje się odpowiednio.

§ 25.

1. W razie uzyskania na egzaminie oceny niedostatecznej podchorążemu przysługuje prawo dwukrotnego składania egzaminu poprawkowego.

2. Prawo składania egzaminów poprawkowych traci podchorążowie, którzy otrzymali na egzaminie ocenę niedostateczną więcej niż z jednego przedmiotu, gdy liczba egzaminów w danej sesji obejmuje do trzech przedmiotów, oraz ocenę niedostateczną więcej niż z dwu przedmiotów, gdy liczba egzaminów obejmuje co najmniej cztery przedmioty.

3. Terminy egzaminów poprawkowych ustalają zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych.

§ 26.

Niezgłoszenie się do egzaminu w ustalonym czasie bez usprawiedliwienia jest równoznaczne z uzyskaniem oceny niedostatecznej.

§ 27.

1. Zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych mogą na wniosek nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia dydaktyczne z danego przedmiotu zwolnić podchorążych z obowiązku składania egzaminu z tego przedmiotu, jeżeli w toku zajęć podchorążowie wykazywali szczególną aktywność i bardzo dobre opanowanie materiału.

2. Decyzja w przedmiocie określonym w ust. 1 jest równoznaczna z wystawieniem oceny bardzo dobrej.

§ 28.

1. Zaliczenia semestru dokonują zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych na podstawie wpisów w indeksie stwierdzających spełnienie przez podchorążych warunków określonych w § 17.

2. Zaliczenie semestru uprawnia podchorążego do podjęcia studiów w semestrze następnym.

§ 29.

1. Komendanci WSO mogą warunkowo zezwolić podchorążym podjąć studia w semestrze następnym, jeżeli przyczyną niezaliczenia semestru był przypadek uznany przez komendantów szkół za usprawiedliwiający podchorążych. Komendanci szkół określają wówczas termin uzupełnienia zaległości.

2. Prawo podjęcia studiów na semestrze następnym przysługuje podchorążym, którzy mają złożyć egzaminy poprawkowe objęte sesją egzaminacyjną poprzedniego semestru.

3. Terminy uzupełnienia zaległości określone w ust. 1 oraz terminy składania egzaminów poprawkowych nie mogą być dłuższe niż do końca zajęć dydaktycznych następnego semestru.

§ 30.

1. Podchorąży, którzy nie zaliczył w terminie semestru lub roku studiów, zostaje zwolniony z WSO.

2. Komendanci szkół – w wypadkach wyjątkowych – mogą funkcjonariuszom zwolnionym z WSO udzielić zgody na ponowne przystąpienie do egzaminów w charakterze eksternów w celu zaliczenia semestru lub roku.

3. Funkcjonariusz, który zaliczył rok studiów w trybie określonym w ust. 2, może być ponownie przyjęty w poczet podchorążych WSO.

Rozdział VI

Praca dyplomowa. Egzamin dyplomowy

§ 31.

1. Podstawowe kierunki i tematykę prac dyplomowych ustala Rada Naukowa WSO.

2. Podstawą do ustalenia tematyki prac dyplomowych są potrzeby resortu i związane z nimi prace badawcze prowadzone w WSO.

3. Pracę dyplomową podchorąży wykonuje pod kierunkiem nauczyciela akademickiego zajmującego stanowisko co najmniej starszego wykładowcy.

4. Temat pracy dyplomowej ustala kierujący pracą w porozumieniu z podchorążym.

5. Tematy prac dyplomowych zatwierdzają komendanci szkół na podstawie opinii rad naukowych WSO.

6. Tematy prac dyplomowych powinny być ustalone najpóźniej na początku przedostatniego semestru studiów.

7. Oceny pracy dyplomowej dokonuje kierujący pracą (referent) oraz drugi nauczyciel akademicki (koreferent). W razie rozbieżności w ocenie pracy o dopuszczeniu do egzaminu końcowego decydują komendanci WSO, którzy mogą zasięgnąć opinii drugiego koreferenta. W stosunku do koreferentów stosuje się odpowiednio przepis ust. 3.

§ 32.

1. W pracy dyplomowej podchorąży powinien wykazać znajomość literatury w zakresie opracowywanego tematu, znajomość źródeł i informacji naukowych oraz umiejętność korzystania z nich.

2. Pracę dyplomową składa się w dwóch egzemplarzach maszynopisu w terminie ustalonym przez komendantów WSO.

3. Niezłożenie pracy dyplomowej w ustalonym terminie lub odrzucenie jej przez oceniających powoduje niedopuszczenie do egzaminu dyplomowego.

4. Komendanci WSO, na wniosek kierowników cykli, mogą zezwolić podchorążym na poprawienie lub ponowne napisanie pracy dyplomowej w dodatkowym terminie.

5. Zezwolenie komendantów WSO, o którym mowa w ust. 4, nie jest równoznaczne z pozostawieniem podchorążych na etatach szkół.

6. Jeżeli w wyznaczonym terminie bez uzasadnionych powodów praca nie została poprawiona albo napisana ponownie, bądź jeżeli praca napisana ponownie została odrzucona, nie udziela się kolejnego zezwolenia na poprawienie lub napisanie pracy.

§ 33.

1. Warunkiem dopuszczenia do egzaminu dyplomowego jest:

1) zaliczenie wszystkich semestrów studiów zgodnie z planem studiów na danym kierunku,

2) uzyskanie pozytywnej oceny pracy dyplomowej.

2. Egzamin dyplomowy odbywa się przed komisją, w skład której wchodzi:

1) kierownik cyklu lub jego zastępca, względnie wyznaczony przez nich nauczyciel akademicki – jako przewodniczący,

2) referent oraz nauczyciele akademicy opiniujący daną pracę (koreferenci) – jako członkowie,

3) skład komisji może być rozszerzony o specjalistę – praktyka spoza nauczycieli akademickich WSO.

3. Termin egzaminu dyplomowego ustalają zastępcy komendantów szkół do spraw dydaktycznych.

§ 34.

1. Egzamin dyplomowy jest egzaminem ustnym.

2. Na egzaminie dyplomowym słuchacz powinien wykazać znajomość całości materiału z przedmiotów kierunkowych, umiejętność wykorzystania nabytych wiadomości do praktycznej działalności oraz dokładną znajomość problematyki przedstawionej w pracy dyplomowej.

3. Wyniki egzaminu dyplomowego ocenia się według skali ocen określonej w § 23.

4. Po złożeniu egzaminu dyplomowego z wynikiem pozytywnym komisja egzaminacyjna ustala ocenę końcową studiów podchorążego wyrażając ją określeniem: bardzo dobry (5), dobry (4), dostateczny (3). Przy ustalaniu oceny końcowej studiów bierze się pod uwagę wynik egzaminu dyplomowego oraz przebieg studiów i ocenę pracy dyplomowej.

§ 35.

Złożenie egzaminu dyplomowego z wynikiem pozytywnym jest równoznaczne z ukończeniem studiów w WSO.

§ 36.

1. W razie złożenia egzaminu dyplomowego z wynikiem niedostatecznym lub w razie nieprzystąpienia do tego egzaminu w ustalonym terminie podchorążowie mogą przystąpić

do egzaminu w innym terminie, który wyznaczają komendanci WSO na wniosek kierowników cykli.

2. Termin, o którym mowa w ust. 1, nie może być wyznaczony przed upływem 6 miesięcy od daty pierwszego egzaminu.

3. Wyznaczenie drugiego terminu egzaminu dyplomowego nie oznacza pozostawienia podchorążych na etatach szkół.

Rozdział VII

Dyplom

§ 37.

1. Po ukończeniu studiów podchorąży otrzymuje dyplom stwierdzający ukończenie wyższych studiów zawodowych ze specjalizacją prawno-administracyjną oraz ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

2. Podchorąży, który przodował w nauce i wykazywał się nienaganną postawą moralną i obywatelską, otrzymuje dyplom z wyróżnieniem.

3. W dyplomie wpisuje się ogólny wynik studiów.

4. Podchorąży przed otrzymaniem dyplomu ma obowiązek rozliczyć się ze wszystkich zobowiązań wobec szkoły.

5. Podchorąży ma prawo otrzymać wraz z dyplomem indeks.

§ 38.

Wzór dyplomu określają odrębne przepisy.

§ 39.

Absolwenci wyższych szkół oficerskich resortu spraw wewnętrznych uprawnieni są do ubiegania się o przyjęcie na studia magisterskie administracji w uniwersytetach oraz na studia magisterskie w Akademii Spraw Wewnętrznych.

Rozdział VIII

Tryb zwalniania i wydalania podchorążych z WSO

§ 40.

1. Zwolnienie podchorążego z WSO następuje w wypadku:

- 1) ustalenia przez komisję lekarską niezdolności do służby w organach MO,
- 2) zwolnienia podchorążego ze służby w organach MO,
- 3) niedostatecznych postępów w nauce.

§ 41.

1. Wydalenie podchorążego z WSO następuje w razie:

1) popełnienia czynu nieliczącego z honorem i godnością funkcjonariusza MO oraz postępowania niezgodnego z normami moralno-politycznymi i obowiązującej dyscypliny służbowej,

2) skazania prawomocnym wyrokiem sądu na karę pozbawienia wolności,

3) ukarania karą dyscyplinarną – wydalenia ze służby w Milicji Obywatelskiej.

2. Decyzję o zwolnieniu lub wydaleniu podchorążych z WSO podejmują komendanci szkół.

§ 42.

W wypadkach uzasadnionych szczególnymi wydarzeniami losowymi lub warunkami rodzinnymi komendanci WSO mogą w porozumieniu z przełożonymi, którzy skierowali podchorążych na studia w WSO, zezwolić podchorążym na przerwę w studiach w danym roku akademickim.

Źródło: AIPN, 01254/72, k. 1–10, mps.

Nr 15

1975 październik 11, [Warszawa] – Zarządzenie organizacyjne nr 0140/org. dotyczące uposażenia według szczebla „B” wszystkich stanowisk operacyjnych zajmowanych przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Tajne
Egz. nr ^a16^a

Zarządzenie organizacyjne nr ^a0140^a/org. z dnia ^a11 października^a 1975 r.

I

Dyrektorzy departamentów: I, II, III, IV i Techniki oraz dyrektorzy biur: „A”, „B”, „C”, „W”, Śledczego, Ochrony Rządu, Paszportów i RKW w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, a także komendant Wyższej Szkoły Oficerskiej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Legionowie i komendant Ośrodka Nauczania Obserwacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych skreślą z dniem 1 września 1975 r. w etatach podległych jednostek organizacyjnych stawki uposażenia od zajmowanego stanowiska i wpiszą na końcu etatów klauzule o treści:

„Stawki uposażenia od zajmowanego stanowiska dla poszczególnych stanowisk w granicach określonych w odpowiednich tabelach zaszeregowania stanowisk służbowych stanowiących załączniki do Zarządzenia nr 132/72 ministra spraw wewnętrznych – obowiązują według szczebla »B« od dnia 1 września 1975 r.”.

II

Komendanci wojewódzcy (równorzędni) Milicji Obywatelskiej wpiszą z dniem 1 września 1975 r. do klauzuli zawartej w etatach komendy wojewódzkiej (równorzędnej) Milicji Obywatelskiej sformułowanie o treści:

„– od dnia 1 września 1975 r. wg szczebla »B« dla wszystkich stanowisk występujących w komórkach organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa i stanowisk wymienionych w załączniku do niniejszego zarządzenia”.

Minister spraw wewnętrznych

(–) gen. bryg. Stanisław **Kowalczyk**

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Wykaz

komórek organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa i stanowisk w komendzie wojewódzkiej (równ[orzędnych]) MO, dla których wprowadza się z dniem 1 września 1975 r. uposażenie od zajmowanego stanowiska wg szczebla „B”:

- 1) komendant wojewódzki MO,
- 2) z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego ds. SB,
- 3) st. inspektor przy z[astęp]cy komendanta wojewódzkiego ds. SB,
- 4) w Wydziale Inspekcji
– Zespół ds. SB,
- 5) Inspektorat Analityczno-Informacyjny z[astęp]cy komendanta wojewódzkiego ds. SB,
- 6) Wydział II SB,
- 7) Wydział III SB i IIIa SB,
- 8) Wydział IV SB,
- 9) Wydział Śledczy SB,
- 10) Samodzielna Sekcja „A” SB,
- 11) Wydział „B” SB,
- 12) Wydział „C” SB,
- 13) Wydział „T” SB,
- 14) Wydział „W” SB,
- 15) Wydział Paszportów SB,
- 16) Wydział RKW – SB^b,
- 17) Samodzielna Stacja „P” – SB^c,
- 18) Samodzielna Sekcja Operacyjno-Ochronna SB^d.

Źródło: AIPN, 1595/100, k. 42–44, mps.

^b Z prawej strony dopisano: tylko Gdańsk.

^c Z prawej strony dopisano: tylko Szczecin.

^d Z prawej strony dopisano: tylko Katowice.

1981 listopad 27, [Warszawa] – Zarządzenie nr 055/81 ministra spraw wewnętrznych dotyczące podziału kompetencji pomiędzy członków kierownictwa MSW

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
L.dz. AB-I-03586/81

Tajne
Egz. nr ^a227^a

Zarządzenie nr ^a055/81^a
ministra spraw wewnętrznych
z dnia ^a27 XI 1981 r.^a
w sprawie zakresu działania członków kierownictwa
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

§ 1.

1. Minister spraw wewnętrznych kieruje całokształtem działalności resortu spraw wewnętrznych oraz zleca członkom kierownictwa ministerstwa poszczególne sprawy lub kompleksy spraw.
2. Ministrowi spraw wewnętrznych bezpośrednio podlegają: Gabinet Ministra, Główny Inspektorat, Departament Finansów.
3. Minister spraw wewnętrznych zajmuje się zagadnieniami stosunków resortu z zagranicą.

§ 2.

1. I zastępca ministra spraw wewnętrznych – podsekretarz stanu gen. dyw. mgr Bogusław Stachura zastępuje ministra spraw wewnętrznych w czasie jego nieobecności.
2. I zastępca ministra spraw wewnętrznych nadzoruje: Biuro Śledcze, Biuro Organizacyjno-Prawne, Zarząd I.
3. I zastępca ministra spraw wewnętrznych uczestniczy w posiedzeniach: Sejmu PRL, komisji sejmowych, Rady Ministrów i Prezydium Rządu; zajmuje się zagadnieniami stosunków resortu spraw wewnętrznych z Komitetem Obrony Kraju, Ministerstwem Obrony Narodowej, Ministerstwem Sprawiedliwości i Prokuraturą Generalną PRL.
4. I zastępca ministra spraw wewnętrznych może delegować – stosownie do potrzeb – na niektóre posiedzenia wymienione w ust. 3 członków kierownictwa zainteresowanych służb.
5. I zastępca ministra spraw wewnętrznych przewodniczy Radzie do spraw Organizacji.

§ 3.

Szef Służby Wywiadu i Kontrwywiadu – podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Władysław Pożoga nadzoruje: Departament I, Departament II, Biuro Paszportów, Biuro „A”, Biuro RKW.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

§ 4.

Szef Służby Bezpieczeństwa – podsekretarz stanu gen. bryg. dr inż. Władysław Ciasłoń nadzoruje: Departament III, Departament IV, Departament V, Departament Soczeczno-Administracyjny, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu, Biuro Studiów; zajmuje się problematyką działalności wydziałów spraw społeczno-administracyjnych urzędów wojewódzkich (równorzędnych).

§ 5.

Szef Służby Zabezpieczenia Materiałowego – podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Stanisław Zaczkowski nadzoruje: Komendę Główną Straży Pożarnych, Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej, Departament Inwestycji, Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Komendanturę Ochrony Obiektów MSW; zajmuje się problematyką Związku Ochotniczych Straży Pożarnych.

§ 6.

Komendant główny Milicji Obywatelskiej gen. bryg. mgr Józef Beim nadzoruje jednostki organizacyjne Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej oraz sprawuje nadzór nad działalnością Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej.

§ 7.

Szef Służby Zabezpieczenia Operacyjnego – dyrektor generalny gen. bryg. mgr Konrad Straszewski nadzoruje: Departament Techniki, Departament PESEL, Biuro „B”, Biuro „C”, Biuro „W”, Zarząd Łączności; zajmuje się problematyką informatyki w MSW oraz przewodniczy Radzie Naukowo-Technicznej.

§ 8.

Szef Wojsk MSW – dyrektor generalny gen. bryg. doc. dr hab. Lucjan Czubiński nadzoruje: Wojska Ochrony Pogranicza, Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe MSW, Biuro Ochrony Rządu, Zarząd WSW Jednostek Wojskowych MSW.

§ 9.

1. Szef Służby Polityczno-Wychowawczej – dyrektor generalny gen. bryg. mgr Edward Tarała nadzoruje: Zarząd Polityczno-Wychowawczy, Redakcję „W Służbie Narodu”, pełnomocnika ministra spraw wewnętrznych do spraw współpracy z radami funkcjonariuszy MO, pełnomocnika ministra spraw wewnętrznych do spraw pracowniczych.

2. Szef Służby Polityczno-Wychowawczej współdziała z Komitetem Dzielnicowym PZPR w MSW oraz reprezentuje kierownictwo MSW wobec organizacji społeczno-politycznych działających w MSW.

§ 10.

Szef Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego – dyrektor generalny gen. bryg. Bonifacy Jedynek nadzoruje: Departament Kadr, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Akademię Spraw Wewnętrznych, wyższe szkoły oficerskie, szkoły podoficerskie, ośrodki szkolenia i doskonalenia zawodowego centralnego podporządkowania oraz przewodniczy Radom:

- 1) Wyższego Szkolnictwa,
- 2) do spraw Szkolenia i Wydawnictw,
- 3) do spraw Wychowania Fizycznego i Sportu.

§ 11.

Tracą moc: Zarządzenie nr 036/80 ministra spraw wewnętrznych z dnia 19 września 1980 r. w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz decyzje ministra spraw wewnętrznych: z dnia 10 października 1980 r. (szyfrogram nr AB-IX-01985/80/), z dnia 7 marca 1981 r. (pismo nr AB-IX-0602/81) i z dnia 19 marca 1981 r. (pismo nr AB-IX-0815/81).

§ 12.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Minister

(-) gen. dyw. Cz[esław] **Kiszcza**k

Źródło: AIPN, 1585/3232, k. 16–17, mps.

1983 lipiec 14, [Warszawa] – Ustawa o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów

Ustawa
z dnia 14 lipca 1983 r.
o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych
i zakresie działania podległych mu organów

Art. 1. 1. Minister Spraw Wewnętrznych jest naczelnym organem administracji państwowej w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego, a także ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie i zdrowie ludzkie oraz dorobek materialny i kulturalny społeczeństwa.

2. Minister Spraw Wewnętrznych, w ramach swoich kompetencji, strzeże praworządności ludowej oraz współdziała z innymi organami państwowymi w zakresie ochrony praw i wolności obywatelskich.

Art. 2. 1. Do zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych należą sprawy:

1) ochrony bezpieczeństwa państwa, w tym zwalczanie szpiegostwa, terroryzmu, dywersji i sabotażu oraz innych czynów godzących w konstytucyjne zasady ustrojowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, jak również koordynowanie działań w zakresie ochrony tajemnicy państwowej i służbowej oraz kontrola ruchu międzynarodowego;

2) ochrony życia, zdrowia i mienia obywateli oraz mienia społecznego przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;

3) ochrony porządku publicznego, w tym ochrony ładu i spokoju w miejscach publicznych oraz środkach komunikacji publicznej, a także bezpieczeństwa w ruchu drogowym;

4) zwalczania innych przestępstw i wykroczeń, a także inicjowania i organizowania działań mających na celu zapobieganie przyczynom i warunkom sprzyjającym popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz współdziałania w tym zakresie z zainteresowanymi organami państwowymi, organizacjami spółdzielczymi i społecznymi;

5) ochrony granic państwowych, w tym organizowanie kontroli ruchu granicznego, zabezpieczanie nienaruszalności znaków i urzędzeń granicznych;

6) społeczno-administracyjne, określone w przepisach prawa o stowarzyszeniach, przepisach o zgromadzeniach, o zbiórkach publicznych, o odznakach i mundurach, o ewidencji ludności i dowodach osobistych, o obywatelstwie polskim, o cudzoziemcach, o aktach stanu cywilnego, o broni, amunicji i materiałach wybuchowych, a także w innych przepisach;

7) organizacyjno-mobilizacyjne i obronne resortu spraw wewnętrznych oraz wykonywanie innych zadań z zakresu obronności wynikających z przepisów o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

2. Do zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych należy ponadto:

1) zwierzchni nadzór nad ochroną przeciwpożarową oraz współdziałanie w usuwaniu skutków klęsk żywiołowych i innych niebezpiecznych zdarzeń,

2) nadzór nad kolegiami do spraw wykroczeń oraz udzielanie wytycznych co do polityki orzecznictwa w sprawach o wykroczenia,

3) nadzór nad Ochotniczą Rezerwą Milicji Obywatelskiej oraz Strażą Przemysłową i innymi uzbrojonymi specjalistycznymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach.

3. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowy zakres działania Ministra Spraw Wewnętrznych.

4. Rada Ministrów nadaje statut organizacyjny Ministerstwu Spraw Wewnętrznych.

Art. 3. Minister Spraw Wewnętrznych określa kierunki działania podległych organów i jednostek organizacyjnych, a także ustala kierunki realizacji zadań społeczno-administracyjnych wykonywanych przez terenowe organy administracji państwowej i udziela im pomocy.

Art. 4. Minister Spraw Wewnętrznych organizuje i doskonali metody i formy działań rozpoznawczych, zapobiegawczych i wykrywczych w celu zwalczania przestępstw oraz wykroczeń, jak również innych czynów i zjawisk zagrażających bezpieczeństwu państwa i porządkowi publicznemu.

Art. 5. 1. Minister Spraw Wewnętrznych wykonuje swoje zadania poprzez Służbę Bezpieczeństwa, Milicję Obywatelską, podległe jednostki wojskowe i Straż Pożarną.

2. Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego należy do podstawowych zadań Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej.

3. Zadania i organizację podległych jednostek wojskowych i straży pożarnych regulują odrębne przepisy.

4. Terenowymi organami Ministra Spraw Wewnętrznych, w zakresie określonym w ust. 2, są:

1) szefowie wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych,

2) szefowie rejonowych, miejskich i dzielnicowych urzędów spraw wewnętrznych oraz komendanci komisariatów i posterunków Milicji Obywatelskiej.

5. Szefowie urzędów i komendanci Milicji Obywatelskiej, o których mowa w ust. 4, wykonują swoje zadania przy pomocy podległych im urzędów, komisariatów i posterunków.

6. Minister Spraw Wewnętrznych określa zakres działania i organizację organów, o których mowa w ust. 4, a w odniesieniu do szefów rejonowych urzędów spraw wewnętrznych – także terytorialny zasięg działania oraz podległe im jednostki.

Art. 6. 1. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń oraz innych działań godzących w bezpieczeństwo państwa lub porządek publiczny wykonują czynności: operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-prawne.

2. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej wykonują również czynności na polecenie sądów i organów prokuratury w zakresie określonym w odrębnych przepisach.

3. Uprawnienia procesowe funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej wynikające z przepisów Kodeksu postępowania karnego i przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia przysługują również funkcjonariuszom Służby Bezpieczeństwa.

Art. 7. 1. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej wykonują czynności, o których mowa w art. 6, mają w szczególności prawo:

1) legitymowania lub w inny sposób ustalania tożsamości osoby;

2) zatrzymywania osób – w trybie i wypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego;

3) zatrzymywania osób naruszających lub zagrażających porządkowi i bezpieczeństwu publicznemu;

4) przeszukiwania osób i pomieszczeń – w trybie i wypadkach określonych w odrębnych przepisach;

5) dokonywania kontroli osobistej i przeglądania zawartości bagaży, a także sprawdzania ładunku w portach i na dworcach oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej i wodnej w razie istnienia podejrzenia dokonania przestępstwa lub czynu godzącego w bezpieczeństwo państwa albo porządek publiczny;

6) żądania niezbędnej pomocy od kierowników instytucji państwowych i jednostek gospodarki społecznej, dozorców i administratorów domów oraz sołtysów, a także członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdego obywatela o udzielenie doraźnej pomocy.

2. Zasady i tryb działań, o których mowa w ust. 1 pkt 3 i 5, w drodze rozporządzenia, określa Minister Spraw Wewnętrznych.

Art. 8. 1. W razie zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub zakłócenia porządku publicznego oraz niepodporządkowania się poleceniom organów Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, wydanym na podstawie prawa, funkcjonariusze tych organów mogą używać następujące środki przymusu bezpośredniego:

1) fizyczne i techniczne środki służące do obezwładnianiu bądź konwojowania osób oraz do zatrzymywania pojazdów,

2) milicyjne pałki gumowe, a także chemiczne i wodne środki obezwładniające,

3) psy służbowe,

4) pociski miotane.

2. W wypadkach określonych w ust. 1 mogą być stosowane jedynie środki przymusu bezpośredniego odpowiadające potrzebom wynikającym z istniejącej sytuacji i niezbędne do osiągnięcia podporządkowania się wydanym poleceniom.

3. Minister Spraw Wewnętrznych w drodze rozporządzenia określa szczegółowo wypadki oraz warunki i sposoby użycia środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w ust. 1.

Art. 9. 1. Jeżeli środki przymusu bezpośredniego wymienione w art. 8 ust. 1 są niewystarczające, funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej mają prawo użycia broni palnej:

1) w celu odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie własne lub innej osoby;

2) w celu zapobieżenia lub odparcia zamachu na obiekty państwowe i ważne urządzenia użyteczności publicznej;

3) w celu zapobieżenia lub odparcia zamachu na mienie społeczne o znacznej wartości;

4) przeciwko osobie, która wezwana do natychmiastowego porzucenia broni lub niebezpiecznego narzędzia nie zastosuje się do tego wezwania i jej zachowanie wskazuje na bezpośredni zamiar użycia wobec człowieka broni lub niebezpiecznego narzędzia;

5) przeciwko osobie, która usiłuje przemocą odebrać broń funkcjonariuszowi Służby Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej, żołnierzowi lub innej osobie uprawnionej do posiadania broni;

6) w celu zapobieżenia lub odparcia bezpośredniego zamachu na konwój ochraniającej osoby, pieniądze lub przedmioty wartościowe;

7) w pościgu za sprawcą zamachu określonego w pkt. 1–6;

8) w pościgu za osobą podejrzaną o popełnienie niebezpiecznego przestępstwa, a zwłaszcza podejrzaną o terroryzm, szpiegostwo, dywersję, zabójstwo, podpalenie, napad rabunkowy;

9) w celu udaremnienia ucieczki skazanego na karę pozbawienia wolności lub osoby tymczasowo aresztowanej;

10) w razie gdy konwojowany niebezpieczny przestępca podjął niebudzącą wątpliwości próbę ucieczki;

11) w celu udaremnienia nielegalnego przekroczenia granicy państwa, jeżeli zachodzą warunki, w których organy ochrony granic są uprawnione do użycia broni palnej stosownie do obowiązujących przepisów o ochronie granic państwowych.

2. W działaniach oddziałów i pododdziałów zwartych Milicji Obywatelskiej użycie broni palnej może nastąpić na rozkaz ich dowódcy.

3. Użycie broni palnej powinno następować w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę osobie, przeciwko której użyto broni, i nie może zmierzać do pozbawienia jej życia, a także narażać na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia innych osób.

4. Minister Spraw Wewnętrznych, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowo warunki i sposób postępowania przy użyciu broni palnej, a także zasady użycia broni palnej przez jednostki wymienione w ust. 2.

Art. 10. 1. W razie zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub zakłócenia porządku publicznego, zwłaszcza poprzez sprowadzenie:

1) niebezpieczeństwa powszechnego dla życia, zdrowia lub wolności obywateli;

2) bezpośredniego niebezpieczeństwa zagrożenia dla mienia społecznego, indywidualnego lub osobistego w znacznych rozmiarach;

3) niebezpieczeństwa zagrożenia obiektów ważnych dla bezpieczeństwa państwa, a także ważnych dla gospodarki narodowej obiektów i urządzeń;

4) bezpośredniego zagrożenia albo zajęcia budynków administracji państwowej, organizacji politycznych lub społecznych.

Minister Spraw Wewnętrznych w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa lub przywrócenia porządku publicznego może zarządzić użycie uzbrojonych oddziałów lub pododdziałów zwartych Milicji Obywatelskiej.

[2.] W wypadkach, o których mowa w ust. 1, gdy użycie uzbrojonych oddziałów i pododdziałów zwartych Milicji Obywatelskiej okaże się niewystarczające, mogą być użyte do pomocy – na podstawie decyzji Komitetu Obrony Kraju – oddziały zwarte Sił Zbrojnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

3. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa zasady użycia uzbrojonych oddziałów i pododdziałów wymienionych w ust. 1 i 2.

Art. 11. 1. W wypadkach, o których mowa w art. 10 ust. 1, mogą być również użyte jednostki Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej oraz formacje i organizacje powołane do ochrony porządku publicznego lub mienia społecznego.

2. Minister Spraw Wewnętrznych może zarządzić wyposażenie członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej oraz formacji i organizacji, o których mowa w ust. 1, w środki przymusu bezpośredniego, a w razie konieczności również w broń palną.

3. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowo zasady użycia jednostek Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej oraz formacji i organizacji, o których mowa w ust. 1, a także zasady użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez członków (pracowników) tych jednostek, formacji i organizacji.

Art. 12. 1. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej mogą korzystać nieodpłatnie, w wypadkach niecierpiących zwłoki, z pojazdów lub innych przedmiotów należących do jednostek gospodarki uspołecznionej lub instytucji państwowych oraz obywateli, jeżeli jest to niezbędne do wykonania zadania służbowego w celu ratowania życia albo zdrowia ludzkiego oraz zapobieżenia szkodzie w mieniu o wielkiej wartości.

2. Minister Spraw Wewnętrznych, w drodze rozporządzenia, określa zasady korzystania z pojazdów lub innych przedmiotów, o których mowa w ust. 1, oraz tryb dochodzenia roszczeń w wypadkach powstania z tego tytułu szkód w mieniu.

Art. 13. 1. Obywatele mogą dochodzić od Ministra Spraw Wewnętrznych i podległych mu organów roszczeń na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach, jeżeli w wyniku zastosowanych środków przymusu bezpośredniego, w tym również broni palnej, doznali uszczerbku na zdrowiu lub ponieśli szkodę w mieniu albo jeżeli utracili osobę najbliższą.

2. Ministrowi Spraw Wewnętrznych i podległym mu organom przysługuje roszczenie o zwrot świadczenia w stosunku do funkcjonariuszy, z których winy zaistniał uszczerbek lub szkoda wymienione w ust. 1.

3. Zakres roszczeń, o których mowa w ust. 2, w drodze rozporządzenia określa Minister Spraw Wewnętrznych.

Art. 14. 1. W celu zapobieżenia niebezpieczeństwu popełnienia przestępstwa godzącego w podstawy ustrojowe, bezpieczeństwo lub obronność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a także zbrodni zabójstwa, Minister Spraw Wewnętrznych – w porozumieniu z Prokuratorem Generalnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – może zarządzić stosowanie środków technicznych w celu utrwalenia śladów i dowodów.

2. Rada Ministrów określa zasady użycia i rodzaje środków technicznych, o których mowa w ust. 1.

Art. 15. 1. Służba Bezpieczeństwa i Milicja Obywatelska mogą korzystać z pomocy obywateli przy wykonywaniu swych zadań z dziedziny bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego.

2. W razie utraty życia lub poniesienia uszczerbku na zdrowiu przez osoby, o których mowa w ust. 1, lub w razie szkody w mieniu tych osób, przysługuje odszkodowanie na zasadach określonych przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia.

Art. 16. 1. Szefowie i komendanci, o których mowa w art. 5 ust. 4, składają na żądanie właściwych rad narodowych lub ich organów sprawozdania i informacje dotyczące oceny stanu porządku publicznego.

2. Sprawozdania i informacje, o których mowa w ust. 1, nie obejmują wiadomości stanowiących tajemnicę państwową lub służbową.

Art. 17. 1. Minister Spraw Wewnętrznych i podległe mu organy przy wykonywaniu swych zadań współdziałają z organami administracji państwowej oraz organizacjami spółdzielczymi i społecznymi.

2. Służba Bezpieczeństwa i Milicja Obywatelska współdziałają w realizacji zadań w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa z organami wojskowymi oraz innymi organami określonymi w odrębnych przepisach.

3. Służba Bezpieczeństwa i Milicja Obywatelska mogą współpracować przy realizacji swoich zadań z organami bezpieczeństwa i porządku publicznego innych państw na podstawie umów i porozumień międzynarodowych.

Art. 18. 1. Państwowe jednostki organizacyjne udzielają w zakresie swego działania pomocy Służbie Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej w wykonywaniu ich zadań.

2. Na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych lub podległych bądź nadzorowanych przez tego Ministra organów państwowe jednostki organizacyjne są obowiązane uwzględniać potrzeby tych organów w zakresie badań, produkcji, usług i dostaw środków technicznych niezbędnych do wykonywania przez nie zadań; w stosunku do przedsiębiorstw państwowych stosuje się w tym zakresie przepis art. 54 Ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (DzU, nr 24, poz. 122; z 1982 r. nr 45, poz. 289 i z 1983 r. nr 36, poz. 165).

Art. 19. Minister Spraw Wewnętrznych w zakresie ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego organizuje współpracę organów administracji państwowej, państwowych jednostek organizacyjnych, a także współdziałanie podległych mu organów z organizacjami spółdzielczymi i społecznymi.

Art. 20. Przepisy ustaw o służbie funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej oraz o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i ich rodzin, jak również o odszkodowaniach przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą w Milicji Obywatelskiej stosuje się do funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa.

Art. 21. W Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 i. o służbie funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej (DzU z 1973 r. nr 23, poz. 136; z 1974 r. nr 44, poz. 264 i z 1983 r. nr 16, poz. 79) po art. 102, dodaje się art. 102a w brzmieniu:

„Art. 102a. 1. Osobom, które stosownie do przepisów o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej:

1) odbywają służbę w formacjach uzbrojonych podległych ministrowi spraw wewnętrznych,

2) otrzymały przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do jednostek Milicji Obywatelskiej (Rezerwowe Oddziały Milicji Obywatelskiej) i pełnią w nich służbę, przysługują w zakresie wykonywanych przez nich zadań uprawnienia funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej.

2. Szczegółowe prawa i obowiązki osób, o których mowa w ust. 1, określa minister spraw wewnętrznych”.

Art. 22. Tracą moc:

1) Dekret z dnia 7 grudnia 1954 r. o naczelnym organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa państwa (DzU, nr 54, poz. 269; z 1956 r. nr 41, poz. 188 i nr 54, poz. 241 oraz z 1974 r. nr 14, poz. 85),

2) Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. o organizacji i zakresie działania Milicji Obywatelskiej (DzU, nr 46, poz. 311; z 1974 r. nr 14, poz. 85 i z 1975 r. nr 16, poz. 91),

3) Ustawa z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnego organu administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego (DzU, nr 54, poz. 241).

Art. 23. Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Państwa:
H[enryk] Jabłoński

Sekretarz Rady Państwa:
J[erzy] Szymanek

Źródło: DzU, 1983, nr 38, poz. 172, druk.

Nr 18

1983 październik 21, [Warszawa] – Uchwała nr 144/83 Rady Ministrów wraz z załączonym Statutem organizacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Nr 0187/tjn/83/wych

Tajne
Egz. nr 1

Uchwała nr 144/83 Rady Ministrów
z dnia 21 października 1983 r.

w sprawie nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych

Na podstawie art. 2 ust. 4 Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów (DzU, nr 38, poz. 172) Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1.

Ministerstwu Spraw Wewnętrznych nadaje się statut organizacyjny, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2.

Tracą moc:

- 1) Uchwała nr 823/54 Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 1954 r. o zakresie działania i organizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz jego organów terenowych,
- 2) Uchwała nr 781/56 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 1956 r. w sprawie statutu organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem powzięcia.

Prezes Rady Ministrów

(–) gen. armii Wojciech **Jaruzelski**

Sprawdził pod względem
prawnym i redakcyjnym

(–) ^{a-a}w/z^a dyrektor Biura Prawnego

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Nr 0187/tjn/83/wych.

Tajne
Egz. nr 1

Statut organizacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

§ 1.

Minister spraw wewnętrznych pełni funkcję szefa ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego.

§ 2.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jest aparatem wykonawczym ministra spraw wewnętrznych działającym zgodnie z jego zarządzeniami, decyzjami, poleceniami i rozkazami oraz pod jego nadzorem i kierownictwem.

§ 3.

1. Minister spraw wewnętrznych, zwany dalej „ministrem”, kieruje Ministerstwem Spraw Wewnętrznych przy pomocy podsekretarza stanu, komendanta głównego Milicji Obywatelskiej, dyrektorów generalnych i dyrektorów departamentów (równorzędnych).

2. Minister może upoważnić osoby, o których mowa w ust. 1, do wydawania decyzji w jego imieniu w określonych przez niego sprawach.

§ 4.

1. Przy ministrze działa Kolegium Ministerstwa jako organ doradczy i pomocniczy.

2. Kolegium Ministerstwa rozpatruje podstawowe zagadnienia dotyczące pracy resortu, wyrażając swoją opinię lub wnioski w formie uchwał na posiedzeniach zwyczajnych lub nadzwyczajnych.

3. W skład Kolegium wchodzi: podsekretarz stanu, komendant główny Milicji Obywatelskiej, dyrektorzy generalni, I sekretarz Komitetu Dzielnicowego PZPR w Ministerstwie i dyrektor Gabinetu Ministra.

4. W posiedzeniach Kolegium – decyzją ministra – mogą brać udział także inne osoby poza wymienionymi w ust. 3.

5. Na posiedzeniach Kolegium przewodniczy minister lub wyznaczony przez niego podsekretarz stanu.

6. Szczegółowy zakres działania i tryb pracy Kolegium określi regulamin nadany przez ministra.

§ 5.

1. W zależności od potrzeb minister może powołać rady jako organy konsultacyjne oraz inne kolegialne organy doradcze i opiniodawcze.

2. Minister określa nazwę, skład osobowy, zakres i tryb działania organów, o których mowa w ust. 1.

§ 6.

W skład ministerstwa wchodzi:

1. Służby:

- 1) Bezpieczeństwa,
- 2) Wywiadu i Kontrwywiadu,
- 3) Milicji Obywatelskiej – Komenda Główna MO,
- 4) Wojsk MSW,
- 5) Polityczno-Wychowawcza,
- 6) Kadr i Doskonalenia Zawodowego,
- 7) Zabezpieczenia Operacyjnego,
- 8) Zabezpieczenia Materiałowego.

2. Jednostki organizacyjne:

- 1) Departament I,
- 2) Departament II,
- 3) Departament III,
- 4) Departament IV,
- 5) Departament V,
- 6) Zarząd Polityczno-Wychowawczy,
- 7) Główny Inspektorat Ministra,
- 8) Biuro Śledcze,
- 9) Biuro Studiów,
- 10) Gabinet Ministra,
- 11) Departament Kadr,
- 12) Departament Techniki,
- 13) Biuro Organizacyjno-Prawne,
- 14) Zarząd I,
- 15) Biuro „A”,
- 16) Biuro „B”,
- 17) Biuro „C”,
- 18) Biuro „W”,
- 19) Biuro Ochrony Rządu,
- 20) Biuro Paszportów,
- 21) Biuro RKW,
- 22) Biuro Prewencji,
- 23) Biuro Ruchu Drogowego,
- 24) Biuro Kryminalne,
- 25) Biuro d[ó] W[alki] z Przestępstwami Gospodarczymi,
- 26) Biuro Dochodzeniowo-Śledcze,
- 27) Biuro Operacyjne,
- 28) Biuro Kontroli i Analiz,
- 29) Zakład Kryminalistyki,
- 30) Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego,
- 31) Departament Społeczno-Administracyjny,
- 32) Departament Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL),

- 33) Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu,
- 34) Departament Finansów,
- 35) Zarząd Łączności,
- 36) Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej,
- 37) Departament Inwestycji,
- 38) Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych,
- 39) Zarząd Administracyjno-Gospodarczy,
- 40) Komendantura Ochrony Obiektów,
- 41) Redakcja „W Służbie Narodu”.

§ 7.

Ministrowi podlegają:

- 1) Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza,
- 2) Dowództwo Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW,
- 3) Komenda Główna Straży Pożarnych,
- 4) Akademia Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Wyższa Szkoła Oficerska im. Feliksa Dzierżyńskiego, Wyższa Szkoła Oficerska im. generała Franciszka Józwiaka – Witolda, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych w Łodzi, Szkoła Chorążych w Warszawie, Szkoła Podoficerska Milicji Obywatelskiej im. Wiesława Ociepki w Słupsku, Szkoła Podoficerska Milicji Obywatelskiej im. gen[erała] Henryka Słabczyka w Pile, Szkoła Ruchu Drogowego MO im. Franciszka Zubrzyckiego w Piasecznie, Zakład Tresury Psów Służbowych MO w Sułkowicach,
- 5) Zarząd Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW.

§ 8.

Minister określi organizację i zakres działania służb i jednostek wymienionych w §§ 6 i 7.

Źródło: AAN, URM, 218/290, k. 99–103, mps.

1983 grudzień 30, [Warszawa] – Zarządzenie nr 098/83 ministra spraw wewnętrznych dotyczące podziału kompetencji pomiędzy członków kierownictwa MSW

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
L.dz. AB-I-03629/83

Tajne
Egz. nr ^a418^a

Zarządzenie nr 098/83
ministra spraw wewnętrznych
z dnia 30 grudnia 1983 r.
w sprawie zakresu działania członków kierownictwa
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

§ 1.

1. Minister spraw wewnętrznych kieruje całokształtem działalności resortu spraw wewnętrznych oraz zleca członkom kierownictwa ministerstwa poszczególne sprawy lub kompleksy spraw.

2. Ministrowi spraw wewnętrznych bezpośrednio podlegają: Gabinet Ministra, Główny Inspektorat, Departament Finansów.

3. Minister spraw wewnętrznych zajmuje się zagadnieniami stosunków resortu z zagranicą.

§ 2.

Szef Służby Bezpieczeństwa – podsekretarz stanu gen. bryg. dr inż. Władysław Ciałoston nadzoruje: Departament III, Departament IV, Departament V, Departament Społeczno-Administracyjny, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu, Biuro Studiów; zajmuje się problematyką działalności wydziałów spraw społeczno-administracyjnych urzędów wojewódzkich (równorzędnych).

§ 3.

Szef Służby Wywiadu i Kontrwywiadu – podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Władysław Pożoga nadzoruje: Departament I, Departament II, Biuro Paszportów, Biuro „A”, Biuro RKW.

§ 4.

Podsekretarz stanu gen. bryg. doc. dr hab. Lucjan Czubiński etatowo wykonuje funkcję zastępcy przewodniczącego Komitetu Rady Ministrów do spraw Przestrzegania Prawa, Porządku Publicznego i Dyscypliny Społecznej oraz sprawuje ogólny nadzór nad Szefostwem Wojsk MSW.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

§ 5.

1. Podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Konrad Straszewski nadzoruje: Biuro Śledcze, Biuro Organizacyjno-Prawne, Zarząd I.

2. Podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Konrad Straszewski uczestniczy w posiedzeniach: Sejmu PRL, komisji sejmowych, Rady Ministrów i Prezydium Rządu; zajmuje się zagadnieniami stosunków resortu spraw wewnętrznych z Komitetem Obrony Kraju, Ministerstwem Obrony Narodowej, Ministerstwem Sprawiedliwości i Prokuraturą Generalną PRL.

3. Podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Konrad Straszewski może delegować – stosownie do potrzeb – na niektóre posiedzenia wymienione w ust. 2 członków kierownictwa zainteresowanych służb.

4. Podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Konrad Straszewski przewodniczy Radzie do spraw Organizacji.

§ 6.

Szef Służby Zabezpieczenia Materiałowego – podsekretarz stanu gen. bryg. mgr Stanisław Zaczkowski nadzoruje: Komendę Główną Straży Pożarnych, Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej, Departament Inwestycji, Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych, Zarząd Administracyjno-Gospodarczy, Komendanturę Ochrony Obiektów MSW; zajmuje się problematyką Związku Ochotniczych Straży Pożarnych.

§ 7.

Szef Służby Milicji – komendant główny Milicji Obywatelskiej gen. bryg. dr Józef Beim nadzoruje jednostki organizacyjne Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej oraz sprawuje nadzór nad działalnością Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej.

§ 8.

Szef Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego – dyrektor generalny gen. bryg. Bonifacy Jedynek nadzoruje: Departament Kadr, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego, Akademię Spraw Wewnętrznych, wyższe szkoły oficerskie, szkoły podoficerskie, ośrodki szkolenia i doskonalenia zawodowego centralnego podporządkowania oraz przewodniczy Radom:

1. Wyższego Szkolnictwa,
2. do spraw Szkolenia i Wydawnictw,
3. do spraw Wychowania Fizycznego i Sportu.

§ 9.

1. Szef Służby Polityczno-Wychowawczej – dyrektor generalny gen. bryg. mgr Władysław Jura nadzoruje: Zarząd Polityczno-Wychowawczy, Redakcję „W Służbie Narodu”, pełnomocnika ministra spraw wewnętrznych do spraw współpracy z radami funkcjonariuszy MO, pełnomocnika ministra spraw wewnętrznych do spraw pracowniczych.

2. Szef Służby Polityczno-Wychowawczej współdziała z Komitetem Dzielnicowym PZPR w MSW oraz reprezentuje kierownictwo MSW wobec organizacji społeczno-politycznych działających w MSW.

§ 10.

Szef Służby Zabezpieczenia Operacyjnego – dyrektor generalny gen. bryg. Stefan Stochaj nadzoruje: Departament Techniki, Departament PESEL, Biuro „B”, Biuro „C”, Biuro „W”, Zarząd Łączności; zajmuje się problematyką informatyki w MSW oraz przewodniczy Radzie Naukowo-Technicznej.

§ 11.

Szef Wojsk MSW – dyrektor generalny gen. bryg. mgr Edward Tarała nadzoruje: Wojska Ochrony Pogranicza, Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe MSW, Biuro Ochrony Rządu, Zarząd WSW Jednostek Wojskowych MSW.

§ 12.

Traci moc Zarządzenie nr 027/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 12 kwietnia 1983 r. w sprawie zakresu działania członków kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

§ 13.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Minister

(–) gen. broni Czesław **Kiszcza**k

Źródło: AIPN, 01369/18, k. 2–4, mps.

Nr 20

1989 maj 30, [Warszawa] – Zarządzenie organizacyjne nr 0115/org. ministra spraw wewnętrznych dotyczące włączenia Biura „W” MSW do Departamentu II MSW

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Tajne
Egz. nr ^a310^a

Zarządzenie organizacyjne nr 0115/org.
z dnia ^a30 maja^a 1989 r.

I.

Dyrektor Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych **wprowadzi** z dniem ^a16 czerwca^a 1989 r. w etacie Departamentu II MSW nr 02/33 zmiany organizacyjno-etatowe:

1. **Włączy i zorganizuje** trzy kolejne komórki organizacyjne o łącznym stanie 192 etaty i następującą strukturą stanowisk:

1) Wydział XIV – 32 stanowiska etatowe:

– naczelnik wydziału	płk	1	06
– zastępca naczelnika wydziału	ppłk	2	07
– specjalista	ppłk	1	09
– st. inspektor	ppłk	5	10
– inspektor	mjr	4	12
– st. referent techniki operacyjnej	chor. sztab.	9	16
– st. technik	chor. sztab.	1	16
– sekretarz maszynistka	st. sierż.	1	27
– maszynistka	sierż.	1	30
– łącznik	kpr.	3	32
– milicjant kierowca	st. sierż.	4	20

2) **Wydział XV** – 64 stanowiska etatowe:

– naczelnik wydziału	płk	1	06
– zastępca naczelnika wydziału	ppłk	2	07
– st. specjalista	ppłk	1	08
– specjalista	ppłk	3	09
– st. inspektor	ppłk	9	10

^{a-a} Wpisano odręcznie.

– inspektor	mjr	25	12
– st. referent techniki operacyjnej	chor. sztab.	10	16
– referent techniki operacyjnej	st. chor.	10	18
– sekretarz maszynistka	st. sierż.	1	27
– maszynistka	sierż.	1	30
– milicjant kierowca	st. sierż.	1	20

3) **Wydział XVI** – 96 stanowisk etatowych:

– naczelnik wydziału	płk	1	06
– zastępca naczelnika wydziału	ppłk	2	07
– st. specjalista	ppłk	2	08
– specjalista	ppłk	5	09
– st. inspektor	ppłk	15	10
– inspektor	mjr	23	12
– st. referent techniki operacyjnej	chor. sztab.	11	16
– st. technik	chor. sztab.	19	16
– referent techniki operacyjnej	st. chor.	9	18
– sekretarz maszynistka	st. sierż.	1	27
– maszynistka	sierż.	1	30
– st. łącznik	st. sierż.	1	32
– łącznik	kpr.	5	32
– milicjant kierowca	st. sierż.	1	20

4) do Wydziału X **włączy** cztery stanowiska etatowe:

– st. inspektor	ppłk	1	10
– inspektor	mjr	1	12
– st. referent	chor. sztab.	2	22

5) **włączy** do etatu niejawnego Departamentu II MSW nr 060/52 „Grupę nr 6” o stanie 8 etatów ze strukturą stanowisk:

– naczelnik wydziału	płk	2	06
– zastępca naczelnika wydziału	ppłk	1	07
– st. specjalista	ppłk	1	08
– st. inspektor	ppłk	4	10

6) **włączy** do kierownictwa Departamentu II MSW stanowisko etatowe:

– zastępca dyrektora departamentu	płk	1	03
-----------------------------------	-----	---	----

7) Unieważnia się z dniem ^a15 czerwca^a 1989 r.:

1. Etat nr 09/29 Biura „W” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ze stanem etatowym 426 stanowisk;
2. Etat niejawni nr 060/59 Biura „W” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ze stanem etatowym 8 stanowisk.

II.

Dyrektor Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przy udziale zainteresowanych kierowników jednostek organizacyjnych MSW przejmie protokółarnie z Biura „W” MSW pomieszczenia służbowe z wyposażeniem, sprzęt specjalistyczny, środki finansowe (w złotych i dewizach), w tym fundusz operacyjny oraz niezbędną dokumentację – będące w dyspozycji lub przewidziane dla dotychczasowego Biura „W” MSW.

Minister spraw wewnętrznych

gen. broni Czesław Kiszczał

Źródło: AIPN, 0658/25, k. 20–22, mps.

Nr 21

1989 sierpień 22, [Warszawa] – Uchwała nr 128/89 Rady Ministrów wraz z załączonym Statutem organizacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Urząd Rady Ministrów
Nr 091/wych/89

Tajne
Egz. nr ^a29^a

Uchwała nr 128/89 Rady Ministrów
z dnia 22 sierpnia 1989 r.
zmieniająca uchwałę w sprawie nadania statutu organizacyjnego
Ministerstwu Spraw Wewnętrznych

Na podstawie art. 2 ust. 4 Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów (DzU, nr 38, poz. 172 i z 1989 r. nr 34, poz. 180) Rada Ministrów uchwała, co następuje:

§ 1.

W Uchwale nr 144/83 Rady Ministrów z dnia 21 października 1983 r. w sprawie nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych dodaje się § 1a w brzmieniu:

„§ 1a. Minister spraw wewnętrznych może w uzasadnionych wypadkach łączyć, likwidować lub przekształcać jednostki organizacyjne wymienione w statucie, zawiadamiając o tym ministra – szefa Urzędu Rady Ministrów”.

§ 2.

Uchwała wchodzi z dniem powzięcia.

Prezes Rady Ministrów
^aw/^z^a p.o. wiceprezes Rady Ministrów

(–) Ireneusz **Sekuła**

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Statut organizacyjny Ministra Spraw Wewnętrznych

§ 1.

Minister spraw wewnętrznych pełni funkcję szefa ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego.

§ 2.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jest aparatem wykonawczym ministra spraw wewnętrznych działającym zgodnie z jego zarządzeniami, decyzjami, poleceniami i rozkazami oraz pod jego nadzorem i kierownictwem.

§ 3.

1. Minister spraw wewnętrznych, zwany dalej „ministrem”, kieruje Ministerstwem Spraw Wewnętrznych przy pomocy I zastępcy ministra, podsekretarza stanu, komendanta głównego Milicji Obywatelskiej i dyrektorów departamentów (równorzędnych).

2. Minister może upoważnić osoby, o których mowa w ust. 1, do wydawania decyzji w jego imieniu w określonych przez niego sprawach.

§ 4.

1. Stałym organem doradczym i opiniodawczym ministra jest Kolegium Ministerstwa.

2. Kolegium Ministerstwa rozpatruje podstawowe zagadnienia dotyczące pracy resortu, wyrażając swoją opinię lub wnioski w formie uchwał na posiedzeniach zwyczajnych lub nadzwyczajnych.

3. W skład Kolegium wchodzi: I zastępca ministra, podsekretarze stanu, komendant główny Milicji Obywatelskiej, szefowie służb i dyrektor generalny Gabinetu Ministra.

4. W posiedzeniach Kolegium – decyzją ministra – mogą brać udział także inne osoby poza wymienionymi w ust. 3.

5. Na posiedzeniach Kolegium przewodniczy minister, I zastępca ministra lub wyznaczony przez ministra podsekretarz stanu.

6. Szczegółowy zakres działania i tryb pracy Kolegium określa regulamin nadany przez ministra.

§ 5.

1. W zależności od potrzeb minister może powoływać i inne kolegialne organy doradcze, opiniodawcze lub konsultacyjne.

2. Minister określa nazwę, skład osobowy, zakres i tryb działania organów, o których mowa w ust. 1.

§ 6.

W skład ministerstwa wchodzi:

1. Służby:

- 1) Wywiadu i Kontrwywiadu,
- 2) Bezpieczeństwa,
- 3) Milicji Obywatelskiej – Komenda Główna MO,
- 4) Wojsk MSW,
- 5) Polityczno-Wychowawcza,
- 6) Kadr i Doskonalenia Zawodowego,
- 7) Zabezpieczenia Operacyjnego,
- 8) Zabezpieczenia Materiałowego.

2. Jednostki organizacyjne:

- 1) Departament I,
- 2) Departament II,
- 3) Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa,
- 4) Departament Ochrony Gospodarki,
- 5) Departament Studiów i Analiz,
- 6) Zarząd Polityczno-Wychowawczy,
- 7) Główny Inspektorat Ministra,
- 8) Biuro Śledcze,
- 9) Gabinet Ministra,
- 10) Departament Kadr,
- 11) Departament Techniki,
- 12) Biuro Organizacyjno-Prawne,
- 13) Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy,
- 14) Zarząd I,
- 15) Biuro „A”,
- 16) Biuro „B”,
- 17) Biuro „C”,
- 18) Biuro Ochrony Rządu,
- 19) Biuro Paszportów,
- 20) Biuro RKW,
- 21) Biuro Prewencji,
- 22) Biuro Ruchu Drogowego,
- 23) Biuro Kryminalne,
- 24) Biuro d[o] W[alki] z Przestępstwami Gospodarczymi,
- 25) Biuro Dochodzeniowo-Śledcze,
- 26) Biuro Operacyjne,
- 27) Biuro Kontroli i Analiz,
- 28) Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego,
- 29) Departament Społeczno-Administracyjny,
- 30) Departament Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL)
- 31) Departament Finansów,
- 32) Zarząd Łączności,

- 33) Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej,
- 34) Departament Inwestycji,
- 35) Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych,
- 36) Zarząd Administracyjno-Gospodarczy,
- 37) Komendantura Ochrony Obiektów,
- 38) Redakcja „W Służbie Narodu”.

§ 7.

Ministrowi podlegają:

- 1) Dowództwo Wojsk Ochrony Pogranicza,
- 2) Dowództwo Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW,
- 3) Zarząd Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW,
- 4) Komenda Główna Straży Pożarnych,
- 5) Instytut Kryminalistyki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,
- 6) Instytut Medycyny Klinicznej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,
- 7) Akademia Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych w Łodzi, Szkoła Milicji Obywatelskiej im. Wiesława Ociepki w Słupsku, Szkoła Milicji Obywatelskiej im. gen. Henryka Słabczyka w Pile, Szkoła Ruchu Drogowego MO im. Franciszka Zubrzyckiego w Piaszcznie, Zakład Tresury Psów Służbowych MO w Sułkowicach, Ośrodek Nauczania Języków Obcych MSW w Sosnowcu.

§ 8.

Minister określi organizację i zakres działania służb i jednostek wymienionych w §§ 6 i 7.

Źródło: AAN, URM, 214/128, k. 3–5, 10, mps.

1989 sierpień 24, [Warszawa] – Zarządzenie nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych dotyczące przekształcenia departamentów MSW: III, IV, V i VI oraz Biura Studiów SB i Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu w departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Departament Ochrony Gospodarki oraz Departament Studiów i Analiz

Tajne
Egz. nr ^a81^a

Zarządzenie nr 075/89
ministra spraw wewnętrznych
z dnia 24 sierpnia 1989 r.

w sprawie likwidacji i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Na podstawie § 1a Uchwały nr 144/83 Rady Ministrów z dnia 21 października 1983 r. w sprawie nadania statutu organizacyjnemu Ministerstwu Spraw Wewnętrznych zmienionej Uchwałą nr 128/89 z dnia 22 sierpnia 1989 r. zarządza się, co następuje:

§ 1.

Dotychczasowe departamenty Ministerstwa Spraw Wewnętrznych: III, IV, V i VI oraz Biuro Studiów SB i Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu przekształca się w następujące jednostki organizacyjne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych:

- 1) Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa,
- 2) Departament Ochrony Gospodarki,
- 3) Departament Studiów i Analiz.

§ 2.

Do zakresu działania Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa należą w szczególności sprawy dotyczące:

- 1) przeciwdziałania przybierającej formy przestępstwa działalności osób lub grup dążących do podważenia konstytucyjnego porządku państwa, a przede wszystkim jego systemu parlamentarnego;
- 2) rozpoznawania i zapobiegania działalności osób lub grup mogących godzić w ogólnonarodowe dobra kultury lub w konstytucyjne prawa i wolności obywateli;
- 3) ochrony tajemnicy państwowej;
- 4) rozpoznawania i przeciwdziałania sprzecznej z porządkiem prawnym państwa ekstremalnej działalności osób lub grup, w tym nacjonalistycznych;
- 5) zapobiegania i zwalczania terroryzmu politycznego;

^{a-a} Wpisano odręcznie.

6) rozpoznawania i przeciwdziałania negatywnym przejawom działalności przebywających na terenie PRL cudzoziemców, mogącej godzić w porządek prawny państwa;

7) rozpoznawania, w oparciu o przewidziane prawem środki pracy Służby Bezpieczeństwa, nastrojów społecznych i informowania organów państwowych o istotnych elementach sytuacji społeczno-politycznej w kraju, a zwłaszcza występujących zagrożeniach w zakresie bezpieczeństwa państwa.

§ 3.

Do zakresu działania Departamentu Ochrony Gospodarki należą w szczególności sprawy dotyczące:

1) ochrony ekonomicznych interesów państwa poprzez rozpoznawanie i przeciwdziałanie ujemnym zjawiskom zagrażającym bezpieczeństwu państwa i porządkowi publicznemu, w szczególności ujawnianie, zapobieganie i zwalczanie szpiegostwa gospodarczego i innej przestępczości skierowanej przeciwko podstawowym interesom gospodarczym państwa, m.in. w takich dziedzinach jak:

- stosunki gospodarcze z zagranicą;
- bankowość, finanse, giełdy;
- nowe technologie i patenty;
- rolnictwo, leśnictwo i gospodarka żywnościowa;
- handel wewnętrzny;
- ochrona bogactw narodowych i środowiska naturalnego;
- podstawowe gałęzie przemysłu, w tym pracujące dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa państwa;
- działalność spółek i innych podmiotów gospodarczych, w tym z udziałem kapitału zagranicznego;

2) rozpoznawania i przeciwdziałania innym zdarzeniom i działalności zagrażającym podstawowym interesom gospodarczym państwa;

3) ogólnej koordynacji ochrony uspołecznionych zakładów pracy szczególnie ważnych dla gospodarki narodowej i kontroli działalności uzbrojonych specjalistycznych formacji ochronnych;

4) uzyskiwania i gromadzenia drogą oficjalną, operacyjną i przy użyciu środków technicznych, informacji o charakterze gospodarczym mogących być przydatnymi dla organów państwowych, w tym również rządowych.

§ 4.

Do zakresu działania Departamentu Studiów i Analiz należy działalność studyjna, analityczna i informacyjna odnosząca się do obszarów działania departamentów, o których mowa w § 2 i 3, w tym zwłaszcza:

1) ujawnianie tendencji zmierzających do obalenia przemocą konstytucyjnego ustroju państwa;

2) wypracowywanie koncepcji oraz przedsięwzięć profilaktycznych służących rozpoznawaniu i zapobieganiu działalności mogącej godzić w konstytucyjny porządek państwa;

3) podejmowanie, na podstawie dokonywanych analiz i ocen w oparciu o przewidziane prawem środki pracy Służby Bezpieczeństwa, przedsięwzięć mających na celu

ujawnianie zdarzeń oraz nastrojów w wybranych grupach i środowiskach, mogących prowadzić do osłabienia gospodarki lub bezpieczeństwa państwa albo godzić w konstytucyjne prawa i wolności obywateli oraz inspirowanie odpowiednich przeciwdziałań;

4) uzyskiwanie, gromadzenie oraz opracowywanie informacji, analiz oraz prognoz dla organów państwowych z zakresu działania Służby Bezpieczeństwa;

5) doskonalenie form i metod pracy Służby Bezpieczeństwa.

§ 5.

Niewymienione w §§ 2, 3 i 4 zakresy działania dotychczasowych Departamentów III, IV, V i VI, Biura Studiów i Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu tracą moc.

§ 6.

Przepisy zarządzenia stosuje się do odpowiednich komórek organizacyjnych wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych.

§ 7.

Tracą moc zarządzenia ministra spraw wewnętrznych:

1) nr 0025 z dnia 15 czerwca 1979 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Departamentu III MSW zmienione zarządzeniem nr 002/81, decyzją nr 021/83 i zarządzeniem nr 0082/83;

2) nr 0023 z dnia 16 maja 1979 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu III A MSW i jego odpowiedników w terenie, zmienione zarządzeniami nr 003/81 i nr 0083/83;

3) nr 0067/84 z dnia 30 listopada 1984 r. w sprawie organizacji i zakresu działania Departamentu IV MSW;

4) nr 0068/84 z dnia 30 listopada 1984 r. w sprawie organizacji i zakresu działania Departamentu IV MSW, zmienione decyzją nr 039/85;

5) nr 0050/82 z dnia 1 czerwca 1982 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Biura Studiów Służby Bezpieczeństwa MSW;

6) nr 074/84 z dnia 27 grudnia 1984 r. w sprawie zakresu działania i organizacji Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu MSW.

§ 8.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Minister spraw wewnętrznych

(-)

Źródło: AIPN, 0045/100, k. 558–560, mps.

Nr 23

1989 wrzesień 7, [Warszawa] – Zarządzenie nr 72/89 ministra spraw wewnętrznych dotyczące nadania Akademii Spraw Wewnętrznych statutu i regulaminu studiów (wraz z załącznikami)

Zarządzenie nr 72/89 ministra spraw wewnętrznych

z dnia 7 września 1989 r.

w sprawie nadania Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie
statutu i regulaminu studiów

Na podstawie art. 4 ust. 2 pkt 2 i 4 w związku z art. 53 ust. 5 Ustawy z dnia 31 marca 1965 r. o wyższym szkolnictwie wojskowym (DzU, 1987, nr 27, poz. 156) zarządza się, co następuje:

§ 1.

Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie nadaje się statut stanowiący załącznik nr 1 do niniejszego zarządzenia.

§ 2.

Ustala się i wprowadza regulamin studiów w Akademii Spraw Wewnętrznych stanowiący załącznik nr 2 do niniejszego zarządzenia.

§ 3.

Tracą moc:

1) Zarządzenie nr 103 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 września 1972 r. w sprawie nadania statutu Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie (DzUrz. MSW, nr 8, poz. 28; z 1977 r., nr 4, poz. 9);

2) Zarządzenie nr 107 ministra spraw wewnętrznych z dnia 28 września 1972 r. w sprawie ustalenia regulaminu studiów w Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie (DzUrz. MSW, nr 8, poz. 30);

3) Zarządzenie nr 64 ministra spraw wewnętrznych z dnia 6 sierpnia 1974 r. w sprawie regulaminu zaocznych studiów magisterskich w Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie (DzUrz. MSW, nr 4, poz. 14);

4) zarządzenia ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 lutego 1988 r.:

a) nr 03/88 w sprawie nadania statutu Wyższej Szkole Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego,

b) nr 4/88 w sprawie ustalenia regulaminu studiów w Wyższej Szkole Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego,

c) nr 05/88 w sprawie nadania statutu Wyższej Szkole Oficerskiej im. generała Franciszka Józwiaka – Witolda,

d) nr 6/88 w sprawie ustalenia regulaminu studiów w Wyższej Szkole Oficerskiej im. generała Franciszka Józwiaka – Witolda.

§ 4.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister spraw wewnętrznych

(-) gen. broni Czesław Kiszczak

Statut
Akademii Spraw Wewnętrznych

Rozdział I
Postanowienia ogólne

§ 1.

1. Akademia Spraw Wewnętrznych, zwana dalej „akademią”, utworzona na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1972 r. (DzU, 1972, nr 34, poz. 233) jest jednostką resortu spraw wewnętrznych oraz jednocześnie szkołą wyższą w rozumieniu art. 1 ust. 2 Ustawy z dnia 31 marca 1965 r. o wyższym szkolnictwie wojskowym (DzU, 1987, nr 27, poz. 156).

2. Akademia działa na podstawie Ustawy z dnia 31 marca 1965 r. o wyższym szkolnictwie wojskowym (DzU, 1987, nr 27, poz. 156), zwanej dalej „ustawą” oraz niniejszego statutu i innych przepisów wydanych w wykonaniu ustawy.

3. Zadania i tryb działania akademii jako jednostki resortu spraw wewnętrznych określają przepisy dotyczące resortu i jego funkcjonariuszy.

§ 2.

1. Minister spraw wewnętrznych sprawuje zwierzchni nadzór nad akademią.

2. Szef Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego MSW sprawuje bezpośredni nadzór nad działalnością akademii.

3. Członkowie kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (podsekretarze stanu i szefowie służb) udzielają akademii niezbędnej pomocy specjalistycznej w sprawach kształcenia, badań naukowych i organizacyjnych oraz w zakresie swojego działania sprawują nad nią nadzór funkcjonalny.

§ 3.

1. Akademia Spraw Wewnętrznych uczestniczy w ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego poprzez kształcenie i wychowanie kadr, prowadzenie badań naukowych, doradztwo naukowe oraz wykonywanie innych zadań wynikających z przepisów wydanych przez ministra spraw wewnętrznych.

2. Funkcje kierownicze w akademii sprawują funkcjonariusze i pracownicy cywilni resortu spraw wewnętrznych z autorytetem naukowym, predyspozycjami organizacyjnymi i politycznymi, posiadający umiejętności kierowania i wychowywania powierzonych im służbowo kadry.

§ 4.

1. Akademia zajmuje się w swojej działalności procesami kształcenia, wychowania i badań naukowych.

2. Podstawowym zadaniem akademii jest kształcenie kadr oficerskich dla jednostek resortu spraw wewnętrznych, a w tym kadr dydaktycznych i naukowych dla szkolnictwa resortowego i resortowych jednostek badawczo-rozwojowych.

3. Realizując zadania, o których mowa w ust. 2, akademia w szczególności:

1) kształci wysoko kwalifikowanych oficerów resortu spraw wewnętrznych, posiadających wszechstronną wiedzę ogólną i specjalistyczną;

2) wychowuje słuchaczy w duchu patriotyzmu, zaangażowania w sprawę wszechstronnego rozwoju ojczyzny, traktowania bezpieczeństwa i niepodległości Polski jako najwyższego dobra oraz poszanowania i ochrony praw obywateli państwa;

3) rozwija u słuchaczy szczególnie ważne dla funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych cechy charakteru, a zwłaszcza odwagę, poczucie honoru i odpowiedzialności, zdyscyplinowanie, predyspozycje dowódcze, samodzielność w podejmowaniu decyzji i działaniach zgodnych z prawem, inicjatywę, dyspozycyjność, odporność psychiczną i sprawność fizyczną, jak również kulturę bycia, umiejętność twórczego myślenia i wytrwałość w służbie.

4. Akademia ponadto:

1) prowadzi działalność naukowo-badawczą w dziedzinie specjalistycznych dyscyplin naukowych o bezpieczeństwie państwa i porządku publicznym, nauk prawnych, nauki o polityce oraz innych dziedzin i dyscyplin naukowych ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb resortu spraw wewnętrznych;

2) upowszechnia wyniki badań naukowych oraz sprawuje doradztwo naukowe, a także współuczestniczy we wdrażaniu wyników swych badań;

3) organizuje sesje, zjazdy, sympozja oraz konferencje naukowe;

4) współdziała w rozwoju nauki, w szczególności w dziedzinach mających praktyczne znaczenie dla ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego, z:

a) jednostkami organizacyjnymi i szkołami resortu spraw wewnętrznych,

b) wojskowymi i cywilnymi szkołami wyższymi w kraju,

c) placówkami naukowymi Polskiej Akademii Nauk,

d) innymi jednostkami badawczo-rozwojowymi.

5. Współpracuje z akademiami i szkołami wyższymi o tym samym lub podobnym profilu funkcjonującymi w innych państwach.

§ 5.

1. W akademii prowadzi się studia w zakresie specjalistycznych dyscyplin o bezpieczeństwie państwa i porządku publicznym, prawa, administracji i nauk politycznych, w formie studiów stacjonarnych i studiów zaocznych.

2. W akademii prowadzi się także studia podyplomowe i kursy doskonalenia zawodowego, studia doktoranckie oraz inne studia i kursy specjalistyczne.

3. Organizację i sposób odbywania studiów lub kursów oraz przeprowadzania egzaminów w akademii określają regulaminy.

4. Wiodącymi kierunkami badań naukowych w akademii są badania z zakresu specjalistycznych dyscyplin o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego, nauk prawnych (w tym kryminalistyki i kryminologii), nauki o polityce oraz historii najnowszej.

§ 6.

1. Gospodarka finansowa akademii obejmuje całokształt działalności uczelni, a w szczególności:

- 1) dydaktyczną i wychowawczą,
 - 2) badawczą prowadzoną na potrzeby własne oraz na zlecenie na zasadach odpłatności,
 - 3) ogólnoresortową.
2. Akademia prowadzi gospodarkę finansową na zasadach określonych dla resortowych jednostek budżetowych.

§ 7.

Akademia prowadzi działalność wydawniczą i informacyjną, w szczególności w zakresie:

- 1) monografii i innych druków zwartych;
- 2) własnych wydawnictw periodycznych o charakterze naukowo-dydaktycznym i informacyjnym;
- 3) podręczników, skryptów i innych pomocy dydaktycznych;
- 4) materiałów z sesji, zjazdów, sympozjów oraz konferencji naukowych;
- 5) wydawnictw informacyjno-bibliograficznych.

§ 8.

Do obowiązków nauczycieli akademickich należy w szczególności:

- 1) pogłębianie oraz doskonalenie swych kwalifikacji dydaktycznych i naukowych;
- 2) wychowanie słuchaczy w duchu patriotyzmu, poszanowania prawa, troski o bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz o dobro obywateli;
- 3) kształtowanie w słuchaczach pożądanых cech osobowych oficera, walorów intelektualnych i osobowościowych, motywacji do służby w resorcie spraw wewnętrznych, aktywności w nauce i wzbogacanie wiedzy oraz dociekliwości badawczej;
- 4) kształtowanie w słuchaczach właściwych postaw etycznych i społecznych;
- 5) prawidłowe realizowanie programów nauczania i wychowania, ciągłe doskonalenie metod działalności w tym zakresie oraz osiągnięcie jak najlepszych wyników w służbie lub w pracy.

Rozdział II

Jednostki organizacyjne akademii

§ 9.

1. Akademia jest uczelnią wielowydziałową.
2. Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi akademii w zakresie działalności dydaktyczno-wychowawczej oraz naukowej są:

- 1) Wydział Polityczno-Prawny;
 - 2) Wydział Bezpieczeństwa Państwa;
 - 3) Wydział Porządku Publicznego.
3. Jednostkami organizacyjnymi w zakresie działalności dydaktyczno-wychowawczej i naukowej w poszczególnych wydziałach są instytuty i katedry.

4. Jednostki organizacyjne wymienione w ust. 3 mogą mieć także charakter jednostek pozawydziałowych lub międzywydziałowych.

5. Jednostkami pomocniczymi działalności podstawowej w poszczególnych wydziałach również są:

- 1) Studium Języków Obcych,
- 2) Studium Wychowania Fizycznego.

§ 10.

1. Akademia posiada Bibliotekę Główną wykonującą zadania dydaktyczne, naukowe i usługowe.

2. Poza Biblioteką Główną działają również biblioteki w wydziałach zamiejscowych akademii.

3. Biblioteki akademii tworzą jednolity system biblioteczno-informacyjny, którego organizację i sposób działania określa regulamin nadany przez komendanta akademii.

§ 11.

1. W akademii działają ponadto służby i komórki organizacyjne, których głównym zadaniem jest ochrona i zapewnienie warunków realizacji procesów dydaktyczno-wychowawczego i naukowo-badawczego oraz działalności akademii jako uczelni i jednostki resortu spraw wewnętrznych w zakresie organizacyjnym, kadrowym, gotowości bojowej i mobilizacyjnej, administracyjno-gospodarczym, finansowym, ochrony zdrowia, materiałowym, technicznym, kulturalno-oświatowym i socjalno-bytowym.

2. Bezpośrednie podporządkowanie służbowe oraz zasady funkcjonowania jednostek organizacyjnych, służb, komórek oraz oddziałów i pododdziałów szkolnych ustala komendant akademii.

3. Szczegółową strukturę organizacyjną akademii określa etat wprowadzony zarządzeniem organizacyjnym ministra spraw wewnętrznych.

Rozdział III

Organy akademii i ich kompetencje

§ 12.

Organami jednoosobowymi akademii są:

- 1) komendant akademii – rektor,
- 2) komendant wydziału – dziekan.

§ 13.

1. Komendant akademii jest jej dowódcą jako jednostki organizacyjnej resortu spraw wewnętrznych i rektorem.

2. Komendant akademii jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszy, pracowników cywilnych i słuchaczy akademii.

3. Komendant akademii wykonuje swoje zadania samodzielnie oraz przy pomocy zastępców i innych podległych mu organów.

§ 14.

1. Komendant akademii kieruje całokształtem działalności uczelni, głównie w zakresie procesów kształcenia, wychowania i badań naukowych.

2. Do kompetencji komendanta akademii należy w szczególności:

- 1) zapewnienie sprawnego funkcjonowania akademii i jej rozwoju;
- 2) zapewnienie przestrzegania obowiązujących w resorcie spraw wewnętrznych aktów normatywnych oraz utrzymania wzorowego porządku i dyscypliny w akademii;
- 3) podejmowanie decyzji w sprawach kadrowych w ramach uprawnień określonych odrębnymi przepisami;
- 4) powoływanie Rady Naukowej Akademii oraz Rady Bibliotecznej;
- 5) kierowanie pracą Rady Naukowej, przewodniczenie jej obradom i zatwierdzanie uchwał z wyjątkiem tych, które dotyczą nadawania stopni naukowych;
- 6) zatwierdzanie podstawowych planów działalności wewnętrznej akademii;
- 7) zatwierdzanie szczegółowych planów studiów i programów nauczania oraz planów badań naukowych;
- 8) występowanie z wnioskami w sprawach tworzenia, przekształcania lub znoszenia jednostek organizacyjnych w akademii;
- 9) czuwanie nad należyłą obsadą stanowisk nauczycieli akademickich, a także nad podnoszeniem kwalifikacji przez osoby zajmujące te stanowiska;
- 10) przedstawianie wniosków o nadanie nauczycielom akademickim tytułów profesora zwyczajnego (nadzwyczajnego), stanowiska docenta z mianowania oraz występowanie z wnioskami o nadanie tytułów honorowych, orderów i odznaczeń, a także nagród państwowych i resortowych;
- 11) tworzenie słuchaczom warunków do samodzielnego studiowania;
- 12) przeprowadzanie okresowych ocen nauczycieli akademickich;
- 13) powoływanie uczelnianych komisji dla dokonania oceny cywilnych nauczycieli akademickich;
- 14) dysponowanie środkami finansowymi i materiałowymi.

3. Kompetencje komendanta akademii jako dowódcy jednostki organizacyjnej w resorcie spraw wewnętrznych określają odrębne przepisy.

4. W celu realizacji kompetencji określonych w ust. 1, 2 i 3 komendant akademii wydaje zarządzenia i rozkazy oraz podejmuje decyzje.

§ 15.

1. Zastępca komendanta akademii będący profesorem lub docentem jest prorektorem akademii.

2. Zastępcy komendanta akademii kierują określonymi dziedzinami działalności uczelni zgodnie z zasadami ustalonymi przez komendanta i w tym zakresie są przełożonymi funkcjonariuszy, pracowników i słuchaczy akademii.

§ 16.

Zastępca komendanta akademii do spraw dydaktycznych odpowiada za organizowanie, koordynowanie i nadzorowanie procesu szkolenia w akademii.

§ 17.

Zastępca komendanta do spraw naukowych odpowiada za organizowanie, koordynowanie i nadzorowanie działalności naukowo-badawczej i wydawniczej w akademii, upowszechnianie wyników badań oraz za naukowy rozwój kadry akademii.

§ 18.

Zastępca komendanta do spraw politycznych odpowiada za całokształt działalności polityczno-wychowawczej w uczelni, a zwłaszcza w jednostkach organizacyjnych, słuchaczy wszystkich form i kierunków studiów.

§ 19.

Zastępca komendanta akademii do spraw administracyjno-gospodarczych odpowiada za całokształt działalności finansowej, gospodarczej i administracyjnej uczelni. Przydzielone są mu również sprawy socjalno-bytowe i zdrowotne kadry i słuchaczy.

§ 20.

1. Na czele wydziału stoi komendant – dziekan.
2. Komendant wydziału jest przełożonym funkcjonariuszy, pracowników cywilnych i słuchaczy wydziału.
3. Komendant wydziału jest ponadto dowódcą wydziału jako jednostki organizacyjnej resortu spraw wewnętrznych, kieruje służbami funkcjonariuszy, administracji i gospodarki w wydziale. Stosownie do posiadanych kompetencji podejmuje decyzje w sprawach kadrowych, finansowych, administracyjno-gospodarczych i innych dotyczących wydziału, zapewniając jego sprawne funkcjonowanie.
4. Komendant wydziału wykonuje swoje zadania osobiście lub przy pomocy zastępców oraz innych podległych mu organów i osób.

§ 21.

1. Komendant wydziału kieruje całokształtem procesu kształcenia, wychowania i badań naukowych w wydziale.
2. Do głównych zadań komendanta wydziału należy:
 - 1) dbanie o właściwy kierunek rozwoju wydziału i zapewnienie prawidłowej realizacji planowych zadań oraz koordynacji pracy w wydziale;
 - 2) czuwanie nad prawidłową realizacją planów studiów i programów nauczania oraz bieżąca kontrola przebiegu procesu dydaktycznego;
 - 3) podejmowanie działań na rzecz zapewnienia wysokiego poziomu kształcenia;
 - 4) udzielanie zezwoleń na indywidualny tok studiów;
 - 5) kontrola prawidłowości ewidencji i dokumentacji zajęć dydaktycznych, a w tym wydawanych dyplomów lub świadectw;
 - 6) podejmowanie decyzji w sprawach urlopów i przerw w nauczaniu słuchaczy;
 - 7) podejmowanie decyzji w sprawach nagradzania i karania słuchaczy oraz zwalniania, wydalania i skreślenia z listy słuchaczy;
 - 8) podejmowanie wobec nauczycieli akademickich i słuchaczy innych decyzji, zgodnie z kompetencjami wynikającymi z regulaminu studiów;
 - 9) sporządzanie założeń i projektów planów badań naukowych wydziału;

10) zlecenie kompetentnym jednostkom organizacyjnym wydziału podejmowanie badań oraz przygotowanie ekspertyz, opinii i raportów naukowych;

11) bieżący nadzór nad działalnością naukowo-badawczą wydziału;

12) sprawowanie nadzoru nad podnoszeniem kwalifikacji przez nauczycieli akademickich i innych pracowników wydziału oraz podejmowanie działań na rzecz rozwoju naukowego nauczycieli akademickich wydziału;

13) inspirowanie i nadzorowanie sesji, zjazdów, sympozyjów oraz konferencji naukowych organizowanych w wydziale;

14) inicjowanie współpracy naukowej wydziału ze szkołami lub placówkami naukowo-badawczymi w zakresie kierunków studiów i badań naukowych wydziału.

3. Komendant wydziału uprawniony jest do podejmowania decyzji, wydawania zarządzeń i rozkazów we wszystkich sprawach dotyczących wydziału, poza zastrzeżonymi do kompetencji komendanta akademii.

§ 22.

1. Na czele instytutu stoi dyrektor, który jest przełożonym całego stanu osobowego instytutu i odpowiada za realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych i naukowych instytutu. Zastępuje go jeden z kierowników zakładu.

2. Na czele katedry stoi kierownik, który jest przełożonym całego stanu osobowego katedry i odpowiada za realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych i naukowych katedry. Zastępuje go jeden z zastępców kierownika katedry.

3. Dyrektor instytutu i kierownik katedry wykonują swoje zadania osobiście lub przy pomocy podległych im funkcjonariuszy i pracowników.

4. Do głównych zadań dyrektora instytutu i kierownika katedry odpowiednio należy:

1) opracowywanie projektów planów studiów i programów kształcenia;

2) kontrolowanie wykonywania planów studiów i programów nauczania;

3) organizowanie pracy dydaktycznej i naukowo-badawczej;

4) organizowanie zebrań, sesji, sympozyjów i konferencji naukowych;

5) kontrolowanie wykonania planów naukowych w pozycjach i częściach realizowanych przez pracowników instytutu (katedry);

6) przedstawianie Radzie Wydziału zasadniczych problemów dotyczących instytutu (katedry);

7) inicjowanie ulepszania metod pracy pod względem organizacyjnym, dydaktyczno-wychowawczym i naukowym;

8) przewodniczenie komisjom przeprowadzającym egzaminy magisterskie i dyplomowe;

9) reprezentowanie w celach naukowych instytutu (katedry) na zewnątrz.

§ 23.

Na czele zakładu stoi kierownik, który jest przełożonym funkcjonariuszy i pracowników zakładu i jest odpowiedzialny za realizację jego zadań.

§ 24.

1. Dyrektor Biblioteki Głównej kieruje systemem biblioteczno-informacyjnym akademii, a w szczególności:

- 1) jest przełożonym pracowników Biblioteki Głównej;
- 2) organizuje i nadzoruje prace w Bibliotece Głównej oraz sprawuje nadzór funkcjonalny nad bibliotekami wchodzącymi w skład sieci bibliotecznej akademii;
- 3) ustala kierunki działalności biblioteczno-informacyjnej stosownie do potrzeb procesu dydaktycznego i badawczego akademii;
- 4) przewodniczy posiedzeniom Rady Bibliotecznej;
- 5) organizuje doskonalenie kadry bibliotecznej i odpowiada za jej rozwój;
- 6) inspiruje rozwój czytelnictwa naukowego kadry i słuchaczy akademii;
- 7) sprawuje nadzór nad inwentaryzacją zbiorów bibliotecznych akademii oraz dba o ich prawidłowe i systematyczne uzupełnianie;
- 8) przedkłada zastępcy komendanta akademii do spraw naukowych wnioski w sprawie działalności i rozwoju biblioteki.

2. Podział czynności pomiędzy dyrektorem Biblioteki Głównej a kierownikami bibliotek wydziałowych określa komendant akademii w regulaminie.

§ 25.

Dowódca kursu pododdziału szkolnego kieruje procesem wychowania i szkolenia resortowego i ogólnowojskowego podległych mu słuchaczy oraz podlega w swej działalności komendantowi (dziekanowi) wydziału w zakresie działalności dydaktycznej.

§ 26.

Organami kolegialnymi akademii są:

- 1) Rada Naukowa Akademii,
- 2) Rada Wydziału,
- 3) Rada Biblioteczna.

§ 27.

Do głównych zadań Rady Naukowej należy w szczególności:

- 1) podejmowanie inicjatyw oraz opiniowanie spraw dotyczących organizacji i rozwoju akademii, a także analizowanie efektywności jej funkcjonowania pod względem dydaktycznym, wychowawczym i naukowym, w zgodności z ustawą o wyższym szkolnictwie wojskowym;
- 2) opiniowanie projektów programów nauczania oraz planów badań naukowych w akademii;
- 3) opiniowanie oraz przedstawianie wniosków i propozycji w sprawach współpracy akademii z innymi szkołami i instytutami krajowymi i zagranicznymi;
- 4) ocenianie rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej akademii oraz inspirowanie i wnioskowanie przedsięwzięć w tym zakresie;
- 5) opiniowanie wniosków o przedstawianie kandydatów do tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego i profesora zwyczajnego i mianowania na stanowisko docenta;
- 6) opiniowanie uchwał Rady Wydziału w sprawach realizacji programów nauczania;
- 7) rozpatrywanie innych spraw przedkładanych przez przewodniczącą Rady.

§ 28.

Do głównych zadań Rady Wydziału należy w szczególności:

- 1) wnioskowanie w sprawach dotyczących organizacji, funkcjonowania i rozwoju wydziału;
- 2) dokonywanie systematycznej oceny działalności dydaktyczno-wychowawczej i naukowej wydziału;
- 3) ustalanie kierunków, trybu i dokonywanie ocen efektywności współpracy wydziału z jednostkami resortu spraw wewnętrznych oraz innymi krajowymi placówkami dydaktycznymi i naukowymi;
- 4) opiniowanie wniosków dotyczących powołania dyrektorów instytutów (kierowników katedr);
- 5) prowadzenie analizy rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej wydziału;
- 6) nadawanie, w ramach przyznanych uprawnień, stopni naukowych;
- 7) występowanie z wnioskami o nadanie tytułów profesora zwyczajnego (nadzwyczajnego), opiniowanie wniosków o mianowanie na stanowisko docenta, a także opiniowanie zatrudnienia w charakterze profesora i docenta kontraktowego;
- 8) przygotowanie i przedstawianie komendantowi akademii opinii w ważnych sprawach naukowych dotyczących wydziału;
- 9) wykonywanie innych zadań wynikających z regulaminu studiów.

§ 29.

Rada Biblioteczna Akademii zwana dalej Radą Biblioteczną jest organem doradczym i opiniodawczym dyrektora Biblioteki Głównej w sprawach dotyczących działalności biblioteki i związanym z nią systemem biblioteczno-informacyjnym.

§ 30.

1. Rada Biblioteczna akademii współpracuje z dyrektorem Biblioteki Głównej w sprawach:

- 1) dostosowania kierunków działalności biblioteczno-informacyjnej do potrzeb procesu dydaktyczno-wychowawczego i naukowo-badawczego;
- 2) polityki gromadzenia, udostępniania i selekcji zbiorów bibliotecznych;
- 3) podejmowania przedsięwzięć informacyjno-dokumentacyjnych Biblioteki oraz działań popularyzatorskich w tym zakresie;
- 4) występowania z wnioskami dotyczącymi struktury i organizacji Biblioteki Głównej i bibliotek wydziałowych;
- 5) planowania i kontroli realizacji zadań Biblioteki Głównej i bibliotek wydziałowych.

2. Szczegółowy zakres kompetencji Rady Bibliotecznej określa regulamin.

Rozdział IV

Uroczystości i odznaka akademii

§ 31.

Akademia obchodzi następujące uroczystości:

- 1) inaugurację roku akademickiego z immatrykulacją nowo przyjętych słuchaczy;
- 2) zakończenie roku akademickiego z ceremonią wręczenia dyplomów i promocją na pierwszy stopień oficerski;

- 3) uroczystości jubileuszowe;
- 4) nadanie tytułu doktora honoris causa;
- 5) inne uroczystości ustalone przez komendanta akademii.

§ 32.

Promocja na stopień naukowy doktora oraz wręczenie dyplomu doktora habilitowanego odbywa się raz w roku podczas inauguracji roku akademickiego.

§ 33.

Absolwentom studiów wydaje się dyplom i nadaje się odznakę ukończenia akademii.

Rozdział V

Postanowienia końcowe

§ 34.

Po ogłoszeniu statutu komendant akademii określa szczegółowy zakres pracy jednostek organizacyjnych i poszczególnych stanowisk pracy, zgodnie z posiadanym etatem.

Regulamin studiów

Rozdział I

Przepisy ogólne

§ 1.

Niniejszy regulamin dotyczy wyższych studiów pierwszego stopnia (zawodowych) dziennych i zaocznych oraz jednolitych i uzupełniających magisterskich studiów dziennych i zaocznych prowadzonych w akademii. Przepisy regulaminu stosuje się odpowiednio do studiów podyplomowych i kursów doskonalenia.

§ 2.

1. Studia w akademii odbywają się na podstawie planów i programów nauczania obowiązujących na poszczególnych kierunkach studiów.

2. Studia podyplomowe i kursy doskonalenia prowadzi się według programów dla nich ustalonych.

§ 3.

1. W okresie trwania wyższych studiów stacjonarnych słuchacze pozostają na etatach akademii.

2. Słuchacze innych niż wymienione w ust. 1 rodzajów kształcenia pozostają na etatach jednostek macierzystych.

§ 4.

Komendant wydziału (dziekan) wyznacza opiekunów poszczególnych lat studiów spośród nauczycieli akademickich.

Dla usprawnienia procesu dydaktycznego i wychowawczego komendant wydziału (dziekan) może powołać obok opiekunów dydaktycznych również zespoły dydaktyczne i rady pedagogiczne.

§ 5.

1. Podstawową jednostką organizacyjno-dydaktyczną w akademii jest pluton lub grupa dydaktyczna.

2. Komendant wydziału (dziekan) zatwierdza podział słuchaczy na plutony (grupy dydaktyczne) oraz wyznacza spośród słuchaczy nieetatowych zastępców dowódców pododdziałów szkolnych (kursów) oraz dowódców plutonów (grup dydaktycznych).

3. Słuchacze wyznaczeni do pełnienia funkcji dowódczych wchodzi w skład plutonu (grupy dydaktycznej).

4. Do zakresu obowiązków dowódcy plutonu (grupy dydaktycznej) należy:

1) kontrolowanie przestrzegania przez słuchaczy ustalonego porządku dziennego i rozkładu zajęć;

2) sprawdzanie obecności słuchaczy na zajęciach i prowadzenia dziennika lekcyjnego plutonu (grupy dydaktycznej) oraz składanie meldunku prowadzącemu zajęcia;

- 3) podawanie słuchaczom do wiadomości rozkazów i zarządzeń przełożonych oraz egzekwowanie należytego ich przestrzegania, wykonywania;
- 4) pobieranie materiałów szkoleniowych i pomocy naukowych dla grupy, dopilnowanie ich podziału i zwrotu;
- 5) pilnowanie przestrzegania porządku w salach wykładowych podczas zajęć i nauki własnej oraz w miejscu zakwaterowania słuchaczy;
- 6) czuwanie nad przestrzeganiem przez słuchaczy tajemnicy państwowej i służbowej oraz pilnowanie, aby praca z dokumentami i pomocami oznaczonymi klauzulą tajności odbywała się w pomieszczeniach do tego przeznaczonych.

Rozdział II

Prawa i obowiązki słuchaczy

§ 6.

1. Słuchaczom przysługuje corocznie urlop wypoczynkowy oraz inne urlopy w wymiarze i na zasadach określonych w przepisach obowiązujących w resorcie spraw wewnętrznych.

2. Słuchaczom odbywającym studia stacjonarne w okresie trwania zajęć programowych i praktyk przysługuje ponadto urlop okolicznościowy w wymiarze 3 dni (w tym jeden dzień wolny od pracy) w każdym miesiącu.

3. Określenie terminów i udzielenie urlopów, o których mowa w ust. 2, należy do komendanta wydziału (dziekana).

4. Słuchacz traci prawo do urlopu, o którym mowa w ust. 2, jeżeli nie wykorzysta go w terminie wyznaczonym.

5. W czasie odbywania studiów zaocznych słuchaczom przysługują urlopy szkoleniowe w terminach ustalonych planem studiów w wymiarze:

1) do 28 dni w każdym roku studiów – w celu wysłuchania wykładów, odbycia seminariów, ćwiczeń, konsultacji i innych zajęć obowiązujących na studiach;

2) 21 dni na przygotowanie pracy magisterskiej (dyplomowej) i złożenie egzaminu magisterskiego (dyplomowego).

§ 7.

1. Do obowiązków słuchaczy należy pełne wykorzystanie możliwości kształcenia się oraz postępowanie zgodne z przepisami obowiązującymi w resorcie spraw wewnętrznych, zasadami etyki zawodowej i regulaminem studiów. W szczególności słuchacze są obowiązani do:

1) brania aktywnego udziału we wszystkich zajęciach dydaktycznych określonych w rozkładzie zajęć oraz w innych przedsięwzięciach dydaktyczno-wychowawczych uczelni;

2) zaliczania w terminie wszystkich zajęć dydaktycznych, zaliczania przedmiotów oraz składania egzaminów;

3) odbywania praktyk przewidzianych w planie studiów i ich zaliczania;

4) opracowania i złożenia w ustalonym terminie pracy magisterskiej (dyplomowej);

5) wykonywania innych obowiązków związanych z przebiegiem studiów oraz zadaniami specjalnymi wykonywanymi przez uczelnię;

6) aktywnego uczestniczenia w działalności społeczno-politycznej;

7) dbania o godność funkcjonariusza – słuchacza i dobre imię uczelni;

- 8) okazywania szacunku przełożonym i pracownikom uczelni;
 - 9) przestrzegania przepisów o ochronie tajemnicy służbowej i państwowej.
2. Słuchacze mają również obowiązek przestrzegania regulaminów służby wewnętrznej, przepisów wewnętrznych uczelni, zarządzeń i poleceń przełożonych oraz poszanowania mienia uczelni.
3. Słuchacz studiów zaocznych, który nie przybył na sesję stacjonarną lub seminarium magisterskie (dyplomowe), obowiązany jest w terminie 14 dni powiadomić kierownika studiów o przyczynie nieobecności. Powiadomienie w tej sprawie opiniuje kierownik jednostki, w której słuchacz pełni służbę.
4. O nieusprawiedliwionej nieobecności słuchacze na sesji kierownik studiów zaocznych powiadamia kierownika jednostki macierzystej.

§ 8.

Słuchacze mają prawo do:

- 1) wszechstronnego rozwijania oraz doskonalenia swojej wiedzy i umiejętności, kwalifikacji zawodowych i wartości osobowych niezbędnych do dalszego pełnienia służby w resorcie spraw wewnętrznych;
- 2) rozwijania własnych zainteresowań naukowych poprzez uczestniczenie w pracach naukowo-badawczych uczelni oraz kołach zainteresowań i kołach naukowych;
- 3) uzyskiwania pomocy od władz uczelni, kadry nauczycieli akademickich i kadry doświadczonej w sprawach związanych z realizacją procesu dydaktycznego i wychowawczego;
- 4) korzystania na zasadach określonych odrębnymi przepisami z księgozbioru biblioteki i czytelnicy oraz pomieszczeń, urządzeń i środków dydaktycznych uczelni;
- 5) rozwijania zainteresowań kulturalnych, turystycznych i sportowych oraz korzystania w tym celu z bazy rekreacyjno-sportowej uczelni;
- 6) przynależności do organizacji społeczno-politycznych działających w uczelni;
- 7) zgłaszania wniosków i propozycji dotyczących treści kształcenia oraz innych spraw związanych z procesem nauczania;
- 8) ubiegania się w uzasadnionych przypadkach o przeniesienie ze studiów stacjonarnych na studia zaoczne, a także odwrotnie. Warunki, termin i sposób wyrównania zaległości wynikających z różnicy toku studiów określa komendant wydziału (dziekan);
- 9) studiowania według indywidualnych planów i programów studiów na zasadach określonych przez Radę Wydziału.

§ 9.

Indywidualny tok studiów polega głównie na umożliwieniu słuchaczom – wykazującym predyspozycje, zdolności i zamiłowanie do pracy naukowo-dydaktycznej – opanowania poszerzonego i pogłębionego zakresu wiedzy z jednego lub kilku przedmiotów przewidzianych programem studiów.

Rozdział IV Przebieg studiów

§ 10.

1. Rok akademicki trwa w zasadzie od 1 października do 30 września następnego roku kalendarzowego, jeżeli plan studiów nie stanowi inaczej, i obejmuje:

- 1) semestr jesienno-zimowy,

- 2) semestr wiosenno-letni.
2. Semestr studiów obejmuje:
 - 1) okres zajęć dydaktycznych określonych w planie studiów,
 - 2) sesję egzaminacyjną.
3. Szczegółową organizację roku akademickiego ustala komendant wydziału (dziekan).
4. Komendant akademii (rektor) uprawniony jest do ustalenia innych niż określone w ust. 1 terminów rozpoczęcia i zakończenia roku akademickiego.

§ 11.

Komendant akademii (rektor) może w czasie trwania semestru zimowego lub letniego ustanowić dni wolne od zajęć.

§ 12.

1. Zajęcia dydaktyczne na wydziałach odbywają się według rozkładów zajęć zatwierdzonych przez komendanta wydziału (dziekana).
2. Plan studiów, obowiązujące zaliczenia i egzaminy oraz rozkład zajęć podaje się słuchaczom do wiadomości na początku każdego roku akademickiego bądź semestru.

§ 13.

Podstawowymi sprawdzianami poziomu wiedzy słuchacza są zaliczenia i egzaminy przewidziane programem studiów.

§ 14

Warunkiem zaliczenia semestru (roku akademickiego) jest:

- 1) uzyskanie zaliczenia wszystkich zajęć dydaktycznych i praktyk przewidzianych w planie studiów danego semestru (roku akademickiego),
- 2) uzyskanie oceny co najmniej dostatecznej z każdego egzaminu i zaliczeń z oceną oraz zaliczeń przedmiotów niekończących się egzaminem, przewidzianych w planie studiów danego semestru (roku akademickiego).

§ 15.

1. Warunkiem niezbędnym przystąpienia słuchacza do sesji egzaminacyjnej jest uzyskanie – potwierdzonych wpisem w indeksie – zaliczeń zadań dydaktycznych, ćwiczeń, seminariów i innych przewidzianych programem studiów zajęć w danym semestrze.
2. Jeżeli wyniki prowadzonej systematycznie w ciągu semestru kontroli opanowania przedmiotu nie dają podstawy do zaliczenia, nauczyciel akademicki prowadzący dany przedmiot – co najmniej na dwa tygodnie przed rozpoczęciem sesji egzaminacyjnej – wyznacza słuchaczowi termin wykonania określonej pracy pisemnej lub sprawdzenia stopnia opanowania wiadomości w innej formie.
3. Słuchacz nie może przystąpić do egzaminu i zaliczeń przedmiotu, jeżeli nie uzyskał uprzednio wymaganego zaliczenia ćwiczeń, seminariów i zadań dydaktycznych.
4. Komendant wydziału (dziekan) może dopuścić do sesji egzaminacyjnej słuchacza, który w terminie nie zaliczył przedmiotu (przedmiotów), wyznaczając nowy termin zaliczenia, nieprzekraczający połowy następnego semestru.

§ 16.

1. Szczegółową organizację sesji egzaminacyjnej na podstawie planu studiów ustala komendant wydziału (dziekan), który również wyraża zgodę na przeprowadzenie egzaminów i zaliczeń przedmiotów w terminie zerowym.

2. Słuchacze obowiązani są przystąpić w wyznaczonym terminie do zaliczeń i egzaminów przewidzianych w planie studiów dla danej sesji egzaminacyjnej.

3. Zaliczenie i egzamin z każdego przedmiotu odbywa się oddzielnie i podlega odrębnej ocenie. Komendant wydziału (dziekan) może zarządzić egzamin kompleksowy z pokrewnych przedmiotów, przy czym ocena jest jednakowa dla każdego z przedmiotów objętych tym egzaminem.

§ 17.

1. Egzaminy i zaliczenia przedmiotów niekończących się egzaminem przyjmują profesorowie, docenci i doktorzy oraz upoważnieni przez Radę Wydziału starsi wykładowcy – wykładowcy danego przedmiotu.

2. Komendant wydziału (dziekan) może imiennie wyznaczyć nauczycieli akademickich do przeprowadzenia egzaminów i zaliczeń z określonych przedmiotów.

3. W wyjątkowych wypadkach komendant akademii (rektor) może upoważnić do przeprowadzenia egzaminu nauczyciela akademickiego prowadzącego zajęcia z tego samego lub pokrewnego przedmiotu, zatrudnionego w innym wydziale akademii.

§ 18.

1. Przy zaliczeniach i egzaminach stosuje się następujące oceny:

– bardzo dobry	– 5
– dobry plus	– 4+
– dobry	– 4
– dostateczny plus	– 3+
– dostateczny	– 3
– niedostateczny	– 2

Innych ocen nie stosuje się.

2. Dla podkreślenia gruntownej wiedzy słuchacza z danego przedmiotu – egzaminator może wpisać do jego indeksu ocenę słownie – celujący (5,0), jeżeli w toku zajęć słuchacz wykazał się szczególną aktywnością i bardzo dobrym opanowaniem materiału.

3. Oceny z przedmiotów kończących się egzaminem lub zaliczeniem z oceną z przedmiotów niekończących się egzaminem są wpisywane do indeksu, karty wyników studiów oraz do protokołu egzaminacyjnego.

Źródło: AIPN, 657/423, k. 2–16, mps.

1989 wrzesień 8, [Warszawa] – Zarządzenie nr 0311/org. dotyczące zorganizowania przez komendanta Akademii Spraw Wewnętrznych: Akademii Spraw Wewnętrznych, Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW w Legionowie, Wydziału Porządku Publicznego ASW w Szczytnie

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
OP-I-02637/89

Tajne
Egz. nr ^a2211^a

Zarządzenie nr ^a0311^a/Org.
z dnia ^a8 września^a 1989 r.

I.

Komendant Akademii Spraw Wewnętrznych zorganizuje z dniem ^a1 października^a 1989 r.:

1. Akademię Spraw Wewnętrznych z Wydziałem Polityczno-Prawnym w Warszawie o stanie etatowym 332 funkcjonariuszy z kadry i 374 studentów i słuchaczy etatowych, zgodnie z etatem nr 023/6.
2. Wydział Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych w Legionowie o stanie etatowym 423 funkcjonariuszy kadry i 900 studentów i słuchaczy etatowych, zgodnie z etatem nr 023/6/WB.
3. Wydział Porządku Publicznego Akademii Spraw Wewnętrznych w Szczytnie o stanie etatowym 431 funkcjonariuszy kadry i 1200 studentów i słuchaczy etatowych, zgodnie z etatem nr 023/6/WP.

II.

Unieważnia się z dniem ^a30 września^a 1989 r.

1. Etat nr 023/5 Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie o stanie 352 funkcjonariuszy kadry i 374 słuchaczy etatowych.
2. Etat nr 24/4 Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Legionowie o stanie 900 słuchaczy etatowych i 413 funkcjonariuszy kadry.
3. Etat nr 025/4 Wyższej Szkoły Oficerskiej im. gen. Franciszka Józwiaka – Witolda Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Szczytnie o stanie 421 funkcjonariuszy kadry i 1200 słuchaczy etatowych.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Minister spraw wewnętrznych
Pierwszy zastępca
ministra spraw wewnętrznych

gen. dyw. Władysław Pożoga (-)

Źródło: AIPN, 01751/2, bp, mps.

1989 listopad 21, [Warszawa] – Zarządzenie nr 95 ministra spraw wewnętrznych dotyczące likwidacji Służby Polityczno-Wychowawczej MSW oraz przekształcenia Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego MSW w Służbę Kadr, Szkolenia i Wychowania MSW

**Zarządzenie nr 95
ministra spraw wewnętrznych**

z dnia 21 listopada 1989 r.

w sprawie likwidacji i przekształcenia niektórych służb i jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Na podstawie § 1a Uchwały nr 144/83 Rady Ministrów z dnia 21 października 1983 r. w sprawie nadania statutu organizacyjnemu Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, zmienionej Uchwałą nr 128/89 z dnia 22 sierpnia 1989 r., zarządza się, co następuje:

§ 1.

Rozwiązuje się Służbę Polityczno-Wychowawczą i Służbę Wojsk Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

§ 2.

Służbę Kadr i Doskonalenia Zawodowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przekształca się w Służbę Kadr, Szkolenia i Wychowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

§ 3.

1. Rozwiązuje się Zarząd Polityczno-Wychowawczy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

2. Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przekształca się w Departament Szkolenia i Wychowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

§ 4.

1. W wojewódzkich (stołecznym) urzędach spraw wewnętrznych rozwiązuje się wydział szkolenia oraz polityczno-wychowawczy i tworzy się wydział szkolenia i wychowania.

2. W rejonowych (równorzędnych) urzędach spraw wewnętrznych tworzy się wyodrębnione stanowiska ds. kadr, szkolenia i wychowania.

§ 5.

Ulegają likwidacji wszystkie stanowiska ds. polityczno-wychowawczych występujące w jednostkach organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych.

§ 6.

1. W szkołach i ośrodkach szkolenia podległych ministrowi spraw wewnętrznych likwiduje się stanowiska zastępców komendantów ds. polityczno-wychowawczych.

2. Rozwiązuje się oddziały polityczno-wychowawcze w wydziałach zamiejscowych Akademii Spraw Wewnętrznych.

§ 7.

1. Dyrektor Departamentu Kadr i dyrektor Departamentu Szkolenia i Wychowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w uzgodnieniu z dyrektorem Biura Organizacyjno-Prawnego zaktualizują zakres działania podległych im jednostek.

2. Zmiany organizacyjno-etatowe wynikające z postanowień zarządzenia w szkołach i ośrodkach szkolenia podległych ministrowi spraw wewnętrznych w wojewódzkich (stołecznym) i rejonowych (równorzędnych) urzędach spraw wewnętrznych wprowadzi dyrektor Biura Organizacyjno-Prawnego MSW.

§ 8.

Traci moc Zarządzenie nr 042/81 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 października 1981 r. w sprawie powołania, organizacji i zakresu działania pionu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych.

Minister spraw wewnętrznych

(–) gen. broni Czesław Kiszczyk

Źródło: AIPN, 0045/100, k. 613–614, mps.

Nr 26

1989 grudzień 6, [Warszawa] – Zarządzenie nr 97/89 dotyczące ustanowienia regulaminu wewnętrznego w Wydziale Bezpieczeństwa Państwa ASW (wraz z załącznikami)

**Zarządzenie nr ^a97^a/89
z dnia ^a6 XII^a 1989 r.**

komendanta Wydziału Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych
w sprawie ustanowienia regulaminu wewnętrznego dla podchorążych i słuchaczy
Wydziału Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych

Na podstawie Zarządzenia organizacyjnego nr 0311/Org. z dnia 1981 IX 8 ministra
spraw wewnętrznych zarządza się, co następuje:

§ 1.

Wprowadza się do użytku służbowego Regulamin wewnętrzny dla podchorążych
i słuchaczy WBP ASW.

§ 2.

Zarządzenie powyższe wchodzi w życie z dniem podpisania.

Komendant Wydziału Bezpieczeństwa Państwa
Akademii Spraw Wewnętrznych

płk doc. dr hab. Eugeniusz Cilecki (–)

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Regulamin wewnętrzny
dla podchorążych i słuchaczy
Wydziału Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych w Legionowie

Rozdział I
Postanowienia ogólne

§ 1.

Wydział Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych kształci i wychowuje przyszłych oficerów Służby Bezpieczeństwa oraz uczestniczy w działaniach na rzecz umacniania porządku publicznego i bezpieczeństwa kraju.

§ 2.

Określenia użyte w niniejszym regulaminie należy rozumieć w następujący sposób:
– podchorąży – funkcjonariusz odbywający trzyletnie studia stacjonarne i zaoczne w Wydziale Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych,
– słuchacz – uczestnik Oficerskiego Studium Podyplomowego lub innych kursów,
– student – pojęcie to obejmuje zarówno podchorążych, jak i słuchaczy.

§ 3.

Do podchorążych i słuchaczy szkoły stosuje się przepisy:

1. Ustawa z dn. 31 lipca 1985 r. o służbie funkcjonariuszy SB i MO PRL (DzU, nr 38, poz. 181 z 1985 r.).
2. Ustawa o wyższym szkolnictwie wojskowym (DzU, nr 27, poz. 156 z 1987 r.).
3. Zarządzenie nr 60/87 z dn. 31 X 1987 r. w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy SB i MO (DzU[rz.] MSW, nr 6, poz. 16 z 1987 r.).
4. Zarządzenie nr 61/87 z dn. 31 X 1987 r. w sprawie udzielania wyróżnień oraz postępowania dyscyplinarnego.
5. Zarz[ądzenie] organizacyjne nr 0311/Org. z dn. 1989 IX 8 ministra spraw wewnętrznych.
6. Zasady etyki i obyczajów funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej.
7. Inne przepisy dotyczące funkcjonariuszy SB i MO oraz żołnierzy zawodowych, jak również rozkazy i zarządzenia komendanta uczelni.

Rozdział II
Przełożeni

§ 4.

1. Przełożonymi podchorążych i słuchaczy są:

- 1) komendant Akademii Spraw Wewnętrznych i jego zastępcy,

^{a-a} Wpisano odręcznie.

- 2) komendant Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW i jego zastępcy,
 - 3) dowódca kursu,
 - 4) dowódca kompanii,
 - 5) szef kompanii,
 - 6) dowódca plutonu.
2. Kierownik Studium Zaocznego jest przełożonym podchorążych studiów zaocznych.

§ 5.

W procesie nauczania studenci podlegają kierownikom katedr, ich zastępcom oraz nauczycielom akademickim prowadzącym zajęcia programowo z danego przedmiotu.

§ 6.

Poszczególnym plutonom wyznacza się opiekuna spośród nauczycieli akademickich. Zakres obowiązków i uprawnień opiekuna plutonu określa odrębne zarządzenie komendanta Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW.

§ 7.

Podczas nieobecności osób wymienionych w § 4 ich uprawnienia przysługują oficerowi dyżurnemu i oficerowi kontrolnemu pododdziałów szkolnych.

Rozdział III **Prawa i obowiązki**

§ 8.

1. Studenci jako funkcjonariusze resortu spraw wewnętrznych posiadają prawa i obowiązki ujęte w przepisach § 3 niniejszego regulaminu.

2. Studentom pozostającym na etacie Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW zabezpiecza się należności pieniężne i inne świadczenia socjalne zgodnie z przepisami resortu spraw wewnętrznych.

3. Słuchacze pozostający na etatach jednostek macierzystych otrzymują uposażenie i inne świadczenia w jednostkach, które skierowały ich na studia.

§ 9.

1. Studenci na terenie szkoły obowiązani są nosić umundurowanie zgodne z przepisami ubiorczymi obowiązującymi w r[esorcie] s[praw] w[ewnętrznych].

2. W okresie studiów studentom zapewnia się zakwaterowanie i wyżywienie.

3. Studenci obowiązani są do utrzymywania należytej czystości i porządku w miejscach zakwaterowania oraz dbania o powierzone mienie uczelni.

4. W przypadku stwierdzenia uszkodzenia powierzonego sprzętu należy natychmiast fakt taki zgłosić szefowi kompanii.

5. Za zawinione uszkodzenie sprzętu student ponosi odpowiedzialność materialną.

§ 10.

1. Studentom przysługuje corocznie urlop wypoczynkowy oraz inne urlopy w wymiarze i na zasadach określonych w przepisach obowiązujących w resorcie spraw wewnętrznych.

2. Studenci odbywający studia stacjonarne otrzymują ponadto w czasie studiów dni wolne wynikające z planu zajęć, których terminy określa komendant Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW, oraz krótkoterminowe urlopy nagrodowe przyznawane przez dowódców.

§ 11.

Do obowiązków studentów należy pełne wykorzystanie możliwości kształcenia się oraz postępowanie zgodne z przepisami obowiązującymi w resorcie spraw wewnętrznych, zasadami etyki zawodowej, złożonym ślubowaniem i regulaminem studiów.

W szczególności studenci obowiązani są do:

- 1) brania aktywnego udziału we wszystkich zajęciach dydaktycznych określonych w rozkładzie zajęć oraz innych przedsięwzięciach dydaktyczno-wychowawczych w szkole,
- 2) zaliczania w terminie zajęć, przedmiotów oraz składania egzaminów,
- 3) odbywania praktyk przewidzianych w planie studiów,
- 4) opracowania i złożenia w ustalonym terminie pracy dyplomowej,
- 5) spełniania innych obowiązków związanych z przebiegiem studiów oraz zadaniami specjalnymi realizowanymi przez uczelnię,
- 6) aktywnego uczestnictwa w pracach społecznych na rzecz szkoły i środowiska,
- 7) dbania o godność funkcjonariusza – studenta Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW i dobre imię uczelni.

§ 12.

Przy załatwianiu spraw służbowych studentów obowiązuje zasada zachowania drogi służbowej.

§ 13.

Studenci mają prawo do:

1. Rozwijania własnych zainteresowań w kołach naukowych i kołach zainteresowań oraz uczestnictwa w organizowanych przez katedry i inne jednostki organizacyjne uczelni konferencjach i sympozjach.
2. Korzystania na zasadach określonych odrębnymi przepisami z księgozbioru biblioteki, bazy dydaktycznej i sportowo-rekreacyjnej uczelni.
3. Zaspokajania swoich potrzeb kulturalnych i sportowych poprzez uczestnictwo w działalności kulturalno-oświatowej i sportowej uczelni.
4. Wszechstronnej pomocy nauczycieli akademickich i kadry dowódczej w sprawach związanych z procesem kształcenia i pobytu w uczelni.
5. Zgłaszania wniosków i propozycji dotyczących treści kształcenia, funkcjonowania uczelni i organizacji czasu wolnego.

Rozdział IV Porządek dnia

§ 14.

Studenci obowiązani są przestrzegać czasu zajęć i wszystkich innych czynności określonych w „Rozkładzie dnia”, zatwierdzonym przez komendanta WBP ASW.

§ 15.

Odpowiedzialnymi za przestrzeganie porządku dnia są służby dyżurne Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW.

§ 16.

Rozliczenie stanu osobowego oraz przegląd pododdziałów odbywa się w czasie „apelu porannego”.

§ 17.

Przemarsz na zajęcia i z zajęć dydaktycznych odbywa się wyłącznie w szyku zwartym z dowódcami plutonów na czele. Przemarsz chodnikami jest niedozwolony.

§ 18.

Zagospodarowaniem czasu wolnego zajmują się odpowiednie służby uczelni oraz we własnym zakresie – studenci.

Rozdział V

Nauka

§ 19.

Zajęcia programowe odbywają się w czasie określonym w rozkładzie zajęć.

§ 20.

Z chwilą rozpoczęcia zajęć dowódca plutonu składa nauczycielowi akademickiemu ustny meldunek o stanie podchorążych na danych zajęciach, zgodny z dziennikiem lekcyjnym.

§ 21.

W pomieszczeniach dydaktycznych student obowiązany jest do noszenia obuwia ochronnego.

§ 22.

Z zajęć programowych student może być zwolniony w uzasadnionych przypadkach przez dowódcę kursu i przez kierownika katedry.

§ 23.

1. Naukę własną student realizuje indywidualnie w czasie wolnym.
2. W czasie nauki własnej student może korzystać z konsultacji u nauczycieli akademickich pełniących dyżury dydaktyczne.

Rozdział VI

Przodownictwo i współzawodnictwo w nauce i dyscyplinie

§ 24.

1. W celu uzyskiwania wysokich wyników w nauce, podnoszenia stanu dyscypliny i zaangażowania społecznego studenci objęci są współzawodnictwem z tego zakresu.

2. Współzawodnictwo ma charakter zespołowy i indywidualny.

§ 25.

Szczegółowe zasady współzawodnictwa określa regulamin wprowadzony zarządzeniem komendanta WBP ASW.

§ 26.

1. Organizacją współzawodnictwa zajmuje się pion wychowawczy.

2. Oceny wyników współzawodnictwa dokonuje powołana przez komendanta Wydziału Bezpieczeństwa Państwa Akademii Spraw Wewnętrznych komisja ds. współzawodnictwa.

Rozdział VII

Posiłki

§ 27.

Spożywanie posiłków odbywa się na stołówce uczelni w czasie określonym rozkładem dnia.

§ 28.

Do otrzymania posiłków uprawniają abonamenty żywnościowe.

§ 29.

W zamian za otrzymane wyżywienie studentom wstrzymuje się wypłacanie równownika pieniężnego.

§ 30.

Wynoszenie jakichkolwiek naczyń z pomieszczeń stołówki jest kategorycznie zabronione.

§ 31.

Przygotowanie, wydawanie i spożywanie posiłków nadzoruje dyżurny kuchni wyznaczony do pełnienia służby spośród studentów.

§ 32.

Przełożony ma prawo dokonać w kuchni rezerwacji posiłków dla studentów, którzy z uzasadnionych przyczyn nie mogli go spożyć w czasie określonym rozkładem dnia.

§ 33.

Studenci mają prawo wnoszenia skarg i wniosków co do jakości, ilości i terminowości otrzymywanych posiłków.

§ 34.

1. Na posiłki student udaje się indywidualnie.

2. Podchorążych studiów stacjonarnych i słuchaczy Oficerskiego Studium Podyplomowego w czasie spożywania posiłków obowiązuje kompletne umundurowanie ćwiczebne lub wyjściowe.

3. Podchorążowie Studium Zaocznego udają się na posiłek w ubiorze cywilnym, wyłączając ubiór sportowy.

Rozdział VIII

Umundurowanie

§ 35.

W czasie przebywania na terenie WBP ASW podchorążowie studiów stacjonarnych obowiązani są nosić umundurowanie określone w przepisach ubiorczych obowiązujących funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych.

§ 36.

Słuchaczy Oficerskiego Studium Podyplomowego w czasie pobytu w uczelni obowiązują tylko umundurowanie ćwiczebne.

§ 37.

Podchorążowie Studium Zaocznego przebywają na terenie uczelni w ubiorze cywilnym.

§ 33.

Ubiór cywilny podchorążowie studiów stacjonarnych oraz słuchacze Oficerskiego Studium Podyplomowego mogą zakładać w razie wyjazdu na urlop lub wyjścia na przepustkę, albo dla wykonania zadania służbowego. W innych przypadkach o noszeniu ubioru cywilnego przez wyżej wymienionych decydują dowódcy kompanii.

§ 39.

1. Ubiór sportowy studenci noszą wyłącznie w czasie zajęć wychowania fizycznego i innych zajęć sportowo-rekreacyjnych.

2. Łączenie ubioru sportowego lub cywilnego z umundurowaniem jest zabronione.

§ 40.

Studenci winni dbać o należyty wygląd zewnętrzny i higienę osobistą. Noszenie brody dopuszczalne jest jedynie za zgodą komendanta Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW.

Rozdział IX

Przepustki i urlopy okolicznościowe

§ 41.

1. Uczelnia jest obiektem strzeżonym przez posterunki wartownicze. Prawo wstępu na teren uczelni mają jedynie osoby posiadające ważne przepustki łącznie z legitymacją

służbową lub innym dokumentem tożsamości. Przepustka nie uprawnia do wprowadzania innych osób ani nie może być odstępowana.

2. W razie utraty przepustki należy niezwłocznie powiadomić przełożonego.

§ 42.

Dokumentem uprawniającym studenta do opuszczenia terenu uczelni i powrotu jest przepustka wydawana każdorazowo przez dowódcę kompanii, w wyjątkowych wypadkach przez oficera kontrolnego pododdziałów.

§ 43.

Student ma prawo do przepustki, jeżeli nie stoją temu na przeszkodzie względy nauki, dyscypliny lub inne względy służbowe.

§ 44.

W szczególnych przypadkach może być zarządzony zakaz opuszczania uczelni przez cały stan osobowy studentów.

§ 45.

Pierwszeństwo w otrzymywaniu przepustki mają studenci przodujący w dyscyplinie i osiągający w nauce dobre postępy oraz wyróżniający się w pracach społecznych.

§ 46.

1. W przypadku, gdy student nie może powrócić z urlopu lub przepustki w oznaczonym czasie z powodu choroby lub innej ważnej przyczyny, obowiązany jest niezwłocznie (nie później niż w ciągu 48 godzin) zawiadomić o tym telefonicznie lub telegraficznie przełożonych, a po powrocie przedstawić odpowiednie dokumenty usprawiedliwiające.

2. Zwolnienia lekarskie honoruje się wówczas, gdy były one wystawiane lub potwierdzane przez lekarzy resortowej służby zdrowia.

§ 47.

W sprawie urlopu okolicznościowego student składa raport do dowódcy kursu, a w przypadkach niecierpiących zwłoki oficerowi kontrolnemu pododdziałów

§ 48.

1. Studentowi za każde 200 ml krwi oddanej w ramach H[onorowego] D[awstwa] K[rwi] przysługuje jeden dzień urlopu.

2. Wykorzystanie wyżej wymienionego urlopu może nastąpić w terminie uzgodnionym z przełożonym.

§ 49.

1. Jeżeli urlop okolicznościowy, nagrodowy lub z tytułu H[onorowego] D[awstwa] K[rwi] obejmuje dzień ustawowo wolny od pracy, wlicza się ten dzień w wymiar urlopu.

2. Powrót do uczelni ze zwolnienia lekarskiego lub urlopu określonego w ust. 1, jeżeli przełożony nie zarządzi inaczej, musi nastąpić w dniu, w którym się kończy zwolnienie lub urlop, niezależnie od tego, że dzień następny jest dniem ustawowo wolnym od pracy.

§ 50.

1. Student, który został wyprowiantowany, otrzymuje równoważnik pieniężny za każdy dzień pobytu poza szkołą.

2. Warunkiem wyprowiantowania studenta jest zwrot abonamentu żywnościowego za określony dzień w terminie umożliwiającym przełożonemu dokonanie wyprowiantowania.

Rozdział X Wyróżnienia

§ 51.

Wyróżnienia są istotnym czynnikiem wychowawczym studentów i sprzyjają umacnianiu dyscypliny.

§ 52.

Wyróżnień udziela się za dokonanie czynu stanowiącego dowód męstwa lub odwagi, za szczególne wyniki w nauce, poważne osiągnięcia w wykonywaniu innych zadań służbowych, pracy społecznej lub działalności sportowej.

§ 53.

1. Studenci mogą być wyróżniani:

- 1) pochwałą,
- 2) pochwałą w rozkazie,
- 3) nagrodą pieniężną lub rzeczową,
- 4) udzieleniem krótkoterminowego urlopu.

2. Pozostałe wyróżnienia określone Zarządzeniem [nr] 61/87 MSW mogą być udzielane jedynie podchorążym studiów stacjonarnych.

3. Wraz z wyróżnieniem mogą być wręczane: list pochwalny, dyplom uznania lub pismo z podziękowaniem.

Rozdział XI Kary dyscyplinarne i środki wychowawcze

§ 54.

1. W stosunku do studentów szkoły naruszających dyscyplinę służbową (przewinienia dyscyplinarne) wymierzane są kary dyscyplinarne określone Zarządzeniem [nr] 61/87 MSW z dnia 31 X 1987 r., o ile inne środki wychowawcze są niewystarczające. Karami tymi są:

- 1) upomnienie,
- 2) nagana,
- 3) surowa nagana,
- 4) nagana z ostrzeżeniem,
- 5) ostrzeżenie o niepełnej przydatności do służby na zajmowanym stanowisku,
- 6) obniżenie stopnia o jeden lub dwa w obrębie danego korpusu,
- 7) ostrzeżenie o niepełnej przydatności do służby,

8) wydalenie ze szkoły.

2. Kary wymienione w ust. 1 pkt 5, 7, 8 nie dotyczą studentów będących w okresie służby kandydackiej.

§ 55.

1. Za czyny naruszające honor i godność funkcjonariusza resortu spraw wewnętrznych studenci ponoszą odpowiedzialność przed sądami honorowymi. Zasady i tryb postępowania przed tymi sądami określają odrębne przepisy.

2. Przepisów niniejszego paragrafu nie stosuje się do podchorążych studiów zaocznych.

§ 56.

1. Za świadome naruszenie porządku wewnętrznego obowiązującego w uczelni wobec studentów można stosować środki wychowawcze w postaci:

- 1) przeprowadzenia rozmowy wychowawczej,
- 2) zwrócenia uwagi lub ostrzeżenia przed frontem pododdziału,
- 3) służby poza kolejnością w dniu wolnym od zajęć,
- 4) wstrzymania przepustki na okres do 14 dni,
- 5) wyznaczenia do prac porządkowych na rzecz uczelni.

2. W przypadku zastosowania środka wychowawczego przewidzianego w ust. 1 pkt 4 niniejszego paragrafu przełożony może ponadto nałożyć obowiązek codziennego meldowania się u oficera kontrolnego pododdziałów w godzinach:

- 1) w dni powszednie o godz[inie] 13.00 i 21.00,
- 2) w soboty o godz[inie] 15.00, 18.00, 21.00,
- 3) w niedziele o godz[inie] 9.00, 15.00, 21.00.

Rozdział XII **Służba wewnętrzna**

§ 57.

1. Dla utrzymywania porządku wewnętrznego, ochrony obiektów szkoły i mienia społecznego powołuje się służbę wewnętrzną.

2. Rodzaje służb i ich szczegółowe obowiązki określają odrębne przepisy.

§ 58.

Za niezgodne z obowiązującymi przepisami pełnienie służby wewnętrznej student podlega środkom wychowawczym i karom dyscyplinarnym.

Rozdział XIII **Działalność kulturalno-oświatowa i sportowa**

§ 59.

Zespół kulturalno-oświatowy organizuje i prowadzi działalność mającą na celu zapewnienie studentom właściwego rozwoju kulturalnego, kształtowania postaw etycznych oraz rekreacji i wypoczynku.

W tym celu udostępnia się i powierza opiece studentów obiekty i sprzęt użytku kulturalnego oraz organizuje się różnego typu imprezy.

§ 60.

Studenci uczestniczą w inicjowaniu i organizowaniu zajęć kulturalno-oświatowych, a także zrzeszają się w kółkach zainteresowań i zespołach amatorskich.

§ 61.

Uprawianie sportu masowego przez studentów jest organizowane przez nauczycieli wychowania fizycznego we współdziałaniu z kadrami dowódczą pododdziałów szkolnych.

Rozdział XIV **Opieka lekarska**

§ 62.

Pomoc i opiekę lekarską zapewnia studentom Przychodnia Zdrowia Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW.

§ 63.

Przyjęcia ambulatoryjne odbywają się w godzinach określonych przez kierownika Przychodni Zdrowia. W przypadkach nagłych pomoc lekarska udzielana jest przez całą dobę.

§ 64.

Studenci zgłaszający się do lekarza obowiązani są posiadać książkę zdrowia oraz książkę chorych kompanii.

§ 65.

Z wyjątkiem wypadków nagłych, zgłoszenia do lekarza winny być uprzednio wpisane do „książki chorych” znajdującej się u dyżurnego kompanii i zatwierdzone przez dowódcę pododdziału.

§ 66.

W razie stwierdzenia czasowej niezdolności do zajęć lub otrzymania skierowania na leczenie szpitalne albo badanie specjalistyczne – studenci obowiązani są powiadomić dowódcę kompanii.

§ 67.

Student czasowo niezdolny do zajęć zobowiązany jest do przebywania w „izbie chorych”.

§ 68.

1. Studenci, którzy po skierowaniu wydanym przez lekarza Przychodni Zdrowia Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW otrzymali zwolnienie lekarskie wystawione na druku L-4 od lekarza specjalisty, mogą ubiegać się o zezwolenie na kontynuowanie leczenia w domu.

2. Zezwolenie określone w ust. 1 otrzymuje się od dowódcy kursu po uprzednim złożeniu pisemnego raportu zaopiniowanego przez kierownika Przychodni Zdrowia Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW.

Opracował
Zespół funkcjonariuszy
WBP ASW określony w Zarz[ądzeniu]
nr 9/89 z dn. 18 I 1989 r.¹

Wykonano w 1 egz.
Powielono w 30 egz.
i rozesłano wg rozdzielnika

Źródło: AIPN, 657/814, k. 3–23, mps.

¹ Zob. AIPN, 657/1125, Zarządzenie nr 9/89 komendanta Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW im. Feliksa Dzierżyńskiego z dnia 18 I 1989 r. w sprawie: powołania komisji do opracowania regulaminu porządku wewnętrznego w WSO MSW im. F. Dzierżyńskiego, k. 58–59. W skład komisji weszli: przewodniczący płk Bogusław Czechowski oraz członkowie – ppłk Ryszard Rzepołuch, mjr Jan Urbański, mjr Stanisław Niemiec, por. Mirosław Piotrowicz oraz chor. Jan Stefanowicz.

1990 kwiecień 18, [Warszawa] – Rozkaz organizacyjny ministra obrony narodowej dotyczący rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej i utworzenia Żandarmerii Wojskowej oraz połączenia służb wywiadu i kontrwywiadu

Ministerstwo Obrony Narodowej
Sztab Generalny WP

Rozkaz ministra obrony narodowej

nr ^aPf 42^a/org. z dn[ia] ^a18 IV^a 19^a90^a r.

w sprawie rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej,
utworzenia Żandarmerii Wojskowej oraz połączenia służb wywiadu i kontrwywiadu

W celu doskonalenia struktury organizacyjnej organów wywiadu i kontrwywiadu oraz sił porządkowych wojska

rozkazuję:

1. Rozformować do dnia ^a30 VIII^a 199^a0^a r. Szefostwo Wojskowej Służby Wewnętrznej, zarządy WSW okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych, oddziały i wydziały WSW występujące na niższych szczeblach organizacyjnych.

2. Zadania kontrwywiadowczej ochrony Sił Zbrojnych RP przejmie po połączeniu wywiadu i kontrwywiadu Zarząd II Sztabu Generalnego WP.

3. Znosi się korpus osobowy bezpieczeństwa i prewencji wojskowej oraz tworzy się korpus osobowy wywiadu i kontrwywiadu oraz korpus osobowy Żandarmerii Wojskowej.

4. Tworzy się Komendę Główną Żandarmerii Wojskowej jako centralny organ Żandarmerii – podległą szefowi Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego WP.

5. Szef Zarządu II Sztabu Generalnego WP i szef Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego WP w porozumieniu z szefem Wojskowej Służby Wewnętrznej w terminie do dnia ^a10 V^a 199^a0^a r. przedstawiają szefowi Sztabu Generalnego WP propozycje organizacyjno-funkcjonalnego i kompetencyjnego ustawienia organów wywiadu i kontrwywiadu oraz Żandarmerii Wojskowej.

6. Szef Sztabu Generalnego WP w terminie do ^a15 VI^a 199^a0^a r. wyda organizacyjno-kompetencyjne dokumenty wykonawcze zapewniające realizację niniejszego rozkazu.

7. Szef Departamentu Kadr dokona niezbędnych przesunięć kadrowych wynikających z niniejszego rozkazu.

8. Rozkaz wchodzi w życie z dniem podpisania.

(–) gen. armii Florian Siwicki

Źródło: AMON, 1607/99/17, k. 325–326, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

1990 maj 10, [Warszawa] – Zarządzenie 043/90 ministra spraw wewnętrznych dotyczące zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa

Tajne

Zarządzenie nr 043/90
ministra spraw wewnętrznych
z dnia 10 maja 1990 r.
w sprawie zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa

W celu wykonania postanowień art. 129 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU, nr 30, poz. 180) zarządza się, co następuje:

§ 1.

Służba Bezpieczeństwa w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych (SUSW) zaprzestaje działalności.

§ 2.

1. Funkcjonariuszom byłej Służby Bezpieczeństwa zakazuje się podejmowania inicjujących czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych, a także wykonywania rodzących skutki prawne czynności na polecenie prokuratury i sądu oraz innych organów – w zakresie określonym odrębnymi przepisami.

2. Funkcjonariuszom byłej Służby Bezpieczeństwa nakazuje się:

a) z departamentów: Wywiadu i Kontrwywiadu oraz ich ogniw w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych (SUSW) – zawiesić aktywne operacje wywiadowcze i kontrwywiadowcze, za wyjątkiem spraw mających istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa oraz działań wobec osób podejrzanych o szpiegostwo lub dokonanie zamachu terrorystycznego;

b) z departamentów: Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Ochrony Gospodarki, Studiów i Analiz oraz ich ogniw w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych (SUSW) – zaprzestać prowadzenia rozpoznania operacyjnego dotyczącego sytuacji społecznej, politycznej i gospodarczej kraju, za wyjątkiem spraw mających szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa oraz działań wobec osób podejrzanych o dokonanie zamachu terrorystycznego;

c) z Biura Śledczego oraz jego ogniw w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych (SUSW) – przekazać niezakończony [*sic!*] postępowań przygotowawczych do dalszego prowadzenia właściwym prokuraturom powszechnych lub wojskowym bądź właściwym jednostkom Policji.

3. O działaniach wymienionych w pkt. 2 lit. a oraz b informować niezwłocznie kierownictwo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz szefa Urzędu Ochrony Państwa – z chwilą jego powołania.

§ 3.

Funkcjonariuszom byłej Służby Bezpieczeństwa poleca się:

- a) zaprzestać, z zastrzeżeniem wyjątków określonych w § 2 pkt 2, wykorzystywania środków pracy operacyjnej;
- b) dokonać analizy przydatności dla potrzeb Urzędu Ochrony Państwa pozostających w ich dyspozycji środków pracy operacyjnej;
- c) podjąć czynności w celu zapewnienia dalszego wykorzystania dotychczasowych środków pracy operacyjnej przydatnych dla potrzeb Urzędu Ochrony Państwa.

§ 4.

1. Jednostki organizacyjne wymienione w § 2 pkt 2:

- a) sporządzą wykazy bieżących spraw operacyjnych z określeniem kategorii, kryptonomu, numeru rejestracyjnego oraz zagrożenia;
- b) sporządzą wykazy środków pracy operacyjnej (osobowe źródła informacji, mieszkania i lokale kontaktowe);
- c) prześlą całość dokumentacji operacyjnej do Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

2. Wykazy wymienione w pkt. 1 lit. a oraz b należy przekazać za pośrednictwem kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych szefowi Urzędu Ochrony Państwa – z chwilą jego powołania.

§ 5.

1. Zadania realizowane przez Biuro Szyfrów pozostają niezmiennione do czasu zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa.

2. Przekazanie dokumentów oraz wyposażenia technicznego nastąpi z chwilą podjęcia zadań przez właściwą jednostkę organizacyjną Urzędu Ochrony Państwa.

§ 6.

1. Zadania realizowane przez: Zarząd Łączności, Biuro „C”, Biuro „B”, Departament Techniki oraz ich ogniwa terenowe, a także Departament PESEL – pozostają niezmiennione do czasu zakończenia reorganizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

2. Przekazanie dokumentów oraz wyposażenia technicznego nastąpi z chwilą podjęcia zadań przez właściwe jednostki organizacyjne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Urzędu Ochrony Państwa, Policji lub innych instytucji państwowych.

§ 7.

1. Sprzęt uzbrojenia i techniczno-bojowy (chemiczny i inżynieryjno-saperski) pozostający na stanie Komendantury Ochrony Obiektów i wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, a będący w użytkowaniu Służby Bezpieczeństwa, po rozliczeniu dysponujących nim funkcjonariuszy oraz jednostek organizacyjnych pozostawić na stanie jednostek gospodarujących.

2. Pojazdy samochodowe użytkowane przez Służbę Bezpieczeństwa przekazać protokólnie do magazynów jednostek prowadzących gospodarkę transportową.

3. Sprzęt techniki operacyjnej pozostający w użytkowaniu Służby Bezpieczeństwa w jednostkach organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przekazać protokólnie do Składnicy nr 1 Departamentu Gospodarki Materiałowo-Technicznej Mini-

sterstwa Spraw Wewnętrznych. Natomiast sprzęt pozostający w użytkowaniu Służby Bezpieczeństwa w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych (SUSW) przekazać protokólnie do magazynów wydziałów gospodarki materiałowo-technicznej.

4. Sprzęt biurowy i tzw. małej poligrafii oraz materiały eksploatacyjne pozostające w użytkowaniu Służby Bezpieczeństwa przekazać protokólnie – po jego uprzednim zinventaryzowaniu w jednostkach organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – do Zarządu Administracyjno-Gospodarczego, a w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych – do magazynów wydziałów gospodarki materiałowo-technicznej.

5. Sprzęt kwaterunkowy będący w dyspozycji Służby Bezpieczeństwa w jednostkach organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przekazać protokólnie – po jego uprzednim zinventaryzowaniu – do Zarządu Administracyjno-Gospodarczego, natomiast w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych – wydziałom gospodarki materiałowo-technicznej.

§ 8.

1. Środki funduszu operacyjnego i dyspozycyjnego będące w posiadaniu jednostek organizacyjnych wymienionych w § 2 pkt 2, z chwilą utworzenia Urzędu Ochrony Państwa po komisyjnym rozliczeniu przekazać do Departamentu Finansów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

2. Ewidencję funduszy wymienionych w pkt. 1 przekazać do Biura „C” i jego ogniów w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych (SUSW).

§ 9.

1. Wydanie rozkazu personalnego w sprawie zwolnienia ze służby funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa – poza tymi, którzy zostaną wcześniej przyjęci do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji i w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych – następuje z chwilą zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, na zasadach określonych w Zarządzeniu nr 60/87 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 października 1987 r. w sprawie przebiegu służby funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej (DzUrz. MSW, nr 6, poz. 16 z późn. zm.).

2. Tryb i warunki przyjmowania funkcjonariuszy byłej Służby Bezpieczeństwa do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub w innych jednostkach organizacyjnych podległych ministrowi spraw wewnętrznych określi w drodze rozporządzenia Rada Ministrów.

§ 10.

Wykonanie niniejszego zarządzenia powierzam dyrektorom departamentów, biur i zarządów byłej Służby Bezpieczeństwa oraz szefom WUSW (SUSW).

§ 11.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Minister spraw wewnętrznych

(–) gen. broni Czesław Kiszczał

Nr 29

1990 maj 21 [Warszawa] – Uchwała nr 69 Rady Ministrów dotycząca przeprowadzenia weryfikacji funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa pod kątem przydatności do służby w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa i zreorganizowanym Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (wraz z załącznikiem)

Uchwała nr 69
Rady Ministrów
z dnia 21 maja 1990 r.

w sprawie trybu i warunków przyjmowania byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa do służby w Urzędzie Ochrony Państwa i w innych jednostkach organizacyjnych podległych ministrowi spraw wewnętrznych oraz zatrudniania ich w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych

Na podstawie art. 132 ust. 2 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU, nr 30, poz. 180) Rada Ministrów uchwała, co następuje:

§ 1.

1. Byli funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa, o których mowa w art. 131 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU, nr 30, poz. 180), zwani dalej „kandydatami”, mogą być przyjmowani do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub innej jednostce organizacyjnej podległej ministrowi spraw wewnętrznych albo zatrudniani w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych po uzyskaniu pozytywnej opinii właściwej komisji kwalifikacyjnej, wydanej po przeprowadzeniu postępowania kwalifikacyjnego.

2. W celu przeprowadzenia postępowania kwalifikacyjnego powołuje się: Centralną Komisję Kwalifikacyjną, Komisję Kwalifikacyjną do spraw Kadr Centralnych oraz wojewódzkie komisje kwalifikacyjne.

§ 2.

1. Centralną Komisję Kwalifikacyjną powołuje prezes Rady Ministrów spośród przedstawicieli: Politycznego Komitetu Doradczego przy Ministrze Spraw Wewnętrznych, ministra – szefa Urzędu Rady Ministrów, ministra spraw wewnętrznych, szefa Urzędu Ochrony Państwa, komendanta głównego Policji oraz związku zawodowego funkcjonariuszy Policji, a także spośród innych osób o powszechnie uznanym autorytecie moralnym i społecznym.

2. O udział w pracach Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej prezes Rady Ministrów zwróci się również do przedstawicieli Sejmowej Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych oraz Senackiej Komisji Praw Człowieka i Praworządności.

3. Przewodniczącym Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej jest szef Urzędu Ochrony Państwa.

§ 3.

1. Komisję Kwalifikacyjną do spraw Kadr Centralnych powołuje szef Urzędu Ochrony Państwa spośród przedstawicieli organów i organizacji oraz spośród osób, o których

mowa w § 2 ust. 1. O udział w pracach Komisji szef Urzędu Ochrony Państwa zwróci się również do przedstawicieli Sejmowej Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych oraz Senackiej Komisji Praw Człowieka i Praworządności.

2. Przewodniczącego Komisji Kwalifikacyjnej do spraw Kadr Centralnych powołuje szef Urzędu Ochrony Państwa.

§ 4.

1. W każdym województwie przewodniczący Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej powołuje wojewódzką komisję kwalifikacyjną spośród przedstawicieli: szefa Urzędu Ochrony Państwa, komendanta głównego Policji oraz związku zawodowego funkcjonariuszy Policji, a także spośród innych osób o uznanym w lokalnej społeczności autorytecie moralnym i społecznym.

2. O udział w pracach wojewódzkiej komisji kwalifikacyjnej przewodniczący Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej zwraca się do dwóch posłów i senatora z danego województwa.

3. Przewodniczącego wojewódzkiej komisji kwalifikacyjnej powołuje przewodniczący Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej.

§ 5.

1. Do zadań Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej należy:

1) nadzór nad przebiegiem postępowania kwalifikacyjnego i pracą Komisji Kwalifikacyjnej do spraw Kadr Centralnych oraz wojewódzkich komisji kwalifikacyjnych;

2) rozpatrywanie odwołań kandydatów od opinii Komisji Kwalifikacyjnej do spraw Kadr Centralnych oraz wojewódzkich komisji kwalifikacyjnych;

3) przedłożenie Radzie Ministrów sprawozdania z przebiegu postępowania kwalifikacyjnego.

2. Do zadań Komisji Kwalifikacyjnej do spraw Kadr Centralnych należy przeprowadzenie postępowania kwalifikacyjnego oraz formułowanie opinii w sprawie kandydatów pełniących dotychczas służbę w komórkach organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa na szczeblu centralnym, a ubiegających się o przyjęcie do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub innej jednostce organizacyjnej podległej ministrowi spraw wewnętrznych, albo o zatrudnienie w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

3. Do zadań wojewódzkich komisji kwalifikacyjnych należy przeprowadzenie postępowania kwalifikacyjnego oraz formułowanie opinii w sprawie kandydatów ubiegających się o przyjęcie do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub innej jednostce organizacyjnej podległej ministrowi spraw wewnętrznych, albo o zatrudnienie w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, z zastrzeżeniem ust. 2.

4. W skład komisji, o których mowa w ust. 2 i 3, nie mogą wchodzić osoby podlegające zwolnieniu ze służby z mocy ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa.

§ 6.

1. Postępowanie przed wojewódzką komisją kwalifikacyjną wszczyna się na podstawie wniosku kandydata o przyjęcie do służby sporządzonego na formularzu według wzoru stanowiącego załącznik do uchwały, przedstawionego komisji w ciągu 7 dni od dnia jej powołania, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Wniosek, o którym mowa w ust. 1, może złożyć każdy kandydat, jeżeli nie ukończył 55 roku życia. Szef Urzędu Ochrony Państwa lub komendant główny Policji mogą występować z urzędu o przeprowadzenie postępowania kwalifikacyjnego wobec kandydatów, którzy ukończyli 55 rok życia.

3. Wojewódzka komisja kwalifikacyjna ustala i podaje do wiadomości zainteresowanych miejsce składania wniosków.

§ 7.

1. Wojewódzka komisja kwalifikacyjna ocenia przydatność kandydata do służby, o przyjęcie do której się ubiega, na podstawie jego wniosku, dotychczasowych dokumentów osobowych i dotyczących przebiegu służby oraz innych przedstawionych jej dokumentów; komisja może również przeprowadzić z kandydatem rozmowę uzupełniającą z własnej inicjatywy lub na wniosek kandydata.

2. Wojewódzka komisja kwalifikacyjna opiniuje kandydata według rodzaju służby, o przyjęcie do której się ubiega; komisja może wyrazić opinię o przydatności kandydata w innych rodzajach służby.

3. Przepisy ust. 1i 2 stosuje się odpowiednio w przypadku ubiegania się kandydata o zatrudnienie w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

4. Wojewódzka komisja kwalifikacyjna w swoich pracach korzysta z pomocy właściwych komórek kadrowych Urzędu Ochrony Państwa, Policji i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

§ 8.

1. Wojewódzka komisja kwalifikacyjna wydaje pozytywną opinię o kandydacie w razie stwierdzenia, że odpowiada on wymogom przewidzianym dla funkcjonariusza danej służby lub pracownika Ministerstwa Spraw Wewnętrznych określonym w ustawie oraz powzięcia przekonania, że posiada on kwalifikacje moralne do pełnienia służby, zwłaszcza że:

- 1) w toku dotychczasowej służby nie dopuścił się naruszenia prawa,
- 2) wykonywał swoje obowiązki służbowe w sposób nienaruszający praw i godności innych osób,
- 3) nie wykorzystywał stanowiska służbowego do celów pozasłużbowych.

2. Wojewódzka komisja kwalifikacyjna niezwłocznie przekazuje kandydatowi swoją opinię na piśmie.

§ 9.

1. W przypadku negatywnej opinii wojewódzkiej komisji kwalifikacyjnej kandydatowi przysługuje prawo odwołania się do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej w ciągu 7 dni od dnia otrzymania opinii.

2. Odwołanie, o którym mowa w ust. 1, wnosi się za pośrednictwem właściwej wojewódzkiej komisji kwalifikacyjnej, która przekazuje je niezwłocznie Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej wraz ze wszystkimi dokumentami i materiałami dotyczącymi kandydata. Przepisy § 6 ust. 1 stosuje się odpowiednio.

3. Opinia wydana przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną w wyniku odwołania jest ostateczna. O treści opinii Centralna Komisja Kwalifikacyjna informuje niezwłocznie kandydata oraz wojewódzką komisję kwalifikacyjną.

§ 10.

Pozytywne opinie o kandydatach wojewódzka komisja kwalifikacyjna przekazuje organom właściwym do rozpatrywania spraw przyjęcia do służby w organach i jednostkach podległych ministrowi spraw wewnętrznych lub zatrudnienia w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Uzyskanie pozytywnej opinii jest warunkiem umożliwiającym ubieganie się kandydata o przyjęcie do służby w tych organach lub jednostkach albo zatrudnienie w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

§ 11.

Minister spraw wewnętrznych odwołuje do kraju kandydatów przebywających służbowo za granicą, jeżeli nie uzyskali oni pozytywnej opinii właściwej komisji kwalifikacyjnej.

§ 12.

Przepisy §§ 6–10 stosuje się odpowiednio do postępowania przed Komisją Kwalifikacyjną do spraw Kadr Centralnych oraz postępowania w przypadku negatywnej opinii tej Komisji.

§ 13.

Centralna Komisja Kwalifikacyjna, Komisja Kwalifikacyjna do spraw Kadr Centralnych oraz wojewódzkie komisje kwalifikacyjne mogą szczegółowo określić sposób wykonywania swoich zadań, zwłaszcza w zakresie powoływania zespołów rozpatrujących wnioski kandydatów.

§ 14.

Uchwała wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

**Prezes Rady Ministrów
Tadeusz Mazowiecki**

Wniosek

o przyjęcie do służby w */.....byłego funkcyjona-
riusza Służby Bezpieczeństwa

1. Stopień, imię i nazwisko.....

2. Jednostka i ostatnio zajmowane stanowisko.....

3. Charakterystyka dotychczasowego przebiegu służby w MSW, WUSW, RUSW **/
.....
.....

4. Jak wyobrażam sobie swoją przydatność do dalszej służby w */.....
.....
.....
.....

5. Stan majątkowy
.....
.....

6. Czy był karany dyscyplinarnie i za co?.....
.....
.....

.....
podpis

UWAGA: kandydat wypełnia ankietę własnoręcznie.

*/ – wpisać w zależności od przedmiotu wniosku: Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub inny rodzaj służby
w jednostce podległej MSW albo zatrudnienie w MSW.

**/ – niepotrzebne skreślić.

Źródło: MP, 1990, nr 20, poz. 159, druk.

1990 czerwiec 25, [Warszawa] – Instrukcja przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej (tzw. instrukcja Kozłowskiego) dotycząca weryfikacji przydatności byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa do służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub Ministerstwie Spraw Wewnętrznych

Załącznik do decyzji sekretarza Komisji Kwalifikacyjnej
ds. Kadr Centralnych z dnia 2 lipca 1990 [r.]

**Instrukcja
przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej
z dnia 25 czerwca 1990 r.**

I. Za funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa zobowiązanych do poddania się postępowaniu kwalifikacyjnemu w wypadku zamiaru podjęcia służby w Urzędzie Ochrony Państwa, Policji lub Ministerstwa Spraw Wewnętrznych albo podjęcia zatrudnienia w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych uznaje się osoby, które:

1. W dniu 10 maja 1990 r. pełniły służbę na następujących stanowiskach:

- a) szefa Służby Wywiadu i Kontrwywiadu,
- b) szefa Służby Bezpieczeństwa,
- c) szefa Służby Kadr, Szkolenia i Wychowania,
- d) zastępcy szefa wywiadu i kontrwywiadu,
- e) zastępcy szefa Służby Bezpieczeństwa,
- f) zastępcy szefa Służby Kadr, Szkolenia i Wychowania,
- g) doradcy ministra,
- h) szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego,
- i) zastępcy szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego,
- j) zastępcy szefa wojewódzkiego (stołecznego) urzędu spraw wewnętrznych ds. SB.

2. W dniu 10 maja 1990 r. pełniły służbę w następujących jednostkach organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych:

- a) Departament I,
- b) Departament II,
- c) Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa,
- d) Departament Ochrony Gospodarki,
- e) Departament Studiów i Analiz,
- f) Grupa Operacyjno-Sztabowa Szefa Służby Bezpieczeństwa,
- g) Sekretariat Szefa Służby Wywiadu i Kontrwywiadu oraz Szefa Służby Bezpieczeństwa,
- h) Departament Kadr – do stanowiska młodszego inspektora,
- i) Departament Szkolenia i Wychowania – do stanowiska młodszego inspektora,
- j) Biuro „C”,
- k) Biuro Szyfrów,
- l) Biuro Śledcze,

- l) Biuro Paszportów – do stanowiska zastępcy naczelnika wydziału,
- m) były Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy – do stanowiska młodszego inspektora,
- n) Akademia Spraw Wewnętrznych bez Wydziału Porządku Publicznego w Szczytynie – kadra naukowo-dydaktyczna, naukowa, naukowo-techniczna i słuchacze,
- o) Biuro „B” – do stanowiska zastępcy naczelnika wydziału,
- p) Departament Techniki – do stanowiska zastępcy naczelnika wydziału oraz na odpowiadających wyżej wymienionym stanowiskom i w jednostkach wojewódzkich (stołecznym) urzędów spraw wewnętrznych, z wyjątkiem funkcjonariuszy wydziałów kadr oraz wydziałów szkolenia i wychowania.

3. W dniu 31 lipca 1989 r. pełniły służbę na stanowiskach wymienionych w pkt. 1 lit. a, b, d, e, g–j oraz na stanowiskach:

- a) szefa Służby Polityczno-Wychowawczej,
 - b) szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego,
 - c) zastępcy szefa Służby Polityczno-Wychowawczej,
 - d) zastępcy szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego
- oraz w jednostkach wymienionych w pkt. 2 lit. a, b, f–h, j, l–m, o, p, oraz w ówczesnych:

- a) Departamencie III,
 - b) Departamencie IV,
 - c) Departamencie V,
 - d) Departamencie VI,
 - e) Biurze Studiów Służby Bezpieczeństwa,
 - f) Głównym Inspektoracie Ochrony Przemysłu,
 - g) Biurze „A”,
 - h) Biurze RKW,
 - i) Zarządzie Polityczno-Wychowawczym – do stanowiska młodszego inspektora,
 - j) Wyższej Szkole Oficerskiej MSW w Legionowie – jako członkowie kadry naukowo-dydaktycznej, naukowej, naukowo-technicznej lub słuchacze
- oraz na odpowiadających wyżej wymienionym stanowiskom i w jednostkach wojewódzkich (stołecznym) urzędów spraw wewnętrznych, z wyjątkiem wydziałów kadr – a następnie zostały przeniesione do służby w jednostkach organizacyjnych Milicji Obywatelskiej.

4. Postępowaniem kwalifikacyjnym nie będą objęte osoby zatrudnione w ww. jednostkach na stanowiskach milicjant – kierowca.

II. Instrukcja wchodzi w życie z dniem jej podpisania.

**Przewodniczący
Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej**

dr Krzysztof **Kozłowski**

Źródło: AIPN Ld, 0284/1, k. 13–15, mps.

1990 lipiec 4, [Warszawa] – Zarządzenie nr 39 prezesa Rady Ministrów w sprawie określenia zadań i struktury organizacyjnej Urzędu Ochrony Państwa

P-130-47-90

Poufne
Egz. nr ^a1^a

Zarządzenie nr 39 prezesa Rady Ministrów
z dnia 4 lipca 1990 r.
w sprawie szczegółowego określenia zadań oraz struktury organizacyjnej
Urzędu Ochrony Państwa

Na podstawie art. 3 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU, nr 30, poz. 180) zarządza się, co następuje:

§ 1.

1. Do zadań Urzędu Ochrony Państwa w zakresie ustalonym w ustawie należy:

1) w dziedzinie rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niezależność i całość państwa:

a) ochrona podstawowych interesów państwowych Rzeczypospolitej Polskiej przed penetracją obcych wywiadów, w tym rozpoznawanie kierunków zainteresowań, stosowanych form, metod i środków działalności tych wywiadów;

b) uzyskiwanie i analizowanie informacji o zewnętrznych zagrożeniach bezpieczeństwa państwa;

c) ujawnianie i rozpoznawanie działań mających na celu obalenie przemocą konstytucyjnego porządku państwa;

d) wykrywanie i zapobieganie działaniom osób lub grup dążących do naruszenia integralności terytorialnej Rzeczypospolitej Polskiej;

e) gromadzenie informacji dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa państwa;

f) ochrona interesów oraz bezpieczeństwa polskich przedstawicielstw i obywateli za granicą;

g) prowadzenie działalności dezinformacyjnej wobec obcych wywiadów;

2) w dziedzinie wykrywania i zapobiegania przestępstw szpiegostwa i terroryzmu:

a) ujawnianie, rozpoznawanie, dokumentowanie i zwalczanie działalności szpiegowskiej przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej;

b) ujawnianie i rozpoznawanie działalności terrorystycznej o charakterze międzynarodowym;

c) współdziałanie z instytucjami i organizacjami zagranicznymi zajmującymi się zwalczaniem międzynarodowego terroryzmu;

d) kontrwywiadowcza ochrona wynalazczości i badań naukowo-technicznych, pozostających w zainteresowaniu obcych wywiadów;

^{a-a} Wpisano odręcznie.

e) organizacja i koordynacja działań operacyjnych w systemie kontrwywiadowczej ochrony kraju;

f) dokonywanie zleconych przez sąd lub prokuratora czynności śledczych w sprawach dotyczących szpiegostwa i terroryzmu;

3) w dziedzinie zapobiegania i wykrywania innych poważnych przestępstw przeciwko państwu:

a) ujawnianie, rozpoznawanie, dokumentowanie i zwalczanie działalności przestępczej o charakterze międzynarodowym, grożącej naruszeniem interesów państwa polskiego;

b) dokonywanie zleconych przez sąd lub prokuratora czynności śledczych w sprawach dotyczących dywersji, wywiadu gospodarczego i międzynarodowego handlu narkotykami;

c) dokonywanie zleconych przez prokuratora generalnego czynności śledczych w sprawach innych przestępstw;

d) gromadzenie informacji o działaniach przestępczych mogących być wykorzystanymi do działalności wymierzonej w interes państwa;

4) w dziedzinie rozpoznawania i przeciwdziałania naruszeniu tajemnicy państwowej:

a) kontrwywiadowcza ochrona tajemnicy państwowej oraz zapobieganie niewłaściwemu zabezpieczaniu nośników informacji zawierających tajemnicę państwową, pozostających w zainteresowaniu obcych wywiadów;

b) kryptograficzna ochrona wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową przekazywanych przez techniczne środki łączności dla potrzeb naczelných organów administracji państwowej;

c) radiokontrwywiadowcza ochrona bezpieczeństwa państwa;

d) ujawnianie i rozpoznawanie przypadków naruszenia tajemnicy państwowej.

2. W związku z ustawowym obowiązkiem przygotowywania dla najwyższych organów władzy i administracji państwowej informacji i analiz istotnych dla bezpieczeństwa państwa Urząd Ochrony Państwa:

1) uzyskuje informacje z zakresu międzynarodowych stosunków politycznych i ekonomicznych, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju współpracy Rzeczypospolitej Polskiej z zagranicą;

2) uzyskuje i dostarcza właściwym resortom informacje o nowoczesnych technologiach i kierunkach rozwoju techniki światowej;

3) przygotowuje opracowania i analizy na zlecenie właściwych organów władzy i administracji państwowej;

4) przekazuje najwyższym organom władzy i administracji państwowej informacje mogące mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa oraz polityki zagranicznej lub wewnętrznej rządu Rzeczypospolitej Polskiej;

5) przygotowuje i przedkłada systematycznie informacje i analizy dotyczące stanu bezpieczeństwa państwa i jego zagrożeń.

§ 2.

W skład Urzędu Ochrony Państwa wchodzi następujące komórki organizacyjne:

1. Zarząd Wywiadu
2. Zarząd Kontrwywiadu

3. Zarząd Śledczy
4. Biuro Prezydialne
5. Biuro Koordynacji i Prognoz
6. Biuro Analiz i Informacji
7. Biuro Techniki
8. Biuro Obserwacji
9. Biuro Szyfrów
10. Biuro Ewidencji i Archiwum
11. Biuro Kadr
12. Biuro Finansów
13. Biuro Administracyjno-Gospodarcze

§ 3.

Szczegółową organizację wewnętrzną oraz zakres czynności komórek organizacyjnych wymienionych w § 2 określa regulamin organizacyjny nadany przez szefa Urzędu Ochrony Państwa.

§ 4.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Prezes Rady Ministrów

(–) Tadeusz Mazowiecki

Źródło: KPR M, brak sygnatury, mps.

1990 sierpień 6, [Warszawa] – Rozkaz szefa Wojskowej Służby Wewnętrznej w sprawie rozformowania organów WSW

Rozkaz
szefa Wojskowej Służby Wewnętrznej
nr ^aPF-118-^a z dnia ^a6 VIII [19]90 r.^a

w sprawie rozformowania organów Wojskowej Służby Wewnętrznej

Na podstawie pkt. 1 Rozkazu ministra obrony narodowej nr pf-42/org. z dnia 18 IV 1990 r. w sprawie rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej, utworzenia Żandarmerii Wojskowej oraz połączenia Służb Wywiadu i Kontrwywiadu, i w wykonaniu Zarządzenia szefa Sztabu Generalnego WP nr 084/org. z dnia 31 VII 1990 r. w sprawie rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej oraz połączenia Służb Wywiadu i Kontrwywiadu

rozkazuje:

1. Szefom komórek organizacyjnych Szefostwa WSW, w uzgodnieniu z przewodniczącym komisji likwidacyjnej Szefostwa WSW, wykonać czynności związane z rozformowaniem w zakresie dotyczącym podległych komórek organizacyjnych.

2. Szefom zarządów WSW O[kręgów] W[ojskowych], R[odzajów] S[ił] Z[brojnych], oddziałów i wydziałów WSW w terminie do dnia 30 VIII [19]90 r. rozformować podległe organa Wojskowej Służby Wewnętrznej zgodnie z załączonym harmonogramem.

3. Szefowi Oddziału Zabezpieczenia Szefostwa WSW:

1) w terminie do dnia 25 VIII [19]90 r. rozliczyć kadrę Szefostwa WSW, Oddziału WSW Warszawa i Węzła Łączności S[zeftwa] WSW z pobranych materiałów i zaopatrzenia;

2) w terminie do dnia 30 VIII [19]90 r. rozformować Oddział Zabezpieczenia Szefostwa WSW w oparciu o przedstawiony mi harmonogram.

4. Komendantowi Centrum Szkolenia Wojskowej Służby Wewnętrznej przygotować do przekazania szefowi Zarządu II Sztabu Generalnego WP niezbędną bazę szkoleniową cyklu kontrwywiadowczego.

Szef

(-) gen. bryg. Edmund Buła

Źródło: AIPN, 2386/24335, k. 1-2.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

1990 sierpień 6, [Warszawa] – Decyzja nr 25 ministra spraw wewnętrznych dotycząca likwidacji Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Zarząd WSW

Jednostek Wojskowych MSW

nr ^a103/D^a

Wpłynęło dn. ^a16 VIII^a 19^a90^a r.

Załączników] – Ark[uszy] ^a2^a

Decyzja nr ^a25^a

ministra spraw wewnętrznych

z dnia ^a13 sierpnia^a 1990 r.

w sprawie likwidacji Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

W związku ze zmianami w strukturze podległych i nadzorowanych przez ministra spraw wewnętrznych jednostek organizacyjnych postanawia się, co następuje:

§ 1.

Likwidacji ulega Zarząd Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

§ 2.

Zobowiązuje się dowódcę Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do utworzenia Samodzielnego Oddziału Żandarmerii Wojskowej przy Dowództwie Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW, zwanego dalej „Samodzielnym Oddziałem Żandarmerii Wojskowej”.

§ 3.

Działające dotychczas przy Dowództwie Wojsk Ochrony Pogranicza oraz przy brygadach Wojsk Ochrony Pogranicza jednostki organizacyjne Wojskowej Służby Wewnętrznej włącza się do struktury Samodzielnego Oddziału Żandarmerii Wojskowej do czasu powołania Straży Granicznej w miejsce Wojsk Ochrony Pogranicza.

§ 4.

Etat Samodzielnego Oddziału Żandarmerii Wojskowej określony zostanie odrębnym zarządzeniem organizacyjnym.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

§ 5.

Decyzja wchodzi w życie z dniem podpisania.

(–) dr Krzysztof Kozłowski

Źródło: AIPN Wr; 050/206, k. 68–69, mps.

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	– Archiwum Akt Nowych
AIPN	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AIPN Ka	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach
AIPN Kr	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie
AIPN Sz	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie
AIPN Wr	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu
AL	– Armia Ludowa
AMON	– Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej
ASW	– Akademia Spraw Wewnętrznych
AWO	– Agenturalny Wywiad Operacyjny
BE	– Biuro Emerytalne
BL	– Biuro Lustracyjne
BO	– radioprzeciwdziałanie wrogiej propagandzie radiowej
BOR	– Biuro Ochrony Rządu
BP	– Bezpieczeństwo Publiczne
BUiAD	– Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
CBD	– Centralny Bank Danych
CBI	– Centralny Bank Informacji
CKK	– Centralna Komisja Kwalifikacyjna
CSRS	– Czechosłowacka Republika Socjalistyczna
CW	– Centrum Wyszkożenia
Czeka	– Komisja Nadzwyczajna do Walki z Kонтрrewolucją i Sabotażem
Dep.	– departament
DP	– dywizja piechoty
DSA	– Departament Społeczno-Administracyjny
DUSW	– Dzielnicowy Urząd Spraw Wewnętrznych
DzU	– Dziennik Ustaw
DzUrz.	– Dziennik Urzędowy
EPI	– Ośrodek Elektronicznego Przetwarzania Informacji
GIOP	– Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu
GL	– Gwardia Ludowa
GPK	– Graniczny Punkt Kontrolny
GZI	– Główny Zarząd Informacji
GZP	– Główny Zarząd Polityczny
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej

ISP	– Instytut Studiów Politycznych
JW	– Jednostki Wojskowe
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KC	– Komitet Centralny
KD	– Komitet Dzielnicowy
KdsBP	– Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
KG	– Komenda Główna
KGB	– Komitet Bezpieczeństwa Państwowego
KP	– Komenda Powiatowa
kpk	– kodeks postępowania karnego
KPRM	– Kancelaria Prezesa Rady Ministrów
KS	– Klub Sportowy
KS	– Komenda Stołeczna
KU	– Komitet Uczelniany
KW	– Komenda Wojewódzka
KW	– kontrwywiad
LK	– lokal kontaktowy
LWP	– Ludowe Wojsko Polskie
M.p.	– miejsce postoju
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MO	– Milicja Obywatelska
MOB	– mobilizacyjny
MON	– Ministertwo Obrony Narodowej
MP	– Monitor Polski
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MUSW	– Miejski Urząd Spraw Wewnętrznych
NATO	– Pakt Północnoatlantycki
NJW	– Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe
NKWD	– Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
NPW	– Naczelną Prokuraturę Wojskową
NRD	– Niemiecka Republika Demokratyczna
NRF	– Niemiecka Republika Federalna
NSZZ	
„Solidarność”	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
OBL	– Oddziałowe Biuro Lustracyjne
OBUiAD	– Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
ODKK	– Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych
OOP	– Oddziałowa Organizacja Partyjna
OPL OK	– Obrona Przeciwlotnicza Obszaru Kraju
PAN	– Polska Akademia Nauk
PDF	– podgląd dokumentacji fotograficznej
PESEL	– Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
POP	– Podstawowa Organizacja Partyjna

PP	– podsłuch pokojowy
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
PT	– podsłuch telefoniczny
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PUdsBP	– Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RBP	– Resort Bezpieczeństwa Publicznego
RCI	– Rządowe Centrum Informatyczne
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RKW	– radiokontrolny
RP	– Rzeczpospolita Polska
RUSW	– Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych
SB	– Służba Bezpieczeństwa
Sek.	– sekcja
SERP	– System Ewidencji Ruchu Paszportowego
SG	– Sztab Generalny
SLD	– Sojusz Lewicy Demokratycznej
Smiersz	– Specjalne Metody Wykrywania Szpiegów (ros. <i>smiert' szpionam</i> – śmierć szpiegom)
SN	– Sąd Najwyższy
SPD	– system przetwarzania danych
SUSW	– Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych
SW	– Służba Więzienna
SW	– Spraw Wewnętrznych
TBD	– Terenowy Bank Danych
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TW	– tajny współpracownik
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UBP	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UdsKiOR	– Urząd do spraw Kombatantów i Osób Represjowanych
UOP	– Urząd Ochrony Państwa
URM	– Urząd Rady Ministrów
USA	– Stany Zjednoczone Ameryki
WBP	– Wydział Bezpieczeństwa Państwa
WBW	– Wojska Bezpieczeństwa Wewnętrznego
WiN	– Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WOR	– Wydział Ochrony Rządu
WP	– Wojsko Polskie
WRON	– Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego
WSI	– Wojskowe Służby Informacyjne
WSO	– Wyższa Szkoła Oficerska
WSW	– Wojskowa Służba Wewnętrzna

WUBP	–	Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP	–	Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUSW	–	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WW	–	Wojska Wewnętrzne
Wydz.	–	wydział
ZAG	–	Zarząd Administracyjno-Gospodarczy
ZBoWiD	–	Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZER	–	Zakład Emerytalno-Rentowy
ZOF	–	Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy
ZOMO	–	Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej
ZSRR	–	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSRS	–	Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZTS	–	Zakład Techniki Specjalnej
ZUS	–	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

WYKAZ TABEL

Aparat bezpieczeństwa publicznego podczas reorganizacji wg stanu na dzień 15 I 1957 r. AAN, KC PZPR, sygn. XI A/232, k. 151	24
Stan aparatu bezpieczeństwa publicznego po reorganizacji na dzień 27 II 1957 r. AAN, KC PZPR, sygn. XI A/232, k. 151	25
Podział jednostek resortu spraw wewnętrznych wg funkcji i wykonywanych czynności. AIPN, 1585/9542, k. 9	44–45
Podział jednostek organizacyjnych MSW wg charakteru wykonywanych zadań (I). AIPN, 1585/9542, k. 23–24.	46–47
Podział jednostek organizacyjnych MSW wg charakteru wykonywanych zadań (II). AIPN, 1585/9542, k. 22–25	48
Struktura organizacyjna Akademii Spraw Wewnętrznych po reformie 1989 r. AIPN, 657/423, k. 33	112–113
Zmiany organizacyjno-etatowe w 1989 r. AIPN, 01751/4, k. 18–19	147
Zmiany w Resorcie Bezpieczeństwa Publicznego/Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego w okresie 1944–1954, oprac. A. Jusupović	152–157
Zmiany w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego w 1954 r., oprac. A. Jusupović	158
Jednostki Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego 1955–1956, oprac. A. Jusupović	158–159
Zmiany w strukturze organizacyjnej Służby Bezpieczeństwa w okresie 1956–1990, oprac. A. Jusupović	160–163

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

AAN, KC PZPR, poz.: mf 3414, mf 3416, XIA/230, XIA/232, 237/V/183, 237/V/318
AAN, URM, poz.: 83/29, 96/98, 137/17, 159/190, 218/90, 214/128

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

- AIPN, 0045 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych z lat 1954–1990), poz. od 1 do 100
- AIPN, 0049 („Dzienniki Urzędowe Ministerstwa Spraw Wewnętrznych” z lat 1955–1967), poz. 19–23
- AIPN, 00266/240, Zarządzenia szefa Zarządu II Sztabu Generalnego WP za 1967 r.
- AIPN, 00735/1478, Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 80/73 i 060/74
- AIPN, 00739/158, Dokumenty zastępcy szefa Zarządu II Sztabu Generalnego WP ds. informacyjnych
- AIPN, 001111, poz.: 36 (Instrukcja z 1957 r. o zasadach pracy kontrwywiadowczej w wojsku), 98 (Instrukcja z 1984 r. o działalności kontrwywiadowczej w Siłach Zbrojnych PRL), 246 (Instrukcja z 1965 r. o zasadach i formach pracy operacyjnej), 287 (Instrukcja z 1971 r. o pracy KW WSW)
- AIPN, 001719/74, Statut Zarządu II Sztabu Generalnego i podległych jednostek, Warszawa 1965
- AIPN, 063/1, Korespondencja, sprawozdania, protokoły i inne pisma w sprawie funduszy specjalnych, funduszy „O”, operacyjnych
- AIPN, 0296/41, t. 2, Organizacja pracy i zasady funkcjonowania Departamentu III MSW w latach 1973–1975
- AIPN, 0360/9, Minister, wiceminister, dyrektor generalny, Gabinet Ministra, Biuro Prawne, Główny Inspektorat, Komendant Główny, Rada Naukowo-Techniczna – 1981 r.
- AIPN, 0397/875, Franciszek Szlachcic, „Wspomnienia z okresu pracy w organach bezpieczeństwa i Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (lata 1945–1973). Napisane dla wewnętrznego użytku MSW”, Warszawa 1988
- AIPN, 0562/2, *Akademia Spraw Wewnętrznych. Program nauczania. Część druga (Służba Bezpieczeństwa)*, Warszawa 1973
- AIPN, 0644, sygn.: 857 (Przepisy MSW 1958–1989), 877 (Przepisy MSW i KG MO za 1962–1989)

- AIPN, 0672/21, Przedmiot, zadania i system działania Departamentu II i wydziałów II KW MO (równorzędnych). Załącznik do Zarządzenia nr 048/76 ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 VI 1976 r.
- AIPN, 0711, poz.: 92 (Zbiór niepublikowanych aktów wykonawczych do Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów, Biuro Organizacyjno-Prawne), 200 (Zarządzenie nr 01/87 ministra spraw wewnętrznych z dnia 12 marca 1987 r. w sprawie zakresu działania Zarządu I Operacyjno-Obronno MSW)
- AIPN, 0818/5, Zarządzenia, instrukcje i decyzje dyrektora Biura „B”, 1987–1990
- AIPN, 0819/48, Normatywy dotyczące Biura „B”, 1985–1990
- AIPN, 0887/85, Zarządzenie nr 0034/78 ministra spraw wewnętrznych z dnia 26 września 1978 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego i zakresu działania Biura Śledczego MSW
- AIPN, 01004/71, Materiały dotyczące współpracy z Departamentem PESEL MSW 1984–1988
- AIPN, 01096/5, Akty normatywne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej z lat 1982–1983. Zarządzenia i instrukcje
- AIPN, 01099/12, Zarządzenie nr 0036/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 5 kwietnia 1984
- AIPN, 01171/94, Zasady gospodarki materiałowej w Biurze „T”
- AIPN, 01225, poz.: 290 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 151–200 za rok 1958), 314 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1959), 390 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1961), 427 (Zarządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1962), 458 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 26/64–050/64 za rok 1964), 495 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1965), 553 (Zarządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 1968 r.), 717–718 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1981), 719 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1982), 763 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za lata 1958–1960), 768 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1967), 769–770 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1969), 775 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1972), 781 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1974), 818 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1989), 836 („Dzienniki Urzędowe Ministerstwa Spraw Wewnętrznych” za lata 1964–1965), 878 (Skorowidze przepisów prawnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za lata 1948–1967), 953 (Normatywy dotyczące Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1975)
- AIPN, 01245, poz.: 7 (Normatywy dotyczące funkcjonowania Szkoły Chorążych MSW w Warszawie), 85 (Normatywy dotyczące funkcjonowania Szkoły Chorążych Biura „B” MSW)
- AIPN, 01254, poz.: 6 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1973), 31 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za lata 1971–1985), 125 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1972), 192 (Zarządzenia i instrukcje ministra spraw wewnętrznych za rok 1979), 327 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1989), 385 (Przepisy prawne dotyczące pracy Departamentu III A),

- 413 (Zarządzenia nr 0021/75 i nr 0077/70 ministra spraw wewnętrznych), 760 (Normatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za rok 1971)
- AIPN, 01258/7, Zarządzenia, rozkazy, okólniki w sprawie działalności resortu bezpieczeństwa publicznego: powołania i działalności Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, powołania i działalności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, lata 1944–1960 (kserokopie)
- AIPN, 01288/39, Struktura organizacyjna Departamentu III, Zarządzenia za lata 1986–1989
- AIPN, 01334/523, Głowacki Andrzej, Karpacz Jerzy, *Niepublikowane wykonawcze akty normatywne do ustawy o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresu działania podległych mu organów. Wraz z komentarzem*, Warszawa 1988
- AIPN, 01365/4, Zarządzenie nr 007/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 14 II 1989 r.
- AIPN, 01369, poz.: 5 (Zarządzenie nr 003/72 dyrektora Departamentu IV z dnia 15 marca 1972 r.), 7 (Decyzja nr 008/76 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 listopada 1976 r.), 8 (Zarządzenie nr 048/76 ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 czerwca 1976 r.), 9 (Zarządzenie nr 024/78 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 czerwca 1978 r.), 13 (Wykaz zarządzeń i przepisów wpływających do Wydziału II Biura „C”), 14 (Zarządzenie nr 0094/82 ministra spraw wewnętrznych z dnia 17 grudnia 1982 r.), 17 (Decyzja nr 022/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 listopada 1983 r.), 18 (Zarządzenie nr 098/83 ministra spraw wewnętrznych z dnia 30 grudnia 1983 r.), 20 (Zarządzenie nr 0072/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 grudnia 1984 r.), 21 (Zarządzenie nr 074/84 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 grudnia 1984 r.), 24 (Zarządzenie nr 011/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 lutego 1985 r.), 27 (Zarządzenie nr 0102/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 grudnia 1989 r.), 29 (Zarządzenie nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 24 sierpnia 1989 r.), 31 (Zarządzenie nr 048/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 czerwca 1989 r.), 32 (Przepisy wydane przez dyrektora Departamentu II, lata 1957–1975), 33 (Zarządzenie nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r.), 35 (Ustawa o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów. Zbiór przepisów – stan prawny na dzień 15 listopada 1984 r.)
- AIPN, 01521/1580, t. 1, *Pierwsze kadry służby obserwacji i ich szkolenie*, „Biuletyn Biura »B« MSW” 1982, nr 29/30
- AIPN, 01728/163, Etat nr A-037/2 Zarządu Polityczno-Wychowawczego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
- AIPN, 01751, Zarządzenia organizacyjne ministra spraw wewnętrznych za rok 1989 r., poz. 1–5
- AIPN, 01756/2, Korespondencja Sekretariatu byłego Wydziału X Departamentu I MSW z lat 1972–1987. Zarządzenia, przepisy, pisma okólnie, dyrektywy, regulaminy
- AIPN, 01821/3, Teczka zarządzeń i decyzji kadrowych MSW i Departamentu I MSW z lat 1960–1989
- AIPN, 01918/753, Teczka wyjazdowa dotycząca Władysława Kochana
- AIPN, 213/1, Zarządzenia i decyzje organizacyjne ministra spraw wewnętrznych za rok 1990
- AIPN, 661/145, Instrukcja o trybie rejestracji agentury i spraw ewidencji operacyjnej w organach Wojskowej Służby Wewnętrznej Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojsk Ochrony Pogranicza, 21 V 1957 r.

- AIPN, 1091, poz.: 211 (Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa, cz. 1, cz. 2 – pionu „A”, „T”, „W”, „C”, cz. 3 – języki obce), 217 (Ramowy program kształcenia chorążych Służby Bezpieczeństwa, cz. 1 – ogólna, Ramowy program eksternistycznego kształcenia chorążych Służby Bezpieczeństwa, cz. 2 – specjalistyczna „BOR”, cz. 3 – specjalistyczna pionu „PESEL”, cz. specjalistyczna pionu RKW)
- AIPN, 657, poz.: 423 (Zbiór przepisów organizacyjnych Akademii Spraw Wewnętrznych za rok 1989), 820 (Komunikat nr 1/86 dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego MSW o włączeniu Szkoły Chorążych oraz Batalionu Specjalnego SUSW do Biura „B” MSW)
- AIPN, 707/468, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza MO: Helena Wolińska
- AIPN, 1122/39, Zarządzenia komendanta Szkoły Chorążych za rok 1989
- AIPN, 1148/454, Zarządzenie nr 006/70 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 lutego 1970 r. w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych
- AIPN, 1509, poz.: 7413 (Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa za rok 1983), 7416 (Program nauczania Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa i notatka dotycząca programu nauczania specjalistycznego, lata 1983–1984)
- AIPN, 1510/1142, Z. Sałyga, „Badania efektywności szkolenia specjalistycznego funkcjonariuszy pionu »A« Służby Bezpieczeństwa przy zastosowaniu metody programowej. Na przykładzie Szkoły Chorążych SB”, ASW, Warszawa 1983, mps
- AIPN, 1585, poz.: 320 (Wojewódzka Służba Bezpieczeństwa – organizacja. Projekty ramowych zakresów pracy i regulaminów, tezy do raportów i plan raportu komisji, raporty, notatki, korespondencja, za rok 1972), 347 (Resort spraw wewnętrznych i wojewódzkie urzędy spraw wewnętrznych – organizacja i działalność komórek organizacyjnych. Projekt zarządzenia, zakresy działania, analizy zakresów działania i realizowanych zadań, notatki informacyjne, schematy, za rok 1984), 349 (Komórki organizacyjne w ministerstwie i wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych – organizacja i działalność. Projekty zarządzeń i ramowych okresów działania, analizy zakresu działania i struktury organizacyjnej, za rok 1984), 364 (Resort spraw wewnętrznych – reorganizacja. Wyciąg z dyrektywy, opracowania, informacje, wystąpienia ministra, pytania opozycji, raport, korespondencja, wycinki prasowe, lata 1972–1990), 368 (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – organizacja. Statut, zarządzenie, podstawowe zasady, lata 1974–1979), 390 (Departament PESEL – organizacja, zatrudnienie pracowników cywilnych. Projekty połączenia z Biurem „C”. Instrukcje, wytyczne, zakresy czynności wydziałów, informacje, zestawienia, notatki, plany badań, koncepcje, lata 1981–1986), 407 (Służba Bezpieczeństwa – zasady działalności operacyjnej, zadania departamentów Urzędu Ochrony Państwa, zarządzenia ministra, schematy organizacyjne, zakresy działania komórek organizacyjnych, lata 1989–1990), 437 (Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu – organizacja Urzędu Spraw Wewnętrznych. Uchwała Prezydium, rok 1958), 1436 (Struktura etatowa ministerstwa i jednostek podległych – doskonalenie. Zarządzenia, decyzje, protokoły i notatki z posiedzenia Rady do spraw Organizacji, schematy organizacyjne ministerstwa, referat, wnioski, informacje, korespondencja, lata 1982–1989), 3112 (Przepisy prawne ministra spraw wewnętrznych według stanu prawnego na dzień 31 XII 1962 r. Skorowidz), 3114 (Przepisy prawne Ministerstwa

Spraw Wewnętrznych w latach 1955–1963 według stanu prawnego na dzień 31 XII 1963 r. Skorowidz), 3117 (Przepisy prawne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych według stanu na dzień 31 XII 1964 r. Skorowidz), 3160–3161 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1962), 3184 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1965), 3190 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1967), 3195 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1968), 3232 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1981), 3250 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych za rok 1990), 3519 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 0125 z 1968 r.), 3567 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 0127/60 z 1960 r. w sprawie powołania Biura Rejestracji Cudzoziemców wraz z tymczasowym zakresem działania), 3667 (Kolegium Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do spraw Służby Bezpieczeństwa. Rozwój techniki w latach 1966–1970 w resorcie, opracowania.), 3841 (Służba Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych – prace operacyjne. Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 006/70 z dn. 1 lutego 1970 r.), 4901 (Zarządzenie wewnętrzne dyrektora Biura „T” nr 059/70. Wykaz uchylonych przepisów), 4905 (Zakład Techniki Specjalnej – włączenie z dniem 15 VI 1971 r. do Departamentu Techniki), 4915 (Zarządzenie wewnętrzne dyrektora Departamentu Techniki nr 010/77), 5020 (Zarządzenie dyrektora Biura „C” nr 08/72 z 1972 r. dotyczące komisji analizującej brakowanie akt), 5196 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 034/74 z dnia 10 maja 1974 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych), 5249 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 05/73 z 1973 r., Instrukcja dyrektora Biura „W” nr 01/73 z 1973 r. Przeprowadzanie ekspertyz chemicznych dokumentów „W” dla potrzeb operacyjnych Służby Bezpieczeństwa), 5392 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 001/80 z 1980 r.), 5747 (Szkolnictwo w Służbie Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych – informacja Mieczysława Nowakowskiego i Ryszarda Dreżewskiego), 6062 (Działalność Departamentu Społeczno-Administracyjnego w 1987 r. i 1989 r. Główne kierunki. Plan, program, informacja), 6066 (Zarządzenia dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego. Zakresy czynności, etaty za rok 1963), 6069 (Działalność Departamentu Społeczno-Administracyjnego w latach 1982–1986. Informacje, plany, korespondencja), 6196 (Zadania pionu społeczno-administracyjnego w 1985 r. oraz planowane działania w 1986 r. Informacja), 6325 (Zarządzenia dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego nr 01–07 z 1970 r.), 6326 (Zarządzenia dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego – projekty. Nadanie regulaminu i zakres współdziałania departamentu z jednostkami organizacyjnymi resortu spraw wewnętrznych. Uwagi, opinie, korespondencja, lata 1972–1973), 6365 (Współpraca z Departamentem IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Umowa, rok 1974), 6398 (Szkoly chorążych i zasady kształcenia funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej. Informacja, rok 1976), 8203 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 004 z 1986 r. dotyczące gospodarowania funduszem operacyjnym), 8263 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 0095/69 i Instrukcja dyrektora Departamentu Finansowego nr 001/70 z 1970 r. dotyczące funduszu operacyjnego), 8329 (Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 045/73 z 1973 r.), 9357 (Zarządzenia organizacyjne ministra spraw wewnętrznych nr. 047, 056, 067 z 1971 r.), 9474 (Komunikaty dyrektora Departamentu Kadr nr 2

i 3 z 1981 r.), 9542 (Jednostki resortu spraw wewnętrznych – propozycje podziału w zależności od spełnianych funkcji i charakteru wykonywanych czynności. Projekt decyzji, sprawozdanie, zestawienie, notatka służbowa, rok 1971), 9585 (Zakład Techniki Specjalnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – etaty. Zestawienia strukturalne), 9679 (Komenda Stołeczna Milicji Obywatelskiej w Warszawie – funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa. Stan zatrudnienia według wydziałów za III i IV kwartał 1967 r. Sprawozdania), 9956 (Departament Kadr Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Działalność. Plany pracy, sprawozdania, notatki służbowe), 9958 (Akademia Spraw Wewnętrznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – działalność dydaktyczno-wychowawcza w roku akademickim 1986/1987, sprawozdanie), 10052 (Ustawa o Policji i Urzędzie Ochrony Państwa – zasady zatrudniania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Pożarnej i Granicznej, status prawny funkcjonariuszy), 10053 (Służba Bezpieczeństwa komend wojewódzkich Milicji Obywatelskiej – stan etatowy za okres od 31 I 1968 r. do 31 XII 1970 r. Zestawienia liczbowe), 10613 (Zarządzenia dyrektora Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego nr. 14, 17 z 1972 r.), 10618 (Decyzje ministra spraw wewnętrznych z 30 czerwca i 18 września 1975 r. dotyczące utworzenia szkół chorążych Milicji Obywatelskiej), 10661 (Wyższe szkoły resortu spraw wewnętrznych w okresie od września 1972 r. do stycznia 1976 r. Informacja o działalności), 10686 (Akademia Spraw Wewnętrznych – reorganizacja i realizacja programu dydaktyczno-wychowawczego. Protokoły posiedzeń Rady Naukowej Akademii, informacje o nadawanych tytułach naukowych, propozycje planu wydawniczego, korespondencja), 10722 („Podstawowe funkcje Ośrodka Doskonalenia Kadr Kierowniczych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – stan dzisiejszy i perspektywy” – opracowanie), 10747 (Decyzja kierownika Głównego Inspektoratu Ministra nr 04/90 z 1990 r.), 10855 (Jednostki Służby Bezpieczeństwa szczebla centralnego i wojewódzkiego – działalność profilaktyczno-propagandowa. Sprawozdania z przeprowadzonych badań, stan pracy w latach 1968–1969), 10913 (Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 088 i 089 z 1973 r.), 10930 (Zarządzenie dyrektora Departamentu PESEL nr 1/83 z 1983 r. dotyczące zakresu działania komórek organizacyjnych i stanowisk pracy), 10966 (Departament PESEL – organizacja, etaty. Projekty zarządzeń, zarządzenia organizacyjne, decyzje, korespondencja), 10970 (Porozumienie ministrów obrony narodowej i spraw wewnętrznych z dnia 12 grudnia 1985 r. dotyczące wykorzystania systemu PESEL dla potrzeb obronności kraju), 11336 (Wojskowa Służba Wewnętrzna Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – zmiany organizacyjno-etatowe. Etaty, notatki służbowe, korespondencja, lata 1971–1973), 11641 (Sprawy przekazane, przydzielone i wstrzymane z lat 1983–1986. Wykazy), 11642 (Resort spraw wewnętrznych – organizacja. Projekty ustaw, projekt rozporządzenia Rady Ministrów i zarządzenie ministra, regulamin, zakresy czynności, notatki służbowe, analizy), 11665 (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – organizacja. Projekty ustawy, rozporządzenie Rady Ministrów, uchwały Rady Ministrów, uwagi, opinie, schemat organizacyjny), 11687 (Departament Techniki – zmiany organizacyjno-etatowe. Projekt zarządzenia organizacyjnego, fragment zarządzenia, zakresy działania, wnioski, notatki służbowe, zestawienia porównawcze, wykaz imienny funkcjonariuszy, lata 1971–1989), 11952 (Ośrodek

Informatyki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – organizacja i działalność. Zarządzenia ministra spraw wewnętrznych, etat, sprawozdanie, zakresy działania komórek organizacyjnych, notatki służbowe, raport, korespondencja, lata 1971–1973), 11980 (Jednostki, komórki i stanowiska kierownicze w resorcie i ich podział na kategorie – założenia dotyczące tworzenia i podziału. Opracowania, rok 1984), 12004 („Kształtowanie się stanów etatowych w resorcie spraw wewnętrznych w latach 1975–1985 oraz zapotrzebowanie do 1990 r.” – opracowanie), 12257 („Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych” z 1965 r.), 13508 (Łączność Departamentu I – stan jednostronnej łączności radiowej w relacji centrala–teren dla potrzeb pracy operacyjnej, konieczność budowy nowego ośrodka nadawczego. Wyciąg z protokołu z posiedzenia Kolegium Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, korespondencja, rok 1967), 14109 (Reorganizacja i etaty – atestacja stanowisk. Zarządzenie ministra, decyzje szefa, sprawozdania z przeglądu struktur i stanowisk w departamentach zabezpieczenia operacyjnego, zestawienia stanowisk, wyciąg z protokołu ustaleń, raporty, wnioski, analizy, korespondencja, lata 1986–1990), 14959 (Korespondencja różna – informacje, notatki, rok 1984), 16465 (Kadry resortu spraw wewnętrznych – struktura zatrudnienia. Obsada stanowisk kierowniczych, uposażenia szczebla „B” dla funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, szkolenie specjalistyczne. Informacje, notatki służbowe, program, wykaz imienny pracowników Gabinetu Ministra ubiegających się o wczasy, podziękowanie za współpracę, lata 1975–1990)

AIPN, 1572, poz.: 177 (Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego – likwidacja. Utworzenie MSW i Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego. Dekrety z dnia 20 lipca 1954 r. oraz 7 grudnia 1954 r., rozkazy ministra bezpieczeństwa publicznego z dn. 10 grudnia 1954 r.), 257 (Rozkazy ministra bezpieczeństwa publicznego nr.: 8, 18, 19, 43, 54, 62, 69, 76, 77 z 1945 r. dotyczące Centralnej Szkoły MBP w Łodzi, współpracy organów bezpieczeństwa publicznego z Ochroną Skarbową), 2590 (Organizacja i etaty resortu. Rozkazy organizacyjne ministra bezpieczeństwa publicznego nr.: 01-04/org., 06-09/org., 011-0212/org., 0010/org. z 1952 r. Wykazy WUBP)

AIPN, 1583/42, Rozkazy organizacyjne nr. 01–0175 z 1955 r.

AIPN, 1593, poz.: 19 (Opiniowanie pozaresortowych aktów normatywnych przez Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, lata 1973–1989), 20 (Szkolnictwo resortu spraw wewnętrznych. Projekty, uwagi, opinie jednostek organizacyjnych centrali MSW, lata 1972–1989), 44 (Resort spraw wewnętrznych – szkolenie i doskonalenie zawodowe pracowników, lata 1971–1973), 91 (Program Szkoły Chorażych Milicji Obywatelskiej komendantów posterunków i dyżurnych jednostek MO, Warszawa, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, wrzesień 1975 r.), 94 (Koncepcja organizacji doskonalenia zawodowego Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – projekt, rok 1986), 100 (Szkoły resortu spraw wewnętrznych – wyposażenie bojowo-techniczne, lata 1975–1987), 109 (Instrukcje dyrektora Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW z 1977 r., 1984 r., 1985 r.), 122 (Szkoły i ośrodki szkolenia resortu spraw wewnętrznych – baza dydaktyczno-internatowa, lata 1984–1986), 125 (Podyplomowe Studium Pedagogiczne w Akademii Spraw Wewnętrznych – organizacja i rekrutacja kandydatów. Wykazy imienne, lata 1983–1987), 155 (Analiza aktualnego dorobku naukowego pracowników dydaktycznych Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW

im. F. Dzierżyńskiego w Legionowie, rok 1988), 279 (Szkoła Chorążych MSW w Warszawie – przekazanie części obiektu przy ul. Sierakowskiego 7 na potrzeby KS MO. Decyzja dyrektora generalnego MSW z dnia 8 lipca 1981 r., notatki służbowe, raport, schematy), 348 (Zarządzenia dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW, lata 1967–1971), 458 (Ośrodek Szkolenia Szyfrantów Biura „A” w Szkole Chorążych SB przy WSO w Legionowie – informacja z dnia 29 X 1986 r. oraz korespondencja dyrektora Biura „A” MSW w sprawie organizacji międzywojewódzkich ośrodków szkolenia i doskonalenia specjalistycznego szyfrantów w Szczecinie i Olsztynie), 495 (Realizacja koncepcji zmian w szkolnictwie resortu spraw wewnętrznych, a zwłaszcza konieczność zorganizowania samodzielnej Szkoły Chorążych Służby Bezpieczeństwa w Świdrze – notatka służbowa, rok 1986)

AIPN, 1595, poz.: 1, 85–107 (Zarządzenia organizacyjne ministra spraw wewnętrznych z lat 1957–1982), 143 (Uchwały Rady Ministrów: nr 92/55 z dnia 5 lutego 1955 r., nr 228/55 z dnia 19 marca 1955 r. (w sprawie tymczasowego statutu organizacyjnego MSW, załącznik: Tymczasowy statut organizacyjny MSW), nr 683/55 z dnia 3 września 1955 r., nr 781/56 z dnia 13 grudnia 1956 r. (w sprawie statutu organizacyjnego MSW, załącznik: Statut organizacyjny MSW), 1306 (Biuro Historyczne MSW, organizacja – projekt zarządzenia ministra spraw wewnętrznych z 1974 r., notatki)

AIPN, 1632/59, Zarządzenia organizacyjne ministra spraw wewnętrznych z 1989 r.

AIPN, 1749/4, Program Szkoły Chorążych MO (dowódców plutonów ZOMO), Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Warszawa 1976 r.

AIPN, 2174/3357, Teczka akt personalnych żołnierza: podpułkownik Wolińska Helena

AIPN, 2262/6, Raport Sejmowej Podkomisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności byłej Wojskowej Służby Wewnętrznej w okresie X kadencji Sejmu RP. Protokoły Komisji Obrony Narodowej wraz z Komisją Administracji i Spraw Wewnętrznych

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach

AIPN Ka, 416/8, Akta osobowe funkcjonariusza: Morel Salomon

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie

AIPN Kr, 516/32, Rozkazy organizacyjne komendanta wojewódzkiego MO w Krakowie i szefa Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Krakowie dotyczące zmian etatowych

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie

AIPN Sz, 008/24, t. 1, Notatki dotyczące włączenia KdsBP do MSW

AIPN Sz, 501/3, Zarządzenia i decyzje szefa WUSW w Szczecinie za lata 1975–1988

Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie

CAW, 1788/90/3, Zarządzenie organizacyjne szefa Sztabu Generalnego z 1971 r.

Kancelaria Prezesa Rady Ministrów

KPRM, brak sygn., Zarządzenie nr 39 prezesa Rady Ministrów w sprawie określenia zadań i struktury organizacyjnej Urzędu Ochrony Państwa

Druki urzędowe

Dziennik Ustaw, lata 1944–1990

Dokumenty sądowe

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 18 XI 2009 r., poz. II AKa 322/09

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 8 XII 2011 r., poz. akt II AKa 98/11/L

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 V 2010 r., poz. II AKa 108/10/L

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 II 2007 r. w sprawie Edwarda G., poz. V AL 33/06 (WN-25/06)

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 20 VI 2000 r., poz. KZP 15/2000

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 II 1994 r., poz. K. 15/93; tekst dostępny w Internecie na stronie: http://www.trybunal.gov.pl/OTK/teksty/otk/1994/K_15_93.doc

S. przeciwko Polsce, decyzja z dnia 1 VI 1999 r., Izba (Sekcja) III, skarga nr 39860/98; <http://new-arch.rp.pl/artukul/242409.html>

S.D. przeciwko Polsce, decyzja z dnia 15 VI 1999 r., Izba (Sekcja) VI, skarga nr 34610/97

Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 V 1992 r., poz. II UZP 7/91

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 VI 2000 r., I KZP 15/00, OSNKW nr 7–8 z 2000 r., poz. 61; poz. akt V K 59/11/lustr (niepublikowane)

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 V 2007 r., poz. K. 2/07;

Opracowania:

40 lat działalności Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej w rejonie kolskim: 1946–1986, oprac. Lucjan Dzikowski, Koło 1986

40 lat Szkoły Oficerskiej SB im. F. Dzierżyńskiego w Legionowie 1947–1987, bmdw *A Handbook of the Communist Security Apparatus In East Central Europe 1944–1989*, red. Krzysztof Persak, Łukasz Kamiński, Warszawa 2005

Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody, oprac. Andrzej Paczkowski, cz. 1: *Lata 1945–1947*, Warszawa 1994

Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody, oprac. Andrzej Paczkowski, cz. 2: *Lata 1948–1949*, Warszawa 1996

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: *1944–1956*, red. Krzysztof Szwagrzyk, Warszawa 2005

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 2: *1956–1975*, red. Paweł Piotrowski, Warszawa 2006

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 3: *1975–1990*, red. Paweł Piotrowski, Warszawa 2008

- Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody*, oprac. Antoni Dudek, Andrzej Paczkowski, Warszawa 2000
- Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953–1954. Taktyka, strategia, metody*, oprac. Grzegorz Majchrzak, Andrzej Paczkowski, Warszawa 2004
- Dzieje Podkarpacia*, t. 7: *Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956)*, red. Jan Gancarski, Krosno 2003
- Balbus Tomasz, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Jaworze. Struktura, kadry, działalność (maj–grudzień 1945)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2008, nr 6
- Balbus Tomasz, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Legnicy (maj–grudzień 1945 r.). Struktura, kadry, działalność*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 5
- Bąkowski Zdzisław, *Wyniki prac nad ustaleniem listy osób straconych i zmarłych w więzieniach w Polsce w latach 1944–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 14
- Bedyński Krystian, *Funkcjonariusze więzienni MBP straceni i zamordowani w okresie stalinowskim*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54
- Bedyński Krystian, *Historia więziennictwa Polski Ludowej 1944–1956*, Warszawa 1988
- Bedyński Krystian, *Problematyka więzienna Poznańskiego Czerwca 1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1998, nr 18
- Bedyński Krystian, *Przedwojenni funkcjonariusze Straży Więziennej naczelnikami więzień w latach 1944–1949*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 24/25
- Bedyński Krystian, *Represja dyscyplinarna z powodów politycznych wymierzona w personel więzienny w latach 1945–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 27
- Bedyński Krystian, *Represje NKWD wobec funkcjonariuszy polskiego więziennictwa w latach 1939–1945*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1992, nr 2/3
- Bedyński Krystian, *Terror sądowy o charakterze politycznym wobec funkcjonariuszy Straży Więziennej MBP w latach 1944–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 28/29
- Bilińska-Gut Anna, *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2001, nr 15
- Błahij Kazimierz, *Bezpieka i Ty*, cz. 1: *Ludzie pokrzywdzeni*, „Głos Szczeciński” 1956, nr 278
- Błahij Kazimierz, *Bezpieka i Ty*, cz. 2: *Ludzie rozbrojeni*, „Głos Szczeciński” 1956, nr 279
- Błażej Andrzej, *Zarys dziejów Lubuskiej Brygady WOP (1945–1985)*, Krosno Odrzańskie 1985
- Bosiacki Adam, *Między nihilizmem prawnym a socjalistycznym normatywizmem. Z rozważań nad koncepcją prawa państwa stalinowskiego* [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. II, Białystok–Katowice 2010
- Buchała Kazimierz, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989
- Bukowski Krzysztof, *Urzędy bezpieczeństwa publicznego na środkowym Pomorzu w latach 1945–1956*, Koszalin 2008

- Byszuk Dariusz, *Wojewódzka Komenda Milicji Obywatelskiej w Rzeszowie. Struktura organizacyjna i obsada personalna w latach 1944–1954*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1
- Cenkiewicz Sławomir, *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991 (wprowadzenie do syntezy)*, Poznań 2011
- Chęciński Michał, „*Ludowe Wojsko Polskie*” przed i po marcu 1968, „Zeszyty Historyczne” 1978, t. 44
- Chmaj Marek, *Opinia prawna dla Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych w przedmiocie: Określenia rodzaju służb (pionów służbowych), które zostały zaliczone do organów bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1990 i ich wzajemnych relacji (zależności) oraz: Załącznik. Szczegółowa struktura służb bezpieczeństwa*, http://www.janusz-zemke.pl/aktualnosci/_news/1/0/156.html
- Chmielowiec Piotr, *Urząd Bezpieczeństwa w Brzozowie 1944–1956*, Rzeszów 2008
- Chmielowiec Piotr, *Urząd Bezpieczeństwa w Łańcucie 1944–1956*, Rzeszów 2006
- Chmielowiec Piotr, *Struktura organizacyjna Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Łańcucie w latach 1944–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 3
- Chojecki Paweł, *SB z Policji?*, „Policja 997” 2007, nr 2
- Czeekiści. *Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. Krzysztof Persak, Łukasz Kamiński, Warszawa 2010
- Czołgoszewski Jerzy, *Praca operacyjna w polskich więzieniach w latach 1945–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 56/57
- Czołgoszewski Jerzy, *Więzienia okresu stalinowskiego na Warmii i Mazurach w świetle materiałów archiwalnych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 26
- Czubarą Krzysztof, *Bezpieka. Urząd Bezpieczeństwa na Zamojszczyźnie 1944–1947*, Zamość 2003
- Danilecki Tomasz, Zwolski Marcin, *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim (1944–1956)*, Białystok 2008
- Departament X MBP: wzorce, struktury, działanie*, red. Konrad Rokicki, Warszawa 2007
- Domagalski Władysław, *Obóz pracy przymusowej w Mielecinie*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 15
- Domiczak Henryk, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997
- Domiczak Henryk, *Powstanie i rozwój organizacyjny Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945–1983*, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 5, Warszawa 1984
- Domiczak Henryk, *Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945–1971*, Warszawa 1971
- Domiczak Henryk, *Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945–1985*, Warszawa 1985
- Dubiański Wacław, *Struktura PUBP/PUdsBP w Zawierciu w latach 1945–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1
- Dudek Antoni, Paczkowski Andrzej, *Polska [w:] Czeekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. Krzysztof Persak, Łukasz Kamiński, Warszawa 2010
- Dwudziestolecie wojsk KBW*, Warszawa 1965

- Fundament systemu zniewolenia. Z działalności wojewódzkich struktur Urzędu Bezpieczeństwa w Katowicach 1945–1956*, red. Adam Dziurok, Adam Dziuba, Katowice 2009
- Giddens Anthony, *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, tłum. Stefan Amsterdamski, Poznań 2003
- Głowacki Andrzej, Karpacz Jerzy, *Opublikowane akty normatywne dotyczące prawnej ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego wraz z komentarzem*, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Warszawa 1987
- Gontarczyk Piotr, „Pod przykrywką”. *Rzecz o sowieckich organach Informacji Wojskowej w Wojsku Polskim*, „Głaukopis” 2009, nr 13–14
- Góra Władysław, *Z dziejów organów bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie lubelskim 1944–1948*, Lublin 1978
- Góra Władysław, *Z zagadnień organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa w pierwszych latach Polski Ludowej 1944–1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1967, nr 1
- Grabowski Łukasz, Maruszak Marcin, *Zarys struktur oraz zadania Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza i Kontroli Ruchu Granicznego w latach 1945–1991*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 2
- Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji (1957–1990)*, oprac. Bartosz Kapuściak, Kraków 2010
- Halaba Ryszard, Zybała Tadeusz, *40 lat walki i pracy organów bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa 1986
- Handke Waldemar, Kościański Rafał, „Zwyczajny urząd...”. *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kościanie 1945–1954*, Kościan–Leszno 2006
- Hermański Szymon, *Struktura organizacyjna i zakres działania Biura „B” (obserwacji) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach osiemdziesiątych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7
- Hoc Stanisław, *Kilka uwag o sytuacji prawnej SB*, „Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej Służby Bezpieczeństwa” 1979, nr 3/17
- Iwaneczko Dariusz, *Urząd Bezpieczeństwa w Przemysłu 1944–1956*, Rzeszów 2004
- Jackiewicz Zenon, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1991: krótki informator historyczny*, Kętrzyn 1998
- Jakubowski Zenon, *Milicja Obywatelska 1944–1948*, Warszawa 1988
- Jakubowski Zenon, *Milicja Obywatelska w latach 1944–1956*, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 1, Warszawa 1984
- Janiszewska-Talago Elżbieta, *Polska bibliografia penitencjarna*, t. 1: 1795–1962, Warszawa 1963; t. 2: 1963–1969, Warszawa 1972
- Jaremek Andrzej, *Milicja Obywatelska w powiecie chełmskim w latach 1944–1945*, „Rocznik Chełmski” 1999, t. 5
- Jaremek Andrzej, *Milicja Obywatelska w województwie lubelskim w latach 1944–1945*, „Res Historica” 2000, z. 11
- Jaworski Mieczysław, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1945–1956*, Warszawa 1984
- Jaworski Mieczysław, *Powstanie i działalność Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 4, Warszawa 1984
- Jendroszczyk Piotr, *Emerycy Stasi walczą o honor*, <http://www.rp.pl/artukul/81744.html>

- Jusupović Adrian, *Osrodky kształcenia chorążych w MSW. Na przykładzie szkoły chorążych pionu obserwacji*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1
- Kachniczen Zenon, *Aparat bezpieczeństwa publicznego na Pomorzu Zachodnim w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Rocznik Koszaliński” 2003, nr 31
- Kadra bezpieki 1945–1990. *Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim*, wstęp i red. Wacław Dubiański, Adam Dziuba, Adam Dziurok, Katowice 2009
- Kamiński Mariusz, *Struktury poznańskiej bezpieki i rola przydana podziemiu w walce z legalną opozycją w latach 1945–1947*, „Kronika Wielkopolski” 1999, nr 3
- Kapuściak Bartosz, *Czy Lech Wałęsa był agentem Wojskowej Służby Wewnętrznej? Głosa w sprawie pewnego zeznania, czyli kilka uwag o karcie osobowej tajnego współpracownika WSW*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1
- Kapuściak Bartosz, *Podsystem informatyczny ewidencji „Dowód-KW1” w Wojskowej Służbie Wewnętrznej*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7
- Karl Zdzisław, *Krótki zarys struktury organizacyjnej więziennictwa polskiego w latach 1944–1956*, „Przegląd Penitencjarny” 1962, nr 2
- Klementowski Robert, *Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie (1945–1956)*, Lubin 2007
- Klementowski Robert, *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006
- Klementowski Robert, *Wydział IX Departamentu IV MBP/Wydział IX „K” WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach (struktura, działalność, obsada personalna)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 4
- Klewek Jan, *Z dziejów siedleckiego więzienia*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1995, nr 11
- Kmieciak Romuald, Skrętowicz Edward, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2004
- Kochański Aleksander, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 1: *Podział administracyjny, ważniejsze akty prawne, decyzje i ununcjacje państwowe (1944–1956)*, Warszawa 1996
- Kochański Aleksander, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 2: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i ununcjacje państwowe (1957–1970)*, Warszawa 2000
- Kochański Aleksander, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 3/1: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i ununcjacje państwowe (1971–1991)*. (1971–1982), t. 3/2: *Ważniejsze akty prawne, decyzje i ununcjacje państwowe (1971–1991)*. (1983–1991), Warszawa 2005
- Koj Ewa, *Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (Schemat funkcjonowania w latach 1981–1990)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 12
- Koj Ewa, *Zarząd II Sztabu Generalnego WP (Schemat funkcjonowania w latach 1981–1990)* [w:] *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. Filip Musiał, Kraków 2008
- Kolarczyk Tadeusz, *Z działalności Zakładu Karnego w Oleśnicy*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1992, nr 2/3
- Kołąkowska Dorota, *Więcej ograniczeń dla esbeków?*, „Rzeczpospolita”, 27 XI 2008
- Komaniecka Monika, *Dzienniki korespondencyjne, rejestracyjne, archiwalne i koordynacyjne* [w:] *Wokół teczek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. Filip Musiał, Kraków 2006

- Kopka Bogusław, *Obozy pracy w Polsce 1944–1950. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 2002
- Kostewicz Tadeusz, *Wykonanie kary pozbawienia wolności wobec więźniów politycznych w latach 1944–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1991, nr 1
- Kruk Marzena, *Areszt Śledczy w dokumentach zgromadzonych w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 46
- Krynicki Jan, *40 lat społecznej służby w ochronie porządku publicznego na Dolnym Śląsku*, Wrocław 1986
- Krysiak Marian Piotr, *50 lat Szkoły Policji w Pile: 1954–2004*, Piła 2004
- Księga bezprawia. Akta normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa 1944–1956*, wstęp Andrzej Paczkowski, wybór i oprac. Bogusław Kopka, Warszawa 2011
- Księga pamięci poległych funkcjonariuszy SB, MO, ORMO*, Warszawa 1971
- Larecki Jan, *Wielki leksykon służb specjalnych świata. Organizacje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych świata, terminologia profesjonalna i żargon*, Warszawa 2007
- Leopold Czesław, *Polityczność przestępstwa*, Warszawa 1997
- Leopold Czesław, Lechicki Krzysztof, *Więźniowie polityczni w Polsce 1945–1956*, Gdańsk 1981
- Lesiakowski Krzysztof, *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1945–1970. Struktura organizacyjna i zadania. Głos w sprawie bilansu PRL [w:] Europa w XX wieku. Główne kierunki rozwoju (ekologia, gospodarka, kultura, polityka)*, red. Edward Wiśniewski, Łódź 2001
- Lesiakowski Krzysztof, *Wytyczne do pracy oficerów Głównego Zarządu Informacji WP w brygadach i komendach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” 1948–1949*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, nr 1
- Leśkiewicz Rafał, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946–1955). Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwotwórcze*, Warszawa–Poznań 2009
- Lewandowski Henryk, *Wspomnienia kapelana więziennego z lata 1945–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 14
- Lityński Adam, *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs*, Warszawa 2010
- Ludzie bezpieki w walce z narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978 – centrala*, red. Mirosław Piotrowski, Lublin 2000
- Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990. Informator personalny. Wydanie drugie zmienione i uzupełnione*, oprac. Frazik Wojciech, Musiał Filip, Szpytma Mateusz, Wenklar Michał, Kraków 2009
- Łukaszewicz Bohdan, *O nową Polskę. Z dziejów aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1950*, Olsztyn–Szczytno 1989
- Machura Zdzisław, *Tradycje śląskiej szkoły milicji*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej w Szczytnie” 1989, nr 3–4
- Majer Piotr, *Historiografia i stan badań nad dziejami aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz wojsk wewnętrznych*, ASW, Warszawa 1984

- Majer Piotr, *Komendanci główni polskiej policji (1918–2009)*, Szczytno 2009
- Majer Piotr, *Milicja Obywatelska 1944–1990*, „Przegląd Policyjny” 1999, nr 1–2
- Majer Piotr, *Milicja Obywatelska 1944–1957: geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004
- Majer Piotr, *Milicja Obywatelska i Policja w latach 1944–1994. Geneza i podstawowe przeobrażenia*, „Przegląd Policyjny” 1995, nr 4
- Majer Piotr, *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL (zarys problematyki i źródła)*, Toruń 2003
- Majer Piotr, *Policyjne szkolnictwo oficerskie w latach 1919–2000: zarys problematyki*, Szczytno 2000
- Majer Piotr, *Szkolnictwo policyjne w latach 1918–1954*, „Przegląd Policyjny” 1995, nr 3
- Majer Piotr, *Ustawy polskiej policji (1791–1990)*, Szczytno 2007
- Maleszyk Ryszard, Nikolajew Jerzy, *Lubelskie więzienie w latach 1954–2007*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 60
- Maleszyk Ryszard, Nikolajew Jerzy, *Więziennictwo polskie na tle dziejów państwa w latach 1918–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2009, nr 62/63
- Marcinkiewicz Anna, *Sposób archiwizowania i przechowywania dokumentacji w Zarządzie II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, nr 3
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk Anna, *Wojskowe Służby Wewnętrzne. Organizacja i zakres zadań* [w:] *Archiwalia komunistycznego aparatu represji – zagadnienia źródłoznawcze*, red. Filip Musiał, Kraków 2012
- Marek Łucja, *Wydział IV SB KW MO/WUSW w Katowicach (1962–1989). Struktura, kierownictwo, zakres działania*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 3
- Matusak Piotr, *Aparat służby bezpieczeństwa w Polsce w latach 1944–1945*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach” 1996, nr 45
- Migdał Jerzy, *Polski system penitencjarny lat 1944–1956*, Gdańsk 2007
- Migdał Jerzy, *Polski system penitencjarny w latach 1956–2008 w ujęciu doktrynalnym, normatywnym i funkcjonalnym. Kontynuacja czy zmiana?*, Warszawa 2008
- Miłosz Jan, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Złotowie*, Poznań 2008
- Moczydłowski Paweł, *Więziennictwo – od systemu totalitarnego do demokratycznego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1994, nr 8
- Musiał Filip, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007
- Musiał Filip, *Stan badań nad dziejami komunistycznego aparatu represji za lata 2006–2012*, [w:] *Archiwalia komunistycznego aparatu represji – zagadnienia źródłoznawcze*, red. Filip Musiał, Kraków 2012
- Nawrocki Zbigniew, *Zamiast wolności: UB na Rzeszowszczyźnie 1944–1949*, Rzeszów 1998
- Nawrot Dariusz, *Zarząd Informacji Wojskowej nr 8 w Gdyni – organizator represji w Marynarce Wojennej* [w:] *System represji stalinowskich w Polsce 1944–1956. Represje w Marynarce Wojennej*, red. Igor Hałagida, Gdańsk 2003
- Niesłuchowska Agnieszka, *Dezubekizacja czy deubekizacja? Która wersja poprawna*,

- <http://wiadomosci.wp.pl/kat,48996,title,Dezubekizacja-czy-deubekizacja-Ktorawersja-poprawna,wid,8849936,wiadomosc.html>
- Nowicki Marek Antoni, *Odebranie przywilejów, a nie dyskryminacja*, „Rzeczpospolita”, 15 IX 1999
- O utrwaleniu władzy ludowej w Polsce 1944–1948*, red. Władysław Góra, Ryszard Halaba, Warszawa 1983
- Obozy pracy przymusowej na Górnym Śląsku*, red. Andrzej Topol, Katowice 1994
- Obóz pracy w Świętochłowicach w 1945 r. Dokumenty, zeznania, relacje, listy*, wybór, wstęp i oprac. Adam Dziurok, Warszawa 2002
- Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, red. Tadeusz Walichnowski, ASW, Warszawa 1989
- Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. Filip Musiał, Kraków 2008
- Paczkowski Andrzej, *Aparat bezpieczeństwa* [w:] *Instytucje państwa totalitarnego. Polska 1944–1956. Raport. Opracowania*, ISP PAN, Warszawa 1994 (mps powielony)
- Paczkowski Andrzej, *Aparat bezpieczeństwa w latach odwilży: casus Polski*, „Zeszyty Historyczne” 1995, z. 114
- Paczkowski Andrzej, *Krótki kurs historii Departamentu X*, „Krytyka” 1993, nr 41–42
- Paczkowski Andrzej, *Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954 – struktura i mechanizmy działania* [w:] *System represji stalinowskich w Polsce 1944–1956. Represje w Marynarce Wojennej*, red. Igor Hałagida, Gdańsk 2003
- Paczkowski Andrzej, *Rok 1956 jako cezura w historii aparatu bezpieczeństwa* [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. II, Białystok–Katowice 2010
- Paczkowski Andrzej, *Terror i kontrola: funkcje aparatu bezpieczeństwa w systemie komunistycznym. Polska 1944–1956* [w:] *Od sfalszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski. Szkice do portretu PRL*, Kraków 1999
- Paczkowski Andrzej, *Utworzenie X Departamentu MBP*, „Zeszyty Historyczne” 2003, z. 145
- Palski Zbigniew, *Agencja Informacji Wojskowej w latach 1945–1956*, Warszawa 1993
- Palski Zbigniew, *Informacja Wojska Polskiego w latach 1943–1957*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 1997–1998, t. 40
- Palski Zbigniew, *Informacja Wojskowa w latach 1943–1957. Kontrwywiad wojskowy czy policja polityczna*, Warszawa 2001
- Pater Walter, *Zarząd Informacji Marynarki Wojennej (1945–1957)*, „Przegląd Morski” 2006, z. 11
- Pawlak Karol, *Za kratami więzień i drutami obozów. Zarys dziejów więziennictwa w Polsce*, Kalisz 1997
- Pawlak Karol, *Źródła rękopiśmienne do dziejów więziennictwa*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 61
- Pawlikowicz Leszek, *Struktura, kadry oraz baza agenturalno-logistyczna Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Jaśle w latach 1945–1948 według meldunków i sprawozdań wewnątrzresortowych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7

- Pawlikowicz Leszek, *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Warszawa 2004
- Pawłowicz Jacek, *Ludzie płockiej bezpieki. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Ploc-ku 1945–1956*, Warszawa 2007
- Pączek Tomasz, *Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1954*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7
- Peterman Radosław, *Rola Wojskowej Służby Wewnętrznej w organach bezpieczeństwa państwa w latach 1957–1990* [w:] „Politycznie obcy!”. *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944–1956*, red. Bogusław Polak, Paweł Skubisz, Szczecin 2011
- Peterman Radosław, *Wojskowa Służba Wewnętrzna Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych* [w:] *Społeczno-prawne aspekty przeciwdziałania korupcji*, red. Jacek Bil, Andrzej Wawrzusiszyn, Szczytno 2012
- Pietras Ryszard, *Wspomnienia byłego naczelnika więzienia – więźnia politycznego okre-
su stalinowskiego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 16/17
- Pietryga Tomasz, Domagalski Marek, *Dezubekizacyjny pat w Trybunale*, „Rzeczpospo-
lita”, 18 I 2010
- Pięciak Wojciech, *Jak skutecznie odebrać przywileje byłym esbekom*, „Rzeczpospolita”,
2 IV 2007
- Piotrowski Paweł, *Kufel i jego kompania. Tajni współpracownicy wojskowych służb spe-
cjalnych*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 3
- Piotrowski Paweł, *Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku
w latach 1954–1975*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1
- Piotrowski Paweł, *Sprawa współpracy Wojciecha Jaruzelskiego z Informacją Wojskową*,
„Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 1–2
- Piotrowski Paweł, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Spra-
wiedliwość” 2003, nr 3
- Piotrowski Paweł, *Uwagi o funkcjonowaniu i metodologii pracy operacyjnej Zarządu II
Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz Wojskowej Służby Wewnętrznej Jedno-
stek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych* [w:] *Osobowe źródła informacji
– zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. Filip Musiał, Kraków 2008
- Piotrowski Paweł, *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1947–1989*, „Biuletyn Instytutu Pa-
mięci Narodowej” 2002, nr 6
- Poksiński Jerzy, „TUN”. *Tatar–Utnik–Nowicki. Represje wobec oficerów Wojska Pol-
skiego w latach 1949–1956*, Warszawa 1992
- Poleszak Sławomir, *Pion śledczy WUBP w Lublinie. Struktura i ludzie (sierpień 1944–
kwiecień 1947)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2005, nr 2
- Polityka i granice kombatanckiej infamii* – wywiad z Jolantą Banach przeprowado-
ny przez Jolantę Kroner, „Rzeczpospolita”, 29 XI 1994, <http://new-arch.rp.pl/artykul/34670.html>
- Pomorski Oddział Straży Granicznej. Tradycja i współczesność*, red. Kazimierz Ko-
złowski, Szczecin 1993
- Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krasnymstawie w latach 1944–
1956*, red. Jacek Romanek, Lublin 2009

- Pytel Jan, *Organizacja i działalność Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1983*, ASW: *Studia z dziejów organów resortu spraw wewnętrznych*, z. 6, Warszawa 1984
- Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. ust. 1 pkt 1–10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” oraz o innych działaniach wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007
- Ratke Włodzimierz, Szczepański Marian, *Działalność Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa na ziemi czarnkowskiej (1945–1986)*, Czarnków 1986
- Rok pierwszy: powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945), wstęp Sławomir Poleszak, wybór i oprac. Leszek Pietrzak, Warszawa 2004
- Rok pierwszy: powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945), wybór i oprac. Dariusz Iwaneczko, Zbigniew Nawrocki, Rzeszów 2005
- Sawicki Wojciech, *Współpraca Wojciecha Jaruzelskiego z organami Informacji Wojska Polskiego w świetle materiałów wschodnioniemieckiej Stasi (studium źródłoznawcze)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, nr 3
- Sawicki Wojciech, *Inwentarz archiwalny akt Wojskowej Służby Wewnętrznej (1943/1957–1990)* [w:] *Wartość naukowa i stan opracowania zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej*, red. Rafał Kościański, Rafał Leśkiewicz, Poznań–Warszawa 2010
- Semków Piotr, *Informacja Marynarki Wojennej w latach 1945–1957*, Warszawa 2006
- Sielezin Jan Ryszard, *Ludzie wywiadu i bezpieki*, Wrocław 1998
- Siemiątkowski Zbigniew, *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*, Warszawa 2009
- Sikorski Jan, *Duszpasterstwo więzienne. Spojrzenie wstecz – rzeczywistość – perspektywy*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, 1994, nr 8
- Sitek Elżbieta, *Trybunał nie rozstrzygnął*, „Policja 997” 2010, nr 2
- Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1998–1990. Region łódzki*, oprac. Sebastian Pilarski, Warszawa–Łódź 2009
- Stefaniak Marcin, *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu Polski w latach 1945–1950*, Szczecin 2008
- Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. Filip Musiał, Michał Wenklar, Kraków 2009
- Struktura organizacyjna resortu bezpieczeństwa publicznego (spraw wewnętrznych) w latach 1944–1956*, Centralne Archiwum, Warszawa 1992
- Szarowski Rudolf, *25 lat Wojsk Ochrony Pogranicza*, Warszawa 1970
- Szumilo Mirosław, *Szefowie Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego (1945–1956)* [w:] „*Politycznie obcy!*”. *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu*

- komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944–1956*, red. Bogusław Polak, Paweł Skubisz, Szczecin 2011
- Szymanowski Teodor, *Więźniowie sumienia w zakładach karnych w latach osiemdziesiątych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1992, nr 2/3
- Szwagrzyk Krzysztof, *Obsada personalna Informacji Wojskowej Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 1
- Świeszczakowska Hanna, *Nierozstrzygnięty spór o emerytury*, „Forum Penitencjarne” 2010, nr 2
- Terlecki Ryszard, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007
- Tkaczew Władysław, *Organa Informacji Wojska Polskiego 1943–1956: kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 2007
- Tkaczew Władysław, *Powstanie i działalność organów Informacji Wojska Polskiego w latach 1943–1948. Kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 1994
- Topyło Jacek, *Departament X MBP w latach 1949–1954: geneza, struktura organizacyjna, metody pracy*, Toruń 2006
- Tradycje bojowe Wojsk Wewnętrznych*, red. Czesław Żmuda, Warszawa 1968
- Tuliszka Jarosław, *Historyczno-prawne aspekty powstania Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego*, „Słupskie Studia Historyczne” 2007, nr 13
- Tusk Donald, *Solidarność i duma*, Gdańsk 2005
- Twarze bezpieki 1944–1990 (katalog wystawy)*, Warszawa 2007
- Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. Jakub Izdebski, Krzysztof Kaczmarski, Mariusz Krzysztofiński, Rzeszów 2007
- Twarze białostockiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Białymstoku. Informator personalny*, red. Piotr Łapiński, Białystok 2007
- Twarze gorlickiej bezpieki (katalog wystawy)*, Kraków 2007
- Twarze gorzowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Gorzowie Wielkopolskim. Informator personalny*, oprac. Paweł Skubisz, Szczecin 2008
- Twarze katowickiej bezpieki (katalog wystawy)*, Katowice 2007
- Twarze koszalińskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa województwa koszalińskiego. Informator personalny*, red. Paweł Knap, Marcin Ozga, Paweł Skubisz, Szczecin 2008
- Twarze krakowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Krakowie. Informator personalny*, red. Wojciech Frazik, Filip Musiał, Mateusz Szpytma, Kraków 2006
- Twarze lubelskiej bezpieki (katalog wystawy)*, Lublin 2007
- Twarze łódzkiej bezpieki (katalog wystawy)*, Łódź 2007
- Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator personalny*, red. Piotr Kardela, Białystok 2007
- Twarze piotrkowskiej bezpieki (katalog wystawy)*, Łódź 2008
- Twarze radomskiej bezpieki (katalog wystawy)*, Lublin 2008

- Twarze rzeszowskiej bezpieki (katalog wystawy)*, Rzeszów 2007
- Twarze sądeckiej bezpieki (katalog wystawy)*, Kraków 2007
- Twarze szczecińskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa województwa szczecińskiego. Informator personalny*, red. Paweł Knap, Marcin Ozga, Marcin Stefaniak, Szczecin 2008
- Twarze tarnowskiej bezpieki (katalog wystawy)*, Kraków 2007
- Twarze wadowickiej bezpieki (katalog wystawy)*, Kraków 2009
- Twarze wrocławskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa we Wrocławiu. Informator personalny*, red. Tomasz Balbus, Paweł Piotrowski, Krzysztof Szwagrzyk, Wrocław 2006
- Ura Edward, *Milicja Obywatelska w PRL. Pozycja prawna i zakres działania*, Warszawa 1974
- Utrat-Milecki Jarosław, *Więziennictwo w Polsce 1944–1956*, Warszawa 1995
- Utrat-Milecki Jarosław, *Więziennictwo w Polsce w latach 1944–1956*, „*Studia Iuridica*” 1995, t. 27
- Utrat-Milecki Jarosław, *Więziennictwo w Polsce w latach 1944–1956*, Warszawa 1996
- Waldenberg Marek, *Rewolucja i państwo w myśli politycznej W. Lenina*, Warszawa 1978
- Walichnowski Tadeusz, *Historia i teraźniejszość resortu spraw wewnętrznych*, „*Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych*” 1989, nr 56
- Wenklar Michał, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie w latach 1945–1955. Struktura i główne kierunki działań operacyjnych*, „*Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*” 2009, nr 7
- Węgrzyn Dariusz, *Struktury bezprawia w powiecie rybnickim. Kadry Urzędu Bezpieczeństwa w powiecie rybnickim (1945–1947)*, Katowice–Czerwionka–Leszczyń 2008
- Wiktorowska Bożena, *Trwa weryfikacja emerytur byłych funkcjonariuszy służących w organach bezpieczeństwa*, „*Dziennik – Gazeta Prawna*”, 18 XI 2009
- Wilk Leszek, *Z problematyki stanu wyższej konieczności w prawie karnym PRL i innych byłych państw socjalistycznych [w:] O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. II, Białystok–Katowice 2010
- Wojtysiak J., *35 lat Szkoły Milicji Obywatelskiej im. gen. H. Słabczyka w Pile (1954–1989)*, „*Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej w Szczytnie*” 1989, nr 3–4
- Wokół teczek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. Filip Musiał, Kraków 2006
- Wolman Ireneusz, *Historia więzienna w Sieradzu 1936–1950*, „*Przegląd Więziennictwa Polskiego*” 1998, nr 20–21
- Wolsza Tadeusz, *Obozy na ziemiach polskich w latach 1945–1956 (ze szczególnym uwzględnieniem obozów pracy przymusowej)* [w:] *Komunizm: ideologia, system, ludzie*, red. Tomasz Szarota, Warszawa 2001
- Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu*, red. Zbigniew Nawrocki, Warszawa 2013
- Wygoda Jacek, *Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza jako organ bezpieczeństwa państwa w rozumieniu ustawy lustracyjnej*, „*Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*” 2011, nr 1

- Wygoda Jacek, Peterman Radosław, *Zapomniane organy bezpieczeństwa państwa – Wojskowa Służba Wewnętrzna KBW i WOP, Wojskowa Służba Wewnętrzna Jednostek Wojskowych MSW*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1
- Zarys historii szkolnictwa zawodowego resortu spraw wewnętrznych, cz. I: *Szkoły oficerskie*, red. Jadwiga Góralewska, Celina Jene, ASW, Warszawa 1983
- Zarys historii szkolnictwa zawodowego resortu spraw wewnętrznych, cz. II: *Szkoły podoficerskie*, red. Celina Jene, ASW, Warszawa 1983
- Zybertowicz Andrzej, *Niewidoczna władza: komunistyczne państwo policyjne w Polsce lat osiemdziesiątych [w:] Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...*, red. Roman Bäcker, Warszawa 1997
- „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. Kazimierz Krajewski, Tomasz Łabuszewski, Warszawa 2005
- Żelazko Joanna, *Dokumentacja więzień z lat 1945–1956 w zbiorach Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2003, nr 38–39
- Żelazko Joanna, *Dokumentacja więzień z lat 1945–1956 w zbiorze Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 36

INDEKS NAZWISK

- Alster Antoni 23, 26, 128, 197
Amsterdamski Stefan 56
Antosiewicz Stefan 23, 198
Arski Stefan 60
Arystoteles 84
- Bäcker Roman* 12
Balbus Tomasz 11
Balcerowicz Leszek 33
Banach Jolanta 88
Bąkowski Zdzisław 13
Bedyński Krystian 13
Beim Józef 235, 249
Berling Zygmunt 164
Bielaszko Mirosław 126
Bil Jacek 171
Bilińska-Gut Anna 12
Binkiewicz Julian 44
Błahij Kazimierz 42
Błażej Andrzej 14
Bochenek Tadeusz 205
Borkowski Tadeusz 51–53, 67, 69, 104
Borotyński Henryk 60
Borowski Wiktor 60
Bosiacki Adam 59
Bosiacki Adam 59
Brus Wolińska Helena zob. Wolińska-
-Brus Helena
Buchala Kazimierz 64
Buchala Kazimierz 64
Bukowski Krzysztof 11
Buła Edmund 308
Byszuk Dariusz 12
- Cenckiewicz Sławomir 14
- Cenckiewicz Sławomir* 14, 171, 172, 174
Chęciński Michał 169
Chlebowski Zbigniew 102
Chmaj Marek 70, 103
Chmaj Marek 70
Chmiel Jakub 68
Chmielowiec Piotr 11
Chojecki Paweł 97
Chomętowski Józef 40, 136
Chrzanowska Agnieszka 18
Ciastoń Władysław 235, 248
Cilecki Eugeniusz 282
Cyrankiewicz Józef 170, 199
Czechowski Bogusław 293
Czołgoszewski Jerzy 13
Czubara Krzysztof 12
Czubiński Lucjan 235, 248
- Danilecki Tomasz* 11
Dobieszak Ryszard 23, 198
Domagalski Marek 103
Domagalski Władysław 13
Dominiczak Henryk 10
Dominiczak Henryk 10, 14, 15, 20, 21, 28,
43, 173, 174
Drzewiecki Michał 190
Dubiański Wacław 12
Dudek Antoni 11, 12, 171
Dusza Adam 127
Dworakowski Władysław 190
Dziewałtowski Gintowt Witold zob. Gin-
towt-Dziewałtowski Witold
Dziewulski Jerzy 91
Dzikowski Lucjan 12
Dziuba Adam 11

Dziurok Adam 11, 12
 Engels Fryderyk 58
 Fijałek Zbigniew 23, 198
 Filar Marian 76, 77
 Frazik Wojciech 60
Frazik Wojciech 60
 G. Edward 69
Gancarski Jan 12
 Garlej Jerzy 78
 Giddens Anthony 56
Giddens Anthony 56
 Gierek Edward 140
 Gintowt-Dziewałtowski Witold 103
 Glanc Mieczysław 115
 Głowacki Andrzej 61
Głowacki Andrzej 38, 61, 63
 Gomułka Władysław 19, 42, 43, 57, 60
Gontarczyk Piotr 164
Góra Władysław 10, 57, 58
Góralewska Jadwiga 14
Grabowski Łukasz 173
 Granat Mirosław 18

Halaba Ryszard 10
Halagida Igor 12, 14
Handke Waldemar 11
 Hermański Szymon 31, 32, 42, 79, 111
Hermański Szymon 12, 114
 Hermaszewski Mirosław 100
 Hibner Julian 23, 197, 206
Hoc Stanisław 63

 Iwaneczko Dariusz 18
Iwaneczko Dariusz 11

 Jabłoński Henryk 243
Jackiewicz Zenon 14, 173, 174
Jakubowski Zenon 12, 58
 Jamróz Adam 103
 Jan Paweł II (Karol Wojtyła) 142
Janiszewska-Talago Elżbieta 13
Jaremek Andrzej 12

 Jaruzelski Wojciech 164, 170, 244
Jaworski Mieczysław 14, 15
 Jedynek Bonifacy 37, 50, 235, 249
Jendroszczyk Piotr 85
Jene Celina 14
 Jura Władysław 249
 Jusupović Adrian 18, 19, 21, 30–33, 42, 54, 67, 79, 81, 105, 107, 111, 149, 151, 315
Jusupović Adrian 134

Kachnicz Zenon 12
 Kaczmarek Jan 222
Kamiński Łukasz 11, 171
Kamiński Mariusz 12
 Kania Stanisław 28
Kapuściak Bartosz 14, 169
Karl Zdzisław 13
 Karpacz Jerzy 31, 32, 51–53, 61, 69
Karpacz Jerzy 38, 61, 63
 Kasman Leon 60
 Kiszczak Czesław 28, 32, 67, 68, 104, 148, 149, 236, 250, 253, 262, 281, 297
Klementowski Robert 11
Klewek Jan 13
 Kmicik Romuald 84
Kmicik Romuald 84
 Kochan Władysław 95
 Kochański Aleksander 10
Kochański Aleksander 10, 20, 63
Koj Ewa 14, 171
Kolarczyk Tadeusz 13
Kołakowska Dorota 98
Komaniecka Monika 53, 61
Kopka Bogusław 12, 61
 Korczyc Władysław 184
Kostewicz Tadeusz 13
Kościański Rafał 11, 169
 Kowalczyk Stanisław 232
Kozłowski Kazimierz 14
 Kozłowski Krzysztof 67–70, 73, 75, 83, 105–107, 303, 304, 310
 Kozłowski Mieczysław 193, 196, 206
Krajewski Kazimierz 11
 Kroner Jolanta 88

- Kruk Marzena* 13
Krynicky Jan 10
Krysiak Marian Piotr 14
Kufel Teodor 169
Kurtyka Janusz 9, 15
Kwaśniewski Aleksander 92, 94
- Larecki Jan* 65, 165, 169, 171, 173, 174
Lenin Włodzimierz Ilijcz 58, 59
Leopold Czesław 12
Lesiakowski Krzysztof 10
Lesiakowski Krzysztof 10, 164
Leśkiewicz Rafał 18, 85, 107, 164
Leśkiewicz Rafał 58, 169
Lewandowski Henryk 13
Lityński Adam 19, 58, 59
Lityński Adam 19, 58, 59
Loszek 222
- Łabuszewski Tomasz* 11
Łasic Martyn 19
Łętowska Ewa 103
Łukaszewicz Bohdan 10
- M. Jan* 69, 70
Machura Zdzisław 14
Majchrzak Grzegorz 11
Majer Piotr 55, 59, 63
Majer Piotr 10, 12, 14, 56, 58, 60, 64
Maleszyk Ryszard 13
Marcinkiewicz Anna zob. *Marcinkiewicz-Kaczmarczyk Anna*
Marcinkiewicz-Kaczmarczyk Anna 169, 171
Marek Łucja 12
Marks Karol 58
Maruszak Marcin 173
Matusak Piotr 12
Mazowiecki Tadeusz 32, 68, 301, 307
Mazurkiewicz Marek 103
Mierczański Roman 209, 222
Migdał Jerzy 12
Miller Leszek 89
Miłosz Jan 11
Moczar Mieczysław 23, 27, 197
- Moczydłowski Paweł* 13
Morawski Stanisław 116
Morel Salomon 96
Musiał Filip 10–11, 13, 18
Musiał Filip 11, 13, 21, 53, 60, 105, 169, 171
- Nawrocki Zbigniew* 11, 12, 67, 105
Nawrot Dariusz 14
Niemiec Stanisław 293
Niesluchowska Agnieszka 99
Nikolajew Jerzy 13
Nowicki Marek Antoni 89
Nowicki Stanisław 164
Nowicki Zbigniew 68
- Ociepka Wiesław* 209
Odziemkowski Janusz 86
Okrzesik Janusz 169
Oleksiak O. 198
Olszewski Jan 89
Orłowski Zygmunt 140
Ostapa Andrzej 21, 32, 33, 54, 105, 149
- Paczkowski Andrzej* 11, 19, 61
Paczkowski Andrzej 11, 12, 19, 43, 171
Palski Zbigniew 14, 164, 166–168
Pater Walter 164
Pawlak Karol 12, 13
Pawlikowicz Leszek 11, 169, 172
Pawłowicz Jacek 11
Pączek Tomasz 12
Persak Krzysztof 11, 171
Peterman Radosław 18, 164
Peterman Radosław 169, 171
Pęk Bogdan 106
Piekarska Anna Karolina 126
Pieślak Czesław 134
Pietras Ryszard 13
Pietryga Tomasz 103
Pietrzak Leszek 11
Pietrzak Tadeusz 222
Pięciak Wojciech 85
Pilarski Sebastian 68
Piotrowicz Mirosław 293

Piotrowski Kazmierz 10
Piotrowski Mirosław 10
 Piotrowski Paweł 9, 169
Piotrowski Paweł 12–14, 20, 113, 118,
 119, 126, 164, 169, 171, 174
 Poczymański Wiesław 68
Poksiński Jerzy 164
Polak Bogusław 164
Poleszak Sławomir 11
 Pożoga Władysław 234, 248, 279
Pytel Jan 12

Radkiewicz Stanisław 19, 20
Ratke Włodzimierz 10
 Ratusiak E. 24, 25
Rokicki Konrad 11
 Rokossowski Konstanty 184
 Rola-Żymierski Michał 57, 178
Romanek Jacek 11
 Rozmaryn Stanisław 199
 Rulewski Jan 92
 Rutka Władysław 78, 134
Ruzikowski Tadeusz 33
 Rzepliński Andrzej 15, 17, 18
 Rzępółuch Ryszard 293

S. 89
 S.D. 89
 Sałyga Zbigniew 136
Sałyga Zbigniew 136
Sawicki Wojciech 164, 169
 Sekuła Ireneusz 254
Semków Piotr 14, 164, 168
 Siedlecki Stanisław 136
Siemiątkowski Zbigniew 12
Sikorski Jan 13
 Sikorski Radosław 95
 Siwicki Florian 294
 Skrętowicz Edward 84
Skrętowicz Edward 84
 Skrzyszewski Stanisław 191
Skubisz Paweł 165
 Sobecka Anna 95
 Sobolewski Mieczysław 68
 Soszyńska Renata 85

Spychalski Marian 204
 Stachura Bogusław 234
Stefaniak Marcin 11
 Stefanowicz Jan 293
 Stępień Jerzy 61
 Stochaj Stefan 40, 41, 250
 Straszewski Konrad 235, 249
 Szapowa Kazimierz 68
Szarota Tomasz 13
Szarowski Rudolf 15
Szczepański Marian 10
 Szklarski Waław 89
 Szlachcic Franciszek 19, 27, 57
Szlachcic Franciszek 19, 57
 Sznek Zygfryd 23, 197
Szumilo Mirosław 164, 166–168
Szwagrzyk Krzysztof 13, 165
 Szymanek Jerzy 243
Szymanowski Teodor 13

Światło Józef 19
Świeszczakowska Hanna 102

Tarała Edward 235, 250
 Tatar Stanisław 164
 Terlecki Ryszard 11
Terlecki Ryszard 11, 21
Tkaczew Władysław 14, 164, 166–168,
 174
Tomasik Paweł 126
Topol Andrzej 13
Topyło Jacek 11
 Tuliszka Jarosław 57
Tuliszka Jarosław 57
 Tusk Donald 68
Tusk Donald 68

Ura Edward 12
 Urbański Jan 293
 Utnik Marian 164
Utrat-Milecki Jarosław 12, 13

Walczek 222
Waldenberg Marek 58
 Walichnowski Tadeusz 68

Walichnowski Tadeusz 10, 170
Wałęsa Lech 88, 90, 169
Wawrzusiszyn Andrzej 171
Wenklar Michał 11, 60
Werfel Edda 60
Węgrzyn Dariusz 11
Wicha Władysław 22, 23, 27, 193, 195,
198
Widacki Jan 103
Wiktorowska Bożena 102
Wilanowski Cyprian 126
Wilk Leszek 59
Wiśniewski Edward 10
Wojtyła Karol zob. Jan Paweł II
Wojtysiak J. 14
Wolińska Helena zob. Wolińska-Brus He-
lena
Wolińska-Brus Helena 94–96
Wolman Ireneusz 13
Wolsza Tadeusz 12
Wróblewski Tomasz 19, 31, 32, 42, 79,
111
Wygoda Jacek 9, 21, 32, 33, 54, 105, 149
Wygoda Jacek 169, 171, 173, 174
Wyrzykowski Mirosław 76, 77, 80, 103
Wyszynskij Andriej Januariewicz 59
Zabawski Jan 10
Zaczkowski Stanisław 235, 249
Zaremba Jerzy 51
Zawadzki Aleksander 191
Zdziennicki Bohdan 103
Zemke Janusz 103
Zieliński Antoni 18
Zwolski Marcin 11
Zybala Tadeusz 10
Zybertowicz Andrzej 12
Żelazko Joanna 13
Żmuda Czesław 68
Żmuda Czesław 15
Żymierski Rola Michał zob. Rola-Żymier-
ski Michał
Żyżelewicz Jerzy 68

INDEKS RZECZOWY*

- Akademia Spraw Wewnętrznych 14, 16, 28, 30, 62, 67–68, 72–75, 77, 79, 80, 83, 99, 106–107, 111–112, 116, 131, 133–136, 138, 160, 162, 230, 235, 247, 249, 257, 261, 263–278, 281–288, 292–293, 304, 311, 315
- Wydział Bezpieczeństwa Państwa ASW 77, 79, 111–112, 138, 160, 265, 278, 282–288, 292–293
- Wydział Polityczno-Prawny ASW 112, 265
- Wydział Porządku Publicznego ASW 79, 111–112, 138, 265, 278, 304
- Archiwum 19
- Armia Ludowa 20, 311
- Armia WP 14, 86, 90, 94–95, 99, 131, 164–165, 178–180
- Biuro „A” 22–23, 26–28, 30, 34, 41, 45–46, 49–51, 81–83, 113, 120–121, 136, 141, 148, 158–160, 162, 189, 195, 197, 201, 232, 234, 246, 248, 256, 304
- Biuro „B” 22, 26, 30, 34, 37, 40–41, 45, 49, 81, 105, 113–114, 121, 133, 135–136, 141, 152, 154, 156, 159–160, 195, 304
- Biuro „C” 10, 34, 45–46, 49–50, 80–81, 113–115, 120, 133, 139–141, 143, 151–152, 154, 156, 158, 160, 162, 190, 296–297
- Biuro do spraw Dowodów Osobistych 152
- Biuro do spraw Funkcjonariuszy 127, 154, 159
- Biuro do spraw Przeszkolenia i Zatrudnienia 23, 197, 201
- Biuro do spraw Szkolenia Zawodowego i Zatrudnienia 26
- Biuro Ewidencji Operacyjnej 22–23, 26, 41, 114, 160, 195, 197, 200, 201
- Biuro Finansowo-Budżetowe 156
- Biuro Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego 20, 22–23, 195, 198, 201
- Biuro Historyczne 10, 42, 50, 115–116, 160
- Biuro Informatyki 42, 50, 115, 160–163
- Biuro Koordynacyjno-Organizacyjne PESEL 139
- Biuro Kontroli 151–152, 246
- Biuro Nadzoru nad Orzecnictwem Karno-Administracyjnym 20, 22–23, 195, 198, 200
- Biuro Ochrony Rządu 9, 22–23, 26–28, 30, 32, 34, 41, 45, 47, 49–52, 65, 68, 96, 98–101, 105–106, 116, 133, 137, 195, 198, 200, 232, 235, 246, 250, 256
- Biuro Organizacyjne 28, 42, 50, 116
- Biuro Organizacyjno-Prawne 28, 30–31, 39–40, 51–52, 78, 81–83, 116–118, 234, 246, 249, 256, 281
- Biuro Paszportów 26, 28, 30, 34, 50–52, 67, 70–71, 81, 83, 118, 137, 141, 160, 232, 234, 246, 248, 256, 304
- Biuro Paszportów i Dowodów Osobistych 21, 26–27, 45, 47, 49, 115, 118–119, 141, 143, 160, 216

* W indeksie pominięto hasła: Resort Bezpieczeństwa Publicznego (RBP), Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP), Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW), Ministerstwo Obrony Narodowej (MON), Wojsko Polskie (WP), Milicja Obywatelska (MO), Służba Bezpieczeństwa (SB).

- Biuro Paszportów Zagranicznych 20, 22–23, 152, 160, 163, 195, 198, 200
 Biuro Pełnomocnika Ministra Spraw Wewnętrznych do spraw PESEL 139
 Biuro Personalne 156
 Biuro Polityczne 19, 149
 Biuro Prawne 42, 50, 116–118, 152, 244
 Biuro Rejestracji Cudzoziemców 26–27, 118–119, 160
 Biuro RKW 28, 30, 50–51, 81, 83, 119–120, 160–161, 163, 232, 234, 246, 248, 256, 304
 Biuro Socjalne 152, 159
 Biuro Specjalne 151–152
 Biuro Studiów 28, 30, 32, 51, 69, 83, 104, 114, 120, 122, 146, 147, 160, 162, 235, 246, 248, 258, 260, 304
 Biura Studiów i Projektów PESEL 139
 Biuro Szyfrów 67, 83, 113, 160, 162, 296, 303, 307
 Biuro Śledcze 21–23, 27–28, 30–34, 41, 44, 46, 49–51, 67, 83, 113–114, 118, 120, 122, 133, 145, 160, 195, 197, 200–201, 216, 232, 234, 246, 249, 256, 295, 303
 Biuro „T” 22–23, 26–27, 30, 41, 47, 49, 120–122, 137, 160, 195, 197
 – Instytut Techniki Operacyjnej 26, 120, 158–159, 189
 – Zakład Techniki Specjalnej 47, 49, 115, 121, 162
 Biuro „W” 21–32, 26–28, 30–31, 41, 45, 47, 49–52, 68, 81, 121–122, 133, 137, 159–160, 195, 197, 201, 232, 235, 246, 250–251, 253
 Biuro Wojskowe 156, 159

 Centrala Sprzętu Ratunkowego, Pożarniczego i Ochronnego 23, 198
 Centrala Zaopatrzenia w Sprzęt Pożarniczy i Ochronny 20
 Centralna Szkoła RBP w Lublinie 131, 152
 Centralna Szkoła MBP w Lublinie 131, 152
 Centralna Szkoła MBP w Łodzi 131–132
 Centralne Archiwum 22–23, 27, 114–115, 152, 154, 156, 159–160, 165, 195, 197, 201
 Centralne Biuro Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 152
 Centrum Szkolenia Wojskowej Służby Zagranicznej 173, 175
 Centrum Wyszkożenia KBW 166, 175
 Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie 14, 131–132, 152, 159
 Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie 14, 27, 77, 128, 130–133, 137–138, 160
 Centrum Wyszkożenia Ochrony Pogranicza 175
 Centrum Wyszkożenia WOP 167, 175
 Centrum Wyszkożenia Wojsk Wewnętrznych 175
 Centrum Wyszkożenia WSW im. F. Dzierżyńskiego 175, 308
 Centrum Szkolenia Wojskowej Służby Zagranicznej 175

 Departament I 21–23, 25–28, 30, 34, 36, 41, 43–44, 49–51, 66, 80–83, 113–114, 119, 122–123, 143, 145, 156, 158–159, 189, 194–195, 197, 200–201, 216, 232, 234, 246, 248, 256, 303
 Departament II 21–23, 25–28, 30–31, 34, 41, 43–44, 46, 49–51, 66, 81, 83, 113–114, 118–120, 122–124, 143, 145, 151–152, 154, 156, 158–159, 161–163, 189, 194, 197, 200–201, 216, 232, 234, 246, 248, 251–253, 256, 303
 Departament III 21–23, 25–28, 30–32, 38, 41, 43–44, 46, 49–51, 69, 83, 104, 114, 119, 122, 124–126, 143, 145–147, 156, 158–159, 162, 189, 194–195, 197, 200–201, 216, 232, 235, 246, 248, 258, 260, 304
 Departament III A 125, 162, 260
 Departament IV 21, 27–28, 30–32, 43–44, 46, 49–51, 69, 83, 104, 114, 122, 126, 143, 145–147, 151–152, 154, 156, 158–159, 162, 189, 216, 232, 235, 246, 248, 258, 260, 304

Departament V 28, 30–32, 51, 69, 83, 104, 114, 122, 125–126, 146–147, 151–158, 162, 189, 235, 246, 248, 258, 260
 Departament VI 30–32 69, 83, 104, 114, 126, 146–147, 154, 159, 162, 189, 258, 260, 304
 Departament VII 156, 158–159, 189
 Departament VIII 153, 155, 157–159, 189
 Departament IX 120, 122, 151–152, 154, 156, 158–159, 189
 Departament X 114, 151–152, 159, 189
 Departament XI 151–152, 154, 156, 159
 Departament Administracyjno-Gospodarczy 20, 159, 189
 Departament Finansowo-Księgowy 20
 Departament Finansowy 20–23, 27, 45, 127, 156, 158, 189, 195, 198, 200
 Departament Finansów 28, 42, 50–51, 80, 127, 234, 247–248, 256, 297
 Departament Gospodarki Materiałowo-Technicznej 28, 30, 42, 50–51, 235, 247, 249, 257, 296
 Departament Inwestycji 20, 22–23, 28, 30, 42, 50–51, 195, 198, 200, 235, 247, 249, 257
 Departament Kadr 20–21, 23, 27, 37, 42, 44, 45, 48, 50–53, 67–68, 83, 114, 116, 127–129, 156, 159, 161, 163, 198, 246, 249, 256, 281, 294, 303
 Departament Kadr i Szkolenia 22, 25, 41, 116, 123, 127–129, 132–133, 159, 162, 189, 195, 200, 205, 235
 Departament Kwaterunkowo-Budowlany 21, 45, 153, 155, 157, 159
 Departament Łączności 153, 155, 157–159, 189
 Departament Ochrony Gospodarki 31–32, 34, 66–67, 69, 80, 83, 104, 126, 146–147, 163, 256, 258–259, 295, 303
 Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa 31–32, 34, 66, 69, 80, 83, 104, 124, 146, 147, 163, 256, 258, 295, 30
 Departament Ochrony Rządu 156, 159
 Departament Ogólno-Administracyjny 151, 154
 Departament Organizacji i Planowania 153, 155, 157, 159
 Departament PESEL 28, 30, 42, 50–52, 68, 106, 118, 139–142, 235, 246, 250, 256, 296
 Departament Planowania 20, 344
 Departament Służby Zdrowia 20, 45, 158
 Departament Spraw Socjalnych i Kultury 20
 Departament Studiów i Analiz 32, 34, 67, 80, 83, 104, 120, 126, 146–147, 163, 256, 258–259, 295, 303
 Departament Szkolenia 20, 152, 154, 156, 159
 Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego 28, 30, 42, 45, 48, 50–53, 61, 78, 115, 129–134, 138, 161, 163, 235, 246, 249, 256, 280
 Departament Szkolenia i Wychowania 34, 67, 69, 83, 129, 131, 134, 161, 163, 280–281, 303
 Departament Szkolenia i Wydawnictw 21, 48–49, 129–130, 132, 161, 163
 Departament Społeczno-Administracyjny 20–23, 28, 30–31, 45, 50–52, 105–106, 141–144, 146, 194, 197, 200, 235, 246, 248, 256
 Departament Śledczy 21, 153, 155, 157–158
 Departament Techniki 28, 30, 34, 45, 50, 52, 67–68, 75, 81, 83, 121–122, 143, 161, 163, 232, 235, 246, 250, 256, 296, 304
 – Zakład Konstrukcji Sprzętu Operacyjnego przy Departamencie Techniki 45, 121, 163
 – Zakład Techniki Specjalnej (zob. Biuro „T”) 121, 162
 Departament Techniki Operacyjnej 158
 Departament Wojsk Ochrony Pogranicza 166–167, 173
 Departament Wojskowy 20, 22–23, 195, 197, 200

- Departament Zaopatrzenia 20, 153, 155, 157, 159
- Departament Zdrowia i Spraw Socjalnych 21, 28, 30, 42, 45, 51, 235, 247, 249, 257
- Dowództwo KBW 20, 22, 194, 200
- Dowództwo WOP 20, 22, 68, 114, 122, 168, 174, 194, 200, 208–221, 247, 257, 309
- Dzielnicowy Urząd Spraw Wewnętrznych 35, 38
- Europejski Trybunał Praw Człowieka 89
- Gabinet Ministra BP/SW 20–23, 27–28, 43, 45, 48–53, 106, 116, 144–145, 153, 155, 157–158, 193–194, 196, 198, 200, 234, 245–246, 248, 255, 256
- Gabinet Przewodniczącego KdsBP 158, 189, 190
- Główny Inspektorat 20, 22–23, 27–28, 45, 48–52, 145–146, 194, 198, 200, 234, 246, 248, 256
- Główny Inspektorat Ochrony Pogranicza 174
- Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu 22–23, 28, 30, 32, 45, 51–53, 69, 83, 104, 120, 126, 146–147, 162, 195, 197, 201, 235, 247–248, 258, 260, 304
- Główny Komitet Przeciwpowodziowy 23, 198
- Główny Urząd Cenzury 156
- Główny Urząd Geodezji i Kartografii 22–23, 44, 49, 194, 197, 200
- Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 16, 116, 165
- Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk 16
- Główny Zarząd Informacji MON 164–165
- Główny Zarząd Informacji WP 164–166, 168
- Informacja Wojska Polskiego 164
- Informacja Wojskowa 14, 16, 62, 64, 88, 90, 93–95, 99–101, 164, 202
- Inspektorat Ministra BP/SW 20, 151, 154, 158
- Inspektorat Przewodniczącego KdsBP 158, 189
- Inspektorat Wiejski 158
- Kierownictwo Centralnej Dyrekcji Zaopatrzenia 159
- Kierownictwo Informacji Sztabu Głównego WP 164
- Komenda Główna MO 20–22, 27–28, 30, 44–45, 49–50, 94, 119, 130–131, 143, 166, 194, 200, 212, 214, 216–217, 235, 246, 249, 256
- Biuro do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi 29, 44, 51, 114, 122, 216, 246, 256
 - Biuro Dochodzeniowo-Śledcze 21, 29, 44, 51, 114, 122, 216, 246, 256
 - Biuro Kontroli i Analiz 29, 51, 256
 - Biuro Kryminalne 21, 29, 44, 51, 114, 122, 217, 246, 256
 - Biuro Operacyjne 29, 51, 246, 256
 - Biuro Prewencji 29, 51, 246, 256
 - Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego 21, 27, 44, 119, 217
 - Biuro Ruchu Drogowego 29, 51, 246, 256
 - Inspektorat Operacyjny 44, 214, 217
 - Oddział I 21
 - Oddział IV 21
 - Oddział V 21
 - Oddział Ewidencji i Dowodów Osobistych 21
 - Oddział Kontroli, Badań i Analiz 45
 - Zakład Kryminalistyki 29, 45, 51, 122, 246
- Komenda Główna Straży Pożarnej 20, 22–23, 28, 30, 49, 194, 198, 200, 235, 247, 249, 257
- Komenda Główna Terenowej Obrony Przeciwlotniczej 20, 22–23, 194, 198, 200
- Komenda Powiatowa MO 33, 38, 124, 186
- Referat do spraw Bezpieczeństwa 56
- Komenda Wojewódzka MO/Komenda Stołeczna MO/Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych/Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych 34–41, 50, 53, 67, 69–

- 70, 80, 111, 114, 119, 135, 186, 280–281, 295, 297, 302–304
- Batalion Specjalny 41, 114, 135
- Inspektorat i 37
- Inspektorat II 37, 40
- Inspektorat Analityczno-Informacyjny 37, 50, 233
- Inspektorat Ochrony Funkcjonariuszy 37
- Inspektorat Ochrony Przemysłu 37
- Samodzielna Grupa Specjalna 36
- Samodzielna Sekcja „A” 36, 40, 50, 195, 233
- Samodzielna Sekcja Kadr 35
- Samodzielna Sekcja Kontroli Ruchu Granicznego 36
- Samodzielna Sekcja Ogólno-Organizacyjna 35
- Samodzielna Sekcja Operacyjno-Ochronna 37, 50, 233
- Samodzielna Sekcja Rejestracji Cudzoziemców 36
- Samodzielna Stacja „P”
- Wydział II 36, 38, 40, 50, 195, 233
- Wydział III 36, 38, 40, 50, 195, 233
- Wydział III-1 36
- Wydział III-2 36, 40
- Wydział III A 36
- Wydział III A-1 36
- Wydział III B 36
- Wydział IV 36, 38, 40, 50, 233
- Wydział V 36, 38, 40, 50
- Wydział V-1 36, 40
- Wydział V-2 36, 40
- Wydział VI 36, 40
- Wydział „A” 36, 159, 189
- Wydział „B” 40, 50, 159, 189, 195, 233
- Wydział „C” 36, 40, 50, 233
- Wydział Ewidencji Operacyjnej 36, 195
- Wydział Inspekcji 37, 50, 233
- Wydział Kontroli Ruchu Granicznego 36
- Wydział Łączności 37
- Wydział Ochrony Gospodarki 37
- Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa 37
- Wydział Paszportów 37, 50, 233
- Wydział Polityczno-Wychowawczy 28, 30, 51–52, 68–69, 83, 104–105, 117, 131, 149–150, 162, 235, 246, 249, 256, 280–281, 304
- Wydział RKW 37, 233
- Wydział Studiów i Analiz 37
- Wydział Szyfrów 36
- Wydział Śledczy 36, 40, 50, 195, 233
- Wydział „T” 36, 38, 40, 50, 195, 233
- Wydział „W” 36, 38, 40, 50, 195, 233
- Wydział Zabezpieczenia Operacyjnego 36
- Komendantura 151, 154
- Komendantura Ochrony 23, 159, 189
- Komendantura Ochrony Obiektów 23, 28, 30, 51, 235, 247, 249, 257, 296
- Komisja Kwalifikacyjna do spraw Kadr Centralnych 68–70, 72–75, 79, 82, 105, 298–301, 303
- Komitet Bezpieczeństwa Państwowego (KGB) 85
- Komitet Centralny PZPR 28, 43, 60, 69, 116, 140, 149
- Komitet Dzielnicowy PZPR 50, 52, 68, 235, 245, 249
- Komitet Uczelniany PZPR
- Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego 20, 22–23, 60, 75, 165–171, 175, 185, 193–194, 197, 200, 205–206
- Kwatermistrzostwo Centralnych Jednostek 153, 155, 157, 159
- Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD) 17, 20, 94
- Magazyn Uzbrojenia i Warsztatów Rusznikarskich 159
- Miejski Urząd Spraw Wewnętrznych 29, 35, 38, 238
- Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego (Stasi) 85
- Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe MSW 28, 30, 171, 235, 247, 250, 257

- Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej 30, 238
- Oddział II Sztabu Generalnego WP 171, 182
- Oddział Informacji 1. Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki 164
- Oddział Informacji KBW 170, 205
- Oddział Łączności 20
- Oddział Uzbrojenia 20
- Oddział WSW Jednostek Wojskowych MSW 168, 171
- Oficerska Szkoła Informacji w Mińsku Mazowieckim 174–175
- Oficerska Szkoła Informacji w Wesolej pod Warszawą 174
- Oficerska Szkoła Wojsk Ochrony Pogranicza 175
- Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych MSW w Łodzi 134, 138, 247, 257
- Szkoła Chorażych MSW w Łodzi 134
- Ośrodek Elektronicznego Przetwarzania Informacji przy Zakładzie Techniki Specjalnej 115, 121
- Ośrodek Informatyki 45, 115, 121, 162
- Ośrodek Nauczania Obserwacji 50, 133–134, 232
- Ośrodek Studiów Wschodnich 85
- Ośrodek Szkolenia NKWD w Kujbyszewie 17, 20, 131
- Ośrodek Szkolenia Rezerw MSW w Katowicach 139
- Ośrodek Szkolenia WSW 175
- Ośrodek Szkolenia Zarządu II Sztabu Generalnego 172, 175
- Państwowe Przedsiębiorstwo Budowlane 20
- Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego 10–11, 19–20, 58, 99, 156, 179
- Polskie Siły Zbrojne 164
- Przedsiębiorstwo Obsługi Cudzoziemców „Dipservice” 41
- Przedsiębiorstwo Państwowe Centrala Zaopatrzenia w Sprzęt Pożarowy i Ochronny 20
- Przedsiębiorstwo Państwowe Drukarnia 20
- Redakcja „W Służbie Narodu” 28, 30, 42, 48, 51–52, 129, 149, 235, 247, 249, 257
- Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych 16, 29, 34–35, 38, 40, 50, 62, 69, 71, 99, 148, 238, 280–281, 302
- Rządowe Centrum Informatyczne (PESEL) 42, 50, 139–140
- Samodzielny Wydział VII 153, 155, 157
- Samodzielny Wydział VIII Śledczy 153, 155, 157
- Samodzielny Wydział „C” 159, 189
- Samodzielny Wydział do spraw Funkcjonariuszy 154, 156
- Samodzielny Wydział do Walki z Bandytyzmem 158
- Samodzielny Wydział Obserwacji Zewnętrznej 153, 155, 157
- Samodzielny Wydział Organizacyjny 22–23, 116, 198
- Samodzielny Wydział RKW (radiokontrowywiad) 27, 45, 47, 49, 119, 161, 163
- Samodzielny Wydział Wywiadu 156
- Sąd Apelacyjny 69, 76–77, 80–82
- Sąd Najwyższy 55, 72–77, 79–80, 82–83, 87, 106, 111
- Sąd Okręgowy 75, 81–83
- Sekcja Więzienna 154
- Służba BO 154, 156
- Służba Ochrony Kolei 95, 146
- Straż Więzienna 20, 157
- Szefostwo Służby Zdrowia 154
- Szefostwo Zaopatrzenia 156
- Szkoła Chorażych MSW w Warszawie 134–137, 247
- Szkoła Nr 3 – Roczne Szkoły Podwyższenia Kwalifikacji Referentów i Oficerów Śledczych w Legionowie 14, 131, 159
- Szkoła Oficerów Informacji WP w Warszawie 174

Szkoła Oficerów Informacji WP w Wesołej pod Warszawą 174
 Szkoła Oficerska KBW w Legnicy 175
 Trybunał Konstytucyjny 16–18, 61, 64, 73–74, 76, 85, 88–89, 92, 94, 102–103
 Urząd Bezpieczeństwa Publicznego 10–12, 15, 19, 20, 22, 42, 57, 60, 61, 86, 88–90, 93–96, 101
 Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego 39, 60
 Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego 24, 35, 39, 43, 60
 Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych 166
 Wojska Bezpieczeństwa Wewnętrznego 166
 Wojska Ochrony Pogranicza 14, 20, 22, 28, 30, 170, 174, 185, 197, 208–221, 235, 250, 309
 Wojska Wewnętrzne 21–23, 30, 116, 146, 194, 197, 200, 205, 246
 Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego 98–100, 102, 103
 Wojskowa Służba Wewnętrzna 14, 16, 62, 64, 74–75, 99–101, 114, 122, 146, 168–169, 294, 308–309
 Wojskowa Służba Wewnętrzna KBW i WOP 75, 170, 202–203, 205–206
 Wydział „A” 132, 159, 189
 Wydział „B” 159, 189
 Wydział Cenzury 156
 Wydział do Walki z Bandytyzmem 156
 Wydział ds. Kultury i Oświaty 153, 155, 157
 Wydział Finansowy 156
 Wydział Gospodarczo-Administracyjny 156
 Wydział Informacji 1. Armii WP 164
 Wydział Informacji I Korpusu PSZ 164
 Wydział Informacji 2. Armii WP 164
 Wydział Informacji WOP 166–167
 Wydział Kultury Fizycznej 153, 155, 157
 Wydział Mobilizacyjny 156
 Wydział Ochrony PKWN 156
 Wydział Ochrony Rządu 116
 Wydział Operacyjny 156
 Wydział Organizacyjny 20
 Wydział Personalny 156
 Wydział Śledczy 153, 155, 157
 Wydział Więziennictwa i Obozów 154
 Wydział WSW Jednostek Wojskowych MSW 171
 Wydział Wywiadu 156
 Wyższa Szkoła Oficerska MSW w Legionowie (im. F. Dzierżyńskiego) 14, 50, 67, 76–80, 111–112, 131, 133–136, 138, 160, 223–225, 228–231, 232, 247, 278, 293
 – Szkoła Chorążych MO z siedzibą w Warszawie 134–136
 Wyższa Szkoła Oficerska w Szczytnie (im. gen. F. Józwiaka – Witolda) 78, 112, 138, 223–225, 228–231, 247, 278
 Zarząd I 28, 30–31, 42–43, 45, 48, 50, 52, 147–148, 234, 246, 249, 256
 Zarząd II Sztabu Generalnego WP 14, 16, 62, 64, 74, 99–101, 114, 122, 169–173, 182, 294, 308
 Zarząd Administracyjno-Gospodarczy 20, 22–23, 28, 30, 38, 42, 45, 51, 53, 195, 198, 201, 235, 247, 249, 257, 297
 Zarząd Główny Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW 16, 62, 99
 Zarząd Gospodarczy 156
 Zarząd Informacji KBW 165–167
 Zarząd Informacji KBW i WOP 167
 Zarząd Informacji Naczelnego Dowództwa WP 178–181
 Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych 20, 22–23, 167, 194, 197, 200
 Zarząd Informacji WOP 167–168, 170, 205
 Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego 16, 26–27, 45, 47, 49, 119, 160
 Zarząd Kontrwywiadu WBW i MO 166
 Zarząd Łączności 21–23, 28, 30, 37, 42, 45, 50–53, 68, 81, 148, 162, 195, 197, 200, 235, 247, 250, 256, 296
 Zarząd Ochrony Funkcjonariuszy 34, 67, 83, 114, 148, 162, 256, 304

Zarząd Organizacyjno-Wojskowy 20, 22–23, 147, 195, 197, 201, 206
Zarząd Personalny 156
Zarząd Polityczno-Wychowawczy 28, 30, 51–52, 68–69, 83, 104–105, 131, 149–150, 162, 235, 246, 249, 256, 280, 304
Zarząd Służby Transportowej 20, 22
Zarządem Spraw Socjalnych 20, 23, 198
Zarząd Spraw Socjalnych i Kultury 22, 195, 201
Zarząd Transportowy 195, 198, 200
Zarząd Uzbrojenia 22–23
Zarząd WSW Jednostek Wojskowych MSW 28, 30, 99, 114, 122, 170, 235, 247, 250, 257, 309
Zarząd Wydzielonej Łączności Radiowej 20
Zarząd Zaopatrzenia 21–23, 45, 195, 198, 200
Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej 136
Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza 16, 62, 64, 74, 99, 114, 122, 146, 173
Związek Bojowników o Wolność i Demokrację 86, 87, 101
Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych 86, 89

Informacje o autorach

Szymon Hermański (ur. 1982 r.). Ukończył Wydział Nauk Humanistycznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (2008), socjolog stosunków międzynarodowych i polityki. Od 2007 r. pracownik Oddziałowego Biura Lustracyjnego IPN w Warszawie.

Adrian Jusupović (ur. 1982 r.). Ukończył Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego (2006), doktorat (2011). Od 2007 r. pracownik Instytutu Pamięci Narodowej. W latach 2007–2010 staże naukowe na Katedrze Historii Europy Wschodniej Instytutu Nauk Historycznych Uniwersytetu Reńskiego Fryderyka Wilhelma w Bonn (2007), na Wydziale Historycznym Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki (2007 i 2009), na Wydziale Historycznym Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu im. Michała Łomonosowa (2007 i 2009) oraz w Państwowej Akademii Nauk Białorusi (2010). Współorganizator międzynarodowych konferencji z cyklu *Colloquia Russica*. Członek kolegium redakcyjnego pisma „Colloquia Russica”. Autor licznych prac naukowych i popularnonaukowych w takich periodykach, jak: „Studia Źródłoznawcze”, „Przegląd Historyczny”, „Zapiski Historyczne”, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, „Записки ИТШ”, „Mówią Wieki” i innych. Specjalizuje się w badaniu historii średniowiecznej Rusi oraz struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej.

Rafał Leśkiewicz (ur. 1977 r.). Ukończył Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (2001). Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii i archiwistyki (2008). Od 2001 r. pracownik Instytutu Pamięci Narodowej. W 2006 r. powołany na stanowisko naczelnika Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Poznaniu. W latach 2007–2008 p.o. zastępca dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie. W latach 2008–2010 zastępca dyrektora BUiAD, następnie od 2010 r. do 2012 r. p.o. dyrektor BUiAD. Od marca 2012 r. dyrektor BUiAD. Autor monografii *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu 1946–1955. Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwotwórcze* (Warszawa–Poznań 2009), współredaktor *Informatora o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku)* (Warszawa 2009). Redaktor kilku książek. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych i popularnonaukowych poświęconych zagadnieniom archiwalnym i najnowszej historii Polski. Członek redakcji periodyków „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” oraz „Grot. Zeszyty Historyczne Poświęcone Historii Wojska i Walk o Niepodległość”.

Andrzej Ostapa (ur. 1974 r.). Ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku (1998). Studia podyplomowe z zakresu problematyki zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu na Uniwersytecie Warszawskim (2006) oraz prawa gospodarczego i ekonomii dla sędziów i prokuratorów w Szkole Głównej Handlowej (2007). Do 2009 r. prokurator prokuratury rejonowej i okręgowej. Od 2009 r. prokurator Oddziałowego Biura Lustracyjnego IPN w Białymstoku, a od 2011 r. naczelnik OBL

w Białymstoku. Autor publikacji z zakresu prawa w „Prokuraturze i Prawie” oraz „Rzeczpospolitej”.

Radosław Peterman (ur. 1968 r.). Ukończył Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego (1995) i Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1999). Od 2001 r. pracownik Instytutu Pamięci Narodowej. Specjalista w zakresie historii wojskowych organów bezpieczeństwa.

Renata Soszyńska (ur. 1969 r.). Ukończyła Wydział Humanistyczny Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach (1993). Specjalista w zakresie prawa administracyjnego, pedagog. W latach 1993–2000 pracownik Urzędu do spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych. W Instytucie Pamięci Narodowej od 2000 r., obecnie na stanowisku zastępcy dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie.

Tomasz Wróblewski (ur. 1980 r.). Ukończył Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego (2007). Od 2007 r. pracownik Oddziałowego Biura Lustracyjnego IPN w Warszawie.

Jacek Wygoda (ur. 1965 r.). Ukończył Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego (1990). W latach 1990–2001 funkcjonariusz Policji. Od 2007 r. do 2013 r. dyrektor Biura Lustracyjnego IPN, obecnie prokurator BL.